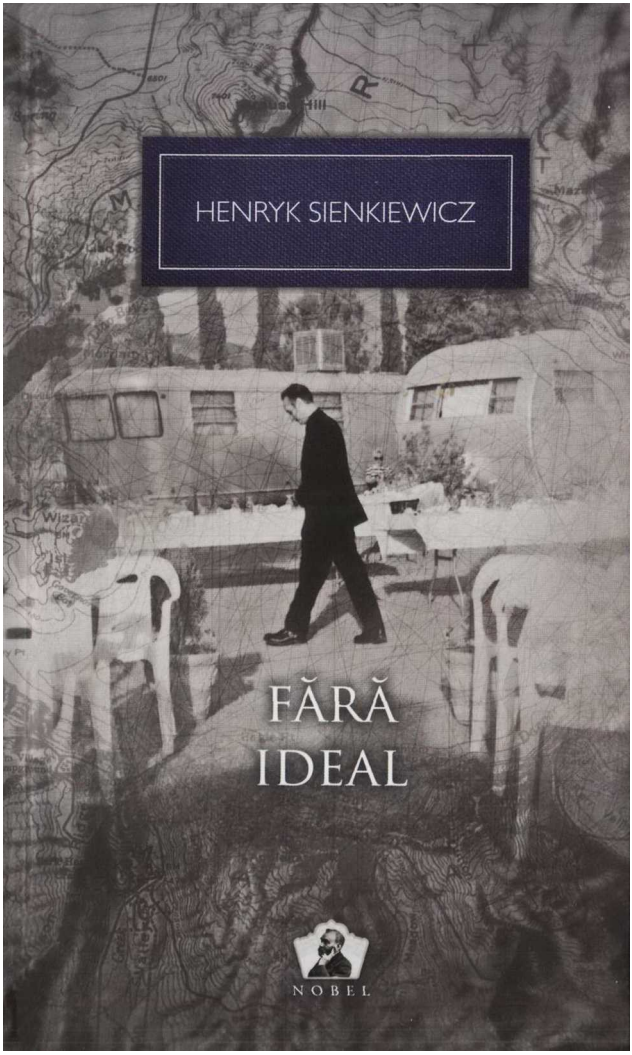

Henryk Sienkiewicz
Fără ideal

Coperta IV:

„Acordarea acestui premiu de către Academie îl celebrează nu doar pe autor, dar şi poporul al cărui fiu este, şi lasă mărturie că naţiunea aceea are o parte a ei în patrimoniul universal, că eforturile ei sunt rodnice şi că se cuvine să supravieţuiască pentru binefacerile aduse umanităţii”.

Henryk Sienkiewicz, Discursul de la Stockholm, 1905

„Într-o bună zi am înţeles că Sienkiewicz cunoştea de mult răspunsul la întrebarea de ce scriem: pentru îmbărbătarea inimilor. Aceasta se referă la fiecare dintre noi”.

William Faulkner

„Harul creator al lui Sienkiewicz n-a fost o scânteie, o rază de lumină răsfrântă într-un ciob lucitor, ci o vâlvătaie şi un diamant de primă mărime…”

Eliza Orzeszkowa

„Excelent observator al evenimentelor şi al problemelor din viaţa socială şi politică, scriitorul s-a dovedit un fin cunoscător al sufletului uman şi mai ales al psihologiei feminine”.

Constantin Geambaşu

„Biblioteca pentru toţi” iniţiază prima serie de literatură universală dedicată scriitorilor laureaţi ai Premiului Nobel pentru Literatură. Colecţia „Nobel” cuprinde selecţia celor mai cunoscute opere ale lor.

Colecţia „Biblioteca pentru toţi” merge mai departe. După ce, mai bine de trei ani, „Biblioteca pentru toţi” a făcut recurs la România şi la valorile literaturii române, pledează, începând de astăzi, pentru literatura străină, într-o serie cu totul excepţională. Ne propunem ca, săptămână de săptămână, să vă oferim cărţile celei mai prestigioase colecţii din lume, colecţia „Nobel”. Marii

scriitori care au obţinut, din 1901, Premiul Nobel pentru Literatură şi cele mai importante cărţi ale lor vor face parte acum din „Biblioteca pentru toţi”. În fond, recursul nostru nu se schimbă, rămâne acelaşi recurs la valoare, la marile opere ale literaturii universale.

Marius Tucă Jurnalul Naţional

Henryk Sienkiewicz

Fără ideal

Motivaţia Juriului Nobel, 1905:

„Pentru meritele sale excepţionale ca scriitor epic”.

Henryk Sienkiewicz (1846 – 1916)

Henryk Sienkiewicz

Fără ideal

Traducere din limba polonă de Elena Linţa

Henryk Sienkiewicz, *Bez dogrnatu*.

Copyright e2012 Editura Litera, pentru prezenta ediţie Credit foto autor: Colecţie privată / Ken Welsh / The Bridgeman Art Library

JURNALUL

J NATIONALS

Date despre colecţia BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

Director: Marius Tucă Director general: Dan Matiescu Coordonator colecţie: Ana-Maria Vulpescu www.jurnalul.ro www.bibliotecappentru toţi.ro

www.litera.ro
Editor: Vidraşcu şi fiii Redactori: Mona Apa, Georgiana Harghel Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României Sienkiewicz, Henryk
Fără ideal / Henryk Sienkiewicz; trad.: Elena Linţa – Bucureşti: Litera International, 2012 ISBN 978 – 606 – 600 – 829 – 7 I. Linţa, Elena (trad.)
821.162.1 – 31 = 135.1
Cronologie
1846 – La 5 mai se naşte Henryk Sienkiewicz, în localitatea Wola Okrzejska din Polonia.
1858 – Se înscrie la un liceu din Varşovia.
1866 – Se înscrie la Universitatea din Varşovia, unde studiază iniţial dreptul şi medicina.
1867 – Se mută la secţia de ştiinţe umaniste.
1869 – începe să publice cronici şi foiletoane în periodicele vremii, pe care le semnează cu pseudonimul Litwos, promovând deziderate ale ideologiei pozitiviste, curent dominant în Polonia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, opus ideologiei romantice.
1872 – Publică primul roman, *Na marne* (*în zadar*), o încercare de a descrie mediul studenţesc.
1876 – Pleacă în America de Nord cu un grup de prieteni. Călătoria îi va inspira volumul *Listy zpodrôzy de Ameryki* (*Scrisori din călătoria în America*), precum şi numeroase nuvele care dezvăluie destinul sumbru al emigranţilor polonezi. Nuvelele marchează ruperea de ideologia pozitivistă.
1877 – Publică nuvela *Schiţe în cărbune* (*Szkice węglem*) – o radiografie tulburătoare a satului polonez de după împroprietărire.

1879 – Revine la Varşovia după mai multe călătorii prin Franţa, Italia şi Galiţia.

1882 – 1883 – Lucrează ca redactor al revistei «S/owo, preocupate de destinul viitor al Poloniei.

1884-Apare *Prin foc şi sabie* (*Ogniem i mieczemf* prima parte a unei trilogii istorice în care autorul recurge la tradiţia istorică glorioasă a Poloniei nobiliare cu scopul de a menţine trează conştiinţa naţională, de „a îmbărbăta inimile" polonezilor.

1886 – Publică a doua parte a trilogiei, *Potopul* (*Potop*).

1888 – Apare a treia parte a trilogiei, *Pan Wołodyjowski*.

1891 – Scrie romanul psihologic *Fârî ideal* (*Bez dogmatu*), *în* care formulează o critică acută a nobilimii lipsite de idealuri concrete.

1892 – Publică *Listami z Afryki* (*Scrisori din Africa*) în urma unei călătorii pline de peripeţii pe continentul negru.

1894 – Publică romanul de moravuri *Familia Połaniecki* (*Rodzina Polanieckich*).

1896 – *Quo uadis* – roman despre persecutarea creştinilor în timpul împăratului Nero, tematică vie în conştiinţa europeană.

1900 – Publică romanul *Cavalerii teutoni* (*Krzyzacy*), în care evocă perioada confruntărilor dintre polonezi, lituanieni şi cavalerii Ordinului teuton, o radiografie a relaţiilor interetnice în perioada medievală.

1905 – 1 se atribuie Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru meritele sale excepţionale ca scriitor epic".

1910 – Publică un roman ideologic, *Convulsii* (*Wiry*), în care se regăsesc numeroase date referitoare la contextul revoluţiei din 1905 – 1907.

1912 – Apare romanul pentru tineri *Prin pustiu şi jungla* (*Wpustyni i wpuszczy*).

1914 – Publică o parte din romanul *Legiony* (*Legiunile*), neterminat, în care evocă rolul legiunilor poloneze conduse de generalul J. Debrowski.

1916 – Moare la Vevey, în Elveţia. Osemintele au fost aduse în ţară abia în 1924 şi înhumate la catedrala Sf. Ioan din Varşovia.

Constantin Geambaşu

Discursul lui Henryk Sienkiewicz la Banchetul Nobel de la Grand Hôtel, Stockholm, 10 decembrie 1905

Naţiunile sunt reprezentate de poeţii şi de scriitorii lor în competiţia liberă pentru Premiul Nobel. Prin urmare, acordarea acestui premiu de către Academie îl celebrează nu doar pe autor, dar şi poporul al cărui fiu este, şi lasă mărturie că naţiunea aceea are o parte a ei în patrimoniul universal, că eforturile ei sunt rodnice şi că se cuvine să supravieţuiască pentru binefacerile aduse umanităţii. Dacă asemenea onoare este importantă pentru oricine, ea este infinit mai mare pentru Polonia. S-a spus că Polonia ar fi moartă, secătuită, înrobită, dar iată aici dovada vieţuirii şi a triumfului ei. Ca şi Galileo, oricine va fi obligat să gândească: *Epur şi muove* când, în faţa ochilor întregii lumi, acest omagiu va fi acordat însemnatului patrimoniu al Poloniei şi geniului său.

Acest omagiu nu mi-a fost acordat mie – pentru că pământul Poloniei este roditor şi nu duce lipsă de scriitori mai buni decât mine –, ci patrimoniului polonez şi geniului polonez. De aceea aş dori să-mi exprim cea mai fierbinte şi cea mai sinceră recunoştinţă ca polonez dumneavoastră, domnilor membri ai Academiei Suedeze, şi să închei împrumutând cuvintele lui Horaţiu: *Principibus placuisse non ultima laus est*[1].

După *Nobel Lectures*, *Literature 1901 – 1967*, editor

1 „A fi pe placul celor de rang înalt nu este ultimul dintre lucruri* (Horațiu, Epistole 1,17, 35)

Horst Frenz, Elsevier Publishing Company, Amsterdam, 1969. Traducere şi note de Horia Gârbea, copyright © The Nobel Foundation (1905)

Fără ideal sau aventurile unui decadent

Henryk Sienkiewicz (1846 – 1916) a pătruns în conştiinţa europeană şi universală datorită, în primul rând, romanelor istorice. Premiul Nobel acordat în anul 1905, după ce în 1896 publicase *Quo vadis*, avea să-l impună ca pe unul dintre cei mai cunoscuţi şi populari romancieri din lume. Implicat în problemele societăţii poloneze de la sfârşitul secolului al XIX-lea, din dorinţa de a „îmbărbăta inimile" conaţionalilor aflaţi sub stăpânire străină în urma împărţirii definitive a Poloniei de către Rusia, Prusia şi Austria, prozatorul şi-a scris trilogia istorică (*Prin foc şi sabie*, 1884; *Potopul*, 1886; *Pan Wołodyjowski*, 1888) cu intenţia de a ţine trează conştiinţa naţională prin evocarea unui trecut glorios, propriu Poloniei nobiliare. Aceeaşi funcţie a avut, în mare măsură, *Cavalerii teutoni* (1900). Dincolo de interesul major faţă de istorie, pasiune manifestată încă de copil, Sienkiewicz era la curent cu ideile care se vehiculau în epocă, precum şi cu disputele purtate în zona literaturii şi artei. Excelent observator al evenimentelor şi al problemelor din viaţa socială şi politică, scriitorul s-a dovedit un fin cunoscător al sufletului uman şi mai ales al psihologiei feminine. Pentru a demonstra că este un „scriitor total", a trecut dincolo de preocupările istorice şi a scris câteva romane social-psihologice (*Fără ideal*, 1891; *Familia Połaniecki*, 1894; *Convulsii*, 1910), în care exprimă idei, atitudini, concepţii proprii nivelului de gândire de la sfârşitul epocii, demonstrând totodată că stăpâneşte structura şi tehnica altor specii literare (jurnalul, epistolografia, memoriile etc).

Personajul principal din *Fără ideal*, Leon Płoszówski,

poartă în sine componente ale codului nobiliar polonez, format de-a lungul veacurilor, prin tradiţie îndelungată, care a marcat în mare măsură literatura polonă. O atitudine critică faţă de acest cod şi în general faţă de tradiţia nobiliară a manifestat deschis şi caustic şi W. Gombrowicz (vezi romanul Trans *Atlantic*, dar şi fragmentele din *Jurnal*, în care îşi formulează atitudinea critică faţă de Sienkiewicz). Crescut de mic în spiritul acestei tradiţii, Leon se remarcă prin dorinţă de cunoaştere, sensibilitate, inteligenţă şi perspicacitate, câştigând simpatia şi admiraţia colegilor şi a familiei. După modelul intelectualului de la sfârşit de secol, călătoreşte prin lume şi se molipseşte de boala „decadentismului", afişând o atitudine indiferentă faţă de problemele concrete ale vieţii şi lăsându-se cufundat în zona preocupărilor estetic-psihologice. Płoszówski se înscrie în galeria personajelor decadente, cultivate de arta şi literatura modernistă, pentru care tradiţia şi valorile tradiţionale îşi pierd din importanţă. Fără a fi interesat de vreun ţel anume, personajul se lasă atras de zona distracţiilor, disputelor şi călătoriilor. Se hotărăşte să ţină un jurnal în care îşi analizează propriul comportament şi trăirile. Jurnalul ca tehnică sporeşte credibilitatea naratorului. Îndrăgostit, Płoszówski se interesează de sufletul feminin pe care îl explorează cu atenţie. În peregrinările sale cunoaşte mai multe femei pe care, în jurnal, le descrie în detaliu, dezvăluind câteva ipostaze ale iubirii în funcţie şi de apartenenţa la o etnie sau alta.

La început, oarecum reţinut faţă de poloneze („cele mai dificile şi obositoare femei din lume…"), după ce se întoarce în ţară şi participă la o întrunire de familie, o cunoaşte pe Aniela, în care descoperă un suflet tandru şi o sensibilitate ieşită din comun. Se îndrăgosteşte de ea şi reuşeşte să-i câştige încrederea. Toţi sunt convinşi că îi va

cere mâna. Brusc, Leon primeşte vestea despre boala tatălui său aflat în străinătate. Pleacă la el, iar sejurul prelungit peste graniţă îl face să se îndepărteze de Aniela, analizându-şi schimbările comportamentale. În Italia o întâlneşte pe frumoasa Laura, o mai veche cunoştinţă de a sa, opusul total al modestei şi onestei Aniela. Laura, căsătorită, îşi ignoră soţul bolnav. Narcisistă, se concentrează asupra propriei frumuseţi şi a farmecului pe care îl poate exercita asupra altor bărbaţi. Cochetăria şi flirtul cu Laura îl determină pe Leon să îi trimită Anielei vestea încheierii relaţiei. Disperată şi umilită, Aniela se căsătoreşte cu primul bărbat care îi va cere mâna, străduindu-se să fie o bună soţie, deşi încă îl mai iubeşte pe Leon. La întoarcerea în ţară, acesta îi incită dragostea şi recurge la tot felul de mijloace pentru a o face să se îndrăgostească şi mai mult. Printre altele, cochetează cu altă femeie, cu talentata pianistă Klara, stârnind gelozia Anielei şi contribuind în felul acesta la înrăutăţirea stării ei de sănătate. Povara obligaţiilor morale şi a iubirii apăsătoare îi generează eroinei frământări puternice, care vor duce la un final tragic. Abia după moartea Anielei, Leon îşi dă seama pe deplin de atitudinea sa mizerabilă şi începe să aibă mustrări de conştiinţă.

Structural, romanul se caracterizează prin descrierea detaliată a sentimentelor, dorinţelor şi trăirilor protagoniştilor, Sienkiewicz dovedindu-se un excelent cunoscător al psihologiei umane. Rigoarea descrierilor din jurnal atestă credibilitatea şi autenticitatea mărturisirilor. Dincolo de caracterizările la nivel individual, sunt importante cele trei ipostaze ale iubirii care se desprind în urma evoluţiei naraţiunii. Aniela reprezintă ipostaza iubirii ideale (frumuseţea fizică, atitudinea faţă de iubire, sensibilitatea, caracterul). Importantă în cazul ei este legătura sufletească, nu cea fizică. La rândul său, Laura

este prototipul femeii narcisiste, preocupate de propria frumuseţe şi indiferentă la problemele celorlalţi. Klara Hilst, cea de a treia femeie de care se îndrăgosteşte Płoszówski, reprezintă ipostaza iubirii lucide şi rezonabile. Toate cele trei ipostaze alcătuiesc o imagine densă a iubirii şi a mecanismului complicat din cadrul cuplului.

La nivel filosofic, romanul pune în discuţie criza culturii de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Ros de scepticism, incapabil de a-şi canaliza energia spre un ţel anume, protagonistul devine exponentul unei atitudini estetice în sine (îşi contemplă propriile stări şi trăiri psihice), fără nicio finalitate practică. Prin intermediul său, Sienkiewicz realizează un convingător portret al decadentului în literatura polonă, dezvăluind degenerarea simţului patriotic al nobilimii poloneze, anacronismul unor forme de viaţă şi nevoia de reîmprospătare a resurselor culturale. Sinuciderea personajului este semnificativă în acest sens.

Constantin Geambaşu

Fără ideal

Roma, 9 ianuarie 1883

Acum câteva luni m-am întâlnit cu colegul şi prietenul meu Józef Snitynski, care în ultima vreme ocupă un loc de seamă printre scriitorii noştri. În discuţiile purtate atunci pe tema literaturii, Snitynski acorda o deosebită importanţă memorialisticii, în genere. Spunea că omul care lasă în urma lui un jurnal, indiferent dacă-i scris bine sau rău, important e să fie sincer, acela transmite viitorilor psihologi şi romancieri nu numai tabloul timpului său, ci unicele documente veridice pe care să se poată baza. De asemenea, preconiza că în viitor romanul va avea în exclusivitate formă de jurnal; şi, în sfârşit, mai susţinea că acela care scrie un jurnal, depune implicit o activitate pentru binele poporului său şi-şi dobândeşte astfel dreptul

la recunoştinţa acestuia.

Deoarece am treizeci şi cinci de ani şi nu-mi amintesc să fi făcut vreodată ceva pentru poporul meu, fie şi pentru faptul că de la terminarea universităţii am stat, cu mici întreruperi, aproape numai în străinătate, şi, deoarece, cu tot umorul cu care vorbesc despre asta şi cu tot scepticismul de care sunt îmbibat ca un burete, constatarea acestui fapt îmi provoacă destulă amărăciune, m-am hotărât să scriu un jurnal. Dacă-i adevărat că asta-i o activitate meritorie, atunci măcar în felul acesta să am şi eu un merit.

Aş vrea să fiu însă absolut sincer. Mă apuc să scriu acest jurnal nu numai pentru criteriile de mai sus, ci şi pentru că mă amuză ideea în sine. Sniatynski susţine că, dacă te obişnuieşti să-ţi scrii impresiile şi gândurile, asta se transformă cu timpul în una dintre cele mai plăcute îndeletniciri. Dacă s-o dovedi dimpotrivă – atunci n-o să iasă nimic din jurnalul meu. Ar însemna să mă amăgesc pe mine însumi, dacă n-aş prevedea cu toată convingerea c-o să se rupă, la un moment dat, ca o coardă prea întinsă. Sunt gata să suport multe pentru binele societăţii, dar să nu mă plictisesc! Asta, nu! N-o s-o fac, pentru că nu pot!

M-am hotărât însă să nu mă demobilizez la primele greutăţi; voi încerca să mă obişnuiesc şi să simt gustul acestei activităţi. În timpul discuţiilor noastre, Sniatynski, îmi tot repeta: „Nu trebuie să adopţi un stil anume, nu încerca să faci literatură”. Auzi vorbă! Atâta lucru ştiu şi eu: cu cât un scriitor e mai talentat, cu atât face mai puţină literatură; dar eu sunt un diletant şi nu stăpânesc forma. Ştiu, din proprie experienţă, că omul care gândeşte mult şi simte intens are adesea senzaţia că, dac-ar înregistra pur şi simplu ceea ce gândeşte şi simte, ar da naştere unui lucru neobişnuit. Dar când se apucă de treabă, alunecă fără să vrea într-o anumită manieră

stilistică şi chiar dacă este convins că scrie numai pentru sine, tot adoptă o anumită poză şi frazeologia obişnuită; gândurile noastre refuză să se scurgă pe hârtie aşa cum sunt prin braţul, degetele şi peniţa cu care scriem şi s-ar putea spune că nu capul dirijează pana, ci pana dirijează capul şi că cel mai adesea o face într-un mod plat, banal, nenatural. Tocmai de asta mă tem, că lipsindu-mi îndemânarea, limbajul plastic, stilul simplu etc. Şi totodată nefiind lipsit de gust, o să mă scârbesc în asemenea măsură de propria mea scriitură, încât o să-mi fie de-a dreptul imposibil să continui. Dar vom vedea cum va fi. Deocamdată, intenţionez să-mi încep jurnalul cu o scurtă introducere biografică.

Mă numesc Leon Płoszówski şi am, aşa cum am mai amintit, treizeci şi cinci de ani. Provin dintr-o familie bogată, care a reuşit să-şi păstreze până acum o avere mai mult decât medie. În ceea ce mă priveşte, sunt sigur că n-o să sporesc averea familiei, dar nici n-am s-o risipesc. Prin poziţia pe care o deţin, nu-s silit nici să mă caţăr pe cine ştie ce culmi şi nici să plătesc bani grei pentru asta. Nu cheltuiesc nici pe plăcerile costisitoare, care ruinează de regulă averile, pentru că sunt un sceptic, care ştie ce cât merită, sau mai bine zis, ştie că nimic nu merită.

Mama a murit la o săptămână după ce m-a adus pe lume. Tata, care-o iubea mai presus de orice, a avut, după moartea ei, crize de melancolie. S-a tratat la Viena, dar după ce s-a vindecat n-a mai vrut să se întoarcă la moşie, unde amintirile îi sfâşiau inima; a cedat domeniul Płoszów surorii sale, mătuşa mea, iar el s-a mutat din 1848 la Roma, de unde n-a plecat niciodată nicăieri, timp de treizeci şi ceva de ani, nevoind să se îndepărteze de mormântul mamei. Căci, am uitat să spun, a transportat coşciugul mamei în Italia şi l-a îngropat la Campo Santo.

Avem o casă pe strada Babuino, numită Casa Osoria,

după blazonul familiei. Acum cam arată a muzeu, căci tata a strâns bogate colecţii de vestigii romane, în special din perioada creştinismului primitiv. În prezent, colecţiile astea reprezintă ţelul suprem al vieţii lui. În tinereţe, a fost un bărbat strălucitor atât ca aspect fizic, cât şi ca intelect. Şi, deoarece numele şi bogăţia îi deschideau toate porţile, i se prevedea un viitor mare. Ştiu asta de la cei ce i-au fost colegi la universitatea din Berlin. Îl pasiona filosofia şi erau cu toţii convinşi că numele lui va ajunge cel puţin la fel de cunoscut ca acela al lui Cieszkowski, Libelt ş.a. Dar viaţa de societate şi extraordinarul succes la femei l-au îndepărtat după aceea de munca strict ştiinţifică. Prin saloane era numit *Leon ILnvincible*. A continuat să se ocupe de filosofic şi lumea aştepta ca, într-o bună zi, să-i apară o operă remarcabilă, care să-l facă renumit în întreaga Europă.

Speranţe zadarnice. Din vechea strălucire exterioară n-a mai rămas decât capul, care e şi astăzi unul dintre cele mai frumoase şi mai nobile din câte am văzut vreodată. Pictorii sunt de aceeaşi părere. Nu de mult mi-a spus unul că tata e tipul perfect al patricianului. Din punct de vedere ştiinţific, tatăl meu a fost şi rămâne un nobil-diletant foarte dotat şi foarte cult. Într-o anumită măsură cred că toţi din neamul Płoszówski sunt sortiţi diletantismului şi voi reveni la asta, când voi scrie despre persoana mea.

Ştiu că tata păstrează în manuscris un tratat filosofic îngălbenit de vreme, intitulat *Despre trinitate*, pe care l-am frunzărit odată şi m-a plictisit. Ţin minte doar că sunt acolo nişte comparaţii între îmbinări de câte trei elemente reale – oxigen, hidrogen şi azot – şi trinitatea transcendentală, cristalizată de creştinism în noţiunile de Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul şi Sfântul Duh. În afară de asta, mai sunt tot felul de asemenea combinaţii de câte trei elemente, începând cu binele, frumosul şi adevărul şi terminând cu

silogismul logic, alcătuit dintr-o premisă mai mare, una mai mică şi o concluzie. E un amalgam ciudat de idei hegeliene cu concepţiile lui Hoene-Wroriski[2], un efort de gândire de o mare preţiozitate artistică, dar totalmente inutil. De altfel, sunt sigur că tata n-o să-l dea niciodată la tipar, fie şi pentru faptul că, în ochii lui, filosofia speculativă a dat faliment chiar mai înainte ca acest lucru să se fi produs în lume, în general.

Cauza acestui faliment din concepţiile lui a fost însăşi moartea mamei. Cu toate că era poreclit *l'invincible* şi cu toate că avea gândirea cuceritorului de inimi, tata a fost un om nespus de iubitor, care a divinizat-o pe mama. După moartea ei cu siguranţă că şi-a pus o mulţime de întrebări asupra concepţiilor sale filosofice şi, neprimind niciun răspuns şi nicio alinare, s-a convins de sterilitatea lor în faţa vieţii. Probabil că asta a constituit pentru el o tragedie imensă, când s-a văzut dintr-odată privat de cele mai scumpe idealuri, când i s-au sfârşit dintr-odată şi fericirea şi convingerile. Atunci s-a îmbolnăvit, după cum am mai pomenit, de melancolie; vindecându-se, a devenit foarte religios. Se spune că era o vreme când se ruga ziua şi noaptea, îngenunchea în stradă în faţa tuturor bisericilor, ajungând la asemenea elanuri religioase, încât unii îl considerau nebun, iar alţii sfânt.

Treptat s-a liniştit şi a început să trăiască normal. Toată căldura de care era capabilă inima lui s-a revărsat atunci asupra mea, iar înclinaţiile lui estetice şi intelectuale au apucat-o pe făgaşul cercetării culturii romane din epoca creştinismului primitiv. Mintea lui ageră avea nevoie de hrană. După un an de şedere la Roma, a început să se ocupe de arheologie şi, studiind intens, a ajuns specialist în epoca antică. Preotul Calvi, primul meu

2 Józef Hoene-Wroriski, filosof și matematician polonez din secolul al XIX-lea

preceptor, care era totodată un bun cunoscător al Romei, l-a îndemnat cu stăruinţă să-şi canalizeze preocupările spre istoria oraşului etern. Acum mai bine de zece ani, tata s-a împrietenit cu marele Rossi, cu care stătea zile întregi în catacombe. Datorită unei capacităţi extraordinare, a ajuns în scurt timp la o asemenea cunoaştere a Romei, încât îl uimea de multe ori chiar pe Rossi. Adeseori, s-a apucat să scrie, dar niciodată n-a terminat ce-a început. Poate că şi completarea colecţiilor îi ia tot timpul, sau poate că, pur şi simplu, n-o să lase nimic altceva în urma sa în afara colecţiilor, fiindcă n-a ştiut să se limiteze la o singură epocă sau la un anumit domeniu în cercetările lui. Încetul cu încetul, Roma baronilor medievali a început să-l atragă cu aceeaşi tărie cu care cercetase epoca antică. A fost o vreme când nu se gândea decât la familiile Colonna şi Orsini. Pe urmă, s-a apropiat de Renaştere şi a făcut o adevărată pasiune pentru ea. De la inscripţii şi morminte, ca prime mărturii ale creştinismului, a trecut la epocile următoare, de la pictura bizantină la Da Fiesole1 şi Giotto[34], de la ei la alţi quatroşi cinquecentişti[5]. Pasionat de sculpturi şi tablouri şi-a tot îmbogăţit valoric colecţiile, însă marea operă scrisă în limba noastră, despre cele trei Rome, operă la care visase de la începuturile carierei sale, a trecut în domeniul dorinţelor neîmplinite.

În legătură cu colecţiile, tata are o părere niţel cam ciudată. Vrea să le lase prin testament Romei, cu condiţia să fie plasate într-o sală separată, care să poarte numele

---

3 Giovanni da Fiesole, denumit Fra Angelico sau Pictorul îngerilor (1395-1455). A decorat cu remarcabile fresce mănăstirea San Marco din Florența.

4 Giotto di Bondone, pictor florentin (1266-1337), unul dintre înaintașii picturii moderne

5 Reprezentanți ai curentelor artistice și literare italiene Quattrocento și Cinquecento, din secolul al XV-lea și, respectiv, al XVI-lea

Muzeul Osori-Ploszovoski. Sigur, va fi aşa precum doreşte, mă mir însă de el că are impresia că în felul acesta face un serviciu cu mult mai mare patriei sale, decât dacă ar transfera colecţiile undeva în ţară.

Nu de mult, mi-a spus:

— Înţelegi, acolo nu le-ar vedea nimeni, nu le-ar folosi nimeni, în timp ce aici se perindă oameni din toată lumea şi fiecare dintre ei va considera această străduanie a unui polonez drept un merit al întregii Polonii.

Nu mi se cade mie să chestionez cât orgoliu de familie e în treaba asta şi dacă nu cumva n-a fost hotărâtor gândul că numele de-Płoszów schi va fi săpat în marmură, în oraşul etern. Ca să fiu sincer, asta-i convingerea mea, dar mie mi-e absolut indiferent dacă au să fie păstrate aici sau în altă parte.

În schimb, mătuşa mea de la Varşovia, la care plec zilele astea, e de-a dreptul revoltată la gândul că aceste colecţii vor rămâne la Roma şi, pentru că-i o persoană pe care nimic în lume n-o poate împiedica să spună ceea ce gândeşte, îşi exprimă revolta, fără niciun înconjur, în fiecare scrisoare pe care-o trimite tatălui meu. Acum câţiva ani a fost la Roma şi se certa zilnic cu tata pe tema asta şi poate că cearta lor ar fi dus la o ruptură definitivă, dacă n-ar fi reţinut-o dragostea, realmente nespus de mare, pe care mi-o poartă.

Mătuşa e cu câţiva ani mai în vârstă decât tata. După moartea mamei, plecând din ţară, tata a luat capitalul şi i-a lăsat ei domeniul familiei, Płoszów. Mătuşa îl administrează de treizeci şi ceva de ani şi se descurcă minunat. E o persoană cu un caracter deosebit, de aceea voi încerca s-o zugrăvesc în câteva cuvinte.

La douăzeci de ani, s-a logodit cu un tânăr, care a murit în străinătate tocmai când mătuşa intenţiona să plece după el. De atunci, a refuzat toate cererile în

căsătorie şi a rămas domnişoară bătrână. După moartea mamei mele, l-a însoţit pe tata la Viena şi Roma, locuind cu el câţiva ani şi înconjurându-l cu multă căldură, pe care apoi a revărsat-o asupra mea. Este o doamnă în adevăratul înţeles al cuvântului, niţel cam despotică, semeaţă şi spune adevărul în faţă cu acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă averea şi poziţia socială, dar e cinstea şi onoarea întruchipată. Dincolo de aparenţa severă se ascunde o inimă de aur, indulgentă şi iubitoare nu numai faţă de ai săi, nu numai faţă de tata, de mine şi de cei ai casei, ci faţă de toţi oamenii. Este atât de cinstită, încât pur şi simplu nu ştiu dacă ăsta-i meritul ei sau dacă este aşa pentru că nu reuşeşte să fie altfel. Bunătatea ei a ajuns proverbială. Supraveghează munca oamenilor ca un jandarm, dar se şi îngrijeşte de ei ca sf. Vincent à Paulo. E foarte religioasă. Niciodată nu i s-a strecurat în suflet vreo umbră de îndoială. Ceea ce face, face pe baza unor convingeri imperturbabile şi, în consecinţă, nu şovăie niciodată în alegerea căii de urmat. Tot datorită acestui fapt e întotdeauna liniştită şi nespus de fericită. Din cauza asprimii ei aparente, la Varşovia e denumită *le bourreau bienfaisant*[6].

Unii – şi, mai ales, unele – n-o agreează. În general, însă, are mare priză în toate păturile sociale.

Płoszów este aşezat în apropierea Varşoviei, unde mătuşa are o casă a ei, aşa că iarna o petrece la oraş.

Şi în fiecare iarnă se străduieşte să mă atragă acolo, ca să mă însoare. Chiar şi acum am primit o scrisoare foarte secretoasă şi insistentă, în care mă conjură să vin. În cele din urmă, va trebui să mă duc, mai ales că n-am mai fost de multă vreme în ţară şi pentru că-mi scrie că a îmbătrânit şi ar vrea să mă vadă înainte de moarte.

Mărturisesc că nu plec cu plăcere. Ştiu că dorinţa

6 „Gâdele binefăcător“ (în limba franceză, în original)

cea mai scumpă a mătuşii e să mă însoare şi că de câte ori mă duc îi provoc o amară dezamăgire. Mă îngrozeşte gândul unui pas atât de definitiv, după care trebuie să începi, într-un, fel o altă viaţă, iar eu mă simt nespus de obosit şi de viaţa de-acum. Şi, în sfârşit, mai e ceva stingheritor în relaţiile mele cu mătuşa. Tot aşa cum îl priveau înainte cunoscuţii pe tatăl meu, tot aşa se uită ea acum la mine, ca la un om cu calităţi deosebite, de la care aştepţi lucruri mari. Faptul c-o las cu această credinţă mi se pare un abuz din partea mea; dacă i-aş declara cinstit că nici vorbă de lucruri mari, dar că nu se poate aştepta la nimic bun din partea mea, ar însemna să taxez un viitor potenţial şi, totodată, să-i dau bătrânei lovitura de graţie.

Poate că, din nefericire pentru mine, mulţi dintre cei ce-mi sunt apropiaţi împărtăşesc convingerea mătuşii. Odată ajuns aici, pot trece la schiţarea propriului meu portret, ceea ce nu-i deloc o treabă uşoară, având în vedere că sunt realmente o făptură nespus de complicată.

Am venit pe lume cu nişte nervi foarte sensibilizaţi, rezultat al rafinamentului generaţiilor întregi de strămoşi; în primii ani ai copilăriei s-a ocupat mătuşa de mine, iar după plecarea ei, aşa cum e obiceiul în familiile noastre – bonele. Deoarece locuiam la Roma, într-un mediu străin, iar tata voia să stăpânesc bine limba maternă, una dintre bone a fost poloneză. Mai locuieşte şi acum în casa noastră de pe Babuino, dirijând gospodăria.

Tata s-a ocupat mult de mine, mai ales după ce-am împlinit cinci ani. Mă lua în camera lui să discutăm şi discuţiile astea îmi dezvoltau serios mintea fragedă, poate chiar prematur. Mai târziu, când studiile, cercetările arheologice şi completarea colecţiilor îi absorbeau tot timpul, mi-a luat un profesor, în persoana prelatului Calvi: un bătrân cu sufletul nespus de senin, care preţuia arta mai presus de orice. Cred chiar că şi în religie căuta, în

primul rând, frumosul. Să-l fi văzut cât era de transportat în muzee, în faţa capodoperelor, ori în Capela Sixtină ascultând muzică! Cred că în această pasiune a lui pentru artă nu era nimic păgân, căci nu se baza pe o trăire senzuală, sibaritică, ci pe sentimente estetice. Părintele Calvi iubea arta cu dragostea aceea pură şi senină, cu care o iubiseră poate Da Fiesole, Cimabue[7] sau Giotto. Mai mult chiar, în dragostea lui pentru artă era multă smerenie, căci personal n-avea nici cel mai mic har. Dar, cu cât era mai lipsit de talent, cu atât vibra mai puternic în faţa talentului altora. Nici n-aş putea să spun la care dintre arte ţinea mai mult, poate că în toate preţuia armonia, care corespundea armoniei lui interioare.

Nu ştiu de ce, de câte ori mă gândesc la părintele Calvi, îmi amintesc de bătrânul lui Rafael, care stă lângă sf. Cecilia, ascultând corurile îngerilor.

Între tatăl meu şi părintele Calvi s-a înnodat repede o prietenie, care a durat până la moartea prelatului. El a fost cel care l-a întărit pe tata în hotărârea de a face cercetări arheologice şi tot el i-a insuflat pasiunea pentru oraşul etern. În afară de asta, mai erau legaţi şi prin dragostea pe care-o nutreau amândoi pentru mine. Mă considerau un copil cu talente excepţionale şi-mi preziceau Dumnezeu ştie ce viitor neobişnuit. Uneori, mă gândesc că reprezentam probabil pentru ei tot un fel de armonie, un fel de împlinire a lumii în care trăiau şi că ţineau la mine cam cu acelaşi sentiment cu care ţineau la Roma şi la vestigiile ei.

Această ambianţă nu se putea să nu-şi pună amprenta asupra mea. Am fost educat într-un chip cam original. Mă duceam cu părintele Calvi şi adesea şi cu tata pe la galerii, muzee, în afara zidurilor Romei, la vilele romane, vizitam ruine şi catacombe. Părintele Calvi, care

7 Giovanni Cimabue, pictor florentin, unul dintre „primitivii“ ita

era la fel de sensibil la frumuseţile naturii, ca şi la artă, m-a învăţat din copilărie să simt melancolia plină de poezie a Câmpiei Romane, armonia cu care se conturează pe cer arcadele apeductelor căzute în ruină, puritatea liniei pinilor; înainte de a şti tabla înmulţirii mi se întâmpla să-i corectez prin muzee pe vizitatorii englezi, care încurcau adesea numele lui Carracci[8] şi Caravaggio2. Devreme şi cu destulă uşurinţă am învăţat latina – la care mi-a ajutat mult italiana, pe care o vorbeam fluent, ca orice locuitor al Romei. La unsprezece ani, emiteam aprecieri personale asupra talentului maeştrilor italieni şi străini, aprecieri care, cu toată naivitatea lor, îi făceau pe părintele Calvi şi pe tata să-şi arunce priviri uimite. De exemplu, nu-mi plăceau tablourile lui Ribera1, care prea erau alb-negru, îngrozindu-mă prin cruzimea contrastului, în schimb îmi plăcea Carlo Doici[910]. Într-un cuvânt, în ochii tatii, ai părintelui Calvi şi ai cunoscuţilor treceam drept un copil minune; îi auzeam adesea cum mă laudă şi asta-mi flata amorul propriu.

Dar nervii mei, prin rafinamentul prematur, au rămas pentru toată viaţa nespus de sensibilizaţi. Ciudat însă că influenţa culturii dobândite atunci n-a fost nici atât de profundă şi nici atât de stabilă pe cât se puteau aştepta. Că n-am ajuns artist, asta se poate explica prin aceea că probabil n-am avut talent, cu toate că profesorii mei de muzică şi de desen erau de altă părere; dar mă gândesc adeseori cum de nici tata, nici părintele Calvi n-au reuşit să-mi insufle pasiunea lor pentru vestigiile trecutului. Dacă

---

8 Annibale Carracci, pictor italian (1560-1609)

Michelangelo Amerighi zis Caravaggio, după numele localității unde s-a născut, pictor realist italian (1573-1610)

9 José Ribera, zis Spaniolul, pictor realist spaniol care a trăit în secolul al XVII-lea

10 Carlo Doici, pictor florentin (1616-1686)

simt opera de artă? – da; dacă o simt ca pe un lucru necesar? – da, desigur, însă ei iubeau arta, în timp ce eu o înregistrez ca un diletant. Îmi este necesară doar ca o completare a momentelor plăcute şi distractive ale vieţii, este una dintre plăcerile mele, nu o pasiune. Poate că nu m-aş putea lipsi de ea în viaţă, dar nici nu mi-aş da viaţa pentru ea.

Deoarece nivelul şcolilor italiene lăsa mult de dorit, tata m-a dat la colegiul din Metz, pe care l-am absolvit cu minimum de efort, la schimb cu toate medaliile şi premiile posibile. Cu un an înainte de terminarea colegiului, am fugit la *Don Carlos* şi apoi, timp de două luni, am hoinărit prin Pirinei cu o ceată care-şi zicea „detaşamentul lui Tristan”. M-au găsit cu ajutorul consulului francez din Burgos şi m-au dus înapoi la Metz, la penitenţă; trebuie să recunosc, însă, că penitenţa n-a fost prea aspră, căci atât tatăl meu, cât şi educatorii mei prelaţi se mândreau în adâncul sufletului cu escapada mea. De altfel, rezultatele strălucite obţinute la examene mi-au adus, în curând, iertarea.

Natural că printre colegi treceam drept erou, căci într-o şcoală precum cea de la Metz e normal ca simpatia elevilor să se îndrepte spre *Don Carlos*. Şi, deoarece eram şi premiant, ajunsesem căpetenia întregii şcoli şi nimănui nu-i trecea nici măcar prin minte să rivalizeze cu mine pentru acest rang. Creşteam cu convingerea că şi mai târziu, într-un cadru mai larg, va fi la fel, convingere pe care o împărtăşeau şi profesorii şi colegii mei; dar iată că mulţi dintre foştii mei colegi, cărora pe atunci nici nu le trecea prin cap că ar putea vreodată să concureze cu mine, ocupă acum în Franţa poziţii remarcabile în literatură, în ştiinţă sau în politică, în timp ce eu nici măcar nu mi-am ales o meserie şi, la drept vorbind, aş fi în mare încurcătură dacă mi s-ar cere s-o fac. Poziţia mea în

societate este comodă; am moştenit o avere de la mama, voi mai moşteni cândva de la tata, voi deveni stăpân la Płoszów, administrând totul cu înţelepciune ori nu, dar însăşi aria acestor preocupări exclude posibilitatea de a mă mai putea afirma vreodată în viaţă, de a mai putea juca vreun anumit rol.

Ştiu de-acum cu siguranţă că nu voi deveni nici măcar un gospodar ori un administrator excelent, căci, deşi n-am de gând să mă eschivez de la aceste obligaţii, n-am niciun chef să-mi închin lor viaţa pentru simplul motiv că aspiraţiile mele au un orizont mai larg.

Uneori, îmi pun întrebarea: oare noi, cei din neamul Płoszówski, nu ne amăgim în privinţa capacităţilor noastre? Dac-ar fi însă aşa, ne-am amăgi numai noi înşine, oamenii din afară, străini şi indiferenţi, n-ar cădea în greşeala asta. De altfel, tata a fost şi este un om, într-adevăr, neobişnuit de înzestrat. În ceea ce mă priveşte – n-aş vrea să întind prea mult discuţia pe această temă, ca să nu pară o vanitate prostească – dar am convingerea sinceră că aş putea să fiu ceva cu mult mai mult decât sunt.

Iată, spre exemplu, la universitate, la Varşovia (tata şi mătuşa au dorit să fac universitatea în ţară), am fost coleg cu Sniatynski. Amândoi aveam chemare spre literatură şi ne încercam pe atunci forţele în acest domeniu. Nu mai vorbesc de faptul că eram considerat un student mai capabil decât Sniatynski, dar, pe cinstea mea, ceea ce scriam eu atunci era mai bun şi mai promiţător decât ceea ce scria el. Iar astăzi? Sniatynski a urcat relativ sus, în timp ce eu n-am încetat să fiu un tânăr care promite şi despre care unii spun clătinând din cap: „Eh, dacă ar vrea să se apuce de ceva!…”

Nimeni nu ţine cont de faptul că trebuie să ştii ce vrei. M-am gândit adesea că, dacă n-aş fi avut avere, ar fi

trebuit să mă apuc de ceva. E un lucru cert. Ar fi trebuit să-mi câştig existenţa într-un fel, însă am convingerea intimă că nici atunci n-aş fi exploatat nici a douăzecea parte din posibilităţile mele. Deşi, savanţi ca Darwin sau Buckle erau oameni bogaţi; sir John Lubbock[11] e bancher, majoritatea francezilor cu renume se scaldă în belşug, ceea ce înseamnă că averea nu numai că nu te împiedică, ci dimpotrivă, te ajută la dobândirea unei poziţii în orice domeniu. Presupun chiar că şi mie mi-a făcut un imens serviciu, căci a ferit caracterul meu de multe scăpări la care l-ar fi expus sărăcia. Nu vreau să spun prin asta că aş avea un caracter slab; pe de altă parte, poate că lupta l-ar fi călit, dar, oricum, cu cât întâlneşti mai puţine pietre în cale, cu atât eşti mai puţin expus să te împiedici şi să cazi.

Nu pun nerealizarea mea nici pe seama lenei. Am în egală măsură uşurinţa de a-mi însuşi lucruri noi şi curiozitatea de a le afla. Citesc şi memorez mult. Poate că n-aş fi reuşit să am o perseverenţă de fier pentru un lucru de lungă durată, minuţios, amplu: dar poate că lipsa perseverenţei ar fi putut fi comfiensată de uşurinţa pătrunderii în esenţa problemei, n fond, nu mă simt cu nimic obligat să scriu dicţionare, ca Littré. Cine nu ştie prin sârguinţă să strălucească ca soarele, poate măcar să sclipească pentru o clipă, ca un meteorit. La mine însă… nimic în trecut, probabil tot nimic şi în viitor… Mă trec fiorii şi mă apasă plictisul, aşa că întrerup scrisul pentru astăzi.

Roma, 10 ianuarie

Ieri, la o serată la prinţul Malatesta, am auzit expresia *Timp productivité slave*[12]. Am simţit o uşurare, ca bolnavii de nervi care află de la doctor că simptomele bolii

11 Sir John Lubbock, lord de Avebury, naturalist, om politic și filosof englez (1834-1913)

12 „Neproductivi täte slavă“ (în limba franceză, în original)

lor sunt cunoscute şi că de boala respectivă suferă multă lume. Adevărat! Câţi colegi n-am la fel ca mine – nu ştiu dacă în întreaga lume slavă, căci n-o cunosc – dar la noi! M-am gândit toată noaptea la această *Fimproductivité slave*. N-a fost deloc prost cel care a spus aşa ceva. Am moştenit un fel de incapacitate de a da totul din noi. E ca şi cum Dumnezeu ne-ar fi dat arc şi săgeţi, dar ne-ar fi privat de puterea de a încorda arcul şi a azvârli săgeţile. Aş vrea să discut asta cu tata, mai ales că lui îi plac asemenea dizertaţii, dar mă tem să nu ating un punct nevralgic. În schimb, am să scriu pe-ndelete tot ce cred în chestiunea asta, aici, în jurnal. Poate că tocmai acesta va fi meritul de căpetenie al jurnalului meu. Şi nu-i nimic mai normal decât faptul că voi scrie despre o problemă care mă priveşte în cea mai mare măsură. Orice om poartă în el o anumită tragedie. A mea este *Timproductivité* a neamului Płoszówski. Acum nu mai e la modă să destăinuieşti asemenea lucruri în faţa oamenilor. Până nu demult, când romantismul era în floare, în inimi şi în poezie, oamenii îşi purtau tragediile ca pe nişte togi pictural drapate, acum le poartă ca pe nişte flanele de piele, pe sub cămaşă. Însă în jurnal e cu totul altceva; în jurnal se poate şi trebuie să fii sincer.

Roma, 11 ianuarie

Mai rămân aici câteva zile, aşa că mă folosesc de acest răstimp ca, înainte de a trece la notarea întâmplărilor la zi, să mai fac o incursiune în trecut şi cu asta să termin. După cum am menţionat mai sus, nici nu mă gândesc să-mi scriu pe larg autobiografia; cine sunt şi cum sunt va reieşi cu prisosinţă pe parcurs. A cerceta amănunţit trecutul ar fi împotriva firii mele. E un fel de adunare plicticoasă: se scriu cifre seci, una sub alta, apoi se trage o linie şi se adună. N-am putut să sufăr niciodată cele patru calcule elementare din aritmetică, iar adunarea

mi-era cea mai nesuferită.

Totuşi, aş vrea să am o idee, fie şi generală, despre totalul de până acum, ca să-mi fiu mie însumi mai clar şi de aceea voi încerca să-mi descriu viaţa în linii mari.

După absolvirea universităţii, am mai urmat o şcoală de agronomie în Franţa – cu uşurinţă, însă fără prea mare elan, ca omul care ştie c-o să trebuiască în viitor să se ocupe şi de agricultură, dar care simte că prin asta se coboară într-o anumită măsură, că agricultura nu va corespunde niciodată capacităţii şi nici aspiraţiilor sale. Totuşi, am obţinut două lucruri bune în timpul şederii la această şcoală. În primul rând, agricultura a încetat să mai fie pentru mine povestea cu lupul cu dinţii de fier şi n-o să mă mai poată păcăli orice vechil; în al doilea rând, lucrând la câmp, în aer liber, mi-am fortificat sănătatea şi puterile, ceea ce m-a ajutat să rezist la viaţa pe care am dus-o după aceea, la Paris.

Căci anii care au urmat s-au scurs între Roma şi Paris; fără să mai pomenesc de scurtele vizite la Varşovia, unde mă chema din când în când mătuşa mea, fie că-i era dor, fie cu gând să mă însoare cu vreo fetişcană aleasă de ea. Parisul şi viaţa de-acolo m-au încântat nespus. Cu toate că pe atunci aveam o impresie bună despre mine, cu toate că aveam mai multă încredere în inteligenţa mea decât am astăzi şi, în plus, acea siguranţă de sine pe care ţi-o dă poziţia independentă în societate, totuşi, o vreme am jucat doar roluri naive pe acea mare scenă a lumii. Mai întâi, m-am îndrăgostit nebuneşte de domnişoara Richemberg de la Comedia Franceză şi ţineam morţiş să mă căsătoresc cu ea. Câte încurcături tragicomice au ieşit de aici nu voi mai scrie, căci astăzi mă cam ruşinez de vremurile acelea şi-mi cam vine să râd. Pe urmă, am mai fost păcălit de multe ori sau chiar cu bună ştiinţă luam jetoanele drept monede adevărate. Franţuzoaica – de altfel, la fel ca şi poloneza –

chiar dacă face parte din sferele cele mai înalte şi chiar dacă, în plus, este virtuoasă, dacă-i tânără, este exact ca scrimerul. Căci, la fel cum acesta are nevoie zilnic de antrenament în mânuirea armelor, ca să nu-şi iasă din mână, tot aşa cucoanele exersează în plan sentimental pentru a dobândi măiestrie. Fiind tânăr, nu mai urât decât dracul şi făcând parte din societatea aleasă, eram adeseori invitat la asemenea „antrenamente" şi pentru că, în nevinovăţia mea, luam în serios aceste exerciţii, mi s-a întâmplat de câteva ori să fiu destul de grav rănit. E adevărat că n-au fost răni mortale, ci doar înţepături, însă destul de dureroase. De altfel, sunt convins că fiecare trebuie să-şi dea obolul de naivitate pe această lume. Al meu a durat relativ puţin. Apoi a urmat perioada pe care o pot numi *la revanche*. Am plătit pentru toate suferinţele, iar dacă mai eram şi atunci indus uneori în eroare, era numai pentru că aşa doream eu!

Fiind primit cu uşurinţă peste tot, am cunoscut diferite pături sociale, de la casele filoguvernamentale, în care, de altfel, mă plictiseam, şi până la proaspăta aristocraţie, plină de titluri de nobleţe, creată de familiile Bonaparte şi Orléans care constituia înalta societate… poate nu la Paris, dar, de exemplu, la Nisa. Dumas fiul, Sardou şi alţii îşi iau prototipurile de conţi, marchizi şi prinţi tocmai din această specie, care neavând niciun fel de mari tradiţii istorice, dar având în schimb bani şi titluri până peste cap, nu sunt preocupaţi decât să-şi trăiască viaţa. Din aceleaşi cercuri fac parte şi marii bancheri. În ceea ce mă priveşte, mă atrăgeau în acest mediu doamnele, care sunt subtile, rafinate, dornice de senzaţii tari, avide de viaţă şi complet lipsite de orice idealuri. Adeseori, erau la fel de stricate ca şi romanele pe care le citeau, căci moralitatea lor nu are nicio bază religioasă, nicio tradiţie cu reguli fixe, obligatorii. Cu toate aceste

tare, e o lume cât se poate de strălucitoare. „Antrenamentele” în sfera aceasta au durata zilelor sau nopţilor, însă pot fi periculoase, căci e o lume în care nu se obişnuieşte să se folosească florete tocite. Acolo am luat lecţiile acelea dureroase, până când am ajuns eu însumi suficient de versat. Ar fi pur şi simplu o dovadă de vanitate sau chiar mai mult, de prost gust, dacă aş descrie succesele repurtate. Voi spune doar că m-am străduit, pe cât s-a putut, să fiu la înălţimea faimei din tinereţe a tatălui meu.

Straturile cele mai de jos ale acestei lumi se întâlnesc oarecum cu păturile cele mai înalte ale societăţii de mijloc. Aceasta din urmă este mai periculoasă decât apare la prima vedere, căci nu-i deloc trivială; cinismul are acolo valoarea mentalităţii artistice. Dacă n-am fost prea tare jumulit de pene în această lume, este tocmai pentru că, până a ajunge acolo, mi se ascuţiseră destul de mult ghearele şi mi se încovoiase bine ciocul.

În general, vorbind despre viaţa pariziană, am putea spune că oricine iese din vârtejul acela se simte neapărat obosit, darămite cel care, ca mine, iese doar pentru a se reîntoarce după scurtă vreme. Abia mai târziu ne dăm seama că victoriile de acolo sunt ca triumfurile lui Pyrrus. Organismul meu robust a opus o rezistenţă destul de eficace vieţii pariziene, însă am ieşit cu nervii zdruncinaţi.

Şi, totuşi, Parisul are o superioritate certă faţă de celelalte aşezări omeneşti. Căci nu ştiu niciun alt oraş în care elementele de ştiinţă, artă, tot felul de idei cu caracter general-uman să plutească aşa în aer şi să pătrundă pe nesimţite în capetele oamenilor, ca acolo. Nu numai că-ţi însuşeşti pe nesimţite tot ce-i mai nou în lumea ideilor, dar propria ta minte încetează a mai fi unilaterală, devine înţelegătoare şi civilizată. Repet: civilizată. Căci în Italia, în Germania şi în Polonia am întâlnit minţi foarte

bine aşezate, însă atât de intolerante, neadmiţând că ar putea exista ceva şi în afara razei lor de cunoştinţe, atât de exclusiviste şi barbare, încât, pentru cei care voiau să-şi păstreze propriul lor punct de vedere, contactul cu aceste minţi devenea de-a dreptul imposibil.

În Franţa, şi mai precis la Paris, nu există asemenea specimene. Ca râul de munte, care curgând repede rotunjeşte pietrele, lovindu-le unele de altele, tot aşa acolo curentul vieţii rotunjeşte şi umanizează minţile. E normal că, datorită atmosferei pariziene, a devenit şi mintea mea o minte de om civilizat. Sunt capabil să înţeleg multe, nu scot ţipetele revoltate, de păun, când aud păreri contrare concepţiilor mele sau ceva cu totul nou. Poate că o asemenea toleranţă la tot felul de principii şi idei duce la o anumită indiferenţă faţă de orice, şi-ţi răpeşte energia de acţiune, dar ce să fac, nu mai pot fi altfel.

Curentul intelectual m-a prins şi pe mine. Relaţiile de societate, saloanele, budoarele şi cluburile îmi luau o mare parte din timp, dar nu pe tot. Mi-am făcut multe cunoştinţe în lumea ştiinţifică şi artistică şi am trăit după modul lor de viaţă, ba chiar trăiesc aşa şi în prezent. Dintr-o curiozitate înnăscută, citeam foarte mult şi, deoarece îmi însuşesc cu uşurinţă ceea ce citesc, pot să spun că m-am cultivat serios. Vreau să ţin pasul cu mişcarea de idei a vremii în care trăiesc.

Sunt totodată o fiinţă în mare măsură conştientă de ceea ce reprezint. Din când în când, îl dau naibii pe cel de-al doilea eu, care-l analizează şi-l critică pe primul, care nu-i permite să se dăruiască în întregime nici unei impresii, nici unei activităţi, nici unui sentiment, nici unei plăceri, nici unei pasiuni. Poate că, în acest caz, conştiinţa de sine este marca unei înalte dezvoltări intelectuale, dar tot ea este cea care îţi slăbeşte nespus de mult puterea de a simţi. A purta veşnic în tine critica vigilentă a propriei

tale fiinţe, înseamnă a desprinde o parte din spiritul tău necesară pentru asta şi a simţi viaţa şi impulsurile ei nu cu toată fiinţa ta, ci numai cu restul rămas.

Asta-i la fel de chinuitor, cum ar fi pentru o pasăre zborul cu o singură aripă. În plus, conştiinţa de sine mult prea dezvoltată îţi răpeşte capacitatea de acţiune. Dacă n-ar fi fost asta, Hamlet l-ar fi înjunghiat pe bătrân chiar din primul act şi ar fi preluat succesiunea pe deplin liniştit.

Chiar dacă lucrul acesta mă fereşte uneori de acţiuni necugetate, îmi dă, în schimb, o stare de plictiseală şi de imposibilitate de a mă concentra în exclusivitate într-o anumită direcţie. Port în mine două euri contradictorii căci, în timp ce unul recunoaşte adevărul şi critică, celălalt trăieşte doar pe jumătate, lipsit de orice fermitate. Mă chinuie gândul că n-am să mă scutur niciodată de jugul ăsta, că dimpotrivă, cu cât mintea mea se va cultiva mai mult, cu atât şi conştiinţa de sine va deveni tot mai exactă, că şi pe patul de moarte voi continua să-l critic pe Płoszówski muribundul, până când febra nu-mi va cuprinde creierul.

Am moştenit, cu siguranţă de la tata, o minte sintetizantă şi fac eforturi să prind în special trăsăturile esenţiale ale oricărui fenomen, iar dintre ştiinţe niciuna nu m-a atras ca filosofia. Însă, pe vremea tatălui meu, filosofia cuprindea nici mai mult, nici mai puţin, decât sfera problemelor universului şi ale existenţei umane şi avea răspunsuri gata pregătite pentru orice întrebare. Astăzi, a devenit suficient de înţeleaptă încât să recunoască inexistenţa ei în accepţiunea generală şi existenţa ei doar ca filosofic a diferitelor ramuri ale ştiinţei în parte. Când mă gândesc la asta sunt gata să afirm că şi mintea omenească trece printr-o tragedie, care a început odată cu recunoaşterea propriei sale neputinţe. Deoarece scriu un jurnal intim, îmi pot permite să vorbesc despre lucrurile

astea de pe poziţia mea personală. Nu mă consider un filosof de profesie, căci, după cum am mai spus, n-am nicio profesie, dar, ca orice om care gândeşte, m-am ocupat şi eu de cel mai nou curent filosofic, am fost şi mai sunt sub influenţa lui şi, în consecinţă, am tot dreptul să recunosc ceea ce a pătruns şi a influenţat formarea gândirii şi moralei mele.

În primul rând, aş vrea să menţionez că vederile mele religioase, pe care le-am păstrat neştirbite până după terminarea colegiului de la Metz, n-au mai rezistat în urma citirii cărţilor de filosofic şi de ştiinţele naturii. Asta nu înseamnă că aş fi ateist. O, nu! Aşa ceva era bun pe vremea când, dacă cineva nu recunoştea spiritul, spunea: materia! şi cu vorba asta se liniştea. Astăzi, numai filosofii provinciali mai adoptă o poziţie atât de înapoiată. Filosofia modernă nu dă sentinţe premature; la o asemenea chestiune se răspunde „nu ştiu” şi acest „nu ştiu” ţi se înfige în suflet. Psihologia de astăzi profesează analiza foarte concretă a tuturor tipurilor de manifestări psihice, dar, întrebată despre nemurirea sufletului, răspunde la fel: „nu ştiu” – şi realmente nu numai că nu ştie, dar nici nu poate şti nimic.

Acum îmi va fi mai uşor să determin starea gândirii mele. Iată: nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu! în aceasta, în recunoaşterea neputinţei minţii omeneşti constă, după mine, toată tragedia. Căci, lăsând la o parte faptul că natura noastră spirituală va cere întotdeauna cu insistenţă răspuns la asemenea întrebări, acestea sunt chestiunile cu cea mai mare pondere reală, întrebările care-l privesc cel mai mult pe om. Dacă există ceva dincolo şi încă ceva veşnic, atunci nenorocirile şi pierderile noastre se diminuează până la zero. Le-am putea, în cazul acesta, expedia cu vorbele lui Hamlet: „Să-l ia naiba de doliu, eu îmi pun zibelina!” „Sunt de acord cu moartea”, spune

Renan[13], „dar să ştiu că-mi foloseşte la ceva”. Iar filosofia răspunde: nu ştiu.

Omul se zbate în această mare necunoscută, simţind că, dac-ar putea să treacă de o parte sau de alta, i-ar fi mai bine şi ar fi mai liniştit. Dar ce să facă? Să învinuiască filosofia că, în loc să construiască sisteme care să se dărâme de pe o zi pe alta, precum castelele din cărţi de joc, îşi recunoaşte propria-i neputinţă şi se ocupă de cercetarea şi sistematizarea fenomenelor aflate în graniţele accesibile minţii? Nu! Cred că eu şi oricare altul avem dreptul să-i spunem: îţi admir luciditatea, ador analiza concretă, dar în felul acesta m-ai făcut nefericit. Nu ai, precum singură recunoşti, suficientă putere de a răspunde la întrebările de prim rang pentru mine, dar ai avut destulă cât să-mi subminezi încrederea în ştiinţă, care nu numai că-mi dădea răspunsuri clare, ci şi liniştitoare şi plăcute. Şi să nu-mi spui că nevoind să dai răspunsuri premature, îmi dai voie să cred orice. Nu-i adevărat! îndoiala şi critica este metoda ta, sufletul tău, esenţa ta! Atât de adânc ţi-ai înfipt în inima mea această metodă ştiinţifică, scepticismul şi critica, încât ele au devenit felul meu de a fi. Mi-ai ars cu fierul roşu toate corzile sufleteşti prin care puteam să cred pur şi simplu, fără spirit critic, aşa că astăzi, chiar dacă aş vrea să cred în ceva, nu mai am cu ce. Îmi permiţi să mă duc la biserică, dacă am chef, dar m-ai otrăvit într-atâta cu scepticismul tău, încât am ajuns sceptic chiar şi faţă de tine, chiar şi faţă de propriul meu scepticism şi nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu! Mă chinuiesc şi înnebunesc în întunericul ăsta!…

Roma, 12 ianuarie

Ieri am scris cu oarecare furie. Însă, mi se pare că am atins putreziciunea şi a mea personală şi a sufletului omenesc, în general. Am unele perioade de indiferenţă la

13 Ernest Renan, istoric și scriitor francez (1823-1892)

asemenea întrebări, însă uneori mă zbucium nespus, cu atât mai mult cu cât astea sunt de regulă probleme pe care omul le închide în el. Poate c-ar fi mai bine să nu mă mai gândesc la ele, dar prea sunt importante. Căci, în ultimă instanţă, omul vrea să ştie ce-l aşteaptă şi cum să-şi aranjeze viaţa. Am încercat adeseori să-mi spun: „Destul, ăsta-i un cerc vicios din care nu poţi ieşi, aşa că mai bine nu intra!” Am toate condiţiile să fac din mine un animal sătul şi vesel, dar nu mă pot rezuma întotdeauna la atât. Am observat, de exemplu, că toţi marii noştri scriitori au sfârşit prin a fi mistici, aşa că nu-i de mirare că se frământă niţel cu problema asta şi oamenii de rând. În ceea ce mă priveşte, a trebuit să scriu despre neliniştile mele interioare ca să pot creiona mai bine starea mea sufletească. În plus, simţim uneori nevoia să ne justificăm faţă de noi înşine. Căci eu, cu acest mare NU ŞTIU în suflet, respect totuşi preceptele religioase, fără a mă considera un om nesincer. Aş fi nesincer, dacă în loc de „nu ştiu”, aş putea să spun: „Ştiu că nu există nimic” şi aş continua totuşi să le respect. Însă scepticismul nostru nu este o negare făţişă, ci mai degrabă suspiciunea dureroasă şi chinuitoare că poate nu există nimic; este ca o ceaţă densă, care învăluie minţile noastre, ne apasă piepturile şi ne întunecă lumina. De aceea întind braţele spre soarele care poate că străluceşte dincolo de negură. Şi cred că nu mă aflu numai eu singur în această situaţie, că rugăciunea multora dintre cei care merg duminica la biserică ar putea fi rezumată în cuvintele: „Doamne, împrăştie ceaţa din jurul meu!”

Nu pot să scriu despre lucrurile astea absolut la rece. Respect preceptele religioase şi pentru faptul că religia în care am fost educat pune ca o condiţie de bază clemenţa, aşa că aştept îndurarea. Aştept să fiu binecuvântat cu o asemenea stare de spirit, în care să pot crede profund şi

fără umbră de îndoială, aşa cum credeam fiind copil. Astea sunt motivele mele nobile; frământarea mea nu e condiţionată de interese înguste, căci doar e clar că mi-ar fi mult mai comod să-mi duc traiul în starea de animal sătul şi vesel.

Dacă trebuie însă să-mi justific atitudinea exterior religioasă prin motive mai puţin nobile şi mai mult practice, pot găsi o sumedenie! în primul rând, pentru că m-am obişnuit din copilărie; respectarea anumitor precepte a ajuns ca un viciu. Aşa cum spunea Henric al IV-lea că Parisul merită o rugăciune, tot aşa spun şi eu că liniştea alor mei merită o rugăciune. Oamenii din cercul meu îndeplinesc din obişnuinţă practica religioasă, iar conştiinţa mea s-ar simţi datoare să protesteze numai în cazul când aş fi în stare să spun ceva mai ferm decât veşnicul meu „nu ştiu". Şi» în sfârşit, merg la biserică, pentru că sunt un sceptic la pătrat, adică sunt sceptic chiar şi faţă de propriul meu scepticism.

Şi nu mă simt deloc bine în starea asta. Sufletul meu îşi târăşte o aripă pe pământ. Cu siguranţă că mi-ar fi şi mai rău dac-aş pune întotdeauna problemele astea la inimă, aşa cum am făcut-o acum, scriind filele din urmă. Din fericire, nu-i aşa întotdeauna. După cum am mai spus, am unele perioade de indiferenţă totală. Câteodată mă las dus de viaţă şi deşi ştiu bine cât valorează plăcerile ei, totuşi mă abandonez pe de-a-ntregul şi atunci nu mai are pentru mine nicio însemnătate întrebarea: *To be, or not to be*?

E ciudat – şi prea puţin studiat până în prezent – ce rol important joacă în această privinţă sugestia mediului. De exemplu, la Paris sunt mai liniştit şi nu numai pentru că mă asurzeşte vârtejul general, că fierb laolaltă cu ceilalţi în marele cazan al metropolei, că am inima şi mintea ocupate de „antrenamente", însă acolo oamenii, poate chiar fără

să-şi dea seama, trăiesc ca şi cum fiecare ar fi ferm convins că merită să-ţi consumi toate forţele în această viaţă, căci dincolo de ea nu-i decât un proces chimic. Atunci pulsul meu începe să bată la fel cu al celorlalţi şi mă acordez la tonul general. Mă distrez ori mă plictisesc, bat sau sunt bătut, dar am o relativă linişte.

Roma, Babuino, 13 ianuarie

Mai sunt doar patru zile până la plecare şi aş vrea să rezum ceea ce am spus despre mine. Sunt un om cam obosit, foarte sensibil şi nervos. Am o conştiinţă de sine foarte dezvoltată, susţinută de o oarecare instruire, aşa că mă pot considera în general o fiinţă dezvoltată intelectual.

Scepticismul, acel scepticism ridicat la pătrat, exclude orice convingeri imuabile. Privesc, observ, critic – şi uneori mi se pare că prind esenţa lucrurilor, dar, de fapt, sunt gata oricând să mă îndoiesc şi de asta. Despre atitudinea mea faţă de religie, am vorbit, în privinţa concepţiilor mele sociale, sunt conservator numai în măsura în care un om de condiţia mea este oarecum obligat să fie şi în măsura în care conservatorismul corespunde vederilor mele. Nici nu trebuie să mai spun cât de departe sunt de a accepta conservatorismul ca pe o dogmă ce nu poate fi criticată. Sunt prea civilizat ca să pot trece fără rezerve de partea aristocraţiei. Asta-i bună pentru provinciali, unde ideile ajung, la fel ca şi moda, cu o întârziere de câţiva ani. Consider că după desfiinţarea privilegiilor, problema este închisă; acolo unde este în continuare menţinută de înapoiere nu se mai prezintă ca o chestiune de principii, ci doar de vanitate şi de nervi. Mie-mi plac oamenii cu vederi largi, rafinaţi, şi-i caut pretutindeni unde cred că-i pot găsi.

Îmi plac aceşti oameni aşa cum îmi plac operele de artă, natura sau femeile frumoase. Rafinamentul meu estetic trece uneori dincolo de limitele obişnuite. La asta

contribuie sensibilitatea înnăscută şi educaţia primită. Sensibilitatea mea estetică îmi oferă totodată bucurii şi tristeţi, însă mi-a făcut şi îmi face un mare serviciu, apărându-mă de cinism, care-i ultima treaptă de decădere şi, într-o anumită măsură, îmi ţine loc de principii morale. Nu comit unele fapte nu atât pentru că sunt rele, cât pentru că sunt urâte. Tot din rafinament estetic decurge şi fineţea sentimentelor mele. În general, cred că sunt un om poate niţel cam stricat, dar cumsecade, căci, la drept vorbind, sunt puţin cam suspendat în aer: nu mă sprijin pe niciun fel de dogmă, nici religioasă, nici socială. De asemenea, n-am niciun scop căruia să-i dedic viaţa.

În încheierea acestei sinteze, încă o vorbă despre capacităţile mele. Tata, mătuşa, colegii şi uneori chiar şi oamenii străini le consideră c-ar fi de-a dreptul excepţionale. Presupun că mintea mea are o oarecare sclipire, dar oare *F improductivité slave* nu va spulbera speranţele puse în mine? În baza a ceea ce am realizat până acum sau, mai bine zis, în baza faptului că n-am făcut nimic până în prezent, nu numai pentru alţii, dar nici pentru mine, sunt îndreptăţit să dau un răspuns afirmativ.

Discernerea acestui adevăr mă costă mai mult decât poate cineva să-şi închipuie. Ironia cu care vorbesc despre mine are gust amar. Este ceva sterp în lutul din care i-a plămădit Dumnezeu pe cei din neamul Płoszówski, de vreme ce totul creşte atât de frumos şi năvalnic, dar nimic nu dă roade. Chiar dacă aş avea, într-adevăr, o capacitate de geniu, cu lutul ăsta sterp din mine, cu imposibilitatea asta de acţiune, aş ajunge, în cel mai bun caz, un anume tip de geniu fără portofoliu, aşa cum sunt miniştrii fără portofoliu.

Expresia asta-geniu fără portofoliu – mi se pare foarte apropiată de esenţa lucrurilor. Ar trebui să cer un brevet de invenţie, căci – din nou, ce consolare! – nu numai

mie, nu numai mie singur mi se potriveşte această caracterizare. Cu numele ăsta dat de mine ar putea să fie botezată o întreagă legiune! Las să se folosească *F improductivité slave*, pe de o parte, şi geniu fără portofoliu pe de altă parte, ca un produs al nostru, polonez. Şi repet: cu numele meu va fi o întreagă legiune. Nu cunosc un alt colţ de lume în care să se piardă atâtea calităţi excepţionale, în care chiar şi cei care dau ceva societăţii să dea atât de puţin, atât nespus de puţin în comparaţie cu cât au fost înzestraţi!

Roma, *Babuino*, *14 ianuarie*

A sosit a doua scrisoare de la mătuşa mea, cu insistenţe să-mi grăbesc plecarea în Polonia. Vin, dragă tanti, vin şi Domnul mi-e martor c-o fac numai din ataşament faţă de tine, căci altfel aş prefera să rămân aici. Tata nu se simte prea bine; din când în când, are un fel de amorţeală în toată partea stângă a corpului. La rugămintea mea a chemat medicul, dar sunt sigur că a închis în dulap toate medicamentele prescrise, aşa cum s-a obişnuit, de altfel, să procedeze de mai bine de zece ani. Odată a deschis dulăpiorul de medicamente şi, arătându-mi sute de sticle şi sticluţe, borcane, borcănaşe şi cutiuţe, mi-a spus: „Fie-ţi milă de mine, dragă, dacă omul cel mai sănătos de pe lume ar fi înghiţit toate astea şi tot n-ar fi rezistat, darămite unul bolnav!” Până acum această hotărâre nu i-a dăunat tatii prea mult, dar sunt neliniştit în privinţa viitorului.

Al doilea motiv de tărăgănare a plecării în Polonia este planul mătuşii. Sunt sigur că iarăşi vrea să mă însoare. Nu ştiu dacă de data asta şi-a pus ochii pe cineva – să dea Domnul să nu fie aşa! – dar nu-şi ascunde deloc intenţiile. „Pentru o partidă ca tine”, îmi scrie, „e uşor de prevăzut că va începe imediat războiul trandafirilor albi şi roşii”. Dar eu sunt obosit, nu vreau să constitui cauza nici

unui război şi, mai ales, nu vreau să închei, ca Henric al VII-lea, Războiul Rozelor prin căsătorie. Pe de altă parte, sigur că mătuşii nu-i pot mărturisi asta, însă în faţa mea pot să recunosc deschis: nu-mi plac polonezele. Am treizeci şi cinci de ani, am avut, ca orice om care-a trăit din plin, diferite aventuri în viaţă, am întâlnit şi poloneze şi, din aceste aventuri, din aceste cunoştinţe, am rămas cu impresia că ele sunt cele mai greu de suportat şi cele mai obositoare femei din lume. Nu ştiu dacă sunt în general mai virtuoase decât franţuzoaicele, ori decât italiencele; ştiu doar că sunt cu mult mai patetice. Mă trec fiori de gheaţă când mă gândesc la asta. Căci înţeleg prea bine elegia amforei sparte când vezi pentru prima dată ţăndările la picioarele tale; dar să declami elegia asta cu acelaşi patos când se sparge o amforă ce fusese de multe ori cârpită, seamănă de-a dreptul a operetă. Şi nici nu pot să spun cât de plăcut e rolul „spectatorului tandru”, căruia politeţea îi cere să se prefacă a lua totul în serios! Sunt nişte femei ciudate, cu multă fantezie, cu capete înfierbântate şi temperament de peşte! În sentimentele lor nu-i nimic vesel şi nimic simplu. Se dau în vânt după forma sentimentului, fără să le pese de conţinut. De aceea nu reuşeşti niciodată să calculezi evoluţia aventurii cu o poloneză. Cu o franţuzoaică sau o italiancă, dac-ai pornit de la premise logice, poţi fi mai mult sau mai puţin sigur de un *ergo* al tău. Cu o poloneză, nicidecum! Cineva a spus că un bărbat, când se înşală, poate declara că doi şi cu doi fac cinci – şi greşeala poate fi îndreptată; femeia însă, când greşeşte, susţine că doi şi cu doi fac o lampă şi atunci poţi să te dai şi cu capul de pereţi. Asta intră, în primul rând, în logica polonezelor, că doi şi cu doi nu fac patru, ci lampă, iubire, ură, pisică, lacrimi, îndatoriri, vrabie, dispreţ – nu poţi prevedea de-a dreptul nimic, nu poţi miza pe nimic, nu te poţi asigura de nimic. De altfel, poate că din cauza

tuturor acestor capcane virtutea polonezelor este mai la adăpost decât a altor femei, fie şi pentru faptul că, în cele din urmă, asediatorul se plictiseşte de moarte. Ceea ce am observat – lucru pentru care nu pot să le iert, este că aceste capcane, palisade, trape, această înverşunare în apărare nu-i calculată pentru izgonirea definitivă a adversarului, ci pentru obţinerea unor efecte emoţionante în luptă.

Odată vorbeam despre asta – bineînţeles, în cuvinte învăluite – cu o femeie foarte isteaţă, numai pe jumătate poloneză, căci tatăl ei era italian. După ce m-a ascultat cu atenţie, mi-a spus:

— În chestiunea aceasta mi se pare că ai atitudinea vulpii faţă de porumbar. Nu-ţi place şi-ţi strică dispoziţia faptul că porumbeii îşi au casa atât de sus şi că au aripi mai agile decât ale găinilor. Tot ceea ce spui e mai degrabă în favoarea polonezelor.

— Cum asta?

— Cu cât o poloneză este mai nesuferită fiind nevasta altuia, cu atât poate fi mai dorită, când e nevasta ta proprie.

În felul acesta am fost pus la punct şi, pe moment, nici n-am găsit răspuns. Poate c-oi fi având oarecum atitudinea vulpii faţă de porumbar, însă este neîndoielnic că, dac-ar fi să mă căsătoresc, în general, şi, în particular, cu o poloneză, aş căuta-o nu numai printre porumbeii care-şi au culcuşul sus de tot, ci chiar printre porumbeii albi.

Dar eu sunt ca peştele, care, întrebat cu ce sos ar dori să fie gătit, răspunde că, în primul rând, nu doreşte deloc să fie gătit. Acum revin la reproşul pe care vi-l fac, dragi compatrioate. Vă place mai mult drama iubirii, decât iubirea însăşi. În fiecare dintre voi zace o regină şi prin asta vă deosebiţi enorm de alte femei; fiecare dintre voi consideră că acordă o mare favoare şi binefacere lăsându-

se iubită, niciuna nu este de acord să fie doar un adaos, o completare a vieţii bărbatului, care are în fond alte scopuri. Vreţi să existăm noi pentru voi şi nu invers. Pe urmă, vă iubiţi mai mult copiii, decât soţul. Soarta lui e soarta satelitului. Am văzut acest lucru, l-am observat adesea, aşa sunteţi în general; doar ici şi colo mai străluceşte câte o excepţie, ca diamantele în grohotiş. Nu, dragi prinţese, permiteţi-mi să vă admir doar de la distanţă.

Să treci pe planul doi toate ţelurile, toate idealurile, să arzi zilnic ca o torţă pe altarul soţiei, o, doamnele mele, asta-i cam puţin pentru un bărbat!

E adevărat că şi conştiinţa mea mă întreabă imediat: „Dar, în fond, ce altceva mai bun ai de făcut? Ce planuri ai? Ce scopuri? Dacă există cineva pe lume, apoi tu eşti acela, făcut pentru jertfire totală”.

Dar nu, la naiba! într-o căsnicie trebuie să-ţi schimbi viaţa în asemenea măsură, să renunţi la atâtea obişnuinţe, comodităţi, plăceri, tabieturi, că poate numai o dragoste adevărată şi mare să merite. Iar eu n-o să nimeresc aşa ceva. Căsnicia este un act de fantastică voinţă şi încredere în femeie, pe care eu nu-l voi face niciodată, căci nu vreau să fiu preparat cu niciun sos.

Varşovia, 21 ianuarie

Am sosit astăzi de dimineaţă, dar, pentru că m-am oprit şi la Viena, nu mă simt chiar aşa de obosit de drum. E târziu, însă nu pot dormi din cauza tensiunii nervoase, aşa că mă aşez la scris. Într-adevăr, scrisul se transformă treptat într-o obişnuinţă şi începe să mă atragă. Ce bucurie a fost aici! Cât de cumsecade e mătuşa asta a mea! Sunt sigur că de bucurie nici nu doarme, iar la prânz n-a putut să mănânce nimic. Când e la Płoszów, se ceartă întotdeauna la cuţite cu domnul Chwastowski, administratorul, un nobil gras, care nu-i permite să-i facă

niciun reproş. Abia după ce se ceartă bine, încât altora poate să li se pară că despărţirea e inevitabilă, mătuşa se liniştеşte şi mănâncă cu poftă, ba chiar cu un fel de îndârjire.

Astăzi, a trebuit să se mulţumească numai cu morala făcută servitorilor, ceea ce nu-i este suficient. A fost însă într-o dispoziţie splendidă şi nu se poate descrie ce dragoste profundă era în privirile ei. În cercul cunoscuţilor mi se spune fetiş, lucru care însă o enervează grozav pe mătuşa.

Bineînţeles, previziunile şi temerile mele s-au confirmat. Nu numai că nutreşte intenţia de a mă căsători, dar a şi găsit ceva. Mătuşa are obiceiul ca, după prânz, să se plimbe cu paşi mari prin cameră şi să gândească cu voce tare. Aşa că, deşi voia să ţină totul în secret, am auzit următorul monolog:

„E tânăr, prezentabil, bogat, genial – ar fi o proastă să nu se îndrăgostească numaidecât de el”.

Mâine ne ducem la un picnic organizat de tineret, în cinstea doamnelor. Se crede c-o să fie o petrecere grozavă.

Varşovia, 25 ianuarie

Adeseori mă plictisesc la baluri precum un *homo sapiens* nu pot să le sufăr în calitatea mea de candidat la însurătoare, însă uneori îmi plac în calitatea mea de artist – bineînţeles, artist fără portofoliu. Ce lucru frumos este să vezi, de exemplu, nişte scări largi, abundent luminate şi pline de flori, pe care urcă femei îmbrăcate în rochii de seară! Toate par atunci foarte înalte şi, când le priveşti aşa, de jos, cum târăsc după ele trenele rochiilor, seamănă cu îngerii din visul lui Iacob. Îmi place mişcarea asta, luminile, florile, ţesăturile uşoare, care acoperă ca nişte nori coloraţi trupurile tinerelor; ce să mai spun despre corsaje, decolteuri şi braţe, care, eliberate de sub pelerine, par să se coaguleze, să se solidifice în aer, devenind dure

ca marmura. Şi simţul meu olfactiv se desfată. Mă dau în vânt după parfumurile bune.

Picnicul a fost foarte reuşit. Trebuie să recunosc că Staszewski ştie să organizeze asemenea reuniuni. M-am dus împreună cu mătuşa, dar pe ea am pierdut-o imediat după sosire, chiar din hol, căci Staszewski a venit repede, special ca să-i ofere braţul, să urce scările. Mătuşica are o pelerină lungă, de hermină, pe care o îmbracă la toate ieşirile mai importante, din care cauză au supranumit-o „Pelerina ilustră”. După ce-am intrat în sală, m-am oprit nu departe de uşă, să privesc oamenii. E o senzaţie ciudată când, după o absenţă de câţiva ani, te afli din nou printre feţe cunoscute. Îţi dai seama perfect că aceştia sunt oameni mai apropiaţi ţie decât cei întâlniţi aiurea şi, totuşi, îi priveşti atent, îi cercetezi, faci observaţii, ca un străin. Atenţia mea era îndreptată în special asupra femeilor.

Orice s-ar spune, societatea noastră este distinsă. Erau acolo feţe frumoase şi urâte, însă toate purtau pecetea unei vechi şi rafinate civilizaţii. Gâturile şi braţele femeilor, chiar dacă erau uneori adolescentin dolofane, îmi aminteau pur şi simplu de porţelanurile de Se vres. Au în ele o eleganţă calmă, o anumită finisare. Ce picioare am văzut, ce mâini, ce linie a capului! într-adevăr, cei de-aici nu trebuie să imite Europa, căci sunt ce are ea mai bun.

Am stat aşa vreun sfert de oră, încercând să ghicesc pe care dintre capetele acestea l-a ales mătuşa pentru mine. Între timp au sosit soţii Snitynski. Pe el îl întâlnisem nu de mult, cu câteva luni în urmă, la Roma; pe ea, de asemenea, cunoşteam dinainte. Îmi place femeia asta, are o faţă grozav de drăguţă şi face parte dintre acele excepţii de poloneze care nu acaparează viaţa soţilor, ci, dimpotrivă, le-o dăruiesc pe-a lor. După câteva clipe s-a apropiat de noi o persoană tinerică şi, după ce s-a salutat cu Sniatyńska, mi-a întins o lăbuţă înfăşurată strâns într-o

mănuşă albă şi m-a întrebat:

— Nu mă mai cunoşti, Leon?

Întrebarea ei m-a cam încurcat, căci realmente nu ştiam cine-i fiinţa din faţa mea, dar am început totuşi să scutur cu vioiciune mânuţa întinsă, să dau din cap, să zâmbesc şi să repet: – Cum să nu! Ia te uită! Cum să nu! – ca un om care nu vrea să pară nepoliticos. Presupun că aveam totuşi o figură destul de tâmpă, căci doamna Sniatyńska a izbucnit în râs şi mi-a spus:

— Adevărul este că, într-adevăr, n-o recunoşti. E Aniela P.

Anielka! Verişoara mea! Ce-i de mirare că n-am recunoscut-o, dacă n-am mai văzut-o de zece – unsprezece ani, când purta o rochiţă până la genunchi. Îmi amintesc, era la Płoszów, în grădină, avea nişte ciorăpei roz şi o ciupeau ţânţarii, din care cauză ţopăia ca un greier. De unde să bănuiesc acum că acest corsaj elegant garnisit cu violete, că aceste braţe albe, că faţa aceasta cu ochi întunecaţi, într-un cuvânt, că domnişoara înfloritoare din faţa mea este codobatura de-atunci, cu picioare subţiri! Şi ce frumoasă e! Ce fluture admirabil a ieşit din crisalida de-atunci! Bineînţeles, am salutat-o pentru a doua oară cu şi mai multă efuziune. Pe urmă, când soţii Snitynski s-au îndepărtat, ea mi-a spus că mătuşa şi cu mama ei o trimiseseră după mine, aşa că i-am dat braţul şi ne-am îndreptat spre fundul salonului.

Dintr-odată, mi s-a făcut lumină în cap. Asta era! Mătuşa a pus ochii pe Aniela! Iată care era taina ei, surpriza. Ştiam că a ţinut întotdeauna la fata asta şi că se necăjea veşnic din pricina încurcăturilor materiale ale doamnei P. Mă mira faptul că, venind la Varşovia, n-au tras la mătuşa mea, dar în clipa aceea n-aveam chef să mă gândesc prea mult, preferam s-o contemplu pe Aniela, care, e lesne de înţeles, mă interesa acum altfel, mai mult

decât oricare altă domnişoară. Conducând-o, am avut timp să discut cu ea şi s-o examinez, căci ne-am dus tocmai la celălalt capăt al salonului, iar înghesuiala era din ce în ce mai mare. Moda de anul acesta a impus nişte mănuşi de lungime mijlocie, ce nu ajung până la cot, aşa că am observat că braţul care se sprijinea de al meu avea o piele de un ton închis, poate cu prea mult păr. Aniela nu e brunetă, deşi asta este prima impresie pe care o lasă. Părul ei are culoarea bronzului; ochii sunt albaştri, dar şi aceştia par negri din cauza genelor nespus de lungi; sprâncenele sunt, într-adevăr, negre şi realmente splendide. Caracteristic pentru capul acesta mic, cu fruntea îngustă, este tocmai bogăţia părului, sprâncenelor, genelor şi a pufului de pe faţă, delicat ca o mătase şi complet blond. Poate că toate astea la un loc vor fi mai târziu în detrimentul frumuseţii ei, însă deocamdată e atât de tânără, încât îi marchează doar vitalitatea şi un organism vulcanic, făcând din ea nu o păpuşă rece, ci o femeie caldă, vie, plină de atracţie.

Nu mă feresc să spun că, deşi nervii mei pretenţioşi nu reacţionează la orice impuls, am simţit perfect această atracţie. E tipul meu. Mătuşa, care, chiar dacă a auzit de Darwin, sunt sigur că-l consideră „un cap mizerabil” – a aplicat perfect teoria lui cu privire la selecţia naturală. Da, e tipul meu! De data asta n-a mai pus în undiţă o momeală oarecare!

Fiori, ca un curent electric, au început să treacă din braţul ei într-al meu. Observasem, de altfel, că şi eu îi fac o impresie favorabilă, lucru care te înviorează întotdeauna. Şi examinarea la care am supus-o ca artist a dat rezultate la fel de bune. Există feţe care parcă-s transpunerea muzicii sau a poeziei în trăsături omeneşti. Aşa este şi faţa ei, fără nimic ordinar. Prin educaţie, fetelor din casele aristocratice li se insuflă modestia, aşa cum sunt inoculaţi

copiii cu variolă; Aniela are în ea expresia asta de modestie şi în plus o nevinovăţie, de sub care răzbate un temperament fierbinte. Ce îmbinare! E ca şi cum ar spune cineva: un diavol nevinovat!

De altfel, presupun că, cu toată nevinovăţia ei, Aniela este şi niţel cochetă; mi-am dat seama imediat că e pe deplin conştientă de farmecul ei. Aşa, de exemplu, ştiind că are nişte gene splendide, coboară mereu ochii, fără să fie nevoie. Sau felul plăcut în care-şi înalţă capul ca să-l privească pe interlocutor… La începutul discuţiei noastre era cam nenaturală, din timiditate, dar, după puţin timp, ne simţeam ca şi cum nu ne-am fi despărţit niciodată, din vremurile acelea îndepărtate, de la Płoszów.

Tanti e nepreţuită cu distracţiile pe care le organizează; dar n-aş vrea niciodată să conspir cu ea. De cum am ajuns cu Aniela acolo, abia am apucat s-o salut pe mama ei şi să schimb câteva cuvinte, că mătuşa, observând uşoara mea transfigurare, s-a bucurat vădit şi, întorcându-se spre mama Anielei, a spus cu voce tare:

— Îi stă foarte bine cu violetele astea! Ha, poate c-a fost o idee bună s-o vadă prima dată la bal!…

Mama Anielei a fost foarte încurcată, Aniela la fel; iar eu am înţeles de ce n-au tras la casa mătuşii. Probabil că ideea fusese a doamnei P. Cu siguranţă că între ea şi mătuşa s-au dus îndelungi tratative, la care presupun că Aniela n-a participat direct, dar, datorită perspicacităţii tinerelor fete în asemenea cazuri, şi-a dat seama de ce se pregăteşte.

Ca să pun capăt stânjenelii generale, m-am întors spre ea şi am spus:

— Îţi atrag atenţia de la început că dansez prost, dar pentru că pe urmă au să mi te răpească definitiv, acordă-mi un vals.

Drept răspuns, Aniela mi-a întins carnetul, spunând

hotărât:

— Scrie ce doreşti.

Trebuie să recunosc că nu-mi place rolul de marionetă, pe care-o manevrezi cum vrei, trăgând de sfori, nu-mi place să fiu împins de la spate; aşa că, voind să am încă de la început un alt rol în politica cucoanelor bătrâne, am luat carneţelul şi am scris: „Ai înţeles că vor să ne căsătorească?”

Citind cuvintele mele, Aniela întâi s-a roşit, apoi a pălit. A tăcut o clipă, parcă nefiind sigură c-o mai ajută vocea sau, şovăind, ce să răspundă. Pe urmă, a ridicat genele sale minunate şi, privindu-mă drept în ochi, a rostit:

— Da!

Acum, însă, a început ea să mă întrebe, ce-i drept, nu prin vorbe, ci din privire. După cum am mai spus, produsesem o impresie favorabilă asupra ei şi, în plus, de vreme ce bănuise planurile urzite, avea probabil capul plin de persoana mea. Aşa că acum am citit clar în ochii ei:

— Ştiu că mama şi mătuşa doresc să ne cunoaştem mai bine, să ne apropiem, aşa că… aşa că…

Fără niciun cuvânt, am cuprins-o pe după talie, am strâns-o uşor la piept şi am condus-o la vals. Mi-au revenit în minte orele mele de „antrenament”.

Un asemenea comportament din partea mea, răspunsul acesta nerostit, ca şi felul cum i-am scris în carnet, puteau s-o facă pe fată să viseze. Dar m-am gândit: de ce să n-o fac să viseze un pic? În niciun caz eu n-o să merg mai departe decât doresc, iar până unde o să ajungă ea, asta mă priveşte prea puţin. Aniela dansează minunat, iar valsul acela l-a dansat exact aşa cum ar trebui să valseze femeile, adică puţin transportate şi abandonate în braţele partenerului. Mi s-a părut că violetele de pe corsajul ei se mişcă mult prea rapid decât s-ar fi putut justifica prin ritmul lent al dansului. Am înţeles că în inima

ei începe ceva. Iubirea e o nevoie fizică, care, la domnişoarele din înalta societate, este stăpânită cu multă grijă, dar, în fond, este de nestăvilit. Aşa că atunci când i se spune unei fete: „pe acesta ai voie să-l iubeşti” – se întâmplă adesea ca fata să se folosească de permisiune cu multă sârguinţă.

Bineînţeles, Aniela se aştepta ca, dac-am avut curajul să-i scriu în carnet ceea ce i-am scris, să continuăm discuţia după vals. Eu însă, dinadins, m-am tras imediat mai la o parte, ca s-o las să aştepte.

De asemenea, voiam s-o privesc de la o anumită distanţă. În mod cert este tipul meu. Genul ăsta de femei mă atrag pur şi simplu ca un magnet. Ah!, de-ar avea treizeci de ani şi de n-ar fi tocmai fata cu care vor să mă însoare!

Varşovia, 30 ianuarie

Aniela şi mama ei s-au mutat la noi. Ieri am stat toată ziua cu ea. Sufletul ei are mai multe file decât se întâmplă, de regulă, cu fetele de vârsta ei. Pe multe dintre filele astea va scrie viitorul, dar este loc pentru lucruri foarte frumoase. Simte şi înţelege totul şi, în plus, ştie grozav să asculte, concentrându-se şi deschizând larg ochii ei inteligenţi. Femeia care ştie să asculte posedă un fel în plus de a place, căci prin asta măgulește amorul propriu al bărbatului. Nu ştiu dacă Aniela e conştientă de asta, ori dac-o face numai dintr-un fericit instinct feminin. S-ar putea să mai fie şi altceva: atâta i s-a vorbit despre mine, că acum ascultă fiecare cuvânt de-al meu ca pe un oracol. Puţină cochetărie tot are însă. Astăzi, la întrebarea mea, ce şi-ar dori cel mai mult, mi-a răspuns: „Să văd Roma” – după care a lăsat să-i cadă peste ochi pleoapele cu ciucuri deşi şi era nespus de frumoasă, îşi dă perfect seama că-mi place şi e fericită. Cochetăria ei este încântătoare, pentru că porneşte dintr-o inimă plină de bucurie, care vrea să

placă celeilalte inimi, a alesului. Nu mai am nicio îndoială că sufletul ei se îndreaptă vijelios spre mine, ca fluturii de noapte spre lumină. Bietul copil, profită cu prea mult sârg de acordul celor bătrâni! Observ procesul acesta cum evoluează de la o oră la alta.

Bineînţeles, ar trebui să-mi pun întrebarea: dacă nu vrei să te însori, atunci de ce faci totul ca fata asta să se îndrăgostească de tine? Dar n-am niciun chef să răspund la această întrebare. Mă simt atât de bine şi de liniştit! Şi, de fapt, fac eu ceva anume? Nu mă străduiesc să par mai prost decât sunt, nici mai amabil, nici mai antipatic – asta-i tot.

Aniela a coborât astăzi la micul dejun într-o bluză marinărească, largă, în dungi, pe sub care puteai doar să-i bănuieşti formele, însă puteai să-ţi pierzi capul de-a binelea, datorită acestor bănuieli. Avea ochii puţin adormiţi şi parcă adia de la ea căldura somnului din care abia se sculase. E nemaipomenit ce impresie puternică face fata asta asupra mea!

31 ianuarie

Mătuşa dă o serată în cinstea Anielei. Deocamdată fac vizite. Am fost la familia Sniatynski şi am stat mult, căci la ei mă simt bine. Se ceartă mereu, dar cu totul altfel decât în alte căsnicii. De regulă e aşa, că dacă există o singură manta cu care să se învelească, fiecare o trage spre el; la soţii Sniatynski e altfel – se ceartă, căci fiecare vrea s-o dea în întregime celuilalt, îmi plac nespus oamenii ăştia şi ei sunt singurii care m-au convins că fericirea nu-i numai un lucru livresc, ci poate fi completamente reală. El are o minte ascuţită, e sensibil ca o vioară Stradivarius şi pe deplin conştient de fericirea lui. O vrea şi o are. De asta îl invidiez. Întotdeauna mi-a plăcut să discut cu el. M-au servit cu o cafea grozavă – cred că numai la literaţi se bea asemenea cafea – şi au început să mă întrebe cum mi se

par Varşovia şi oamenii, după o absenţă atât de îndelungată. M-au întrebat şi de ultimul bal, mai ales doamna Sniatyńska, căci ea bănuieşte oarecum intenţiile mătuşii şi, deoarece este de fel din Wolynia, adică din aceleaşi părţi cu Aniela, şi o cunoaşte bine pe aceasta, ar fi încântată să-şi vâre năsucul roz în planurile mătuşii.

Cum era şi normal, am evitat chestiunile personale; în schimb, am vorbit mult despre anturajul nostru în general. Le-am spus ce cred despre eleganţa acestor oameni şi, deoarece Sniatynski, cu toate că personal îşi critică de multe ori neamul, e lacom până la şovinism de orice laudă i s-ar aduce, s-a înveselit foarte mult şi a început imediat să mă aprobe.

— Îmi place, spuse el în cele din urmă, să aud asemenea lucruri de la un om ca tine, căci, în primul rând, ai avut posibilităţi de comparaţie mai mari decât alţii, iar, în al doilea rând, eşti mai degrabă pesimist de felul tău.

— Nu ştiu, dragul meu, am răspuns, dacă şi această apreciere nu-i pesimistă.

— Nu înţeleg. De ce?

Pentru că pe orice cultură rafinată, de tipul acesteia, poţi scrie ca pe lăzile cu sticlă sau porţelanuri:

Fragile! Ţie, care spiritualmente eşti fiul Atenei, mie şi altuia ca noi îi este plăcut să trăiască în mijlocul unor oameni atât de rafinaţi; dar, dac-ai vrea să construieşti ceva bazându-te pe o asemenea societate, mă tem că ţi-ar cădea grinzile-n cap. Nu-ţi dai seama că aceşti eleganţi-diletanţi în ale vieţii sunt condamnaţi să piardă în lupta pentru existenţă în faţa unor oameni cu nervii tari, cu muşchii puternici şi cu pielea groasă?

Snitynski, care este o fire agitată, a sărit în sus, a început să se plimbe prin cameră, apoi a pornit impetuos atacul împotriva mea:

— Asta-i numai o faţetă, una pozitivă de altfel, după

cum singur recunoşti, dar să nu-ţi închipui că-i singura, că nu mai avem nimic altceva. Vii de peste mări şi ţări şi vorbeşti ca şi cum ţi-ai fi petrecut toată viaţa aici.

— Nu ştiu care-s potenţele voastre, dar ştiu că nicăieri în lume nu există o asemenea lipsă de echilibru ca aici între nivelul cultural al diferitelor clase sociale. De o parte o cultură înfloritoare, ba chiar poate niţel fanată, iar de partea cealaltă barbarie şi întuneric total.

Am început să ne certăm şi, până să plec de la ei, s-a făcut noapte. La despărţire, Snitynski mi-a spus că, dac-am să vin mai des pe la el, se obligă să-mi facă cunoştinţă cu oameni din straturile intermediare, care nu-s nici prea rafinaţi, nici nu suferă de diletantism, dar nici nu-s înapoiaţi, într-un cuvânt, vrea să-mi arate nişte oameni solizi, activi şi care ştiu ce vor. Am vorbit mult, întrerupându-ne unul pe altul, cu atât mai mult că după cafea am mai băut şi câteva păhărele de coniac. După ce-am ieşit de la ei, Snitynski încă mai striga după mine, pe scări:

— Din d-ăştia ca tine nu mai poate ieşi nimic, dar copiii tăi pot ajunge oameni întregi. Mai întâi, însă, trebuie să dai, adică să daţi cu toţii faliment, căci altfel nici nepoţii voştri n-au să se apuce de niciun fel de treabă!

Cred totuşi că, în general, eu am avut dreptate. Am notat aici această discuţie tocmai pentru faptul că de la venirea în ţară mă gândesc necontenit la această lipsă de echilibru. Este absolut evident că la noi clasele sociale sunt despărţite prin adevărate prăpăstii, ceea ce face complet imposibilă orice înţelegere între ele, orice acţiune comună. Chiar şi Snitynski trebuie să fie de acord că, dintr-un anumit punct de vedere, ne compunem din oameni prea civilizaţi şi complet necivilizaţi. Cel puţin aşa văd eu lucrurile. Porţelan de Sèvres şi lut simplu – nimic între ele. De o parte *très fragile* – de cealaltă, cum spunea Ovidiu,

rudis indigestaque moles. Şi, bineînţeles că, mai devreme sau mai târziu, porţelanurile de Sèvres au să se spargă, iar din lut viitorul va modela ce-i va fi pe plac.

2 februarie

Ieri a fost serată la noi. Aniela realmente atrăgea toate privirile. Braţele ei albe ieşeau din vălurile de tul – sau mai ştiu eu cum le mai zice la materialele acelea – ca braţele lui Venus din spuma mării. S-a dus de-acum vestea prin Varşovia că mă căsătoresc cu ea. Am observat că ieri, chiar în timp ce dansa, Aniela mă căuta din priviri, ascultând foarte distratã ce-i spuneau partenerii. Biet copil, nu ştie să ascundă nimic, într-atât dă pe faţă tot ceea ce poartă în suflet, că şi un orb şi-ar da seama. Şi-i atât de docilă faţă de mine, atât de tăcută şi de fericită când mă apropii de ea! încep să ţin din ce în ce mai mult la ea şi prin asta-mi slăbeşte rezistenţa. Iată, de exemplu, soţii

Sniatynski, ce bine se-nţeleg! Nu o dată îmi pun întrebarea: oare Sniatynski e mai prost sau mai deştept decât mine? Din toate problemele de viaţă eu n-am rezolvat niciuna, sunt un nimic ros de scepticism, nu-s fericit şi mă simt obosit. El are conştiinţa de sine la fel de dezvoltată ca şi mine, dar, în schimb, munceşte. Are o nevastă prezentabilă, dar mai are, bestia, şi o anume filosofic a vieţii, care-i susţine fericirea. E clar că eu sunt mai prost. Cheia filosofici lui Sniatynski sunt dogmele lui de viaţă, încă înainte de a se căsători, îmi spunea: „Există un singur lucru în faţa căruia îmi abandonez scepticismul, pe care nu-l critic şi nu-l voi critica: ca literat, dogma mea este societatea umană, ca om – femeia iubită”. Pe atunci mă gândeam: totuşi, mintea mea este mai curajoasă, de vreme ce nu se teme să disece chiar şi aceste sentimente. Astăzi, însă, îmi dau seama că ceea ce numeam curaj nu m-a dus la nimic bun. Pe de altă parte, e atât de frumoasă dogmuliţa mea cu gene lungi! În mod cert îmi slăbeşte

rezistenţa. Atracţia neobişnuită pe care-o exercită asupra mea nu poate fi explicată numai prin legea selecţiei naturale. Nu! E ceva mai mult şi ştiu ce anume. Ea s-a îndrăgostit de mine cu sentimentul acela proaspăt şi cinstit, cum nu m-a iubit nimeni. Cât de diferit e acest lucru de „antrenamentele” în timpul cărora dădeam şi param lovituri! O femeie care-ţi place mult şi care te iubeşte mult, dacă persistă, poate fi sigură de reuşită. „Pasărea rătăcită”, cum spune Słowacki[14], se va întoarce în cele din urmă, se va întoarce neapărat la ea, ca să-şi găsească liniştea şi pacea şi se va întoarce cu atât mai repede, cu cât îi va fi mai greu şi cu cât va fi mai singură în rătăcirile sale. Nimic nu cucereşte, nu atrage mai mult sufletul unui bărbat, decât sentimentul că e iubit. Cu câteva file mai înainte am scris, Dumnezeu ştie ce, despre poloneze, dar se înşală cine-şi închipuie că din cauza unei amărâte de pagini sau de teamă să nu fiu acuzat de inconsecvenţă n-am să fac ceea ce am să consider potrivit la momentul oportun.

E nemaipomenit cum satisface fata asta gustul meu artistic! La terminarea seratei au fost clipele cele mai plăcute, când, după plecarea tuturor oaspeţilor, ni s-a adus ceaiul în salon şi ne-am aşezat noi patru. Eu, vrând să văd cum e afară, m-am dus la fereastră şi am dat puţin draperia la o parte. Era ora opt de dimineaţă, aşa că prin geamuri a inundat lumina zilei, care din cauza lămpilor dinăuntru părea, spre uimirea mea, albastră ca safirul. Dar m-a uimit şi mai mult când am văzut-o pe Aniela în lumina asta de safir. Am avut pentru o clipă senzaţia că mă aflu în grota albastră de la Capri. Ce tonuri prinseseră braţele ei goale! Şi, ce să fac, aşa-s eu, sensibil la frumos, în clipa aceea am cedat de tot, Aniela a pus stăpânire pe inima mea, ca şi cum ar fi fost meritul ei că arăta aşa. Urându-i

14 Juliusz Slowacki, poet romantic polonez (1809-1849)

noapte bună i-am strâns mâna îndelung şi cu totul altfel decât până atunci, iar ea, fără să-şi retragă mânuţa, mi-a răspuns:

— Bună dimineaţa, nu noapte bună, bună dimineaţa!

Şi, ori nu mai înţeleg nimic din ce văd, ori muzica vocii ei spunea, la fel cu sclipirile din priviri:

— Te iubesc, te iubesc!

Aproape că şi eu.

Uitându-se la noi, cu lacrimi de bucurie în ochi, mătuşă mormăia ceva neînţeles.

Plecăm la Płoszów.

Płoszów, 5 februarie

Este a doua zi de când suntem la ţară. Am avut un drum de vis. Ger, dar senin. Zăpada scârţâia sub tălpile săniei şi scânteia pe câmp. La apusul soarelui, întinderile imense de zăpadă au căpătat reflexe violete. În teii de lângă conac se certa, cu croncănit sonor, un cârd de ciori. Iarna, iarna noastră geroasă e totuşi un lucru minunat. Este în ea o anumită forţă şi demnitate şi, în primul rând, sinceritate. La fel ca un prieten sincer, care îţi spune adevărul în faţă, fără ocolişuri, tot aşa şi ea te ia de urechi fără să te-ntrebe. Iar prospeţimea ei se transmite şi oamenilor. Eram mulţumiţi cu toţii că mergem la ţară. În plus, doamnele bătrâne erau fericite că dorinţa lor cea mai fierbinte a pornit-o pe un făgaş bun. Eu eram bucuros, căci simţeam lângă mine braţul Anielei, care stătea alături, iar ea, poate din aceeaşi cauză, se simţea fericită. De câteva ori s-a aplecat în faţă şi i-a sărutat mâna mătuşii, aşa, din exces de bucurie; îi stătea foarte bine, cu un fel de boa pufos la gât şi cu o căciuliţă de blană, de sub care se zăreau ochii ei întunecaţi, aproape copilăreşti, şi obrajii îmbujoraţi de ger. Respiră toată numai tinereţe.

E bine la Płoszów şi linişte. Îmi plac mai ales căminele de aici, uriaşe, antice. Mătuşa păzeşte pădurea

ca ochii din cap, dar nu face economie la foc, aşa că arde de dimineaţa până seara, iar trosnetul lemnelor parcă îţi înveseleşte gândurile. Ieri am stat toată după-amiaza la gura focului. Le-am povestit mult despre Roma şi monumentele ei, iar ele mă ascultau cu atâta pioşenie, încât aproape că mă simţeam ridicol. În timp ce povesteam, mătuşa nu-şi lua ochii de la Aniela, cercetând cu oarecare asprime chiar, să vadă dacă faţa acesteia exprimă încântarea cuvenită. N-are de ce să se teamă, căci oricum e prea multă. Ieri Aniela mi-a spus:

— Un altul ar fi putut să locuiască acolo toată viaţa şi să nu observe nici jumătate din frumuseţile pe care le-ai văzut tu.

La care mătuşa a adăugat imediat, cu un calm calculat:

— Întotdeauna am spus asta.

Bine că nu-i de faţă un al doilea sceptic, ca mine, căci prezenţa lui m-ar stingheri.

Un anumit dezacord aduce între noi mama Anielei. A trecut prin multe în viaţă, a avut atâtea necazuri, că i-a dispărut veselia o dată pentru totdeauna. îi este pur şi simplu teamă de viitor, e instinctiv suspicioasă, chiar şi atunci când totu-i favorabil. A fost tare nefericită cu soţul ei, pe urmă a trecut prin nenumărate supărări în legătură cu moşia, care e mare, dar într-o stare deplorabilă. În plus, are mereu migrene.

Aniela mi se pare că face parte din categoria femeilor în Polonia – mai numeroasă decât şi-ar putea cineva închipui – pe care n-o s-o doară niciodată capul din pricina averii. Îmi place trăsătura asta a ei, căci face dovada unor preocupări superioare. De altfel, acum mă încântă totul la ea. Ataşamentul meu creşte foarte repede, pe fondul atracţiei fizice, ca iarba după o ploaie caldă. Astăzi de dimineaţă am zărit-o pe coridor pe cameristă, care ducea

rochia şi pantofii Anielei şi mai ales pantofiorii aceia m-au emoţionat atât, ca şi cum faptul că-i poartă ar reprezenta încoronarea tuturor virtuţilor Anielei.

În general, noi bărbaţii suntem nespus de slabi. Ţin mâna pe propriul meu puls, urmărind progresul acestei febre sentimentale. Pulsul e acum foarte iute.

Płoszów, 8 sau 9 februarie

Mătuşa a revenit la veşnicul său război cu domnul Chwastowski. Este un obicei atât de original, încât cred că merită să descriu una dintre aceste ciocniri. Mătuşa are neapărat nevoie de ceartă, fie şi pentru a-şi menţine pofta de mâncare, în timp ce Chwastowski, care, în paranteză fie spus, administrează excepţional moşia, este un nobil arţăgos, care nu permite nimănui să-l calce pe bătătură, aşa că certurile lor ajung la mare încrâncenare. De cum intră în sufragerie, încep să-şi arunce priviri duşmănoase; prima săgeată o aruncă mătuşa, în timpul supei, începând, de exemplu, astfel:

— Nici nu mai ţin minte, domnule Chwastowski, de când te tot rog să-mi spui cum stăm cu semănăturile de toamnă şi dumneata parcă dinadins vorbeşti de toate cele numai de asta nu.

— Doamnă contesă, astă toamnă au răsărit bine, dar acum e zăpada de doi coţi deasupra, ce pot să ştiu? Ce-s eu, Dumnezeu?

— Nu lua numele Domnului în deşert, domnule Chwastowski!

— Eu nu mă uit sub zăpada lui, aşa că nici nu-l jignesc.

— Vrei să spui că eu îl jignesc?

— Asta cu siguranţă!

— Domnule Chwastowski, eşti insuportabil!

— Ba suportabil, suportabil, că prea suport multe!

În chipul acesta, ori într-altul, spirala urcă. Sunt rare

prânzurile când nu se înţeapă măcar de câteva ori. În cele din urmă, tanti tace şi mănâncă cu înfocare, de parc-ar vrea să-şi consume mânia pe mâncare. Într-adevăr, are un apetit grozav. Şi, pe măsură ce vin la masă alte feluri, dispoziţia i se drege şi treptat ajunge excelentă. Acum, după prânz, când eu îi dau braţul mamei Anielei, domnul Chwastowski i-l dă mătuşii şi merg împreună în salon să bea cafeaua, în cea mai deplină armonie. Mătuşa îl întreabă de băieţii lui, iar el îi sărută mâinile. Ţin cu adevărat unul la altul şi se respectă. Pe fiii domnului Chwastowski i-am văzut când erau la universitate. Sunt nişte băieţi vajnici, dar teribil de radicali.

La început, Aniela s-a speriat niţel de războiul din timpul prânzului. I-am explicat cum stau lucrurile şi acum, când începe disputa, îmi aruncă nişte priviri furişe pe sub genele-i lungi, zâmbeşte în colţul gurii şi e atât de drăgălaşă, de-ţi vine s-o mănânci. N-am văzut niciodată în viaţă, la nicio femeie, tâmple de alabastru ca la ea şi cu vinişoare atât de fine.

12 februarie

Se petrec de-a dreptul metamorfozele lui Ovidiu şi în natură şi în mine. Nu mai e ger, s-a stricat vremea, e întuneric ca noaptea. N-aş putea să descriu mai bine ce se petrece afară, decât spunând că e o vreme putredă. Totuşi, e o climă îngrozitoare. La Roma, chiar şi când e extrem de urât, şi tot se iveşte soarele de zece ori pe zi, în timp ce aici, de două zile, trebuie să ţinem lămpile aprinse de dimineaţa până seara. Umezeala asta neagră şi grea pătrunde şi-n gânduri, colorându-le în negru, te apasă. Asupra mea vremea asta are un efect fatal. Mătuşa s-a certat astăzi cu Chwastowski mai mult decât oricând. Chwastowski susţinea că nepermiţând să se taie pădurea, mătuşa o distruge, căci copacii bătrâni oricum se pierd, în timp ce ea-i răspundea că, şi fără aportul ei, ţara rămâne

fără păduri… „Eu îmbătrânesc, să îmbătrânească şi pădurea!” Asta-mi aminteşte de bogătaşul acela care, deşi avea o moşie mare, cu pământuri bune, nu cultiva niciodată mai mult decât un petic de pământ, atât cât să-i ajungă de mâncare.

Dar, să lăsăm asta. Astăzi, mama Anielei m-a rănit foarte tare. Eram amândoi în seră, când a început să-mi povestească, cu o lăudăroşenie maternă, însă inestetică, cum i-a făcut curte Anielei un cunoscut de-al meu, Kromicki. Mă simţeam ca şi cum ar fi încercat cineva să-mi scoată un spin cu un dinte de furculiţă. La fel cum mă emoţionase lumina albastră şi mă apropiase de Aniela, cu toate că nu era meritul ei, tot aşa mă îndepărta acum de ea curtea lui Kromicki, deşi nu era vina ei. Îl cunosc de câţiva ani pe maimuţoiul ăla de Kromicki şi nu-l pot suferi. Provine din Silezia austriacă, unde se pare că familia lui avusese cândva averi întinse. La Roma a lansat povestea că ai lui purtau titlul de conţi încă din secolul al XV-lea, iar la hoteluri se trecea în registru *Graf von Kromicky*. Dacă n-ar fi avut nişte ochi mici şi negri, lucitori ca două boabe de cafea prăjită şi un păr la fel de negru, ar fi arătat ca o siluetă decupată din coajă de brânză, căci aşa gălbuie e culoarea pielii lui. Şi are un cap ca de mort. Simţeam o repulsie fizică ori de câte ori îl vedeam. Pfu, cât mi-a întinat cu chipul lui gândurile despre Aniela! Ştiu prea bine că ea nu poate fi răspunzătoare de Kromicki şi de intenţiile lui şi, totuşi, mi-a stricat toată impresia bună pe care mi-o făcuse.

Nu înţeleg de ce mama ei mi-a povestit totul cu lux de amănunte, căci, dacă voia să fie un avertisment pentru mine, şi-a greşit ţinta. Această doamnă P. are cu siguranţă mari calităţi, de vreme ce a reuşit să facă faţă la atâtea necazuri şi să dea fetei o asemenea educaţie, dar este lipsită de dibăcie şi plicticoasă cu toate migrenele şi

macaronismele ei.

— Mărturisesc, mi-a spus, că eu am fost pentru. Uneori mă simt copleşită de griji. Sunt o femeie nepricepută în afaceri şi dac-am reuşit să mă descurc într-o oarecare măsură, asta a fost numai cu preţul sănătăţii mele şi pentru că era copilul la mijloc. Kromicki e foarte întreprinzător. Are afaceri uriaşe la Odessa şi se mai ocupă cu furnizările de ţiţei de la Baku… *que sais-je*! Dar se pare că are unele dificultăţi, fiind supus străin. Mă gândeam că, dacă s-ar căsători, ar curăţa şi moşia Anielei şi totodată ar face şi demersuri pentru schimbarea cetăţeniei, pe motivul preluării acestei averi.

— Şi Aniela? am întrebat enervat.

— Anielka am văzut că nu simţea prea mare atracţie pentru el, dar ea e un copil atât de bun! În plus, în caz că mor, ar rămâne fără niciun sprijin, aşa că…

N-am mai întrebat nimic, căci mă scotea din sărite mai mult decât pot să spun şi, deşi înţeleg că dacă nu s-a ajuns la căsătorie e numai din cauza Anielei, totuşi sunt furios pe ea, că a permis să fie curtată de o figură atât de dezgustătoare şi, mai ales, că a putut să şovăie fie şi o singură clipă.

Pentru mine totul ar fi fost o chestiune de nervi. Uit însă un lucru şi anume că nu toţi au nervii mei şi că Kromicki, cu toate că are pielea ca hârtia şi cap de mort, trece printre femei drept un bărbat prezentabil.

Sunt curios ce „afaceri” învârte. Am uitat să întreb dacă e la Varşovia, deşi probabil că este, pentru că se pare că vine aici în fiecare iarnă. În privinţa afacerilor lui pot spune doar atât: poate că sunt grozave, însă mă îndoiesc de baza lor durabilă şi inatacabilă. Eu nu-s priceput în speculaţii şi n-aş reuşi niciodată să fac vreo afacere, însă cel puţin sunt conştient de asta. În plus, sunt un om care observă mult şi trage unele concluzii. Spre exemplu, nu

cred că aristocraţii noştri ar avea capete geniale pentru speculaţii. Mă tem că spiritul întreprinzător al lui Kromicki nu este o calitate moştenită sau înnăscută, ci doar o nevroză, care l-a împins pe făgaşul acesta. Am mai văzut asemenea cazuri. Apare de unde nici nu te-aştepţi câte un aristocrat-afacerist; uneori chiar se întâmplă că la început are un noroc porcesc şi face repede avere… Dar n-am văzut niciunul care să nu dea faliment înainte de moarte.

Aceste calităţi ori le moşteneşti, ori ţi le formezi pornind de la a, b, c. Băieţii lui Chwastowski poate c-au să se descurce în viaţă, pentru că tatăl lor a pierdut întâmplător totul şi ei au trebuit să pornească de la zero. Dar cine se hazardează în afaceri cu o avere moştenită, fără tradiţie comercială şi fără cunoştinţe de specialitate, acela nu se poate să nu-şi frângă gâtul. La aristocraţi asta este, repet, nevroză bănească. Speculaţiile nu se pot baza pe iluzii şi numai Dumnezeu ştie de câte ori afacerile aristocraţilor sunt iluzorii!

De altfel, îi doresc noroc domnului „von Kromicky”.

14 februarie

Pax! *pax*! *pax*! Mi-a trecut iritarea. Însă cât de exact simte ea totul, Aniela asta! M-am prefăcut că-s bine dispus, deşi nu eram, în purtarea mea faţă de ea n-a existat decât o diferenţă cu totul infimă şi totuşi a simţit-o. Astăzi, după ce ne-am uitat în albumele cu fotografii, când am rămas singuri, aşa cum, de altfel, suntem adesea, căci intenţionat nu vor să ne deranjeze, a început să se frământe, să se schimbe la faţă. Am înţeles imediat că vrea să-mi spună ceva şi şovăie, se teme. În primul moment, mi-a trecut prin minte un gând nebun, că o să-mi facă o declaraţie. Dar mi-am amintit îndată că am de-a face cu o poloneză. O mucoasă poloneză ca asta sau, dacă doriţi, o prinţesă ca asta, mai degrabă moare, decât să declare că iubeşte. E un mare hatâr, dacă, întrebată fiind, îngână: „Da!” De altfel,

Aniela m-a adus repede cu picioarele pe pământ, căci închizând brusc albumul şi bâlbâindu-se puţin de emoţie, m-a întrebat:

— Ce-i cu tine, Leon? Căci e ceva, nu-i aşa?

Am început s-o asigur că nu-i nimic, să râd şi s-o liniştesc, însă ea, clătinând din cap, a continuat:

— Văd de două zile că se întâmplă ceva cu tine. Ştiu că pe un om ca tine poate să-l supere te miri ce… şi m-am tot gândit dacă nu cumva ţi-am dat eu vreun motiv de supărare, dacă n-am spus ceva, dar…

Odată ajunsă aici i-a tremurat puţin vocea, totuşi m-a privit în ochi.

— Eu nu ţi-am făcut nimic rău… nu-i aşa?

A fost un moment, unul singur, când mi-a stat pe limbă să spun: „Dacă-mi lipseşte ceva, asta eşti numai tu, scumpa mea Aniela!” – dar o teamă, cum spune Homer, m-a apucat de păr. Nu teama de ea, ci de cortina aceea care poate să cadă după asemenea vorbe. I-am luat totuşi mâna, i-am sărutat-o şi am rostit cât am putut de vesel:

— Eşti o făptură cumsecade şi drăguţă, dar nu te frământa pentru mine, căci n-am nimic… în afară de asta, tu eşti musafir aici şi eu ar trebui să mă-ngrijesc să te simţi bine!

Zicând acestea i-am sărutat din nou mânuţa, ba chiar ambele. Toate astea puteau fi cumva puse pe seama amabilităţii mele, ca rudă; aşa-i natura umană, temătoare. Chiar şi numai conştiinţa faptului că există o portiţă, pe unde să mă refugiez la nevoie, m-a mai liniştit. E un sentiment de teamă stupidă, că doar n-am nicio altă răspundere decât faţă de mine însumi, iar pe mine nu mă pot păcăli. De altfel, simt că nu voi răspunde nici faţă de mine însumi, căci întotdeauna m-am lăsat dus de simţuri încotro au vrut ele, iar cu Aniela sunt totalmente sub imperiul lor. Simt şi acum pe buze plăcerea provocată de

atingerea mâinii ei – şi astea-s dorinţe pur şi simplu fără limită. Mai devreme sau mai târziu eu însumi voi închide portiţa asta prin care-aş mai putea acum fugi. Dar oare realmente aş mai putea? Da, dacă mi-ar veni în ajutor ceva din afară.

Ea mă iubeşte în mod evident. Şi pe mine mă atrage totul spre ea.

Astăzi, mi-am pus următoarea întrebare: De vreme ce acesta-i un lucru inevitabil, de ce mai amân?

Şi am găsit un răspuns: n-aş vrea să pierd nimic din emoţiile, din fiorii, din impresiile, din farmecul pe care-l au cuvintele nerostite, privirile întrebătoare, aşteptarea. Vreau să-mi trăiesc până la capăt povestea de dragoste. Le reproşam femeilor că pun deasupra sentimentului grija pentru forma acestuia, dar acum cred că şi eu urmăresc să se realizeze forma în cele mai mici amănunte. Probabil că asta vine odată cu vârsta. De asemenea, am observat că bărbaţii cu un anumit grad de rafinament nervos au firile apropiate de ale femeilor. În plus, eu mai sunt şi un pic epicureian în simţiri.

După discuţia relatată mai sus, am fost amândoi într-o excepţională dispoziţie. Seara i-am ajutat să decupeze abajururi din hârtie, căci, în felul acesta, puteam să-i ating mâinile şi rochia. Intenţionat o încurcam în treabă, iar ea se amuza ca un copil şi tot ca un copil se adresa din când în când mătuşii, cu vocea aceea fără modulaţii şi grăbită, cu care se plâng fetiţele:

— Tanti, Leon nu mă lasă-n pace!

21 februarie

Naiba m-a pus să mă duc la Varşovia, la o reuniune masculină, la consilierul S. Acest domn se străduieşte să adune la el pe reprezentanţii tuturor taberelor, pentru ca prin intermediul tartinelor şi ceaiului să le înlesnească o înţelegere, deşi, la drept vorbind, nici el însuşi nu ştie în ce

ar trebui să constea această înţelegere. Eu, ca persoană ce locuieşte aproape în permanenţă în afara graniţelor ţării, m-am dus mai mult ca să văd ce se mai vântură prin capetele celor de-aici, să-i ascult ce gândesc şi cum înţeleg lucrurile. Era înghesuială şi din pricina asta plictiseală. În plus, s-a întâmplat aşa cum se întâmplă de regulă la adunările prea numeroase: oamenii de aceeaşi orientare s-au adunat în grupuri, în camere separate, şi acolo au discutat ceea ce-i interesa, făcându-şi reciproc servicii, dându-şi dreptate etc.

v Am făcut cunoştinţă cu mai mulţi consilieri şi reprezentanţi ai presei. În străinătate e o mare deosebire între un scriitor şi un ziarist. În timp ce primul este considerat artist şi gânditor, cel de al doilea este taxat drept meseriaş (nu ştiu cum să-l numesc altfel). Aici deosebirea asta nu există şi oamenii din ambele categorii sunt botezaţi cu un singur nume: literat. De altfel, majoritatea dintre ei se ocupă şi de ziaristică şi de literatură. Ca oameni sunt, în general, mai cumsecade decât ziariştii din străinătate. Nu-mi place presa şi o consider drept una dintre plăgile care decimează omenirea. Iuţeala cu care aduce ştirile la cunoştinţa cititorilor este egală cu superficialitatea informaţiei şi nu compensează cu nimic nemaipomenita confuzie pe care o seamănă în opinia publică şi pe care oricine, dacă n-are păreri preconcepute, nu se poate să n-o observe. Din cauza ziarelor a dispărut astăzi simţul acela care deosebea adevărul de minciună, a pierit sentimentul justiţiei, al legalităţii sau ilegalităţii, răul a devenit insolent, nedreptatea a început să se exprime în termenii echităţii, într-un cuvânt, spiritul uman a devenit prin presă imoral şi orb.

Era printre alţii la această adunare şi Stawowski, care e considerat drept cel mai mare cap în tabăra

progresiştilor extremişti. Vorbea ca un om capabil, dar bolnav concomitent de două boli: de ficat şi de propriul său eu, îşi poartă acest *eu* ca pe un pahar plin cu apă şi mereu parcă spune: „Atenţie, să nu se verse!” Prin sugestie, teama se transmite şi celor din jur în asemenea grad, încât nimeni nu îndrăzneşte să fie de altă părere de faţă cu el. Se impune, de asemenea, şi prin faptul că crede în ceea ce spune. Pe nedrept îl consideră unii sceptic. Dimpotrivă, are un temperament cum probabil aveau fanaticii de demult. Stawowski, dacă s-ar fi născut acum o sută şi ceva de ani, ar fi fost cu siguranţă judecător şi ar fi condamnat oamenii pentru blasfemii la smulgerea limbii din rădăcină, aşa cum era obiceiul pe vremea aceea. Astăzi, conţinutul fanatismului este altul: e plin de ură faţă de ceea ce înainte ar fi divinizat – dar, altfel, a rămas acelaşi.

Am observat cum conservatorii îl înconjurau pe Stawowski nu numai din curiozitate, dar şi cu un soi de precaută cochetărie. Căci la noi – sau poate pretutindenipartidul conservator n-are prea multă fermitate. Fiecare se apropia de Stawowski cu ochii dulci ca smochinele şi cu o expresie anume întipărită pe faţă: „Cu toate că sunt conservator, domnule, totuşi…” Şi acest totuşi întruchipa portiţa unei posibile căinţe şi totodată a diverselor cedări. Atitudinea asta a lor era atât de evidentă, încât dacă eu, care sunt sceptic faţă de toate taberele şi partidele, m-aş fi apucat să mă cert cu Stawowski, nu ca reprezentant a ceva anume, ci pur şi simplu ca om care este de altă părere în situaţia dată, cred că insolenţa mea ar fi trezit o adevărată admiraţie. Se vorbea despre clasele exploatate. Stawowski se lansa în a le căina situaţia fără ieşire, slăbiciunea şi incapacitatea de a se apăra singuri – şi tocmai începuse să crească cercul din jurul lui, când l-am întrerupt:

— Spune-mi, te rog, recunoşti teoria lui Darwin, a

luptei pentru existenţă?

Stawowski, care e de profesie naturalist, a primit cu plăcere să discute despre domeniul ăsta.

— Desigur, a răspuns el.

— Atunci, permite-mi să-ţi spun că eşti inconsecvent. Căci dacă eu, ca creştin, m-aş îngriji de cei slabi, dezarmaţi şi asupriţi – ar fi normal, asta-i învăţătura lui Hristos. Dar dumneata, de pe poziţia teoriei luptei pentru existenţă, ar fi trebuit să spui: de vreme ce sunt slabi şi incapabili de a se apăra, atunci e normal să fie prada altora, asta-i legea capitală a naturii, n-am ce le face! De ce nu spui aşa? Poţi să-mi explici această contradicţie?

Ori că pe Stawowski l-a descumpănit opoziţia cu care nu-i obişnuit, ori că, într-adevăr, nu se gândise niciodată la lucrurile astea, fapt e că, pe moment, n-a găsit niciun răspuns, nici măcar cuvântul acela searbăd: altruism.

După aceste vorbe, conservatorii noştri au început să treacă masiv de partea mea şi aş fi putut ajunge cu uşurinţă eroul serii, dar era târziu, eu eram plictisit şi voiam să mă înapoiez la Płoszów. De altfel, treptat, începuseră să plece şi alţii.

Îmi pusesem de-acum blana şi căutam nervos monoclul, care se rătăcise între haină şi palton, când s-a apropiat Stawowski de mine – probabil găsise răspunsul – şi începu:

— M-ai întrebat, domnule, de ce eu…

Însă l-am întrerupt nervos din pricina monoclului:

— Domnule – am rostit – sincer să fiu, chestiunea asta îmi este indiferentă. Vezi şi dumneata, e târziu, toată lumea pleacă şi, deoarece ghicesc cu aproximaţie ce-mi poţi spune, permite-mi să-ţi urez noapte bună.

Se pare că mi-am făcut din el un duşman de moarte, mai ales prin aceste ultime cuvinte.

Era unu noaptea când am ajuns la Płoszów, însă aici

am avut cea mai plăcută surpriză. Aniela mă aştepta cu ceaiul pregătit. Am găsit-o în sufragerie, complet îmbrăcată, doar părul îl avea pieptănat ca pentru noapte. Din bucuria pe care-am simţit-o văzând-o, îmi dau seama cât de adânc mi-a pătruns în suflet. Ce fiinţă scumpă şi cât era de frumoasă cu părul împletit coade, pe spate! Şi când mă gândesc că ar fi suficient un cuvânt din partea mea şi peste o lună sau două aş avea dreptul să despletesc coadele astea şi să-i las părul să-i cadă pe umeri! Nu mă pot gândi liniştit la lucrul ăsta! Nu-mi vine să cred c-ar fi atât de uşor să obţin fericirea!

Când am început s-o dojenesc că nu s-a culcat încă, mi-a răspuns:

— Nu-mi era deloc somn, aşa că le-am rugat pe mama şi pe tanti să mă lase să te aştept. Mama s-a cam împotrivit, că nu se cade, dar i-am explicat că doar suntem rude şi ştii cine-a fost de partea mea? Tanti!

— Drăguţa de ea! Bei un ceai cu mine?

— Da.

Şi se apucă să toarne ceaiul. Îi vedeam mâinile iuţi şi frumoase şi aveam chef să le sărut. Din când în când, ridica ochii spre mine, dar văzând c-o privesc, îi lăsa imediat în jos. În cele din urmă, începu să mă întrebe cum am petrecut seara şi cu ce impresii am plecat de acolo. Vorbeam amândoi în şoaptă, deşi camerele de dormit ale bătrânelor erau departe şi nu le-am fi putut trezi. Se crease între noi o atmosferă de intimitate, cu adevărat ca între nişte rude care se iubesc mult.

I-am povestit ce-am văzut şi ce-am observat, aşa cum aş fi povestit unui prieten. Pe urmă i-am spus care e impresia generală pe care-o produce societatea varşoviană asupra unuia care vine din ţări îndepărtate. Mă asculta în tăcere, cu ochii larg deschişi, fericită că-i mărturisesc gândurile mele.

Când am terminat, m-a întrebat:

— De ce nu scrii toate astea, Leon? Că nu-mi trec mie prin minte asemenea gânduri, nu-i de mirare, dar ele nu trec nimănui de-aici.

— De ce nu scriu? Din multe, foarte multe motive, pe care o să ţi le spun cândva, mai târziu, dar printre altele poate şi pentru faptul că n-am lângă mine pe nimeni, care să mă întrebe mai des, aşa cum m-ai întrebat tu: „De ce nu faci nimic, Leon?”

Am tăcut amândoi. Genele Anielei poate că n-au coborât niciodată atât de jos, până pe obraji şi aproape că auzeam, aproape că vedeam, cum îi bătea inima sub rochie. Normal. Se aştepta să urmeze o încheiere e genul acesta: „Vrei să fii întotdeauna lângă mine şi să mă întrebi astfel?” Dar eu mă delectam prea mult cu aceste apogeuri emoţionale, cu aceste suspansuri, cu inima aceasta, care parcă bătea în palma mea, aşa că nu voiam să termin.

— Noapte bună, i-am spus după o clipă.

Iar făptura aceasta îngerească nici măcar nu mi-a arătat că în clipa aceea suferea o decepţie. S-a ridicat şi, cu o uşoară tristeţe în glas, dar fără cea mai mică nervozitate, mi-a răspuns:

— Noapte bună!

Ne-am strâns mâinile şi am plecat fiecare în altă direcţie. Dar, când să apăs pe clanţă, m-am oprit brusc.

— Anielka!

Ne-am întors iarăşi lângă masa din sufragerie.

— Spune-mi – dar sincer – nu mă acuzi uneori în gând pentru faptul că-s atât de sucit, că am atâtea ciudăţenii?

— Nu!... Ciudăţenii? Nu! Uneori mă gândesc că eşti un om ciudat, dar mă corectez imediat, spunându-mi că oamenii ca tine trebuie să fie ciudaţi...

— Şi încă o întrebare: când te-ai gândit pentru prima oară că sunt un om ciudat?

Aniela s-a îmbujorat brusc. Era tare frumoasă aşa, cu obrajii, fruntea şi gâtul cuprinse de flăcări. După un moment a răspuns:

— Nu ştiu… e greu… nu ştiu să-ţi spun…

— Cel puţin, dac-am să ghicesc, să spui „da”. Am să încerc să numesc momentul printr-un singur cuvânt.

— Care? întrebă ea cu vizibilă nelinişte.

— Carnetul. Da sau nu?

— Da, răspunse Aniela plecând capul.

— Atunci am să-ţi spun de ce am scris ceea ce am scris acolo. Pentru ca să existe ceva între noi, să avem de la început o taină a noastră, iar în al doilea rând…

Şi zicând acestea, i-am arătat buchetul pe care-l adusese de dimineaţă grădinarul, din seră.

— Iar în al doilea rând, vezi tu, florile se dezvoltă mai bine în lumină şi am vrut ca între noi să fie lumină.

— Poate că uneori nu te înţeleg, a răspuns Aniela după o clipă de tăcere, dar cred atât de mult în tine!… Atât de mult!…

Din nou am tăcut amândoi. În cele din urmă, i-am întins mâna să-mi iau rămas-bun.

Ajunşi în faţa uşilor ne-am oprit, am întors capetele în aceeaşi secundă şi ne-am privit. Cresc apele, cresc mereu apele în noi, gata-gata să se reverse peste maluri în orice moment.

23 februarie

Omul este ca marea: are flux şi reflux. Astăzi este pentru mine o zi de reflux al voinţei, energiei, chefului pentru orice gest, al poftei de viaţă. A venit fără niciun motiv, aşa, de la sine. O chestiune de nervi. Şi tocmai de aceea sunt plin de gânduri amare. Oare un om ca mine, obosit fizic şi îmbătrânit spiritual, are dreptul să se căsătorească? Fără voie îmi vin în minte cuvintele lui Hamlet: „De ce să dai naştere unor păcătoşi? Du-te la

mănăstire!” Eu, ce-i drept, n-o să mă duc la mănăstire; urmaşii mei, viitorii mei» păcătoşi”, vor fi la fel ca mine, adică nervoşi, sensibilizaţi la maximum, incapabili de orice, într-un cuvânt – genii fără portofoliu. Dar – dă-i naibii! În cbpa asta nu ei mă interesează, ci Aniela. Am eu °are dreptul să mă căsătoresc cu ea? Am eu dreptul să leg viaţa asta tânără, proaspătă, plină de credinţă şi încredere, s-o leg de îndoielile mele, de neputinţa mea spirituală, de scepticismul meu fără speranţă, de felul meu critic de a fi, de nervii mei? Ce poate să iasă de aici? Eu n-am să mai înfloresc lângă ea cu o nouă tinereţe sufletească, nu mă voi regăsi, creierul meu nu se va schimba, nervii n-au să se consolideze – atunci? Să se usuce ea lângă mine? Oare n-o să fie ceva hidos? Pot eu juca oare rolul polipului, care-şi suge victima, ca să se hrănească cu sângele ei?

Simt, pur şi simplu, cum mi s-a înnegurat mintea. Căci, dacă este aşa, atunci de ce m-am lăsat împins până la limita unde mă aflu acum? Ce-am făcut de când am cunoscut-o pe Aniela? Mi-am pus mâinile pe strunele sufletului ei şi am dat concerte pentru încântarea mea. Însă, ceea ce este pentru mine sonata *Quasi unafantasia*, pentru ea poate fi *Quasi un dolore*. Da, da! Cânt pe corzile inimii ei de dimineaţa până seara – şi chiar mai mult! – cu toate reproşurile pe care mi le fac în clipa asta, ştiu foarte bine, că nu mă voi putea abţine de a continua, că tot la fel voi cânta şi mâine şi poimâine, cum am cântat şi ieri şi alaltăieri, căci mă atrage irezistibil, cum nimic altceva nu mă mai atrage pe lume; o doresc ca femeie, o iubesc! La ce bun să mă mint? Da, o iubesc!

Deci, ce am de făcut? Să bat în retragere? Să fug la Roma? Asta ar însemna s-o decepţionez, s-o fac nefericită. Cine ştie cât de adânc s-a înrădăcinat sentimentul ăsta în inima ei. Să mă căsătoresc cu ea – ar însemna s-o sacrific pentru mine şi s-o nefericesc în alt chip. Iată un cerc

vicios! Numai cei din soiul Płoszówski pot nimeri în asemenea situaţii. Şi de data asta e a dracului de slabă consolarea, că la fel ca mine sunt mulţi la noi; că e o legiune întreaga cu numele meu. Cât de condamnat este totuşi soiul ăsta al nostru! Cum nu ni se aranjează nimic în viaţa!

De ce n-am întâlnit acum zece ani o fată ca Aniela, când pânzele corăbiei mele nu erau ciuruite ca astăzi?

Dac-ar şti scumpa mea mătuşă cum, fără să vrea şi cu cele mai bune intenţii, m-a făcut să sufăr, s-ar întrista. N-aveam pe cap şi-aşa destul tragedia ce decurge din sentimentul nimicniciei mele, din negura în care mă zbat – alta acum: a fi sau a nu fi. – dar de unde! – şi mai rău decât atât!

26 februarie

Ieri am fost iarăşi la Varşovia, unde trebuia să mă întâlnesc cu domnul Juliusz Kw., în averea căruia am investit o parte din capitalul moştenit de la mama. Domnul Juliusz Kw. a luat un împrumut de la Societatea de Credite şi vrea să-mi plătească suma respectivă.

Dar să ia naiba felul în care se rezolvă treburile în ţara asta! Kw. a fost cel care m-a chemat, el a fixat termenul şi… l-am aşteptat zadarnic toată ziua. O să mă mai cheme încă de cinci ori şi tot de atâtea ori n-o să se prezinte. Kw. este un om bogat, vrea şi poate să plătească suma în orice clipă. Dar aşa se respectă la noi termenele.

Din propriile mele observaţii am ajuns de mult la concluzia că suntem unul dintre neamurile cele mai uşuratice în relaţiile băneşti şi care nesocotesc cel mai mult termenele. Cu obiceiul meu de a căuta întotdeauna cauzele, m-am gândit de multe ori la fenomenul acesta şi iată ce cred. După părerea mea, asta decurge, în mod cert, din îndeletnicirea eminamente agrară a poporului nostru. De negoţ se ocupau la noi evreii şi n-am luat de la ei

exactitatea; agricultorul e silit de multe ori să fie incorect, căci şi pământul e nespus de incorect. Nu respectă termenele, deoarece pământul nu le respectă. Astfel, trăsăturile pământului se transmit acelora care-l cultivă şi apoi intră în conformaţia morală a întregii societăţi, transformându-se treptat într-un defect ereditar, înţelegerea acestui fapt nu are deloc darul să mă înveselească, pentru că a trebuit să fiu o zi întreagă departe de Aniela şi, mai mult, mă ameninţă acelaşi lucru peste câteva zile… şi nu-i nimic de făcut!

În casa mătuşii am găsit cărţile de vizită ale lui Kromicki, una pentru mine, două pentru cele două doamne bătrâne. De teamă să nu-i treacă prin minte să ne viziteze la Płoszów şi pentru că n-aveam nimic mai bun de făcut, m-am dus să-i las şi eu o carte de *vizită*. Din nefericire era acasă şi a trebuit să stau la el vreo jumătate de oră.

A început prin a promite să ne viziteze la Płoszów, dar eu i-am spus că suntem acolo numai pentru odihnă şi că, dintr-o zi în alta, s-ar putea să ne întoarcem la Varşovia. M-a întrebat de mama Anielei şi, cu multă precauţie, de Aniela. Probabil că voia să mă lase să înţeleg că întreabă cu totul dezinteresat, doar ca între cunoscuţi. Dar pe mine întrebarea lui m-a împuns ca un pumnal. Bestia! Cât e de respingător! Se vede treaba că tătarii lui Bătu Han, după victoria de la Lignica, şi-au făcut de lucru şi prin Silezia austriacă de astăzi, căci ochişorii lui mici, ca nişte boabe de cafea, nu-s deloc de provenienţă sileziană, asta-i sigur.

A fost foarte amabil cu mine, fiindcă-s bogat. N-are nevoie de nimic din partea mea, nu-i dau nimic şi n-o să aibă niciodată niciun beneficiu de pe urma averii mele, dar aşa-i el, pătruns de respect pentru bogăţie, ca orice bancher. Am discutat despre greutăţile pe care le-a avut şi le mai are încă mama Anielei. Kromicki e de părere că s-ar

putea salva mult dacă doamna P. ar fi de acord să vândă moşia.

După părerea lui, încăpăţânarea de a o păstra e pur romantică; dacă n-ar avea neajunsuri, ar mai înţelege, dar fiindcă lucrurile stau aşa cum stau, în mod inevitabil va ajunge tot acolo, doar „dac-o să-i vină de undeva un capital, atunci se schimbă treaba”.

Şi, cum e vorbăreţ, s-a lansat în discutarea nepriceperii noastre în afaceri. Are impresia că la noi banii zac pe stradă, e suficient doar să te apleci, ca să-i iei. Cel mai bun exemplu este el personal. Tatăl lui, ca toţi marii proprietari, avea atâtea datorii, că nu-i mai rămăseseră decât maximum o sută de mii de guldeni – iar astăzi!

— În prezent, dacă-mi reuşeşte afacerea din Turkestan, pot pe urmă să lichidez totul. Evreii şi grecii au făcut milioane cu furnizările şi-atunci mă întreb: noi de ce nu le-am face? Nu mă dau drept exemplu, dar pun întrebarea. Este loc pentru toţi şi de aceea pun întrebarea.

Cred că are un anumit spirit comercial, dar, în general, e prost. Că nu suntem descurcăreţi în treburile astea – e poveste veche. De asemenea, cred că unii indivizi pot face milioane cu negoţul în străinătate, dar poporul în totalitatea lui trebuie să muncească aici, acasă, nu să caute milioane în Turkestan.

Bine c-a ferit-o Dumnezeu pe Aniela să-şi lege viaţa de omul acesta. Poate c-o fi având anumite calităţi, dar moralmente e cu totul din altă plămadă. Şi dacă văd că Aniela ar putea să nimerească şi mai rău decât cu mine, atunci de ce să mai şovăi?

28 februarie

Bătrânele doamne au început să se cam neliniştească, fiindcă treaba nu evoluează chiar aşa de rePede precum ar fi dorit ele, în special mătuşa, care de felul ei n-are răbdare. Numai liniştea şi fericirea care se

oglindesc pe faţa Anielei atenuează totul şi le dă speranţă. Ea crede în mine din toată inima, mă priveşte cu nişte ochi în care citesc o încredere nemărginită. A pus atât de mult stăpânire pe gândurile mele, că nu mă mai pot despărţi de ea de dimineaţa până seara. O doresc din ce în ce mai puternic. Nu mai vreau concerte – o vreau pe ea!

4 martie

Am avut astăzi o zi că trebuie să-mi adun toată liniştea şi sângele rece ca să pot descrie faptele pe rând şi să nu încep cu sfârşitul. Totuşi, nu pot să rezist: zarurile au fost aruncate sau sunt ca şi aruncate. N-aş fi în stare să descriu nimic dacă n-aş spune mai întâi asta.

Acum pot începe. Pe la amiază, au venit la noi soţii Sniatynski. Astăzi se joacă la teatru o nouă piesă de-a lui, aşa că seara trebuiau să se înapoieze în oraş. Cu toate că ne simţim bine în pustietatea de la Płoszów, ne-a bucurat mult venirea lor. Aniela e sincer legată de doamna Sniatyńska şi cred că simţea nevoia să destăinuiască cuiva tot ce s-a adunat în sufletul ei. Cred că doamna Sniatyńska a înţeles de la început cum stau lucrurile şi s-a hotărât să pună umărul, ca să urnească din loc carul nostru. De cum a venit vorba despre singurătatea în care ne-am retras, i-a spus mătuşii:

— Ah, ce plăcut şi liniştit e aici. Văd că se simte bine şi perechea asta de tineri – numai aşa… în doi… nu tânjesc deloc după Varşovia.

Şi eu şi Aniela am înţeles perfect, că nu la vârsta noastră s-a referit doamna Sniatyńska, atunci când a spus „perechea de tineri”. De altfel, în timpul prânzului, a mai repetat de vreo zece ori „tânăra pereche4

şi „tinerii” – chipurile, vrând să ne contrapună celor două doamne în vârstă. Era însă atâta simpatie pentru noi în privirea doamnei Sniatyńska şi atâta feminitate în felul în care trăgea cu urechea la tot ce ne spuneam noi doi şi

era atât de drăguţă în postura asta, încât îi iert cu plăcere binevoitoarea ei ingerinţă. Am ajuns până acolo, încât mai degrabă mă unge la inimă decât mă enervează unirea insinuantă a numelor noastre.

Aniela, de asemenea, lăsa impresia că ascultă toate astea cu plăcere. În amabilitatea ei faţă de musafiri, în felul cum se ocupa de ei în timpul mesei, lăsa, într-adevăr, impresia unei tinere gospodine care primeşte pentru prima dată nişte oaspeţi dragi în propria ei casă. Mătuşii îi creştea inima şi tot timpul le-a spus amabilităţi soţilor Snitynski. Am observat în acest timp un lucru nemaipomenit, pe care cu siguranţă nu l-aş fi crezut dacă nu l-aş fi văzut cu ochii mei: doamnei Sniatyńska i se înroşesc urechile, când îl laudă cineva pe soţul ei. Să roşeşti de plăcere pentru o laudă adusă soţului după opt ani de căsnicie… nu!… Oare nu cumva scriind ceva mai înainte despre poloneze am debitat nişte prostii capitale?

Prânzul a ieşit excelent. O asemenea pereche, cum sunt prietenii noştri, pot să servească de exemplu pentru încheierea a numeroase alte căsătorii, căci oricine uitându-se la ei îşi spune: „Ei, dacă-i aşa, atunci mă-nsor şi eu!” Pentru prima dată am văzut căsnicia nu în cenuşiul prozaic al vieţii cotidiene, banalizate, o viaţă ce ascunde mai mult sau mai puţin indiferenţă, ci într-o lumină veselă.

Probabil că şi Aniela vedea viitorul nostru în această lumină; mi-am dat seama de asta după privirile ei radioase.

După prânz, eu am rămas cu Sniatynski în sufragerie, căci ştiam că el bea cu plăcere un păhărel sau două de coniac la cafea, bătrânele au trecut în salonul de alături, iar Aniela şi doamna Sniatyńska s-au dus sus să caute nişte albume cu vederi din Wolynia. Am început să-l întreb pe Sniatynski despre noua lui piesă şi am constatat că are trac. Discuţia a alunecat apoi la vremurile tinereţii noastre, când încercam amândoi să ne luăm zborul, având aripile

încă prea tinere, fără pene. Sniatynski mi-a vorbit de afirmarea lui treptată, cum adesea se îndoia de sine şi cum încă se mai îndoieşte uneori, cu toate că, într-o oarecare măsură, se poate considera consacrat.

— Spune-mi, l-am întrebat, ce faci cu gloria ta?

— Cum adică, ce fac cu gloria?

— Păi da, ce faci cu ea, o porţi pe cap ca pe o mitră, sau la gât ca pe lâna de aur, sau stă pe biroul tău, sau ai atârnat-o în salon? întreb ca un om care habar n-are ce-i asta şi cam ce poţi face cu ea atunci când o ai.

— Presupunând că aş avea-o, pot să-ţi spun doar atât: trebuie să fii al dracului de neam prost – moralmente vorbesc – ca să-ţi porţi gloria pe cap, la gât, s-o pui pe birou, ori s-o atârni în salon. Recunosc că la început îţi flatează amorul propriu, dar numai un parvenit spiritual poate să-şi umple viaţa cu această flatare şi să ţină locul tuturor celorlalte tipuri de fericire. E cu totul altceva convingerea că ceea ce faci e recunoscut şi trezeşte ecou; asta poate aduce mulţumire unui om de stat. Dar ca eu, un particular, să fiu fericit pentru faptul că cineva a spus într-un salon, cu o mină aproximativ tâmpă: „Va datorăm multe clipe plăcute”, sau pentru că atunci când am mâncat ceva greu şi am indigestie se trezeşte câte-un ziar să scrie imediat: „Împărtăşim cu cititorii vestea tristă, că pe renumitul nostru X îl doare burta”, aşa ceva să mă facă fericit? Pfu! Drept cine mă iei?

— Ascultă, i-am spus, nici eu nu sunt vanitos, dar ai nevoie de o anumită recunoaştere din partea oamenilor. E ceva involuntar. Pe cuvânt, nu-s vanitos şi, totuşi, îţi mărturisesc sincer: atunci când oamenii văd în mine anumite calităţi şi vorbesc despre ele, când regretă nerealizarea lor, cu toate că atunci nimicnicia mea îmi apare şi mai clar în faţa ochilor, totuşi mă flatează oarecum, îmi produce o plăcere – deşi amară – totuşi

plăcere.

— Pentru că-ţi pare rău de tine însuţi şi, de altfel, ai dreptate. Dar nu trebuie să înţelegi pe dos cele spuse de mine. Nici eu n-am încercat să dovedesc că cineva s-ar bucura dac-ar fi numit bou.

— Dar respectul pe care-l obţii prin glorie?

Sniatynski, care e de felul lui foarte vioi şi-n timpul discuţiei are obiceiul să umble prin cameră şi să se aşeze pe toate scaunele, mesele, s-a aşezat de data asta pe pervazul ferestrei şi mi-a răspuns astfel:

— Respectul? Te înşeli, dragul meu. Noi suntem un popor ciudat. La noi domneşte o invidie pur republicană. Eu scriu comedii, adică lucrez pentru teatru. Bun! Am dobândit un anumit renume – şi mai bine! Dar cine crezi tu că mă invidiază pentru comediile şi renumele ăsta? Un alt dramaturg? Nu! Mă invidiază un inginer, un funcţionar de la bancă, un profesor, un medic, un agent feroviar, într-un cuvânt, oameni care şi aşa n-ar scrie niciodată o comedie. Aceştia toţi, în relaţiile cu tine, încearcă să-ţi arate că nu preţuieşti prea mult în ochii lor, iar în spate te dispreţuiesc de-a dreptul, îţi diminuează în mod intenţionat meritele, ca să poată ei apărea mai mari în ochii semenilor. Dacă cineva şi-a comandat o haină la acelaşi croitor cu mine, cu prima ocazie va spune dispreţuitor: „Cine?? Snitynski? Mare lucru! Se îmbracă la Pacykiewicz ca şi mine!” Iată cum e la noi, iată ce aduce gloria după sine!

— Totuşi, trebuie să aibă ea şi părţile ei bune, de vreme ce oamenii îşi frâng gâtul pentru ea şi din cauza ei.

Snitynski a meditat puţin şi a răspuns cu seriozitate:

— În viaţa particulară gloria are meritul că poţi face din ea un scăunel pe care să-l pui la picioarele femeii iubite.

— Vei dobândi o nouă glorie prin acest aforism.

Snitynski s-a aruncat asupra mea cu impetuozitate.

— Păi da, da! Vârâ-ţi toţi laurii într-o tăşcuţă, du-te la făptură iubită şi spune-i: iată, am cucerit lucrul pentru care îşi frâng oamenii gâtul, pe care-l consideră drept suprema fericire şi-l preţuiesc la egal cu bogăţia, l-am cucerit şi-l pun în mâinile tale. Dac-ai să faci asta, atunci vei fi iubit toată viaţa, înţelegi? Ai vrut să ştii la ce-i bună gloria, iată, ţi-am spus!

Venirea soţiei lui şi a Anielei i-a întrerupt tirada lui Snitynski. Se duceau în seră.

Şi, totuşi, în această doamnă Sniatyńska mocneşte un drăcuşor! A venit, chipurile, să-i ceară soţului ei permisiunea, iar când acesta i-a dat voie, spunându-i numai să se îmbrace bine, ea s-a întors spre mine şi m-a întrebat, cu o mină de pisică:

— Şi dumneata îi dai voie Anielei?

Că Aniela s-a înroşit până peste urechi, asta-i natural, dar că eu, care-s trecut prin ciur şi prin dârmon, ascuţit ca un brici pe cele mai diferite curele ale vieţii de societate, m-am simţit încurcat în prima clipă, asta nu mi-o pot ierta. Totuşi, arborând o mină curajoasă, m-am dus la Aniela, i-am luat mâna şi, ridicând-o la buze, am rostit:

— Aici la Płoszów, Aniela e cea care porunceşte şi eu sunt primul gata să mă supun poruncilor ei.

Aveam chef să merg şi eu cu Sniatynski în seră, dar m-am abţinut. Simţeam nevoia să vorbesc cu el despre Aniela, despre viitoarea mea căsătorie şi ştiam că el va ajunge în cele din urmă şi la subiectul acesta. I-am înlesnit introducerea, întrebându-l imediat după ieşirea doamnelor:

— Mai crezi încă imperturbabil în dogmele tale de viaţă?

— Mai mult decât oricând, sau poate că tot la fel. Nu există un cuvânt mai tocit decât iubirea, de aceea e şi neplăcut să-l mai repeţi, dar ţie, între patru ochi, am să-ţi spun: dragostea în sens general şi dragostea în sens

particular – iată dogmele mele de viaţă, aşa că jos cu critica! Filosofia mea constă în a nu filosofa pe tema asta – şi să mă ia naiba dacă mă consider mai prost decât alţii din această cauză! Prin dragoste viaţa merită trăită, fără ea nu valorează nici cât o ceapă degerată.

— Să vorbim despre iubire în sens particular, sau mai bine să înlocuim această expresie prin cuvântul» femeie".

— Bine, s-o înlocuim. Bine: femeia!

** Dragul meu, nu vezi pe ce postament nespus de fragil îţi bazezi fericirea personală?

— Tot atât de fragil cât e şi viaţa, nu mai mult.

Dar eu nu mă gândeam la despărţirile, la prăpăstiile pe care le poate aduce moartea şi i-am spus lui Sniatynski:

— Fii rezonabil, nu generaliza fericirea ta personală. Tu ai nimerit bine, dar se poate să nimereşti şi rău.

Snitynski însă nu voia să audă despre asta. După părerea lui, din o sută de cazuri, în nouăzeci se nimereşte bine. E convins că femeile sunt mai bune, mai pure, mai nobile decât noi.

— Noi suntem nişte puşlamale în comparaţie cu ele! striga el gesticulând şi fluturându-şi freza blondă. Pur şi simplu nişte puşlamale! Asta ţi-o spun eu, care observ viaţa şi ştiu s-o observ, fie şi pentru faptul că sunt autor de comedii.

Zicând acestea, se aşează călare pe un scaun şi atacându-mă cu speteaza, continuă cu acelaşi elan:

— Există – cum spune Dumas – maimuţe din ţara numită Nod, care nu se ştiu înfrâna, dar tu de-aia ai ochi, ca să nu iei o maimuţă din Nod; în genere, însă, femeia nu-şi înşală bărbatul şi nu-l trădează, dacă el singur nu-i acela care să-i strice sau să-i calce inima în picioare, dacă n-o dezgustă ori n-o respinge prin micimea lui, prin egoismul lui, prin îngustimea vederilor, prin natura lui meschină şi mizerabilă. Deci, trebuie să iubeşti. Ca ea să nu se simtă

numai femela ta, ci făptura cea mai scumpă pentru tine, copilul tău, prietenul tău; poart-o la sân, ca să-i fie cald, şi atunci poţi fi sigur de ea, atunci, cu fiecare an care trece, se va lipi tot mai mult de tine, până când o să vă lipiţi de tot, ca gemenii siamezi. Dacă nu-i dai toate astea, o strici, o dezgusti prin nimicnicia ta – şi se îndepărtează. Te va părăsi de îndată ce mâini mai nobile se vor întinde spre ea, căci trebuie s-o facă, are nevoie de căldură şi de consideraţie ca de aerul pe care-l respiră.

Şi atât mă apăsa cu speteaza scaunului, c-am fost nevoit să mă retrag; în felul acesta am ajuns până la fereastră. S-a ridicat brusc de pe scaun şi a continuat:

— Cât sunteţi de orbi! În seceta socială care domneşte acum, în lipsa aceasta generală de fericire prin care se caracterizează secolul nostru, în lipsa aceasta de certitudine şi speranţă, să nu-ţi creezi nici măcar această fericire, o bază cât de cât! Să îngheţi în forum şi nici acasă să nu aprinzi focul? Mai departe de atât nu poate fi împinsă prostia! Eu îţi spun în faţă: însoară-te!…

Mi-o arătă pe Aniela, care tocmai se întorcea cu soţia lui de la oranjerie.

— Iată unde-i fericirea ta! înoată prin zăpadă cu pâslarii. Îţi repet: însoară-te! Ia-o, că-i aur curat, carate, înţelegi? Tu n-ai un domiciliu stabil, nu din punct de vedere fizic, ci intelectual, moral. N-ai un sprijin, n-ai linişte – ea are să-ţi dea toate astea. Dar ai grijă, nu filosofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacităţile tale, în cei treizeci şi cinci de ani de viaţă!

Nu putea să-mi spună nimic mai bun, mai valoros, mai în concordanţă cu dorinţele mele, aşa că i-am întins mâna şi i-am zis:

— Nu, n-am să fac prea multă filosofic cu ea, căci o iubesc.

Ne-am îmbrăţişat ca nişte prieteni buni. În clipa

aceea au intrat doamnele în sufragerie.

Văzând îmbrăţişarea noastră, Sniatyńska nu s-a putut abţine:

— Când am ieşit, spuse ea, am constatat că discutaţi în contradictoriu, dar văd că totul s-a terminat cu bine. Pot să ştiu şi eu despre ce era vorba?

— Despre femei, doamnă, am răspuns.

— Şi rezultatul?

— După cum vezi: o îmbrăţişare, iar urmarea va veni în curând.

Între timp, trăsese la scară sania lor. Ziua era scurtă; se însera de-acum şi trebuiau să se întoarcă la Varşovia; dar, pentru că vremea era frumoasă şi zăpada pe alee bătătorită ca-n palmă, am hotărât cu Aniela să-i conducem până la drum.

Aşa am şi făcut. După ce ne-am luat rămas-bun de la această încântătoare pereche, ne-am întors acasă. Se lăsase înserarea, dar cum aveam lumina amurgului în faţă, vedeam perfect chipul Anielei. Era emoţionată. Bănuiam că vorbise deschis cu doamna Sniatyńska, ori poate spera ca acum să-i spun cuvântul acela mult aşteptat. Şi mie îmi stătea pe buze, dar ce ciudat! Eu, care credeam că mă stăpânesc mai bine ca oricine în problemele sentimentale, eu, care mă consideram un artist al concertului amoros, eu, care la orele de „antrenament”, dacă nu cu suficientă îndemânare, cel puţin cu total sânge rece, param cele mai măiestre lovituri, eram acum emoţionat ca un student. Ce diferenţă între ce simţisem odată şi ce simţeam acum! Mă temeam că n-au să mi se lege cuvintele – şi tăceam.

În tăcerea asta ne-am îndreptat spre verandă. I-am dat mâna, căci zăpada era alunecoasă pe urmele săniilor şi, când s-a sprijinit de braţul meu, am simţit încă o dată cât de mult o doresc. După o clipă, sentimentul acesta s-a transformat într-un fior care mi-a străbătut tot trupul, ca

nişte scântei.

Am intrat în vestibul.

Nu era nimeni acolo, nici măcar luminile nu fuseseră aprinse, numai prin uşiţa sobei sclipeau flăcările. Pe întuneric, continuând să tac, am scos haina de blană a Anielei şi când, deodată, de sub haină a adiat spre mine căldura trupului ei, am îmbrăţişat-o şi, trăgând-o spre mine, am atins cu buzele fruntea ei.

Toate astea s-au petrecut aproape fără să-mi dau seama ce fac. Aniela probabil că încremenise, căci n-a opus nicio rezistenţă. Totuşi, s-a desprins aproape imediat din braţele mele. Pe coridor se auzeau paşii servitorului, care venea cu lumina. Ea a fugit sus, în camera ei, în timp ce eu, tulburat de-a binelea, am intrat în sufragerie.

Orice bărbat cu iniţiativă a avut asemenea momente în viaţă, le-am avut şi eu, dar, de regulă, eram complet liniştit şi-mi păstram intactă stăpânirea de sine. Acum, însă, impresiile şi gândurile îmi treceau vârtej prin minte, ca gonite de viscol. Din fericire, sufrageria era pustie; mătuşa şi mama Anielei erau tot în salonaşul de alături.

Am intrat şi eu acolo, dar gândurile-mi erau cu totul aiurea, că doar cu greu înţelegeam ce-mi spun bătrânele. M-a cuprins neliniştea. Mi-o închipuiam pe Aniela, în camera ei, cum îşi strânge tâmplele între palme, mă străduiam să ghicesc, să înţeleg ce se petrecea în clipa asta în inima şi-n mintea ei.

Dar Aniela a apărut curând. Am răsuflat uşurat, căci, nu ştiu de ce, credeam că n-o să mai coboare toată seara. Era foarte îmbujorată şi ochii îi luceau ca de febră. Probabil că încercase să-şi acopere cu pudră roşeaţa obrajilor, căci îi rămăsese o dungă mai proeminentă pe tâmpla stângă. Apariţia ei m-a emoţionat. Simţeam c-o iubesc mult de tot.

Luând un lucru de mână, se aşeza pe un taburet, cu

capul plecat, dar am observat că respiră repede şi, de câteva ori, i-am surprins priviri fugare, întrebătoare, pline de nelinişte.

Voind să-i risipesc această stare, am intervenit în discuţia bătrânelor, care vorbeau despre soţii Sniatynski, şi am zis:

— Sniatynski mi-a reproşat astăzi că-s un adevărat Hamlet, pentru că prea filosofez asupra fiecărui lucru, dar am să-i dovedesc că nu-i aşa – şi nu mai departe decât mâine.

Am pronunţat destul de apăsat cuvântul „mâine” şi am constatat că Aniela a înţeles perfect. Doar mătuşa, fără să bănuiască nimic, m-a întrebat:

— Înseamnă că vă vedeţi şi mâine?

— Ar trebui să vedem piesa lui. Dacă Aniela-i de acord, poate ne ducem mâine.

Scumpa de ea, a ridicat spre mine o privire emoţionată, plină de încredere şi mi-a răspuns cu nespusă dulceaţă:

— Eu sunt bucuroasă de acord cu orice!

A fost un moment când am vrut să pun capăt pe loc acestei situaţii şi poate c-ar fi trebuit s-o fac, dar, fiindcă apucasem să spun „mâine”, m-am abţinut.

Am sentimentul omului care-şi astupă urechile, ochii şi nasul, ca să sară într-o apă adâncă.

Dar sunt convins că în acest adânc voi găsi perla adevărată.

Roma, Casa Osoria, 6 martie

De ieri sunt la Roma. Tata nu-i chiar aşa de bolnav cum m-am temut. Ta paralizat jumătatea stângă a corpului, dar doctorii mă liniştesc, spunându-mi că inima nu-i ameninţată de paralizie şi că va mai putea trăi mulţi ani în starea asta.

7 *martie*

Aniela a rămas, deci, în nesiguranţă, aşteptare, disperare. Dar nu puteam proceda altfel. A doua zi după vizita soţilor Snitynski la Płoszów, deci în ziua în care mă hotărâsem să cer mâna Anielei, am primit o scrisoare de la Roma, de la tata, care mă anunţa de boala lui. „Grăbeşte-te, dragă băiete”, scria tata, „căci aş vrea să te mai îmbrăţişez odată, înainte de moarte şi simt că a venit luntrea după mine”. Bineînţeles, după asemenea cuvinte, am plecat imediat, cu primul tren şi nu m-am oprit până la Roma. Plecând, mă şi gândeam că n-o să-l mai apuc în viaţă. În zadar încerca mătuşa să mă liniştească, spunând că dac-ar fi fost un pericol atât de mare, tata ar fi trimis ori ar fi poruncit să se trimită o telegramă, în loc de scrisoare. Eu îl ştiu pe tata cu ciudăţeniile lui, printre care şi oroarea de telegraf. De altfel, mătuşa se prefăcea doar că e liniştită, însă, de fapt, era şi ea la fel de speriată ca mine.

Plecând în grabă, îngrijorat, sub ameninţarea morţii tatii, nu puteam şi nu voiam să mă apuc să cer mâna Anielei. Ar fi fost împotriva firii şi cinic din partea mea să şoptesc vorbe tandre, fără să ştiu dacă tocmai în clipa aceea tata nu-şi dă ultima suflare. Au înţeles cu toţii lucrul acesta şi, în primul rând, a înţeles Aniela. La plecare i-am spus: „Am să-ţi scriu de la Roma” – la care ea mi-a răspuns: „Mai întâi să-ţi dea Dumnezeu linişte!” Are o încredere totală în mine. Pe drept ori pe nedrept, am opinia unui om uşuratic faţă de femei şi nu se poate să nu fi ajuns şi la urechile Anielei; dar poate tocmai de aceea fiinţa asta dragă îmi arată cu atât mai multă încredere. Bănuiesc şi înţeleg ce gândeşte şi ce crede ea. Aproape că aud cum îmi vorbeşte sufletul ei curat:» Ai fost nedreptăţit. Tu nu eşti uşuratic, iar cele care te acuză de asta o fac numai pentru că n-au ştiut să te iubească nici atât de cinstit, nici atât de profund, cum te iubesc eu”. Şi are dreptate. Poate că sunt cam vijelios de felul meu, dar e

neîndoielnic că, la formarea acestui fel al meu de a fi, a contribuit vidul din jur şi ariditatea sentimentelor de care m-am izbit. Asta ar fi putut să-mi întineze şi să-mi usuce de tot inima şi, dacă s-ar fi întâmplat aşa, atunci o făptură ca Aniela ar fi plătit pentru păcatele altora. Cred însă că mai există salvare pentru mine şi că binecuvântatul doctor nu soseşte prea târziu. De altfel, cine ştie dacă este vreodată prea târziu şi dacă un suflet cinstit şi curat de femeie n-are oricând darul să scoale din morţi.

De asemenea, s-ar putea ca inima bărbatului să aibă mai multă putere de a renaşte. Există o poveste cu trandafirul din Ierihon, care, chiar atunci când era uscat de tot, dacă-l atingea o picătură de ploaie, reînvia imediat şi dădea frunze noi. Am observat că natura bărbatului are în genere mai multă elasticitate decât a femeii. Bărbatul se afundă adesea într-un dezmăţ atât de infam, încât chiar şi jumătate din otrava asta ar acoperi de lepră o dată pentru totdeauna sufletul femeii; fiul lui Adam însă nu numai că ştie să se scuture de microbi, nu numai că-şi redobândeşte cu uşurinţă sănătatea morală şi prospeţimea, dar chiar şi puritatea sufletească. La fel e şi în privinţa sentimentelor. Am cunoscut femei cu sufletul otrăvit în asemenea măsură că pierduseră cu totul capacitatea de a iubi şi chiar de a respecta ceva ori pe cineva. Bărbaţi în starea asta n-am cunoscut. E cert – iubirea ne redă puritatea.

Asemenea cuvinte pot părea cam ciudate la un sceptic ca mine, dar, în primul rând, eu n-am mai multă încredere în îndoielile mele decât în tot felul de afirmaţii, certitudini şi devize care slujesc drept fundament în viaţa majorităţii oamenilor. În orice clipă sunt gata să cred că îndoielile mele pot fi la fel de departe de esenţa lucrurilor, ca şi acele certitudini, în al doilea rând, ceea ce scriu, scriu sub influenţa sentimentului pe care-l nutresc pentru Aniela şi poate că ea nici nu-şi dă seama ce înţeleaptă a

fost alegând calea încrederii nemărginite. Prin asta mă cucereşte şi mă leagă de ea. În sfârşit, indiferent dacă scriu despre dragoste, ori despre oricare alt element al vieţii, spun şi scriu întotdeauna ceea ce mi se pare corect în momentul acela. Care va fi părerea mea peste o zi – nu ştiu. Ah, dac-aş şti că vreuna dintre concepţiile mele de azi, dintre convingerile ori principiile mele nu va fi răsturnată mâine sau poimâine de adierea scepticismului, m-aş agăţa de ea cu amândouă mâinile şi-aş face din ea dogma mea şi aş naviga, ca Sniatynski, cu toate pânzele umflate, în lumină, în loc să bâjbâi în întuneric şi-n pustiu.

Nu vreau însă să revin la tragedia mea lăuntrică, în privinţa iubirii în general, fiind sceptic faţă de viaţă şi de toate manifestările ei, pot şi în legătură cu dragostea să rostesc *vanitas vanitatum* al lui Solomon, dar ar trebui să fiu complet orb ca să nu observ că dintre toate elementele vieţii acesta-i cel mai puternic, atât de atotputernic, încât ori de câte ori mă gândesc la asta, de câte ori cuprind cu privirea marea vieţii universale, de atâtea ori rămân înmărmurit şi plin de admiraţie în faţa acestei puteri absolute. Doar astea-s lucruri ştiute şi răs-ştiute, ca răsăritul soarelui, ca fluxul şi refluxul oceanelor – şi, totuşi, uluitoare de fiecare dată. După Empedocles, care a ghicit că Eros a scos lumea din haos, metafizica n-a mai făcut niciun pas mai departe. Numai moartea e o forţă la fel de absolută, dar în lupta de veacuri dintre aceste două puteri, dragostea este cea care ia moartea de gât» u pune genunchiul în piept, o bate ziua şi noaptea, o învinge în fiecare primăvară, o urmăreşte pas 011 pas şi-n fiecare groapă pe care aceasta o sapă, dragostea aruncă sământa unei vieţi noi. Ocupaţi cu treburile cotidiene, oamenii uită sau nu vor să ţină minte că slujesc numai şi în exclusivitate iubirii. E ciudat când te gândeşti că soldatul, cancelarul statului, ţăranul, negustorul, bancherul, toţi în eforturile

lor, care în aparenţă n-au nimic comun cu dragostea, în fond nu slujesc decât acelui principiu şi nu împlinesc decât legea aceea nescrisă, în baza căreia braţele bărbatului se întind după femeie. Ce paradox nebunesc i s-ar fi părut unuia ca Bismarck, dacă i-ar fi spus cineva că ţelul final – şi unicul, de altfel – al tuturor operaţiunilor sale este ca buzele lui Herman să le sărute pe ale Doroteei! Şi mie mi se pare, în clipa asta, că am scris ceva paradoxal şi totuşi… totuşi Bismarck acţionează în numele propăşirii neamului german, dar neamul nu poate creşte altfel, decât prin Herman şi Doroteea. Ce altceva face Bismarck, decât să asigure prin politică ori baionetă condiţiile în care Herman şi Doroteea să se poată iubi în pace, să se unească şi să crească noi generaţii?

În timpul universităţii am citit o poezie arăbească, în care dragostea era comparată cu cleştii iadului. Am uitat numele poetului, dar ideea mi-a rămas în minte. Realmente te cuprinde ameţeala când te gândeşti la forţa asta. În fond, toate manifestările vieţii sunt doar forme diferite ale aceluiaşi principiu eleatic: ε καί αν1. Într-adevăr, numai ea singură există, domină, rezistă, concentrează, menţine, creează.

10 martie

Astăzi, am rupt trei sau patru scrisori către Aniela. După-amiază m-am dus în laboratorul tatii să-i vorbesc despre intenţiile mătuşii. L-am găsit cercetând

1 „Ea e totul” (în limba greacă, în original)

cu lupa nişte polichnioane pline încă de pământ, pe care le primise din Peloponez. În paranteză fie spus, arăta grozav în camera asta ca un muzeu, luminată de ferestre albe şi colorate, plină de vestigii etrusce, fragmente de statui şi de tot felul de mărturii ale civilizaţiei greceşti şi romane. Astfel încadrată, faţa lui mi-a apărut întru totul asemănătoare cu faţa divinului Platon sau a altui înţelept

grec. În clipa când am intrat şi-a întrerupt lucrul, m-a ascultat cu atenţie, după care m-a întrebat:

— Şovăi?

— Nu şovăi, dar mă gândesc – şi aş vrea să ştiu de ce doresc acest lucru.

— Atunci, ascultă la mine: şi eu am fost un om, căruia – nu mai puţin decât ţie – îi plăcea să se analizeze pe sine însuşi şi toate fenomenele vieţii. Dar, când am cunoscut-o pe mama ta, am pierdut brusc deprinderea asta. Ştiam doar atât: că vreau s-o am şi nu mă mai interesa nimic altceva.

— Deci?

— Deci, dacă şi tu doreşti la fel de puternic, atunci însoară-te. Sau, nu aşa. Dacă doreşti la fel de puternic, atunci ai să te însori fără sfatul ori ajutorul nimănui şi vei fi la fel de fericit cum am fost şi eu, până la moartea mamei tale.

Am tăcut o clipă amândoi. Dac-aş voi să aplic strict cuvintele tatii la situaţia mea, atunci n-aş găsi nicio alinare. Neîndoielnic o iubesc pe Aniela, însă n-am ajuns până acolo încât dragostea să-mi anuleze orice reflecţie. Poate că nu-i un semn rău. Pur şi simplu, generaţia din care fac eu parte a mai înaintat cu un pas în privinţa conştiinţei de sine. Port în mine două fiinţe: actorul şi spectatorul. Adeseori spectatorul nu-i mulţumit de actor, însă, de data asta, e o înţelegere deplină între cei doi.

Tata a fost primul care a rupt tăcerea.

— Spune-mi, cum arată?

Deoarece descrierea este modul cel mai neîndemânatic de a zugrăvi portrete, i-am adus tatii o fotografie mare şi realmente foarte bună a Anielei, pe care acesta a început s-o analizeze cu nespusă curiozitate.

Cu tot atâta curiozitate îl priveam şi eu, căci se trezise, deodată, în el artistul şi, totodată, rafinatul

cunoscător şi marele amator de altă dată al frumuseţii feminine, *Leon l'invincible*. Sprijinind fotografia de mâneca bietei lui mâini stângi, pe jumătate moartă acum, apucă lupa cu dreapta şi, ba apropiind-o, ba îndepărtând-o, începu să vorbească:

— Dacă n-ar fi anumite detalii, am putea-o considera o faţă *à la* Ary Scheffer1… Arată splendid cu lacrimi în ochi… Sunt oameni cărora nu le place la femei expresia îngerească, dar, după mine, să înveţi un înger cum să fie femeie ™ e o culme a victoriei… E foarte frumoasă şi foarte deosebită… *Enfin, tout ce quil y a déplus beau au monde – c'est la femme*![1516]

Începu din nou să manevreze lupa, după care adăugă:

— Apreciind după faţă şi mai ales după fotografie, poţi oricând să te înşeli, dar eu am un pic de experienţă. După mine, ar trebui să fie o fire foarte loială. Aşa mi se pare… Tipul acesta de femei adoră propria lor puritate… Să-ţi dea Dumnezeu fericire, băiatul meu, căci îmi place tare mult Aniela ta… M-am temut întotdeauna să nu te însori cu vreo străină – e bine c-ai ales-o pe Aniela!…

M-am apropiat, iar el m-a apucat cu mâna dreaptă pe după gât, m-a îmbrăţişat şi mi-a spus:

— Ce n-aş da s-o pot astfel îmbrăţişa şi pe nora mea!

L-am asigurat că asta se va întâmpla curând. I-am vorbit despre intenţia mea de a le aduce la Roma pe mătuşa, pe Aniela şi pe mama ei. După ce voi cere mâna Anielei în scris, voi putea să le rog să vină şi cu siguranţă c-au să fie de acord, având în vedere starea tatii. În cazul acesta, cununia ar avea loc la Roma – şi foarte curând.

Tatii i-a plăcut nespus planul acesta, căci oamenilor

---

15 Ary Scheffer, pictor francez (1795-1858)

16 „In sfârșit, tot ce-i mai frumos pe lume - e femeia!“ (în limb» franceză, în original)

bătrâni şi bolnavi le place să vadă multă viaţă şi mişcare în jurul lor. Ştiam, de asemenea, că Aniela va fi fericită de această întorsătură a lucrurilor, aşa că şi hotărârea mea creştea cu fiecare clipă. Într-o săptămână s-ar putea realiza toate astea. Eram conştient că energia necesară şi fermitatea pentru o asemenea hotărâre sunt cam protivnice naturii mele, dar tocmai gândul că mă decid la aşa ceva, în ciuda firii mele, îmi făcea plăcere. În plus, ca om cu fantezie, mă şi vedeam arătându-i Anielei Roma. Numai cei care locuiesc aici înţeleg ce plăcere e să-i arăţi cuiva monumentele acestui oraş, darămite să-l le arăţi femeii iubite!

Discuţia noastră a fost întreruptă de venirea soţilor Davis, care-l vizitează zilnic pe tata. El este un evreu din Anglia, iar ea o italiancă, aristocrată, căsătorită pentru bani. Davis însuşi e o ruină, care a profitat de viaţă într-un chip ce depăşea cu mult forţele lui de la natură reduse. Acum e bolnav, în pericol de a i se descompune creierul, a ajuns indigenţ la tot ce se petrece în lume, într-un cuvânt, e unul dintre exponatele pe care le poţi vedea în cHnie de hidroterapie. Ea arată ca Juno: are sprâncenele îmbinate şi forme de statuie greacă. Nu-mi place, pentru că e ca turnul din Pisa: tot timpul se înclina şi nu cade niciodată. Acum un an am făcut unele tentative, la care a răspuns cochetând foarte, dar a rămas fără niciun rezultat de ambele părţi. Tata are o neobişnuită slăbiciune pentru ea. L-am bănuit chiar c-ar iubi-o. În orice caz, apariţia ei îl încântă în calitatea lui de artist şi gânditor, căci este, într-adevăr, foarte frumoasă şi neobişnuit de inteligentă. Poartă amândoi dispute interminabile, pe care tata le numeşte *causeries romaines*, şi e mereu încântat de ele, poate şi pentru faptul că a dezbate chestiuni de viaţă cu o femeie frumoasă i se pare ceva pur italienesc, poetic, demn de vremea Renaşterii. Eu nu iau parte decât arareori la

discuţii, căci nu cred în sinceritatea doamnei Davis. Am impresia că inteligenţa asta a ei, realmente ieşită din comun, este o inteligenţă a creierului, nu a sufletului, că, de fapt, nu-i pasă de nimic în afară de propria-i frumuseţe şi comoditate. Am întâlnit de multe ori aici femei care par a fi pline de aspiraţii, dar care, de fapt, tratează filosofia, religia, arta, literatura, ca pe nişte ustensile de toaletă. Se gătesc cu ele din când în când, considerând că le stă bine. Presupun că tot aşa se împodobeşte şi doamna Davis uneori cu problemele vitale ale Greciei sau ale Romei antice, alteori cu *Divina comedie*. Renaşterea, istoria bisericilor, galeriile Borgheşilor sau ale Colonnilor şi alte teme asemănătoare. Ştiu că formaţiile spirituale puternice se autoconstituie în epicentrul lumii, dar la femei, cărora nu le pasă decât de lucrurile mărunte, ăsta-i un fel de egoism banal şi caraghios.

M-am întrebat: de unde prietenia asta sau, mai bine zis, afecţiunea asta a doamnei Davis faţă de tatăl meu – şi cred c-am găsit răspunsul. Tata, cu splendidul său cap de patrician filosof şi cu maniere ce amintesc secolul al XVIII-lea, este pentru ea un fel de *objet d'art*, ba mai mult, este o excelentă şi inteligentă oglindă, în care doamna Davis îşi poate admira din plin inteligenţa şi frumuseţea. În plus, îi este recunoscătoare pentru faptul că n-o priveşte critic şi că ţine mult la ea. Poate că pe fondul acesta s-a dezvoltat şi în ea un pic de ataşament faţă de el sau, cel puţin, i-a devenit util. În afară de asta, doamna Davis are faima unei curtezane, dar venind zilnic la tata poate implicit spune lumii: „Nu-i adevărat, căci iată, bătrânul ăsta are şaptezeci de ani, nimeni nu mă poate bănui c-aş dori să-l cuceresc şi totuşi nutresc pentru el sentimente mai mari decât pentru oricine altcineva". Şi, în sfârşit, ea provine, ce-i drept, dintr-o veche familie italiană, dar domnul Davis, în ciuda averii sale uriaşe, nu-i decât domnul Davis, aşa că

prietenia cu tata le consolidează poziţia în sferele înalte.

A fost o vreme când mă întrebam: nu cumva eu sunt – fie şi parţial – motivul acestor vizite zilnice? Cine ştie? În orice caz, pe femeia asta n-o atrag calităţile mele şi cu atât mai puţin sentimentele. Însă ştie c-o privesc cu scepticism şi asta o roade. Poate chiar că mă urăşte şi c-ar fi bucuroasă dacă m-ar vedea îngenuncheat la picioarele ei. Şi nu zic nu, aş face-o, căci, în fond, este un splendid exemplar al speciei umane, aş face-o fie şi numai pentru sprâncenele ei îmbinate şi braţele demne de Juno – dar nu cu preţul pe care-l vrea ea.

Imediat după sosirea soţilor Davis, tata a început o discuţie filosofică şi – trecând de la o chestiune la alta – a ajuns la analiza sentimentelor omeneşti. Doamna Davis a emis câteva observaţii nespus de bine întemeiate. Ne-am mutat din laborator pe terasa care dă spre grădină. Nu-i decât 10 martie şi aici s-a declanşat cu toată tăria o primăvară năvalnică. Anul acesta totul e timpuriu: ziua e toridă, magnoliile sunt acoperite cu puzderie de flori ca de zăpadă, nopţile sunt calde ca-n iulie. Cu totul altă lume decât la Płoszów! Respir cu tot pieptul. Pe terasă, în lumina lunii pline, doamna Davis era frumoasă ca un vis grecesc. O vedeam că e sub impresia acestei splendide nopţi romane, de nedescris. Vocea îi devenise mai dulce şi mai şoptită decât de obicei. Poate că şi acum, la fel ca întotdeauna, nu se gândea decât la sine şi nu simţea noaptea decât tot ca pe ceva cu care să se împodobească, poate că se îmbrăca cu luna, liniştea şi parfumul magnoliei precum cu un şal, o pălărie etc. Dar, oricum, îi şedea nespus de bine cu găteala asta. Dacă n-ar fi faptul că mi-e inima plină de Aniela, aş cădea sub influenţa imaginii acesteia. În plus, spunea nişte lucruri care nici măcar nu trec prin mintea majorităţii bărbaţilor.

De câte ori se desfăşoară aceste *causeries romaines*

am senzaţia că tata, eu, una ca doamna Davis, că, în sfârşit, noi toţi cei care aparţinem unei anumite sfere sociale, nu trăim cu adevărat viaţa reală. În afara noastră se petrec anumite lucruri, se întâmplă câte ceva, este lupta crâncenă pentru existenţă, pentru o bucată de pâine, viaţa reală, plină de muncă de furnică, de nevoi animalice, gusturi, patimi, eforturi zilnice – viaţa palpabilă, plină de zgomot, vuind şi frământându-se ca marea; noi stăm parcă veşnic pe nişte terase ca asta, discutând despre artă, literatura, iubire, femei, străini de viaţă, departe de ea, anulând cele şase zile lucrătoare ale săptămânii. Fără să ne dăm seama, avem gusturi, nervi şi suflete bune pentru zilele de sărbătoare. Cufundaţi într-un diletantism comod ca într-o baie călduţă, trăim pe jumătate în vis, pe jumătate în realitate. Consumând încetul cu încetul avutul moştenit şi rezerva de forţă musculară şi nervoasă cu care am fost înzestraţi, pierdem treptat terenul de sub picioare. Suntem ca puful de păpădie dus de vânt. De cum ne aşezăm undeva, viaţa reală ne respinge şi cedăm, plecând mai departe, căci nu ne simţim în stare să opunem rezistenţă.

Când mă gândesc la asta, mă izbesc miile de contradicţii care sunt în noi. Ne considerăm culmea civilizaţiei, treapta cea mai de sus, dar am pierdut total încrederea în noi. Doar cei mai proşti din sfera asta mai cred încă în raţiunea existenţei noastre. Căutăm instinctiv în viaţă numai părţile festive, plăcerile şi fericirea, deşi nu credem nici în fericire. Pesimismul nostru e uşor şi subţire ca fumul de havană, dar, cu toate astea, ne întunecă orizontul, înconjuraţi de aceste perdele de fum ne creăm o lume aparte, ruptă de universul uriaş al vieţii, închisă în sine, niţel cam goală şi somnolentă.

Şi, dac-ar fi vorba numai de aşa-numita aristocraţie de neam sau financiară, fenomenul n-ar avea prea mare importanţă. Dar din lumea asta ruptă de viaţă fac parte

mai mult sau mai puţin toţi oamenii cu o cultură superioară, oamenii de ştiinţă, literatură şi artă. S-a petrecut ceva care a determinat ca toţi aceştia să nu-şi aibă rădăcinile în însuşi aluatul vieţii, ci să se rupă de el, să se îndepărteze şi să-şi creeze cercuri aparte, din care cauză ei se ofilesc în claustrare şi nici nu influenţează cu nimic în sensul micşorării întunericului din păturile de jos.

Nu vorbesc ca un reformator, căci n-am suficientă putere pentru aşa ceva. În fond, ce-mi pasă mie de toate astea? Probabil că aşa trebuie să fie. Dar uneori am sentimentul neclar că un pericol imens paşte întreaga cultură. Valul care ne va râde de pe suprafaţa pământului va fi mai radical decât cel care a răsturnat lumea perucilor pudrate şi a jabourilor, Deşi cred că şi aceia, pierind, gândeau că odată cu ei piere întreaga civilizaţie.

Până una alta, e plăcut să stai uneori pe terasă, într-o noapte caldă, cu lună, şi să discuţi cu voce scăzută despre artă, literatură, dragoste şi femei, privind în timpul ăsta un profil divin de femeie, scăldat în lumină argintie, ca acela al doamnei Davis.

10 martie

Munţii, stâncile şi turnurile, pe măsură ce te îndepărtezi de ele, se învăluie într-o ceaţă albăstrie. Am observat că există un gen de asemenea ceaţă psihică ce înconjoară la fel persoanele de care suntem departe. Moartea nu-i nimic altceva decât îndepărtare, însă atât de imensă, încât chiar şi cele mai iubite fiinţe cufundate în ea îşi pierd treptat caracterul real şi se transformă doar în nişte umbre albăstrii, dragi inimilor noastre. Lucrul acesta l-a înţeles geniul elin, populând Câmpia Elizee cu mulţime de umbre. Totuşi, n-aş vrea să fac exces cu asemenea comparaţii, de vreme ce am de gând să scriu despre Aniela. Sunt absolut sigur că sentimentele mele faţă de ea nu s-au micşorat şi totuşi îmi apare ca o umbră albăstrie,

nu reală, aşa cum era la Płoszów. Nu o mai percep în mod senzitiv. În comparaţie cu sentimentul pe care-l nutream pentru ea la Płoszów, acum parcă o iubesc sufleteşte mai mult, dar o doresc mai puţin ca femeie. Asta o fi bine sau rău? Pe de o parte e mai bine, căci o femeie dorită ar putea fi oricare, chiar şi doamna Davis; pe de altă parte, nu ştiu dacă acesta nu-i unul dintre motivele pentru care nu i-am scris încă Anielei. Fără îndoială, profilul doamnei Davis, de a cărui imagine nu mă pot elibera, este ceva trecător şi

1 uru tueur / în/

lipsit de importanţă. Dimpotrivă, când le compar pe aceste două femei, ataşamentul meu sporeşte cu o anumită duioşie faţă de fata aceea, pe care am lăsat-o totuşi în incertitudine şi într-o aşteptare penibilă. Astăzi, tata i-a scris mătuşii, liniştind-o cu privire la sănătatea lui, la care am adăugat doar câteva cuvinte, în care n-am catadicsit decât să transmit salutări Anielei şi mamei ei. Sigur că nu puteam să scriu mai mult într-un post-scriptum, dar aş fi putut cel puţin să anunţ că în curând voi scrie mai pe larg. O asemenea veste ar fi constituit un balsam pentru Aniela şi pentru cele două bătrâne. N-am făcut-o pentru că nu m-am simţit în stare. Astăzi din nou am zi de reflux. Cheflii de viaţă şi încrederea în viitor mi s-au retras până hăt, departe, atât de departe, încât nu se mai zăresc şi n-a mai rămas vizibil decât hăul uscat şi nisipos. Nu mă pot dezbăra de gândul că, pentru a mă căsători cu Aniela, ar trebui să am conştiinţa fermă că acesta va fi un act care să asigure fericirea amândurora. Altfel n-aş putea să-l prezint Anielei, iar, dac-aş face-o, aş minţi, aş înşela-o chiar mai înainte de a ni se uni mâinile sub etolă, căci n-am certitudinea aceasta, în mine nu-i decât îndoială şi aversiune faţă de viaţă, în general.

Ea suferă în aşteptare şi incertitudine, dar eu şi mai mult, cu atât mai mult cu cât o iubesc mai profund.

11 martie

Doamna Davis, căreia în timpul acelei *causerie* la lumina lunii i-am repetat despre atotputernicia iubirii aproximativ ceea ce notasem mai înainte în acest jurnal, m-a denumit Anacreont[17] şi m-a sfătuit să mă împodobesc cu ghirlande de iederă, după care m-a întrebat serios:

— Dacă-i aşa, atunci de ce joci rolul pesimistului? Credinţa în această zeitate ar trebui să-l facă fericit pe om.

De ce?

Ei nu i-am răspuns, dar eu ştiu bine de ce. Dragostea învinge chiar şi moartea, dar nu poate apăra individul, ci doar specia. Şi cu ce mă încălzeşte pe mine că specia se va conserva, de vreme ce eu, individul care nutreşte sentimentele de dragoste, sunt condamnat implacabil la pieire? Oare nu-i asta o cruzime rafinată, ca sentimentul care nu poate fi nutrit decât de către individ să slujească şi să contribuie la ceva speciei în exclusivitate? Să simţi în tine fiorii unei forţe nemuritoare şi să trebuiască să mori – asta-i culmea ghinionului. În realitate, există numai indivizi, în timp ce specia este o noţiune generală şi o totală nirvană în raport cu individul, înţeleg să-ţi iubeşti fiul, nepotul, strănepotul, adică să iubeşti nişte fiinţe menite pieirii, dar numai un filosof foarte nesincer, ori poate foarte prost, poate propaga numai dragostea pentru specie. Acum îmi apare clar de ce, după Empedocles, au trebuit să vină pe lume, după secole, Schopenhauer şi Hartmann.

Ma doare creierul, aşa cum probabil îl doare spatele pe muncitorul care duce o greutate peste puterile lui. Dur cel puţin, trudind, muncitorul îşi câştigă pâinea şi liniştea.

Îmi vin mereu în minte cuvintele lui Snitynski: „Ai grijă, nu filosofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacităţile tale şi în cei treizeci şi cinci de ani de viaţă”.

17 Anacreon, poet liric elin din Lydia (570-480 î.Hr.)

Ştiu că asta nu duce la nimic bun, că nu-i bine aşa – dar nu ştiu să nu gândesc.

13 martie

Tata a murit astăzi în zori. Nu s-a chinuit decât câteva ore…

22 martie, *Pegli*, *vila „Laura”*.

Moartea e un abis, în care deşi ştim că trebuie să pătrundem cu toţii, de câte ori intră acolo cineva drag şi apropiat, în noi, cei rămaşi pe marginea prăpastiei, se sfâşie sufletul de teamă, jale, disperare. Toate raţionamentele se sfârşesc la acest mal şi-ţi vine doar să strigi după un ajutor, care nu poate veni de nicăieri. Singura salvare, singura mângâiere ar putea fi credinţa, dar cine n-are nici lumânarea asta în mână, acela pur şi simplu poate să înnebunească la gândul nopţii veşnice. De zeci de ori pe zi am impresia că e imposibil, că nu se poate să fie aşa, că ar fi mult prea îngrozitor, dacă odată cu moartea s-ar termina totul – şi de zeci de ori pe zi am certitudinea că aşa este totuşi.

23 martie

Când am venit de la Płoszów, tata era atât de bine, încât nici prin cap nu mi-a trecut că sfârşitul ar putea fi atât ce aproape. Cât de ciudate sunt cotloanele naturii umane! Martor mi-e cerul că, găsindu-l aproape sănătos, m-am bucurat din inimă şi, totuşi, deoarece tot timpul drumului nu mă gândisem decât la eventuala lui moarte, deoarece îl şi vedeam în închipuire printre lumânări şi pe mine îngenuncheat la catafalc, parcă am încercat un sentiment de frustrare, parcă-mi părea rău de tristeţea zadarnică pe care mi-o pregătisem. Astăzi, amintirea acestui lucru e amară şi mă chinuie ca un reproş.

Cât de profund nefericit este omul al cărui suflet şi-a pierdut simplitatea! Şi nu mai puţin amar, nu mai puţin asemănător mustrării de conştiinţă este şi gândul că în

timpul agoniei tatii erau în mine două fiinţe: una – fiul, sincer îndurerat, care-şi muşca mâinile ca să-şi înăbuşe hohotul de plâns; a doua – înţeleptul, care studia psihologia morţii. Sunt nespus de nefericit. Am o fire nenorocită.

Tata a murit absolut conştient. Sâmbătă seara s-a simţit ceva mai rău. Am trimis după doctor, ca să fie în casă pentru orice eventualitate. I-a prescris nişte medicamente, la care tata a început imediat să protesteze, argumentând că ar putea să-i grăbească un nou atac. Medicul m-a liniştit, declarând că, deşi atunci când e vorba de un bolnav care a mai avut un atac de paralizie nu poţi fi niciodată sigur că n-o să-l aibă şi pe al doilea, totuşi nu crede ca pericolul să fie atât de aproape şi presupune că tata mai poate trăi mulţi ani. De posibilitatea asta i-a vorbit şi tatii, care auzindu-l a dat dispreţuitor din mână, zicând: „Om vedea!” Dar pentru că toată viaţa lui a avut obiceiul să se încontreze cu doctorii, dovedind neputinţa medicine!, n-am dat nicio importanţă. Pe la ora zece, în timpul ceaiului, s-a ridicat brusc şi a strigat:

— Leon! Vino repede!…

L-am culcat imediat în pat, peste o oră a început agonia.

24 martie

M-am convins că până în ultimele clipe de viaţă omul îşi păstrează toate trăsăturile de caracter, chiar şi ciudăţeniile. Aşa se face că tata, cu toată seriozitatea solemnă pe care ţi-o dă apropierea morţii, manifesta parcă un fel de mulţumire de sine, că doctorul e cel care a greşit, şi nu el, şi că neîncrederea lui în medicină a fost întemeiată. Ascultam ceea ce spunea în ultimele lui ore de viaţă şi, în plus, îi citeam gândurile pe faţă. Era emoţionat de importanţa clipei, curios să afle cum va fi viaţa cealaltă – nu avea nicio urmă de îndoială că s-ar putea să nu existe

– în schimb, parcă era puţin neliniştit de cum va fi primit acolo, dar nutrea o inconştientă, să zic aşa, o naivă certitudine că n-au să-l primească totuşi ca pe un oarecare. Eu n-o să mor aşa, pentru că n-am nici măcar atâta suport moral, cât să-mi ajungă pentru clipa morţii. Tata s-a despărţit de viaţă cu atâta demnitate, încât, în clipa când a primit împărtăşania, părea de-a dreptul un sfânt şi aşa îmi va rămâne în minte pentru totdeauna.

Cât de mizer, cât de inconsistent apare scepticismul meu pe lângă curajul cu care a primit el moartea! După împărtăşanie şi ultima miruire s-a simţit foarte emoţionat. M-a apucat strâns, aproape convulsiv, de mână şi nu mi-a mai dat drumul, ca şi cum ar fi vrut să se mai agaţe de viaţă. N-o făcea nici de teamă şi nici de disperare, nu se temea deloc. După o vreme am observat că ochii care mă priviseră tot timpul devin ficşi şi tulburi, iar fruntea i se acoperă parcă de rouă; faţa pălea tot mai mult, a deschis de câteva ori gura parcă pentru a respira, apoi a răsuflat o dată profund, pentru ultima oară – şi s-a stins.

N-am asistat la îmbălsămare – n-aveam destulă putere, dar după aceea nu m-am mai îndepărtat de cadavru nici pentru o clipă, căci nu voiam ca îmbrăcându-l să se poarte cu el precum cu un obiect. Cât Ac îngrozitor este tot ceremonialul de înmormântare: catafalcul, lumânările, călugării cu feţele acoperite de Slugi, corurile! încă mai aud cum cântau: *Anima eius* şi *Requiem aeternam*. Te trec fiorii ascultându-le! depus cadavrul la Santa Maria Maggiore – şi acolo am aruncat o ultimă privire asupra feţei lui dragi şi frumoase.

Campo Santo arată de-acum ca o insulă de verdeaţă. E o primăvară foarte timpurie anul acesta. Pomii înfloresc, marmura albă a monumentelor funerare se scaldă în soare. Cât de strident şi de funebru e contrastul dintre viaţa care se naşte – verdeaţă, soare, ciripit de păsărele – şi

înmormântare. O mare de oameni au mers până la cimitir, căci tata era la fel de cunoscut la Roma prin binefacerile lui, cum este mătuşa la Varşovia. Pe mine însă mă deranja norodul ăsta pe faţa căruia se citea vioiciunea şi veselia primăvăratică. Mulţimea, mai ales în Italia, face spectacol din orice. Acum se adunaseră nu atât din compasiune, cât din curiozitatea de a vedea o înmormântare cu pompă. Egoismul oamenilor n-are margini şi sunt convins că până şi cei mai cizelaţi din punct de vedere moral şi intelectual, când merg la o înmormântare, au un sentiment de involuntară mulţumire că nu lor li s-a întâmplat nenorocirea, că nu ei sunt cei îngropaţi.

Pe mătuşa am chemat-o telegrafic şi a venit. Dar ea, cu credinţa ei neclintită, ia moartea ca pe o schimbare în esenţă fericită, aşa că a primit lovitura care s-a abătut asupra noastră cu mult mai multă linişte decât mine. Bineînţeles, asta n-a împiedicat-o să plângă sincer la sicriul fratelui ei, dar nu şi-a pierdut seninătatea obişnuită. Pe urmă a discutat cu mine foarte afectuos, foarte deschis, dar eu am interpretat greşit cuvintele ei, ceea ce acum regret. N-a pomenit nicio vorbă despre Aniela, ci doar de singurătatea mea în viitor, insistând să mă întorc neapărat la Płoszów, asigurându-mă că acolo durerea-mi va părea mai puţin grea, căci vor fi lângă mine inimi iubitoare şi, în primul rând, inima ei bătrână, care nu mă are decât pe mine pe lume. Eu vedeam în cuvintele ei doar dorinţa de a-şi continua peţitul, ceea ce fata de moartea tatii mi se părea nepotrivit, şi m-a iritat destul de tare. Nu-mi arde acum de viaţă, de declaraţii şi de cununii, când deasupra mea e încă umbra morţii. Enervat, am refuzat-o categoric şi puţin cam aspru. I-am spus că plec într-o călătorie, probabil în Corfu, după care mă voi întoarce pentru câteva săptămâni la Roma, pentru reglementarea moştenirii şi abia după aceea voi veni la Płoszów.

Pentru moment, n-a insistat. Simţind enervarea mea, a fost mai drăguţă cu mine ca niciodată. A plecat a treia zi după înmormântare. Eu nu m-am dus în Corfu, în schimb m-au luat soţii Davis la vila lor din Pegli, unde mă aflu de câteva zile. Nu ştiu dacă doamna Davis e sinceră sau nu, nu ştiu şi nici nu mă interesează, ceea ce ştiu e că nicio soră nu mi-ar fi putut arăta mai multă compasiune şi grijă. Eu, cu firea mea otrăvită de scepticism, sunt gata întotdeauna să-i bănuiesc pe toţi, dar dacă s-o dovedi că de data asta mă înşel, atunci mă voi simţi cu adevărat vinovat faţă de femeia aceasta, căci bunătatea cu care mă înconjoară depăşeşte orice închipuire.

26 *martie*

Ferestrele mele dau spre azurul nemaipomenit al Mediteranei, ornat pe margini cu fâşii de safir închis. În apropierea vilei, suprafaţa încreţită de valuri străluceşte ca nişte solzi, în timp ce în depărtare marea e netedă, liniştită, mată, de un albastru dulce ca o alinare. Pânzele romane ale bărcilor pescăreşti sclipesc alb ici şi colo; o dată pe zi trece vaporul de la Marsilia la Genova, târând după el un mănunchi pufos de fum, care rămâne o vreme negru ca Un nor pe cer, după care se risipeşte. E o odihnă nemaipomenită. Gândurile ţi se risipesc aidoma fumului aceluia suspendat între două azururi şi trăieşti numai o blândă existenţă vegetală. Ieri eram încă foarte obosit, dar azi respir cu tot pieptul briza proaspătă a mării, care depune atomi umezi de sare pe buzele mele. Orice s-ar spune, Riviera asta e o capodoperă a zeilor. Îmi închipui ce ploi cenuşii or fi acum la Płoszów, ce întuneric de cu ziua, ce salturi de la rece la cald, de la măzărichea ce se revarsă din norii trecători la apariţiile efemere ale soarelui. Aici cerul e luminos, senin; briza, care-n clipa asta îmi răcoreşte fruntea, parcă mi-o sărută; prin fereastra deschisă vine din grădină un parfum îmbătător de rezedă,

heliotrop şi trandafiri. Aici e ţara fermecată „în care se coc lămâile” şi palatul acesta este fermecat, căci e dotat cu tot ce se putea obţine din milioanele lui Davis, plus gustul ei deosebit. Sunt înconjurat numai de capodopere de artă: tablouri, statui, unicate de ceramică, aurării de Benvenuto. Ochii, încântaţi de frumuseţea naturii, se desfată cu exponatele de artă şi privirea nu ştie unde să se oprească mai întâi, dacă nu-i reţinută cumva de acea splendidă păgână, stăpâna tuturor acestor comori, a cărei unică religie este frumosul.

Însă o numesc pe nedrept păgână, căci, repet, sincer sau nu, împărtăşeşte tristeţea mea şi se străduieşte s-o aline. Vorbim ore în şir despre tata şi adeseori văd lacrimi în ochii ei. De când a observat că muzica îmi calmează nervii, cântă la pian până noaptea târziu. De multe ori, stau pe întuneric în camera mea şi mă uit dus prin fereastra deschisă la marea străbătută ca de o reţea de argint, ascultând notele amestecate cu plescăitul valurilor; ascult până la uitare de sine, până cad într-o toropeală în care uit de realitate şi de necazuri.

29 martie

Nici măcar să scriu n-am chef zilnic. Citim împreună *Divina Comedie*, adică, de fapt, numai partea finală. Cândva mă atrăgea mai mult plastica plină de imagini fioroase a *Infernului*, în prezent mă cufund cu plăcere în lumina nebuloasă, populată cu spirite la fel de luminoase, descrisă în *Cerul* lui Dante. Uneori, am impresia că printre aceste raze întrevăd trăsăturile cunoscute şi dragi, şi durerea mi se pare atunci aproape plăcută. Abia acum înţeleg toate frumuseţile acestei părţi. Niciodată spiritul uman nu şi-a deschis atât de larg aripile, nu a cuprins întinderi atât de nemăsurate, nu s-a identificat într-atât cu infinitul, ca în marele şi nemuritorul poem. Zilele trecute, ieri şi astăzi, am citit în barcă. De regulă, ne ducem până

foarte departe şi atunci, dacă-i o linişte absolută, cobor velele şi citim legănaţi de valuri, adică ea citeşte şi eu ascult. Ieri, după apusul soarelui, tot cerul era scăldat în roşu; ea stătea în faţa mea şi citea cu patos, ridicând din când în când ochii, în care se oglindea lumina asfinţitului. Departe de mal, în legănatul domol al bărcii, cu această splendidă femeie în faţa mea, scăldată în lumina crepusculară şi ascultându-l pe Dante, aveam pur şi simplu impresia că nu trăiesc aievea…

30 martie

Câteodată, durerea care părea adormită în mine se trezeşte şi mai violentă. Atunci aş dori să fug de aici.

31 martie, vila „Laura”.

Astăzi m-am gândit mult la Aniela. Am sentimentul că suntem despărţiţi de mări şi ţări, că Płoszów e undeva în nişte ţinuturi părelnice, la capătul pământului. Este o impresie de tipul celor în care senzaţiile capătă consistenţa stărilor obiective. Însă nu Aniela e departe de mine, ci eu mă îndepărtez tot mai mult de acel Płoszówski care avea cândva sufletul şi gândul pline de ea. Asta nu înseamnă că sentimentele mele pentru ea s-au stins de tot, însă analizându-le, îmi dau seama că şi-au pierdut, totuşi, caracterul activ. Acum câteva săptămâni, iubind doream ceva; în prezent, iubind nu mai vreau nimic. Moartea tatii a risipit intensitatea sentimentelor mele. La fel s-ar fi întâmplat dacă, de exemplu, aş fi fost în curs de elaborare a unei opere literare şi dacă nişte întâmplări nefericite, exterioare, m-ar fi smuls de la munca de creaţie. Dar nu-i numai atât! Până nu de mult toate coardele sufletului meu erau întinse ca un arc, iar acum, sub presiunea durerii, a marii oboseli, sub influenţa climei dulci de aici, a azurului şi a mării, care parcă mă leagănă să adorm, am trecut într-o stare de completă relaxare. Trăiesc, precum am mai spus, o existenţă vegetală; mă odihnesc, ca un om nespus

de ostenit, şi picotesc mereu de parc-aş fi tot timpul cufundat într-o baie caldă. Niciodată nu m-am simţit mai puţin capabil de a întreprinde ceva, şi chiar şi gândul de a acţiona îmi este neplăcut. Dac-ar fi să-mi caut o deviză, aş născoci una care să sune cam aşa: „Nu mă treziţi!”

Nu ştiu ce va fi când mă voi trezi. Acum sunt trist, dar mi-e bine; deci, nici nu vreau să mă trezesc şi nici nu mă simt dator s-o fac. Realmente, mi-e greu şi mie însumi să-mi dau seama cât de departe sunt de acel Leon care se simţea atât de legat de Aniela. Legat? prin ce? din ce cauză? ce-a fost între noi? un sărut fugar, aproape imperceptibil, depus pe fruntea ei – sărut care poate fi foarte bine justificat prin înrudirea noastră apropiată… Sunt nişte scrupule caraghioase… Oare pe asemenea legături minore mi-am bazat eu relaţiile de până acum, a căror rupere nu mi-a provocat niciodată niciun fel de remuşcări? Dacă n-aş fi fost rudă cu ea – poate! Atunci ea ar fi trebuit să înţeleagă totul altfel… Eu, care nu mă autoamăgesc niciodată, trebuie să recunosc că şi eu am înţeles altfel, dar… În fond, fie! Las să am pe conştiinţă pata asta! Oare puţine crime se comit pe lume în fiecare moment, faţă de care dezamăgirea pricinuită Anielei e o adevărată copilărie? Conştiinţa poate avea mustrări pentru o asemenea vină numai în cazul când îşi poate permite luxul să n-aibă nimic mai bun de făcut. Tipul acesta de delicte sunt, faţă de cele adevărate, cam tot aşa ca discuţiile noastre de pierde-vară faţă de realitatea grea şi amară a vieţii.

De altfel, nu vreau să prevăd ce va urma, deocamdată nu doresc decât linişte, nu vreau să mă gândesc la nimic. „Nu mă treziţi!” Astăzi, în timpul prânzului, a venit vorba că pe la mijlocul lui aprilie, când începe canicula, să părăsim Pegli şi să plecăm în Elveţia. Chiar şi asta mă sperie. Se pare că pe bietul Davis nevasta

o să fie nevoită să-l interneze într-un sanatoriu: manifestă un început de nebunie. Zile întregi tace, cu ochii în pământ, doar din când în când îşi priveşte unghiile, temându-se încontinuu să nu-i cadă. Astea-s rezultatele vieţii nebuneşti pe care a dus-o şi ale morfinei.

Mă opresc din scris, se apropie ora plimbării noastre pe mare.

2 *aprilie*

Ieri a fost furtună. Vântul din sud gonea norii, ca pe o herghelie de cai. O vreme i-a smuls şi i-a sfâşiat, alungându-i şi rostogolindu-i pe cer, după care i-a strâns şi i-a prăvălit cu toată puterea peste mare, care s-a-ntunecat într-o clipită, ca faţa omului la mânie, şi a început drept răspuns să arunce cu spumă în sus. O adevărată luptă între două stihii turbate, din ciocnirea cărora ies tunete şi fulgere. Totul însă a fost de scurtă durată. Nu ne-am mai dus la obişnuita noastră plimbare, căci valurile erau prea mari. În schimb, ne-am uitat la furtună de pe balconul închis cu sticlă şi uneori unul la altul. N-are rost să mă mai amăgesc. Între noi se naşte ceva, începe ceva. Niciunul n-am spus nicio vorbă care să depăşească limitele prieteniei obişnuite, niciunul n-a făcut celuilalt nicio declaraţie şi totuşi, când ne adresăm unul altuia, avem senzaţia că vorbele noastre nu-s decât un paravan. Tot aşa, când ne ducem pe mare, când citim împreună, ori când o ascult cum cântă la pian. Toate acţiunile noastre par doar aparenţe, forme exterioare nesincere, sub care se ascunde o altă esenţă a lucrurilor, tainică, mută deocamdată şi cu faţa acoperită, dar prezentă în permanenţă, târându-se după noi ca o umbră. Niciunul dintre noi nu vrea încă să-i spună pe nume – însă îi simţim mereu prezenţa. Cred că fenomenul acesta apare întotdeauna, ori de câte ori un bărbat şi o femeie încep să acţioneze unul asupra celuilalt. N-aş şti să spun precis când a început la noi; trebuie totuşi

să recunosc că n-a venit cu totul pe neaşteptate.

Am acceptat ospitalitatea soţilor Davis, căci ea fusese prietena tatii şi mi-a arătat atâta compătimire după moartea lui, ca nimeni altul în Roma. Însă sunt suficient de conştient şi ştiu să mă analizez destul de bine, ca să nu fi simţit imediat după sosirea aici, cu toate că durerea era încă foarte proaspătă, că între mine şi femeia aceasta se va ajunge la o schimbare a relaţiilor. Eram revoltat pe mine însumi că aproape a doua zi după moartea tatii s-a găsit în gândurile mele loc pentru o asemenea idee – dar am avut-o. Astăzi se confirmă toate previziunile mele. Dacă am spus că relaţiile noastre au încă faţa acoperită, asta e numai pentru că nu ştiu când va avea loc cotitura şi sub ce formă – dar conţinutul îl bănuiesc şi trăiesc sub vraja acestor presupuneri. Aş fi un mare naiv, dacă mi-aş închipui că ea e, în această privinţă, mai puţin conştientă decât mine. E foarte probabil ca ea să fie chiar mai conştientă decât mine. S-ar putea ca ea să fie aceea care dirijează schimbările şi că tot ceea ce se petrece să fie numai din voinţa şi din raţiunea ei rece. Diana-vânătoarea îşi întinde plasa să prindă animalul! Dar ce-mi pasă? Ce am de pierdut? Ca aproape orice bărbat, sunt un animal periculos, care se lasă prins numai pentru ca la momentul potrivit să se năpustească asupra vânătorului. Pentru asemenea împrejurări avem cu toţii suficientă energie. Este un gen de luptă în care, prin forţa lucrurilor, victoria trebuie să fie de partea noastră. Ştiu prea bine că doamna Davis nu mă iubeşte, dar nici eu n-o iubesc. Influenţa exercitată de unul asupra celuilalt este, în cel mai bun caz, o atracţie a doua firi păgâne, foarte rafinate artistic şi foarte senzuale. Şi la ea intervine amorul propriu, dar cu atât mai rău, căci într-un asemenea joc poţi să uiţi de tine şi să ajungi acolo unde te duce iubirea.

Eu n-o să merg prea departe. În sentimentele mele

faţă de ea nu-i nici ataşament, nici duioşie, ci doar admiraţie pentru o capodoperă şi atracţia normală la un bărbat, când capodopera este o femeie vie. Tata spunea că e o culme a victoriei transformarea unui înger în femeie; eu consider un triumf la fel de pentru un bărbat să simtă încolăcite de gâtul său braţele calde ale florentinei Venus.

Din acest punct de vedere, femeia aceasta este tot ceea ce imaginaţia cea mai bogată şi cea mai rafinată poate să-şi dorească. Este Fryne[18]. Poţi să-ţi pierzi, într-adevăr, minţile văzând-o, de exemplu, îmbrăcată într-o rochie de amazoană, atât de strânsă pe corp, încât toate formele îi sunt la fel de vizibile ca ale statuii. În barcă, citind din Dante, arată pur şi simplu ca Sybilla – şi atunci poţi înţelege sacrilegiul patimii lui Nero! E atât de frumoasă, încât e aproape înspăimântătoare în frumuseţea ei. Numai sprâncenele negre, unite, fac din ea o femeie contemporană – dar tocmai de aceea te incită mai mult. Are obiceiul să-şi aranjeze părul cu ambele palme duse la ceafa; atunci, cu mâinile ridicate, cu trupul cambrat, cu pieptul împins înainte, îţi trebuie un efort de voinţă să n-o iei în braţe şi să n-o duci departe de ochii oamenilor.

În fiecare dintre noi zace un satir. În ceea ce mă priveşte, sunt, precum am mai spus, un om deosebit de sensibil şi tocmai de aceea, când mă gândesc că între mine şi statuia aceasta vie a lui Iuno începe să se înfiripeze ceva, că o forţă inexorabilă ne împinge unul spre celălalt, aproape că mă apucă ameţeala şi mă întreb: la ce altceva mai desăvârşit mă pot aştepta de la viaţă?

3 aprilie

Mi-a dat dovadă de toată compătimirea şi grija de care e capabilă o femeie faţă de un prieten pe care l-a lovit o pierdere grea. Şi totuşi, ce ciudat! Bunătatea asta îmi

---

18 Curtezană greacă folosită de sculptorul Praxiteles ca model pentru Afrodita

face impresia luminii de lună: străluceşte, dar nu încălzeşte. Se prezintă perfect sub toate aspectele, dar n-are suflet; decurge dintr-o hotărâre, nu din firea ei. Acum vorbeşte din nou scepticul din mine, dar ce să fac, niciodată nu mă pot îmbăta într-atât, încât să-mi pierd capacitatea de a observa. Dacă zeiţa asta ar fi bună, ar fi bună pentru toţi. Dar, de exemplu, atitudinea ei faţă de soţ nu-mi lasă niciun fel de iluzii în privinţa sufletului ei. Bietul Davis, are sângele atât de îngheţat, încât îi e frig chiar şi în arşiţa soarelui, dar cât de frig îi este lângă ea! N-am observat niciodată la ea o scânteie de compătimire pentru starea lui deplorabilă. Pur şi simplu nu-l vede şi nu-i dă nicio atenţie. Milionarul ăsta se învârteşte în luxul de aici atât de amărât, că te apucă mila. Chipurile, e indiferent la tot ce-l înconjoară, dar atâta vreme cât omul mai este cât de cât conştient, simte bunătatea altora. Cea mai evidentă dovadă că îmi este oarecum recunoscător e faptul că din când în când îl întreb de sănătate.

Poate că Davis e sub imperiul atracţiei inconştiente pe care o simt fiinţele slabe faţă de cele puternice. Căci eu realmente, când văd faţa lui ca de cretă, nu mai mare decât pumnul meu, picioarele lui ca nişte beţe, trupul mic, înfăşurat într-un pled gros chiar şi în zilele fierbinţi, mi se face sincer milă de el. Totuşi, nu vreau să trec nici măcar în faţa mea drept mai bun decât sunt în realitate. Compătimirea asta nu mă poate reţine de la nimic. Shakespeare spune că ciortanul trăieşte numai ca să fie pradă pentru ştiucă. M-a izbit adeseori raţionamentul acesta, căci atunci când e o femeie la mijloc, bărbaţii devin nemiloşi miul faţa de altul; e o rămăşiţă de instinct animalic noi, care ne impune să luptăm pentru femelă pe aţă şi pe moarte. Într-o astfel de luptă, cu toate că între oameni ea a căpătat o altă înfăţişare, vai de cei slabi! Nici măcar onoarea nu mai constituie o frână.

12 aprilie

N-am scris aproape zece zile. Cotitura s-a produs de o săptămână. Am presupus de la început că o să aibă loc pe mare. Femeile de tipul Laurei nu uită nici în clipele de extaz să-şi asigure un decor corespunzător. Căci, dacă şi faptele bune le fac numai pentru că le stă bine cu ele, cu atât mai mult au nevoie de frumuseţe în cădere. Asta se leagă de admiraţia lor pentru ceea ce-i deosebit, admiraţie care nu decurge din sensibilitatea poetică a inimilor lor, ci din dorinţa de a se găti cu tot ce ar putea constitui o podoabă. Nu mi-am pierdut capul într-atât încât să-mi schimb părerea despre Laura, căci realmente nu ştiu dacă ea n-are dreptul să fie aşa cum este şi să considere că până şi soarele şi stelele există numai spre a putea ea să se împodobească cu ele. Frumuseţea absolută trebuie să fie, prin forţa lucrurilor, dotată cu un egoism extrem, care să subordoneze totul. Laura este întruchiparea unei asemenea frumuseţi şi nimeni n-are dreptul să-i ceară mai mult decât să fie întotdeauna şi pretutindeni frumoasă – cel puţin, eu nu-i cer mai mult.

Binecuvântez priceperea mea de navigator, datorită căreia putem fi singuri în luntre, în excursiile noastre pe mare. Acum o săptămână, pe cea mai mare arşiţă, Laura mi-a spus că vrea să iasă pe mare. E ca Hecate, îi place la nebunie soarele fierbinte. O adiere uşoară ne-a împins în curând departe de mal, după care s-a oprit brusc. Vela noastră romană a căzut în lungul catargului. Strălucirea soarelui, reflectându-se în suprafaţa netedă ca oglinda a mării, amplifica şi mai mult căldura, cu toate că era după-amiază. Laura s-a lungit pe cuverturile indiene de pe fundul bărcii şi sprijinindu-şi capul de o pernă a rămas nemişcată, scăldată în lumina roşiatică a razelor cernute prin baldachin. M-a cuprins o lene ciudată şi, totodată, la vederea acestei femei, ale cărei forme statuare se

conturau pe sub îmbrăcămintea uşoară, m-a trecut un fior de încântare. Şi ea era cuprinsă de un fel de moleşeală: ochii îi erau voalaţi, buzele întredeschise, tot trupul trăda o expresie de abandonare. Când o cuprindeam din priviri, închidea ochii, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Iată-mă, sunt slabă.

Curând am lăsat luntrea în voia mării…

Ne-am întors la vilă foarte târziu şi îmi va rămâne multă vreme în minte întoarcerea asta a noastră. După asfinţit, la ceasul când cerul şi marea se contopeau într-o oglindă continuă, s-a lăsat o noapte atât de minunată, cum n-am văzut niciodată pe Riviera. Din adâncuri s-a ridicat o lună imensă, roşie, scăldând întunericul într-o lumină blândă şi aruncând totodată peste mare un covor larg, strălucitor, pe care ne îndreptam noi spre ţărm. Marea se ridica uşor, cu obişnuita ei mişcare de noapte, asemenea unor suspine adânci. Din portul micuţ ajungea până la noi cântecul pescarilor ligurici. Briza se pornise din nou, venind dinspre ţărm şi aducând aroma florilor de portocal. Cu toate că nu-s capabil să mă dăruiesc în întregime nici unei stări, eram totuşi vrăjit de splendoarea păcii care plutea deasupra pământului şi a apei, aşezându-se ca rouă pe lucruri şi suflete. Din când în când mă uitam la femeia aceasta frumoasă ca Elena, care strălucea albă în faţa mea, în lumina lunii şi aveam pur şi simplu iluzia că trăim în vremurile antice, plutind cu barca spre pădurile de măslini în care se celebrau tainicele practici eleusine. totazul nostru îmi apărea nu numai ca o încântare a simţurilor, ci ca un cult, ca o legătură mistică cu noaptea asta, cu primăvara, cu întreaga natură.

15 aprilie

A sosit momentul plecării, dar nu plecăm. Hecate a mea nu se teme de soare, pentru Davis soarele-i un medicament, iar mie mi-e la fel ori în Elveţia, ori aici. Îmi

trece prin minte un gând ciudat: că nu poţi trăi numai cu frumuseţea formei, chiar dac-ai fi totalmente uscat sufleteşte. Asta e pentru mine o descoperire de-a dreptul tristă, căci dacă se confirmă, îmi va fugi de sub picioare terenul pe care stau acum. Gândul acesta îmi revine totuşi mereu. Noi, cei de astăzi, avem o altă formaţie. Sufletele noastre sunt pline de ascuţişuri şi de unghiuri gotice, de care nu se vor scutura niciodată şi pe care nu le aveau sufletele grecilor. Ale noastre urcă instinctiv, în timp ce ale lor se mulţumeau să se menţină cu simplitate şi seninătate la suprafaţa pământului. Aceia dintre noi în care s-a cuibărit mai puternic spiritul Eladei au, ce-i drept, nevoie de frumuseţe în viaţă şi o caută cu ardoare, dar chiar şi ei doresc aproape inconştient ca Aspasia[19] să aibă ochii lui Beatrice a lui Dante. Asemenea dorinţe mocnesc şi-n mine. Când mă gândesc că acest splendid exemplar uman, Laura, îmi aparţine şi-mi va aparţine atâta vreme cât voi dori, mă cuprinde o bucurie totală, dublă: ca bărbat şi ca amator de frumos. Şi totuşi, îmi lipseşte ceva, mă sufoc. Pe altarul templului meu grecesc se află o zeiţă de marmură, dar goticul meu e pustiu. Recunosc că am parte de ceva care atinge perfecţiunea, dar nu mă pot dezbăra de gândul că perfecţiunea asta târâie după ea o umbră. Mai înainte credeam că vorbele lui Goethe: „Fiţi asemeni zeilor şi animalelor” cuprind în ele întreaga înţelepciune a vieţii. Acum, când împlinesc această poruncă, simt că-mi lipseşte îngerul.

17 *aprilie*

Davis m-a găsit astăzi stând pe un taburet la picioarele Laurei, cu capul pe genunchii ei. De pe faţa lui palidă şi din ochii lui stinşi n-a dispărut nici pentru o clipă expresia de indiferentă depresiune. A trecut în papucii lui

19 Aspasia din Milet, celebră prin frumusețea și inteligența ei, amanta și sfătuitoarea lui Pericle (secolul al V-lea î.Hr.)

de casă brodaţi cu sori indieni, tăcut ca un duh şi a intrat în biblioteca de alături. Laura era adorabilă, când i-a lucit în ochi o furie nestăpânită. Eu m-am ridicat, aşteptând urmarea. Mi-a trecut prin cap că, poate, Davis o să iasă din bibliotecă cu un revolver în mână. În cazul acesta, aveam de gând să-l azvârl pe fereastră cu pledul, cu revolverul şi cu papucii lui indieni cu tot. Dar n-a ieşit. Am aşteptat îndelung, zadarnic. Nu ştiu ce făcea acolo: se gândea la situaţia lui nefericită, plângea, ori era complet indiferent. Ne-am întâlnit în trei abia la micul dejun şi a fost ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Poate că numai mi s-a părut că Laura îi aruncă priviri fioroase şi că apatia lui are o expresie mai suferindă decât de obicei. Trebuie să recunosc că această încheiere a incidentului mi-a fost mai neplăcută decât oricare alta. Toată ziua m-a urmărit chipul lui, şi chiar şi acum îl am în faţa ochilor, ca un reproş mut. Nu-s zurbagiu, dar sunt oricând gata să răspund de ceea ce fac; în fond, sunt aristocrat şi aş prefera ca omul acesta să nu fie atât de mic, de bolnav, de dezarmat, într-un cuvânt, un nenorocit de infirm. Am o senzaţie stupidă, ca şi cum aş fi pălmuit un paralitic. Arareori am fost atât de dezgustat de mine, ca acum.

Am plecat totuşi, ca de obicei, pe mare, căci nu voiam ca Laura să creadă că n-am curaj din cauza lui Davis. Dar acolo, pentru prima dată, s-a iscat o neînţelegere între noi. I-am mărturisit scrupulele mele, iar când a început să râdă de mine, i-am spus în faţă:

— Nu-ţi stă bine cu râsul ăsta. Nu uita că tu ai voie să faci orice, cu excepţia lucrurilor care nu-ţi stau bine.

La care ea, încruntându-şi sprâncenele unite, a răspuns cu amărăciune:

— După cele petrecute între noi, poţi să mă insulţi chiar şi mai mult decât pe Davis, fără a fi pedepsit.

La un asemenea reproş nu-mi mai rămânea altceva

decât să-i cer scuze, aşa că la scurt timp după aceea domnea iarăşi pacea între noi. Laura a început să-mi vorbească despre ea şi am avut încă o dată dovada iscusinţei ei. Câte femei am cunoscut, toate trădau în anumite împrejurări dorinţa nestăpânită de a-şi povesti viaţa. Nu le-o iau în nume de rău, căci este o nevoie de a se justifica în ochii noştri şi ai lor proprii, lucru pe care noi nu-l simţim deloc. La drept vorbind, n-am întâlnit niciodată o femeie atât de înţeleaptă să păstreze în aceste mărturisiri o măsură artistică şi nici atât de sinceră, încât să nu-şi permită să mintă un pic, pentru a se justifica mai bine. Apelez aici la toţi bărbaţii, care ar putea la o adică să confirme, că poveştile decăderii femeilor sunt teribil de asemănătoare între ele şi, în consecinţă, neobişnuit de plicticoase. Laura a început tot aşa, să vorbească despre ea cu o oarecare mulţumire zeloasă, dar numai la atât s-a oprit asemănarea ei cu decăderea altor îngeri. În ceea ce spunea, poate că poza puţin în femeie originală, însă nicidecum în victimă. Ştiind că are în faţă un sceptic, nu voia să se expună la un îngăduitor zâmbet de neîncredere. Cutezătoarea ei sinceritate aproape că friza cinismul, dacă cele spuse n-ar fi constituit un anumit sistem de viaţă, în care estetica înlocuia cu totul etica. A preferat ca viaţa ei să aibă formele lui Apollo, decât cocoaşele lui Polişinel – iată filosofia ei! S-a măritat cu Davis nu în mod expres pentru milioanele lui, ci ca prin ele să-şi poată înfrumuseţa viaţa atât cât e omeneşte posibil, şi nu la modul ordinar, ci în înţelesul cel mai înalt, artistic, al acestui cuvânt. De altfel, nu se simte cu nimic datoare faţă de soţul ei, căci l-a avertizat încă de la început, cu privire la tot. Nutreşte pentru el tot atâta milă, câtă silă şi, deoarece acum e absolut indiferent la orice, nu mai are nevoie să ţină *cont* de el, e ca şi cum ar fi murit. Mai adăugă că, în general, nu ţine cont de nimic ce e împotriva frumuseţii şi a

împodobirii vieţii ei. Nu-i prea pasă de convenienţe şi m-aş înşela dacă aş crede altfel. Faţă de tatăl meu nutrea prietenie nu pentru relaţiile lui, ci pentru că vedea în el o capodoperă a naturii. Pe mine mă iubea de multă vreme. Înţelege c-aş preţui-o mai mult, dacă aş fi fost nevoit să lupt ca s-o cuceresc, dar nu vrea să se târguiască pentru propria ei fericire.

Principiile astea, rostite de buzele ei minunate, cu o voce moale, senină, plină de inflexiuni metalice, au produs o ciudată impresie asupra mea. În timp ce vorbea, îşi strângea rochia în jurul picioarelor, ca şi cum ar fi vrut să-mi facă loc alături de ea. Din când în când urmărea cu privirea zborul pescăruşilor, apoi se întorcea iarăşi asupra feţei mele, curioasă să vadă ce se poate citi din ea. Eu îi ascultam mulţumit puntele, căci constituiau dovada că nu m-am înşelat 111 privinţa ei. Era totuşi ceva cu totul nou pentru mine. Pentru că, în ciuda aprecierii înţelepciunii ei, îmi plăcea să cred că faptele-i sunt mai instinctive, decurgând din firea ei; nu presupuneam c-ar fi capabilă să construiască un întreg sistem pentru susţinerea şi justificarea impulsurilor naturii ei. Într-o oarecare măsură, asta o înnobila în ochii mei, deoarece îmi dovedea că acolo unde eu o bănuisem de calcule mai mult sau mai puţin meschine, ea procedase conform unor principii – poate rele, ori chiar îngrozitoare – dar oricum, principii. Mi se păruse, de exemplu, că nutreşte dorinţa ascunsă să se mărite cu mine după moartea lui Davis – acum îmi demonstra că m-am înşelat. Singură a început să vorbească despre asta. A recunoscut că, dacă i-aş cere mâna, probabil că n-ar avea putere să mă refuze, căci mă iubeşte mai mult decât cred (zicând acestea, am văzut-o cu ochii mei, cum s-a înroşit în obraji şi pe gât); ştie însă că nu voi face niciodată gestul acesta; e sigură că mai devreme ori mai târziu o voi părăsi cu inima uşoară, dar ce

importanţă are asta? îşi cufundă mâinile în apă şi simte o răcoare plăcută. Să se priveze de o asemenea bucurie numai pentru că ştie că peste câteva clipe soarele va suge umezeala răcoroasă de pe mâinile ei?

Spunând acestea, se aplecă peste bord – mişcare la care trupul ei se contară în toată perfecţiunea lui neîntinată – şi cufundându-şi palmele în apă, le întinse apoi spre mine, ude, roz, strălucind în soare.

Am apucat mâinile acelea ude, iar ea, ca un ecou al simţirilor mele, a şoptit cu o voce dulce, îmbietoare:

— Vino!…

20 aprilie

Ieri toată ziua n-am văzut-o pe Laura, căci a fost bolnavă. A răcit stând până noaptea târziu pe balcon, apoi răceala a trecut în durere de dinţi. Ce plictiseală! Din fericire, ieri a sosit un doctor, care urmează să rămână în permanenţă lângă Davis, altfel n-aş avea cu cine să schimb o vorbă. Este un italian tânăr, negru ca o bucată de cărbune, mic, cu un cap imens şi cu ochii ageri. Pare foarte inteligent. Probabil că încă din prima seară s-a orientat care e situaţia şi relaţiile dintre noi, apoi a găsit totul foarte natural şi fără să şovăie m-a considerat adevăratul stăpân al casei. Nu mi-am putut reţine un zâmbet când a venit azi-dimineaţă să mă întrebe dacă poate s-o vadă pe „doamna contesă” şi să-i prescrie un medicament, în ţara asta domnesc obiceiuri originale. Oriunde în altă parte, dacă asupra unei femei căsătorite cade bănuiala că ar aparţine altcuiva, toată lumea organizează o mare hăituială împotriva ei, adeseori plină de o cruzime necugetată. Aici, dimpotrivă: domneşte un asemenea respect pentru dragoste, că trec imediat cu toţii de partea ei şi încep să conspire în favoarea îndrăgostiţilor. I-am spus italianului c-o s-o întreb pe doamna contesă dacă vrea să-l vadă. După micul dejun am reuşit să intru în budoarul

Laurei. M-a primit fără chef, căci are faţa puţin umflată şi n-ar fi vrut s-o văd în starea asta. Într-adevăr, privind-o, mi-am amintit de lecţiile de desen luate cândva. Observasem atunci că, făcând portretul unui om modern, poţi comite orice inexactitate, ba chiar poţi schimba una-alta, căci dacă păstrezi trăsăturile generale şi expresia feţei, asemănarea nu suferă cu nimic. Cu totul diferită este desenarea chipurilor antice. Orice linie imperfectă, orice abatere tulbură armonia feţii, o modifică. Acum aveam înaintea ochilor exemplul Laurei. Umflătura obrazului era foarte mică, aproape că n-o vedeam, fiindcă se întorcea spre mine numai cu partea sănătoasă: însă ochii-i erau puţin injectaţi şi pleoapele mai grele decât de regulă, nu mai era aceeaşi faţă perfectă în armonia ei şi era departe de frumuseţea obişnuită. Bineînţeles că nu i-am dat să înţeleagă acest lucru, dar ea primea mângâierile mele cu un fel de nelinişte, ca şi cum ar fi avut mustrări de conştiinţă. Se vede treaba că, după principiile ei, abcesul este un păcat de moarte.

Oricum, are nişte principii cu totul deosebite! Şi eu consider că port în mine un suflet de grec antic, însă în afara păgânului, mai e şi altceva. Laura poate ajunge cu timpul foarte nefericită cu filosofia ei. Aş înţelege să faci din frumos, în genere, o adevărată religie, însă din propria ta frumuseţe – asta înseamnă să-ţi pregăteşti nefericirea de mai târziu. Ce religie mai e şi aia, dacă un biet abces e în stare s-o submineze, iar un coş pe nas ar putea s-o răstoarne cu totul!

25 aprilie

Trebuie totuşi să plecăm în Elveţia, căci căldurile au început să fie greu de suportat. În plus, din când în când bate *sirocco*, ca o răsuflare fierbinte a Africii. Cu toate că marea mai răcoreşte suflul pustiului, este totuşi foarte neplăcut.

Lui Davis, sirocco îi face nespus de rău. Doctorul îl păzeşte acum să nu se drogheze, aşa că sunt momente când e furios la culme, alteori cade într-o apatie totală. Am observat că, până şi în crizele de enervare, se teme de Laura şi de mine. Cine ştie dacă în mintea acestui semidement nu începe să apară mania persecuţiei şi dacă nu ne bănuieşte c-am vrea să-l ucidem, ori să-l înecăm? în general, raporturile cu el constituie una dintre cele mai întunecate file ale prezenţei mele aici. Spun: una, fiindcă îmi dau perfect de bine seama că mai sunt şi multe altele. Cred că n-aş mai fi eu însumi dacă n-aş observa că sufletul meu nu numai că trândăveşte, dar se şi alterează repede şi precis în braţele acestei femei. Nici nu pot spune cât m-a scârbit, m-a amărât şi câte mustrări de conştiinţă mi-a produs la început gândul că m-am cufundat în această bulboană a plăcerilor şi a pornirilor senzuale aşa de repede după moartea tatii. Se revolta nu numai conştiinţa, dar şi delicateţea mea spirituală, pe care o am în mod neîndoielnic. Îmi era atât de neplăcut gândul acesta, încât nu puteam nici să-l aştern pe hârtie. Acum am devenit indiferent. Uneori îmi mai revin remuşcările, mă gândesc la ele, dar nu le mai simt cu adevărat.

Pe Aniela mă străduiesc s-o uit, căci amintirea ei mă plictiseşte sau, mai degrabă, nu reuşesc să-mi pun ordine în gânduri, când îmi amintesc episodul de la Płoszów. Ba mi se pare că nu-s demn de ea, ba c-am fost un prost şi-am jucat pe lângă fata asta de duzină un rol de-a dreptul caraghios. Îmi biciuie orgoliul într-atât, încât simt un fel de furie împotriva Anielei. Şi oscilez mereu. Când am senzaţia insipidă a vinei mele faţă de ea, când vina asta mi se pare prostească şi copilărească. Nu-s de acord cu mine nici cum m-am comportat la Płoszów, nici aşa cum sunt acum. Pierd într-o anumită măsură sentimentul diferenţei între bine şi rău, şi mai mult, deosebirea aceasta îmi devine indiferentă.

Este, desigur, un simţământ care decurge dintr-o lenevie spirituală; pe de altă parte însă, lenevia aceasta mă salvează atunci când mă chinuiesc frământările mele intime, căci vine şi-mi spune: „Să presupunem că eşti mai rău decât ai fost – şi ce-i cu asta? De ce să te chinuieşti din vreun motiv oarecare?”

Mai observ la mine încă o schimbare. Treptat, m-am obişnuit şi cu ceea ce la început lovea în onoarea mea şi acum îl pălmuiesc pe paralitic mai mult sau mai puţin cu indiferenţă. Constat chiar, de câteva zile, că-mi permit o groază de lucruri la care nu m-aş fi încumetat dacă Davis, în loc să fie un neajutorat fizic şi mintal aşa cum este, ar fi un om robust, capabil să-şi apere onoarea şi avutul. Nu ne mai ostenim să ne ducem pe mare… Pur şi simplu nu mi-aş fi închipuit că delicateţea mea se va toci în halul acesta. Îmi vine uşor să zic în gând: ce poate să-mi pese mie de amărâtul ăsta de levantin? – dar, pe Dumnezeul meu, adesea nu mă pot dezbăra de gândul că zeiţa mea cu părul negru şi cu sprâncene de Iuno, nu se numeşte de fapt Iuno, ci Circe şi că transformă oamenii pe care-i atinge – cum să spun, ca să sune cât mai mitologic? – în cireada lui Eume.

Când îmi pun întrebarea: în ce constă tot ce am acum? răspunsul echivalează cu falimentul multora dintre concepţiile mele anterioare. Căci iubirea noastră este doar carnală, nu şi spirituală. Îmi revine mereu gândul că un om modern nu se poate mulţumi numai cu atât. Eu şi Laura suntem asemenea zeilor şi animalelor, dar nu asemenea oamenilor. De fapt, sentimentul care ne leagă nici nu poate fi numit iubire, căci nu suntem unul pentru celălalt decât nişte fiinţe dorite, nu şi dragi. Dacă Laura ar fi alta şi dacă eu aş fi altul, am putea fi de zeci de ori mai fericiţi, şi în prezent n-aş mai avea senzaţia că mă aflu în cocina lui Eume. Înţeleg că dragostea care se vrea doar spirituală nu-i decât o umbră; dar despuiată totalmente de spirit, nu-i

decât o înjosire. E adevărat însă că oamenii atinşi de bagheta lui Circe îşi află plăcerea în înjosire.

Mi se pare ciudat şi trist ca eu, un om de factură helenă, să scriu asemenea lucruri! Acum, scepticismul meu începe să se extindă şi asupra Eladei, fiindcă mă îndoiesc că se poate trăi cu forme perimate de viaţă; încerc însă să fiu sincer şi să scriu ceea ce gândesc.

30 aprilie

Ieri a picat pe neaşteptate o scrisoare de-a mătuşii. Mi-au trimis-o de la Roma. E datată de acum două săptămâni şi nu înţeleg de ce au ţinut-o atât la Casa Osoria. Tanti e convinsă că am fost în Corfu, însă presupune că m-am întors, aşa că-mi scrie următoarele: *Aşteptam vesti de la tine cu mult dor şi nelinişte. Eu, că-s bătrână, am rădăcini puternice în pământ şi nu mă poate dobori orice vânt, dar Aniela – ţi-e milă şi să te uiţi la ea! La început, tot aştepta să sosească o scrisoare de la tine, de la Viena, ori de la Roma şi, văzând că nu mai vine, a început să se neliniştească. Apoi a urmat moartea tatălui tău. Am spus într-adins tare, de faţă cu Aniela, că acum nu te mai poţi gândi la nimic altceva decât la pierderea suferită, dar că peste câteva săptămâni ai să te scuturi din apatie şi ai să revii la viaţa activă. Eu cu Aniela nu vorbesc deschis, dar ne înţelegem de minune una pe alta. Am observat că s-a liniştit. Când a trecut însă o lună şi tu n-ai dat niciun semn de viaţă, a început din nou să se frământe, mai ales cu privire la starea sănătăţii tale, dar desigur şi ia gândul că ne-ai uitat. Şi eu am fost neliniştită şi ţi-am scris de câteva ori în Coifu, la post-restant, aşa cum ne-am înţeles. Deoarece n-am primit niciun răspuns, încerc să scriu pe adresa ta de la Roma, căci gândul c-ai putea fi bolnav ne otrăveşte zilele. Scrie măcar câteva cuvinte – şi mai ales trezeşte-te, dragul meu Leon, din apatie şi fiii tu însuţi. Am să fiu sincera cu tine. La gândurile negre ale*

*Anielei mai contribuie şi faptul că nu ştiu cine i-a îndrugat mamei ei verzi şi uscate, că ai fi cunoscut în toată lumea prin aventurile tale galante. Închipuieşte-ţi ce revoltata am fost! Disperata, Celina i-a spus totul fiică-sii şi acum una are tot timpul migrena, cealaltă, biata de ea, a slăbit, e palidă şi s-a schimbat atât de mult, că ţi se face milă când o vezi. E totuşi o făptură bună şi drăguţă, ca un înger! Se preface veselă, ca să n-o întristeze pe maică-sa, dar eu văd prea bine ce se petrece cu ea şi mi se rupe inima. Scumpul meu băiat, nici eu n-am discutat problema asta cu tine când am fost la Roma, din respect pentru durerea ta, dar nenorocirea care te-a lovit a fost din voinţa lui Dumnezeu, trebuie să te împaci cu gândul şi să nu devii delăsător în viaţă. N-ai putea oare să ne scrii o vorbă care să ne liniştească? Fie-ţi milă de fată! Nu-ţi ascund că aş dori cel mai mult pe lume ca, după trecerea doliului tău, fie chiar şi peste un an sau doi, să vă uniţi, căci după mine Aniela epasărea phoenix. Dar, chiar şi dacă ar fi să fie altfel, tot cred că-i mai bine să ne spui într-un anumit fel. Tu ştii că eu nu exagerez niciodată şi, dacă-ţi scriu toate astea, e numai pentru că, într-adevăr, mă tem pentru sănătatea Anielei. În plus, trebuie să ştii că e vorba şi de viitorul ei. Kromicki a început să le viziteze tot mai des şi e clar că are anumite intenţii. Am vrut să-l gonesc, cum ştiu eu, fără prea multe politeţuri, cu atât mai mult, că pe el îl bănuiesc c-a trăncănit de aventurile tale, dar Celina m-a conjurat să n-o fac. Ea e complet disperată şi nu con*tează *deloc pe ataşamentul tău faţă de Aniela. Ce era să fac în situaţia asta? Dar dacă presimţirile ei de mamă sunt mai adevărate? Răspunde, dragă Leon, cât mai repede şi primeşte îmbrăţişările şi binecuvântarea unei femei bătrâne, care nu te are decât pe tine pe lume. Aniela a vrut mai înainte să-ţi scrie, să-ţi transmită condoleanţe, dar n-a lăsat-o Celina, lucru pentru care m-am certat cu ea.*

Celina e cea mai bună femeie din lume, dar mă înfurie adesea. Multe salutări şi sincere urări de sănătate de la toţi. Tânărul Chvoastovoski construieşte aici o fabrică de bere. A avut el nişte bani, restul i-am împrumutat eu.

În prima clipă am crezut că scrisoarea nu m-a tulburat deloc; apoi, am început să mă plimb prin casă şi mi-am dat seama că greşesc. Impresia lăsată de scrisoare creştea cu fiecare minut şi, în cele din urmă, a ajuns nemaipomenită. După vreo oră mi-am spus uimit: la naiba, nu mă mai gândesc la nimic altceva decât la asta! E ciudat cu ce viteză trecem de la un sentiment la altul, ca vântul care goneşte norii. Cât de nervos sunt totuşi! mai întâi m-a cuprins înduioşarea pentru Aniela. Dintr-odată, tot ceea ce am simţit nu de mult pentru ea şi ce rămăsese tăinuit în nişte cotloane ale inimii mele a ţâşnit la suprafaţă cu presiunea aburului. Să mă duc s-o liniştesc, s-o îmbrăţişez, s-o fac fericită – asta a fost prima reacţie, primul imbold al inimii, departe de o voinţă clar formulată, dar nespus de puternic. Iar când mi-am imaginat ochii ei înlăcrimaţi şi mâinile ei într-ale mele, a renăscut cu violenţă toată senzualitatea prin care mă simţeam atras spre ea. Pe urmă, mi-a trecut prin gând o comparaţie cu Laura, care, prin firea lucrurilor, trebuia să iasă fatal pentru aceasta din urmă. Viaţa pe care-o duc aici îmi stă în gât. Am simţit dintr-odată nevoia unui aer mai curat decât cel pe care-l respir, nevoia de linişte, de blândeţe şi mai ales de căldura sentimentelor adevărate. Totodată, m-a cuprins bucuria că nu-i nimic pierdut, că se poate îndrepta totul şi că nu depinde decât de mine. Dar brusc mi-am adus aminte de Kromicki şi de mama Anielei, care, neavând încredere în mine, este desigur de partea lui. Gândindu-mă la ei m-a apucat o furie care, crescând treptat, a înăbuşit toate celelalte simţăminte. Cu cât raţiunea îi dădea dreptate doamnei Celina, că nu contează pe mine, cu atât eram mai

supărat pe ea, că şi-a permis să nutrească o asemenea neîncredere. În cele din urmă, am ajuns la o furie disperată împotriva mea şi a tuturor. Tot ceea ce gândeam şi simţeam putea fi cuprins în cuvintele: bine, fie şi-aşa!

Scrisoarea a venit ieri; astăzi, analizându-mă mai la rece, am constatat de-a dreptul cu uimire că jignirea a pătruns atât de adânc în sufletul meu, că acum e mai mare decât ieri şi că este sentimentul care mă domină, îmi spun tot ceea ce îşi poate spune un om raţional şi totuşi nu le pot ierta pentru Kromicki ăsta nu numai pe mamă, dar nici pe fiică. Căci în fond, Aniela ar fi putut printr-un singur cuvânt să-i închidă acestuia calea spre Płoszów, iar dacă n-o face, este pentru că cedează în faţa mamei, adică mă sacrifică pe mine pentru migrenele ei. De altfel, Kromicki ăsta o coboară în ochii mei pe Aniela, o urâţeşte, o reduce la tipul banal de domnişoară de măritat. Nu pot vorbi liniştit despre toate astea.

Poate că gândesc şi simt ca un om prea iritat; poate că amorul meu propriu este peste măsură de mare; recunosc, văd, ştiu să mă privesc obiectiv, ca pe un străin, dar dedublarea asta nu-mi ajută la nimic. Mă amărăsc şi mă enervez tot mai mult. Însuşi faptul că scriu despre asta îmi zguduie nervii, aşa că mă întrerup.

1 mat

Astă-noapte mă gândeam: „Poate că mâine voi fi mai liniştit”. Dar de unde! Se naşte în mine de-a dreptul o înverşunare împotriva mamei Anielei, a ei însăşi, a mătuşii şi în ultimă instanţă împotriva mea. Trebuie să ştii să măsori vântul după lâna mielului, şi a mea e afurisit de subţire. Mă simt eu oare bine aici, la Pegli? Laura e rece ca marmura, dar cel puţin lângă ea nu mă chinuiesc, căci în afară de frumuseţe n-are nimic. Sunt sătul de suflete prea rafinate şi sentimentale. N-are decât să le consoleze Kromicki.

2 mat

Am dus singur scrisoarea la poştă. Conţinutul era următorul: *îi doresc domnului Kromicki fericire cu domnişoara Aniela şi domnişoarei Aniela cu domnul Kromicki*. *X* vrut mătuşa un răspuns net – acum îl are.

3 mai

Mă gândesc dacă nu cumva ceea ce mi-a scris mătuşa despre Kromicki n-o fi fost o diplomaţie pur feminină, ca să mă pună pe mine în gardă. Dacă da, atunci o felicit pentru abilitate şi pricepere la oameni.

10 mai

A trecut o săptămână. N-am mai scris, căci am umblat ca otrăvit. Sunt nespus de mâhnit. Aniela n-a fost şi nu-mi este indiferentă. Îmi amintesc cuvintele lui Hamlet: „O iubesc pe Ofelia, cum n-ar putea-o iubi patruzeci de mii de fraţi!” Parafrazând: „Am iubit-o pe Aniela mai mult decât patruzeci de mii de Laure!” Şi a fost să fie ca tocmai din mâinile mele şi-i vină tot răul! Din când în când, mă consolez la gândul că tocmai căsătoria cu mine ar fi fost rea pentru ea – dar nu-i adevărat! Dac-ar fi a mea, aş fi bun cu ea. Mă înnebuneşte bănuiala că poate-i mulţumită şi cu Kromicki.

Când mă gândesc la asta începe iarăşi să se revolte totul în mine şi-mi vine să mai trimit o scrisoare ca aceea.

S-a terminat! Asta-i singura consolare pentru oamenii ca mine, fiindcă pot să-şi încrucişeze braţele liniştiţi şi să trândăvească mai departe. Poate că-i dovada unei nemaipomenite slăbiciuni, dar aflu o anumită uşurare în expresia asta.

Acum pot să gândesc mai liniştit.

Mă uit la mine şi mă întreb prin ce minune un om care nu numai că se laudă cu o conştiinţă de sine foarte dezvoltată, dar care o are realmente, a acţionat câteva zile numai prin impulsuri. Atunci la ce-mi mai slujeşte

autocunoaşterea, dacă la cea mai mică tulburare a nervilor ea se retrage în nişte cotloane ale creierului şi asistă ca un martor pasiv la acţiunile impulsive? Ca să mă analizeze *post factum*? Nu ştiu la ce-mi ajută, dar, deoarece n-am altceva de făcut, măcar cu atâta să mă aleg de pe urma ei. Deci, de ce am procedat aşa cum am procedat? Poate pentru că sunt, ce-i drept, un om inteligent, poate chiar foarte inteligent (să mă trăsnească, dacă am de gând să mă flatez pe mine însumi, ori să mă laud!) – dar nu sunt un om deştept. Mai ales, îmi lipseşte deşteptăciunea calmă, bărbătească. Nu-mi pot stăpâni nervii, sunt sensibilizat; m-ar răni – după expresia poetului" chiar şi o petală de trandafir îndoită în două. Inteligenţa mea are ceva feminin în ea. Poate că nu-s o excepţie şi că mulţi indivizi cu pantaloni sunt, mai ales la noi, de aceeaşi formaţie cu mine. Slabă consolare! Cu o asemenea minte poţi înţelege multe lucruri, dar e greu să te conduci după ea în viaţă; se zbate neliniştită, şovăie, filtrează la culme fiecare intenţie şi, în sfârşit, se pierde cu totul la o răscruce de drumuri. În consecinţă, micşorează capacitatea de acţiune şi permite slăbiciunii de caracter să se dezvolte, trăsătură care la noi este un defect înnăscut şi general. Îmi mai pun întrebarea: dacă mătuşa n-ar fi pomenit în scrisoare despre Kromicki, rezolvarea în acest caz ar fi fost alta? Şi pe cuvânt că nu îndrăznesc să spun: da! N-ar fi fost atât de rapidă – asta-i sigur – dar cine ştie dac-ar fi fost mai favorabilă. Caracterele slabe au nevoie de înlesniri nelimitate; numai sufletele tari găsesc un stimulent în opoziţie. Laura, care în anumite privinţe este perspicace precum un mascul, probabil că a înţeles asta şi poate că de aceea a fost atât de darnică.

În cele din urmă, ce rezultă de aici? Sunt un nătăfleţ? Nicidecum! Un om care nu se cruţă de adevărul gol-goluţ n-ar ocoli nici asta – dar nu sunt!... Sunt convins că fără

prea multă codeală aş fi putut pleca la Polul Nord, ori în adâncul Africii, să mă fac misionar; am o fire puţin agresivă, un oarecare curaj înnăscut şi aş fi fost capabil de orice iniţiative îndrăzneţe, de întreprinderi riscante. Am un temperament vioi, o mobilitate poate nu atât de mare ca a lui Snitynski, de exemplu, dar oricum, destul de mare.

Numai când e vorba de rezolvarea unei probleme de viaţă, scepticismul mă face neputincios, mintea se pierde în consideraţii şi argumente, voinţa n-are niciun suport, faptele mele depind în parte de întâmplările exterioare.

12 mai

La Laura n-am ţinut niciodată, cu toate că am Ost mai sunt încă sub imperiul farmecului ei fizic.

Poate că la prima vedere un asemenea fenomen pare ciudat, dar, de fapt, este un lucru destul de obişnuit. Poţi chiar să iubeşti şi să nu-ţi placă cineva. De câte ori nu mi s-a întâmplat să văd o dragoste amară, caustică, plină de ranchiună, tocmai pentru că nu era dublată de ataşament. Mi se pare că am spus despre soţii Sniatynski că nu numai că se iubesc, dar se şi plac teribil; de aceea le e aşa de bine împreună… Ah, simt că şi mie mi-ar fi plăcut nespus Aniela şi că ne-ar fi fost la fel de bine… Dar să nu mai vorbesc despre asta!… În ceea ce o priveşte pe Laura, ea poate face pe mulţi bărbaţi să se îndrăgostească lulea de părul ei negru, de formele ei statuare, de sprâncenele ei, de vocea, de privirea, de felul cum îşi ţine capul etc., însă sunt convins că nimeni n-a ţinut la ea. Este o femeie ciudată: te atrage aproape irezistibil, dar totodată te respinge. Am spus că în afară de frumuseţe nu mai are nimic, căci până şi inteligenţa ei nu-i decât prima dintre sclave, care îngenunchează la picioarele frumuseţii ei pentru a-i lega sandalele. Nu mai departe decât acum o săptămână am văzut-o pe Laura dând de pomană unui copil de pescar, al cărui tată s-a înecat nu de mult, şi m-am

gândit: dac-ar fi convinsă că i-ar sta mai bine scoţându-i ochii copilului, nu dându-i de pomană, ar face-o cu tot calmul şi seninătatea. Sunt lucruri care se simt, de aceea poţi să-ţi pierzi capul după femeia asta, dar nu-i chip să-ţi placă. Iar ea, înţelege orice, numai asta nu.

În schimb, cât e de frumoasă! Văzând-o acum câteva zile, cum cobora scările vilei spre grădină, legănându-şi şoldurile superbe, „credeam c-o să cad lat”, precum spune Słowacki. În mod cert, sunt sub presiunea a doua forţe, dintre care una mă atrage, cealaltă mă respinge. Aş vrea să plec în Elveţia, dar totodată aş vrea să mă întorc la Roma. Nu ştiu ce o să fac până la urmă. Ribot are dreptate când spune că a vrea este doar o stare a conştiinţei, nu şi un act de voinţă; şi cu atât mai puţin, când vrei două lucruri deodată. Am primit o scrisoare de la notarul meu, prin care mă cheamă la Roma, în legătură cu moştenirea. Sunt nişte formalităţi de rezolvat, care s-ar putea aranja şi în lipsa mea, dacă aş ţine neapărat să nu mă duc… Asta ar fi o justificare… De la o vreme nu-mi mai place Laura ca înainte. Ea n-are niciun aport aici, căci este mereu aceeaşi, însă eu am transferat nemulţumirea de mine însumi asupra ei. În timpul suferinţei şi frământărilor căutam lângă ea nu numai liniştea, ci şi un fel de înjosire expresă; acum am repulsie faţă de ea tocmai pentru asta. Nici n-a ştiut de furtuna care m-a pustiit. Ce-i păsa ei de frământările mele, de vreme ce nu se putea împodobi cu ele? A observat acum că sunt mai febril şi mai violent decât de obicei, m-a întrebat în treacăt din ce cauză, fără însă a insista prea mult.

Poate că, în cele din urmă, atracţia pe care o exercită asupra mea va învinge şi nu voi pleca, în orice caz, am să-i spun chiar mâine că sunt chemat la Roma. Sunt curios să văd cum o să primească vestea asta – cu atât mai curios, cu cât nu prea pot să-mi închipui reacţia ei. Bănuiesc, în

ciuda sentimentului ce spunea că mi-l poartă, asemănător, de altfel, cu al meu pentru ea, că nici ea nu ţine la mine, natural, dacă-şi dă în general osteneala să ţină sau să nu ţină la cineva. Sufletele noastre au multe asemănări, dar şi mii de deosebiri.

Sunt îngrozitor de obosit. Nu pot să nu mă gândesc la impresia pe care a produs-o la Płoszów scrisoarea mea. Mă gândesc la asta în permanenţă, chiar şi atunci când sunt cu Laura; le văd mereu înaintea ochilor pe Aniela şi pe mătuşa. Cât este de fericită Laura cu liniştea ei veşnică! Mie mi-e atât de greu cu mine însumi…

Mă bucură gândul că voi schimba locul. Pegli, cu toate că-i o localitate balneară, este foarte pustiu. Caniculă neobişnuită. Marea zace leneşă, fără să se mişte nici măcar la mal, de parcă n-ar mai putea nici ea să respire de arşiţă. Uneori se porneşte vântul, dar sufocant, ridicând nori de praf alb, care se aşază în straturi groase pe frunzele palmierilor, cimşirilor, smochinilor, arborilor de mirt şi pătrunde în case printre jaluzele. Mă dor ochii de lumina pe care zidurile o reflectă atât de strident, încât ziua nici nu te poţi uita la ele.

Sau în Elveţia, sau la Roma, numai să plec de-aici! Am senzaţia că oriunde în altă parte m-aş simţi mai bine. De altfel, ne pregătim cu toţii de plecare. Pe Davis nu l-am mai văzut de patru ori cinci zile. Cred c-o să înnebunească dintr-o zi în alta. Doctorul mi-a spus că-l cheamă mereu să-şi măsoare forţele cu el. Se pare că ăsta-i un semn nespus de rău.

Roma, *Casa Osoria*, *18 mai*

Probabil că aveam nevoie de singurătate. Mă simt la fel ca după sosirea la Pegli: sunt trist, dar mi-e bine. Ba chiar mai bine decât la Pegli, căci nu mai am neliniştea aceea, care mă tulbura încă de la început, în prezenţa Laurei. Umblu prin casa pustie, întunecată, găsesc o mie

de amănunte care mi-l amintesc pe tata şi amintirea lui se împrospătează în inima mea. Acolo mi se transformase într-o umbră albăstrie, acum îl întâlnesc la fiecare pas, cu viaţa lui dinainte, reală. Pe biroul din laboratorul lui a rămas lupa cu care cerceta exponatele, cârligul de bronz cu care scotea pământul uscat din vasele dezgropate, vopselele, pensulele, manuscrisele începute, notele privind colecţiile, cu alte cuvinte: o mie de mărunţişuri. Uneori am impresia că e plecat şi c-o să se întoarcă la lucrul lui de fiecare zi, iar când impresia se spulberă, rămâne durerea adevărată, profundă şi-l iubesc nu numai ca pe o amintire a celui care a fost, ci aşa cum este acum, cufundat în somnul veşnic din Campo Santo.

De aici decurge tristeţea mea, dar este un sentiment cu mai mult curaj decât toate celelalte, care m-au străbătut la voia întâmplării, în ultima vreme, încât mi-e bine cu el, mă simt mai bun sau, cel puţin, nu atât de stricat cum mi se părea că sunt... Am observat, de asemenea, că nici cele mai disperate raţionamente nu-l privează pe om de bucuria pe care i-o produce prezenţa în sufletul lui a unor elemente de nobleţe. De unde vine tendinţa irezistibilă şi nestăvilită de nimic a oamenilor spre bine şi puritate? Uneori, când încep să depăn ghemul acesta, ajung foarte departe. Mintea noastră este doar reflectarea legităţii logice a existenţei generale, aşa că poate şi noţiunea noastră de bine este o reflectare a unui bine absolut. Dar, dac-ar fi aşa, omul ar putea să termine cu toate îndoielile lui şi să strige nu numai: *eureka*!, ci şi *aleluia*! Mă tem totuşi ca această construcţie a mea să nu se prăbuşească, asemeni atâtor altora şi de aceea nu îndrăznesc s-o ridic. Astea-s, de altfel, mai degrabă senzaţii decât raţionamente, dar voi reveni neapărat la ea cu timpul, căci mă doare ca şi cum aş avea o ţeapă nu în deget, ci în suflet. Acum însă sunt mult prea obosit şi prea

trist, iar în jur e atâta linişte şi bine!

Mi se pare că, dintre toate vieţuitoarele pământhdui, numai omul reuşeşte să acţioneze adesea împotriva voinţei lui. Acum îmi dau seama că de multă me aveam chef să plec de la Pegli, dar trecea zi după zi şi eu stăteam inert. Chiar şi în ajunul plecării de acolo eram sigur c-am să mai rămân; pe neaşteptate, mi-a venit în ajutor Laura însăşi.

Am anunţat-o de scrisoarea notarului şi de plecare, mai mult ca să văd cum reacţionează. Eram singuri. Mă aşteptam la vreo exclamare din partea ei, la vreo emoţie, la vreun *veto* – dar nimic din toate astea!

Auzind vestea s-a întors spre mine, şi-a vârât uşor degetele în părul meu şi apropiindu-mi faţa de a ei, m-a întrebat:

— Dar ai să te întorci, nu-i aşa?

Pe Dumnezeul meu dacă înţeleg ce-a vrut să fie asta! O fi presupus că trebuie neapărat să plec? Ori poate că, încrezătoare în puterea farmecului ei, nu s-a îndoit niciun moment c-am să mă întorc? Ori a prins din zbor posibilitatea de a scăpa de mine? Căci, după o asemenea întrebare, nu-mi mai rămânea decât să plec. Mângâierea cu care a însoţit întrebarea pledează oarecum împotriva acestei ultime presupuneri, care, de altfel, mi se pare cea mai probabilă. Uneori sunt aproape sigur că voia să spună: Nu tu mă părăseşti, ci eu pe tine! Trebuie chiar să recunosc că, dacă prin asta mi-a dat papucii, atunci are o abilitate cu totul nemaipomenită şi cu atât mai uluitoare, cu cât modul în care a făcut-o a fost mai dulce, mai mângâios şi cu cât m-a lăsat mai mult în incertitudine: şi-a bătut ori nu joc de mine? Dar de ce să-mi fac iluzii? Ea a câştigat jocul prin întrebarea pusă. Poate că în orice alt caz amorul meu propriu s-ar fi simţit lezat, dar acum mi-e indiferent.

În ultima seară nu numai că n-a fost o atmosferă rece

între noi, ci am fost chiar mai tandri decât de obicei. Ne-am despărţit foarte târziu. O văd şi acum cum m-a condus până la uşă, cu lumânarea în mână, cu pleoapele plecate. Era atât de frumoasă, încât îmi părea rău că trebuie că plec. A doua zi, m-a condus până la gară. Buchetul de trandafiri crem l-am pierdut abia la Genova. Ciudată femeie! Pe măsură ce mă îndepărtam de ea, alături de dorul fizic, simţeam o uşurare tot mai mare. Am călătorit fără întrerupere până la Roma şi acum mai am încă senzaţia păsării care s-a smuls din laţ.

22 mai

Aici n-am găsit aproape pe nimeni dintre cunoscuţi. I-a gonit canicula la mare ori la munte. Ziua sunt puţini oameni pe stradă, întâlneşti numai străini, în majoritate englezi cu căşti coloniale, înfăşuraţi în muselină, cu Bedekerul roşu în mână şi cu veşnicul „*Very interest*ing pe buze. Pe la amiază, Babuino este atât de pustie, încât paşii trecătorilor singulari răsună cu ecou. În schimb, seara roiesc toate străzile. Întotdeauna la ora serii am un fel de sufocări şi o nelinişte nervoasă, aşa că ies să iau aer, umblu până cad de oboseală şi asta îmi dă o mare uşurare. De regulă, plimbarea mea se termină în Pincio. Adeseori parcurg de trei-patru ori în lung terasa aceea splendidă, plină de perechi de îndrăgostiţi. Unii umblă la braţ, cu capetele lipite la tâmple şi cu ochii ridicaţi spre cer, parcă dintr-un exces de fericire, alţii stau pe bănci, cufundaţi în umbra pomilor. Lumina tremurătoare a felinarelor scoate uneori la iveală din aceste adâncuri de întuneric ba un profil de *bersaglierF* pe jumătate ascuns sub pene, ba o rochie de fată, ba o faţă de muncitor ori de student. La urechile mele ajung şoapte, jurăminte, cântece fredonate încet. Am de fiecare dată impresia

1» Foarte interesant!” (în limba engleză, în original)

2 Vânător de munte italian unui carnaval de

primăvară şi găsesc o ciudată plăcere în a mă afunda în mulţimea asta, în a respira veselia şi sănătatea lor, fericirea lor simplă. Simplitatea asta pătrunde în mine şi-mi linişteşte nervii mai bine decât chloralul. Serile sunt calde, luminoase, cu adieri răcoroase. Luna se ridică peste Trinità del Monti şi pluteşte deasupra acestui furnicar de oameni, ca o barcă de argint, albind vârfurile pomilor, acoperişurile, turnurile. La poalele terasei e vuietul oraşului luminat, iar mai încolo, departe, se conturează în negura argintie silueta bisericii Sfântul Pavel, cu cupola strălucind ca o a doua lună. De mult nu mi s-a mai părut Roma atât de frumoasă! îi descopăr mereu farmece noi. Mă întorc acasă târziu şi mă culc aproape fericit la gândul că a doua zi mă voi trezi tot la Roma. Şi dorm!... Nu ştiu, poate de oboseală, dar dorm buştean şi chiar şi dimineaţa mă scol încă puţin ameţit.

Dimineţile le petrec cu notarul. Uneori întocmesc pentru mine inventarul colecţiilor tatii. Nu le-a lăsat oraşului prin testament; mă lasă pe mine unic moştenitor, aşa că au devenit proprietatea mea. Aş îndeplini dorinţa tatii şi le-aş dărui Romei fără să şovăi, dar mă gândesc că poate opoziţia mătuşii a trezit în el anumite scrupule şi poate că s-a abţinut de la dăruirea colecţiilor special pentru ca vreodată să poată fi transportate în ţară. Că s-a gândit la colecţii în ultima vreme o dovedesc numeroasele clauze adăugate ulterior la testament. Sunt multe daruri mai mici pentru familie, dar unul m-a emoţionat mai mult decât pot spune. Scrie astfel: „Capul Madonei de Sassoferrato[20] îl las viitoarei mele nurori”.

25 mai

Sculptorul Lukomski a început de o lună portretul tatii, după un bust pe care tot el l-a făcut, în urmă cu

20 Sassoferrato, pseudonimul pictorului italian Salvi Giovanni Batnsta (1609-1685)

câţiva ani. Adeseori mă duc după-amiaza la el, să văd cum merge lucrul. Când intru în atelier, parcă păşesc într-o altă lume. Este un fel de hambar, cu o fereastră uriaşă, sus, spre nord, aşa că toată încăperea-i scăldată într-o lumină rece, fără reflexele soarelui. Când intru acolo, parcă nu mai sunt la Roma. Iluzia o amplifică însuşi Lukomski, care are un cap de nordic, cu barbă blondă şi cu ochi albaştri şi înceţoşaţi, de mistic. Are două ajutoare, polonezi, şi doi câini, Kruk şi Kurt. Într-un cuvânt, e ca o insulă hiperboreică într-o mare sudică, îmi place să mă duc acolo pentru originalitatea ambianţei şi-mi place să mă uit şi la Lukomski când lucrează: atunci are în el forţă şi simplitate. În special, îmi place când se îndepărtează de tablou ca să-l vadă mai bine, apoi se întoarce repede, parcă pornind la atac. Este un artist foarte talentat. Chipul tatii apare treptat de sub penelul lui de o asemănare izbitoare. Va fi nu numai un portret, ci şi o operă de artă.

Dacă e cineva tipul omului îndrăgostit de forme frumoase, apoi acela este Lukomski. Am chiar impresia că el şi gândeşte numai prin prisma nasurilor, trupurilor, braţelor şi capetelor greceşti, într-un cuvânt, nu gândeşte cu ajutorul ideilor, ci al formelor, al formelor clasice. Locuieşte la Roma de cincisprezece ani şi vizitează tot timpul muzeele şi galeriile, de parc-ar fi venit ieri. Prin asta face dovada că o astfel de pasiune poate umple complet viaţa omului, poate ajunge chiar şi religia lui, cu condiţia ca el să-i fie preot. Lukomski nutreşte un asemenea respect pentru oamenii bine făcuţi, cum au credincioşii pentru icoane. L-am întrebat care-i, după părerea lui, cea mai frumoasă femeie din Roma. Mi-a răspuns fără ezitare: „Doamna Davis!” după care a început să deseneze silueta ei în aer, cu degetele mari de la ambele mâini, cu o uşurinţă şi o expresivitate în gesturi, pe care nu le au decât artiştii. Lukomski este un om închis şi

melancolic, dar în clipa aceea se înviorase atât de mult, încât îi dispăruse până şi veşnica-l expresie mistică din priviri.

— Iată, de exemplu, spunea desenând în aer mereu alte linii. Sau asta! Ea e cea mai frumoasă femeie nu din Roma, ci din toată lumea!

Îl încântă în mod deosebit gâtul Laurei. Zice ca, atunci când ridică faţa în sus, gâtul ei e în prelungirea capului, aproape cu aceeaşi lăţime, ceea ce se întâlneşte nespus de rar; numai în Transtever se pot vedea uneori la femeile din popor astfel de gâturi, dar niciodată într-un asemenea grad de perfecţiune, într-adevăr, cine ar vrea să-i găsească Laurei un defect fizic cât de mic, şi-ar pierde timpul zadarnic. Lukomski afirmă chiar că unor asemenea femei ar trebui să li se ridice statui în forum încă din timpul vieţii. Bineînţeles, nu l-am contrazis.

29 mai

Toată procedura asta italienească de moştenire a început să mă cam plictisească. Cât de încet fac totul, deşi au o agilitate înnăscută, şi cât de mult vorbesc! Sunt literalmente asurzit de atâta vorbărie. Am comandat câteva dintre cele mai noi romane franţuzeşti şi citesc toată ziua. Autorii lor îmi fac impresia unor desenatori îndemânatici. Cât de repede şi de bine e conturat fiecare erou, câtă forţă şi profunzime în aceste descrieri! În privinţa tehnicii nu se poate face mai mult. În schimb, oamenii descrişi sunt, cum am mai spus, dintre aceia care nu nutresc decât dragoste carnală şi nimic mai mult. Întâmplător, poate să fie şi aşa, dar ca în întreaga Franţă, cât e de lungă şi de lată, să nu existe nimeni care să iubească altfel – asta s-o spună altora, nu mie. O cunosc prea bine şi ştiu că-i mai bună decât literatura ei. Goana asta a romanului de dragoste după elemente de şoc, care se vor realiste, îl îndepărtează, de fapt, de realitate.

Oamenii se iubesc individual şi într-un individ, în afară de faţă, privire, expresie, voce, statură – mai există şi minte şi caracter şi mod de a gândi, într-un cuvânt; o mulţime de elemente care ţin de intelect şi moral. Legătura mea cu Laura e cea mai bună dovadă că sentimentul bazat în exclusivitate pe voluptate nici nu merită să fie numit dragoste. De altfel, Laura este o excepţie.

31 mai

Ieri am luat micul dejun cu Lukomski. Seara am hoinărit, ca de obicei, prin parcul Pincio. Imaginaţia mă ajută să evadez uneori din realitate. Îmi închipui că sunt la braţ cu Aniela. Mergem şi discutăm ca doi oameni care se iubesc mai presus de orice. Atunci mă simt aşa de bine, cum nu mi-a fost niciodată cu Laura, însă când imaginaţia încetează să mai lucreze – ce senzaţie de singurătate! Nu-mi vine să mă mai întorc acasă. Azi-noapte n-am putut dormi. Viaţa mea este nespus de seacă. Permanentele introspecţii duc numai la pustiire. Şi simt că ar fi putut să fie altfel. Mă mir şi eu că amintirea Anielei este atât de Vie în mine. De ce, spre exemplu, nu mi-am imaginat niciodată că merg la braţ cu Laura? Iar acum, P°menind numele ei, adaug în gând: lua-o-ar naiba!

Mă gândesc adesea că am avut fericirea în mână şi i-am dat drumul.

2 *iunie*

De multă vreme n-am mai fost atât de uimit, ca astăzi, din pricina lui Lukomski. Ne-am dus împreună la muzeul de la Capitoliu. M-am mirat încă de când am ajuns la Venus, când, întorcând pe toate părţile statuia aşezată pe un suport rotativ, mi-a declarat că o preferă pe Psyche a lui Praxiteles de la Napoli, pentru că este mai spiritualizată. Mi s-a părut o părere cu totul ciudată din partea unui plastician ca el. Însă mă aştepta o surpriză şi mai mare în faţa morţii gladiatorului sau a galului.

Lukomski l-a privit în tăcere vreo jumătate de oră, după care a rostit printre dinţi, aşa cum îi este obiceiul, când îl emoţionează ceva:

— S-a spus de vreo sută de ori că are faţă slavă – şi într-adevăr! E ceva nemaipomenit!… Fratele meu a luat în arendă moşia Kozlowek, lângă Sierpe. Era acolo unu Michna, un căruţaş… S-a înecat anul trecut, când scălda caii… Cap tăiat, domnule, cap tăiat cu ăsta! Uneori stau aici şi câte o oră, am nevoie…

Nu-mi venea să-mi cred urechilor şi mă miram că nu se prăbuşeşte tavanul Capitoliului peste capetele noastre. Sierpe, Kozlowek. Michna – aici, în această lume a antichităţii, cu formele ei clasice! Şi să aud asta din gura unuia ca Lukomski! Dintr-odată mi s-a dezvăluit nu artistul, ci omul din el. Deci tu, frăţioare, din ăştia-mi eşti? m-am gândit. Aşa plastician eşti? aşa grec? aşa roman? Deci vii să te uiţi la gladiator nu pentru formele lui, ci pentru că ţi-l aminteşte pe Michna din Kozlowek? Acum înţeleg eu ce semnificaţie au tăcerile tale, melancolia ta!

Pesemne că Lukomski a bănuit ce gândesc, căci a pus ochii săi mistici în pământ şi a început să vorbească cu glas întretăiat, repezit, explicând parcă ceea ce spusese mai înainte:

— Aici e de trai, la Roma… îmi merge bine… N-am de ce să mă plâng… Stau aici, fiindcă trebuie… Dar, dragă domnule, mă roade nostalgia ca toţi dracii… Când latră câinii noaptea în grădină, îmi vine să zgârii pereţii, am impresia că sunt la noi, la ţară… Aş înnebuni, dacă nu m-aş duce acolo cel puţin odată pe an. Şi acum, plec curând, că mi-a ajuns până aici…

Zicând acestea făcu semn cu mâna în dreptul gâtului şi ţuguie buzele ca pentru fluierat, căci îi tremurau. Era o izbucnire cu atât mai uimitoare la omul acesta, cu cât era mai neaşteptată. M-a emoţionat diferenţa imensă care

există între mine şi oamenii de tipul lui Lukomski sau Sniatynski. Mă mai gândesc şi acum la asta cu un fel de teamă. Sunt orizonturi de necuprins pentru mine. Ce sentimente uriaşe poartă oamenii aceştia în ei? Poate să le fie cu ele bine sau rău, dar oricum, cât sunt de bogaţi în comparaţie cu mine! Ei nu-s ameninţaţi nici de pustiu, nici de gol! Fiecare din ei are rezerve de viaţă cât pentru zece. Şi eu mă simt, chipurile, legat de poporul meu, dar nu-i un sentiment atât de direct, nu arde în mine ca o flacără, nu-i o parte din fiinţa mea. N-am nevoie ca să pot trăi de niciun fel de Kozlowek, de Michna, de Płoszów. Acolo unde pentru unul ca Lukomski sau pentru Sniatynski ţâşnesc izvoarele, din care ei îşi sorb raţiunea existenţei – pentru mine nu-i decât nisip uscat. Ei chiar dacă n-ar avea acest suport, tot k-ar mai rămâne, unuia pictura şi sculptura, celuilalt literatura. Este un lucru aproape incredibil ca un om ca mine, care are atâtea condiţii să fie fericit, nu numai că nu este, dar nici măcar nu ştie pentru ce trăieşte. Fără îndoială că nu-i decât vina felului în care am crescut: Roma, Metz, Paris, iarăşi Roma; am fost ea un pom scos din glia lui şi nesădit temeinic în alta. Dar e, de asemenea, şi vina mea că am tot pus semne de întrebare şi am filosofat, în timp ce alţii au iubit pur şi simplu. Rezultatul – n-am realizat nimic cu filosofia mea şi mi-am pustiit inima.

8 iunie

Notez acum tot ce s-a întâmplat în decurs de o săptămână. Am primit câteva scrisori, printre care una de la Sniatynski. Bun băiat! E atât de necăjit de întorsătura poveştii cu Aniela, ca nici măcar nu mă insultă. Îmi comunică doar că soţia lui e supărată de moarte pe mine, că nu mai vrea să audă de mine şi că după părerea ei sunt un monstru, care îşi află cea mai mare plăcere în a-şi chinui victimele. De data asta sunt şi eu un creştin adevărat, căci nu numai că nu mă supăr pe doamna

Sniatyńska din cauza asta, dar chiar mi-o face mai simpatică. Ce inimă sinceră şi cinstită! Evident, Sniatynski consideră problema pierdută, sau mai degrabă definitiv încheiată, căci se abţine să-mi dea sfaturi, scrie doar îndurerat: *Să dea Dumnezeu, să mai găseşti alta ca ea*. Ciudat lucru, mi se pare că nu vreau alta ca Aniela, nici mai bună ca ea, ci doar pe ea însăşi. Spun că mi se pare, căci e un sentiment lipsit de o formă definitivă şi bine determinată. Parcă am în mine un scul de mătase teribil de încurcat, mă chinuiesc şi nu reuşesc să pun în ordine şuviţele încâlcite. Cu toată autoanaliza, nu ştiu, spre exemplu, de unde vine durerea mea: din faptul că o iubesc pe Aniela mai mult decât îmi închipuiam sau numai pentru că simt c-aş fi putut s-o iubesc foarte mult? Snitynski îmi răspunde oarecum la întrebarea asta a mea, prin următoarele cuvinte: *Am auzit sau am citit că filoanele de aur au uneori la suprafaţă un înveliş de cuarţ, din care e greu să extragi metalul. Presupun că şi inima ta are un asemenea înveliş; înăuntru se află metalul preţios, dar afurisita asta de coajă nu s-a topit de tot* în *timpul ultimei tale şederi la Ploszöv*). *Ai stat prea puţin şi n-ai reuşit s-o iubeşti destul de puternic pe fata asta. Poate că ai putere de acţiune, dar n-ai niciun pic de energie când e vorba să iei o hotărâre; şi poate că ai fii găsit-o totuşi înlăuntrul tău, dacă sentimentul te-ar fi împins suficient. Dar ai plecat, ai început după obiceiul tău să analizezi* în *profunzime, să te gândeşti – şi s-a întâmplat precum am prevăzut: filosofând prea mult, ai irosit fericirea ta şi a altora*. Mă izbeşte în cuvintele lui asemănarea, parcă repetarea a ceea ce mi-a spus tata cândva. Totuşi, Snitynski reuşeşte să mă pătrundă mai bine, căci iată ce adaugă: *Aşa-i de când lumea, că cine se introspectează prea mult, acela nu mai e de acord nici cu sine însuşi, în cele din urmă, iar cine nu-i de acord cu sine însuşi, acela nu-i capabil să ia*

nicio hotărâre. *E un secol bolnav, în care numai măgarii mai au voinţă, căci dacă cineva are minte cât de cât, o foloseşte spre a se îndoi de toate şi spre a se convinge pe sine însuşi că, într-adevăr, nu merită să vrei nimic*. Observaţii similare am întâlnit şi la unul dintre autorii francezi şi m-am gândit: pe cinstea mea că are dreptate!

Aş fi preferat ca Snitynski să mă certe mai degrabă, decât să-şi împăneze scrisoarea cu fraze de tipul ăsta: „Cu toate calităţile tale s-ar putea să ajungi până acolo încât să fii întotdeauna motiv de necazuri şi frământări pentru cei apropiaţi şi dragi”. Îmi este cu atât mai neplăcut, cu cât e adevărat. Le-am necăjit pe Aniela, pe mătuşa, pe mama Anielei şi în fine, pe mine însumi, în schimb, mi-a venit să râd, când am citit mai departe: *După legile vieţii, în fiecare om trebuie să crească ceva*; *fii cu băgare de seamă ca în tine să nu crească cumva vreun drac, care să te otrăvească pe tine mai întâi*. Nu!… Asta cel puţin nu mă ameninţă. A crescut un mucegai semănat de mâna Laurei, dar a crescut numai pe învelişul de cuarţ, de care vorbeşte Sniatynski; n-a reuşit să-şi vâre rădăcinile mai adânc şi nici eu nu m-am otrăvit cu el, nici Laura. Mucegaiul are calitatea că nici măcar nu trebuie smuls din rădăcini, e suficient să-l ştergi, ca pe praf. Mai multă dreptate are Sniatynski atunci când încearcă să fie el însuşi şi – în numele dogmei pe care o poartă mereu în suflet să spună: *Dacă te consideri un tip superior, dacă eşti chiar, atunci îţi spun că suma unor asemenea superiorităţi dă un minus social*.

Nu-i vorba că mă consider un om superior – poate doar în comparaţie cu unul cum este Kromicki – dar Sniatynski are dreptate. Oamenii ca mine numai atunci nu constituie minusuri sociale, când nu sunt genii fără portofoliu, adică, dacă sunt mari oameni de ştiinţă sau mari artişti. Atunci chiar se poate întâmpla să joace rolul de reformatori. În ceea ce mă priveşte, aş putea să fiu

reformator numai şi numai faţă de mine însumi. M-am purtat cu gândul ăsta toată ziua, căci realmente este un lucru nemaiauzit, ca un om care-şi înţelege atât de bine lipsurile, încât să nu întreprindă nimic pentru a le preîntâmpina. În loc să mă gândesc o jumătate de zi dacă să ies în oraş sau nu, aş putea în definitiv să mă iau de guler şi să mă duc cu forţa până jos. Sunt sceptic – prea bine! Dar oare nu-mi pot impune să mă comport ca şi cum n-aş fi? Pe cine poate să intereseze dacă faptele mele vor fi făcute cu mai multă sau mai puţină convingere? Ce-aş putea, spre exemplu, să fac în prezent? Să poruncesc să mi se împacheteze lucrurile şi să plec la Płoszów. Aş putea s-o fac foarte bine. Ce-ar ieşi de aici aş vedea mai târziu – dar aş întreprinde ceva! E adevărat că Snitynski scrie: *Maimuţoiul ăla se duce acum zilnic la Ploszôvo şi le sâcâie pe doamnele de acolo, care şi fără vizitele lui arată ca nişte umbre*. Poate că-i prea târziu? Snitynski nu-mi scrie când a fost la Płoszów, însă presupun că acum o săptămână sau două, deci de la vizita lui lucrurile puteau să avanseze destul de mult. Da, dar eu nu ştiu asta. În fond, ce se poate întâmpla mai rău decât este în prezent? Un om care are cât de cât energia de a lua hotărâri ar face călătoria asta şi simt că aş căpăta un oarecare respect pentru mine, dacă aş face-o, cu atât mai mult, cu cât Snitynski nici nu mă îndeamnă s-o fac – el, care este atât de expeditiv. Numai gândindu-mă la asta mi se luminează ochii şi în lumina asta văd un chip scump, care în clipa de faţă îmi pare mai scump decât orice pe lume – şi – *per BaccboP* – cred c-am să fac precum m-am gândit!

9 iunie

La nuit porte conseilP – Nu plec imediat la Płoszów, căci ar fi o călătorie în necunoscut, dar i-am scris mătuşii o scrisoare lungă, în cu totul alţi termeni decât cea pe care am trimis-o de la Pegli. În decurs de opt, cel mult zece zile,

ar trebui să am un răspuns şi, în funcţie de el, voi pleca sau… nu-şi, în general, nu ştiu ce să fac. Aş fi sigur de un răspuns favorabil, dacă, de exemplu, aş fi scris: *Te implor*.

1» Pe Bacchus” (în limba italiană, în original)

— Noaptea e un sfetnic bun” (în limba franceză, în original)

draga tanti, *goneşte-l pe Kromicki de acolo*; *Anielei îi cer iertare*, *o iubesc şi o rog să-mi acorde mana*. Numai dacă s-ar fi cununat de-acum, numai atunci rugămintea mea ar rămâne fără rezultat; dar nu cred să fi mers lucrurile chiar atât de galopant. Eu însă nu i-am scris mătuşii aşa. Scrisoarea trimisă are doar rolul plutonului de recunoaştere, care merge înaintea armatei şi cercetează terenul. Am întocmit-o în aşa fel, încât mătuşa voind să-mi răspundă, să fie nevoită să-mi spună nu numai ce se petrece la Płoszów, ci şi în inima Anielei. Mărturisesc sincer că n-am fost mai ferm, deoarece experienţa m-a învăţat să n-am încredere în mine. Ah, dacă Aniela, în ciuda supărării pe care mi-o poartă, mai mult sau mai puţin pe drept, l-ar refuza pe Kromicki! Cât i-aş fi de recunoscător pentru asta, cât de mult s-ar ridica în ochii mei, de la situaţia asta nesuferită de fată de măritat, ale cărei unică sarcină şi unic scop sunt de a-şi găsi un soţ! Păcat că am aflat de acest Kromicki! Desprinzându-mă ca pasărea din laţ de la picioarele Laurei, ceea ce trebuia oricum să se întâmple, aş fi ajuns aproape în mod sigur la picioarele Anielei. Mătuşa mea însă, în sinceritatea intenţiilor ei, a dat dovadă de mai puţină abilitate, atunci când m-a anunţat de insistenţele lui Kromicki şi de sprijinul pe care i-l acordă doamna Celina. În vremurile de astăzi, când suntem dominaţi de nervi, nu numai femeile sunt mimetice, ci şi bărbaţii. O singură atingere mai dură e suficientă, ca sufletul să-şi închidă porţile adeseori pentru totdeauna. Ştiu că nu e bine, dar asta este! Vrând să mă

schimb, ar trebui să-mi comand la vreun anatomist alţi nervi, iar cei pe care-i am să-i ţin numai pentru ocazii deosebite. Nimeni, nici măcar doamna Sniatyńska, cea care mă consideră un monstru în clipa de faţă, nu mă priveşte mai critic decât mă privesc eu însumi. Dar oare Kromicki ăsta-i mai bun decât mine? Oare nevroza lui plată, pur financiară, e mai valoroasă decât a mea? Fără nicio supraestimate, pot spune că am de zece ori mai multă delicateţe a sentimentelor, impulsuri mai nobile, inimă mai bună, mai multă tandreţe, fără a mai vorbi de faptul că până şi propria lui mamă ar trebui să recunoască faptul că-i mai prost decât mine. E drept că n-o să câştig niciodată niciun miliard, nici a zecea parte dintr-un miliard, dar nici Kromicki n-a realizat încă nici a suta parte; în schimb, pot să pariez că soţia mea va avea o viaţă mai caldă şi mai luminoasă decât a lui, că va trăi mai lejer şi mai nobil.

Nu este prima dată că mă compar în gând cu Kromicki, fapt care mă şi enervează, căci mă consider o fiinţă net superioară lui. Suntem locuitori a doua planete diferite, iar dacă-i vorba de compararea sufletelor noastre, spre al meu trebuie să urci trepte atât de abrupte. Încât recunosc, poţi să-ţi rupi gâtul, în timp ce spre al lui o femeie ca Aniela va trebui neapărat să coboare.

Dar oare ei i-ar fi greu s-o facă? Scârboasă întrebare! însă am întâlnit în viaţă lucruri atât de nemaipomenite din acest punct de vedere, în special la noi, unde femeile sunt, în genere, mai presus decât bărbaţii, încât trebuie să mi-o pun. Am cunoscut fete de-a dreptul înaripate, pline de impulsuri nobile, sensibile la tot ce-i frumos şi ce iese din comun, care nu numai că s-au măritat cu nişte imbecili de ultimă speţă, dar de-a doua zi după nuntă au şi trecut la modul lor de viaţă, plat, egoist, gol, îngust, josnic. Ba mai mult, unele o făceau cu multă lăudăroşenie, ca şi cum în propriii lor ochi idealurile de până atunci ajunseseră brusc

după cununie demne să fie azvârlite pe fereastră, odată cu coroniţa de lămâiţă. Şi erau convinse că tocmai în felul acesta devin neveste bune, fără să-şi dea seama că fiecare dintre ele sacrifica zborul înaripat al sufletului în favoarea unor înclinaţii de maimuţă. Adevărat că, pe urmă, mai devreme sau mai târziu venea reacţia, dar, în general, Titania lui Shakespeare este la noi un tip obişnuit, pe care l-a întâlnit cu siguranţă fiecare.

Sunt sceptic din cap până-n picioare, dar scepticismul meu decurge din „ceea ce mă doare", căci realmente mă doare foarte tare, când mă gândesc că aşa se poate întâmpla şi cu Aniela. Poate că şi ea o să dea din umeri la amintirea elanurilor de tinereţe, convinsă că furnizările de ţiţei din Turkestan sunt singurele lucruri serioase şi reale, unicele de care merită să te preocupi în viaţă. Mă cuprinde o furie sălbatică, când mă gândesc la asta, mai ales că, dacă va ajunge aşa, va fi într-o anumită măsură din vina mea.

Pe de altă parte însă, gândurile şi şovăielile mele nu-s numai din cauza lipsei de energie în a lua hotărâri, cum scrie Sniatynski, ci mai există o sursă. Am o părere deosebită despre căsătorie şi cerinţe atât de mari, încât mi se taie curajul. Ştiu că adeseori soţul şi soţia se obişnuiesc unul, cu altul ca două scânduri strâmbe şi căsnicia merge cumva; dar mie nu mi-ar fi suficient. Tocmai pentru că, în general, n-am încredere în fericire, îmi zic: măcar asta să-mi iasă bine! Dar poate oare să iasă bine? Şi, ciudat lucru, şovăi nu din cauza multiplelor căsătorii neizbutite pe care le-am văzut în viaţă, ci pentru că am văzut câteva reuşite, căci gândindu-mă la ele îmi spun: Deci poate ieşi şi bine! Nu-i o chestiune livrescă! Trebuie doar să ştii să găseşti!

11 iunie în ultimele zile, m-am împrietenit foarte mult cu Lukomski. Nu mai e atât de tăcut şi de închis faţă de mine cum era înainte. Ieri-seară a trecut pe la mine; ne-am

plimbat până departe, spre termele lui Caracalla1, după care l-am invitat la mine şi a stat până aproape de miezul nopţii. Voi nota aici discuţia pe care am avut-o cu el, căci a produs o anumită impresie asupra mea. Lukomski se cam jena de ieşirea avută în faţa galului, dar eu într-adins am început să vorbesc despre patrie şi am scos de la el tot ce avea ascuns în inimă; în cele din urmă, atmosfera dintre noi s-a încălzit. Am spus:

— Scuză-mă, domnule Józef, că te întreb, dar nu pot să înţeleg un lucru: de ce un om ca dumneata, care simte nevoia să aibă anturaj polonez, nu caută să-şi ia o tovarăşă de viaţă din ţară? Senzaţia de patrie pe care ţi-o poate da o femeie n-o obţii nici cu atelierul dumitale, nici cu ucenicii pe care ţi i-ai luat, nici cu Kurt şi Kruk.

Lukomski zâmbi şi, arătându-mi inelul de pe mână, spuse:

— Mă căsătoresc. Aştept doar ca logodnica mea să termine doliul după tatăl ei. Peste două luni mă duc la ea.

— În apropiere de Sierpe?

— Nu, pe lângă Wilkomierz.

— Şi dumneata ce-ai căutat la Wilkomierz?

— Am cunoscut-o aici, la Roma, pe Corso, întâmplător.

** Ce întâmplare fericită!

** Cea mai fericită din viaţa mea.

Marcus Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, împărat roman, lui Septimiu Sever, a domnit în anii 211 – 217

— În timpul carnavalului poate?

— Da’ de unde! într-o dimineaţă mergeam pe via Condotti; mă uit, două doamne, blonde, în mod vizibil mamă şi fiică, întrebau într-o italiană stâlcită unde-i Capitoliul. Spuneau: *Capitolio*, *Capitole*, Capitolşi nimeni nu le putea înţelege, pentru simplul motiv că, aşa precum

ştii, se spune *Campidolio*. Mi-am dat seama că-s poloneze, căci am ochiul format. S-au bucurat nespus, când le-am vorbit în polonă. M-am bucurat şi eu, le-am arătat drumul, ba chiar le-am şi condus până acolo.

— Nici nu-ţi închipui cât de mult mă interesează ceea ce-mi povesteşti. Deci, v-aţi dus împreună?

— Ne-am dus împreună. Pe drum, mă uit mai bine, fata – subţire ca un plop tânăr, graţioasă, frumoasă, un cap mic, urechi ca de model, foarte expresivă, iar genele pur şi simplu de aur. Numai la noi poţi întâlni aşa ceva, aici nici pomeneală, poate doar la Veneţia, dar şi acolo, rar. Îmi plăcea că se ocupa foarte mult de mama ei, necăjită încă, după recenta moarte a soţului. M-am gândit că trebuie să aibă o inimă bună. O săptămână le-am fost ghid, după care i-am cerut mâna.

— Cum aşa, după o săptămână?

— Da, pentru că plecau, se întorceau la Florenţa.

— Faci parte dintre oamenii care nu stau mult pe gânduri.

— Dac-ar fi fost în ţară, ar fi durat fără îndoială mai mult, dar aici, domnule, aş fi fost în stare să-i sărut mâinile numai pentru faptul că-i poloneză…

— Bine, dar căsătoria e o mare cotitură în viaţă…

— Adevărat, dar ce altceva aş fi putut născoci în două sau trei săptămâni, mai bun decât într-o săptămână? Recunosc – am avut unele reţineri. Nu-i prea plăcut să vorbesc despre asta… în familia noastră este ereditară surzenia. Bunicul la bătrâneţe nu mai auzea deloc, tata a surzit la patruzeci de ani… Poţi trăi şi aşa, dar oricum, este o infirmitate grea, în special pentru cei din jur, căci surzii sunt adesea nervoşi. De aceea m-am frământat, dacă se cade să leg viaţa unei asemenea fete de mine, un om ameninţat probabil de infirmitatea asta, de un om cu care convieţuirea s-ar putea să fie grea…

Abia acum mi-am dat seama că, în expresia ochilor, în mişcările capului, în modul în care ascultă când îi vorbeşti, Lukomski are ceva care se întâlneşte numai la oamenii surzi. Aude încă perfect, dar se vede treaba că se controlează mereu, să vadă dacă nu-i slăbeşte auzul.

Am încercat să-l liniştesc, iar el mi-a spus:

— Şi eu tot aşa m-am gândit. N-are rost să stric viaţa mea şi pe a altuia, numai pentru nişte pericole posibile, în Italia mai există holeră, de exemplu, şi ar fi tare caraghios dacă niciun italian nu s-ar căsători la gândul că s-ar putea să moară de holeră şi săi, rămână soţia şi copiii fără ocrotire. De altfel, am făcut ceea ce am crezut de cuviinţă. Mai întâi, i-am spus domnişoarei Wanda c-o iubesc şi că mi-aş da viaţa pentru ea, dar că mă reţine asta şi asta. Şi ştii, domnule, ce mi-a răspuns? A spus aşa: „Dacă n-o să vă pot spune că vă iubesc, atunci o să vă scriu”. Bineînţeles că s-a lăsat cu lacrimi, dar peste o oră râdeam amândoi de spaimele astea şi eu mă prefăceam înadins că-s surd, ca s-o oblig să scrie: te iubesc.

Discuţia asta mi-a rămas în minte. Snitynski greşeşte afirmând că la noi numai măgarii mai au voinţă. Sculptorul acesta avea realmente motive să şovăie şi i-a ajuns o singură săptămână pentru o hotărâre atât de mare. Poate că nu are conştiinţa de sine chiar atât de dezvoltată ca mine, dar e un om deştept. Şi ce femeie curajoasă, viitoarea lui nevastă! îmi place grozav răspunsul ei. Cred că şi Aniela face parte din categoria asta de femei. Dacă, spre exemplu, aş fi orbit, pe Laura ar fi interesat-o orbirea mea numai în măsura în care m-ar fi putut costuma la nevoie într-un featic Demodok, pentru a cânta balade la petreceri. Dar Aniela! Ea cu siguranţă că nu m-ar fi părăsit, chiar dacă n-aş fi fost încă soţul ei. Bag mâna în foc pentru asta!

Trebuie să recunosc că, faţă de o asemenea

certitudine, chiar şi o săptămână de şovăială ar fi fost prea mult. În timp ce eu mă tot gândesc de cinci luni; nici măcar ultima mea scrisoare către mătuşa nu-i mai categorică.

Mă consolez doar la gândul că mătuşa mea, femeie deşteaptă şi care mă iubeşte, o să înţeleagă ce urmăresc şi-o să-mi vină în ajutor în felul ei. Mai nutresc speranţa că Aniela va fi de partea mătuşii; totuşi, îmi pare rău că n-am scris mai clar. Îmi vine să trimit alta, dar mă abţin. Trebuie să aştept răspunsul la prima. Fericiţi oamenii ca Lukomski, care acţionează direct!

15 iunie

Indiferent dacă numesc iubire sau altfel sentimentul pe care-l nutresc pentru Aniela, oricum constat o mare diferenţă faţă de tot ce mi-a trecut prin inimă până acum. De dimineaţa până seara nu mă gândesc decât la asta; s-a transformat într-o chestiune de care mă simt răspunzător mai ales în faţa mea. Înainte, nici vorbă de aşa ceva. Legăturile mele se înfiripau, durau şi se desfăceau, lăsându-mi o tristeţe mai mare sau mai mică, uneori o amintire plăcută, alteori dezgust, însă nu puneau niciodată stăpânire pe eul meu într-un asemenea grad. În viaţa trândavă de societate pe care-o ducem cu toţii, cei care n-avem niciun fel de ţeluri înalte, nu servim nici unei idei şi totodată n-avem nevoie să ne câştigăm pâinea, femeia e mereu prezentă; o privim tot timpul, ne străduim în permanenţă să-i satisfacem toate dorinţele, dar ne şi obişnuim al naibii de mult cu ea, până-ntr-acolo, încât ajungem s-o considerăm unul dintre păcatele cotidiene ale vieţii. Dezamăgind-o, avem atât de puţine mustrări de conştiinţă, că mai puţine nu poate avea decât femeia, când ne dezamăgeşte pe noi. Şi eu, cu toată sensibilitatea firii mele, fac parte, din acest punct de vedere, din aceeaşi categorie obtuză. S-a întâmplat că mi-am spus uneori: iată,

e o ocazie colosală să-mi fac şi eu câteva reproşuri patetice! Dar întotdeauna am preferat să mă gândesc la ceva mai plăcut. De data asta nu mai e aşa. Câteodată mi-e mintea preocupată de cu totul altceva; deodată simt că-mi lipseşte ceva, se abate asupra mea un fel de nelinişte, un fel de spaimă, ca şi cum aş fi trecut cu vederea un lucru teribil de important, ca şi cum aş fi neglijat să fac ceva – şi în clipa aceea îmi dau seama că gândul la Aniela apare iarăşi din ascunzişul său, pentru a pune în întregime stăpânire pe mine. Mă sâcâie zi şi noapte, ca orologiul acela nevăzut din poemul lui Mickiewicz. Când încerc să diminuez sau chiar să iau în derâdere senzaţia asta, nu mă ajută nici scepticismul, nici ironia mea, sau mă ajută prea puţin, căci imediat revin din nou la cercul acela vicios. Ceea ce simt nu este, la drept vorbind, nici durere, nici mustrări de conştiinţă; este mai degrabă o dureroasă aninare a tuturor gândurilor de un singur punct şi totodată o curiozitate febrilă şi impacientată, cu privire la ceea ce va fi mai departe, de parcă de acest mai departe ar depinde toată viaţa mea.

Dacă m-aş analiza mai superficial, aş putea să-mi spun că nutresc un sentiment mare, neobişnuit; dar am observat că în gândurile şi neliniştile mele mai este vorba şi de altceva în afară de a o avea pe Aniela în viitor. Fără îndoială, ea a exercitat asupra mea o impresie puternică şi profundă. Snitynski are însă dreptate, când spune că dacaş fi iubit-o la fel de mult cum îşi iubeşte el soţia, aş fi dorit mai presus de orice să fie a mea. Eu însă – lucru complet sigur – doresc mai puţin să fie a mea, decât mă tem să n-o pierd. Poate că nu oricine ar reuşi să observe această ciudată şi totodată enormă diferenţă. În mine însă s-a cristalizat convingerea că, dacă n-ar fi fost Kromicki, dacă n-ar fi fost atât de posibilă pierderea Anielei, n-aş fi simţit teama şi neliniştea pe care le simt acum. Remarca asta îmi

descurcă oarecum iţele încurcate, dovedindu-mi relativ clar că eu nu o iubesc atât pe Aniela, cât simt că aş fi putut-o iubi, şi tocmai asta regret nespus, perspectiva fericirii, posibilitatea de a-mi umple în chip minunat viaţa şi teama de golul care se va crea dacă Aniela va dispărea.

Am constatat că cei mai mari pesimişti, dacă soarta ori oamenii vor să le ia ceva din ce-i al lor, dau din mâini şi din picioare şi ţipă cât îi ţine gura, la fel ca cei mai mari optimişti. Este şi cazul meu. Nu ţip, ce-i drept, dar mă cuprinde groaza la gândul că poate peste câteva zile nu voi şti ce să fac cu mine pe lumea asta.

16 iunie

Am avut veşti indirecte despre Laura de la notarul meu, care se ocupă totodată şi de afacerile soţilor Davis. El este de-acum internat în ospiciu. Ea se află la Interlaken, la poalele muntelui Jungfrau şi intenţionează să-l escaladeze. Îmi închipui cum se împodobeşte cu peisajele alpine, cu zăpezile, cu ceţurile şi răsăriturile de soare de-acolo, cum înoată în lacuri şi cum stă pe marginea prăpăstiilor. Am exprimat faţă de notar compătimirea pentru soarta lui Davis şi totodată pentru cea a soţiei, care a rămas de tânără singură şi fără ocrotire. Bătrânul jurist m-a liniştit în privinţa ei, spunându-mi că acum o săptămână a plecat în Elveţia contele Maleschi, un napolitan, rudă cu doamna Davis. îl ştiu prea bine! Un italian frumos ca Antinous1, dar un cartofor şi, după cum se spune, un laş fără pereche. Cred că pe nedrept am numit-o cândva pe Laura „turnul din Pisa”.

Literalmente, pentru prima dată în viaţă mi se întâmplă ca amintirea unei femei, pe care e adevărat că n-am iubit-o, dar m-am făcut c-o iubesc, să se împletească cu un asemenea dezgust. Faţă de Laura sunt lipsit de orice recunoştinţă şi orice mărinimie. Mi-e şi ruşine. De fapt, care sunt cauzele dezgustului şi ce anume nu-i pot ierta?

Doar că, de la începutul legăturii noastre, deşi nu direct din vina ei, ci numai contactul cu ea m-a făcut să comit o serie de fapte nedemne, pe care nu le comisesem niciodată în viaţă: nu mi-am respectat doliul, n-am respectat slăbiciunea şi boala lui Davis, am lâncezit lângă ea, m-am stricat, am trimis scrisoarea aceea fatală… Totul din vina mea, dar dacă un orb se împiedică de o piatră pe drum şi cade, blestemă întotdeauna piatra, deşi, de fapt, a căzut pentru că era orb.

Antinous, tânăr grec din Bithynia, sclavul favorit al împăratului Adrian, care era atât de frumos, încât a ajuns etalon de frumuseţe Masculină în artele plastice

17 iunie

I-am dus banii lui Lukomski, am lăsat notarului împuternicire deplină, mi-am împachetat lucrurile şi-s gata de drum, pentru orice eventualitate. Roma a început să-mi devină nesuferită.

18 iunie

După socotelile mele ar fi trebuit să sosească de-acum răspunsul mătuşii. Lăsând la o parte cele mai grave presupuneri, mă străduiesc să ghicesc ce-o să-mi scrie. Pentru a nu ştiu câta oară regret că nu i-am scris mai clar. Totuşi, am scris că poate aş veni la Płoszów, dacă aş fi sigur că prezenţa mea acolo nu va fi neplăcută pentru musafirii mătuşii şi totodată le-am transmis celor două doamne calde salutări. Am mai scris că în ultimele zile ale şederii mele la Pegli am fost bolnav şi atât de surescitat, că nici nu ştiam ce fac. Când am scris toate astea, mi se păreau lucruri înţelepte, acum toată scrisoarea îmi apare ca o culme a prostiei. Pur şi simplu, orgoliul nu-mi permitea să retractez clar şi hotărât ceea ce am scris din Pegli. Contam că mătuşa se va folosi de această posibilitate ca să îndrepte totul şi atunci eu voi descinde ca un prinţ mărinimos la Płoszów. Ce mizerabilă e natura

omului! Nu-mi mai rămâne nimic altceva decât să sper că mătuşa va înţelege totuşi ce doresc.

Acum, când neliniştea se amplifică cu fiecare clipă, simt nu numai c-aş fi putut s-o iubesc enorm pe Aniela, dar şi că aş fi putut deveni incomparabil mai bun decât sunt. De fapt, de ce mă port aşa, ca şi cum n-ar mai fi nimic altceva în mine decât egoism şi nervi surescitaţi? Şi dacă nu-i altceva, atunci de ce autoanaliza mea nu-mi arată şi acest aspect? Am curajul să trag concluzii definitive şi nu mă cruţ de adevăr, totuşi resping concluzia aceasta. De ce? Pentru că am certitudinea neclintită că sunt mai bun decât faptele mele. Cauza – o oarecare incapacitate de viaţă, decurgând parţial din tarele neamului, parţial din boala secolului al cărui fiu sunt, din exagerata noastră introspecţie, care nu ne lasă niciodată să cedăm primului impuls al firii umane şi care critică totul, până la completa imobilizare a sufletului. Când eram copil, mă jucam aşezând monedele una peste alta, până când coloana, înclinându-se de propria-i greutate, se răsturna şi se transforma într-o grămăjoară informă. Acum fac la fel cu gândurile şi intenţiile mele, până când se învălmăşesc haotic. Şi atunci, mai degrabă procedez la o faptă negativă, decât la una pozitivă; sunt mai capabil să distrug ceva, decât să creez. Am impresia că mulţi oameni inteligenţi suferă de boala asta. Criticând totul şi pe noi înşine, ne-am tocit forţele pozitive, ne lipseşte baza, punctul de plecare, credinţa în viaţă. Iată de ce eu, de exemplu, nu doresc atât s-o am pe Aniela, cât mă tem să n-o pierd.

Când vorbesc despre boala secolului, nu mă gândesc numai la mine. Este normal ca în timpul epidemiei cineva să cadă la pat, însă criticarea a tot ce există este o epidemie care bântuie în întreaga lume. Rezultatul e evident: se prăbuşesc tot felul de acoperişuri sub care se

adăposteau oamenii. Religia, a cărei denumire înseamnă unire – se destramă. Credinţa, chiar şi la cei religioşi, a devenit ceva neliniştitor. Prin acoperişul care se cheamă patrie, străbat acum tot felul de curente. A mai rămas un singur ideal, în faţa căruia îşi scot pălăria chiar şi cei mai înveteraţi sceptici: poporul. Însă pe soclul statuii lui au început de-acum tot felul de poznaşi să scrie concepte mai mult sau mai puţin cinice şi – ce-i mai ciudat – primele valuri de îndoială se ridică tocmai din acele capete care prin firea lucrurilor ar fi trebuit să se plece cât mai jos. În cele din urmă, o să vină un sceptic genial, un al doilea Heine, care o să-l pălmuiască pe zeul ăsta, aşa cum a făcut-o Aristofan la vremea lui, şi n-o s-o facă în numele unor idealuri învechite, ci în numele libertăţii de gândire, în numele libertăţii de a te îndoi – şi atunci va urma – nu ştiu ce va urma… Pe această imensă pagină albă va scrie probabil diavolul sonete pentru iubita lui.

Există vreo scăpare? Dar – în primul rând – ce-mi pasă mie? Nu-i treaba mea să vreau ceva. Sunt un fiu mult prea bine educat al acestui secol ca să vreau ceva. Dacă însă toate gândurile, toate faptele, toate realizările sunt menite să slujească la edificarea fericirii generale, atunci îmi voi permite o remarcă personală, cu menţiunea că nu am în vedere situaţia materială, ci liniştea interioară, care poate să-i lipsească oricăruia dintre noi: bunicul meu a fost mai fericit decât tata, tatăl meu – mai fericit decât mine, iar fiul meu – dacă-i voi avea – va fi pur şi simplu demn de milă.

Florenţa, 20 iunie

S-a prăbuşit palatul construit din cărţi de joc. Am primit scrisoare de la mătuşa. Aniela se căsătoreşte cu Kromicki, iar cununia va avea loc peste câteva săptămâni. Ea a fost aceea care a cerut un termen atât de scurt.

După primirea acestei veşti, m-am urcat în tren,

voind să plec la Płoszów, deşi eram conştient că venirea mea acum este o prostie, un scandal care n-ar duce la nimic bun. Iată de ce mă aflu la Florenţa. M-am urcat în tren să plec, dar când mi-a venit mintea la cap, am coborât aici.

Florenţa, 22 iunie

Odată cu scrisoarea mătuşii am primit şi un *faire part* scris de o mână de femeie. Nu e nici scrisul Anielei, nici al mamei ei. Niciuna dintre ele n-ar fi făcut aşa ceva. Probabil că este ideea şi răutatea doamnei Sniatyńska. De altfel, mi-e perfect egal. Am fost lovit cu măciuca în cap şi sunt ameţit. Văd însă că mai mult m-a zguduit decât m-a durut. Nu ştiu ce-o să fie mai târziu. Se pare că, la început, tot aşa, nu simţi nici glontele. Totuşi, nu mi-am zburat creierii şi n-am înnebunit. Privesc râurile Lung şi Arno, mi-aş da chiar pasienţe, dac-aş şti, într-un cuvânt: nu mi-e prea rău… E o poveste veche, cu iepurele mâncat de câini pe când se afla printre prieteni… Mătuşa s-a considerat datoare să-i spună Anielei ceea ce am scris de la Pegli.

Florenţa, 23 iunie

În fiecare dimineaţă când mă trezesc, adică atunci când deschid ochii, îmi spun că Aniela care se căsătoreşte cu Kromicki este aceeaşi cu Aniela cea bună şi iubitoare, care nu s-a culcat până la miezul nopţii ca să mă întâmpine, când m-am întors de la Varşovia, care mă privea în ochi şi asculta cu pioşenie tot ce spuneam, care-mi mărturisea prin fiecare privire că este a mea. Aceeaşi care la o săptămână după ce va deveni doamna Kromieka n-o să poată pricepe cum de-a putut să şovăie între un oarecare Płoszówski şi Zeusul de Kromicki. Se petrec însă lucruri atât de ciudate şi atât de îngrozitor de irevocabile, încât îţi pierzi şi fărâmă aceea amărâtă de chef de viaţă pe care-o mai ai. Sigur că acum doamna Celina şi doamna Sniatyńska îl ridică în slăvi pe Kromicki, în defavoarea

mea. Dacă măcar ar lăsa-o în pace pe Aniela! Totuşi, mătuşa mea a permis toate astea! Nu-i vorba de mine, dar ea ar trebui să ştie să vadă că Aniela nu poate fi fericită cu fiecine. Singură spune că Aniela se căsătoreşte din disperare.

Iată conţinutul acestei scrisori:

Îţi mulţumesc pentru veşti, cu atât mai mult, cu cât scrisoarea de la Pegli era nu numai fermă, dar şi crudă. Mi-era greu să cred că n-ai pentru fata asta niciun pic de ataşament, de prietenie, de milă. Eu, dragă Leon, nu ţi-am cerut să-i faci numaidecât declaraţii şi să-i ceri mâna, te rugasem doar să scrii măcar o vorbă caldă pentru ea, chiar dacă nu direct, ci în scrisoarea mea. Şi crede-mă că ar fi fost suficient, căci ea te iubea atât de mult, cum numai o fată ca ea poate să iubească. Pune-te acum în situaţia mea: ce era să fac după ce-am primit scrisoarea ta? Cum aş fi putut să-i alimentez mai departe iluziile şi s-o las să se neliniştească în continuare, văzând că asta-i zdruncina sănătatea? Chveastoveski trimite întotdeauna un om după scrisori la Varşovia şi mi le aduce personal dimineaţa, la ceai. Aniela a văzut că una dintre scrisori e de la tine, căci micuţa de ea îl aştepta întotdeauna *pe Chvuastovuski şi-i lua scrisorile din mână, chipurile, ca să le aranjeze lângă tacâmul meu, dar, de fapt, ca să vadă dacă nu-i ceva de la tine. Deci, a văzut scrisoarea. Am observat că, în timp ce ne turna ceaiul, clănţăneau toate linguriţele în ceşti. Parcă aveam o presimţire. Mă tot gândeam să amân cititul până am să mă duc în camera mea, dar eram neliniştită, dacă nu cumva eşti bolnav şi n-am putut să rezist. Numai Dumnezeu ştie câte eforturi am făcut să nu las să se vadă ce impresie mi-au produs rândurile tale, cu atât mai mult, cu cât Aniela stătea cu ochii pe mine. Dar m-am ţinut tare, ba chiar am spus: Leon e tot îndurerat, slavă Domnului, sănătos şi vă transmite complimente. Aniela a întrebat cu*

o voce, chipurile, indiferentă: mai stă mult în Italia? Vedeam câtă speranţă pune în întrebarea asta şi n-am avut curaj să-i spun adevărul, mai ales de faţă cu Chvoastovoski şi cu servitorii. Am răspuns: nu mult, cred că în curând o să vină aici. Dac-ai fi văzutfocul care a cuprins-o, bucuria, efortul pe care-l făcea să nu plângă! Sărăcuţa de ea! Mie-mi vine să plâng şi acum, când îmi amintesc. Prin ce-am trecut, după ce m-am întors la mine, nici nu poţi să crezi. Dar tu mi-ai scris clar: Ji doresc să fiefericită cu Kromicki" – şi trebuia, aşa-mi dicta conştiinţa, să-i deschid ochii. N-a fost nevoie s-o chem, a venit singură. Atunci i-am spus aşa: Anielka, te ştiu fată curajoasă şi cuminte, care te împaci întotdeauna cu voia Domnului. Trebuie să vorbim deschis. Ştiu, draga mea, că între tine şi Leon a început ceva, o afecţiune, şi-ţi spun drept că doream asta din toată inima; dar se vede treaba că n-a fost voia Domnului. Dac-ai nutrit speranţe în privinţa asta, renunţă! Am început s-o îmbrăţişez, căci s-a făcut albă ca hârtia, credeam c-o să leşine, dar din fericire nu s-a întâmplat. S-*a lipit de genunchii mei şi a început să mă tot întrebe: Ce ţi-a spus să-mi transmiţi? Ce ţi-a scris? Mă codeam, nu voiam să-i citez cuvintele, dar m-am gândit că pentru ea va fi mai bine să afle tot adevărul şi, în cele din urmă, i-am spus că-i urezi fericire cu Kromicki. Atunci s-a ridicat şi după o clipă mi-a spus cu totul pe alt ton: Te rog să-i mulţumeşti – şi aplecat. Mă tem că n-ai să te bucuri că i-am repetat atât de fidel cuvintele tale, fără să le împodobesc cu câteva amabilităţi, devreme ce eşti hotărât căn-o vrei pe Aniela, n-aveam cum să-i spun asta suficient de clar. Cu cât va fi mai convinsă că te-ai purtat urât cu ea, cu atât te va uita mai repede.* În *fine, chiar dac-o să-ţi fie neplăcut, gândeşte-te prin cate clipe chinuitoare am trecut aici toate trei, şi mai ales ea. E adevărat că are atâta stăpânire de sine, cât nici nu mă aşteptam. Toată ziua a avut ochii*

uscaţi şi n-a lăsat să vadă maică-sa nimic pe chipul ei, căci ştii cum se teme pentru sănătatea bătrânei. A fost chiar mai drăgăstoasă cu ea decât de obicei, ba chiar şi cu mine, ceea ce m-a emoţionat atât, că-mi tremura bărbia. Domnul Snitynski, care a venit în ziua aceea la noi, n-a observat nimic deosebit pe faţa Anielei, dar eu i-am spus, ştiu că-i prietenul tău. S-*a întristat foarte mult şi s-a înfuriat aşa de tare pe tine, că m-a supărat. Ce nu i-a ieşit din gură, îl ştii cum e*! *Tu, care n-o iubeşti pe Aniela, nu poţi să-ţi dai seama cătai fi fost de fericit cu ea; ai făcut totuşi rău, dragă Leon, c-ai lăsat-o să creadă c-o iubeşti. Cu toţii am avut impresia asta, nu numai ea, şi n-a fost bine, căci, în primul rând, numai Dumnezeu ştie cât a suferit ea şi, în al doilea rând, ăsta a fost motivul pentru care l-a acceptat imediat pe Kromicki. Ştiu prea bine că a făcut-o din disperare. Probabil că a discutat cu maică-sa despre el şi au luat hotărârea. Kromicki a venit a doua zi după scrisoarea ta. Aniela a fost de data aceea cu totul altfel cu el decât înainte, aşa că după o săptămână i-a cerut mâna şi a fost acceptat. Domnul Snitynski a aflat abia acum câteva zile şi şi-a smuls părul din cap. Ce s-a petrecut cu mine nici nu-ţi mai scriu.*

Am fost atât de supărată pe tine, ca niciodată în viaţă, şi de-abia cea de-a doua scrisoare mi-a mai atenuat supărarea, deşi m-a convins definitiv că nu poate să iasă nimic din castelele mele pe nisip. Căci, îţi mărturisesc că, după prima ta scrisoare, până când nu i-a cerut Kromicki mâna, mă tot gândeam: Ce-ar fi dacă Dumnezeu, bunul, şi-ar întoarce privirile şi asupra noastră şi i-ar schimba hotărârea? Dar dac-a scris numai la furie? Pe urmă însă, când ai găsit câteva cuvinte bune şi pentru Aniela, fără să contramandezi nimic din ceea ce fusese în *prima scrisoare, mi-am dat seama că n-are rost să-mi fac iluzii. Cununia Anielei urmează să fiepe 25 iulie şi am să-ţi spun de ce e*

atât de repede. Celina e, într-adevăr, foarte bolnavă, prevede că sfârşitul e aproape şi nu vrea ca pe urmă, din cauza doliului, să se amâne prea mult; vrea ca înainte de a muri să-şi vadă fata sub ocrotire bărbătească. Kromicki se grăbeşte pentru că are afaceri în Orient şi nu le poate neglija prea mult, iar Aniela vrea să bea cât mai repede paharul ăsta. Ah, dragă Leon, de ce-a fost să fie aşa, de ce e atât de nefericităfata asta?

*N-aşti permis nici în ruptul capului să se căsătoreas*că cu *Kromicki, dar cum mai pot spune o vorbă eu, care mă simt atât de vinovată faţă de Aniela*? *Preocupată prea mult de dorinţa de a te însura, nu m-am gândit care pot fi consecinţele pentru ea. E vina mea, sufăr mult şi mă rog zilnic pentru copilul acesta.*

După căsătorie pleacă în Wolynia. Celina o să locuiască la mine, la Varşovia; tot spune c-ar vrea să plece la Odessa, dar n-o las, pentru nimic în lume. Tu, scumpul meu, ştii cât sunt de fericită când te văd, dar acum nu veni la Pioszovr, fă-o pentru Aniela. Dacă vrei, vin eu la tine imediat după aceea. Aniela trebuie cruţată.

Ce să mă mai amăgesc? De câte ori citesc scrisoarea asta îmi vine să mă dau cu capul de pereţi – nu de furie, nici de gelozie, ci de supărare!

23 iunie

Nu pot, pur şi simplu nu pot să stau cu mâinile în sân şi să mă dau bătut. Ar fi o căsnicie îngrozitoare. Astăzi, joi, am trimis o telegramă la Sniatynski, în care l-am conjurat pe ce-are mai sfânt să vină duminică la Cracovia. Plec acolo mâine. L-am rugat să nu pomenească nimănui de telegramă. Am să discut cu el sau, mai degrabă, am să-l implor să vorbească el cu Aniela în numele meu. Contez mult pe influenţa lui. Aniela îl respectă şi ţine mult la el. Nu m-am adresat mătuşii, căci între noi, bărbaţii, ne înţelegem mai bine. În calitatea lui de psiholog, Sniatynski

va înţelege mai uşor blestematul ăsta de proces psihic prin care am trecut în ultimul timp. Lui pot să-i spun şi de Laura; dacă i-aş pomeni mătuşii de ea, şi-ar face cruce, indignată. La început am vrut să-i scriu Anielei însăşi, dar scrisoarea mea ar fi atras atenţia celorlalţi şi ar fi produs tulburare. Cunosc corectitudinea Anielei, ştiu că i-ar fi arătat imediat scrisoarea maică-sii; aceasta probabil că nu poate să mă sufere şi ar fi interpretat-o imediat în felul ei, la care i-ar fi ajutat şi Kromicki. Trebuie ca Sniatynski să vorbească cu Aniela între patru ochi, lucru pe care i-l poate înlesni soţia lui. Să sperăm că el o să accepte misiunea, deşi ştiu prea bine cât e de dificilă. N-am dormit de câteva nopţi. Cum închid ochii, o văd pe Aniela, faţa ei, părul, ochii, felul ei de a vorbi, zâmbetul – o văd ca şi cum ar fi în faţa mea… Nu mai pot să trăiesc aşa!

Cracovia, 26 iunie

A venit Sniatynski. A acceptat misiunea! E un om cumsecade, să-i dea Dumnezeu sănătate! E ora patru noaptea, dar pentru că oricum nu pot dormi, mă apuc de scris, tot n-am ce face. Am discutat cu el până la trei, ne-am certat, am pledat. Acum el se răsuceşte pe partea cealaltă, în camera de-alături. N-a primit imediat. Îmi tot repeta: Dragul meu, cu ce drept să mă amestec eu, un om străin, în relaţiile voastre de familie şi încă într-o chestiune atât de delicată? Domnişoara Aniela poate să-mi închidă gura cu o singură întrebare: Ce-ţi pasă dumitale? I-am jurat că Aniela n-o să-i spună aşa şi sunt ferm convins, ca şi cum şi-ar fi dat ea cuvântul în faţa mea. I-am dat dreptate, dar i-am explicat că sunt situaţii când nu mai trebuie să se ţină seama de asemenea considerente. L-a convins argumentul meu, că nu-i atât vorba de mine, cât de Aniela, dar, în general, dacă a acceptat să vorbească cu ea, a făcut-o numai pentru că-i este grozav de milă de mine. Am slăbit mult în zilele astea: mi-a spus-o el însuşi şi

am văzut că asta l-a emoţionat. În plus, nu poate să-l sufere pe Kromicki, căci sunt tipuri total diferite. Snitynski afirmă că speculaţiile financiare sunt egale cu trecerea banilor din buzunarul altora într-al tău. îl critică pe Kromicki în multe privinţe şi s-a exprimat astfel despre el: Dac-ar avea un scop mai înalt şi mai cinstit pentru banii ăştia, l-aş ierta, dar el îi face numai ca să-i aibă! Căsătoria Anielei îl revoltă aproape ca şi pe mine şi este de părere că Aniela îşi pregăteşte astfel, cu mâna ei, nefericirea. La rugămintea mea, Snitynski pleacă imediat, mâine, cu trenul de dimineaţă.

Poimâine se va duce cu soţia la Płoszów şi, dacă n-o să poată discuta în linişte cu Aniela, atunci au s-o ia la ei pentru câteva ore. O să-i prezinte Anielei chinul meu, o să-i spună că toată viaţa mea e în mâinile ei. El ştie cum să spună asta. O să-i vorbească serios, cu delicateţe şi înţelepciune; o s-o convingă că o femeie chiar dacă se simte foarte rănită sufleteşte n-are dreptul să dea mâna unui om pe care nu-l iubeşte; că procedând astfel, se comportă incorect şi necinstit; că, de asemenea, n-are dreptul să-l respingă pe un om pe care-l iubeşte şi să-i distrugă viaţa, numai pentru că într-o izbucnire de gelozie a făcut ceva ce regretă din tot sufletul.

În cele din urmă, Snitynski mi-a spus aşa:

— Fac toate astea cu o singură condiţie: să-mi dai cuvântul că, în caz de insucces, n-o să te duci la Płoszów să faci scandal, căci asta ar putea să le îmbolnăvească pe toate trei. Poţi să-i scrii domnişoarei Aniela, dacă vrei, dar nu să te duci personal acolo. Numai în caz că-ţi dă ea voie să te duci.

Drept cine mă ia? I-am promis, deşi mi-a părut rău imediat. Dar mizez pe inima Anielei şi pe puterea de convingere a lui Snitynski. Ah, ce frumos ştie să vorbească! Nu mi-a dat mari speranţe, dar văd prea bine

că el speră. În ultimă instanţă, mi-a promis să smulgă de la Aniela măcar amânarea termenului căsătoriei cu o jumătate de an. În cazul acesta voi învinge, căci precis Kromicki se va retrage singur. Am să ţin minte multă vreme ziua de astăzi! Când are în faţă o durere adevărată, Snitynski este delicat ca o femeie şi mi-a cruţat amorul propriu. Este însă foarte greu să-ţi recunoşti propriile nebunii, vine, părţi slabe şi să-ţi laşi soarta pe mâini străine, în loc să te lupţi singur. Dar ce contează, când e vorba de Aniela?

27 *iunie*

Snitynski a plecat de dimineaţă. L-am condus la gară. I-am repetat iarăşi tot ce are de făcut, ca şi cum ar fi un uituc. Iar el, ca să râdă de mine, mi-a spus că dacă o să-i reuşească misiunea, o să se apuce din nou să filosofeze. Îmi venea să-i dau un ghiont. A plecat plin de cele mai bune speranţe; pot să jur că e de pe acum sigur de reuşită. După plecarea lui m-am dus la biserica Sfânta Maria, şi eu – scepticul, eu – filosoful, eu – care nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu! am dat acatist pentru Leon şi Aniela. Şi nu numai că am ascultat slujba, dar mai scriu şi aici, negru pe alb: să-l trăsnească de scepticism, de filosofic şi, în plus, pe acel nu ştiu al meu.

28 iunie

Este ora unu. Acum soţii Sniatynski urmau să plece la Płoszów. Cel puţin un lucru ar trebui să accepte Aniela, şi anume să amâne căsătoria. N-are dreptul să-mi refuze asta… Toată ziua mi-au trecut tot felul de gânduri prin cap. Kromicki e lacom la bani – aici nu încape nicio îndoială –, atunci de ce nu caută o partidă mai bogată? Moşia Anielei este mare, dar ipotecată – îi poate fi necesară lui Kromicki, ca să nu mai fie considerat un venetic, ca să-şi poată lua cetăţenie polonă – desigur! – totuşi, cu faima de bogătaş pe care o are, ar putea obţine toate astea, plus zestre.

Probabil că-i place de ea – şi-i place de multă vreme. Ce-i ciudat în asta, că Aniela place?

Şi când te gândeşti că ea a aşteptat o vorbă de la mine ca pe o mântuire, ca pe o fericire! Doar mătuşa scrie că: „Îl aştepta întotdeauna pe Chwastowski şi-i lua scrisorile din mână”. Mă cuprinde teama, când mă gândesc că s-ar putea să nu mă ierte pentru toate astea şi că mă paşte pierzania, ca şi pe alţii ca mine.

Ora 10 seara

În timpul zilei, am avut o durere cumplită de cap; acum mi-a trecut, dar din cauza acestei suferinţe, a faptului că sunt nedormit şi a neliniştii sunt într-un hal, de parc-aş fi hipnotizat. Mintea mea, surescitată şi concentrată într-o singură direcţie, asupra unui singur gând, vede atât de clar ce va urma, cum n-a văzut niciodată. Pur şi simplu, mi se pare că sunt la Płoszów, că ascult ce-i răspunde Aniela lui

Sniatynski – şi nu înţeleg cum de am putut să-mi fac iluzii. Nu-i este milă de mine. Nu-s presupuneri, ci certitudine… Se petrece cu mine ceva neobişnuit. Simt cum creşte în mine o seriozitate teribilă, de parcă până acum aş fi fost copil şi acum mă maturizez; totodată, sunt nespus de trist. Mi se pare că am să mă îmbolnăvesc. Sniatynski mi-a promis c-o să-mi telegrafieze imediat. Până acum n-am primit telegrama, cu toate că, de fapt, nu-mi poate aduce nimic nou.

29 iunie

Telegrama lui Sniatynski a sosit şi iată ce cuprinde: „Totul a fost zadarnic. Adună-ţi forţele şi pleacă în lume”. Asta o să şi fac, draga mea Aniela!

Paris, 2 aprilie

N-am mai scris în jurnal de peste zece luni, deşi mă obişnuisem atât de mult cu treaba asta, că mi-a lipsit. Dar mi-am zis: Ia ce bun? Aveam sentimentul că, şi dac-aş nota

gânduri demne de Pascal, mai adânci decât adâncurile oceanului, mai înalte decât Alpii, tot n-o să îndrept un lucru simplu, cum este acela că ea s-a căsătorit. Aşa că n-am mai avut putere. Viaţa se concentrează uneori în direcţia unui singur scop, relativ mic, iar când acesta eşuează, omul nu mai ştie de ce îndeplineşte cele mai simple activităţi. E ciudat şi chiar caraghios, când te gândeşti, dar am fost multă vreme într-o asemenea stare, că dacă mă îmbrăcam să ies în oraş, să merg la teatru ori la club, nu mă puteam apăra de întrebarea: la ce bun? – şi adesea îmi trebuia un timp îndelungat ca să înţeleg că şi înainte de a o cunoaşte pe ea mâneam, îmi rădeam barba şi făceam tot felul de alte asemenea treburi. În primele luni, am călătorit mult. Am ajuns până în Islanda. Admirând lacurile suedeze, fiordurile norvegiene, gheizerele islandeze, nu reuşeam să fac nicio legătură cu impresiile mele anterioare, dar încercam să-mi închipui ce-ar fi simţit Aniela văzând o privelişte sau alta, cum şi-ar fi exprimat ea admiraţia, într-un cuvânt: vedeam cu ochii ei, gândeam cu gândurile ei, simţeam cu inima ei. Când îmi aminteam apoi că ea se numeşte acum doamna Kromicka, mă urcam repede în tren sau pe vapor şi plecam mai departe, căci frumuseţile de acolo nu mai prezentau niciun interes pentru mine. Ce-mi păsa că asta-i una dintre tragediile cele mai obişnuite – şi chiar luate în râs – prin care au trecut mii de proşti înaintea mea! Şi prin moarte trec toţi şi totuşi, murind, fiecare are impresia că odată cu el se sfârşeşte lumea. Şi, într-adevăr, se sfârşeşte!

Nu ştiu şi nu vreau să analizez dacă în primele luni sentimentele mele semănau mai mult sau mai puţin cu o disperare fără margini. Totul este relativ. Ştiu doar că toată fiinţa mea a fost subjugată de femeia asta şi că pentru prima dată am simţit pustiul pe care-l lasă în urma ei moartea unei persoane foarte iubite.

Încetul cu încetul însă rutina vieţii cotidiene – şi nu atracţiile sau plăcerile – a redobândit în mine forţa dinainte. Mi se pare că e un fenomen destul de curent. Am cunoscut oameni nespus de trişti, care deşi nu aveau în sufletul lor veselie nici cât un grăunte de mac, păstrau totuşi o seninătate exterioară numai pentru că fuseseră cândva veseli şi se obişnuiseră astfel. Trebuia să vină şi pentru mine vremea când să cetez să mai simt, de exemplu, durerea de dinţi, ca Pe o durere de-a Anielei. În afară de asta, a survenit Un fel de anestezie sau poate că am găsit remediul ar în otravă. Am citit în cărţile de călătorie ale lui

Farini cum cafrii tratează muşcătura de scorpion cu o a doua muşcătură, a aceluiaşi sau a altui scorpion, în acelaşi loc. Un asemenea scorpion, un asemenea antidot de aceeaşi factură a fost pentru mine – ca, de altfel, pentru toţi oamenii în general – verbul „s-a terminât”.

S-a terminat – deci sufăr; s-a terminat – deci încetez să mai sufăr. În sentimentul acesta că n-ai încotro este o anumită alinare. Întotdeauna îmi vine în minte indianul care, furat de apele Niagarei, la început a luptat cu toată puterea pe care ţi-o dă disperarea, după care, văzând că nu-i nicio scăpare, s-a lungit pe fundul bărcii, a aruncat vâslele şi a început să cânte. Curentul Niagarei are însă o parte bună, şi anume, dacă apucă pe cineva, îl face bucăţele; sunt altele care aruncă omul pe un banc de nisip pustiu, fără apă şi hrană. Asta mi s-a întâmplat mie.

Duhul rău al vieţii mele n-a prevăzut însă un lucru: că omului foarte apăsat de gânduri şi foarte nefericit nu-i mai pasă de sine atât cât îi pasă omului fericit. Aşa că soarta răutăcioasă devine într-o oarecare măsură neputincioasă. Am fost şi încă mai sunt într-o asemenea stare, încât dacă ar veni, de exemplu, Fortuna mânioasă şi mi-ar spune: „Să pieri!” i-aş răspunde: „Bine! Am să pier!” şi răspunsul meu

nu va fi condiţionat de disperarea după pierderea Anielei, ci de o imensă indiferenţă pentru tot ce există în mine şi în jurul meu.

Acesta-i un soi de armură foarte călită, care nu numai că-l apără pe om, dar îl face şi periculos. Pentru că, e lesne de înţeles, cine nu se cruţă pe sine nu-i va cruţa nici pe ceilalţi. Nici măcar Dumnezeu nu-ţi porunceşte să-l iubeşti pe aproapele tău mai mult decât pe tine însuţi.

Nu înseamnă că zilele astea o să am chef să tai gâtul cuiva. Ceea ce am spus are mai mult valoare teoretică; în practica de zi cu zi nimeni nu pătimeşte prea mult de pe urma asta, căci dacă indiferenţa diminuează doza de altruism, tot cu atâta o micşorează şi pe cea de egoism. Dacă ar trebui să dorm în acelaşi pat cu aproapele meu şi să ne învelim cu o singură manta, nu i-aş da-o lui în întregime, dar nici n-aş lua-o toată pentru mine. Periculos, ba chiar foarte periculos este un asemenea om numai atunci când mediul îi tulbură pacea, care reprezintă posibilitatea de delimitare a eului său propriu, şi când îl sileşte la o activitate susţinută. Atunci capătă siguranţa mişcărilor, dar, totodată, şi forţa nemiloasă a maşinii.

O oarecare siguranţă de sine automată am obţinut şi eu. Am observat că de la o vreme îmi exprim gândurile şi voinţa cu mai multă tărie decât înainte, fără să fac niciun efort în direcţia asta. Amorul propriu, vanitatea şi cochetăria sunt surse inepuizabile de şovăială şi de slăbiciune. Aproape inconştient, omul doreşte să placă, să câştige simpatia, aşa că tot căutând căile spre dobândirea ei, cedează de nenumărate ori propriul său adevăr. În prezent, cochetarea mea cu cei din jur, chiar dacă n-a dispărut complet, oricum s-a redus nespus de mult, iar faptul că îmi este indiferent dacă plac sau nu, îmi conferă o superioritate rece şi calmă. Am constatat asta în timpul călătoriei şi mai ales acum, la Paris. Existau mulţi oameni

care aveau ascendent asupra mea; acum am eu asupra lor, tocmai pentru că nu dau doi bani pe asta.

În general, fac impresia omului care ar putea fi energic, dar nu vrea; şi nu vrea, deoarece dorinţa se află în relaţie directă cu pasiunea, iar la mine raportul acesta este negativ. Şi pentru că mi-a rămas totuşi obiceiul de a-mi explica totul, îmi explic starea prezentă în felul următor: în anumite condiţii poţi la fel de intens să nu doreşti să trăieşti, precum în altele – să doreşti. Cred că indiferenţa mea nu-i altceva decât o ură concentrată împotriva vieţii. De aceea semăn atât de puţin cu Davis.

Fără îndoială, am devenit un om incomparabil mai lipsit de reticenţe decât eram înainte şi aş putea parafraza, după Hamlet, că e ceva putred în mine. Din fericire, nu-mi stă nimeni în cale. Îmi sunt cu toţii perfect străini şi indiferenţi, la fel şi eu lor. Numai mătuşa mă mai iubeşte ca înainte, acolo, la Varşovia, dar presupun că şi dragostea ei şi-a pierdut caracterul activ; cel puţin, sunt sigur că în viitor nu mă mai ameninţă niciun fel de petit.

3 aprilie

Din păcate, indiferenţa mea, pe care o pot compara cu apa curată, incoloră şi insipidă, este doar aparent incoloră. Dacă mă uit mai atent, observ că plutesc prin ea mici norişori care-i tulbură transparenţa. Sunt idiosincraziile. Nimic altceva n-a mai rămas decât ele. Nu iubesc pe nimeni şi nu nutresc o ură activă faţă de nimeni, dar am oroare de unii oameni. Printre aceştia este şi Kromicki. Nu-i vorba numai că mi-a luat-o pe Aniela, dar are nişte picioare extrem de lungi, cu genunchii groşi, e înalt ca un stâlp şi are o voce care aminteşte de râşniţa de cafea. Dintotdeauna am avut o aversiune faţă de el şi dacă-mi amintesc acum acest lucru este pentru că repulsiile vechi sunt ciudat de viabile în mine în prezent. Mereu mă gândesc la oamenii faţă de care am avut repulsie. Dac-ar fi

vorba numai de Kromicki şi de doamna Celina, ar mai fi de înţeles, căci aş putea presupune că-i vorba de o ură mascată prin repulsie; dar alături de ei mi s-au înfipt la fel de îndârjit în memorie şi alte figuri, care au trezit cândva în mine oroare şi dezgust. Nu-mi pot explica toate astea prin starea sănătăţii mele, căci sunt mai sănătos ca niciodată. Nu pot da decât următoarea explicaţie: oamenii mi-au răpit dragostea, timpul a secătuit ura din mine, iar pentru că omul, atât cât trăieşte, trebuie să simtă ceva, simt şi eu cum pot, trăiesc cu ceea ce mi-a mai rămas. Trebuie însă să recunosc că cine simte şi trăieşte astfel nu-i în pericol să fie saturat de fericire…

M-am răcit aproape total de vechile mele simpatii. Pe Sniatynski pur şi simplu nu pot să-l sufăr, cu toate că raţional nu am a-i reproşa nimic. Are, neîndoielnic, calităţi mari, dar se şi admiră pe sine însuşi şi din cauza asta devine adeseori – folosind un termen din pictură – manierist. Presupun că sunt rare cazurile când un om care observă că stilul, comportamentul lui, trăsăturile personale şi originalitatea plac celorlalţi, să nu se îndrăgostească de felul lui de a fi şi să nu se exagereze pe sine în cele din urmă. Sniatynski prea vrea să fie întotdeauna şi pretutindeni admirat, motiv pentru care devine artificial şi, de dragul pozei, sacrifică delicateţea înnăscută. Nu vreau să vorbesc acum despre telegrama crudă pe care mi-a trimis-o la Cracovia, după insuccesul misiunii sale pe lângă Aniela, acel „pleacă în lume”, care era gratuit, căci oricum plecam şi fără sfatul lui. Dar am mai primit o scrisoare de la el, când eram la Kristiansand, imediat după cununia Anielei, scrisă, chipurile, din inimă, dar la fel de aspră şi de afectată. Rezumând-o, ar suna astfel: *Domnişoara Aniela e de-acum doamna Kromieka – s-a comis – trnî pare rău de tine – te îmbrăţişez călduros – să nu cyezi că s-a făcut gaură-n cer – sunt pe lume lucruri mai importante –*

să mă ia dracu’ – Norvegia trebuie să fie adorabilă – întoarce-te şi apucă-te de lucru – să fii sănătos – etc. Nu citez exact, dar acesta era tonul scrisorii. A fost neplăcut s-o citesc, căci, în primul rând, nu l-am rugat să-mi împrumute cotul lui spre a-mi măsura nefericirea, iar, în al doilea rând, îl credeam mai deştept şi aveam pretenţia să înţeleagă că ceea ce numeşte el „lucruri mai importante”, numai atunci nu sunt vorbe goale, când se referă la preocupări pe care le-ai avut mai înainte. Am vrut să-i răspund să mă scutească de oblăduirea lui spirituală, apoi m-am răzgândit şi nu i-am mai răspuns deloc; e cel mai puţin obositor mijloc de a desface unele legături.

Dacă pătrund mai adânc în mine, observ că nu numai telegrama şi scrisoarea lui constituie cauza pierderii prieteniei mele pentru Snitynski. Ca să fiu sincer, nu pot să-l iert pentru ceea ce urma să-i fiu recunoscător, adică pentru rolul lui de intermediar între mine şi Aniela. Eu însumi l-am implorat s-o facă, dar tocmai pentru că l-am implorat, pentru că i-am încredinţat soarta mea şi cârma luntrei mele, că mi-am recunoscut faţă de el slăbiciunea şi l-am făcut într-un anumit fel apărătorul intereselor mele pentru că, în cele din urmă, umilirea şi nenorocirea care m-au lovit au trecut mai întâi prin mâinile lui – mi-au sădit în inimă un resentiment faţă de el. Sunt furios pe mine însumi, dar totodată şi pe el, pentru că a luat parte la toate astea. Ştiu că nu-i corect, dar n-am ce face; prietenia mea s-a topit ca o lumânare.

De altfel, n-am fost niciodată prea amator de prietenii. Eram în relaţii mai strânse cu el probabil tocmai pentru că locuiam la două capete ale Europei. Alţi prieteni n-am avut. În general, fac parte dintre fiinţele solitare. De multe ori mă gândeam la asta cu o anumită mândrie, considerând-o o dovadă de putere. Într-adevăr, în lumea animală, de exemplu, se adună în grupuri numai fiinţele

slabe, în timp ce acelea cărora natura le-a dat colţi şi gheare puternice umblă solitare, capabile să se descurce singure. Principiul acesta însă se poate aplica la oameni numai în cazuri excepţionale. Incapacitatea de a te împrieteni este cel mai adesea la om nu dovada forţei, ci a uscăciunii sufleteşti. În plus, la mine mai era şi o nemaipomenită timiditate şi sensibilitate. Aveam inima ca o mimoză, care se închide la orice atingere. Că nu m-am împrietenit niciodată cu o femeie e altă treabă. Aveam chef să mă împrietenesc numai cu cele de la care doream mai mult, deci nu putea fi vorba de o prietenie adevărată. Am mimat-o de mai multe ori în viaţă, aşa cum se preface vulpea că e moartă, ca să adoarmă vigilenţa ciorilor şi să le poată prinde mai uşor. Deci, nu este vorba că n-aş crede în posibilitatea prieteniei dintre bărbat şi femeie. În primul rând, nu-s atât de prost să iau experienţa mea drept etalon şi nici netrebnic, ca să fiu veşnic bănuitor; în plus, sunt numeroase exemple care dovedesc că o asemenea prietenie este foarte posibilă. De vreme ce există sentimente precum cele dintre frate şi soră, se pot repeta ori de câte ori două fiinţe, chiar dacă-s străine, se simt frate şi soră. Mai mult chiar, cred că numai sufletele alese sunt capabile de asemenea sentimente, acelea care au o înclinare înnăscută spre relaţiile platonice, deci urletele de poeţi, artişti, filosofi şi, în general, ale fiinţelor care depăşesc nivelul mediu. Cu atât mai rău pentru mine, dacă asta-i o dovadă că n-am nici stofa de poet, nici de artist, nici de om deosebit. Cu siguranţă că n-am, de vreme ce n-am ajuns nimic mai mult, decât Leon Płoszówski.

A fost o vreme, când mă gândeam că, dacă Aniela ar deveni soţia mea, nu mi-ar fi numai soţie sau amantă, dar şi prietenă. Acum însă prefer să nu mă mai gândesc la asta. Şi aşa mă vizitează mult prea des fantomele de genul acesta şi cred că nu mă voi linişti cu adevărat până când

nu voi reuşi să le izgonesc definitiv.

4 aprilie

O întâlnesc destul de des pe doamna Davis, merg chiar la ea în vizită – şi nimic! Niţel dispreţ şi ceva mai multă neiubire sub un strat gros de cenuşă – în rest, relaţii normale de societate. Este în continuare mult prea frumoasă ca s-o pot include în categoria idiosincraziilor; de iubit nu pot s-o iubesc, iar s-o urăsc nu vreau să mă ostenesc. Ea a înţeles situaţia şi s-a adaptat. De fapt, o cam enervează siguranţa mea sporită şi independenţa, poate numai pentru că ţine cont de părerea mea. Este uluitoare uşurinţa cu care trec femeile de la relaţiile cele mai intime, la cele de simple cunoştinţe, aşa cum fuseseră mai înainte. Nu numai faţă de alţii, dar chiar şi când se întâmplă să rămânem singuri, ne purtăm ca şi cum n-ar fi fost nimic între noi şi văd că n-o deranjează deloc; nu se vede pe ea că s-ar sili să se comporte astfel. Este amabilă, rece atât cât trebuie, drăguţă atât cât trebuie şi tonul ăsta mă captează în asemenea măsură, încât nici nu-mi trece prin minte c-aş putea să-i spun pe nume.

Vărul ei, Maleschi, napolitanul – care la început avea o privire atât de cruntă când mă vedea, încât m-am simţit dator să-l întreb de ce-şi strică ochii astfel – s-a liniştit în cele din urmă, văzând cât de corecte sunt relaţiile noastre, şi acum mi-e prieten. A şi avut un duel aici din cauza Laurei, unde – cu tot fenumele de laş pe care îl are în Italia – s-a purtat foarte bine. Bietul Davis a trecut în nirvāṇa de câteva luni şi cred că după terminarea doliului, Laura are să se căsătorească cu Maleschi. Va fi cea mai frumoasă pereche din lume. Italianul ăsta are trup şi cap de Antinous, la care se adaugă o piele aurie, un păr negru ca pana corbului şi ochi de culoarea Mării Mediterane. Poate că Laura îl iubeşte, dar din motive necunoscute mie îşi bate joc de el în mod făţiş. De câteva ori a fost atât de

nepoliticoasă cu el, încât m-a uimit. Nu credeam ca firea ei estetică să fie în stare de asemenea ieşiri. Probabil că în ea nu-i numai Aspasia, ci şi Xanthippa1. Am constatat în repetate rânduri că femeia care-i doar frumoasă, fără alte calităţi sufleteşti, şi pe care oamenii o consideră o stea, este adesea mai mult decât atât, este o întreagă constelaţie, sau chiar două deodată: Ursa mare pentru anturaj şi Crucea pentru soţ. E clar că Laura a fost o adevărată cruce pentru Davis şi că este Ursa Mare pentru Maleschi. Poate c-ar fi fost şi pentru mine, dacă nu s-ar fi simţit cam străină aici la Paris şi dacă nu s-ar fi gândit că-i mai bine să aibă în mine un aliat, decât un adversar. Ciudat lucru, la Paris place mai puţin decât în Italia sau, în general, pe litoralul Mediteranei. Este pur şi simplu prea clasică, prea frumoasă pentru Paris, unde domneşte un gust oarecum pervers, lucru care se vede şi în literatură, şi în plastică, unde urâţenia excită mai mult nervii lor tociţi decât o frumuseţe simplă. Oricine poate observa că cele mai mari stele demi-mondene sunt mai degrabă urâte, decât frumoase. În privinţa Laurei, mai există o cauză a succesului ei relativ scăzut pe malurile Senei. Are o inteligenţă cu adevărat

Xanthippa, soţia lui Socrate, cunoscută pentru spiritul ei acid neobişnuită, însă tot aşa, mult prea lineară pentru gusturile de aici şi mai ales prea puţin flexibilă. La Paris sunt o mulţime de oameni care gândesc serios şi au un orizont larg, dar în viaţa de societate primesc aplauze cei care ştiu să se agaţe de orice obiect, cum se agaţă maimuţa cu coada de o creangă – şi să facă tumbe. Cu cât tumbele vor fi mai extravagante şi mai neaşteptate, cu atât succesul va fi mai sigur. Laura înţelege asta, dar simte că pentru ea e tot atât de imposibil ca şi mersul pe sârmă. Pe mine mă consideră mai abil în această gimnastică a minţii şi de aceea îi sunt util.

Vrând să sporească *the attraction* a salonului său, îl specializează în muzică. Ea însăşi cântă ca o sirenă şi realmente atrage oamenii prin asta.

În salonul ei o întâlnesc adesea pe pianista Klara Hilst, o nemţoaică tânără şi solidă, uriaşă de statură, pe care unul dintre pictorii de aici a caracterizat-o astfel: *Cest beau, mais c'est deux fois grandeur naturelle* în ciuda originii sale germane, a avut mare succes aici în ultima vreme. În ceea ce mă priveşte, probabil că-s învăţat cu şcoala veche, căci nu pot să apreciez felul modern de a cânta, care constă în forţă, adică în a rupe clapele pianelor. În timp ce o ascultam ultima oară pe domnişoara Hilst cântând la Laura, mă gândeam că, dacă pianul ar fi fost un bărbat care i-ar fi sedus sora, n-ar fi putut să-l bată mai aprig. Cântă şi la armoniu. Bucăţile ei au mare succes în lumea muzicală de aici, fiind cotate ca profunde, pentru că, atunci când le ascultă a zecea oară, omul îşi spune: „poate a unsprezecea oară o să înţeleg ceva". Recunosc, remarcile mele sunt răutăcioase şi cam temerare

1 „E frumoasă, dar are de două ori dimensiunile naturale" (în limba franceză, în original)

pentru un nespecialist. Totuşi, în mintea mea se naşte următoarea întrebare: oare muzica pentru a cărei înţelegere trebuie să fii profesor de conservator, la care n-au acces nu zic oamenii simpli, dar nici chiar cei cultivaţi şi cu o oarecare pregătire muzicală, este ceea ce ar trebui ea să fie? Mă tem că, dacă au să meargă tot pe calea asta, muzicienii au să formeze cu timpul o castă precum cea a preoţilor egipteni, care ţineau ştiinţa şi frumosul numai pentru ei.

Spun asta deoarece am observat că, de la Wagner încoace, muzica – spre deosebire de pictură, de exemplu – merge într-o direcţie complet opusă. Pictura modernă îşi restrânge de bunăvoie graniţele competenţei sale, se

eliberează de ideile literare şi filosofice, nu se lasă ademenită să pună pe pânză cuvântări, cazanii, evenimente istorice care au nevoie de comentarii şi nici măcar alegorii care nu pot fi înţelese de la prima vedere, într-un cuvânt, se limitează – totalmente conştientă de ceea ce face – la redarea formelor şi a petelor de culoare. Muzica de la Wagner încoace, dimpotrivă: se străduieşte să fie nu numai o armonie de tonuri, ci totodată şi filosofia acestei armonii. Bănuiesc că, în curând, o să vină vreun mare geniu muzical care-o să spună, ca Hegel la vremea lui: „Numai unul m-a înţeles – şi acela nu deplin”.

Domnişoara Hilst este din categoria celor care filosofează în muzică, lucru cu atât mai ciudat, cu cât are o fire foarte simplă şi deschisă. Cariatida aceasta are nişte ochi limpezi şi naivi de copil şi, de asemenea, o sinceritate şi o bunătate copilărească.

Mulţi se învârtesc aici în jurul ei, atraşi de frumuseţea şi de nimbul care înconjoară orice femeie pe capul căreia a poposit harul artistic; totuşi, niciodată n-a planat asupra ei nici cea mai mică umbră, nici cea mai nevinovată bârfeală. O vorbesc de bine chiar şi femeile, dezarmate de bunătatea, de simplitatea şi de veselia ei. Se amuză ca un ştrengar, de multe ori am văzut-o râzând ca elevele, până la lacrimi, fapt care ar revolta lumea bună dacă Klarei, ca artistă, nu i s-ar trece totul cu vederea. Este, în genere, un tip frumos din punct de vedere moral, cu toate că, în afară de partea artistică, nu-i prea dotată. Laura, care în fond n-o poate suferi, mi-a dat de înţeles de câteva ori că această cariatidă mă iubeşte. Presupun că nu-i aşa, deşi ar putea să fie, dacă m-aş strădui. E evident, Klara ţine mult la mine, m-a simpatizat de la prima vedere. Eu îi răspund cu reciprocitate, dar nu mă gândesc să fac niciun fel de paşi care ar fi în detrimentul ei. Când văd o femeie pentru prima dată, mă uit la ea în virtutea vechilor

deprinderi, ca la o posibilă viitoare pradă – dar astea sunt mai degrabă nişte reflexe necontrolate. Gândul următor este cu totul altul. Am faţă de femei sentimentul pe care-l poate avea un giuvaiergiu retras din afaceri faţă de pietrele scumpe. Când văd câte o bijuterie de preţ, îmi spun: „ar merita să încerc”, după care îmi amintesc că am lichidat – şi plec mai departe.

Acum, să spun adevărul adevărat. Siguranţa Klarei este păzită, în afară de cauzele de mai sus, şi de statura ei exagerată. Nu mi-au plăcut niciodată femeile atât de înalte.

Cu toate acestea, am început odată, în glumă, s-o conving să concerteze la Varşovia; i-am promis c-o să mă duc cu ea, în calitate de impresar onorific. Nu zic că, dacă s-ar face, o asemenea călătorie n-ar prezenta o anumită atracţie pentru mine.

Într-adevăr, am de gând să mă duc în ţară. Mătuşa a trecut casa ei de la Varşovia pe numele meu şi mă cheamă să punem la punct formele de proprietate. Acum trebuie să fie acolo, căci este întotdeauna la Varşovia în timpul concursurilor hipice. Pentru că – cine ar crede! – mătuşa mea, o femeie atât de serioasă, atât de devotată gospodăriei, rugăciunilor şi faptelor caritabile, are totuşi o pasiune mondenă: cursele! Asta-i slăbiciunea ei. Poate că instinctul de cavaler, care se transmite la fel de bine femeilor, ca şi bărbaţilor, şi-a găsit la ea o asemenea formă de manifestare. Caii noştri aleargă de nu ştiu câţi ani – şi mereu mănâncă bătaie. Mătuşa nu pierde însă nicio cursă, e întotdeauna prezentă, se înfierbântă; când aleargă caii noştri, stă sprijinită în baston, pe scaunul din spate al docarului, cu pălăria pe-o ureche, urmărind cursele cu patimă, după care o apucă o furie de nedescris şi luni de zile îi otrăveşte viaţa domnului Chwastowski. Acum zice că are un cal extraordinar şi mă cheamă să vin, să asist la

triumful culorilor negru şi portocaliu. Am să mă duc.

Dar am să mă duc şi pentru alte motive. Am spus că acum sunt relativ liniştit şi că nu cer nimic, nu mă aştept la nimic şi-mi limitez eul după propriile-mi puteri, într-un cuvânt, îmi dau consimţământul la un fel de paralizie spirituală, până când o veni şi cea fizică să pună stăpânire pe mine, cum a pus pe tata. Dar nu pot să uit din ce cauză paralizia mea nu este nici perfectă, nici totală. Fiinţa aceea, unica pe care-am iubit-o în viaţa mea, îmi apare acum în închipuire despărţită în două: una se numeşte doamna Kromicka, cealaltă, Aniela. Doamna Kromicka îmi este indiferentă şi străină, în schimb Aniela îmi bântuie conştiinţa, aducându-mi în dar sentimentul vinovăţiei, al prostiei, al incapacităţii spirituale, al durerii, al amărăciunii, al decepţiei şi al pierderii n emediabile. Ce duh darnic şi binefăcător! Cred că numai atunci m-aş simţi bine, dacă mi s-ar extirpa partea din creier unde se află memoria. Poţi să trăieşti şi aşa, cu sentimentul că eşti un car fără roţi, dar e o viaţă tare mizeră, încerc de fiecare dată să izgonesc din mine gândul: ce-ar fi fost, dacă totul s-ar fi aranjat altfel – dar nu reuşesc întotdeauna. Darnicul şi binefăcătorul meu înger revine iar şi iar şi îmi răstoarnă pe cap cornul abundenţei. Presupunând că doamna Kromieka o va ucide pe Aniela din mine – vreau totuşi să mă duc, să mă uit la fericirea ei, la traiul ei de femeie căsătorită şi la toate schimbările care, în mod obligatoriu, trebuiau să se fi manifestat în ea, făcând-o să nu mai semene deloc cu Aniela. Poate c-am s-o văd pe doamna Kromieka la Płoszów. E imposibil ca, având acolo o mamă bolnavă, să nu se ducă s-o vadă, după o despărţire de zece luni.

Presupun că în această privinţă nu mă înşel şi nu-mi fac iluzii: *ceci tuera cela*[21]. Contez, în primul rând, pe nervii mei, pe care-i irită orice. Îmi amintesc doar că,

21 „Aceasta o va ucide pe cealaltă“ (în limba franceză, în original)

atunci când am cunoscut-o pe Aniela şi când farmecul ei începuse să mă învăluie cu o putere irezistibilă, gândul că un oarecare Kromicki s-a apropiat de ea îmi producea repulsie şi mi-o făcea mai puţin dragă. Darămite acum, când e nevasta aceluiaşi Kromicki, când este a lui trup şi suflet. Pot spune aproape cu siguranţă că are să mă irite, că are să mă respingă la fiecare pas şi că *ceci tuera cela*!

Şi dacă nu? De fapt, ce-am eu de pierdut dacă o să fie altfel? Nu urmăresc să obţin beneficii, dar dacă ar reieşi că vina nu-i numai de partea mea, că nu-s numai eu răspunzător de ceea ce s-a întâmplat şi că povara trebuie împărţită în două, poate că asta mi-ar da o anumită mulţumire. Spun: poate, căci nu garantez. Departe de mine gândul răzbunării. Numai pe scenă se răzbună oamenii pentru decepţii sentimentale. În realitate, întorc doar capul dezgustaţi – şi cu asta basta! în primul rând, ca să-i dovedesc doamnei Kromicka faptul că a procedat greşit dispreţuind căinţa mea, ar trebui să cred eu însumi cu fermitate în asta, dar eu am clipe când pe cuvântul meu că nu mai sunt sigur de nimic.

5 aprilie

Acum ştiu precis că o voi întâlni pe doamna Kromicka, fiindcă aflu din scrisoarea mătuşii că soţul ei a vândut moşia din Wolynia şi a plecat cu afaceri în Orientul îndepărtat, aşa că ei nu i-a mai rămas nimic altceva de făcut decât să se întoarcă la mama, la Płoszów. În prima clipă am primit vestea asta, dacă nu indiferent, cel puţin cu un echilibru total al minţii, dar am constatat că ea creşte în mine tot mai mult. Asta-i caracteristica sistemului meu nervos. În prezent, nu mă mai pot gândi la nimic altceva; întâmplarea aceasta prezintă o deosebită importanţă pentru cele două femei. În decurs de zece luni, Kromicki a vândut domeniul acela, cu un pământ excepţional, pe care familia Anielei îl stăpânea de patru

sute de ani şi pentru păstrarea căruia doamna Celina şi-a sacrificat toată viaţa. A venit veneticul acesta şi l-a vândut cu inima uşoară, numai pentru că i s-a dat un preţ bun, care-i permitea să-şi asigure succesul negoţului.

Poate să câştige nu ştiu câte milioane cu banii aceştia, dar ce lovitură pentru cele două femei! Ce-or fi gândind acum despre el? Mătuşa îmi scrie că stă la căpătâiul doamnei Celina, a cărei boală s-a agravat mult după primirea veştii. Sunt absolut convins că, semnând împuternicirea pentru soţul ei în vederea vânzării, Aniela n-a ştiut ce face. Îl apără însă în faţa oamenilor. Mătuşa îmi citează în scrisoare cuvintele ei: „S-a întâmplat o nenorocire, dar era inevitabilă, şi Karol nu poate fi învinuit de nimic!” Apără-l, apără-l, nevastă credincioasă şi loială! N-ai să mă poţi însă împiedica să cred că te-a rănit profund şi că-l dispreţuieşti din tot sufletul. Toate îmbrăţişările şi mângâierile lui n-au să-ţi şteargă din minte verbul a vândut! Şi doamna Celina, protectoarea lui, care credea, că primul lui pas după cununie va fi să cureţe de ipoteci, cu milioanele lui, averea Anielei!… Eu, dragile mele doamne, eu care nu folosesc cuvinte mari, „cetăţeneşti”, n-aş fi vândut-o, dacă nu din alte motive, cel puţin din delicateţe, din ataşament faţă de voi, de teama de a nu vă da o lovitură. Dar la speculaţii bancare e nevoie de bani gheaţă şi… de protecţie. Nu exagerez, dar uneori milioanele lui mi se par fictive. Poate c-o să le câştige de-acum încolo, poate că vânzarea moşiei o să contribuie la asta, dar cred că, dacă le-ar fi avut, n-ar fi rănit-o atât de dureros pe soţia lui şi n-ar fi privat-o de un acoperiş deasupra capului. Mătuşa îmi scrie că imediat după vânzare el a plecat la Baku şi de acolo în Turkestan. Aniela e prea tânără ca să locuiască singură, aşa că o să stea în timpul acesta cu mama ei, iar maică-sa e la Płoszów. Pe de o parte, stă acolo pentru că nu se poate mişca din cauza

bolii, iar pe de altă parte, pentru că mătuşa n-o lasă să plece, iar ea nu vrea s-o supere pe mătuşa. O cunosc prea bine pe Aniela, ca să n-o bănuiesc de niciun calcul. Este totalmente dezinteresată. Însă maică-sa, care ar fi vrut să-i dăruiască unicei ei fiice lumea întreagă, mizează pe faptul că mătuşa n-o s-o uite pe fetiţa ei la alcătuirea testamentului. De altfel, cred că socoteşte bine. Mătuşa mea n-a crezut niciodată prea serios în milioanele lui Kromicki, lucru pe care mi l-a dat de înţeles de câteva ori, cu nelinişte şi aproape cu umilinţă. Considerând că tot ce are aparţine neamului Płoszów schi, probabil că se teme să nu văd în intenţia ei de a-i lăsa ceva Anielei o nedreptate faţă de familie. Cât de puţin mă cunoaşte! Dacă astăzi Aniela ar rămâne fără pantofi în picioare şi dacă pentru o pereche de pantofi ar trebui să dau toată moşia Płoszów şi restul averii mele – aş da. Poate că asta ar decurge din dorinţa răutăcioasă de a mă evidenţia prin contrast cu Kromicki, dar aş da fără îndoială totul.

Acum însă, asta n-are nicio importanţă. Mă gândesc necontenit că ele sunt la Płoszów şi că vor rămâne acolo atâta vreme cât va dura călătoria lui Kromicki, adică Dumnezeu ştie cât. O voi vedea zilnic pe doamna Kromieka… La gândul acesta mă cuprinde o nelinişte, în care e şi curiozitatea de a vedea cum se vor aranja relaţiile dintre noi şi închipuirea diferitelor întâmplări, care ar putea avea loc dacă felul meu de a fi şi sentimentele mele pentru ea ar fi altele. Nu mă mint niciodată. Repet: mă duc acolo să mă lecuiesc, fiindcă n-o iubesc pe doamna Kromieka şi n-o voi iubi, dimpotrivă, sper că văzând-o s-o pot izgoni din inima mea pe Aniela cea de demult, sper că asta-i o metodă mai bună decât toate fiordurile şi gheizerele de pe lume. Dar n-aş fi eu însumi, n-aş mai fi omul care a trăit şi a gândit atât de mult, dacă n-aş vedea şi pericolele care s-ar fi putut ivi, dacă situaţia ar fi fost

alta.

Dac-aş vrea să mă răzbun, dacă însuşi numele» doamna Kromieka” nu mi-ar repugna într-atât, ce m-ar putea împiedica, ce m-ar putea reţine? Doar acolo, în Płoszówul acela liniştit, departe de oraş, n-am fi decât noi doi şi cele două doamne bătrâne naive ca nişte copii, cu cinstea lor nepătată. Le ştiu în această privinţă şi pe tanti, şi pe doamna Celina, în sferele înalte poloneze poţi întâlni femei stricate până în măduva oaselor, dar, în special printre cele în vârstă, sunt femei care trec prin viaţă, ca să zic aşa, ca nişte îngeri, fără să-şi pângărească nici măcar gândul cu ideea răului. Prin capul uneia ca mătuşa, ori ca doamna Celina, nici nu poate trece gândul că pe Aniela ar putea-o paşte vreun pericol, de vreme ce este căsătorită. Aniela însăşi face parte din această categorie de femei. Ea n-ar fi respins ultima mea rugăminte, dacă n-ar fi apucat să-i dea cuvântul lui Kromicki. Polonezele de acest soi preferă să-şi frângă inima decât să-şi calce cuvântul. Când mă gândesc la asta mă apucă furia, înăbuş în mine nevoia pe care o simte orice om de a-şi dovedi dreptatea; nu vreau să-i dovedesc nimic doamnei Kromicka, dar dacă s-ar găsi cineva care să demonstreze unei femei de tipul acesta că nu poţi să calci în picioare nepedepsit legile naturii şi ale inimii, că aceste legi sunt mai puternice decât toate doctrinele etice făcute de mâna omului, că astfel de fapte se răzbună – aş fi foarte fericit. Este adevărat că faţă de Aniela sunt vinovat, dar am dorit sincer să repar totul – şi ea, ştiind asta, m-a respins… Probabil că m-a respins ca să-şi poată spune: „Eu nu-s ca Leon Płoszówski. Mi-am dat cuvântul – îl respect”. Asta nu-i virtute, e uscăciune a inimii, nu-i eroism, ci prostie, nu e corectitudine a conştiinţei, ci doar vanitate. Nu pot, nu pot să uit!…

Poate c-o să mă ajute însăşi doamna Kromicka. Când am s-o văd mulţumită de eroismul ei, rece, sătulă de

mângâieri, îndrăgostită sau prefăcându-se a-şi iubi soţul, urmărind plină de curiozitate da durerea care mă apasă e suficient de mare şi dacă mă apasă cu destulă tărie – atunci o să mi se facă atâta silă de această nevastă virtuoasă, plină de fericire şi de propria ei virtute, că poate o să plec din nou pe unde trăiesc renii. Dar atunci nu se va mai ţine scai de mine amintirea ei cum se ţine pescăruşul după vapor.

S-ar putea, de asemenea, ca doamna Kromieka să joace puţin rolul victimei mele şi ca întreaga ei comportare să pară a-mi spune: „E vina ta!" N-are decât! Am văzut şi d-astea pe lume. La fel cum florile artificiale au păcatul că nu miros, tot aşa şi cununile artificiale de spini au calitatea că nu înţeapă, aşa că le porţi cu plăcere pe cap, ca o pălărie, cu care-ţi stă bine. De câte ori vedeam o asemenea „victimă", căsătorită, chipurile, din disperare, îmi venea să-i spun: Minţi! Poate c-ai fost victimă, dar numai până când el, alesul tău, s-a apropiat pentru prima dată de tine în papuci de casă. De atunci ai încetat a mai fi patetică, nu eşti decât caraghioasă şi banală, şi asta cu atât mai mult cu cât continui să joci rolul victimei".

6 aprilie

Ce cuvânt frumos şi înţelept grecescul *AnankeX* Mi-a fost scris să nu-mi găsesc liniştea din cauza acestei femei, nici măcar atunci când voi înceta să mă mai ocup de ea. M-a tulburat foarte mult vestea vânzării moşiei şi a întoarcerii Anielei la Płoszów. Am dormit prost azi-noapte; îmi treceau prin minte tot felul de întrebări şi căutam răspunsuri. De exemplu, mă întrebam: aş avea oare dreptul s-o abat pe doamna Kromieka de pe calea fidelităţii conjugale sau nu? Nu doresc şi nu voi face lucrul acesta, căci doamna. Kromieka nu mă atrage – dar aş avea dreptul s-o fac? „m umplu şi eu viaţa cu tot felul de asemenea *to be or noi to be*. Gândurile de soiul acesta nu-s printre cele

mai elevate plăceri posibile, căci cel mai adesea sunt ca alergatul câinelui după propria-i coadă: n-o să prind nimic, n-o să demonstrez nimic şi, în plus, o să obosesc. Dar am cel puţin consolarea că a mai trecut o zi sau o noapte. Am constatat cu ocazia asta că, în ciuda scepticismului meu, am capacitatea de a resimţi scrupule de-a dreptul demne de vicarul din Płoszów. Omul modern este alcătuit din atâtea fire, că atunci când încearcă să le descurce, mai rău le încurcă. În zadar am repetat toată noaptea că, din punct de vedere pur teoretic, am dreptul s-o corup. O voce de cleric închistat spunea în mine: Nu! nu! nu! Ar trebui să mă dezbar de asemenea scrupule trăgându-le frumuşel de urechi, căci asta-i o chestiune care priveşte echilibrul meu mintal.

La ora aceasta de seară sunt tocmai într-o dispoziţie propice pentru aşa ceva. Astăzi după-amiază, în casa unui pictor cunoscut, am auzit cum doamna Davis pleda în faţa a doi scriitori francezi că femeia trebuie să rămână inabordabilă toată viaţa, fie şi numai *pour la netteté du plumage*-şi Maleschi repeta: *Oui*, *oui*!… *duplumaze*! – în timp ce eu îmi imaginam cum toţi crabii din Marea Mediterană s-ar răsturna pe spate auzind aceasta şi ar ridica cleştii în sus, în semn de rugăminte către Zeus să trimită un trăsnet. În paranteză fie spus, doamna Davis a împrumutat expresia asta de la mine, iar eu de la Feuiliet[2223]. Am ascultat serios, nu mi-am permis nici măcar un zâmbet, dar m-a cuprins o dispoziţie veselă şi cinică, ale cărei urme mai sunt şi acum prezente. Asta-i cea mai bună cale împotriva scrupulelor.

Să mergem deci mai departe! Aş avea oare dreptul s-o fac pe doamna Kromieka să se îndrăgostească de mine şi, în caz de succes, s-o abat de la calea cea dreaptă? Mai

22 „Pentru netezimea penelor“ (în limba franceză, în original)

23 Octave Feuillet, romancier francez (1821-1890)

întâi, să privim chestiunea de pe poziţia onoarei, aşa cum o înţeleg în general oamenii care se cred gentlemani şi pe care lumea-i consideră ca atare. Nu găsesc niciun paragraf care să-mi interzică să procedez astfel. La drept vorbind, cred că-i unul dintre cele mai ciudate codice care au existat vreodată sub soare. Căci, dacă fur cuiva bani, atunci, conform accepţiunii generale a onoarei, oprobriul cade asupra mea, ca hoţ, în timp ce păgubitul iese curat din toată afacerea; dacă însă fur nevasta cuiva, atunci eu, hoţul, ies curat, iar ruşinea cade asupra celui păgubit. Ce înseamnă asta? Să fie vorba pur şi simplu de alienarea simţului moral sau între furtul unui portmoneu şi cel al unei soţii sunt deosebiri atât de mari, încât nici nu se cade să le compari? Gândindu-mă la asta în repetate rânduri, am ajuns la concluzia că sunt lucruri diferite. Fiinţa umană nu poate fi proprietate în aceeaşi măsură cu un obiect; furtul de nevastă este un act de voinţă bilaterală. De ce să ţin seama de dreptul bărbatului, de vreme ce însăşi soţia nu-i recunoaşte acest drept? Ce-mi pasă mie de el? Dacă există o persoană care vrea să-mi aparţină o iau. Soţul ei este inexistent pentru mine, iar jurămintele ei nu mă privesc. Atunci, ce trebuie să mă reţină? Respectul pentru instituţia căsătoriei? Dac-aş iubi-o pe doamna Kromieka, dac-aş putea-o iubi, aş striga din adâncul inimii: „Protestez împotriva căsătoriei tale! Protestez împotriva obligaţiilor tale faţă de Kromicki! Eu sunt viermele pe care căsnicia asta îl striveşte sub picior şi tocmai mie, care cu ultima suflare aş dori să muşc această talpă, îmi cereţi s-o respect? Pentru ce? De ce?

Ce poate să-mi pese mie de un aranjament care stoarce din mine tot sângele şi tot cheful de viaţă? Desigur, e o lege a naturii că oamenii se hrănesc cu peşti, dar nu-i cereţi peştelui, care-i curăţat de viu, înainte de a fi băgat în oală, să mai fie şi plin de respect faţă de această lege!

Protestez şi muşc! Iată răspunsul meu!” Idealul spencerian al omului dezvoltat, la care impulsurile individuale se află într-o armonie perfectă cu ordinea socială, nu-i decât un postulat. Ştiu, ştiu prea bine, că unul ca Sniatynski m-ar da gata cu o singură întrebare: „Deci, eşti adeptul amorului liber?” Nu, nu sunt! Sunt adeptul meu însumi. *I am for myself*![24] De altfel, nu vreau să ştiu nimic despre teoriile voastre. Dacă tu ai să te îndrăgosteşti de o altă femeie sau soţia ta de alt bărbat, atunci să vedem la ce-ţi mai slujesc preceptele voastre şi paragrafele privitoare la respectarea ordinii sociale”. În cel mai rău caz, sunt inconsecvent. La fel de inconsecvent am fost şi atunci când eu, sceptic din fire, am dat acatist la biserică pentru fericirea lui Leon şi a Anielei şi când m-am rugat, ca un copil. Şi când am vărsat lacrimi, ca un prost. Promit ca în viitor să fiu inconsecvent ori de câte ori îmi va fi astfel mai bine, mai comod, ori de câte ori voi putea fi fericit prin asta. În lume nu există decât o singură logică – logica pasiunii. Mintea are doar darul de a atrage din când în când atenţia, însă apoi, când caii o rup la goană, se urcă pe capră şi păzeşte trăsura să nu se frângă în bucăţi. Inima nu se poate asigura împotriva iubirii, iar iubirea este o stihie, o forţă ca fluxul şi refluxul mării. O femeie îndrăgostită de soţul ei nu-i constrânsă cu porţile iadului, căci jurământul de fidelitate conjugală nu-i decât consfinţirea iubirii ei – însă când e numai o obligaţie, atunci primul flux o aruncă pe nisip, ca pe un peşte mort. Nu pot să-mi iau angajamentul că n-o să-mi crească barba, ori că n-o să îmbătrânesc – şi de câte ori o fac, legile vieţii mă strivesc pe mine şi angajamentele mele.

Ciudat lucru: tot ceea ce scriu este, aşa cum am spus, teorie pură. N-am asemenea intenţii, care să necesite justificări faţă de mine însumi, şi totuşi, reflecţiile de genul acesta mă tulbură şi m-au tulburat şi acum în asemenea

24 „Sunt pentru mine însumi!“ (în limba engleză, în original)

hal, că a trebuit să mă opresc din scris. Liniştea mea e al naibii de superficială… M-am plimbat mai mult de o oră prin cameră şi, în cele din urmă, am găsit ce mă iritase atât…

Este foarte târziu. De la fereastra camerei mele văd cupola Palatului Invalizilor, care străluceşte sub lumina lunii cum strălucea altă dată biserica Sfântul Petru, când mă plimbam plin de speranţe prin Pincio şi mă gândeam la Aniela. Fără voie m-am lăsat cuprins de amintirea asta. Acum totul va rămâne aşa cum este. Un lucru e sigur: că şi eu aş fi putut fi mai fericit, şi ea ar fi putut fi de zece, de o sută de ori mai fericită decât este. Chiar şi astăzi, dac-aş nutri nu ştiu ce intenţii ascunse, dacă ea ar constitui nu ştiu ce ispită pentru mine şi tot aş da înapoi, de teamă să n-o fac nefericită. Nu doresc asta pentru nimic în lume, pentru nimic! Numai gândul că ar putea suferi din cauza mea mi-ar anula orice iniţiativă şi hotărâre. Viaţa a făcut ca părţile negative ale caracterului meu să se dezvolte, iar cele pozitive să dispară, însă un lucru este cert, şi anume că nici acum n-am inimă rea. Am nutrit pentru ea munţi de tandreţe.

Dar astea sunt lucruri trecute. Scepticul din mine îmi strecoară o altă întrebare: oare ea ar fi, într-adevăr, nefericită, dacă aş proceda cum spuneam mai sus? M-am convins nu o dată în viaţă că femeile sunt nefericite numai atâta timp cât luptă. Când încetează lupta, indiferent de rezultat, ele se bucură de o perioadă de linişte, de mulţumire, de fericire… Am cunoscut aici, la Paris, o femeie care timp de trei ani a dus o luptă acerbă cu ea însăşi, iar pe urmă, când inima şi-a spus cuvântul, nu i-a mai rămas decât o necontenită remuşcare: că s-a opus atât de multă vreme.

La ce-mi ajută însă să-mi pun toate întrebările astea şi să încerc să rezolv toate chestiunile de genul acesta?

Ştiu că orice principiu poate fi demonstrat şi că de orice dovadă te poţi îndoi. Au trecut timpurile bune, când oamenii se îndoiau de tot, în afară de capacitatea minţii lor de a deosebi adevărul de minciună şi binele de rău. Acum nici atât, de jur-împrejur numai erori, erori, erori! mai bine să mă gândesc la apropiata mea călătorie... Şi Kromicki ăla, care a vândut averea soţiei, rănind-o atât de tare!... A trebuit să scriu negru pe alb, căci altfel nu-mi venea să cred că-i adevărat...

10 aprilie

Am fost aseară la doamna Davis să-mi iau rămas-bun şi am nimerit la un adevărat concert. Cred că Laura s-a îndrăgostit de-a binelea de muzică. Domnişoara Hilst a cântat la armoniu. Îmi face întotdeauna plăcere când o văd, dar în mod special îmi place de ea când se aşază la armoniu şi ia primele acorduri cu ochii plecaţi asupra claviaturii. Văd atunci în ea gravitate, concentrare şi o linişte extraordinară. În momentele astea, îmi aminteşte de sfânta Cecilia, care este cea mai simpatică dintre sfinţi şi de care aş fi fost îndrăgostit, dac-aş fi fost contemporan cu ea. Acelaşi profil senin, pur, aceleaşi trăsături nobile. Ce păcat că e atât de mare, deşi, când o vezi cântând, uiţi de statură. Din timp în timp, pleoapele-i plecate se ridică în sus, de parc-ar vrea să-şi reamintească vreo notă auzită în înalturi, în clipele de inspiraţie – şi ea însăşi arată atunci plină de inspiraţie. Pe drept poartă numele de Klara, căci rareori întâlneşti un suflet atât de transparent. Am spus că-mi place s-o văd, nu s-o aud, căci, din păcate, muzica ei rămâne în continuare neînţeleasă pentru mine sau, mai bine zis, cu greu prind vreo idee. Cu toate observaţiile mele răutăcioase, cred totuşi că e deosebit de talentată.

Când a terminat de cântat, m-am apropiat de ea şi, mai în glumă, mai în serios, am declarat că a sosit momentul plecării la Varşovia şi că, în baza înţelegerii

noastre mai vechi, o anunţ să fie gata. Am constatat cu uimire că ia în serios cuvintele mele. Mi-a răspuns că, într-adevăr, de multă vreme intenţiona să se ducă la Varşovia, iar în privinţa pregătirilor, ea e oricând gata, numai s-o ia pe ruda ei mai în vârstă, care o întovărăşeşte peste tot, şi claviatura surdă, la care exersează chiar şi în tren.

M-a cam speriat. Dacă realmente vrea să meargă, atunci va trebui s-o ajut într-o oarecare măsură să-şi organizeze concertele, iar eu aş prefera să plec imediat la Płoszów. În ultimă instanţă, am s-o predau lui Snitynski, care-i poate fi mai de folos decât mine. De altfel, ea este fiica unui industriaş bogat de la Frankfurt şi succesul material îi este indiferent. Mă pune totuşi pe gânduri zelul cu care a acceptat călătoria asta. În primul moment, am vrut să glumesc şi să-i spun că sunt de acord cu claviatura surdă, dar nu mi se pare prea fericit gândul de a o lua cu ea pe bătrâna ei rudă. Noi, bărbaţii, suntem într-atât de obişnuiţi să vânăm oriunde şi oricând femeia, încât niciunul dintre noi nu s-ar apropia vreodată de o femeie tânără şi drăguţă fără un gând ascuns. Cine susţine contrariu, acela urmăreşte s-o păcălească pe femeie, tocmai în scopul de a o prinde mai uşor. În ceea ce mă priveşte, în clipa de faţă sunt preocupat de cu totul altceva, şi totuşi, ruda bătrână mi-a făcut, deocamdată, impresia unui obstacol, cu atât mai mult, cu cât probabil persoana mea joacă un oarecare rol în hotărârea ei atât de bruscă. În fond, Parisul este o scenă mult mai largă pentru afirmare muzicală decât Varşovia, iar dacă n-o interesează nici câştigul, atunci de ce vrea să meargă? După cum am mai pomenit, Laura mi-a dat de multă vreme de înţeles că domnişoara Hilst nutreşte pentru mine mai mult decât simpatie… Ciudată femeie, Laura asta! Nevinovăţia Klarei trezeşte în ea invidia, dar e o invidie pe care-ar simţi-o văzând, de exemplu, o bijuterie originală, o diademă

bogată, vreo dantelă nemaipomenită… Invidie pentru podoabe, nimic altceva! Precis că ar fi bucuroasă să-mi bage pe gât copilul ăsta uriaş, din acelaşi motiv. De mine nu-i mai pasă, fiindcă sunt o gătează pe care-a purtat-o de-acum la gât.

Femeia asta mi-a făcut, fără să vrea, atâta rău, că ar trebui s-o urăsc, dar nu pot. Mai întâi, deoarece conştiinţa îmi spune că, dacă ea nu s-ar fi ivit deloc în calea vieţii mele, aş fi găsit eu un alt mod, la fel de eficient, să-mi irosesc fericirea; în al doilea rând, aşa cum diavolul este un înger decăzut, tot aşa şi ura este o iubire alterată, iar eu n-am iubit-o niciodată pe Laura. Simt pentru ea niţel dispreţ, dar asta-i cu totul altceva şi, în fond, şi ea mă răsplăteşte în acelaşi mod. Bănuiesc chiar că ea îmi doreşte mai mult rău decât eu ei.

În privinţa sentimentelor Klarei pentru mine, poate că are puţină dreptate. Astăzi mi-a apărut mai evident decât oricând. Dacă-i aşa, îi sunt recunoscător. Pentru prima oară în viaţă am chef să mă împrietenesc cu o femeie şi să nu-i înşel încrederea. Un suflet atât de neliniştit ca al meu poate că ar afla o alinare într-o prietenie ca asta.

Astăzi am discutat cu Klara ca doi prieteni. Nu-i extraordinar de inteligentă, însă are o minte limpede, cu delimitări precise între ceea ce consideră rău sau dizgraţios şi ceea ce consideră bun şi frumos; e o fire senină, deschisă. Are un fel de sănătate spirituală, de altfel, des întâlnită la nemţi. Din cât i-am cunoscut, deduc că cei de factura mea nu-s prea mulţi printre ei. Nemţii, ca şi englezii, sunt oameni pozitivi, care ştiu ce vor. Uneori se cufundă şi ei în marea nesfârşită a îndoielilor, dar o fac metodic, ca nişte oameni de ştiinţă, nu ca unii care se conduc numai după ce simt, ori ca geniile fără portofoliu, pentru care recenta lor filosofic transcendentală,

pesimismul lor ştiinţific de acum şi *voeltsebmerz-xxX* poetic au numai valoare teoretică. În practică se adaptează perfect la condiţiile vieţii. După Hartmann, cu cât omenirea trăieşte mai intens şi mai conştient, cu atât este mai nefericită, dar acelaşi Hartmann îl cheamă cu toată seninătatea pe neamţul *kulturträgel"* să lupte pentru propăşirea neamului german, în detrimentul celor din ţinutul Poznari. Dar, lăsând la o parte cazul acesta, care ţine de mârşăvia oamenilor, nemţii nu pun la inimă teoriile şi de aceea sunt calmi şi capabili de acţiune. Acelaşi calm îl are şi Klara. Nu se poate să nu fi ajuns

1» Activist cultural" (în limba germană, în original)

fapt nu s-a îndoit niciodată nici de adevărul ei, nici de fortăreaţă asediată, fortăreaţă dobândită – sunt defibolnavă, încât medicii, care iniţial voiau s-o trimită la Wiesbaden, au declarat acum că nu poate suporta nicio călătorie. Va rămâne deci la Płoszów, până se va face bine, ori până se va sfârşi – şi Aniela va sta cu ea, dacă Kromicki n-o să-şi rezolve repede afacerile şi n-o să considere cu cale să-şi întemeieze undeva un cămin. Din ceea ce mi-a spus mătuşa, am înţeles că va lipsi câteva luni. Am încercat să aflu cât mai multe despre Aniela şi nu mi-a fost greu, căci mătuşa discută cu mine foarte deschis. Mai ales că nu-şi poate închipui că o femeie măritată preocupă pe cineva altfel decât dintr-un sentiment de rudenie sau, mai bine zis, nici nu se gândeşte la asemenea lucruri. Aşa că mi-a spus totul şi despre vânzarea moşiei, pentru care nici ea nu-l poate ierta pe Kromicki. În cele din urmă, o apucase o asemenea furie, că şi-a rupt lănţişorul de la gât şi i-a căzut ceasul pe podea.

— Am să-i spun în faţă, zise, că asta-i o mârşăvie fără seamăn. Aş fi preferat să-i împrumut bani. Dar la ce bun? Speculaţiile lui sunt o prăpastie. Nu ştiu ce-o să iasă de aici, dar deocamdată bagă toţi banii în ele. În prima clipă

când am să-l văd, am să-i spun: ai să le ruinezi şi pe Aniela, şi pe Celina şi, în cele din urmă, ai să dai faliment. Ce le-ncălzeşte pe femeile astea milioanele lui, de vreme ce plâng după fiecare bănuţ? O josnicie şi nimic mai mult! Nu l-am putut suferi niciodată pe omul ăsta, care arată ca o ciupercă uscată – şi am avut dreptate.

Am întrebat-o dacă a vorbit deschis cu Aniela despre toate astea.

— Cu Aniela? Bine c-ai venit tu, cel puţin acum pot şi eu să mă descarc. Mă mai uşurez. Cu Aniela nu-i chip să vorbeşti deschis despre asta. O dată n-am mai rezistat şi am început să spun ceva, ea s-a înfuriat, pe urmă a izbucnit în plâns, zicând: A fost nevoit, a fost nevoit, a fost nevoit! – şi atât. Nu-ţi dă voie să spui nicio vorbă la adresa lui, ar fi bucuroasă să-i ascundă de lume toate defectele. Dar pe mine, femeie bătrână, nu mă păcăleşte ea. Sunt sigură ca în adâncul inimii îl condamnă la fel ca mine pentru vânzarea moşiei.

— Deci crezi că nu-l iubeşte?

Mătuşa s-a uitat mirată la mine.

— Cum să nu-l iubească? Pe cine altcineva să iubească? Tocmai de aceea se necăjeşte. Căci poţi să iubeşti şi să vezi totuşi părţile rele.

Eu sunt de altă părere, dar am preferat să tac în faţa mătuşii. Ea a continuat:

— Cel mai mult mă supără că e mincinos. Le-a asigurat pe Celina şi pe Aniela că peste un an, cel mult peste doi, va răscumpăra moşia. Spune-mi tu, e posibil aşa ceva? Spune!… Dar femeile astea îşi bagă în cap că aşa va fi.

— Cred că-i absolut imposibil. Îşi va continua speculaţiile lui.

— Iar el ştie asta şi mai bine decât noi, deci le minte în mod conştient.

— Poate numai ca să nu se necăjească ele prea mult.

Mătuşa s-a înfuriat şi mai tare.

— Adică, cum să nu se necăjească? Nu s-ar fi necăjit dacă nu vindea. Nu-l apăra degeaba! Nu merită decât oprobriul! Chwastowski nu-şi putea stăpâni revolta. S-a dus, s-a interesat de situaţie şi zice că şi fără niciun ban de nicăieri, el s-ar fi angajat să elibereze moşia de ipoteci în câţiva ani, dar bani eu aş fi fost prima care i-aş fi dat – şi tu i-ai fi dat. Tai fi dat, nu-i aşa?… Păi, vezi! Acum s-a dus totul de râpă!

Am mai întrebat-o cum stă Aniela cu sănătatea. Am întrebat cu o teamă ascunsă, ciudată, inexplicabilă, căci mi-era frică să n-aud ceea ce ar fi fost absolut natural, dar care mi-ar fi zdruncinat şi mai rău nervii, nici eu nu ştiu de ce. Sunt un amărât! Din fericire, mătuşa a înţeles perfect ce mă interesează şi mi-a răspuns cu aceeaşi furie de mai înainte:

— Nicio perspectivă!… Moşia a ştiut s-o vândă, dar în rest… nicio perspectivă!

Am întors imediat vorba. I-am spus mătuşii că în acelaşi tren cu mine a venit la Varşovia cea mai mare pianistă contemporană, care-i totodată o persoană foarte avută şi doreşte mult să dea câteva concerte de binefacere. Dar mătuşa mea are o fire ciudată. Mai întâi, a început s-o bestelească pe domnişoara Hilst, că n-a venit iarna, când este perioada cea mai bună pentru concerte; pe urmă, s-a gândit că totuşi nu-i prea târziu nici acum şi a vrut să dea fuga la Klara. Cu greu am reuşit s-o reţin, spunându-i că-i mai bine s-o previn pe pianistă de vizita ei. Mătuşa e în conducerea câtorva societăţi filantropice şi-şi face un titlu de glorie din a stoarce câte ceva pentru ele, în detrimentul celorlalte societăţi. De aceea se temea să nu i-o ia altcineva înainte.

La plecare, m-a întrebat:

— Când te muţi la Płoszów?

I-am răspuns că nu mă voi muta acolo. M-am gândit pe drum că va fi mai bine să locuiesc la Varşovia. Płoszów e numai la o milă distanţă, mă pot duce în fiecare dimineaţă şi să mă înapoiez seara. Pentru mine ar fi indiferent, dar să nu le dau oamenilor ocazia să bârfească. Prefer ca nici doamna Kromicka să nu-şi închipuie că ţin să locuiesc cu ea sub acelaşi acoperiş. Chiar am pomenit de treaba asta într-o discuţie cu Snitynski, dar ca şi cum aş fi vorbit de un lucru cu totul secundar şi lipsit de importanţă. I-am spus că nu intenţionez să locuiesc la Płoszów. Am observat că îmi dă dreptate şi chiar a avut de gând să-mi vorbească mai pe larg despre Aniela. Sniatynski e în mod incontestabil un om inteligent şi totuşi n-a înţeles că schimbarea condiţiilor impune o modificare a relaţiilor chiar şi între cei mai buni prieteni. A venit la mine, de parc-aş fi fost acelaşi Leon Płoszówski, care, tremurând ca frunza, îl ruga la Cracovia să-l salveze; a venit spre mine cu acelaşi ton de aspră oblăduire prietenească, vrând parcă să-şi vâre mâna până la cot în inima mea. L-am oprit pe moment, motiv pentru care a fost cam mirat şi supărat. Abia mai târziu s-a adaptat la actuala mea stare de spirit şi am început să discutăm, ca şi cum ultima noastră întâlnire nici n-ar fi avut loc. Vedeam însă că-i curios să ştie în ce dispoziţie sunt în prezent şi, neputând să mă întrebe direct, încerca pe ocolite, cu neîndemânarea scriitorului, care-i mare psiholog şi priceput analist când stă la biroul lui, dar care în viaţa practică e totalmente lipsit de abilitate.

Dac-aş fi avut la îndemână un flaut, aş fi putut, ca Hamlet, să i-l dau şi să-i spun: „Iată, cântă! Iar dac-ai să spui că nu ştii, atunci cum poţi presupune că tu, care nu eşti în stare să scoţi o notă dintr-o bucată de lemn, ai să poţi cânta după plac pe coardele inimii mele?”

Ieri-noapte am citit tocmai *Hamlet*, pentru a nu ştiu câta oară, şi de aici mi-a venit comparaţia. Este de-a dreptul inexplicabil cum omul de astăzi, în orice situaţie, în cele mai complicate şi mai contemporane depresiuni nervoase, nu găseşte nicăieri în altă parte atâtea analogii ca în această dramă bazată pe sângeroasa legendă a lui Holinshaed. Hamlet e omul aşa cum a fost, cum este şi cum va fi. După mine, Shakespeare a depăşit în *Hamlet* chiar şi pragul pentru genii. Căci pe Homer sau pe Dante îi înţeleg în contextul epocii lor. Înţeleg cum de au putut crea ceea ce au creat. Dar în ce chip a reuşit acest englez în secolul al şaptesprezecelea să prevadă toate psihozele care-s opera secolului al nouăsprezecelea, asta rămâne în continuare o taină pentru mine, cu toate studiile întreprinse în această direcţie.

După ce i-am dat deci lui Snitynski flautul hamletian, am recomandat-o grijii lui pe domnişoara Hilst, apoi am abordat iarăşi discuţia despre principiile lui de viaţă. I-am spus că dorul de ţară şi sentimentul datoriei patriotice sunt cauza venirii mele acum. Însă vorbeam atât de degajat, încât Snitynski n-a prea înţeles dacă o spun în bătaie de joc sau dacă astea-s, într-adevăr, sentimentele mele. Şi s-a repetat fenomenul despre care am scris când eram la Paris: ascendentul moral asupra mea, pe care i-l dăduseră ultimele evenimente, se topea cu fiecare clipă. Nici el nu prea ştia sigur ce să creadă. A înţeles însă un lucru, că nu mă poate descuia cu cheile vechi. La plecare, când l-am rugat din nou să se ocupe de domnişoara Hilst, s-a uitat atent la mine şi m-a întrebat:

— Ţii aşa de mult?

— Foarte. E o persoană faţă de care nutresc o mare prietenie şi o şi mai mare stimă.

În felul acesta am concentrat razele atenţiei lui asupra Klarei. Presupune, probabil, că-i noul meu amor. A

plecat furios. Nu ştie niciodată să-şi ascundă sentimentele. A tras uşa după el puţin cam tare, iar când m-am întors în vestibul, după ce l-am condus la scară, l-am auzit cum cobora câte patru trepte deodată, fluierând, aşa cum face de câte ori e nemulţumit de ceva.

De altfel, i-am spus adevărul, că-mi pasă de domnişoara Hilst. I-am scris şi ei astăzi, explicându-i de ce n-am vizitat-o până acum, şi răspunsul a sosit imediat. Klara este încântată de Varşovia şi de oamenii ei. Toţi muzicienii vestiţi de aici i-au făcut vizite în aceste trei zile, întrecându-se în amabilităţi şi oferindu-i sprijinul lor. Scrie că în niciun oraş n-a întâlnit oameni atât de amabili. Presupun că n-ar mai fi la fel de amabili dacă ea ar intenţiona să se stabilească aici definitiv, deşi Klara are darul de a-şi face prieteni pretutindeni. A vizitat puţin oraşul şi i-a plăcut. În special, parcul Lazienki. Sunt bucuros de entuziasmul ei, cu atât mai mult, cu cât, după trecerea graniţei, peisajul i-a făcut o impresie deplorabilă. Într-adevăr, e un ţinut pustiu de şes, unde n-ai de ce-ţi agăţa privirea, şi doar dacă eşti născut aici îi poţi găsi vreun farmec. Uitându-se pe fereastra vagonului, Klara repeta mereu: „Ah, acum îl înţeleg pe Chopin!”, dar nu-i adevărat, nici nu-l înţelege, nici nu-l simte, cum n-a ştiut să simtă nici farmecul acestui peisaj.

Eu, cu toate că-s fiul spiritual al străinătăţii, am darul de a simţi frumuseţea naturii noastre ca un atavism şi am constatat cu uimire, în repetate rânduri, că de câte ori vin primăvara în ţară, nu mă mai satur admirându-i priveliştile. Adică, ce privelişti? Uneori am încercat dinadins să-mi imaginez c-aş fi un pictor străin, că nu nutresc niciun sentiment pentru pământul acesta şi că-l privesc obiectiv, ca un străin. Atunci priveliştile produc asupra mea cu totul altă impresie, ca şi cum ar fi desenate de mâna unui copil care nu ştie să tragă decât linii sau de

mâna unui primitiv. Terenuri întregi de pârloagă, luncile inundate, căsuţele ţărăneşti dreptunghiulare, la orizont câţiva plopi în jurul vreunui conac şi apoi ogoarele întinse, delimitate de câte un brâu de pădure, „zece mile de nimic” – cum spun nemţii, un peisaj primitiv, sărac în linii şi de concepţii. Pe scurt, un fond pentru ceva inexistent, dar în clipa în care încetez însă să mai privesc ca un străin, când simt simplitatea priveliştii, integrându-mă în întinderea ei nesfârşită, în care se topeşte orice formă, ca sufletul în nirvāṇa, atunci capătă în ochii mei nu numai farmecul „primitivului” artistic, dar acţionează ca o alinare asupra sistemului meu nervos. Pot admira spre exemplu Apeninii, dar spiritul meu nu-i ştie pătrunde, rămâne la suprafaţă, ciocnindu-se de asperităţi. Aşa că, mai devreme sau mai târziu, e inevitabil să mă plictisesc. Resimţi ca odihnitor un peisaj numai când te contopeşti cu el, dar asta nu se realizează decât atunci când sufletul tău şi al naturii înconjurătoare au coordonate comune. Nostalgia apare tocmai atunci când ţi-e sufletul departe de ceea ce ar trebui să-l înconjoare în mod firesc. Cred că principiul acesta al înrudirii psihice cu mediul se poate aplica şi mai larg. Probabil pare ciudat că eu, crescut în străinătate şi îmbibat de cultura de-acolo, spun asemenea lucruri. Merg chiar mai departe: o femeie străină, chiar de-ar fi cea mai mare frumuseţe, rămâne pentru mine, într-o oarecare măsură, doar un exemplar al sexului frumos, nu-i însă un suflet de femeie.

N-am uitat ce-am scris mai demult despre poloneze. Dar nu se contrazice una cu cealaltă. Cu toate că le văd defectele, îmi sunt mai apropiate decât femeile din străinătate. De altfel, majoritatea vederilor mele mai vechi s-au destrămat ca nişte haine uzate.

Destul despre asta. Mă surprind cu uimire şi cu ruşine că tot ce scriu e numai ca să-mi abat gândurile. Da,

da! Vorbesc de peisaje şi de nostalgii, şi, de fapt, toate gândurile mele sunt la Płoszów. N-aş vrea să recunosc – dar trebuie! E în mine o nelinişte care parcă mă strânge de gât. S-ar putea ca şi sosirea acolo, şi şederea să fie mai uşoare decât mi le imaginez acum, în starea asta de încordare. Orice ajun e nesuferit. Când eram adolescent, am avut un duel şi-mi amintesc perfect, c-am fost neliniştit numai în ajun. Încercam să mă gândesc la altceva şi, la fel ca astăzi, în zadar. Gândurile mele cu privire la doamna Kromicka nu-s nici tandre, nici măcar prieteneşti, ci parcă mă trec nişte fiori; se năpustesc asupra mea ca nişte albine furioase şi nu-i chip să scap de ele.

17 *aprilie*

Am fost astăzi şi totul a fost complet altfel decât îmi închipuiam. Am plecat de la Varşovia, cu trăsura, la şapte dimineaţa, contând că pe la opt voi fi la Płoszów. Mătuşa îmi spusese că cele două doamne se trezesc devreme. Nu m-a părăsit nici măcar o clipă senzaţia aceea neplăcută de strângere de inimă şi de învălmăşire a gândurilor. Mi-am propus să nu plănuiesc dinainte felul cum am să le salut şi cum am să mă comport în continuare cu Aniela. Am hotărât să las totul la voia întâmplării. Nu mă puteam însă abţine să nu mă gândesc cum va fi, cum arată ea, cum o să mă întâmpine, ce-mi va da de înţeles, ce curs va da relaţiilor noastre. Căci, deşi eu nu-mi făcusem şi nu voiam să fac niciun fel de planuri în privinţa asta, nu ştiu de ce eram convins că ea şi le făcuse. De aceea, aveam momente de aversiune împotriva ei, după care, la gândul că, în fond, şi ea e constrânsă să se întâlnească cu mine, că n-o face de plăcere, simţeam un fel de milă pentru ea. Imaginaţia mi-era în asemenea măsură preocupată de persoana ei, încât o vedeam aievea. Mi-am amintit nespus de plastic firişoarele de păr castaniu de pe frunte, genele ei lungi, ochii, faţa mică şi delicată. Încercam să-mi închipui cum va

fi îmbrăcată. Îmi aminteam cuvintele ei, mişcările, expresia feţei, rochiile. Cu o neînţeleasă insistenţă îmi revenea în minte în special momentul acela când a coborât din camera ei în salon, după ce încercase să-şi mascheze îmbujorarea feţei cu pudră, în cele din urmă, amintirile au crescut atât de mult în consistenţă, încât s-au transformat în imagini. Şi m-am gândit: „Iarăşi mă bântuie fantomele!” Vrând să scap de ele, am început să vorbesc cu vizitiul. L-am întrebat dacă-i însurat, la care mi-a răspuns că „nu-i chip fără muiere” – după care a mai adăugat ceva, dar n-am mai auzit, căci în clipa aceea am zărit apărând în depărtare plopii de la Płoszów. Nici nu mi-am dat seama când am parcurs cele câteva verste, de la bariera oraşului.

Văzând Płoszówul, neliniştea din mine a crescut şi mai mult, iar gândurile au început să se învălmăşească mai iute. Mă străduiam să-mi concentrez atenţia la lucruri exterioare, la schimbările survenite în lipsa mea, la casele noi construite pe lângă drum. Repetam automat că e o vreme foarte frumoasă şi că primăvara-i deosebit de timpurie. Într-adevăr, era o dimineaţă splendidă, luminoasă, un aer răcoros şi proaspăt. Sub merii înfloriţi din curţile ţăranilor era puzderie de flori căzute, ca o zăpadă. Ceea ce vedeam înjur, parcă erau imagini din noua şcoală de pictură. Oriunde-mi întorceam privirile, dădeam de un *plein-air* luminos, transparent, în care se mişcau oameni, lucrând pe lângă casă, ori la câmp. Vedeam totul, înregistram totul, dar nimic nu mă absorbea pe de-a întregul. Impresiile acestea n-aveau putere de pătrundere, rămâneau numai la suprafaţa creierului, căci în adânc se ascundeau alte gânduri. În starea aceasta de dispersare a atenţiei, am ajuns la Płoszów. Am intrat în umbra răcoroasă a aleii de tei, la capătul căreia se vedeau în depărtare ferestrele palatului. Bietele mele gânduri reprimate începură să se zbată şi mai neliniştite. Nu ştiu

precis de ce, în loc să trag la scară, am oprit trăsura în faţa porţii şi, urmărit de mulţumirile vizitiului, m-am dus pe jos până la verandă.

N-aş şti să spun de ce eram atât de neliniştit. Poate pentru că în această casă atât de cunoscută mă aştepta ceva necunoscut, ceva care era tragic legat de trecutul meu. În timp ce străbăteam curtea, simţeam că mă strânge ceva aşa de tare de piept, încât aveam momente de sufocare. „Ce dracu', ce dracu'!" – repetam în sinea mea. Deoarece lăsasem trăsura în faţa porţii, nu mi-a ieşit nimeni în întâmpinare. În hol nu era nimeni. Am intrat în sufragerie, cu gând să aştept venirea doamnelor.

Presupuneam că trebuie să apară în curând, căci masa era pusă, iar samovarul pufăia, aruncând în sus vălătuci de aburi. Nici aici nu mi-a scăpat atenţiei nici cel mai mic detaliu. Am observat că în sufragerie era rece şi relativ întuneric, fiindcă ferestrele dădeau spre nord. O clipă mi-am concentrat atenţia la cele trei dâre luminoase, care cădeau de la ferestre pe podeaua întunecată, cernită. Pe urmă, am început să mă uit în jur, dacă nu-i ceva nou, dar nu era, bufetul pe care-l ştiam din copilărie – şi imediat mi-a venit în minte discuţia pe care am purtat-o în camera asta cu Snitynski, când le-am urmărit cu privirea pe soţia lui şi pe Aniela, cum se duceau la seră, încălţate în pâslari.

În cele din urmă, mă cuprinse un sentiment de tristeţe şi de pustiu. M-am oprit lângă una dintre ferestre, ca să fiu mai aproape de lumină şi să mă uit prin grădină. Dar nimic nu mă elibera de dispersarea gândurilor; mă gândeam că în curând, poate doar peste câteva minute, o voi vedea pe ea, va trebui s-o salut, să-i vorbesc şi apoi s-o văd zilnic, luni de-a rândul. Mi se învălmăşeau în minte întrebările: ce va fi? cum va fi? Există mulţi oameni care, de teamă, sunt în stare să facă fapte de un curaj nebunesc; mie, în schimb, mi se întâmplă adesea, ca neliniştea,

nehotărârea, necunoscutul să condiţioneze în mine o izbucnire de furie. Aşa şi acum. Diferenţa dintre vechea Aniela şi doamna Kromieka de astăzi mi-a apărut cu deosebită pregnanţă, ca niciodată până atunci.

Chiar dacă ţi-ai pune luna pe cap, mă gândeam, chiar dac-ai fi de o sută de ori mai frumoasă, de o sută de ori mai încântătoare decât te ştiu, tot nu vei însemna nimic pentru mine sau, mai bine zis, vei fi ceva respingător. Furia îmi crescu şi mai mult, gândindu-mă – nu ştiu de ce – că ea numai pentru asta va veni acum şi se va întâlni cu mine în viitor, ca să-mi dovedească ce mult am greşit şi că va rămâne în veci pentru mine femeia dorită şi inabordabilă. Vom vedea! îi răspundeam în sinea mea, cu sentimentul că va trebui să am cu femeia asta un duel ciudat, o luptă în care voi pierde şi voi câştiga totodată, căci voi pierde amintirile, dar voi câştiga liniştea. În momentul acela eram convins că am suficientă putere să resping orice atac.

Atunci uşa s-a deschis încet şi a apărut Aniela.

Când am văzut-o, am simţit un vuiet în cap şi un val rece până în vârful degetelor. Ceea ce aveam în faţa ochilor purta, ce-i drept, numele de doamna Kromieka, dar avea trăsăturile dulci şi preaiubite şi farmecul nespus al Anielei mele de demult. În haosul care pusese stăpânire pe capul meu, o voce striga mai tare decât toate: Aniela! Aniela! Aniela! Ea însă nu m-a zărit imediat sau a crezut că sunt altcineva, aşa cum stăteam cu spatele în lumină. Abia când m-am apropiat de ea, a ridicat ochii şi a încremenit. Nici măcar nu pot descrie expresia de spaimă, de tulburare, de emoţie şi de umilinţă, care s-a zugrăvit pe faţa ei. A pălit aşa de tare, încât m-am temut să nu leşine. Când i-am strâns mâna, am avut senzaţia că strâng o bucată de gheaţă. Orice mi-aş fi închipuit, numai c-o să mă întâmpine astfel – nu. Cu o clipă mai înainte, aş fi jurat că de la primele cuvinte mă va face să simt că ea este doamna

Kromieka. Dar nimic din toate astea! Stătea în faţa mea emoţionată, speriată – Aniela mea dinainte. Eu sunt cel care-am făcut-o nefericită, eu sunt vinovat, de o sută de ori vinovat, iar ea în clipa aceea mă privea docilă, de parcă tot ea îşi cerea iertare. Vechiul sentiment de iubire, căinţa şi mila puseră în aşa măsură stăpânire pe mine, încât mi-am pierdut de tot capul. Îmi rămăsese totuşi un pic de stăpânire de sine, căci altfel aş fi luat-o în braţe, aş fi strâns-o la piept şi i-aş fi şoptit, ca s-o liniştesc, cuvintele care se spun fiinţei iubite şi care-mi veneau singure pe buze. Şi eu eram atât de tulburat, atât de emoţionat de faptul neaşteptat, nebănuit, că în locul doamnei Kromieka am întâlnit-o pe vechea Aniela, încât i-am strâns doar mâna, fără să pot rosti o vorbă. Şi totuşi trebuia să spun ceva, aşa că, adunându-mi frânturi de gânduri, am întrebat-o cu o voce străină, gâtuită:

— Nu ţi-a spus mătuşa că am să vin?

— Mătuşa… mi-a spus… răspunse ea cu efort. Din nou am tăcut amândoi. Ştiam că s-ar cădea să vorbesc, s-o întreb de sănătatea ei şi de a mamei, dar nu eram în stare. Doream din toată inima să intre cineva în cameră şi să ne scape din situaţia aceea stingheritoare. Şi, într-adevăr, îşi făcu apariţia mătuşa, cu tânărul medic Chwastowski, fiul mai mic al administratorului, care de o lună stătea pe lângă doamna Celina. Aniela se duse imediat la masă, să toarne ceaiul, iar eu am început să discut cu ceilalţi. Mi-am revenit cu totul şi ne aşezarăm la masă.

Abia acum am început să întreb de sănătatea doamnei Celina. Răspunzându-mi, mătuşa se referea la tot pasul la părerile tânărului medic, iar acesta mi se adresa cu acea notă de uşor dispreţ, cu care-i tratează pe profani proaspeţii licenţiaţi şi, totodată, tonul cu care un democrat ce-şi apără demnitatea, chiar şi atunci când nimeni nu vrea să i-o submineze, se adresează unuia pe care-l consideră

aristocrat. Mi s-a părut foarte înfumurat şi, în cele din urmă, tonul cu care-i vorbeam eu era mai amabil decât al lui cu mine. Faptul acesta mă distra într-o anumită măsură şi-mi permitea să-mi pun ordine în gândurile tulburate de vederea Anielei. O priveam din când în când, printre piesele serviciului de masă, şi repetam în gând, cu o anumită disperare: Aceleaşi trăsături, aceeaşi faţă mică, fruntea adumbrită de păr, aceeaşi Anielka, aproape o fetiţă! Aceeaşi fiinţă iubită, aceeaşi fericire, dar care acum nu mai este a mea, pierdută pentru totdeauna!… Simţeam o bucurie enormă, amestecată cu o durere la fel de mare. Aniela îşi stăpânise oarecum emoţia, dar părea în continuare speriată. De câteva ori am îndrăznit să mă adresez ei, întrebând-o de boala mamei, pentru a canaliza cumva relaţiile dintre noi pe un făgaş mai neted şi a putea discuta mai liber. Într-o oarecare măsură, am reuşit. Mi-a spus chiar: „Mama are să se bucure, când are să te vadă”. N-aveam nicio încredere că-i aşa, dar îi ascultam vocea cu ochii pe jumătate închişi, căci îmi era mai dragă decât orice muzică. Discuţia devenea tot mai degajată. Mătuşa era într-o dispoziţie excelentă, în primul rând, datorită venirii mele, şi în al doilea rând, deoarece fusese de-acum la Klara, care-i promisese un concert. Plecând de la ea, întâlnise pe scări alte două doamne, protectoare ale altor societăţi de binefacere. Le-o luase deci înainte şi asta o încânta nespus. Începu să mă întrebe despre Klara, care-i făcuse o impresie cât se poate de bună. Spre sfârşitul micului dejun, asaltat de întrebări, am început să le povestesc despre călătoriile mele. Mătuşa, uimită că am fost până în Islanda şi tot întrebându-mă cum arată locurile pe acolo, exclamă:

— Trebuie să fii cu totul disperat, ca să te duci până acolo!

— Într-adevăr, îmi era foarte greu atunci, am

răspuns.

Aniela s-a uitat în momentul acela la mine şi din nou am zărit în ochii ei teamă şi căinţă. Dacă mi-ar fi pus mâna pe inimă şi tot n-ar fi reuşit să mă zguduie mai tare. Cu cât eram mai pregătit s-o văd primindu-mă cu o răceală triumfătoare, mulţumită de suferinţa mea, cu un uşor zâmbet de dispreţ, de superioritate – cu atât mă emoţiona şi mă dărâma totodată compătimirea ei îngerească. Toate previziunile mele, toate calculele mele s-au dus de râpă. Înainte de a o vedea, mă gândeam că şi dacă n-are să urmărească în mod expres să-mi arate că ea e soţia altuia, tot n-are să reuşească şi mai rău are să mă îndepărteze şi să mă dezguste; dar ea nici nu arată a femeie măritată! Eu eram cel care făceam efort să nu uit că-i măritată, dar conştiinţa acestui fapt nu-mi producea dezgust, ci doar o mâhnire fără seamăn.

Aşa-i firea mea, când am o durere morală, îmi place să-mi zgândăr propriile răni. La fel şi acum, aş fi dorit să deschid discuţia despre soţul ei. Dar n-am putut. Aveam sentimentul că ar fi o cruzime din partea mea şi o profanare. Mi-am exprimat în schimb dorinţa de a o vedea pe doamna Celina. Aniela s-a dus s-o întrebe dacă mă poate primi şi, întorcându-se peste câteva clipe, îmi spuse:

— Mama te pofteşte chiar acum.

Am plecat împreună, în partea cealaltă a casei, şi mătuşa cu noi. Simţeam nevoia să-i spun Anielei o vorbă bună, care s-o liniştească, dar mă jenam de prezenţa mătuşii; apoi m-am gândit că, dimpotrivă, e chiar mai bine dacă-i spun de faţă cu ea ceea ce vreau să-i spun, aşa că, oprindu-mă în faţa camerei doamnei Celina, am rostit:

— Dă-mi mâna, surioară dragă…

Aniela îmi întinse mâna. Simţeam că-mi este recunoscătoare pentru cuvântul „surioară”, că i s-a luat o piatră de pe inimă şi că, strângându-mi mâna cu putere,

voia să-mi spună: „Să fim prieteni, să ne iertăm pentru tot ce-a fost!”

— Sper să trăiţi în armonie, mormăi mătuşa văzând asta.

— Da, da! El e atât de bun!… răspunse Aniela.

Şi, într-adevăr, în clipa aceea aveam inima plină de bunătate.

Când am intrat în camera doamnei Celina, am salutat-o foarte cordial, iar ea mi-a răspuns cam forţat; era clar că, dacă nu s-ar fi temut să n-o supere pe mătuşa, mi-ar fi răspuns de-a dreptul rece. Dar nu i-am luat-o în nume de rău. Supărarea ei era justificată cu vârf şi îndesat. Poate că în mintea ei mă făcea oarecum răspunzător şi pentru vânzarea moşiei strămoşeşti, căci, dac-aş fi ştiut, la vremea cuvenită, să fiu alt om, nu s-ar fi întâmplat aşa.

Am găsit-o foarte schimbată. De la o vreme nu se mai ridica din fotoliul pe rotile cu care o duceau, în zilele frumoase, până în grădină. Faţa ei, delicată întotdeauna, se subţiase acum într-atât, de parcă era de ceară. Se vedea, că fusese cândva foarte frumoasă, dar că suferise mult în viaţă.

Am început s-o întreb de sănătate, exprimându-mi speranţa că suflul înviorător al primăverii îi va reda puterile. Mă asculta zâmbind trist şi dând din cap; în cele din urmă, în ochii ei apărură două lacrimi mari, pe care le lăsă să se scurgă pe obraji.

Întorcându-se spre mine, mă întrebă:

— Ştii că Gluchow a fost vândut?

Probabil că acesta era gândul care n-o părăsea nici pentru o clipă, era durerea ei veşnică, mâhnirea ei permanentă, nenorocirea ei.

Auzind întrebarea, Aniela se îmbujoră brusc; era o roşeaţă neplăcută, de supărare şi de ruşine. Eu însă am răspuns:

— Ştiu. Dar ori va putea fi redobândit, şi atunci nu-i nimic pierdut, ori nu se va putea, şi atunci trebuie să vă împăcaţi cu voinţa lui Dumnezeu.

Aniela mă privi cu recunoştinţă, însă doamna Celina zise:

— Eu nu mă mai amăgesc cu speranţa.

Nu era adevărat, spera. Aştepta cu ochii lipiţi de buzele mele un cuvânt care să-i confirme nădejdea ei tainică. Voind să fiu mărinimos până la capăt, am spus:

— Oricare dintre noi e silit să cedeze în faţa necesităţii şi-i greu să învinuieşti pe cineva de asta, dar, pe de altă parte, cred, dragă tanti, că nu există pe lume piedici pe care să nu le îndepărtezi cu perseverenţă şi cu mijloacele corespunzătoare.

Am început să spun că am auzit de cazuri când vânzarea a fost anulată din cauza nerespectării formalităţilor. În paranteză fie spus că nu-i adevărat, dar vedeam cum vorbele mele turnau pur şi simplu balsam în inima doamnei Celina. Indirect îl apăram pe Kromicki, fără să-i rostesc numele, care, de altfel, nu fusese pronunţat de nimeni în prezenţa mea.

Dar, hai să fiu sincer. Cuvintele pe care le spuneam erau numai parţial dictate de mărinimie, în principal, vorbeam aşa pentru că simţeam că în felul acesta o cuceresc pe Aniela şi mă prezint şi eu într-o lumină de mare bunătate şi nobleţe.

Într-adevăr, Aniela îmi era recunoscătoare. Când am plecat, în cele din urmă, de acolo, împreună cu mătuşa, Aniela a alergat după noi, mi-a întins mâna şi mi-a spus:

— Îţi mulţumesc pentru mama.

Drept răspuns, am ridicat în tăcere mâna ei la buze şi am sărutat-o.

Mătuşa era, de asemenea, emoţionată de bunătatea mea. M-am despărţit de ea, mi-am aprins o ţigară de foi şi

m-am dus în grădină să-mi pun ordine în gânduri şi impresii. Dar acolo l-am întâlnit pe doctorul Chwastowski, care-şi făcea plimbarea de dimineaţă. Deoarece îmi pusesem în gând să-i cuceresc pe toţi la Płoszów, m-am apropiat de el şi-am început să-l întreb de starea reală a doamnei Celina, cu respectul şi seriozitatea pe care le avem pentru ştiinţă. Vedeam prea bine că asta-l flata. După câteva minute a renunţat la tonul distant şi a început să vorbească cu plăcerea aceea zeloasă pe care o au de regulă tinerii adepţi ai ştiinţei, pe care îndoiala n-a apucat încă să-i molipsească. În timp ce vorbea, folosea tot felul de termeni latineşti, de parc-ar fi vorbit cu un alt doctor. Faţa lui grasă şi sănătoasă, precum şi fermitatea cu care vorbea, mi-au făcut o impresie bună, căci vedeam în el întruchiparea acelei generaţii noi, cu totul diferite de geniile fără portofoliu, generaţie de care-mi vorbise cândva Sniatynski. Tot umblând pe lungile alei ale parcului, am ajuns să purtăm una dintre aşa-numitele discuţii între intelectuali, care constă, în special, din citarea unor nume. Chwastowski ceea ce ştia, ştia cu siguranţă mai profund decât mine, dar eu am citit mai mult la viaţa mea şi prin asta cred că l-am uimit nespus. Uneori se uita la mine aproape supărat, considerând parcă un amestec în drepturile altora ca un om pe care el Ta taxat de aristocrat, să-şi permită să ştie despre anumite cărţi sau autori. Dar l-am cucerit prin spiritul deschis al opiniilor mele. De fapt, libertatea concepţiilor mele decurge din faptul că eu ţin cont de tot şi mă îndoiesc de tot, însă pentru el era important că un om cu averea şi situaţia mea nu se află pe poziţii complet retrograde. Aşa am devenit simpatic în ochii tânărului radical. La sfârşitul discuţiei eram ca doi oameni, care, stând de vorbă, s-au înţeles unul pe altul.

Cu timpul, poate că voi constitui o excepţie de la regulă pentru doctorul Chwastowski. Am observat de

multă vreme că în Polonia, aşa cum fiecare nobil îşi are evreul lui, pe care-l exceptează de la aversiunea generală faţă de evrei, tot aşa şi fiecare democrat îşi are aristocratul său, faţă de care simte o slăbiciune aparte.

La despărţire, l-am întrebat pe doctor de fraţii săi. Mi-a spus, că unul a deschis o fabrică de bere în Płoszów, lucru pe care îl ştiam dintr-o scrisoare a mătuşii; al doilea ţine o librărie la Varşovia; pe al treilea, care a terminat şcoala comercială, Ta luat Kromicki, să-i fie ajutor, în Orient.

— Cel mai bine dintre noi o duce berarul, spuse tânărul doctor, dar muncim din greu cu toţii şi poate c-o să realizăm ceva. A fost un noroc, că tata a pierdut averea, căci altfel am fi fost nişte *glebae adscript*!, am fi stat fiecare pe peticul lui de pământ şi-n cele din urmă, tot am fi dat faliment, cum a dat tata.

Deşi aveam mintea nu preocupată, ci de-a dreptul absorbită de altceva, l-am ascultat pe doctor cu un oarecare interes. Iată, mă gândeam, oameni care nu-s prea rafinaţi, dar care nu-s nici înapoiaţi. Rezultă deci, că sunt şi în ţara asta oameni care pot să facă ceva şi care constituie verigi intermediare între rafinamentul extrem şi barbarie. Poate că pătura aceasta se formează numai în oraşele mari şi că se dezvoltă prin afluenţa continuă a fiilor nobililor scăpătaţi, care îşi însuşesc de nevoie tradiţia de muncă a burgheziei, dobândind totodată şi muşchi şi nervi tari. Fără să vreau, mi-am amintit cum mi-a strigat odată Snitynski pe scări: „Din voi nu mai poate ieşi nimic, dar copiii voştri pot ajunge oameni întregi. Mai întâi, însă, trebuie să daţi faliment, căci altfel nici nepoţii voştri n-au să se apuce de niciun fel de treabă!” Iată că fiii domnului Chwastowski s-au apucat de treabă şi răzbat în viaţă numai cu ajutorul propriilor lor braţe. Şi eu, dacă n-aş fi avut avere, aş fi fost silit să mă descurc şi poate că mi-aş fi

format şi energia de a lua hotărâri, care mi-a lipsit atât de mult în viaţă.

Doctorul voi să-şi ia rămas-bun de la mine, căci mai avea un pacient în Płoszów, pe care trebuia să-l viziteze. Bolnavul era un tânăr de la seminarul teologic din Varşovia, fiul unui ţăran. Avea tuberculoză în ultima fază. Mătuşa mea îi dăduse o cameră în locuinţele servitorilor şi-l vizita zilnic, însoţită de Aniela. Aflând asta, m-am dus şi eu să-l văd şi, spre surprinderea mea, în loc de muribund, am găsit un tânăr cu o faţă slabă, ce-i drept, însă rumenă, plin de viaţă şi de veselie. După părerea doctorului, aceasta era ultima sclipire a lămpii. La căpătâiul tânărului preot se afla mama lui, care văzându-mă, revărsă asupra mea un asemenea potop de mulţumiri pentru binefăcătoarea mea mătuşă, încât eram gata-gata să mă înec în el.

Aniela nu a venit să-l vadă pe bolnav; a rămas tot timpul lângă mama ei. N-am văzut-o decât la prânz, la care lua zilnic parte şi doamna Celina, adusă pe fotoliul cu rotile. De fapt, era foarte normal ca Aniela să stea cu mama ei, însă eu îmi închipuiam şi că evită să mă întâlnească. Relaţiile dintre noi se vor aranja cu timpul, însă la început sunt grele şi stingheritoare. Aniela are atâta suflet, atâta sensibilitate şi bunătate, că nu poate să rămână indiferentă la situaţia în care ne aflăm, însă n-are suficientă rutină în relaţiile de societate, ca să poată păstra o aparentă degajare în orice condiţii, oricât ar fi de dificile. O asemenea rutină vine cu vârsta, când izvoarele sentimentelor încep să sece, iar omul devine convenţional.

Cred că i-am dat Anielei să înţeleagă că nu nutresc faţă de ea nici ranchiună, nici ură, pentru că aşa-mi dictează inima. De altfel, nu voi vorbi niciodată cu ea despre trecut şi de aceea nici n-am căutat astăzi în mod special să rămân singur cu ea. Seara, la ceai, am discutat

numai despre lucruri generale, ce se mai aude la noi şi în străinătate. Mătuşa m-a întrebat iarăşi de Klara, care văd c-o preocupă serios. I-am spus ce ştiam despre ea şi încet-încet discuţia a trecut la artişti, în genere. În concepţia mătuşii, pe artişti i-a făcut Dumnezeu numai pentru ca, din când în când, să aibă cine să dea spectacole de binefacere. Eu susţineam că artistul, numai dacă are sufletul pur, plin nu de un orgoliu mizerabil, ci de o dragoste adevărată pentru artă, poate fi cel mai fericit om de pe lume, căci e în permanent contact cu perfecţiunea absolută. Tot răul vine de la viaţă, arta ne oferă numai fericire. Aceasta-i, într-adevăr, părerea mea, bazată pe o îndelungă observaţie. Aniela era de partea mea şi, dacă notez această discuţie, o fac pentru că m-a şocat o remarcă a ei, foarte simplă, dar foarte edificatoare pentru mine. Când am vorbit despre mulţumirea pe care ţi-o dă arta, ea a spus: „Muzica-i cea mai bună consolare”. În asta am văzut o mărturisire involuntară a faptului că nu este fericită. De altfel, oricum n-aveam nicio îndoială în privinţa asta.

Nici n-are faţa unei femei fericite. E adevărat că s-a făcut mai frumoasă, este calmă, ba chiar senină, dar nu străluceşte de lumina aceea veselă care răzbate pe chipurile celor fericiţi; trădează o concentrare, pe care n-o avea înainte. În timpul zilei am observat că tâmplele ei au o nuanţă gălbuie, ca fildeşul. Am privit-o mult, căci îmi făcea nespusă plăcere. O confruntam pe cea din amintire cu cea de acum şi constatam cu un sentiment ciudat, iritant şi totodată ameţitor, că este aceeaşi faţă, aceleaşi gene lungi, aceiaşi ochi care par negri, deşi nu sunt, aceeaşi gură adumbrită de puf. Nu mă mai puteam sătura de această transpunere a amintirilor în realitate. Are Aniela ceva, care mă atrage irezistibil; dac-aş vedea-o acum pentru prima oară şi dacă ar fi aşezată printre alte o mie dintre cele mai frumoase femei, şi aş fi pus să aleg,

cred că m-aş duce direct la ea şi aş spune: Asta-i aleasa mea! Cu siguranţă că sunt pe lume femei mult mai frumoase, dar niciuna nu corespunde acelui ideal de femeie, pe care-l port în închipuirea mea, ca orice bărbat. Cred că şi-a dat seama că o observ şi că o admir.

Am plecat când se însera. Eram atât de copleşit de impresiile de peste zi, iar raţionamentele mele logice şi aşteptările erau în asemenea hal spulberate, că în timpul drumului şi nici acum n-am suficientă putere să purced la obişnuitele mele introspecţii. Mă aşteptam s-o aflu acolo pe doamna Kromicka şi am găsit-o pe Aniela. Iată, notez asta încă o dată. Nu ştiu ce poate ieşi de aici pentru noi amândoi. Am totodată sentimentul unei mari fericiri şi al unei deziluzii parcă. Căci eram îndreptăţit, din punct de vedere teoretic, să-mi închipui că după căsătorie se vor produce şi la ea aceleaşi transformări psihice care se produc la orice femeie. Şi puteam să presupun că-mi va da măcar atâta să-nţeleg, că-i bucuroasă că nu m-a ales pe mine. Nu există o a doua femeie pe lume care să-şi refuze măcar atâta satisfacţie, pentru amorul ei propriu… Şi după cât mă cunosc, după cât îmi cunosc sensibilitatea şi nervii, aş putea să jur că în acest caz m-aş fi înapoiat plin de amărăciune şi de supărare – dar lecuit. S-a întâmplat însă altfel, cu totul altfel! Ea are atâta profundă bunătate şi simplitate, că măsura pe care-o aveam pentru bunătatea omenească s-a dovedit prea mică pentru ea. Ce va urma acum, ce va fi cu mine, nu ştiu şi nu vreau să răspund. Viaţa mea putea să fie ca un râu limpede şi liniştit, care se varsă în marea în care se varsă totul – acum cade ca o cascadă, drept în prăpastie. Dar fie ce-o fi! În cel mai rău caz, voi fi teribil de nefericit. Nici înainte nu stăteam pe roze, cu golul pe care-l am în suflet. Nu-mi mai amintesc, cred că tata mi-a spus odată că din viaţă trebuie să crească ceva, asta-i legea naturii. Dacă trebuie, trebuie. Chiar şi în

pustiu, forţele vieţii ascunse în adâncuri ţâşnesc sub formă de palmieri în oaze.

21 aprilie

Locuiesc, chipurile, la Varşovia, dar patru zile la rând le-am petrecut la Płoszów. Doamna Celina e mai bine, în schimb preotul Latysz a murit alaltăieri. Doctorul Chwastowski denumeşte boala lui „tuberculoză pulmonară galopantă” şi cu greu îşi ascunde satisfacţia că a prevăzut cursul galopant al bolii cu o precizie aproape de ore. L-am vizitat pe răposat cu douăsprezece ore înainte de moarte. A glumit cu noi şi era plin de speranţe, fiindcă-i scăzuse febra, dar asta nu era decât un rezultat al slăbiciunii generale. Ieri-dimineaţă eram cu Aniela pe verandă, când a venit mama bietului seminarist şi a început să ne povestească moartea lui în felul acela special, ţărănesc, în care se amestecă durerea cu împăcarea totală, cu soarta. Compătimirea mea era dublată de curiozitate, căci până acum n-am prea venit în contact cu oamenii din popor şi nu prea le-am dat atenţie. În ce limbă ciudată vorbesc! M-am străduit să ţin minte cuvintele ei, ca să le notez. În semn de salut, bătrâna ne-a îmbrăţişat picioarele, mie şi Anielei, după care, acoperindu-şi ochii cu dosul mâinii, a început să bocească:

— Of, Iisuse Hristoase, drăguţule, of, Mario Preacurată! S-o dus flăcăiaşu’ meu, s-o dus! O vrut mai bini la Dumnezeu, decât să rămână acilea cu mumă-sa şi cu tătâne-său. Digeaba şi toată grija de la curte. Şi vin i-or dat digeaba, că nici vinu’ nu i-o ajutat. Of, Iisuse Preasfinte, of, Iisuse, of!

În vocea ei era neîndoielnic o durere sinceră, de mamă, dar ceea ce m-a izbit a fost melodia bocetului. Nu auzisem până atunci ţărănci bocind la moartea celor apropiaţi, dar aş putea jura că toate se jelesc la fel, ca şi cum ar exista anumite canoane.

Aniela avea lacrimi în ochi şi, cu o bunătate specific feminină, a început s-o întrebe de împrejurările în care a murit, bănuind că asta o va uşura pe bătrână. Aşa că mama seminaristului a început să povestească, aproape cu zel:

— Când o plecat părintele cu sfânta împărtăşanie de la el, io i-am zis: „Acu, c-oi muri, că n-oi muri, cum o vre Dumnezeu! Te-ai gătit frumos di moarti, acu dormi”. El zăce: „Bini!” şi o aţâpit şi io la fel, că să mă ierte Dumnezeu, da’ tare mă mai chinuisem cu el trei nopţi. Când or cântat primii cucoşi, o vinit moşu’, m-o trezit şi stăteam amândoi acolo, iar el dormea şi dormea. îi zâc moşului: „N-o hi murit?” Şi moşu zăce: „Poate c-o hi murit!” L-o zgâlţâit, el s-o trezit şi zăce: „Mi-e mai bine”. A mai stat aşa liniştit, cât să spui vreo cinci mătănii şi-l văd că zâmbeşte la tavan. Când am văzut aşa, m-o apucat furia şi zâc: „Aşa, bine-ţi stă, roibule, de necazu’ meu zâmbeşti?” Da’ el zâmbea morţii, nu de necazu’ meu, că după aia a-nceput sărmanu’ să horcăie şi s-o sfârşit până la răsăritu’ soarelui.

A început iarăşi să plângă şi ne-a chemat să-l vedem, că-l îmbrăcase de-acum „şi-i frumos ca o cadră”. Aniela era gata să se ducă, dar am reţinut-o; de altfel, peste o clipă băbuţa a uitat de invitaţie şi a început iarăşi să-şi verse focul. Bărbatul ei fusese cândva ţăran înstărit, dar au vândut totul, ca să-şi dea băiatul la şcoală, să-l facă preot. Vânduseră vecinilor un pogon după altul şi acum nu mai aveau decât casă, nicio palmă de pământ. Au cheltuit cu băiatul o mie două sute de ruble. Credeau că la bătrâneţe au să stea pe lângă el, dar nu a ieşit după planul lor. Ne-a declarat, cu toată resemnarea de care sunt în stare ţăranii, că s-a înţeles cu bărbatul ei ca imediat după înmormântare să se apuce de cerşit. Nu părea s-o sperie deloc perspectiva asta; dimpotrivă, parcă vorbea cu o satisfacţie ascunsă. Se temea numai că au să tărăgăneze la primărie

cu adeverinţa, care nu ştiu la ce le trebuia. În relatarea ei se împleteau datele reale cu invocarea lui Dumnezeu, cu lacrimi şi jale.

Aniela dădu o fugă în casă şi se întoarse cu nişte bani, pe care voia să-i dea bătrânei, dar mie mi-a venit o altă idee, pe care o consideram bună, cel puţin în momentul acela. Am reţinut mâna Anielei în care avea banii şi, întorcându-mă spre băbuţă, am întrebat-o:

— Zici că aţi cheltuit o mie două sute de ruble cu şcoala băiatului?

— D-apăi, luminăţia voastră! Crezurăm c-o să se facă paroh şi-o să ne aciuim la el, la parohie, da' Dumnezeu din ceruri nu la parohie ne trimite, numa la uşa bisericii cu mâna-ntinsă.

— Am să vă dăruiesc eu o mie două sute de ruble. Refaceţi-vă gospodăria şi să trăiţi liniştiţi în casa voastră.

Aş fi făcut-o pe loc, dar n-aveam bani la mine; m-am gândit să iau suma respectivă de la mătuşa, aşa că i-am spus băbuţei să vină peste o oră. Era atât de uimită, încât s-a uitat o vreme la mine cu ochi mari, fără să spună niciun cuvânt, după care s-a repezit la picioarele mele, aproape ţipând. M-am descotorosit însă destul de repede de ea, mai ales pentru că se grăbea să-i ducă bărbatului vestea cea mare. Am rămas singur cu Aniela, care, de asemenea, era emoţionată şi deocamdată nu reuşea să spună nimic; abia după câteva clipe a început să repete:

— Ce bun eşti! Ce bun eşti!

Dar eu am ridicat din umeri şi i-am răspuns, ca şi cum aş fi vorbit de un lucru indiferent şi natural:

— Eu, draga mea, n-am făcut gestul ăsta nici din bunătate şi nici de dragul oamenilor acestora, pe care-i văd pentru prima oară în viaţă. L-am făcut numai pentru că tu te ocupi de ei şi cu gândul că o să-ţi facă ţie plăcere. Altfel, le-aş fi dat ceva bani şi cu asta basta!

Vorbind astfel eram complet sincer. Oamenii aceia nu mă interesau mai mult decât oricare alt sărac. Dar aş fi dat şi de două, şi de trei ori pe atât, numai ca să-i fac plăcere Anielei. I-am spus asta dinadins, căci ştiu ce înălţătoare sunt pentru o femeie asemenea cuvinte, care, fără să aibă totuşi forma unei declaraţii, au conţinutul respectiv. E ca şi cum i-ai spune: de dragul tău aş face orice, căci tu eşti totul pentru mine. Mai mult chiar, nicio femeie de pe lume nu se poate apăra de asemenea declaraţii şi n-are dreptul să se supere. Eu am ţinut să-i spun asta Anielei şi pentru că aşa simţeam. Am diminuat doar sensul ascuns al cuvintelor mele, prin tonul natural cu care vorbeam, ca despre lucrul cel mai normal, de la sine înţeles. Înţelegându-le importanţa, Aniela şi-a plecat ochii şi nu ştia ce să-mi răspundă. Vădit tulburată, mi-a spus, în cele din urmă, că se duce la mama ei şi m-a lăsat singur.

Sunt perfect conştient de faptul că, procedând astfel, sădesc în mintea Anielei gânduri străine de ea şi neliniştitoare. Dar observ cu uimire că, deşi, pe de o parte, faptul acesta tulbură conştiinţa mea şi trezeşte în mine teama pentru liniştea fiinţei de dragul căreia mi-aş da viaţa, pe de altă parte, îmi produce totuşi o plăcere diabolică, e ca şi cum mi-aş satisface prin asta instinctul de distrugere, care mocneşte în orice om. Sunt convins că nu mă poate opri nici conştiinţa răului pe care-l fac şi niciun fel de scrupule. Am mult prea multă tărie de caracter ca să ştiu şi să mă pot opri de pe acest drum, mai ales cu farmecul nespus, irezistibil, pe care-l exercită femeia asta asupra mea. Abia acum sunt ca indianul de care-am pomenit, care, furat de apele cascadei, a ridicat vâslele şi s-a lăsat în voia curentului. Nu mă mai gândesc la vina mea şi nici la faptul că totul ar fi putut să fie altfel, că nu trebuia decât să întind mâna după făptură asta, în legătură cu care astăzi spun: pentru cine să merite să trăiesc, dacă

nu pentru ea? Pe cine merită să iubeşti, dacă nu pe ea? Cad în determinism şi încep să cred că nu putea fi altfel, că generaţii întregi au contribuit la incapacitatea mea de a mă descurca în viaţă, generaţii care au epuizat toate rezervele vitale, că eu m-am născut şi sunt aşa cum trebuia să fiu şi nu-mi rămâne nimic altceva de făcut, decât să ridic vâslele.

Astăzi de dimineaţă am fost cu mătuşa şi cu Aniela la înmormântarea seminaristului. Vremea e în continuare frumoasă; înmormântarea a avut loc devreme şi nu le-a obosit pe doamne, căci biserica şi cimitirul sunt aproape. Ce ciudat mi-a apărut cortegiul acesta de ţară, care începe cu preotul şi sicriul dus cu căruţa şi se termină cu mulţimea de ţărani şi ţărănci. Cântă cu toţii cântece nespus de triste, amintind de muzica chaldeeană… Pe la sfârşitul cortegiului, femeile şi bărbaţii discută cu glasuri adormite, tânguioase, începându-şi alocuţiunea întotdeauna cu: „Păi să vezi!” Auzeam expresia asta în fiecare clipă. O impresie la fel de ciudată fac basmalele multicolore ale fetelor într-o împrejurare ca aceasta, la înmormântare. Treceam pe aleea de scoruşi spre biserică şi când cortegiul ajungea în spaţiile libere dintre pomi, basmalele fetelor se aprindeau în lumina soarelui, galbene, roşii, albastre, ceea ce dădea întregului cortegiu o aparenţă veselă, încât, dacă n-ar fi fost preotul, căruţa cu sicriul şi mirosul de ienupăr, ai fi putut crede că-i nuntă. Am mai observat cât de senini merg la înmormântare oamenii de la ţară. În general, sau nu-i impresionează moartea, sau tratează înmormântarea ca pe un fel de sărbătoare tradiţională. În timp ce stăteau în jurul gropii, li se zugrăvea pe faţă o expresie de atenţie concentrată asupra ceremonialului şi curiozitate; nici urmă de reflexii amare, căci doar era vorba de un sfârşit tragic, dincolo de care era ceva îngrozitor şi necunoscut. M-am uitat la

Aniela când s-a aplecat să ia un pumn de pământ, să arunce peste sicriu. Era palidă, soarele cădea drept pe faţa ei şi puteai citi în trăsăturile-i străvezii ca într-o carte. Aş fi putut jura că în clipa aceea se gândea la propria ei moarte. Mie mi se părea o imposibilitate, un gând sălbatic şi macabru, ca faţa ei atât de sensibilă, atât de plină de o tinereţe clocotitoare, care se trăda prin puful de deasupra buzelor, în genele-i lungi, în felul ei fermecător şi original de a fi, să devină vreodată vânătă, să se împietrească, să fie coborâtă în întunericul veşnic.

Şi totuşi, parcă mi-a îngheţat sângele în vine. M-am gândit că prima ceremonie la care asistăm împreună este o înmormântare. La fel ca un bolnav pe moarte care, pierzându-şi încrederea în ştiinţa medicinei, este gata să creadă în leacurile vracilor, tot aşa un suflet bolnav pe moarte, care se îndoieşte de tot, este gata să creadă chiar şi în superstiţii. Se pare că nimeni nu-i mai aproape de abisul misticismului ca scepticul absolut. O categorie întreagă din cei mai evoluaţi oameni, care s-au îndoit de idealurile religioase şi sociologice, şi-au pierdut încrederea în puterea ştiinţei şi a minţii omeneşti, nesiguri de calea pe care trebuie s-o urmeze şi lipsiţi de principii ferme, se zbat fără nicio speranţă şi se scufundă în prezent tot mai adânc în negurile misticismului. E o tendinţă rezultată ca forţă de reacţie la viaţa de astăzi, care constă în delimitarea pozitivistă a gândirii umane, în înăbuşirea idealurilor, în societatea de consum şi în capitalismul bancar. Spiritul uman începe să arunce în aer clădirea în care i s-a poruncit să locuiască, pentru că prea este o bursă, din toate punctele de vedere. Se sfârşeşte o epocă, începe o nouă evoluţie pe toate planurile. Adeseori mi-a trecut prin minte şi m-a umplut de uimire faptul că, spre exemplu, cei mai mari dintre scriitorii actuali nici nu-şi dau seama cât de aproape sunt de a deveni mistici. Numai câţiva dintre ei

sunt de-acum conştienţi de asta şi o recunosc deschis. În orice carte pe care am deschis-o în ultima vreme, am găsit nu omul, cu voinţa şi cu pasiunile lui, ci forţele fatale supranaturale, întruchipate în făpturi îngrozitoare, independente de fenomenele individuale care trăiesc închise în sine, ca mătcile lui Goethe.

Eu însumi sunt cu siguranţă la un pas de asta. Văd şi nu mă tem. Abisul mă atrage. Mă atrage atât de mult, încât, dac-aş putea, aş coborî chiar şi astăzi până la fund – şi voi coborî, de îndată ce voi putea.

28 aprilie

Mă îmbată şederea asta la Płoszów. O văd zilnic pe Aniela şi uit că aparţine altcuiva. Kromicki acela, care se află la Baku sau undeva şi mai departe, îmi apare ca o fiinţă ireală, lipsită de existenţă concretă, un rău care va veni cândva, aşa cum vine, de exemplu, moartea, dar la care nu ne gândim toată ziua. Ieri, însă, mi s-a întâmplat ceva în genul *memento*. Un lucru mărunt în aparenţă şi foarte normal. Aniela *a* primit de dimineaţă, la micul dejun, două scrisori. Mătuşa a întrebat-o dacă-s de la soţul ei şi ea a răspuns: – Da! auzind-o, am avut sentimentul pe care-l are probabil condamnatul la moarte, care în noaptea din ajunul execuţiei a avut un vis încântător, dar a fost trezit, ca să i se spună că e timpul să i se tundă părul şi să meargă la ghilotină. Brusc am văzut toată nefericirea mea cu o claritate pe care n-o avusesem niciodată până atunci. Toată ziua m-a urmărit sentimentul ăsta şi mătuşa parcă îşi pusese în gând să mă chinuiască. Aniela a vrut să lase lectura scrisorilor pentru când va fi singură, după micul dejun, însă mătuşa i-a poruncit să le citească imediat, apoi a început s-o întrebe ce mai face Kromicki.

— Mulţumesc, bine! a răspuns Aniela.

— Cum îi merg treburile?

— Slavă Domnului, scrie că neaşteptat de bine.

— Când se întoarce?

— Când o să poată.

Iar eu, cu sensibilitatea mea, a trebuit să ascult întrebările şi răspunsurile. Nici dacă mătuşa ar fi început cu Aniela o discuţie neverosimil de cinică, tot nu m-ar fi enervat mai mult decât asta. Pentru prima dată de la venirea mea la Płoszów, am simţit aversiune şi supărare împotriva Anielei.

„Ai măcar un pic de milă şi nu vorbi în faţa mea de omul acela, nu mulţumi, când eşti întrebată de sănătatea lui şi nu spune «Slavă Domnului» „– mă gândeam în sinea mea. Între timp, ea a deschis şi cealaltă scrisoare şi uitându-se la dată, spuse: „E mai veche" – şi începu să citească. Mă uitam la capul ei aplecat, la cărare, la frunte, la pleoapele lăsate – şi mă gândeam că cititul ăsta durează nesuferit de mult. Am înţeles totodată că pe ea o leagă de Kromicki o serie întreagă de probleme şi de ţeluri comune, că sunt uniţi prin legături indisolubile, că din motive bine determinate trebuie să se simtă ca aparţinând unul altuia. Am înţeles că eu sunt şi voi continua să fiu în afară, chiar dac-aş obţine reciprocitatea ei. Până acum, din momentul în care am revăzut-o pe Aniela, simţisem doar adâncul nefericirii mele, aşa cum bănuieşti adâncul unei prăpăstii acoperite de ceaţă. Acum, ceaţa s-a destrămat şi am văzut prăpastia la adevăratele ei dimensiuni.

Am însă o calitate: la o presiune prea mare, încep să mă destind. Dragostea mea n-a îndrăznit până acum să dorească ceva, dar în clipa asta gelozia a început să ceară cu disperare distrugerea şi călcarea în picioare a legăturii lor legale, implacabile şi a apartenenţei lor unul la altul. Aniela n-a citit decât câteva minute, dar eu am trecut în timpul acesta printr-o imensă gamă de chinuri, cu atât mai mult, cu cât mă asaltau, ca de obicei, şi alte gânduri, constituind analiza şi critica durerii fundamentale. Îmi

spuneam că revolta şi amărăciunea din mine seamănă totuşi cu nişte mofturi de femeie, mă mai gândeam şi că nu se poate trăi cu asemenea nervi. În cele din urmă, mi-am pus întrebarea: Dacă un lucru atât de natural ca acela că soţul scrie soţiei şi că ea citeşte scrisorile lui te face să-ţi pierzi echilibrul, ce-o să fie când o să vină el însuşi aici şi când, în fiecare moment, ai să vezi şi-ai să constaţi că-şi aparţin unul altuia?

Am răspuns în sinea mea: „am să-l ucid!” – dar totodată am simţit tot caraghioslâcul şi prostia unui asemenea răspuns.

E uşor de înţeles că asemenea întrebări n-aveau darul de a mă linişti. După ce termină de citit, Aniela observă că sunt într-o stare de neobişnuită surescitare şi începu să-mi arunce priviri speriate. Ea este dintre firile acelea blânde, care au nevoie să fie înconjurate de o atmosferă prietenoasă, altfel se simt rău şi se tem. Nevoia asta decurge dintr-o excesivă sensibilitate. Îmi amintesc că pe vremea când bătrânul Chwastowski nu lua prânzul la fiul său, berarul, ci aici, la palat, mătuşa se certa cu el la fiecare masă; până să se convingă de superficialitatea acestor certuri, Aniela se temea de ele, nu le putea suporta. Acum probabil că a neliniştit-o nervozitatea mea, cu toate că n-avea cum să-i ghicească motivele. Mi s-a adresat de câteva ori, întrebându-mă, chipurile, de concertul Klarei, dar, de fapt, mă întreba din ochi: Cine-i cu tine?

I-am răspuns privind-o rece, neputând să-i iert nici scrisorile, nici discuţia cu mătuşa. Imediat după micul dejun m-am ridicat şi am declarat că trebuie să plec la Varşovia.

Mătuşa voia să rămân şi la prânz, după care stabiliserăm să plecăm împreună la concert. I-am spus însă că mai am unele treburi de rezolvat la Varşovia şi, într-

adevăr, voiam să fiu singur. Am dat poruncă să se pregătească trăsura.

— Aş vrea să mă revanşez cumva faţă de domnişoara Hilst, spuse mătuşa, şi mă gândesc dacă să n-o invit pentru o zi la Płoszów.

Evident, mătuşa considera invitaţia la Płoszów drept o mare cinste şi şovăia, gândindu-se dacă nu-i totuşi prea mult pentru o pianistă.

După câteva clipe, vorbi din nou:

— Dacă aş fi sigură că este de familie deosebit de bună…

— E prietenă cu regina României, am ripostat iritat, şi în fiecare an petrece acolo câteva săptămâni. Dacă venirea ei aici e o cinste, atunci e pentru noi.

— De, de! mormăi mătuşa.

Numai în clipa plecării m-am adresat Anielei:

— Vii şi tu cu mătuşa la concert?

— Eu trebuie să rămân cu mama şi, în plus, trebuie să răspund la scrisori.

— Nu vreau să deranjez, când este vorba de sentimentele unei soţii iubitoare.

Pentru un moment m-a uşurat ironia acestor cuvinte. „Las să ştie că sunt gelos”, mă gândeam. La fel ca maică-sa şi ca mătuşa, face şi ea parte din categoria „femeilor îngeri”, care nu admit existenţa răului. Să înţeleagă c-o iubesc, să-i intre odată în cap, să se obişnuiască cu gândul acesta, să se neliniştească din pricina lui, să lupte cu el. Să implantez în sufletul ei un element străin, distructiv, un ferment – asta va fi o adevărată victorie! Vom vedea ce va fi mai departe.

Uşurarea n-a fost decât de moment, dar adâncă, asemenea unei bucurii rele. Imediat ce am plecat însă, m-a cuprins o furie împotriva mea însumi şi dezgust. Dezgustul provenea din faptul că simţeam cât e de meschin tot ce-am

spus şi ce-am gândit, cauzat numai de nişte nervi mult prea sensibili, irascibili, buni pentru o femeie isterică, nu pentru un bărbat. Am avut un drum foarte greu până la Varşovia, mai greu decât atunci când, după ultima întoarcere din străinătate, mă decisesem să merg la Płoszów. Fără să vreau, am ajuns la concluzia că incapacitatea de a organiza viaţa, care atârnă ca un fatum deasupra multora ca mine, în general, şi deasupra mea, în special, provine de la faptul că elementul feminin predomină în caracterul nostru asupra celui masculin. Nu vreau să spun că am fi efeminaţi fizic sau laşi, sau oameni lipsiţi de energie la nevoie. Nu! E cu totul altceva; întreprinzători şi curajoşi suntem, dacă nu mai mult, cel puţin la fel cu ceilalţi; oricare dintre noi e oricând gata să încalece pe un cal neîmblânzit şi să meargă acolo unde e nevoie de el. Dar, din punct de vedere psihic, despre fiecare dintre noi se poate spune: *ea* şi nu *el*. Din structura noastră spirituală lipseşte acel echilibru calm şi sintetizant, care să ştie să dea la o parte nimicurile. Ne irită orice, ne îndepărtează şi ne dezgustă, motiv pentru care la fiecare pas sacrificăm lucruri nespus de mari pentru cauze nespus de mici. Tot trecutul meu poate fi o dovadă. Doar am sacrificat o fericire imensă, care putea dura toată viaţa, am sacrificat viitorul meu şi pe cel al femeii iubite, numai pentru că în scrisoarea mătuşii am citit că domnul Kromicki are intenţia să-i ceară mâna Anielei. Nervii mi-au făcut figura şi m-au împins acolo unde nu voiam să ajung. N-a fost nimic altceva decât o manifestare a bolii de voinţă. Însă asta-i o boală pentru *ele*, nu pentru *ei*. Ce să mă mai mir, că şi acum mă port ca o isterică! E o nefericire pe care-am adus-o pe lume odată cu mine, la care au contribuit generaţii de-a rândul şi la care s-au mai adăugat şi condiţiile vieţii pe care-o duc.

Totuşi, faptul că m-am scuturat de răspundere pentru

tarele caracterului meu nu mi-a adus nicio bucurie. Când am ajuns la Varşovia, am vrut mai întâi să-i fac o vizită Klarei, însă m-a apucat o durere violentă de cap, care mi-a trecut abia pe seară, cu puţin înainte de sosirea mătuşii.

Mătuşa m-a găsit gata îmbrăcat şi peste puţin timp am plecat împreună la concert, care a ieşit splendid. Renumele Klarei a atras toată intelectualitatea, pe toţi muzicienii, iar scopul filantropic – toată lumea bună. Am văzut mulţi cunoscuţi, printre care şi pe soţii Sniatynski. Sala era arhiplină. Dar eu aveam o dispoziţie atât de proastă şi nervii atât de slăbiţi, încât mă înfuria totul. Nici nu ştiu de ce, m-a cuprins teama că tot concertul Klarei va fi un fiasco. În clipa când a intrat în scenă, s-a întâmplat să tragă după ea un afiş, care se agăţase de trena rochiei. Mi s-a părut că asta o face de râs. Ea însăşi, îmbrăcată în rochie de seară, despărţită de mulţimea spectatorilor prin spaţiul gol al scenei, îmi făcea mai degrabă impresia unei artiste străine decât a bunei mele cunoştinţe şi prietene. Mă întrebam fără să vreau dacă e aceeaşi Klara de care mă lega o prietenie sinceră. Între timp, încetară aplauzele cu care a fost întâmpinată. Pe feţe se zugrăvi acea concentrare, chipurile, inteligentă şi gravă, prin care oamenii care n-au idee de artă se dau drept cunoscători şi judecători. Klara se aşează la pian şi, deşi eram supărat pe ea, ca pe lumea întreagă de altfel, a trebuit totuşi să recunosc în sinea mea că are un cap aristocratic, bine aşezat, trăsături artistice, pline de simplitate, lipsite de orice exagerare, începu să cânte concertul de Mendelssohn-Bartholdy, pe care-l ştiu pe dinafară – dar, ori din cauză că era conştientă că se aşteaptă enorm de mult de la ea, ori că era emoţionată de primirea nespus de caldă, fapt e că a început prin a cânta mai prost decât mă aşteptam. Asta m-a necăjit tare mult. M-am uitat la ea întrebător, ochii noştri s-au întâlnit o clipă, expresia de pe

faţa mea a tulburat-o definitiv şi din nou am auzit câteva note neclare, fără forţa şi expresivitatea necesară. Acum eram sigur de fiasco. Niciodată pianul cu tonurile lui, în care lipsa de continuitate se amplifică din cauza distanţei de public şi a acusticii sălii estompate de înghesuială, nu mi s-a părut un instrument atât de sărăcăcios pentru concert. Din când în când, aveam impresia că aud sunete sacadate de harpă. După o vreme, Klara şi-a recăpătat stăpânirea de sine, dar consider că a cântat slăbuţ tot concertul.

M-a cuprins o adevărată uimire, când, la sfârşit, au răsunat aplauze cum n-am auzit niciodată la Paris, unde Klara fusese primită extraordinar de entuziast. Muzicienii s-au ridicat de pe locurile lor şi au început să discute aprins cu ziarişti; pe feţele lor luminate citeam o evidentă încântare. Aplauzele n-au încetat până când Klara n-a apărut din nou pe scenă. A ieşit cu ochii plecaţi, iar eu, care ştiam să-i citesc gândurile pe faţă, am citit clar: „Sunteţi drăguţi, vă mulţumesc, dar a fost atât de prost, încât îmi vine să plâng!” Aplaudam şi eu, fapt pentru care mi-a aruncat o privire fugară, plină de reproş. Iubeşte prea mult arta ca s-o poată mulţumi aplauzele nemeritate. Mi s-a făcut milă de ea. Voiam să mă duc să-i spun câteva vorbe, s-o calmez, dar aplauzele necontenite n-o lăsau să părăsească scena. S-a aşezat din nou la pian şi a cântat *Sonata în de minor de* Beethoven, care nu era în program.

Nu există, după părerea mea, în lume, o altă lucrare în care să apară atât de pregnant zbuciumul tragic al unui suflet mare. Mai ales partea a treia a sonatei, *presto agitato*. Probabil că atmosfera bucăţii corespundea enervării Klarei din seara aceea şi cu siguranţă corespundea stării mele de spirit, căci, de când trăiesc n-am auzit un Beethoven cântat atât de bine şi nu l-am simţit atât de profund. Eu nu-s muzician, dar presupun că nici

aceştia n-au ştiut până acum câte nuanţe tainice se află în sonata aceasta. Nu ştiu să denumesc altfel sentimentul pe care l-am încercat cu toţii decât: apăsare! Aveam senzaţia că se va produce un cataclism, ba chiar viziunea pustiului de pe lumea cealaltă, înspăimântător de trist, inform, slab luminat de lună, în mijlocul căruia ţipă, plânge şi-şi smulge părul din cap o disperare fără seamăn.

Era o groază pătrunzătoare, dar totodată irezistibil de atrăgătoare, căci, cel puţin în ceea ce mă priveşte, niciodată muzica nu mă apropiase atât de mult de ceva absolut. Fără să fiu mai sensibil decât alţii, aproape că aveam halucinaţii. Mi se părea că în pustiul acela, în spaţiul acela fără formă, în întunericul acela de dincolo, caut pe cineva care-mi este mai drag decât lumea toată, fără de care nu ştiu şi nu pot să trăiesc, că-l caut convins că va trebui să fac lucrul acesta o veşnicie şi că tot n-am să-l găsesc niciodată. Mi se strânsese atât de tare inima, încât mi se tăiase respiraţia. N-am mai dat nicio atenţie interpretării, care probabil trebuia să fi atins culmile unde nici nu se mai poate vorbi de ea. Toată sala era la fel de impresionată, inclusiv Klara.

După ce a terminat, a mai rămas o vreme cu capul şi privirile ridicate în sus, cu faţa palidă şi cu buzele întredeschise. Şi nu era un efect scenic, era, mai presus de orice îndoială, inspiraţie şi uitare de sine. Sala mai păstră câteva clipe o linişte mormântală, de parcă ar mai fi aşteptat ceva, încremeniţi cu toţii de tristeţe şi ascultând ultimele ecouri ale acestei disperări fără seamăn, duse de rafalele unui viscol nepământean. Pe urmă s-a întâmplat ceva ce nu cred să se mai fi petrecut la niciun concert. S-au ridicat asemenea ţipete din sală, de parcă spectatorii ar fi fost ameninţaţi de o mare catastrofa. Câţiva ziarişti şi muzicieni se apropiară de scenă. Le vedeam capetele aplecându-se spre mâinile Klarei, iar ea avea lacrimi în

ochi, dar faţa luminoasă, radioasă. M-am dus şi eu să-i strâng mâna.

De când ne-am cunoscut, Klara mi-a vorbit întotdeauna franţuzeşte. De abia acum, răspunzându-mi cu o fierbinte strângere de mână la felicitările mele, mă întrebă în germană:

— *Haben Sie mich verstanden*?

— *Ja*, am răspuns, *und Ich war sekr unglücklich*.

Acesta era adevărul. În continuare, concertul a fost un mare triumf pentru Klara. După concert, soţii Snitynski au luat-o la ei, unde au dat o serată. Eu n-am vrut să mă duc. Când m-am întors acasă, m-am simţit atât de obosit, că m-am trântit îmbrăcat pe o sofa şi am stat aşa vreo oră, fără să dorm. Abia cu puţin timp înainte de a mă apuca de scris, mi-am dat seama că mă gândeam numai la înmormântarea seminaristului, la Aniela şi la moarte. Am cerut să mi se aducă lumină şi m-am apucat de scris.

29 aprilie

Scrisorile lui Kromicki m-au întristat în asemenea hal, încât nu mi-a trecut nici acum. Supărarea mea nejustificată pe Aniela a început să se atenueze; cu cât simt mai clar că am fost pe nedrept aspru cu ea, cu atât mă cuprinde o căinţă mai profundă şi cu atât mă gândesc cu mai multă duioşie la ea. În schimb, văd tot mai limpede cât de inexorabil sunt uniţi prin forţa lucrurilor aceşti doi oameni. De ieri mă aflu în ghearele acestui gând şi de aceea n-am plecat astăzi la Płoszów. Acolo trebuie să mă controlez, să fiu calm sau să mă prefac a fi şi deocamdată nu-mi pot încă impune acest lucru. Totul în mine: gânduri, sentimente, impresii, totul s-a preschimbat într-o revoltă împotriva a ceea ce s-a întâmplat. Nu ştiu dacă poate exista o stare mai disperată decât aceea de a nu fi de acord, de a protesta cu fiecare părticică din creier şi inimă împotriva a ceva, ştiindu-te totodată perfect neputincios

faţă de faptul împlinit. Mai mult

1 „M-aţi înţeles?” „Da, şi am fost foarte nefericit” (în limba germană, în original)

chiar, ştiu că ăsta nu-i decât preambulul la ce mă mai aşteaptă. Nu-i nimic de făcut, absolut nimic! S-a măritat, este doamna Kromieka, aparţine altui bărbat şi îi va aparţine întotdeauna – iar eu, care nu mă pot împăca cu gândul acesta, căci dacă m-aş împăca, n-aş mai putea să exist, eu trebuie să sufăr! Tot la fel ar fi dacă aş protesta împotriva forţei de atracţie a pământului ori a acelei ordini a lucrurilor, în baza căreia femeia măritată aparţine soţului ei. Atunci, ce-i de făcut? Să mă împac cu situaţia? La ce mi-ar ajuta cuvântul gol şi van „accept” – de vreme ce în fiinţa mea nu-i niciun dram de acceptare? Sunt momente când mă gândesc să plec, dar ştiu perfect că, în afară de femeia aceasta, lumea este pentru mine egală cu moartea, adică egală cu nimic; mai mult chiar, ştiu de la bun început că n-am să plec nicăieri, pentru că nu voi găsi în mine destulă putere. De multe ori m-am gândit că suferinţa omenească poate fi mai imensă decât ne-o imaginăm şi că există momente, când gândurile despre suferinţă se termină, iar ea, ca o mare învolburată, merge mai departe şi mai departe. În clipa aceasta mi se pare că navighez pe o asemenea mare.

Şi totuşi, nu! mai e ceva ce-mi rămâne. Am citit cândva în jurnalul lui Amiel[25] că fapta nu-i decât gândul condensat până la starea de materie. Dar gândul poate rămâne şi în stare abstractă, sentimentul, nu. Teoretic, eram conştient de lucrul acesta şi mai înainte, însă abia acum am verificat axioma pe propria mea piele. Din momentul întoarcerii mele la Płoszów şi până în clipa asta, nu mi-am spus răspicat că doresc din toată inima ca Aniela să mă iubească, dar nu era decât o chestiune de cuvinte. În

25 Henri-Frédéric Amiel, scriitor elveţian (1821-1881)

realitate, ştiam că am dorit-o şi o doresc. Fiecare cuvânt de-al meu, fiecare privire, fiecare gest tindeau numai către acest scop. Sentimentul care nu se identifică cu dorinţa şi cu fapta nu valorează nimic. Atunci, fie ca acest cuvânt să fie rostit: „Vreau!” Vreau să devin pentru Aniela fiinţa cea mai iubită şi cea mai dorită, aşa cum este ea pentru mine. Vreau să am reciprocitatea ei, să fiu stăpân pe gândurile şi sufletul ei şi nu mă gândesc deloc să pun stavilă dorinţelor mele; voi face tot ce-mi va dicta inima şi voi utiliza toate mijloacele pe care mintea mea le va considera mai eficiente, pentru a dobândi reciprocitatea ei. îi voi răpi lui Kromicki din Aniela atât cât voi putea şi i-o voi răpi de tot, dacă ea are să fie de acord. În felul acesta, voi avea un scop în viaţă, voi şti de ce mă trezesc dimineaţa, de ce mănânc peste zi şi de ce mă fortific prin somn. Nu voi fi fericit pe deplin, fiindcă pentru asta ar trebui nu numai s-o iau cu totul, ci şi să mă răzbun pe el pentru că a avut-o – însă voi avea pentru ce să trăiesc. Asta-i salvarea mea. Şi nu-i o decizie pe care o iau în clipa aceasta; e doar confirmarea în vorbe a tuturor acelor forţe care se agită în mine, a voinţei şi dorinţelor care sunt în natura sentimentului de dragoste şi care constituie o parte indisolubilă a lui.

Am să risipesc în patru vânturi toate scrupulele. Teama că Aniela va fi nefericită dacă mă va iubi trebuie să cedeze în faţa adevărului, vechi de când lumea, că fie şi numai prezenţa sentimentului de iubire în suflet îţi umple viaţa, ţi-o alimentează şi e de o sută de mii de ori mai preţioasă decât o viaţă pustie, goală.

Cu mii de ani în urmă se ştia pe pământ că bun şi moral este numai ceea ce sporeşte viaţa, iar pustiul şi neantul aparţin împărăţiei răului. Clipa în care capul ei drag se va lipi de pieptul meu, în care buzele ei splendide se vor uni cu ale mele, va fi un act al binelui şi al

adevărului. Printre îndoielile care mi-au invadat creierul, un singur lucru străluceşte cu claritate, despre un singur lucru pot spune: „Cred că aşa este”. Am găsit, deci, ceva sigur în viaţă. Ştiu perfect ce neconcordanţă este între această convingere a mea şi banala morală convenţională, făcută pentru folosinţa cotidiană a oamenilor. Ştiu că şi pentru Aniela va fi un lucru greu, înspăimântător, dar o voi lua de mână şi-o voi conduce cu fermitate, căci îi voi putea spune cu sinceră convingere: „Acolo este binele şi adevărul!”

Gândurile de genul acesta mă reconfortează. Cea mai mare parte a zilei s-a scurs însă foarte prost, cu sentimentul propriei mele neputinţe, având în vedere condiţiile în care ne aflăm amândoi, eu şi Aniela. Îmi trece prin minte chiar că s-ar putea ca ea să-l iubească pe Kromicki. Numai presupunând asta, am crezut că înnebunesc. Din fericire, după-amiază a venit doctorul Chwastowski şi mi-a întrerupt şirul presupunerilor. Venise la Varşovia să se sfătuiască cu un doctor mai în vârstă, pe care îl chemau mai înainte la doamna Celina. Când şi-a terminat treburile, a trecut să mă vadă. Mi-a spus că doamnei Celina îi este tot aşa cum ştiu, dar că doamna Kromicka a avut de dimineaţă o durere puternică de cap şi nu a coborât la micul dejun.

Apoi mi-a vorbit îndelung despre Aniela, şi eu îl ascultam cu plăcere, căci asta îmi compensa lipsa ei. De altfel, vorbea ca un om inteligent, deşi tânăr. Mi-a mărturisit că preferă să-i privească pe oameni cu neîncredere, nu pentru că ar considera această poziţie drept unica justă, dar deocamdată i se pare mai sigură. În ceea ce o priveşte pe doamna Kromicka, crede că o poate încadra cu toată certitudinea printre firile superioare din toate punctele de vedere. Vorbea cu atâta aprindere despre ea, încât mi-a trecut prin minte bănuiala că în

adâncul sufletului nutreşte ceva mai mult decât o simplă admiraţie.

Dar, ciudat, această bănuială nu m-a supărat deloc, poate pentru că eram conştient de distanţa care-l desparte pe tânărul absolvent de Aniela. Dimpotrivă, îi eram recunoscător că şi-a dat seama de valoarea ei şi l-am reţinut mai mult la mine, mai ales că şederea lui mă ferea de gândurile mele mult prea grele. În timpul discuţiei, Tam întrebat ce intenţionează să facă în viitor. Mi-a răspuns că mai întâi trebuie să strângă ceva bani, ca să poată merge la câteva clinici din străinătate, apoi se va întoarce în ţară şi se va stabili la Varşovia.

— Ce înţelegi prin a te stabili la Varşovia?

— Muncă ştiinţifică la un spital şi, în măsura posibilităţilor, practică medicală.

— Şi, desigur, căsătorie.

— Va veni timpul şi pentru asta, însă nu imediat.

— Dacă nu se va ivi vreun sentiment mai puternic decât voinţa. Dumneata, ca doctor, ştii că iubirea este o necesitate fiziologică.

Însă tânărul Chwastowski voia probabil să treacă în ochii mei drept o minte trează şi sigură pe sine, deasupra slăbiciunilor omeneşti; deschise larg braţele-i puternice, îşi netezi părul tuns scurt, ca o perie, şi spuse:

— Nevoia o recunosc, dar nu vreau să-i acord mai mult loc decât i se cuvine. Pentru fiecare nevoie există o soluţie.

Zicând acestea, zâmbi victorios, dar eu am spus cu seriozitate:

— Dacă am chibzui mai profund asupra problemei iubirii, poate c-am ajunge la concluzia că e singurul lucru pentru care merită să trăieşti.

Chwastowski se gândi câteva clipe.

— Nu! Sunt o mulţime de alte lucruri. De exemplu,

ştiinţa sau îndatoririle sociale. Nu am nimic împotriva căsătoriei, omul trebuie să se căsătorească şi pentru el însuşi şi pentru ca să aibă copii – căci şi asta este o datorie faţă de societate. Dar căsătoria e una şi permanentul amor e altceva.

— Cum înţelegi asta?

— Noi, dragă domnule, suntem furnicile care construiesc furnicarul. Noi, oamenii muncii, n-avem timp să ne consacrăm viaţa femeilor şi amorurilor cu ele. Asta-i bună pentru cei care pot să nu facă nimic sau care vor să nu facă nimic.

Spunând acestea, se uită la mine ca unul care vorbeşte în numele celor mai deştepţi oameni din ţara asta şi care spune lucruri solide şi înţelepte. Priveam cu oarecare satisfacţie la acest exemplar sănătos al speciei umane şi trebuie să recunosc că, lăsând la o parte o anumită infatuare tinerească, aproape studenţească, ceea ce spunea nu era deloc lipsit de înţelepciune. Este adevărat că femeia şi dragostea nu joacă nici pe jumătate un rol atât de mare în viaţa oamenilor muncii sau a acelora care au în faţa lor sarcini serioase, scopuri precise. Ţăranul se însoară ca să fie însurat şi să-şi întemeieze o gospodărie. În realitate, capacitatea lui pentru sentimente profunde este mică, deşi poeţii şi prozatorii susţin altceva. Omul de ştiinţă, omul de stat, conducătorul, politicianul îi consacră femeii doar o mică parte din viaţă. Excepţie fac artiştii. Meseria acestora este să iubească, pentru că arta în sine există numai prin dragoste şi femeie. În general însă, numai în mediul celor bogaţi, dintre care un mare număr nu muncesc, femeia domneşte atotputernică şi le umple bărbaţilor viaţa în întregime. Pune stăpânire pe toate gândurile lor, este motorul tuturor acţiunilor, scopul exclusiv al tuturor iniţiativelor. Şi nu poate fi altfel. Mă iau exemplu pe mine. Societatea căreia îi aparţin nu este atât

de bogată ca altele, însă eu sunt un om bogat. Am folosit averea pentru a nu face nimic şi, drept rezultat, n-am avut şi nu am un scop precis în viaţă. Poate c-ar fi fost altfel, dacă mă născusem englez sau german, dar aşa, a mai atârnat asupra mea şi acel păcat al neamului, denumit *Timp productivité slave*. Niciunul dintre factorii componenţi ai actualei civilizaţii nu m-a atras şi nu mi-a umplut sufletul, pe simplul motiv că civilizaţia asta este leşinată şi îmbibată de scepticism. Dacă ea singură simte că se sfârşeşte şi se îndoieşte de ea, e greu să-mi ceară mie să cred în ea şi să-i dedic viaţa. În general, am trăit ca suspendat în aer, nicăieri n-am putut să prind rădăcini. Dac-aş fi fost un om uscat, rece sau foarte prost, sau animalic de senzual, mi-aş fi limitat viaţa la un trai vegetal ori la satisfacerea nevoilor animale – şi aş fi existat cumva. Dar s-a întâmplat tocmai invers. M-am născut cu o minte ageră, cu o fire bogată şi cu forţe de viaţă puţin obişnuite. Forţele acestea trebuiau să-şi afle o utilizare, dar nu şi-au găsit-o decât în iubire. Sunt conştient şi mă predau. De altfel, ar fi zadarnic să lupt împotriva acestei puteri. Dragostea – iată unica raţiune, unica bază a existenţei mele! Nenorocirea mea constă în faptul că, fiind fiul unei civilizaţii bolnave, am crescut strâmb, aşa că şi dragostea asta mi-a venit strâmb.

Simplitatea de gândire mi-ar fi adus fericirea, dar n-are niciun rost să mai vorbim despre asta. Orice cocoşat ar fi fericit să scape de cocoaşă, dar nu se poate, căci a fost cocoşat din pântecele mamei. Tot aşa şi cocoaşele mele au fost concepute încă din pântecele anormal al civilizaţiei şi epocii care m-a adus pe lume. Dar, strâmb ori drept, trebuie să iubesc – şi vreau.

4 mai

Mintea mea a intrat cu totul în slujba sentimentelor şi acum nu mai e decât vizitiul acestora, având doar grijă

ca, în goana cailor, să nu se sfărâme căruţa. De câteva zile sunt iarăşi la Płoszów şi tot ce spun şi ce fac nu-i decât o veritabilă tactică amoroasă. Doctorul Chwastowski a fost deştept că i-a prescris Anielei să se plimbe prin parc, pentru sănătate. Astăzi de dimineaţă am găsit-o acolo. Sunt momente când sentimentul purtat în inimă, chiar dacă eşti pe deplin conştient de el, se manifestă brusc cu o putere neobişnuită, încât aproape că te sperie prin amploarea lui. Un asemenea moment am avut astăzi, când am văzut-o pe Aniela apărând la cotitura unei alei. Niciodată nu mi s-a părut mai frumoasă, mai dorită, mai a mea. Ea este singura femeie din lume care, în virtutea unor forţe tainice, cu greu explicabile ştiinţific, este menită să mă atragă aşa cum magnetul atrage fierul, să pună stăpânire totală pe mine, să mă lege de ea, să devină scopul meu şi complinirea vieţii mele. Astăzi, când mă apropiam de ea, aveam impresia că posedă nu numai farmecul ei propriu, ci toată vraja orei aceleia matinale, a primăverii, a vremii frumoase, a bucuriei păsărilor şi plantelor, din care cauză e pentru mine mai mult decât o femeie, este totodată întruchiparea frumosului, a puterii de seducţie şi a bucuriei întregii naturi. Şi m-am gândit că dacă a fost făcută astfel, încât să acţioneze asupra mea mai puternic decât asupra oricărui alt bărbat, atunci implicit îmi este hărăzită mie – deci, prin căsătoria ei, mi-a fost călcat în picioare dreptul acordat de natură. Cine ştie dacă toate lucrurile strâmbe de pe lume nu provin tocmai din nerespectarea acestor drepturi şi dacă nu cumva tocmai în asta constă imperfecţiunea vieţii.

Greşit îşi imaginează oamenii dragostea cu ochii legaţi. Dimpotrivă. Nimic, nici cel mai mic amănunt nu scapă privirilor ei. Ea vede, observă totul la fiinţa iubită şi topeşte totul cu flacăra ei într-un mare şi simplu „Iubesc!” Apropiindu-mă de Aniela, am văzut că are ochii

strălucitori, ca după somn, că pe faţa ei şi pe rochia albă de bumbac cade lumina soarelui galben-verzuie cernută printre frunzele tinere de carpen; am observat că părul îi e strâns fiecum, că bluza uşor bufantă conturează cu nespus farmec talia ei subţire şi braţele, că în îmbrăcămintea şi pieptănătura ei este o neglijenţă matinală şi totodată o prospeţime care-i măreşte şi mai mult atracţia. Nu mi-a scăpat din vedere nici faptul că pe aleea asta cu carpeni înalţi ea apare şi mai micuţă decât este în realitate şi atât de tânără… aproape un copil, într-un cuvânt, nimic n-a scăpat atenţiei mele, dar toate observaţiile s-au contopit într-o încântare ameţitoare a omului care iubeşte ca un nebun.

Când i-am spus „bună dimineaţa”, mi-a răspuns emoţionată. De câteva zile se teme de mine, căci o hipnotizez cu fiecare cuvânt, cu fiecare privire. Seninătatea gândurilor ei a fost tulburată, fermentul i-a pătruns în suflet. Nu se putea să nu-şi dea seama că o iubesc, dar totodată văd clar că nu vrea să recunoască asta pentru nimic în lume, nici faţă de ea însăşi. Uneori am senzaţia că ţin în mână un porumbel şi-i simt inima bătând speriată, neliniştită.

Am păşit alături într-o tăcere stânjenitoare, pe care n-am întrerupt-o dinadins. Ştiu că asemenea momente de stinghereală sunt foarte grele pentru ea, însă o transformă treptat în complicea mea şi mă apropie mai repede de ţel. În liniştea care ne înconjura auzeam doar scârţâitul nisipului sub tălpi şi ciripitul vesel al grangurilor, de care-i plin parcul.

În cele din urmă, am început să vorbesc. Am dirijat discuţia aşa cum îmi convenea, căci cu toate că mintea mea era închisă la toate influenţele exterioare, la tot ce n-avea legătură cu dragostea mea, în schimb, în domeniul sentimentelor mele aveam o prezenţă de spirit îndoită şi o

agerime pe care o au numai oamenii cufundaţi într-un somn magnetic, care văd într-o singură direcţie, dar cu mult mai clar decât oamenii normali. Am trecut foarte repede pe făgaşul problemelor personale. Vorbeam despre mine pe tonul acela de mărturisiri intime, cu care te adresezi fiinţei celei mai apropiate, singura pe lume care are dreptul să ştie totul despre tine. În felul acesta s-a creat între noi o lume întreagă de locuri comune, care ne aparţineau numai nouă. Deoarece însă o astfel de legătură intimă ar fi trebuit să existe, în baza instituţiei căsniciei, numai între ea şi soţul ei, o conduceam implicit pe calea infidelităţii spirituale, cu paşi atât de mici, încât nici nu-i putea sesiza.

Fire pătrunzătoare însă, ea presimţea că am pornit pe o cale neobişnuită. O duceam tot mai departe şi mai departe, dar, conducând-o, simţeam parcă o rezistenţă morală din partea ei. Îmi dădeam perfect de bine seama că opoziţia ei s-ar amplifica brusc dacă aş forţa nota ori dacă obstacolele n-ar fi atât de imperceptibile. Vedeam clar însă că balanţa înclină de partea mea şi că treptat o voi duce acolo unde voi dori.

Special vorbeam numai de trecut.

— Îţi aminteşti, am spus, că odată, în timpurile bune, m-ai întrebat de ce nu stau în ţară şi de ce las să se irosească acele calităţi pe care le văd alţii la mine. În ceea ce mă priveşte, îmi amintesc fiecare cuvânt. Asta s-a întâmplat atunci când m-am întors târziu din oraş şi tu m-ai aşteptat... Nici nu pot să-ţi spun ce influenţă imensă aveai asupra mea... N-am putut să mă apuc imediat de ceva, căci a trebuit să plec. Pe urmă a venit moartea tatii... Dar cuvintele tale mi s-au întipărit în minte şi-ţi spun sincer că, dacă m-am întors, dacă intenţionez acum să mă stabilesc aici definitiv şi să lucrez ceva, dacă, în sfârşit, voi reuşi să realizez ceva, va fi numai influenţa ta şi meritul

tău…

Câteva clipe, tăcerea s-a lăsat între noi. Nu se auzea decât fluieratul grangurilor. Aniela probabil se gândea ce să-mi răspundă, căci, în cele din urmă, a spus:

— Nu pot să cred că un om ca tine n-are şi alte motive mai importante. Ştii prea bine că asta-i datoria ta, iar ce-a fost atunci a trecut, acum e cu totul altceva.

— E altceva şi nu prea, am răspuns. Poate că dac-am să mă apuc să lucrez ceva, o să găsesc cu timpul în asta şi stimulent şi pasiune. Dar un om ca mine, care, în ciuda celor ce spuneai adineaori, nu s-a simţit până acum dator să se ocupe de nimic, trebuie să aibă nişte motive personale ca să-şi schimbe aşa viaţa, din temelii… Şi cu cât îi e mai greu să trăiască, cu atât îi este mai necesar stimulentul personal… În fond, de ce să te mint?… Nu-s deloc fericit… Sentimentul îndatoririlor obşteşti este un lucru foarte frumos, numai că eu, din nefericire, nu-l am. Tu, care eşti mai bună şi mai generoasă decât mine, ai fi putut să mă înveţi asta… dar s-a întâmplat altfel… Însă chiar şi astăzi, numai la gândul că tu ai vrut cândva ca eu să lucrez, numai prin tine şi pentru tine, cred că aş reuşi să mă apuc de ceva.

Aniela grăbi pasul, dorind parcă să se întoarcă imediat acasă, şi-mi răspunse, aproape în şoaptă:

— Nu vorbi aşa, Leon, te rog, nu vorbi aşa! înţelegi doar că eu nu pot să primesc o asemenea ofrandă.

— De ce nu poţi? Să nu mă înţelegi greşit. Eşti şi vei rămâne pentru mine o soră pe care-o iubesc foarte mult. N-am vrut să spun nimic mai mult.

Aniela îmi întinse agitată mâna, pe care am ridicat-o încet spre buze, cu mare respect.

— Da, voi rămâne, voi rămâne întotdeauna! spuse ea febril.

Iar eu am văzut cum parcă i s-a luat o piatră de pe

inimă, aşa de mult o liniştea, o cucerea şi o emoţiona cuvântul „soră”. Asta m-a ajutat să mă calmez şi eu, să redevin stăpân pe mine, căci în primul moment, când am atins cu buzele mâna ei dragă, am văzut negru înaintea ochilor şi-mi venea s-o îmbrăţişez, s-o strâng la piept şi să-i mărturisesc tot adevărul.

Între timp, faţa Anielei se făcuse mai luminoasă, mai veselă. Pe măsură ce ne apropiam de casă, neliniştea ei se topea, iar eu, văzând cât de mult o pot cuceri mergând pe calea asta, am continuat pe un ton natural:

— Vezi, dragă surioară, în jurul meu e un pustiu enorm. Tata nu mai este, mătuşa-i o femeie sfântă, dar e greu să mă înţeleagă, căci ea nu înţelege nici oamenii şi nici timpurile noi. Are cu totul alte concepţii decât mine. Nu mă voi căsători niciodată, aşa că – imaginează-ţi cât sunt de solitar! Nimeni în jur! Nicio fiinţă căreia să-i împărtăşeşti un gând, *o* intenţie, căruia să-i destăinuieşti un necaz... Pustiu, pustiu... Spune şi tu acum: ce poate fi ciudat în faptul că eu caut compătimire acolo unde presupun c-o pot găsi?... Sunt ca un infirm, un cerşetor, care stă la poartă, aşteptând că poate au să se milostivească să-i dea câţiva gologani. În clipa asta, cerşetorul, care-i, într-adevăr, foarte sărman, stă la fereastra ta şi cerşeşte puţină bunăvoinţă, prietenie, caritate. Nici nu se gândeşte la mai mult, decât la pomană, dar n-ai să refuzi să-l miluieşti, nu-i aşa?...

— Aşa-i, Leon, aşa-i. Cu atât mai mult, că dacă ţi-e atât de greu...

Cuvintele s-au frânt şi buzele au început să-i tremure. Şi din nou mi-a trebuit un efort de voinţă să nu-i cad la picioare. Văzându-i tulburarea, m-am emoţionat eu însumi într-atât, că mi s-a pus un nod în gât şi-mi venea să plâng.

— Anielo! Anielo! am bâiguit, neştiind ce să spun.

Dar ea scutură din mâini, de parcă s-ar fi ferit de

mine, şi, în cele din urmă, şopti printre lacrimi:

— Lasă-mă puţin… lasă-mă… am să mă liniştesc. Nu pot să mă întorc aşa acasă… dă-mi voie…

Se îndepărtă cu paşi repezi.

— Iartă-mă, Aniela! am strigat în urma ei.

Mai întâi, am vrut să alerg după ea, apoi m-am gândit că trebuie s-o las singură, aşa că am urmărit-o numai din priviri. Se îndepărta repede, pe aceeaşi alee pe care veniserăm împreună, la un moment dat, o coti pe o potecă. Din când în când, desişul o răpea privirilor mele, după care rochia ei albă apărea din nou printre copaci, strălucind în soare. O vedeam de departe cum închidea, deschidea şi iarăşi închidea umbrela, încercând poate astfel să-şi risipească emoţia. În timpul acesta, eu îi spuneam în gând cele mai dulci cuvinte pe care ţi le poate dicta dragostea. N-aveam putere să plec, fără să-i mai privesc o dată chipul. A trebuit să aştept însă destul de mult. În cele din urmă, s-a întors, dar a trecut repede pe lângă mine, parcă temându-se să n-o tulbur din nou. Când a ajuns în dreptul meu, mi-a zâmbit cu o drăgălăşenie îngerească şi mi-a spus:

— Mi-a trecut, mi-a trecut!

Şi, într-adevăr, pe faţa ei îmbujorată de mers nu se mai vedeau urmele lacrimilor. Am rămas singur şi m-a cuprins o bucurie nebună, de nedescris, inima mi-era plină de speranţă, stăpânită de un singur gând: „Mă iubeşte, se apără, nu vrea să cedeze, se amăgeşte singură, dar mă iubeşte!” Câteodată, chiar şi omul cel mai echilibrat, dacă se află sub presiunea unor sentimente prea puternice, poate ajunge până la limita nebuniei, iar eu eram atât de aproape, încât îmi venea să fug în adâncul parcului, să mă tăvălesc prin iarbă şi să strig din toate puterile: „Mă iubeşte!”

Acum, când mă gândesc mai calm la bucuria

resimţită, îmi dau seama că era alcătuită din Dumnezeu ştie câte elemente. Era, pe de o parte, încântarea maestrului care simte că-i reuşeşte opera, şi mulţumirea păianjenului, sigur că-i pică musca în pânza ţesută, dar, pe de altă parte, era şi multă duioşie, milă, bunătate, cum spune poetul, toate cele de care se bucură îngerii în cer. Mi-era şi milă de fiinţa aceasta pură, dezarmată, care urma să cadă în ghearele mele, însă mila îmi amplifica dragostea şi implicit dorinţa de a o cuceri; aveam mustrări de conştiinţă că o înşel, dar totodată nutream şi sentimentul că niciodată în viaţă n-am vorbit atât de sincer ca acum, din adâncul inimii mele.

Căci, doar n-am minţit atunci când i-am cerşit prietenia şi compasiunea. Îmi sunt necesare, ca aerul pe care-l respir. Nu mi-am exprimat toate dorinţele, fiindcă n-a sosit încă momentul; n-am spus tot adevărul, ca să nu-i sperii inima dragă şi temătoare. În sfârşit, ţintesc binele meu şi al ei pe calea pe care eu o consider cea mai directă.

10 mai

Domneşte pacea în aer şi între noi. Aniela e liniştită şi fericită. Crede din tot sufletul în cuvintele mele, crede că nu-i vorba de nimic mai mult decât de sentimente frăţeşti şi având conştiinţa împăcată, că mă poate iubi ca o soră, şi-a deschis inima. Numai eu ştiu că ăsta nu-i decât un mod loial de a se înşela pe sine însăşi şi de a-şi înşela bărbatul, căci sub eticheta sentimentului frăţesc se ascunde în sufletul ei şi creşte un altul; dar, bineînţeles, n-am de gând să-i deschid ochii, până când sentimentul acela nu va ajunge irezistibil… În curând, o va cuprinde ca o flacără, pe care n-o va putea înăbuşi nici voinţa, nici simţul datoriei, nici timiditatea acestei femei albe ca o lebădă. Deocamdată mi-e şi mie bine, atât de bine, încât în unele momente mă gândesc că aş putea să nu-i mai cer nimic altceva, cu singura condiţie ca nimeni să nu mai aibă

niciun drept asupra ei. Tot mereu îmi revine gândul că, de vreme ce eu sunt cel care o iubeşte cel mai mult, atunci dreptul meu trebuie să fie cel mai ferm. Ce poate fi mai logic şi mai just decât asta? Doar în etica tuturor popoarelor şi a tuturor religiilor, legătura dintre un bărbat şi o femeie se bazează pe dragoste reciprocă.

Astăzi sunt calm şi fericit; prefer să simt cu toţi porii fiinţei mele, decât să filosofez. E între noi o atmosferă degajată, de cordialitate şi intimitate. Cât de mult suntem făcuţi unul pentru altul! Cât de atrase se simt fiinţele noastre una către cealaltă! Şi cât de mult se bucură, biata de ea, de căldura acestor înşelătoare sentimente frăţeşti! Niciodată, de când m-am înapoiat aici, n-am văzut-o atât de veselă ca acum. Înainte, când o priveam, îmi aminteam de *poor Tom* al lui Shakespeare. Firea ei are nevoie de iubire ca de aer, iar Kromicki, ocupat cu afacerile, n-o iubeşte suficient şi nici nu-i capabil să iubească. Ea ar putea pe drept cuvânt să se plângă şi să repete după Shakespeare: „Te frig bietului Tom!” Gândindu-mă la asta nu-mi pot stăpâni emoţia şi-i jur în gând că n-o să-i fie frig atât timp cât voi trăi eu.

Dacă dragostea noastră ar fi rea, n-ar putea să plutească în jur atâta pace. Faptul că Aniela nu-i spune pe nume sentimentului ei n-are nicio importanţă. El există! Toată ziua de astăzi s-a scurs ca-ntr-o idilă. Până acum nu-mi plăceau duminicile. Acum îmi dau însă seama că duminica, în special la ţară, poate să fie, de dimineaţa şi până seara, ca un adevărat poem. Imediat după micul dejun ne-am dus la biserică, la slujba de dimineaţă. A mers cu noi şi mătuşa, ba chiar şi doamna Celina, profitând de vremea splendidă, ne-a însoţit în fotoliul ei pe rotile. Nu erau prea mulţi oameni, căci ei se îmbulzesc de regulă la slujba mare, la amiază. Stând în bancă, lângă Aniela, aveam senzaţia plăcută că stau lângă logodnica mea. Mă

uitam din când în când la profilul ei dulce, scump, la mâinile pe care le ţinea împreunate pe bancă, şi concentrarea care i se citea pe faţă şi în toată ţinuta ei mi se transmitea fără să vreau. Senzualitatea mea adormise, gândurile îmi deveniseră pure şi o iubeam cu o dragoste de-a dreptul ideală, căci simţeam ca niciodată că ea e fără îndoială cu totul alt tip de femeie decât cele pe care le întâlnisem până acum, de o sută de ori mai bună şi mai imaculată.

De mult nu mă mai încercaseră asemenea sentimente, ca în biserica aceea de ţară. Contribuiau la asta şi prezenţa Anielei şi atmosfera solemnă din biserică şi blânda sclipire a lumânărilor în întunericul altarului şi dârele colorate de lumină filtrată prin vitralii şi ciripitul vrăbiilor la ferestre şi slujba molcomă. Totul respira încă o somnolenţă matinală, nespus de liniştitoare. Gândurile mi se ordonau frumos şi calm ca norii de fum care se ridicau din cădelniţă în faţa altarului. Atunci s-a trezit în mine ceva ca o dorinţă de sacrificiu, şi o voce lăuntrică spunea: „Nu tulbura apa asta liniştită, respectă transparenţa ei!”

Între timp slujba s-a terminat şi am ieşit din biserică. În faţa uşii i-am văzut cu uimire pe bătrânii Latysz, stând amândoi pe jos, cu nişte blide din lemn în mână, cerşind. Mătuşa, care ştia de darul pe care li-l făcusem, s-a înfuriat teribil când i-a văzut şi a început să-i certe, dar bătrâna Latyszowa, fără să-şi retragă blidul pe care-l tot întindea spre noi, i-a spus calm:

— Apăi, pomana domniilor voastre, conaşilor, e una, iar voia Domnului e voia Domnului şi nu trebuie să te-mpotriveşti. Nouă aşa ne-o poruncit Iisus, să stăm acilea, acilea rămânem acu şi-n vecii vecilor, amin.

La un asemenea raţionament nu mai exista ripostă. Mai ales finalul „în vecii vecilor, amin” mi-a impus atât de mult, că le-am dat de pomană pentru originalitate. De fapt,

poporul crede în predestinare, căreia i se supune, dar o îmbracă într-o haină creştină, după legea lui. Aceşti Latysz, cărora le-am dat o mie două sute de ruble, sunt acum mai avuţi decât au fost vreodată şi totuşi s-au dus la uşa bisericii să cerşească, având convingerea că asta este predestinarea lor.

Ne-am înapoiat acasă. Tocmai băteau clopotele pentru slujba mare şi pe drum am întâlnit grupuri de bărbaţi şi femei. Cei care aveau gospodăriile mai departe o tăiau direct peste câmp, prin potecile din lanurile de grâu, care crescuse destul de mare în primăvara asta timpurie. Cât vedeai cu ochii, pe toată întinderea câmpiei, sclipeau în soare basmalele colorate ale fetelor, ca macii în verdele grâului. În paranteză fie spus, nicăieri în Europa n-am văzut întinderi atât de mari de şes ca la noi. M-a impresionat, de asemenea, caracterul acela exclusiv duminical, care răzbătea atât din feţele oamenilor, cât şi din natură. E adevărat că şi vremea era minunată, dar aveai impresia că vântul nu suflă, pentru că e duminică, lanul de grâu nu se leagănă şi frunzele nu tremură în plopi, pentru că e duminică; pretutindeni domnea o pace imensă, veselie, linişte, haine de sărbătoare şi lumină din plin.

I-am explicat Anielei în ce constă din punct de vedere plastic frumuseţea priveliştii şi a petelor de culoare, armonizate în tonul albăstriu al aerului. Pe urmă am început să discutăm despre ţărani. Eu, trebuie să recunosc, vedeam în ei un grupaj de modele mai mult sau mai puţin picturale. Aniela, în schimb, îi privea cu totul altfel. Mi-a povestit o mulţime de lucruri caracteristice pentru ei, unele triste, altele vesele; mersul şi vorbitul o învioraseră şi era atât de fermecătoare, încât fără voie, uitându-mă la ea, repetam în gând ultimele trei versuri dintr-un poem pe care-l scrisesem cândva, în vremea studenţiei, şi pe care nici nu-l mai ţineam de altfel minte în

întregime:

Mă mir, doar, că florile Nu cresc pe urmele paşilor tăi.

Tu eşti raiul de mai şi primăvara!

Discuţia a ajuns iarăşi la bătrânii Latysz, de fapt la bătrână, fiindcă ea, cu raţionamentul ei de la uşa bisericii, ne-a amuzat, în cele din urmă. Am încercat să-l aplic la mine. Deoarece mătuşa rămăsese cu câţiva paşi mai în urmă, cu doamna Celina, pe care o ducea cu căruciorul un servitor, puteam să-i amintesc Anielei relativ liber de ultima noastră plimbare prin parc.

— Nu-i mult, am zis, de când te-am rugat să-mi dai milostenie şi tu mi-ai dat-o. Acum văd că asta nu mă obligă întru nimic şi că mă pot duce liniştit la uşa bisericii să cerşesc.

— Aha! răspunse Aniela veselă, adică să cerşeşti aceeaşi milă şi de la alte inimi milostive. Tanti se duce chiar astăzi să invite la Płoszów o asemenea inimioară, înţeleg!…

Am ripostat că domnişoara Hilst este prea mare ca să încapă într-o singură inimă, şi c-ar trebui cel puţin trei s-o iubească concomitent, însă Aniela a continuat să mă tachineze şi amenințându-mă cu degetul, repeta:

— Eu cam bănuiesc ceva, bănuiesc eu ceva!

— De data asta pe nedrept, căci inima mea e plină de sentimente frăţeşti şi acolo e stăpână în exclusivitate fiinţa asta răutăcioasă, care mă tachinează în clipa de faţă.

Aniela a încetat să mai râdă şi să mă mai amenințe, a micşorat pasul şi după puţin timp mergeam împreună cu doamnele bătrâne. Toată ziua s-a scurs fără nori şi atât de vesel, încât uneori aveam impresia că sunt din nou tânăr. Din ochi îi spuneam c-o iubesc, dar dorinţa adormise în mine. Îmi era prea scumpă Aniela în ziua aceea pentru aşa ceva. Imediat după micul dejun mătuşa a plecat la

Varşovia, iar eu mi-am petrecut restul zilei în camera doamnei Celina, citindu-i din scrisorile lui Montalembert[26], cu care tata fusese pe vremuri în corespondenţă. Şi m-aş fi plictisit tare mult cu scrisorile astea, dacă n-ar fi fost prezenţa Anielei. Ridicând ochii din carte întâlneam privirea ei, care mă umplea de bucurie, căci ori eu nu mai sunt în stare să judec, ori ea se uita la mine cum se uită o femeie sinceră şi pură care, fără să-şi dea seama, iubeşte din tot sufletul. Ce zi grozavă a fost! Mătuşa s-a întors pe seară şi ne-a anunţat musafiri pentru a doua zi: soţii Snitynski şi Klara Hilst.

S-a făcut târziu, dar nu vreau să dorm, ca să nu mă despart de impresiile de peste zi. Niciun vis nu poate fi mai frumos decât ele. În plus, tot parcul se cutremură literalmente de cântecele privighetorilor, iar eu sunt totuşi un bătrân romantic! Noaptea s-a lăsat la fel de frumoasă cum a fost şi ziua. Cerul este înţesat de stele. îi spun în gând Anielei: „Noapte bună!” Am repetat urarea asta de vreo sută de ori. Văd că în afară de *Pimproductivité slave*, mai am în plus şi o doză serioasă de sentimentalism polonez. Până acum nu mă ştiam sub aspectul acesta. Dar, ce contează… O iubesc foarte mult!

13 mai

Musafirii n-au venit. Snitynski ne-a comunicat că au să vină mâine, dac-o să fie vremea bună. Astăzi, s-a năpustit peste Płoszów o furtună cum nu s-a mai pomenit de mult pe aici. Pe la zece dimineaţa, s-a iscat un viscol fierbinte, care a acoperit pământul cu nori de praf. N-a suflat tot timpul, dar rafalele lui au ţinut până spre prânz, lovind unele după altele şi atât de furioase, că aplecau copacii până la pământ. Frumosul nostru parc s-a umplut de trosnetul crengilor rupte, iar printre norii de prai se ridicau roiuri de frunze smulse. Un tei mare, care creştea

26 Charles, conte de Montalembert, publicist francez (1810-1870)

în faţa pavilionului din dreapta, unde a murit preotul Latysz, s-a despicat în două. Era un aer nesuferit de sufocant, nu se putea respira; aveam impresia că viscolul ţâşneşte din nişte adâncuri înfierbântate şi că aduce cu sine miros de cărbuni aprinşi. Mie, care sunt obişnuit cu *sirocco* din Italia, nu-mi dăuna prea mult, însă doamna Celina suferea nespus, Aniela împreună cu ea, iar mătuşa i-a făcut scandal lui Chwastowski pentru devastarea parcului. Bătrânul arţăgos, care probabil că fusese tras de urechi nu o dată în şcoală din cauza lui Homer şi care n-a mai uitat până astăzi *Odiseea* şi nu-şi uită nici limba în gură, i-a răspuns mătuşii că dac-ar fi fost Eol[27] n-ar mai fi slujit ca administrator la ea şi nu s-ar mai fi expus la acuzările ei nedrepte. Mătuşa a cedat de data asta, dar cred că numai speriată de noile ameninţări pe care le trimitea cerul. Pe la amiază s-a liniştit brusc, în schimb au început să se prăvălească valuri uriaşe de nori, când negri ca păcura, când arămii şi tiviţi cu aur. Uneori se făcea întuneric ca noaptea, aşa că doamna Celina a cerut să se aprindă lămpile, alteori se lăsa deasupra pământului o lumină roşiatică, rău prevestitoare. Parcă o spaimă imensă cuprinsese întreaga natură. Domnul Chwastowski dădu o fugă până la conac, să pună să fie adunate vitele de pe câmp, însă păstorii le aduseseră singuri, fără să mai aştepte porunca, şi în curând începu să răsune mugetul jalnic al vacilor, auzindu-se până la noi, în liniştea care se lăsase afară. Apucând clopoţelul de Loretto, despre care se spune că are darul de a feri de trăsnet, mătuşa o porni să colinde tot palatul, trecând din încăpere în încăpere şi sunând cu îndârjire. Nici măcar n-am încercat să-i explic că sunetul clopoţelului într-o atmosferă atât de nemişcată mai degrabă poate să aducă trăsnetul, decât să-l îndepărteze. Dimpotrivă, pe deplin conştient că n-o pot

27 Eol, zeul vântului și al furtunilor, în mitologia greacă

ajuta cu nimic, am însoţit-o în toată expediţia asta, fiindcă-mi era ruşine s-o las să se expună singură. Trebuie să recunosc că era grozavă, cum se uita provocator, cu capul dat pe spate, la valurile de nori negri şi arămii, ameninţându-i cu clopoţelul ei. Nu mi-a părut rău că m-am dus cu ea, căci mi s-a înfăţişat înaintea ochilor în toată măreţia ei: în momentele când totul tremura de spaimă şi era copleşit de groază, numai ea nu se temea, dimpotrivă, provoca, suna clopoţelul!

Ne-am înapoiat tocmai când primele tunete au început să zguduie cerul. Peste câteva minute bubuitul era neîntrerupt. Aveam impresia că în momentul în care tunetul se rostogoleşte pe la baza norilor, plafonul lor se cutremură şi se prăvale cu totul, cu zgomot de nedescris, asupra pământului. Trăsnetul a căzut pe un eleşteu de la capătul parcului şi apoi altul, imediat, mai aproape, aşa că palatul a fost zguduit din ţâţâni. Femeile au început să se roage, iar eu am avut momente de stinghereală şi dezgust, căci dacă m-aş fi rugat împreună cu ele, ar fi fost doar ipocrizie din partea mea; în caz contrar, n-ar fi fost decât o paradă de om prost-crescut, care-şi dă aere de intelectual înaintat şi care nu ţine cont de un obicei de la ţară şi, în primul rând, de spaima femeilor. În curând însă, am constatat că mă înşel, bănuindu-le că le-ar fi teamă. Feţele lor erau calme, ba chiar senine. Probabil că rugăciunea tradiţională reprezenta pentru ele o garanţie împotriva tuturor pericolelor, că nu mai era loc pentru teamă în inimile lor. Atunci m-am gândit cât sunt de străin spiritualiceşte printre aceste trei poloneze, dintre care fiecare ştie de zece ori mai puţin decât mine, dar după măsura obişnuită, omenească, valorează de zece ori mai mult. Ele sunt asemeni cărţilor cu un număr relativ mic de pagini, dar pline de reguli clare şi simple, în timp ce în toate tomurile din care mă compun eu nu există niciun

adevăr neîndoielnic, şi eu sunt primul gata să mă îndoiesc de oricare dintre ele.

Dar gândul acesta a fost de scurtă durată, izgonit de furtuna care lua proporţii tot mai ameninţătoare. Vântul s-a pornit din nou cu atâta furie, că tot parcul se culca sub loviturile lui. Erau clipe când se oprea brusc, şi atunci se revărsau peste pământ şuvoaie de ploaie. Nu vedeam picăturile, ci şiruri neîntrerupte de apă, ca nişte şnururi care uneau cerul cu pământul. Aleile parcului se transformaseră în pâraie repezi. Câteodată, o rafală neaşteptată, îngrozitoare, spărgea în ţăndări toată apa atârnată între cer şi pământ şi atunci o ceaţă densă acoperea pământul, că nu mai vedeai nici la un pas. Canonada asurzitoare a tunetelor continua fără întrerupere. Aerul era încărcat de electricitate. Pulsul îmi zvâcnea. Chiar şi în casă se făcea simţit mirosul acela iritant de furtună. În cele din urmă, la fel ca stihia de afară se dezlănţuită şi gândurile şi dorinţele mele. Am uitat de furtună, n-o mai vedeam înaintea ochilor decât pe Aniela.

Mi-am pierdut cu totul controlul asupra mea şi apropiindu-mă de ea, am întrebat-o:

— Vrei să priveşti fortuna?

— Da, răspunse ea.

— Atunci vino alături, în camera cealaltă… Acolo e o fereastră largă, veneţiană…

A venit şi ne-am aşezat în faţa pervazului. În clipa aceea se lăsase un întuneric aproape deplin, sfâşiat la fiecare câteva secunde de fulgere albe şi roşii, care dezvăluiau adâncurile cerului şi luminau totodată feţele noastre şi lumea întreagă deopotrivă. Aniela era liniştită, eu însă, cu fiecare fulger, o doream şi mai mult.

— Nu te temi? am întrebat-o în şoaptă.

— Nu…

— Dă-mi mâna…

Mă privi cu uimire. Încă o clipă şi aş fi luat-o în braţe şi mi-aş fi apăsat buzele pe buzele ei, după care n-avea decât să se despice pământul şi să înghită întregul Płoszów. Dar ea s-a speriat, nu de furtună, ci de expresia întipărită pe faţa mea şi de şoapta aceea, căci retrăgându-se repede de la fereastră, se întoarse în camera de alături, unde erau bătrânele.

Am rămas singur, furios şi umilit. Aş fi abuzat fără doar şi poate de încrederea Anielei, şi totuşi mi se părea că m-a jignit prin lipsa ei de încredere. Am hotărât s-o fac să simtă acest lucru. Bântuit de asemenea gânduri, nu mi-am recăpătat uşor echilibrul. Am mai stat vreo oră singur la fereastră, privind absent la fulgerele orbitoare. Între timp se lumina tot mai mult, norii se destrămau şi chiar din când în când strălucea un soare ieşit parcă din baie şi mirat de pustiirile făcute de furtună.

Stricăciunile erau mari. Pe aleile parcului curgea încă o apă galbenă, învolburată, deasupra căreia se vedeau crengile rupte. Din loc în loc se zăreau chiar copaci prăbuşiţi, ori tulpini cu rupturi mari, ca nişte răni. Cât vedeai cu ochii, numai distrugere şi ruină, ca după o bătălie.

Când s-a mai zvântat puţin apa, m-am îndreptat spre heleşteie, vrând să văd pagubele mai de aproape. Deodată, tot parcul începu să roiască de oameni, care cu o ciudată energie şi bucurie se apucau să smulgă crengile rupte şi să taie copacii prăbuşiţi. Erau ţărani săraci care, neavând pădure, veniseră cu seceri şi topoare în parc, intrând prin spărturile făcute de furtună în garduri, ca să-şi strângă provizii de lemne. De fapt, nu-mi păsa, dar fiindcă nu ceruseră voie nimănui şi intraseră aşa, ca barbarii, şi mai ales pentru că eram prost dispus, am început să-i gonesc cu o furie care creştea pe măsură ce ei se opuneau. Tam amenințat că am să-i reclam la primar, când deodată a

răsunat în spatele meu vocea cea mai dulce de pe lume, întrebându-mă franţuzeşte:

— Crezi, Leon, că într-adevăr strică ceva, dacă au să cureţe parcul?

M-am întors şi am văzut-o pe Aniela, cu o băsmăluţă legată sub bărbie. Cu ambele mâini îşi ţinea poalele rochiei, dezvelind până la glezne picioarele mici, încălţate cu cizmuliţe. Stătea aşa, puţin aplecată în faţă, privindu-mă rugătoare.

Văzând-o, mi-a trecut supărarea într-o clipă, am uitat de momentele neplăcute prin care trecusem nu de mult şi am privit-o îndelung, neputând să-mi satur privirile.

— Porunceşti? am întrebat.

Şi întorcându-mă spre oameni, le-am spus:

— Mulţumiţi doamnei şi puteţi să luaţi lemnele.

De data asta au ascultat cu plăcere de porunca mea. Unii dintre ei, care probabil nu prea cunoşteau relaţiile de la curte, îi spuneau „domnişoară”, ceea ce mă umplea de o nespusă plăcere. Dacă Płoszówul ar fi fost al meu, la un cuvânt de-al ei aş fi permis să se taie întreaga pădure. După o jumătate de oră parcul era curăţat de tot ce rupsese furtuna şi, într-adevăr, căpătase un aspect ceva mai vesel. Umblând cu Aniela pe alei, am găsit o mulţime de rândunici şi alte păsărele ucise de furtună sau doar pe jumătate moarte, dar ude de tot. Adunându-le şi dându-le Anielei, îi atingeam mâinile, o priveam în ochi şi din nou îmi era bine. Idila de ieri revenise pentru noi doi şi odată cu ea atmosfera degajată, veselia. Inima-mi era bucuroasă la maximum, căci vedeam ceea ce nu vedea Aniela şi anume că în relaţiile, chipurile, frăţeşti dintre noi era de două ori mai multă tandreţe decât ar fi putut exista chiar între cei mai drăgăstoşi fraţi. Eram absolut convins că ea mă iubeşte fără să-şi dea seama, că mă iubeşte la fel cum o iubesc eu pe ea. Se realizaseră astfel mai mult de jumătate

din speranţele şi planurile mele – îmi mai rămânea doar s-o fac să-şi dea seama de ceea ce simte şi să recunoască.

Când mă gândesc la asta, îmi amintesc, cu inima bătând de fericire, ce am scris cândva în jurnalul acesta şi anume că nicio femeie din lume nu-i poate rezista bărbatului de partea căruia este inima ei.

15 mai

Oaspeţii noştri au venit abia astăzi, nu ieri, şi foarte bine au făcut, căci astăzi pământul se uscase de-a binelea şi vremea redevenise frumoasă. Ziua aceasta de cincisprezece mai va fi una dintre cele mai importante zile din viaţa mea. Acum a trecut de miezul nopţii, dar nu dorm şi nu vreau să mă culc; somnul mi-a fugit, iar simţurile îmi sunt atât de agitate, încât nu simt nici cea mai mică oboseală. Aş vrea să scriu până dimineaţă. Mă străduiesc doar să nu încep cu sfârşitul şi să notez totul în ordine, aşa cum m-am obişnuit.

Mătuşa a trimis trăsura după soţii Sniatynski şi Klara foarte devreme, aşa că au fost la Płoszów încă înainte de prânz. Doamnele au sosit proaspete, vesele şi vorbăreţe ca nişte vrăbii, bucuroase de vremea frumoasă şi de excursia asta la ţară. Şi ce toalete aveau! Ce pălării fantezii! Klara era splendid îmbrăcată, într-o rochie de culoare pastel, în dungi, în care nu arăta atât de uriaşă ca de obicei. Am observat că Aniela a studiat-o tot timpul, încă de la venire, parcă uimită de frumuseţea ei, de care nu pomenisem niciodată, ori de câte ori fusese vorba despre Klara. N-o făcusem intenţionat, ci pur şi simplu mintea mi-e atât de absorbită de Aniela, că la multe lucruri nici nu mă gândesc, iar pe altele nici nu le văd. Iată, de exemplu, cu toate c-am fost de două ori la Sniatynski, abia acum, la Płoszów, am remarcat că ea are părul tuns scurt şi, de altfel, îi stă foarte bine aşa. Bretonul blond îi dă un aer băieţesc, hotărât şi poznaş. Acum suntem foarte buni

prieteni. Mai înainte ar fi fost în stare să mă strângă de gât din cauza Anielei, dar probabil a aflat de la soţul ei cât am suferit şi pentru că femeile au o mare slăbiciune pentru oamenii care suferă din dragoste, mi-a iertat cu mărinimie toate greşelile. Prezenţa unei femei atât de plăcute şi vioaie a fost foarte utilă ca să se spargă gheaţa de început dintre Aniela şi Klara, fiindcă mătuşa mea, care-i era recunoscătoare Klarei pentru concert, a primit-o cu o neobişnuită căldură, în timp ce Aniela, cu toată amabilitatea şi drăgălăşenia-i înnăscute, părea intimidată şi cam rigidă* Abia în timpul micului dejun, în atmosfera veselă generală, s-au mai apropiat oarecum între ele. Klara a fost şocată de frumuseţea Anielei şi pentru că este foarte deschisă şi s-a obişnuit să-şi spună gândurile cu toată libertatea artistului, i-a mărturisit Anielei în faţă cât este de surprinsă, însă a făcut-o cu atâta graţie şi sinceră încântare, încât nu se putea să n-o cucerească. Doamna Celina, prezentă şi ea la masă, se umfla în pene şi cu toate că se afla pentru prima dată în societatea unei femei din mediul artistic, începu s-o privească pe Klara cu tot mai multă îngăduinţă şi simpatie.

În cele din urmă, întorcându-se spre ea, îi declară că, deşi este mama Anielei, trebuie să admită că aceasta a fost de la început un copil frumos şi că s-ar fi aşteptat chiar la mai mult la maturizare. Au intrat în vorbă şi soţii Snitynski. El începu o dispută cu Klara pe tema diverselor tipuri de femei şi discută despre tipul Anielei şi perfecţiunea ei estetică într-un fel atât de nostim de obiectiv, de parcă Aniela ar fi fost un portret agăţat pe perete, şi nu o persoană prezentă, vie. Iar ea ascultând se înroşise ca o fetiţă şi-şi lăsase în jos pleoapele-i umbroase, devenind astfel şi mai frumoasă decât de obicei.

Eu tăceam, dar comparam în mintea mea cele trei feţe de femei, încercând să fiu obiectiv, adică să las la o

parte faptul că pe Aniela o iubeam şi că deci pentru mine ea era cea mai deosebită şi mai atrăgătoare. Dar, chiar şi în aceste condiţii, comparaţia a ieşit în favoarea ei. Doamna Sniatyńska, mai ales acum, cu părul scurt, are un cap foarte drăguţ, dar orice *keepsake*[28] englezesc conţine asemenea feţe; frumuseţea Klarei se datorează trăsăturilor ei calme şi, în special, ochilor albaştri şi pielii transparente, cum au de regulă nemţoaicele. Dacă n-ar fi talentul ei, care te face privind-o să te gândeşti totodată la muzică, ai putea să spui, cel mult, că are o faţă frumoasă şi sănătoasă. Aniela nu numai că are trăsături regulate, nu numai că este o creaţie artistică într-un stil deosebit de nobil, dar are în ea ceva atât de personal, încât nu poate fi inclusă în niciunul din tipuri. Poate că originalitatea ei constă în faptul că, nefiind nici brunetă, nici blondă, face impresia fizică de brunetă, iar spirituală de blondă; poate că asta se datorează părului extraordinar de bogat pe lângă o faţă relativ mică, fapt este că e un unicat în genul ei. Din acest punct de vedere o depăşeşte chiar şi pe doamna Davis, care este frumoasă fără nicio rezervă, dar care are frumuseţea statuilor. Laura trezea în mine numai admiraţie şi patimă; Aniela îl trezeşte în plus pe idealistul din mine, care este încântat de poezia expresiei ei, ce e pentru mine o poezie nouă, necunoscută până acum.

Dar nici nu vreau să compar două persoane atât de diferite. M-am lăsat furat în timpul mesei de asemenea comparaţii numai pentru că se vorbea despre asta şi pentru că analiza frumuseţii Anielei îmi face oricând plăcere. Mătuşa a întrerupt însă discuţia asta, considerând că în calitate de gazdă se cade să discute cu Klara despre ultimul ei concert. A vorbit mult şi bine. Nici nu presupuneam că are atâtea cunoştinţe în domeniul muzicii. Iar complimentele la adresa Klarei le-a rostit cu

28 „Album“ (în limba engleză, în original)

amabilitatea unei doamne din lumea bună, într-un chip atât de fluent şi plăcut, cum numai oamenii din generaţiile mai vârstnice ştiu să o facă, fiind încă pătrunşi de suflul secolului al optsprezecelea. Într-un cuvânt, am constatat cu uimire că mătuşa mea, care trânteşte tuturor adevărul în faţă cu nonşalanţă, ştie când vrea să se poarte ca pe vremea perucilor. Încântată, Klara nu-i rămase deloc datoare în amabilităţi.

— La Varşovia, a spus ea, voi cânta bine întotdeauna, căci publicul mă înţelege, însă cel mai bine cânt în cercuri mai mici de prieteni, când îmi sunt cu toţii simpatici şi, dacă-mi permiteţi, vă voi convinge de asta imediat după masă.

Mătuşa, care ţinea mult ca doamna Celina şi Aniela să o poată asculta, dar care nu era sigură dacă se cade s-o invite pe Klara la pian la ea în casă, fu cuprinsă de o dispoziţie nemaipomenită. Eu am început să povestesc despre concertele Klarei la Paris şi despre triumfurile ei din sala Erard, Snitynski relată ce se vorbeşte prin Varşovia şi astfel ne-a trecut timpul până la sfârşitul mesei. Când ne-am ridicat, Klara a apucat singură de speteaza fotoliului pe care stătea doamna Celina, ca să-l împingă în salon, şi nu dădu voie nimănui s-o ajute, râzând şi spunând că fără îndoială ea este cea mai puternică dintre toţi cei de faţă şi că nu se teme că-şi va obosi mâinile. Peste câteva clipe era aşezată în faţa pianului şi probabil că cel mai bine corespundea Mozart dispoziţiei ei din dimineaţa aceea, căci ne-a cântat *Don Giovanni*. De la primele acorduri deveni o altă Klara. Nu mai era copilul mare şi vesel cu care discutaserăm în timpul mesei, ci parcă sfânta Cecilia în carne şi oase. Muzica o transfigura, revărsa asupra ei o demnitate spirituală şi o armonie care o ridicau deasupra femeilor obişnuite.

Cu ocazia asta am remarcat un lucru, şi anume că un

bărbat îndrăgostit ştie să-şi alimenteze sentimentul chiar şi cu ceea ce este aparent în defavoarea femeii iubite. Mă gândeam cât de departe e Aniela mea de o asemenea Sibillă şi când am zărit-o retrasă într-un colţ al salonului, tăcută, micuţă, copleşită cumva, am simţit că o iubesc cu atât mai mult, că îmi este cu atât mai dragă. Mi-a trecut chiar prin minte că femeia nu este aşa cum se prezintă în ochii oamenilor, ci aşa cum o vede bărbatul îndrăgostit şi că perfecţiunea ei mergând până la absolut este în raport direct cu forţa dragostei pe care reuşeşte s-o insufle. N-am avut timp să mă gândesc mai bine la ideea asta, dar mi-a plăcut foarte, întrezărind ca prin ceaţă şi concluzia: în numele atingerii acestei perfecţiuni femeia este datoare să aparţină aceluia care o iubeşte cel mai mult.

Klara a cântat minunat. Încercam să citesc pe feţele celorlalţi ce impresie le-a făcut, când am observat că Aniela caută acelaşi lucru la mine. Să fi fost numai curiozitate? Ori neliniştea involuntară a unei inimi care n-ar şti să spună de ce se teme şi totuşi se teme? Mi-am zis că, dacă este adevărată cea de a doua variantă, atunci am o nouă dovadă că mă iubeşte. Gândul acesta m-a umplut de bucurie şi am hotărât să aflu răspunsul la această întrebare chiar în cursul zilei de astăzi.

Din clipa aceea am fost tot timpul în preajma Klarei. Am discutat cu ea mai mult şi am fost mai cordial decât fusesem vreodată de când o cunoşteam. Am plecat cu toţii în pădure, eu mergând cu Klara, şi doar din când în când aruncam câte o privire spre Aniela, care venea în armă cu soţii Sniatynski. Klara era încântată de pădure, care arăta realmente nespus de frumoasă cu abundenţa de copaci înfrunziţi, constituind o boltă separată, cu mult mai veselă, pe sub cea întunecată a brazilor.

Soarele pătrundea sclipitor printre frunzele copacilor, punând pe ferigi dantele tremurătoare de aur.

De jur-împrejurul nostru, ca de obicei primăvara, răsunau chemările cucului şi doar din când în când ciocăniturile ghionoaiei.

După ce ne-am unit cu grupul celorlalţi, am rugat-o pe Klara ca la întoarcerea acasă să ne redea în muzică impresia pe care i-au făcut-o pădurea, soarele, foşnetul pomilor, primăvara în toată complexitatea ei. Mi-a răspuns că în inima ei răsună de-acum un *FrühlingsliecP* pe care va încerca să-l cânte. Într-adevăr, se vedea după expresia ei că-i cântă inima, căci Klara e ca o harpă, care nu ştie să se manifeste decât prin sunete.

Avea faţa strălucitoare şi îmbujorată; în schimb, Aniela părea stinsă, cu toate că făcea eforturi evidente să se învingă şi să ţină companie soţilor Snitynski, care se zbenguiau ca nişte şcolari. În cele din urmă, începură să alerge prin pădure, iar Klara după ei, ceea ce nu ar fi trebuit să facă, pentru că la dimensiunile ei mişcările numai elegante nu-i puteau fi; mai ales legănatul şoldurilor ei solide mi s-a părut de-a dreptul comic.

În timp ce ceilalţi goneau prin pădure, eu am rămas cu Aniela. Conform tacticii adoptate, trebuia s-o fac conştientă de neliniştea din sufletul ei, aşa că am spus:

— E ceva în neregulă cu tine astăzi, Anielka, nu-i aşa?

— Nimic, absolut nimic!

1» Cântec de primăvară” (în limba germană, în original)

— Am avut de câteva ori impresia că parca eşti nemulţumită de ceva. Poate că nu-ţi place Klara.

— Îmi place foarte mult şi nu mă mir deloc văzând că şi alţii sunt atât de încântaţi de ea.

Am întrerupt discuţia, fiindcă se apropiau ceilalţi. Era timpul să ne înapoiem acasă. Pe drum Sniatynski a întrebat-o pe Klara dacă, într-adevăr, este atât de

mulţumită de venirea în Polonia precum spune.

— Cea mai bună dovadă, că nu mă gândesc să plec, răspunse ea vesel.

— O să ne străduim, am intervenit eu, să facem în aşa fel încât să rămâi aici pentru totdeauna.

Cu toată simplitatea care-o caracterizează şi cu care primeşte întotdeauna ceea ce i se spune, de data aceasta Klara s-a uitat întrebător la mine, după care a spus puţin tulburată:

— Toţi sunt aşa de buni cu mine aici!…

Ştiam că vorbele mele sunt într-o anumită măsură o ticăloşie, deoarece ar putea s-o inducă în eroare pe Klara, dar pe mine nu mă interesa decât impresia pe care o vor produce asupra Anielei. Din nefericire n-am putut observa nimic, pentru că tocmai atunci Aniela începuse să-şi tragă mănuşile şi lăsase capul atât de jos, încât pălăria îi acoperise faţa de tot. Dar chiar şi mişcarea asta bruscă mi se păru un semn bun.

Ne-am întors acasă, unde eram aşteptaţi cu prânzul, care s-a lungit până la nouă seara. Pe urmă Klara a improvizat la pian *Frühlingslied-vk* anunţat. Cu siguranţă că de când există Płoszówul nu răsunase aici o asemenea muzică, cu toate că eu nu prea i-am dat atenţie, toate gândurile mele fiind ocupate de Aniela. Mă aşezasem aproape de ea şi stăteam în semiîntuneric, căci Klara nu permisese să fie aduse lămpi în salon. Snitynski dădea din mâini dirijând, iar soţia lui, pe care probabil că o deranja asta, îl trăgea de mânecă din când în când. Aniela stătea nemişcată. Poate că, absorbită de gânduri ca şi mine, nu auzea deloc cântecul acesta de primăvară. Eram aproape sigur că se gândeşte la mine şi la Klara şi, mai ales, că se gândeşte la vorbele pe care le spusesem Klarei. Îmi era uşor să ghicesc că, deşi nu mă iubeşte, chiar dacă nici nu bănuieşte că sentimentele mele faţă de ea sunt cu mult

mai mult decât frăţeşti, chiar şi aşa, numai la gândul că alta ar putea să i le răpească, încearcă un sentiment de tristeţe, însingurare şi amărăciune. Femeia care nu-i fericită în căsnicie se leagă, ca iedera de copac, de orice sentiment, fie el şi de prietenie, şi se teme să nu-şi piardă suportul. Eram sigur că, dacă în clipa aceea aş fi îngenuncheat la picioarele ei şi i-aş fi mărturisit că numai pe ea o iubesc, cu toată spaima pe care i-ar fi trezit-o declaraţia mea, ar fi fost cuprinsă de bucuria adevărată pe care o simţi când recapeţi un lucru drag. „Dacă-i aşa”, mă gândeam în sinea mea, „n-ar fi mai bine să mă grăbesc cu mărturisirea?” Numai să găsesc o modalitate de a o speria cât mai puţin şi de-a o bucura cât mai mult.

Şi am început să mă gândesc la felul în care să-i vorbesc, fiindcă de asta putea să atârne totul. Înţelegeam că trebuie făcut în aşa fel încât s-o dezarmez şi să nu-i dau posibilitatea de a mă respinge o dată pentru totdeauna. Mintea mea lucra din greu, căci nu era o sarcină uşoară. Mă cuprinsese treptat o emoţie tot mai mare şi – ciudat lucru – eram mai degrabă emoţionat pentru ea decât pentru mine, conştient că asta va constitui o mare răscruce în viaţa ei şi temându-mă oarecum pentru ea.

Între timp, în salon se făcuse lumină; luna ieşise de după copacii din parc şi arunca pe podea patru pete luminoase, în dreptul fiecărei ferestre. Acordurile cântecului de primăvară continuau să umple salonul. Uşa era larg deschisă spre parc şi privighetoarea îi răspundea Klarei din întuneric. Era o seară excepţională: o căldură plăcută de mai, muzică şi dragoste. Fără să vreau mă gândeam că, dacă viaţa nu ne aduce fericire, cel puţin ne oferă cadrul necesar pentru ea.

În întunericul acesta străbătut numai de lumina lunii, am început să caut privirea Anielei, dar ea se uita ţintă la Klara, care acum făcea, într-adevăr, impresia unei apariţii

din altă lume. Înaintând treptat spre mijlocul salonului luna o prinsese şi pe ea, împreună cu pianul, în raza ei şi, deoarece era îmbrăcată într-o culoare deschisă, arăta ca un spirit argintiu al muzicii.

Viziunea nu dură mult. Klara îşi încheie *Cântecul de primăvară*, după care doamna Sniatyńska, care se grăbea să ajungă acasă, se ridică să plece. Fiindcă era o seară neobişnuit de caldă, am propus să mergem pe jos până la şoseaua care se afla la o jumătate de verstă de casă, cu gând că la întoarcere voi fi singur cu Aniela. Ei nu i se cădea să refuze să le conducă pe doamne, ştiam că mătuşa n-o să meargă cu noi, aşa că socoteala mea nu putea fi greşită.

Am poruncit ca trăsura să ne aştepte la şosea, iar noi am pornit-o pe aleea cu tei, care mergea de la palat până la şoseaua publică. Am luat-o pe Klara de braţ, dar mergeam cu toţii în grup, conduşi de orăcăitul broaştelor din heleşteie.

Klara se opri în loc, ascultând corul lor, care în unele momente înceta, apoi răsuna şi mai puternic. În cele din urmă spuse:

— Iată adevăratul final al *Cântecului* meu *de primăvară*.

— Ce noapte minunată! rosti Sniatynski şi imediat se porni să declame fragmentul acela splendid din *Neguţătorul din Veneţia*.

Ce calmă alba lună doarme pe colină!

Vino să stăm, lăsând a muzicii acorduri Auzul să-l desfete. Noaptea şi liniştea Se-mbină cu dulcele farmec al armoniei…

Mai departe uitase, dar eu ţineam minte şi am continuat în locul lui:

Aşază-te, scumpo, priveşte cum cerul.

Bătut e mărunt cu stele de aur şi fiece glob auriu de

pe boltă, în calea-i de veacuri el cântu-şi uneşte cu *corul heruvimilor cu ochii albaştri*;

Spirite pure, plin de-armonie.

Doar noi cei cu duhul în scoarţă de tină, Armonia înaltă nu ştim auzi[29]…

Apoi am repetat Klarei, care nu înţelegea polona, tot fragmentul într-o traducere franţuzească improvizată pe moment. M-a ascultat cu atenţie, apoi a ridicat ochii în sus şi a spus arătând spre stele:

— Întotdeauna am avut certitudinea că bolta cânta.

Doamna Sniatyńska ne mărturisi că tot aşa îşi închipuia şi ea, ba chiar susţinea că ar fi discutat de mai multe ori cu soţul ei despre asta, deşi el nu-şi amintea deloc. Se iscă o ceartă între ei, iar eu şi cu Klara rădeam pe-nfundate. În tot timpul acesta Aniela aproape că nu s-a amestecat în discuţie. Mă gândeam că poate fiinţa aceasta dragă e supărată pe mine că o duc de braţ pe Klara şi că mă ocup, în primul rând, de ea. Chiar şi numai o astfel de supoziţie mă umplea de bucurie. Totuşi, mă străduiam să nu-mi pierd cu totul capul şi-mi spuneam în gând: „Nu te împăuna c-ar fi geloasă; nu-i decât tristă, poate puţin jignită, nimic mai mult”. În clipa aceea aş fi dat o armată întreagă de artiste cum este Klara numai să-i pot spune Anielei că toate simţămintele mele se îndreaptă în exclusivitate către ea. Între timp Sniatynski începuse să vorbească despre astronomie. Ascultam doar cu o ureche, cu toate că nici nu pot spune cât de mult mă preocupă ştiinţa asta, care prin natura lucrurilor nu-şi poate pune nici sieşi, nici gândirii umane limite mai înguste decât infinitul.

În sfârşit, am ajuns la şosea, unde oaspeţii se urcară în trăsură. Peste câteva clipe roţile duruiau pe caldarâm, iar la urechile noastre a ajuns un ultim „La revedere!” Şi

29 W. Shakespeare, Negustătorul din Veneția (actul V, scena 1)

am rămas singur cu Aniela.

O pornirăm imediat spre casă şi merserăm o vreme în tăcere. Orăcăitul broaştelor se liniştise, numai de departe, dinspre clădirile fermei, se auzeau fluieratul paznicilor de noapte şi lătratul câinilor. Special nu-i vorbeam, căci clipele acelea de tăcere erau o dovadă că între noi se petrece ceva şi aveau darul de a-i sugera Anielei acest lucru. În cele din urmă, pe la jumătatea drumului, am spus:

— Ce plăcut s-a scurs ziua de astăzi, nu-i aşa?

— De multă vreme n-am mai auzit o asemenea muzică, a răspuns Aniela.

— Şi totuşi, parcă ai fost tot timpul nemulţumită de ceva, nu poţi să negi. Eu sunt atât de atent la tot ce se petrece cu tine, încât îţi observ chiar şi cea mai mică umbră de pe faţă.

— Astăzi însă a trebuit să te ocupi de musafiri… Eşti foarte drăguţ, dar te asigur că n-am nimic.

— Şi astăzi, ca şi întotdeauna, nu m-a preocupat decât persoana ta şi ca dovadă, dacă-mi dai voie, am să-ţi spun la ce te-ai gândit în timpul zilei.

Şi, fără să aştept încuviinţarea, am continuat:

— Te-ai gândit că semăn într-o oarecare măsură cu bătrânii Latysz. Ai crezut că te-am înşelat atunci când ţi-am vorbit de pustiul din jurul meu. Şi, în fine, te-ai gândit că n-avea rost să-ţi caut prietenia, deoarece mi-o găsisem, mai înainte, în altă parte. Nu-i aşa? Spune-mi sincer…

Aniela a răspuns cu o anumită greutate:

— De vreme ce ţii neapărat să ştii… poate… dar asta nu putea decât să mă bucure…

— Ce să te bucure?

— Prietenia ta cu Klara.

— Poate că nutresc pentru ea multă prietenie, însă Klara, la fel ca oricare altă femeie, îmi este indiferentă. Şi ştii de ce?

Ajuns aici am început să frisonez, conştient că a sosit momentul; am aşteptat o vreme ca ea să repete întrebarea, apoi am rostit cu o voce care se voia foarte liniştită:

— Doar tu trebuie să vezi şi să înţelegi că toată fiinţa mea îţi aparţine, numai pe tine te-am iubit şi te mai iubesc şi acum ca un nebun!

Aniela se opri încremenită. După senzaţia de frig care-mi cuprinsese faţa am înţeles c-am pălit, căci dacă Aniela simţea că se deschide pământul sub ea, era totuşi vorba şi de mine. Dar, ştiind cu ce fel de femeie am de-a face, trebuia să mă grăbesc, să o imobilizez înainte de a-şi reveni şi a mă respinge.

Aşa că am început să vorbesc repede:

— Nu trebuie să-mi răspunzi, căci eu nu vreau nimic, nu-ţi cer nimic – nimic, înţelegi? Am vrut numai să-ţi spun că ai pus stăpânire pe viaţa mea, că-ţi aparţine. De altfel, ai observat şi tu asta, deci nu mai are importanţă dacă ţi-o mărturisesc sau nu. Îţi repet: nu doresc nimic şi nu aştept nimic. Nu poţi să mă respingi, fiindcă eu însumi mă resping… Ţi-o spun doar aşa, cum mi-aş descărca sufletul în faţa unei prietene sau a unei surori. Vin şi mă plâng ţie, căci la nimeni altcineva nu mă pot duce; vin şi-ţi spun că sunt nenorocit, pentru că iubesc o femeie care aparţine altuia, că o iubesc la nebunie, draga mea Aniela, la nebunie!

Ne aflam de-acum în faţa porţii, însă eram încă înconjuraţi de umbra deasă a copacilor. O clipă am avut iluzia că ea se apleacă spre mine, ca o floare frântă, şi că o voi cuprinde în braţe, dar m-am înşelat. Când şi-a revenit, a început să repete cu o energie nervoasă, de care n-o credeam capabilă:

— Nu vreau să ascult asemenea vorbe! Nu vreau, nu vreau, nu vreau!

Şi alergă spre casă, prin curtea luminată de lună. Pur

şi simplu a fugit de mine, de cuvintele mele, de declaraţiile mele. Am urmărit-o din priviri până când a dispărut în vestibul. Am rămas singur, cu o senzaţie de nelinişte, teamă, de milă faţă de mine însumi, dar şi de triumf totodată, că au fost rostite acele cuvinte, după care va trebui să înceapă pentru amândoi o nouă viaţă. Deocamdată nu mă puteam aştepta la nimic altceva; aruncasem sămânţa, din care trebuia să iasă ceva.

Când am intrat în casă n-am mai găsit-o pe Aniela. Nu era decât mătuşa, care-şi mormăia rugăciunile pe mătănii, plimbându-se prin cameră şi vorbind cu sine, cu voce tare, în pauzele dintre rugăciuni. Tam spus imediat noapte bună, căci voiam să fiu cât mai repede singur. Credeam că dac-am să scriu, am să mă liniştesc şi-o să se mai facă ordine în gândurile mele răvăşite. Dar acum văd că n-am obţinut decât o oboseală în plus. M-am hotărât ca mâine (adică astăzi, căci s-a făcut de-acum ziuă) să plec la Varşovia. Vreau ca Aniela să se întărească în convingerea că nu-i cer nimic şi, mai ales, să aibă timp să se liniştească, să se familiarizeze cu ceea ce i-am spus. Ca să fiu sincer, plec şi pentru că mă tem să dau ochii cu ea. Sunt momente când mi se pare că am comis ceva nemaipomenit introducând o părticică din stricăciunea mea într-o lume atât de pură până acum. Dar oare răul fundamental nu consistă în faptul că ea s-a căsătorit cu un om pe care nu-l iubeşte şi nu-l poate iubi? Ce este mai imoral: dragostea mea, care-i o manifestare a legii atotputernice a naturii, ori faptul că ea se dăruieşte bărbatului aceluia, încălcând în chip infam aceeaşi lege? O legătură oricât de oficializată devine ruşinoasă, dacă nu-i bazată pe iubire. Iar eu, care înţeleg perfect acest lucru, sunt atât de slab, încât mă apucă tremuriciul când să dau cu piciorul în morala asta putredă. Din fericire, nu-i decât o teamă de moment. Chiar dacă n-aş fi convins că dreptatea e de partea mea, sunt

absolut sigur că nu poate fi de partea adversă. De altfel, scrupulele de genul ăsta se risipesc de regulă printr-un singur cuvânt: iubesc!

Iar dacă-mi îngheaţă pur şi simplu inima la gândul că poate nici ea nu doarme în clipa asta, că poate plânge sau se luptă cu propriile-i gânduri – nu-i decât o nouă dovadă că iubesc. Deci tot ceea ce se petrece acum şi ce se va petrece în viitor este o necesitate.

19 mai

Prima zi după ce-am venit la Varşovia, am dormit buştean. La Płoszów îmi părea rău după fiecare minut din timpul zilei, când aş fi putut sta cu Aniela, iar noaptea scriam. În cele din urmă, ajunsesem mort de oboseală. Şi acum încă mă mai simt greoi, dar cel puţin pot să gândesc. Mi-e cam ruşine că am fugit de la Płoszów şi am lăsat-o pe Aniela singură cu povara mărturisirii pe care i-am făcut-o. Dar în relaţiile cu femeia iubită nu strică un pic de laşitate. Poate că n-aş fi şters-o aşa, dacă asta nu era spre binele viitor al iubirii mele. Căci, de câteva zile, când se scoală dimineaţa şi-şi spune rugăciunea, când se plimbă prin parc ori când o îngrijeşte pe mama ei, nu se poate ca Aniela să nu-şi spună, chiar fără să vrea: „El mă iubeşte!” Cu timpul gândul acesta i se va părea tot mai puţin neobişnuit, tot mai puţin îngrozitor. E-n firea omului să se obişnuiască cu orice, iar femeia se împacă repede cu gândul că e iubită, mai ales când iubeşte şi ea. Asta-i întrebarea: oare ea mă iubeşte? Mi-am pus-o din prima clipă când am recunoscut în faţa mea însumi că o iubesc. De atunci o întorc pe toate părţile, încerc să cântăresc obiectiv toate împrejurările, ca şi cum n-ar fi vorba de mine – şi întotdeauna ajung la aceeaşi concluzie: mă iubeşte. Chiar şi când s-a căsătorit, nu pe Kromicki l-a iubit, ci pe mine. I-a acordat mâna numai din disperare.

Dacă cel puţin s-ar fi măritat cu un om ieşit din

comun, care ar fi cucerit-o prin gloria ori prin ideile lui, dac-ar fi nimerit un om cu un caracter excepţional, poate că m-ar fi uitat. Dar Kromicki, cu nevroza lui bănească, nu putea s-o cucerească. În afară de asta, a plecat şi a lăsat-o la scurtă vreme după căsătorie; în plus, a vândut domeniul Gluchöw, ce reprezentase scopul vieţii acestor două femei. Judecându-l pe Kromicki cât mai obiectiv cu putinţă, îţi dai seama că este un om mărunt, care nu are nimic ce-ar putea-o cuceri pe fiinţa aceasta atât de plină de sentimente şi de porniri romantice. Între timp am reapărut eu, pentru care mai mult ca sigur că nu se stinsese dragostea din inima ei şi încă de la sosire am încercat s-o atrag cu amintiri, cuvinte, priviri; am atras-o nu atât cu îndemânarea pe care ţi-o dă experienţa de viaţă, cât mai ales cu forţa aceea magnetică pe care mi-o conferea existenţa unei iubiri adevărate în inima mea. Adăugând la asta şi faptul că Aniela ştia cât am suferit din cauza hotărârii ei, că a aflat-o atunci când l-am trimis pe Sniatynski s-o lămurească şi că trebuia să-i fi fost milă de mine, iar mila asta nu putea să se stingă atât de repede – ţinând cont de toate astea, îmi spun: pun miză pe propria mea viaţă, însă joc în asemenea condiţii, că nu pot pierde.

Sunt îndreptăţit să joc astfel, atât cât este îndreptăţit oricine îşi apără viaţa. Nu exagerez spunând asta, judec foarte la rece. Eu n-am nimic, niciun fel de convingeri, de credinţe, de principii, niciun teren ferm sub picioare; căci mi le-au anulat gândirea contorsionată şi spiritul critic. N-am decât puterea de a trăi, dată fiecăruia odată cu viaţa, putere care, neavând altceva mai bun de făcut, s-a axat pe sentimentul pentru femeia aceasta. Aşa că mă agăţ de dragostea mea, cum se agaţă naufragiatul de o scândură. Dacă n-aş mai avea-o, cred că aş înceta să mai exist. Când raţiunea îmi pune întrebarea de ce nu m-am căsătorit de-a dreptul cu Aniela, răspund ceea ce am mai scris undeva:

„Pentru că nu-s drept, ci strâmb”. Aşa m-au crescut cele două doici ale mele: gândirea şi critica. De ce tocmai această femeie, şi nu alta, e scândura mea de salvare? Nu ştiu. Asta nu mai depinde de mine.

Dacă astăzi ea ar deveni liberă, aş lua-o imediat, fără să mai stau pe gânduri. Dar dacă nu s-ar fi căsătorit deloc… cine ştie… mi-e ruşine să recunosc, însă cred c-aş fi dorit-o mai puţin.

Şi s-ar fi întâmplat aşa nu din vreun romantism ieftin; nu pentru că aş considera căsătoria drept cotidianul prozaic al vieţii. Nu dau doi bani pe concepţiile astea învechite. Socotind însă după toate prin câte am trecut, cred că aş fi analizat la infinit sentimentele mele şi ale Anielei, până când mi-ar fi luat-o careva.

Prefer să nu mă mai gândesc la asta, căci îmi vine să înjur.

20 mai

Mă gândeam astăzi la ce-o să fie, când o să obţin reciprocitatea Anielei, adică mărturisirea aşteptată din partea ei. Întrevăd fericirea, dar n-o văd materializată în nicio faptă posibilă. Cred că dacă aş rosti la Płoszów, în faţa acelor femei, cuvântul „divorţ”, s-ar deschide pământul şi m-ar înghiţi cu casă cu tot. Nici nu poate fi vorba de aşa ceva, căci la concepţiile mătuşii şi ale doamnei Celina, niciuna, nici alta n-ar supravieţui unei asemenea lovituri. Nu-mi fac iluzii nici în privinţa Anielei. Şi ea gândeşte la fel ca bătrânele. Şi totuşi, în clipa când va recunoaşte că mă iubeşte, voi rosti acest cuvânt şi ea va trebui să se obişnuiască cu gândul. Altă cale nu există, dar pentru asta va trebui să aşteptăm moartea mătuşii şi a doamnei Celina. N-avem încotro. Kromicki s-ar putea să fie de acord. În caz contrar, o iau pe Aniela şi-o duc fie şi în India, iar divorţul ori anularea căsătoriei o voi obţine chiar şi împotriva voinţei lui. Din fericire nu-s lipsit de mijloace.

În ceea ce mă priveşte, sunt gata la orice şi convingerea asta intimă, fermă, îmi conferă o justificare totală în propriii ochi. De data asta nu mai e o banală poveste de dragoste, ci un sentiment în care se concentrează întreaga-mi existenţă. Forţa şi sinceritatea lui îndreptăţesc şi comportarea mea faţă de Aniela. Ştiu că o păcălesc spunându-i că nu-i cer decât sentimente frăţeşti, că o păcălesc asigurând-o că nu vreau nimic de la ea – dar toate astea ar fi o minciună rea numai în cazul când însăşi dragostea mea ar fi mincinoasă. Dar pentru că-i adevărată, comportamentul meu nu-i decât o tactică, o diplomaţie sentimentală. Face parte din procesul iubirii. Este un lucru cert că toţi logodnicii recurg la mici înşelătorii, prin care smulg mărturisirile. Iar eu sunt sincer chiar şi atunci când mint.

21 mai

I-am declarat Anielei c-aş vrea să mă ocup de ceva – şi vreau cu adevărat s-o fac, fie şi pentru faptul că am apucat s-o spun. Am hotărât, în primul rând, să aduc colecţiile tatii la Varşovia şi să întemeiez aici un muzeu al familiei Płoszówski. Va fi meritul Anielei şi prima faptă bună decurgând din dragostea noastră. Prevăd că guvernul italian îmi va pune piedici, pentru că există o lege care interzice scoaterea din ţară a vestigiilor antice şi a operelor de artă preţioase. Dar asta-i treaba avocatului meu. Ah, mi-am adus aminte de Madona lui Sassoferrato, pe care tata a lăsat-o viitoarei lui nurori! Am să poruncesc să mi-o trimită aici, imediat, fiindcă îmi va fi de folos.

22 *mai*

Cât de răutăcioasă e firea omului! Kromicki acela, care se dă peste cap prin stepele îndepărtate ca să facă milioane, în timp ce nevestei lui i se şoptesc la ureche cuvinte de dragoste – mi se pare de-a dreptul un caraghios. Mă bucur la gândul că asta trebuie să-i treacă prin minte şi

Anielei, iar dacă n-o să-i treacă, o să am eu grijă să i-o sugerez. După ce le-a vândut moşia, le-a lăsat pe femeile astea fără un acoperiş deasupra capului… S-o fi gândit, desigur, că au să locuiască la Odessa, ori la Kiev, însă boala doamnei Celina a adus-o pe Aniela la Płoszów…

Dar ce, el nu ştia cât de şubredă e sănătatea doamnei Celina? Ar fi trebuit să presupună că ar putea să se îmbolnăvească grav şi că atunci Aniela ar rămâne cu toate greutăţile şi necazurile pe cap. Poate că afacerile îi cer să fie neapărat acolo, în Orientul îndepărtat – dar atunci de ce s-a mai însurat?

Mâine mă întorc la Płoszów. Prea tânjesc aici şi, în plus, vreau s-o privesc pe Aniela în ochi, fiindcă am senzaţia că am fugit de răspundere. Atunci, după declaraţia făcută, trebuia să plec. Acum însă e cazul să mă înapoiez. Cine ştie, poate că fericirea mea este mai mare decât bănuiesc? Poate că ei îi e dor de mine…

Azi am fost la Snitynski, la Klara, pe care n-am găsit-o acasă, şi la doamna Koricka, o frumuseţe locală. Doamna asta îşi poartă numele istoric prin lume ca pe o şapcă de jocheu, iar spiritul caustic, ca pe o cravaşa, cu care loveşte peste feţe. Totuşi, am scăpat nelovit, ba dimpotrivă, a cochetat un pic cu mine. Pe urmă am mai trecut pe la o serie de case şi mi-am lăsat cartea de vizită. Vreau ca oamenii să creadă că locuiesc tot timpul la Varşovia.

Deoarece nu-mi ajunge adusul colecţiilor în ţară, care-i doar o chestiune de voinţă şi de pungă, nu şi de muncă, m-am tot gândit ce-aş mai putea face. Oamenii de condiţia mea se îndeletnicesc, în general, cu administrarea averilor lor, ceea ce, în paranteză fie spus, fac destul de prost, cu mult mai prost decât mine. Numai câţiva dintre noi joacă vreun rol mai important în viaţa publică. Am spus mai înainte că aici oamenii se mai joacă încă de-a aristocraţia, aşa că unii şi-au pus ca scop în viaţă să lupte

împotriva curentelor înnoitoare şi să „apere” ierarhia socială. După mine ăsta-i un fel de sport şi fiindcă nu-s sportiv, nu intru în joc. Dar chiar dacă n-ar fi un joc, chiar dacă opoziţia lor ar avea vreun sens practic, sunt prea sceptic ca să mă amestec. Mă gândesc la aristocraţii ăştia, că dacă, într-adevăr, raţiunea existenţei lor o constituie – aşa cum susţin – meritele istorice ale strămoşilor, atunci trebuie să spunem deschis că majoritatea acestor merite sunt de aşa factură că urmaşii ar trebui mai degrabă să-şi pună cămaşă de penitenţă şi să-şi toarne cenuşă în cap. De altfel, la drept vorbind, nici ei singuri nu prea cred în ei, cu excepţia poate a câtorva indivizi extrem de proşti. Alţii se prefac a fi sinceri, dar, de fapt, urmăresc scopuri personale şi, deoarece eu nu mă prefac niciodată, consider că nu-i o treabă demnă de mine să particip la lupta asta.

Mai există şi sintetizanţi, de genul lui Sniatynski, care se situează deasupra acestor tabere şi care-s gata să le contopească într-o sinteză originală. Aceştia sunt în general oameni cu cap, dar chiar dacă m-aş lăsa convertit la felul lor de a vedea lucrurile, tot ar mai trebui să fac ceva, căci convingerea nu înseamnă activitate. Ar trebui să mi-o exprim prin ceva. Sniatynski scrie piese de teatru… Zău, când îmi analizez situaţia mai bine, văd că sunt lăsat în afara preocupărilor vieţii şi nu ştiu cum să fac să mă aflu înăuntrul lor. Oricum, e cam ciudat ca un om care posedă mijloace considerabile, pregătire, o anumită capacitate şi voinţă să n-aibă de ce se apuca. Din nou îmi vine să blestem, căci văd clar că numai rafinamentul meu intelectual e de vină. Pe mine ar trebui să se pună diagnoza de îmbătrânire a secolului nostru şi a civilizaţiei, pentru că am ajuns un exponent tipic. Cel care-i sceptic la tot, aceluia îi vine greu să facă ceva.

În plus, aspiraţiile mele sunt incomparabil mai mari decât posibilităţile de a le satisface. Pretutindeni viaţa se

bazează pe muncă, deci muncesc oamenii şi aici. Ar fi greu să negi asta. Însă e o muncă de cai de povară, care cară cu greu snopii la hambar. Eu, chiar dac-aş vrea, nu pot să fac aşa ceva. Eu sunt cal de paradă, aş putea fi înhămat la o caretă, dar o căruţă obişnuită, pe un drum nisipos, orice mârţoagă o poate trage mai egal şi mai liniştit decât mine. N-aş fi în stare cu niciun preţ să car cărămizi la construcţia unei case; poate c-aş fi util la ornamente, dar din păcate, acolo unde-i vorba de o construcţie simplă, de un acoperiş normal deasupra capului, nu-i nevoie de asemenea maeştri.

Sau, cel puţin, dac-aş avea vreo tragere de inimă pentru muncă sau dac-aş dori să realizez ceva în baza unor principii ca ale lui Sniatynski, poate c-aş reuşi să mă înham. Dar pe mine, de fapt, nu mă interesează decât aparenţele. Aş vrea să muncesc numai ca să apar într-o lumină avantajoasă în ochii femeii iubite. Aniela e foarte exaltată la acest punct şi cu siguranţă că i-aş face o impresie bună. Dar tocmai de aceea, amorul propriu şi calculul îmi impun să ocup un loc excepţional, care să mă ridice în ochii el. Să văd, trebuie să mă gândesc. Deocamdată, las să lucreze punga mea. Voi aduce aici colecţiile tatii, voi subvenţiona diferite instituţii şi voi da bani unde se va nimeri.

Ce influenţă ciudată poate avea asupra unui bărbat o femeie ca Aniela! O întâlneşte un geniu fără portofoliu ca mine, un om inutil – şi de la primul contact, fără niciun fel de insistenţe din partea ei, se şi simte dator să fie activ, să aibă tot felul de responsabilităţi la care înainte nici nu se gândea. Să mă ia naiba, dacă mi-ar fi trecut măcar prin minte să cuceresc vreo pariziană sau vreo vieneză prin aducerea colecţiilor la Paris ori Viena!

Mă înapoiez la Płoszów. Simt nevoia stringentă de a mă afla în apropierea duhului meu bun.

23 mai.

Dacă m-am îndepărtat o vreme de Płoszów, am făcut-o şi ca să-i dau Anielei timp să ia vreo hotărâre. Cât am stat la Varşovia şi în timpul drumului la înapoiere, am tot încercat să ghicesc ce anume o să hotărască. Ştiam că n-o să-i scrie bărbatului ei: vino şi ia-mă, căci Płoszówski mă asediază cu dragostea lui! N-ar face-o nici dacă m-ar urî. E prea delicată pentru aşa ceva. Lăsând la o parte că ar fi inerentă o ciocnire între mine şi Kromicki, Aniela ar trebui să-şi părăsească mama bolnavă, căci aceasta nu-i transportabilă.

Situaţia Anielei este foarte complicată şi eu am inclus asta în calculele mele înainte de a-i face declaraţia. Întorcându-mă acum aici, m-am temut ca nu cumva să-i dea prin cap să se închidă în camera mamei şi să evite cât mai mult întâlnirea cu mine. În curând însă m-am liniştit. La ţară, sub acelaşi acoperiş, e cu totul imposibil şi în orice caz ar bate la ochi, ar atrage atenţia mătuşii şi a doamnei Celina, după care ar urma felurite bănuieli, lucru care ar putea agrava starea sănătăţii acesteia din urmă.

Ca să fiu drept, exploatez situaţia fără niciun fel de scrupule, dar cine n-o exploatează când iubeşte?

Bănuiam că Aniela chiar dacă m-ar iubi şi oricât de mult, nu-mi va permite în viitor să-i repet declaraţiile, îmi va rezista chiar cu mult mai mult decât rezistă de regulă femeile măritate, deoarece cu principiile şi cuminţenia ei orice cedare, oricât de mică, i se va părea o crimă nemaipomenită. Dar cum m-ar putea împiedica să-i vorbesc despre dragostea mea? Nu există decât o singură posibilitate: să obţină acordul meu de bunăvoie. Presupuneam, că va voi să aibă o discuţie categorică cu mine – şi nu m-am înşelat.

Când am ajuns la Płoszów am găsit-o slăbită, dar mă privea în ochi. Se vede treaba că avea argumentele gata

pregătite şi era convinsă de eficacitatea lor. Scumpa de ea! îşi închipuia că dacă are să mi le expună, mie n-o să-mi mai rămână nimic altceva de făcut, decât să mă închin şi să tac o dată pentru totdeauna. O convingere naivă că adevărul nu-i decât unul singur! Nu încerca niciodată, dragă Aniela, să mă convingi pe mine de ceva, căci dacă mai cred în vreun adevăr şi în nişte argumente, acestea nu pot fi decât adevărul şi legea iubirii; în plus, sunt suficient de versat ca să-ţi întorc orice argument pe dos, ca pe o mănuşă, şi să fac din el o armă împotriva ta. Nu pot să te apere nici raţionamentele tale, nici mila pe care o simt pentru tine, căci cu cât îmi apari mai albă, mai pură, cu atât mă tulburi mai mult şi te iubesc mai mult şi cu cât te voi iubi mai mult, cu atât te voi dori mai tare. N-am pentru tine decât lacrimi de crocodil, care, pe măsură ce curg, îmi ascut rapacitatea. Acesta-i cercul vicios al iubirii.

De cum am văzut-o pe Aniela, m-am şi simţit intrat în cercul acesta. După-amiază, când doamna Celina a adormit pe verandă, Aniela mi-a făcut semn s-o urmez în grădină. Am citit pe faţa ei, neobişnuit de serioasă, că vrea să discute cu mine, aşa că m-am dus imediat după ea. Pe măsură ce ne îndepărtam însă de verandă, curajul Anielei se topea. Am văzut-o pălind, speriată probabil de propria-i hotărâre, dar pentru că nu mai putea da înapoi, începu cu o voce nesigură:

— Dac-ai şti cât de nefericită am fost zilele astea…

— Crezi că mie mi-a fost mai uşor? am răspuns.

— Nu, nu cred… şi tocmai de aceea am o mare rugăminte la tine… Ştiu că tu înţelegi totul, că eşti bun şi mărinimos, aşa că n-ai să mă refuzi. Sunt sigură, pentru că te cunosc.

— Spune-mi, ce-mi ceri?

— Trebuie, dragă Leon, să pleci în străinătate şi să nu te mai întorci, până când mama nu va fi în stare să

părăsească Płoszówul.

Eram sigur c-o să-mi ceară asta, totuşi am tăcut câteva clipe, ca s-o las să creadă că nu ştiu ce să răspund.

— Poţi dispune de mine cum doreşti, am rostit, dar spune-mi, cel puţin, de ce mă condamni la exil?

— Nu te condamn la exil, dar ştii şi tu de ce…

— Ştiu, am răspuns cu o tristeţe şi o resemnare sinceră, pentru că aş fi în stare să-mi dau pentru tine şi ultima picătură de sânge, pentru că dac-ar fi să ne lovească trăsnetul în clipa asta, eu te-aş acoperi pe tine, expunându-mi propriul cap, pentru că aş lua asupra mea tot răul care te-ar pândi vreodată, pentru că te iubesc mai mult decât viaţa – astea sunt cu adevărat păcate grele…

— Nu, mă întrerupse Aniela cu un efort de energie, ci pentru că sunt soţia unui om pe care-l iubesc şi-l stimez şi pentru că nu vreau să ascult asemenea cuvinte!

Brusc, ca o scânteie electrică, m-a cuprins enervarea. Ştiam că nu spune adevărul, că iubirea şi stima faţă de soţ reprezintă paravanul tuturor femeilor căsătorite, când li se întâmplă să fie la o răscruce în viaţă – al tuturor, pot să pun pariu! – chiar dacă nu nutresc nici urmă de asemenea sentimente. Şi totuşi cuvintele Anielei mi-au zgâriat nervii în aşa hal, că abia m-am abţinut să nu-i strig: „Minţi! Nici nu-l iubeşti, nici nu-l stimezi!” însă mi-am dat seama, că energia i se va epuiza imediat, aşa că am răspuns aproape docil:

— Nu te supăra pe mine, Anielo, am să plec!

Vedeam bine că docilitatea mea o dezarmează, că-i e milă de mine. Rupse o frunză dintr-un tufiş pe lângă care treceam şi începu s-o fărâme nervos. Făcea eforturi supraomeneşti să nu plângă, pieptul îi era plin de suspine.

Şi eu eram mişcat până în adâncul inimii. Am continuat cu greu:

— Să nu te miri totuşi că nu mă reped să-ţi

îndeplinesc dorinţa, dar e o nedreptate imensă pentru mine. Ţi-am mai spus că nu doresc nimic mai mult decât să pot respira acelaşi aer cu tine şi să te pot privi. Trebuie să recunoşti că nu-i prea mult. Asta-i toată fericirea mea… Şi acum mi-o iei! Gândeşte-te: oricine poate veni aici, poate discuta cu tine, te poate privi – numai eu nu! Şi asta numai pentru că-mi eşti mai dragă decât altora. Cât de crudă e soarta cu mine! Pune-te o clipă în situaţia mea. Deşi, pentru tine e greu, căci nu ştii ce înseamnă pustiul. Tu îl iubeşti pe soţul tău, sau îţi închipui că-l iubeşti, ceea ce-i aproape acelaşi lucru – dar imaginează-ţi pentru o clipă că eşti în locul meu şi ai să înţelegi că e mai rău decât o condamnare la moarte. Ar trebui să ai puţină milă şi de mine. Ştii oare că, izgonindu-mă, nu numai că mă privezi de posibilitatea de a te vedea, dar îmi răpeşti şi singurul suport în viaţă? Ţi-am spus că m-am întors în ţară hotărât să lucrez pentru binele ei. Poate că prin asta aş putea să aflu şi uitarea şi liniştea, poate că prin asta mi-aş răscumpăra vinele mai vechi. De curând m-am hotărât să aduc aici colecţiile tatii – iar tu-mi ceri acum să renunţ la tot, să părăsesc totul şi să plec unde-oi vedea cu ochii, revenind la viaţa fără niciun ţel, fără nicio rază de soare! Bine, am să plec! Dar am s-o fac numai dacă ai să-mi porunceşti acelaşi lucru peste trei zile, căci presupun că n-ai ştiut ce poate însemna el pentru mine. Acum ştii. Acordă-mi, te rog, trei zile – nimic mai mult!

Aniela îşi acoperi ochii cu palmele, suspinând:

— Oh, Doamne! Doamne! Doamne!

Era ceva atât de tulburător în geamătul ei, era ca un copil care se plânge de propria-i neputinţă, încât m-a cuprins şi pe mine o tristeţe enormă. Au fost momente când îmi venea să-i cad la picioare şi să accept tot ce dorea de la mine, însă tocmai în suspinele ei am întrezărit prevestirea apropiatei mele victorii şi mi-ar fi părut rău să-

i pierd roadele.

— Ascultă-mă, am spus, într-un singur caz aş pleca imediat, chiar astăzi! Aş pleca departe de tine, peste mări şi ţări, dacă aş şti că mi-o ceri nu numai pentru a nu-ţi tulbura liniştea văzându-mă nefericit, ci şi pentru propria inimă. Îţi vorbesc ca un prieten, ca un frate: ştiu de la mătuşa că m-ai iubit. Dacă sentimentul acesta mai e încă viu în tine – atunci mâine nu voi mai fi aici.

Cuvintele mi-au fost dictate de o durere absolut sinceră şi totuşi constituiau o capcană îngrozitoare pentru Aniela, căci puteau să-i smulgă mărturisirea de pe buze; dacă s-ar fi întâmplat aşa, nu ştiu, poate că aş fi plecat, într-adevăr, însă deocamdată e sigur că aş fi luat-o în braţe. Dar ea s-a cutremurat doar, ca şi cum i-aş fi atins din neatenţie o rană; pe faţă i s-a întins momentan o roşeaţă de furie şi revoltă.

— Nu! a strigat ea cu disperare în glas, nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Pleacă sau rămâi, dar nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

Eu însă şi numai după emoţia ei mi-am dat seama că poate să fie adevărat. Aveam un chef nebun să i-o spun în faţă, cu toată brutalitatea, dar am zărit-o de departe pe mătuşa că se îndreaptă spre noi. Aniela nu mai reuşi să-şi revină, aşa că bătrâna se uită la ea şi întrebă imediat:

— Ce-i cu tine! Despre ce-ai discutat cu Leon?

— Aniela, am răspuns eu, mi-a povestit cât de rău a influenţat vânzarea moşiei asupra sănătăţii mamei ei – şi nu-i de mirare că s-a tulburat atât…

Ori că puterile Anielei erau complet epuizate, ori că minciuna mea, cu care trebuia să fie de acord, a umplut paharul de amărăciune, fapt e că în clipa aceea a izbucnit în plâns; plângea cu sughiţuri, că i se cutremura tot trupul, ca de spasme. Mătuşa o luă în braţe ca pe un copil.

— Draga mea, spuse ea, scumpa mea! Ce să faci…

Voia lui Dumnezeu e în toate! Mie mi-a distrus grindina la ultima furtună cinci ferme şi nici măcar domnului Chwastowski nu i-am spus un cuvinţel!

Nu ştiu de ce, dar faptul că a pomenit de grindină şi de cele cinci ferme distruse mi s-a părut ceva atât de egoist, de mărunt în comparaţie cu o singură lacrimă de-a Anielei, că m-am înfuriat.

— Dă-le încolo de ferme, am spus aspru, e vorba de sănătatea mamei ei!

Şi am plecat supărat, cu conştiinţa c-o chinui pe femeia pe care o iubesc mai presus de orice pe lume. Chipurile, am câştigat pe toată linia, dar nu simt decât o tristeţe enormă, ca şi cum m-ar ameninţa în viitor ceva necunoscut şi îngrozitor.

25 mai

Au trecut trei zile de la ultima noastră discuţie. Aniela n-a repetat dorinţa ei de a pleca, aşa că rămân. Vorbeşte puţin cu mine, mai mult stă în camera ei, însă nu mă evită în mod special, ca să nu atragă atenţia bătrânelor. Eu, la rândul meu, mă străduiesc să fiu bun cu ea, grijuliu, prietenos, dar fără să exagerez. Vreau să aibă impresia că dragostea mea are unele izbucniri, dar că eu fac ce pot ca s-o închid în mine. E imposibil să nu observe că sentimentele mele iau amploare, fiindcă realmente devin tot mai puternice cu fiecare clipă. Nu se poate să nu o influenţeze lucrul acesta. Acum avem lumea noastră, în care nu suntem decât noi doi, avem taine comune faţă de mătuşa şi de doamna Celina. Când discutăm despre lucruri indiferente, când ne străduim faţă de alţii să menţinem aparenţele vechilor relaţii, ştim amândoi la fel de bine că în sufletul nostru este altceva. Am anumite cuvinte şi priviri, pe care nu le înţelege decât ea. S-a ajuns la asta prin forţa lucrurilor – şi oricum s-ar fi ajuns, cu sau, mai degrabă, fără voia Anielei – este ceva care ne uneşte.

Timpul, obişnuinţa şi răbdarea mea vor face restul. Dragostea mea e în stare să toarcă mii de fire cu care s-o învălui şi care să ne lege mereu mai mult. Totul ar fi zadarnic numai dacă ea şi-ar iubi soţul. Atunci, cu siguranţă că n-aş trezi decât ura ei faţă de mine. Însă trecutul este de partea mea, iar prezentul nu-i aparţine lui Kromicki. Analizez totul atât de obiectiv, de parcă aş fi o terţă persoană, cineva din afară, şi întotdeauna ajung la convingerea că nu se poate să-l iubească, împotrivirea Anielei nu-i decât lupta interioară a unui suflet excepţional de pur, care nu admite nici măcar gândul infidelităţii. Însă nu se poate sprijini pe nimic în lupta asta; pe de altă parte, eu nu-mi fac iluzii. Ştiu că rezistenţa ei va fi îndelungată şi greu de învins. Trebuie să fiu atent tot timpul, să cuprind totul în sfera gândirii mele şi să pătrund totul; trebuie să-mi ţes plasa din fire atât de fine, încât să fie aproape invizibile. N-am voie să apăs nici prea tare, nici prea devreme pe nicio clapă, mă voi feri de greşeli şi nu voi ceda, până când nu voi face din această inimă ceea ce vreau eu. În fine, dacă voi comite vreo greşeală, ea va decurge din dragoste şi sper ca tocmai de aceea să iasă în favoarea mea.

26 mai

Astăzi Tam anunţat pe Sniatynski că m-am decis să aduc la Varşovia colecţiile tatii. Am făcut-o cu scopul ca prin el vestea să ajungă la redacţiile ziarelor, care nu vor omite să dea gestului meu importanţa unui valoros act cetăţenesc. Involuntar, Aniela va trebui să mă compare cu Kromicki şi rezultatul va fi în favoarea mea. De asemenea, am trimis o telegramă să mi se expedieze cât mai grabnic, separat, Madona lui Sassoferrato.

Tam spus Anielei la micul dejun, dinadins de faţă cu toţi, că tata i-a lăsat prin testament tabloul acela şi am văzut-o cum s-a tulburat. A înţeles imediat că la vremea

aceea tata o considera viitoarea lui noră. De fapt, în testament nici nu apare numele ei. Este scris doar: „Capul de madonă numărul cutare va fi al viitoarei mele nurori”. Şi tocmai de aceea vreau să-l dau Anielei. Discuţia despre testamentul tatii a trezit în noi amândoi o avalanşă de amintiri. Am făcut-o premeditat, ca să-i întorc gândurile spre timpurile acelea apuse, când mă iubea şi o putea face nestingherită. Ştiu că din epoca aceea a rămas în inima ei şi multă amărăciune şi supărare pe mine. Nici nu se putea altfel. Şi poate că aş fi fost înlăturat totalmente din inima ei, dacă n-ar fi fost rugămintea pe care i-am adresat-o prin Sniatynski, în ultima clipă. Asta-i circumstanţa atenuantă a vinei mele. Căci nu se poate ca Aniela să nu se gândească acum că am vrut să dreg totul, fie şi în ultimul moment, că o iubeam, că am suferit, că mi-am ispăşit păcatele şi le mai ispăşesc încă, iar dacă suntem nefericiţi şi unul, şi celălalt, este şi din cauza ei. Asemenea gânduri trebuie s-o facă să-mi ierte vina, să regrete trecutul, să viseze la fericirea care ar fi putut să fie astăzi pâinea noastră cea de toate zilele, dacă n-ar fi existat vina mea şi asprimea ei.

Am observat şi acum pe faţa ei că se teme să viseze la fericirea care ar fi putut să fie şi că preferă să discute despre lucruri anodine. Mătuşa este în prezent atât de preocupată de apropiatele curse şi de aşteptata victorie a calului nostru Naughtyboy la alergările pentru premiul acordat de guvern, încât nici nu se mai poate gândi la altceva. În consecinţă, Aniela a încercat astăzi să canalizeze discuţia pe tema curselor, dar vorbea numai aşa, ca să spună ceva, destul de distrată şi în plus punea nişte întrebări de o asemenea naivitate, că mătuşa, revoltată, i-a retezat-o, în cele din urmă:

— Văd, draga mea, că nici măcar n-ai idee ce-s alea curse!

Iar eu i-am declarat Anielei din priviri: „Ştiu că în

clipa asta ai vrut doar să-ţi înăbuşi vocea inimii” – şi ea m-a înţeles atât de exact, de parcă aş fi spus-o prin cuvinte. Sunt aproape convins că şi ea este la fel de absorbită de relaţiile noastre, ca şi mine. Ideea dragostei extraconjugale a fost de-acum sădită în inima ei, mocneşte acolo şi n-o părăseşte nicio clipă. Trebuie să se obişnuiască cu ea. În asemenea condiţii inima femeii, chiar dacă-şi iubeşte soţul, se poate întoarce de la el. Picătura de apă care cade încontinuu sapă chiar şi piatra. Dacă Aniela mă iubeşte câtuşi de puţin, chiar dacă iubeşte numai trecutul nostru şi tot trebuie să fie a mea. Nu pot să mă gândesc calm la asta, căci previziunea fericirii mă înăbuşă.

Pe alocuri, în apropierea mărilor, există nisipuri mişcătoare. Pentru călătorul care pune piciorul pe ele nu mai există salvare. Câteodată am impresia că şi dragostea mea e ca nisipurile acelea. Eu o trag într-acolo pe Aniela; dar mă afund eu însumi tot mai adânc.

Nu contează, numai să fim împreună!

28 mai

Mătuşa a ajuns să stea câte şase până la opt ore zilnic la Burzany, o fermă la o milă distanţă de Płoszów, unde-şi pierde timpul admirându-l pe favoritul ei Naughtyboy şi supraveghindu-l pe englezul Web, care antrenează caii. Am fost şi eu ieri acolo, am stat vreo oră. Naughtyboy este, într-adevăr, promiţător şi s-ar putea să se dovedească nu prea *naughty*[30], când va veni timpul să arate ce poate. Dar ce-mi pasă mie! Tot felul de treburi îmi solicită prezenţa în oraş, însă nu mă îndur să plec de la Płoszów. Doamna Celina e şi mai slăbită decât acum câteva zile. Tânărul Chwast22 – cum îi spune mătuşa – consideră că nu-i decât o stare trecătoare, dar recomandă să fie

30 »Răutăcios“ (în limba engleză, în original)

Joc de cuvinte, Chwast apare ca o formă prescurtată a numelui Chwastowski, dar, totodată, în polonă înseamnă „buruiană“

cineva în permanenţă lângă bolnavă şi s-o distreze, căci altfel începe imediat să se gândească sărmana la pierderea moşiei şi să se enerveze. Mă străduiesc să manifest faţă de ea o grijă aproape filială, căci în felul acesta câştig recunoştinţa Anielei şi o obişnuiesc să mă considere ca pe cineva foarte apropiat. De altfel, nici nu-i mai port pică doamnei Celina; e mult prea nefericită şi, în plus, încep să iubesc tot ce ţine de Aniela şi pe toţi – cu excepţia unuia! Ieri şi astăzi am stat câteva ore cu bolnava, în tovărăşia Anielei şi a lui Chwast. Am citit, am discutat. Doamna Celina nu doarme noaptea, iar doctorul nu-i mai dă chloral. Aşa că ziua, după orice discuţie mai lungă adoarme şi nu se trezeşte – ciudat lucru – decât dacă se face linişte. Aşa că noi am citit şi am discutat mai departe. La fel şi astăzi. Dacă n-ar fi fost doctorul, aş fi putut foarte bine să vorbesc liber cu Aniela.

Am aflat din ziare de desfăşurarea şi încheierea procesului de divorţ al frumoasei doamne Korycka. Toată Varşovia e preocupată de procesul acesta şi în special mătuşa mea, care este rudă de departe cu Korycki. Am profitat de ocazie să-i insuflu Anielei nişte idei pe care nu le avusese până atunci.

— Mătuşa, am spus pe un ton de profundă convingere, se revoltă pe nedrept împotriva pasului doamnei Korycka. După mine, cred că a procedat ca o femeie înţeleaptă şi corectă. Voinţa omului încetează acolo unde începe dragostea; chiar şi mătuşa trebuie să fie de acord cu asta. Dacă doamna Korycka iubeşte pe altcineva, nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut, decât să se despartă de soţul ei. Ştiu ce ar răspunde mătuşa şi probabil ce gândeşti şi tu în clipa asta, dragă Anielo: că în afară de sentimente, mai are şi o datorie. Nu-i aşa?

— Cred că şi tu eşti de aceeaşi părere, răspunse Aniela.

— Fără îndoială. Dar se pune următoarea chestiune: faţă de cine este datoare doamna Korycka?

Nu ştiu prea bine de ce tânărul doctor a declarat că nu recunoaşte liberul-arbitru, după aceea însă a început să asculte cu atenţie, căci îi plăcea îndrăzneala părerilor mele.

Iar eu, văzând uimirea de pe faţa Anielei, am continuat:

— Ce poate fi mai sălbatic şi mai împotriva firii decât să ceri cuiva să sacrifice pe omul iubit, pentru altcineva mai puţin iubit? Religiile sunt în anumite privinţe cât se poate de contradictorii între ele, dar toate au aceeaşi etică. Conform acestei etici, căsătoria trebuie să se bazeze pe iubire. Deci, ce este căsătoria? Ori este ceva indestructibil şi realmente sfânt, atunci când se bazează pe dragoste, ori, în caz contrar, nu este decât un contract încheiat împotriva moralei şi a religiei, care trebuie desfăcut, ca fiind imoral. Cu alte cuvinte, datoria femeii decurge din sentiment, şi nu din tot felul de contracte mai mult sau mai puţin solemne, care nu sunt în fond decât nişte formalităţi. Spun asta pentru că sunt un om care preţuieşte mai mult esenţa lucrurilor decât forma. Ştiu că termenul „infidelitate” sună înfricoşător. Dar să nu credeţi că femeia devine infidelă numai atunci când îşi părăseşte soţul. Ea este infidelă – şi chiar totalmente – încă din clipa când simte că dragostea pentru el a încetat să mai existe. Ceea ce urmează după aceea nu-i decât problema capacităţii ei de a proceda logic, a curajului şi a inimii, care ştie, ori nu ştie să iubească. Doamna Korycka Ta iubit pe omul pentru care a divorţat acum dinainte de a se căsători cu cel care i-a fost soţ. Şi nu s-a căsătorit cu celălalt numai din cauza unor neînţelegeri, numai pentru că a cotat drept indiferenţă o explozie de-a lui de gelozie. Asta a fost greşeala ei capitală, pe care astăzi vrea s-o îndrepte, pentru că a

înţeles că n-are voie să sacrifice un om iubit pentru unul indiferent şi că datoria ei nu este de partea convenienţelor, ci a sentimentelor. Nimeni nu i-o poate lua în nume de rău, decât ipocriţii sau oamenii cu ochelari de cal.

În ceea ce spuneam era tot atâta minciună, cât şi adevăr. Ştiam precis că mătuşa n-ar fi niciodată de acord cu teoria mea că voinţa se termină acolo unde începe dragostea; dar am formulat-o aşa dinadins, ca să i-o prezint Anielei ca pe un adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. Ştiam, de asemenea, că doamna Korycka este o persoană uşuratică, ce nu merită să-ţi pui în acţiune tunurile de calibru greu ale principiilor; şi, în sfârşit, am născocit povestea primei ei iubiri, numai ca să fie analogia mai mare. În schimb eram sincer în ceea ce spuneam despre drepturile şi îndatoririle care decurg din sentimente. Bineînţeles că n-aş fi aderat atât de total la teoria aceasta, dacă nu m-ar fi privit direct, dar omul e întotdeauna subiectiv şi cu atât mai mult cel care se îndoieşte de toate adevărurile obiective.

Pledam pentru mine şi aş fi fost un prost dac-aş fi pledat împotriva mea. Mizam pe faptul că făcându-i Anielei cunoscute aceste lucruri, vor grăbi evoluţia din sufletul ei pe calea dorită, având şi calitatea de a-i da curaj şi de a o justifica în propriii ei ochi. Cunoscându-i sensibilitatea, presupuneam că sământa aruncată va prinde măcar parţial. M-a înţeles perfect şi nu mi-a fost greu să observ că fiecare cuvânt al meu are rezonanţă în inima ei. Pe măsură ce vorbeam, faţa i se aprindea tot mai tare; de câteva ori a dus palmele la obraji, ca şi cum ar fi vrut să-i răcorească. În cele din urmă, când am terminat, a spus:

— Aşa poţi să demonstrezi orice, dar când faci un lucru rău conştiinţa e cea care îţi spune: e rău, rău! Şi n-o poţi convinge cu nimic de contrariu.

Cu siguranţă că tânărul Chwastowski a crezut în

clipa aceea că Aniela n-are niciun fel de pregătire filosofică, dar eu trebuie să recunosc că în primul moment am avut senzaţia pe care o încerci când, luptând cu sabia, nimereşti în zid. Răspunsul Anielei, prin simplitatea şi caracterul lui dogmatic, a pus la pământ toate argumentele mele. Căci dacă principiul enunţat de mine, că voinţa omului încetează acolo unde începe dragostea, poate fi pus totuşi la îndoială, în schimb este absolut sigur că acolo unde începe dogma se termină orice fel de raţionament. Femeile, în general, şi, în special, polonezele, sunt de acord cu logica atâta vreme cât nu le ameninţă direct. Când zăresc pericolul însă, se adăpostesc după fortăreaţa credinţelor simple şi a adevărurilor catehismului, pe care nu le poate aboli decât sentimentul, căci mintea e neputincioasă în faţa lor. Asta-i slăbiciunea şi puterea lor totodată; gândirea le este din cauza asta mai puţin solidă decât cea a bărbaţilor, în schimb, în anumite condiţii, devin invincibile. Diavolul reuşeşte s-o împingă la decădere pe o femeie, numai dacă o face să se îndrăgostească; pe calea raţionamentului logic n-ar obţine nimic de la ea, chiar dacă – prin absurd – ar avea dreptate.

M-a cuprins o mare descurajare. Mă gândeam că orice construcţie pe care aş ridică-o, cu multă artă şi trudă, Aniela o s-o răstoarne cu un singur cuvânt: „rău”. „Nu-mi permite conştiinţa!” În faţa unor asemenea răspunsuri n-am nicio putere. În plus, mai trebuie să fiu şi deosebit de atent să n-o sperii cu fantezia mea prea cutezătoare în timp ce încerc să-i insuflu anumite idei şi să n-o îndepărtez de mine.

Şi totuşi, nu pot renunţa la strădaniile de genul acesta. Ştiu că ele nu joacă rolul principal în procesul de cucerire a inimii ei, dar pot avea totuşi un rol ajutător – şi eventual pot grăbi deznodământul. N-ar ajuta la nimic, numai în cazul când ea nu m-ar iubi.

Ar fi o eroare îngrozitoare, dar şi atunci ar trebui să ducă la un deznodământ.

29 mai

Astăzi am găsit-o pe Aniela în sufragerie, urcată pe un scaun în faţa pendulei, la care nu ştiu ce se stricase. În clipa când s-a ridicat pe vârfuri vrând să împingă în sus limba ceasului, scaunul s-a clătinat sub ea. Am reuşit doar să strig: „Cazi!” şi s-o prind în braţe. Timp de câteva secunde am strâns la piept trupul ei scump; am simţit o clipă părul şi respiraţia ei pe faţa mea. Toate astea m-au ameţit atât de tare, încât a trebuit să mă ţin de speteaza scaunului, ca să nu cad – şi ea a văzut. Ştie că o iubesc ca un nebun! Astăzi nu pot să mai scriu.

30 mai

Am umblat ca otrăvit toată ziua. Aniela a primit de dimineaţă o scrisoare de la Kromicki şi am auzit-o cum îi spunea mătuşii că nu ştie nici el precis când o să poată veni: poate în curând, poate abia peste două luni. Nici nu-mi imaginez cum o să-i suport prezenţa alături de Aniela. Uneori am impresia că n-o să rezist. Mai sper doar în nişte împrejurări fericite, care să-l împiedice să vină. Doctorul Chwastowski a spus că doamna Celina trebuie să plece la Gastein, imediat ce va fi în stare să suporte drumul. E un loc atât de îndepărtat de Baku, încât sper ca lui Kromicki să i se pară mult prea departe şi să nu vină. Eu însă mă duc orice ar fi. Ce idee fericită a avut şi Chwastowski ăsta, fericită şi pentru mine şi pentru doamna Celina, căreia realmente băile de acolo ar putea să-i redea sănătatea! Eu, de asemenea, sunt obosit şi am nevoie de aer de munte şi mai mult decât asta; am nevoie să fiu lângă Aniela. Mâine plec la Varşovia şi am să telegrafiez la administraţia băilor, să ne rezerve camere. Dacă e totul ocupat, sunt gata să cumpăr o vilă. Când doamna Celina, vorbind de plecare, se plângea că vor cădea pe capul Anielei o serie de greutăţi şi

de probleme, eu am spus: „Lăsaţi totul pe mine”, după care, întorcându-mă spre Aniela, am adăugat mai încet: „Voi aranja totul ca pentru propria mea mamă”. Doamna Celina, care crede din ce în ce mai puţin în milioanele lui Kromicki, se teme să nu le instalez undeva prea scump, dar eu am şi hotărât în sinea mea să le arăt un contract fictiv, iar cheltuielile principale să le iau asupra mea. Bineînţeles, până acum n-am pomenit că aş merge şi eu la Gastein. Mi-am pus în gând să aranjez totul cu atâta îndemânare, încât mătuşa singură să-mi propună să le însoţesc şi sper să reuşesc, căci ei nici nu-i trec prin minte anumite bănuieli. Sunt aproape sigur că dac-am să încep să spun c-aş vrea să plec în vacanţă într-o localitate de munte, mi-ar spune: „Du-te mai bine cu ele”. Ştiu că asta are s-o sperie pe Aniela, dar poate că într-un colţişor tainic al inimii are s-o şi bucure. Poate c-are să-i vină în minte un vers din *Kordianf* „Eşti pretutindeni: deasupra mea, lângă mine şi în mine!” Într-adevăr, dragostea mea o înconjoară ca un cerc fermecat; o înconjoară, o îndatorează, o cucereşte, i se vâră în suflet sub forma grijii faţă de ea şi de mama ei, sub forma unor servicii pe care nu le poate refuza, ca să nu-i deschidă ochii mamei sale asupra a ceea ce se petrece cu ea şi să nu-i înrăutăţească prin asta starea sănătăţii; o străbate sub forma recunoştinţei faţă de

1 Kordian, dramă în versuri de Juliusz Słowacki mine şi a compasiunii pentru marea mea suferinţă; i se impune, în sfârşit, cu puterea amintirilor.

De dimineaţa până seara, Aniela nu aude altceva decât laude la adresa mea; mătuşa este ca întotdeauna orbită de dragoste şi mă crede cel mai talentat om de pe pământ; tânărul Chwastowski, voind să demonstreze cât de imparţiali sunt oamenii cu orientarea lui, susţine că reprezint o excepţie în sfera putredă în care m-am născut; chiar şi pe doamna Celina am atras-o de partea mea. Sunt

atât de afectuos cu ea, încât a ajuns să ţină la mine – aş spune involuntar – şi sunt sigur că acum regretă că nu sunt soţul Anielei.

În jurul Anielei este o imensă sugestie de iubire, exercitată de oameni şi de natură.

Iar tu, iubito, vei rezista multă vreme acestor forţe? Când ai să vii la mine să-mi spui: „Nu mai pot, ia-mă, te iubesc!”

Varşovia, 31 mai

Doamna L., care patronează una dintre societăţile filantropice de aici, a rugat-o pe Klara să mai dea încă un concert, de această dată în beneficiul societăţii respective. Klara a refuzat, spunând că lucrează la o compoziţie mai mare şi că are nevoie de maximum de concentrare. Însă în scrisoare, care era un model de refuz amabil, a pus o sumă identică cu cea câştigată la primul concert. Nu-i greu de dedus ce vâlvă a făcut gestul ei în toată Varşovia. Ziarele mai scriu şi acum despre asta, ridicând-o în slăvi pe artistă şi mărinimia ei. Bineînţeles, cu ocazia aceasta, averea tatălui ei, care este realmente mare, s-a transformat în ceva fabulos. Nu ştiu de unde a apărut zvonul că s-ar mărita cu mine. Poate faptul că ne-am cunoscut mai dinainte a fost cauza, că suntem prieteni, precum şi ştirile exagerate despre milioanele ei… La început am fost cam furios, pe urmă, după ce am reflectat puţin, m-am hotărât să nu neg zvonul, căci în felul acesta pun legătura cu Aniela în afara oricăror bănuieli.

Astăzi, la un dineu dat de Klara, s-a apropiat de mine doamna Korycka zâmbind insinuant şi, de faţă cu peste zece persoane din lumea muzicală şi din Äz-Ä-/z/-ul nostru varşovian, m-a întrebat cu voce tare:

— Spune-mi, vere, cine oare din mitologie n-a rezistat cântecului sirenei?

— Nimeni n-a rezistat, dragă verişoară, am răspuns,

cu excepţia lui Ulise, dar şi acesta a rezistat numai pentru că era legat de catarg.

— Iar tu ai fost mai puţin precaut?

Câteva persoane zâmbeau pe înfundate, aşteptând răspunsul meu, aşa că am spus:

— Uneori nu ajută nici asta. Tu ştii cel mai bine că dragostea rupe orice fel de legături.

Cu toată siguranţa de sine, doamna Korycka a fost pentru un moment încurcată, iar eu am repurtat una dintre acele mici victorii, despre care se povesteşte apoi prin saloane; citându-se de regulă proverbul: „Şi-a găsit naşul!”

Mi-e indiferent dacă se vorbeşte sau nu că mă însor cu Klara, ba chiar, din motivele menţionate, prefer să se creadă aşa. Însă nu m-am aşteptat ca vizita mea acolo să se termine atât de neplăcut, şi asta din cauza Klarei însăşi. După ce au plecat musafirii şi am rămas numai eu şi Sniatynski, Klara a început să ne cânte concertul proaspăt compus, care este, într-adevăr, atât de minunat, încât nu găseam destule cuvinte de laudă. După ce repetă, la rugămintea noastră, finalul, Klara spuse pe neaşteptate:

— Asta-i de rămas-bun, căci până la urmă totul pe lume se termină cu o despărţire.

— Doar n-ai de gând să ne părăseşti? întrebă Snitynski.

— Cel mai târziu peste zece zile trebuie să fiu la Frankfurt, răspunse Klara.

Snitynski se întoarse spre mine şi mă întrebă:

— Tu nu spui nimic? Tu, care la Płoszów ne-ai strecurat speranţa că doamna o să rămână la noi pentru totdeauna?

— Repet şi acum. Amintirea doamnei va rămâne printre noi pentru totdeauna.

— Şi eu tot aşa am înţeles, spuse Klara cu naivă resemnare.

Pe mine însă m-a apucat furia împotriva mea însumi, a lui Snitynski şi a Klarei. Nu-s nici atât de prost, nici atât de vanitos, nici atât de naiv, ca să mă bucure mai presus de orice cucerirea unei femei. Dar gândul că ea s-ar putea să mă iubească cu adevărat şi să nutrească speranţe neîntemeiate îmi era extrem de neplăcut. Ştiam că are pentru mine nişte sentimente cam nebuloase, care la o adică ar putea să devină foarte puternice, dar nu mă aşteptam ca în baza acestor sentimente să aibă anumite pretenţii la mine, să aştepte ceva din partea mea. Mă gândeam că poate toată povestea asta cu plecarea ei nu-i decât pentru a mă încerca pe mine, să vadă cum primesc vestea. Acum ştie: am primit-o cât se poate de rece. O dragoste ca cea pe care i-o port Anielei ar trebui să mă înveţe ce-i compătimirea; dar iată că atât tristeţea Klarei, cât şi anunţarea plecării ei nu numai că nu m-au mişcat, ci mi-au apărut chiar ca nişte pretenţii absurde şi jignitoare la adresa mea.

De ce? Doar nu din simţăminte de castă. Sunt departe de asemenea vederi învechite. Atunci, pe moment, n-am ştiut cum să-mi explic ceea ce simţeam, acum însă îmi dau seama că reacţia mea ciudată era datorată numai faptului că aparţin fără rezerve Anielei şi că am senzaţia că orice femeie care mi-ar cere fie şi o singură bătaie a inimii ar atenta în felul acesta la bunul Anielei. Şi explicaţia asta îmi este suficientă.

Bineînţeles, îmi voi lua rămas-bun de la Klara cu multă cordialitate, când va fi de-acum în vagon, dar anunţarea asta a plecării cu atâta timp înainte m-a umplut de dezgust. Cred că numai Anielei îi este permis să mă calce nepedepsită pe nervi. Niciodată n-am privit-o pe Klara cu atâta lipsă de simpatie şi atât de critic, ca în clipa de faţă. Pentru prima dată mi-am dat seama că formele ei pline, pielea albă, părul negru, ochii albaştri prea

bulbucaţi şi buzele de culoarea vişinelor, într-un cuvânt, că toată frumuseţea ei aminteşte de tablourile de prost gust cu hurii sau, mai rău, de reproducerile din hotelurile de mâna a doua. Am plecat de la ea în cea mai proastă dispoziţie cu putinţă şi m-am dus la librărie să aleg câteva cărţi pentru Aniela.

De vreo săptămână mă tot gândesc ce să-i dau de citit. N-am vrut să pierd din vedere nici acest mijloc. Însă nu-mi pun prea mare nădejde în el, pentru că acţionează foarte încet. În plus, am observat că pentru femeile noastre, care au incomparabil mai multă fantezie decât temperament, cartea rămâne întotdeauna ceva totalmente desprins de realitate. Chiar dacă ajunge în mâna unei fiinţe foarte sensibile, în cel mai bun caz creează în mintea ei o lume abstractă, imaterială, care n-are nici cea mai mică legătură cu viaţa practică. Aproape nici uneia dintre femeile noastre nu-i trece prin minte că ideile din cărţi ar putea fi aplicate în comportamentul lor personal. Sunt convins că dacă un autor mare, cu renume, ar încerca să-i explice Anielei cum că la o femeie, de exemplu, puritatea gândirii şi a sufletului e nu numai inutilă, dar chiar condamnabilă din punct de vedere moral şi, mai mult, dacă printr-o minune ar reuşi să i-o dovedească, Aniela ar considera că un asemenea principiu este aplicabil la toată lumea, cu excepţia ei.

Cel mult aş putea spera ca lectura unor anumite cărţi s-o deprindă cu un soi de liberalism în gânduri şi sentimente. De fapt, nici nu-mi doresc mai mult. O iubesc din tot sufletul şi vreau să răspundă sentimentelor mele, caut căile potrivite pentru asta, n-o trec cu vederea pe niciuna – asta-i tot. Eu, care nu mă mint niciodată, îmi mărturisesc deschis că vreau s-o împing pe Aniela până acolo, încât să-şi sacrifice soţul pentru mine, dar nu vreau nici s-o stric, nici s-o pătez. Să nu-mi spună nimeni că una

o exclude pe cealaltă şi că asta-i sofistică. Şi aşa am în mine diavolul scepticismului, care mă sâcâie şi-mi spune tot timpul: „Creezi o teorie pentru uz propriu; calea infidelităţii este calea desfrâului. Dacă ţi-ar sluji la ceva, ai emite pe loc şi teorii opuse”. Ce chin! Dar iată ce răspund diavolului meu: „Şi de teoriile opuse aş putea să mă îndoiesc la fel de bine ca şi de astea de-acum. Aşa că născocesc şi eu ce se poate născoci în apărarea iubirii, căci e dreptul meu, la fel cum e dreptul meu şi să iubesc. Există sentimente banale, obişnuite şi sentimente elevate, neobişnuite. Femeia care ascultă de glasul unui sentiment mare nu-şi pierde nobleţea sufletească, chiar dacă este căsătorită. Tocmai o asemenea iubire excepţională doresc eu să trezesc în inima Anielei şi de aceea pot spune că nu vreau nici s-o stric şi nici s-o pătez”.

În sfârşit, toate dezbaterile astea lăuntrice nu duc la nimic. Chiar dacă n-aş avea nici cea mai mică îndoială că procedez rău, chiar dacă n-aş fi în stare să-i dau niciun răspuns justificator diavolului din mine, tot n-aş înceta să iubesc şi să acţionez aşa cum îmi dictează sentimentul, şi nu gândirea abstractă.

Adevărata nenorocire a oamenilor moderni, care analizează totul şi se analizează şi pe ei, este că, fără să creadă pe de-a întregul în rezultatele analizei, nu se pot opune patimii de a cerceta tot ceea ce se petrece în ei. Aşa-i şi cu mine. De la o vreme mă frământă întrebarea: „Cum se face că eu, care sunt absorbit cu toată fiinţa mea de iubire, ştiu să fiu atât de vigilent, să calculez atât de amănunţit toate mijloacele care mă pot duce la ţelul dorit, să le evaluez atât de obiectiv, ca şi cum ar face-o altcineva în locul meu?”

Şi iată la ce concluzie am ajuns. În primul rând, e cert că omul modern îşi rezervă întotdeauna o părticică din sine pe care s-o folosească pentru observaţie. În al doilea

rând, toată atitudinea asta vigilentă, plină de chibzuială, de calcul, ba chiar şi de capcane, atitudine în aparenţă rece, este de fapt în raport direct cu temperatura sentimentului nutrit. Cu cât acesta este mai fierbinte, cu atât sileşte mai mult mintea şi chibzuinţă rece să lucreze mai abitir. Căci, repet, greşim când ne închipuim dragostea legată la ochi. Ea nu înăbuşă raţiunea, aşa cum nu înăbuşă bătăile inimii sau respiraţia, ci doar o subjugă. Raţiunea devine atunci primul sfătuitor al iubirii şi instrumentul folosit pentru cucerire; cu alte cuvinte, devine ceea ce era Agrippa pentru împăratul August. Ea ţine treze toate forţele, conduce armatele, repurtează victoriile; ea îşi aşază stăpânul în carul triumfal şi tot ea este aceea care ridică – nu un Panteon, ca anticul Agrippaci un Monoteon, în care o slujeşte în genunchi pe unica zeiţă a împăratului. În microcosmosul care este fiinţa umană, rolul minţii este chiar mai mare decât rolul conducătorului de oşti, căci ea trebuie să reflecte perpetuu conştiinţa a tot ce este în jur şi a sa însăşi, ca un ansamblu de oglinzi special dispuse spre a reflecta la infinit imaginea unui anumit obiect.

1 iunie

Ieri am primit răspuns de la Gastein. Apartamentul pentru doamna Celina şi Aniela este de-acum reţinut. Le-am trimis imediat vestea, împreună cu câteva cărţi de George Sand şi Balzac. Azi e duminică, prima zi de curse. Mătuşa a plecat de la Płoszów şi stă la mine. Bineînţeles, astăzi a fost la hipodrom şi este totalmente absorbită de alergări. Dar caii noştri, Naughtyboy şi Aurora, care sunt de două zile în grajdul meu, împreună cu Web şi cu jocheul Jack Goose, vor alerga abia joia viitoare, aşa că ziua de astăzi n-a interesat-o pe mătuşa decât platonic. În schimb, atmosfera la noi e de nedescris. Grajdul s-a transformat într-o adevărată baricadă. Mătuşa mea are impresia că jocheii altor crescători tremură numai la auzul numelui lui

Naughtyboy şi că-s în stare să folosească orice mijloace ca să-l scoată din formă sau să-i taie elanul la alergări, din care cauză în fiecare negustor de portocale ori flaşnetar vede un duşman deghizat, care se strecoară cu intenţii criminale în curtea noastră. Portarul şi paznicul casei au primit ordine foarte drastice, să fie atenţi la oricine intră. La grajd, paza e şi mai severă. Antrenorul Web, ca un adevărat englez ce este, îşi păstrează sângele rece, dar nefericitul de Jack Goose, care e de fel din Burzany şi al cărui nume este de fapt transpunerea în engleză a numelui său original Kuba Gsior, nu mai ştie unde-i e capul. Mătuşa îl beşteleşte tot timpul, şi la fel pe încă doi grăjdari aduşi tot de la Burzany, pentru îngrijirea cailor. A stat aproape tot timpul lângă Naughtyboy, abia dacă am văzut-o şi numai la plecare mi-a dat o veste care m-a bucurat nespus: doamna Celina, care e din nou mai în puteri, a hotărât să-i dea voie Anielei să vină la cursele de joi. Cred că doamna Celina a presupus că-i va face în felul acesta o plăcere mătuşii, de altfel, poate foarte bine să rămână o zi numai în grija servitoarelor şi a doctorului. Iar Aniela, care stă tot timpul ţintuită la Płoszów, are într-adevăr nevoie de puţină distracţie. Pentru mine e o mare bucurie. Însuşi gândul c-o voi adăposti sub acoperişul meu are un farmec ciudat, în casa aceasta m-am îndrăgostit de ea şi poate că şi inima ei a bătut mai puternic pentru mine tot aici, după serata aceea, dată de mătuşa în cinstea ei. Aici totul îi va reaminti clipele de-atunci.

2 *iunie*

Bine că n-am apucat încă să transform camerele în muzeu. Mă gândesc să invit joi, după curse, câteva persoane, care-i sunt simpatice Anielei, la un dineu. În felul acesta o voi reţine câteva ore în plus în casa mea – iar ea va înţelege că e un dineu pentru ea, în onoarea ei.

3 iunie

Am cumpărat o mare de flori. Am pus să fie împodobite scările din hol şi două saloane. Camera Anielei a rămas exact cum era atunci când locuia aici. Presupun c-au să vină dimineaţa şi că Aniela va voi să se schimbe pentru curse, aşa că se va duce în cameră. Am poruncit să fie pusă acolo o oglindă mare şi să i se aranjeze un adevărat budoar. Aniela va constata astfel la tot pasul mărturiile grijii şi sentimentelor mele. Abia acum, scriind, îmi dau seama că mă simt cu mult mai bine când mă ocup de ceva, când activităţi cu totul exterioare mă sustrag din cercul vicios al reflecţiilor şi introspecţiei. Cred că şi bătutul cuielor de care să atârne tablourile în viitorul meu muzeu este mai de preţ decât permanenta despicare a firului în patru. De ce nu mai pot fi un om simplu! Dac-aş fi ştiut să fiu la vremea cuvenită, astăzi m-aş fi numărat printre cei mai fericiţi oameni din lume.

4 iunie

Nza m-am dus să fac invitaţiile de rigoare la Sniatynski şi la alte câteva persoane. Sniatynski, conform dorinţei mele, a dat zvon în ţară că aduc la Varşovia colecţiile tatii şi că amenajez un muzeu deschis pentru public. Sunt eroul zilei. Toate ziarele scriu despre mine, dând cu această ocazie o lecţie oamenilor avuţi, care-şi irosesc timpul şi banii prin străinătăţi etc. Cunosc atât de bine stilul şi modul lor de a scrie, încât am prevăzut de la bun început ce vor spune, începând cu conţinutul şi sfârşind cu expresii bombastice ca *noblesse oblige* ş.a. Dar acum îmi este totul foarte la îndemână. Am adunat un pachet întreg de ziare, să le arăt mătuşii şi Anielei.

5 iunie

Cursele au fost devansate cu o zi, din cauza sărbătorii de mâine. Aniela şi mătuşa au sosit astăzi de dimineaţă, însoţite de cameristă şi de o grămadă de cutii cu toaletele pentru hipodrom. La prima vedere, Aniela m-a

emoţionat şi m-a speriat. O găsesc foarte slăbită: e palidă în obraji, nu mai are culoarea aceea caldă dinainte, pare slăbită şi are în ea ceva tulbure, ceva ce-mi aminteşte de picturile lui Puvis de Chavannes[31]. Văzând-o zilnic, mătuşa şi mama ei nu-şi dau probabil seama, dar eu, după câteva zile de despărţire, sesizez clar deosebirea. Mă cuprinde căinţa şi mila. Desigur, cauza e numai zbuciumul, lupta din inima ei. Dac-ar vrea să urmeze glasul acelei inimi, care este a mea, de o sută de ori a mea, care e de partea mea, s-ar sfârşi tot zbuciumul ei şi ar începe fericirea.

Mă afund tot mai adânc în nisipurile mişcătoare.

Aveam impresia că ştiu orice amănunt, orice linie de pe chipul Anielei şi că mi-o pot închipui, când n-o văd, întocmai ca în realitate. Şi totuşi, când am revăzut-o astăzi după o despărţire de câteva zile, am descoperit în ea un farmec nou. Nici nu pot spune în ce grad mă satisface, din punct de vedere estetic, cât de profund simt că ea e genul meu, frumuseţea cea mai grăitoare pentru mine, femeia mea. Sentimentul acesta îmi conferă o credinţă pe jumătate mistică, pe jumătate apropiată de o ipoteză din domeniul ştiinţelor naturii, şi anume că natura mi-a hărăzit-o mie. Când am auzit huruitul roţilor trăsurii în curte, am alergat jos să le întâmpin şi am încercat din nou senzaţia aceea de abandon în voia farmecului ei; din nou, realitatea mi s-a părut mai frumoasă decât imaginea pe care o purtam în inimă.

Aniela era îmbrăcată într-o haină uşoară, de călătorie, dintr-o mătase groasă, avea pălăria legată sub bărbie cu un voal lung, gri, după moda englezească, şi din rama aceasta cenuşie apărea zâmbitor chipul ei frumos, drag, asemănător în continuare mai degrabă cu cel al unei fetiţe, decât al unei femei măritate. M-a salutat nespus de veselă şi de afectuoasă, probabil că plimbarea de

31 Pierre Puvis de Chavannes, pictor francez (1824-1898)

dimineaţă şi perspectiva distracţiei o înseninaseră. Mă simţeam fericit la gândul că poate se bucură să mă vadă, iar Płoszówul îi pare mai pustiu şi mai plicticos fără mine. Ca o gazdă primitoare, i-am oferit un braţ mătuşii, celălalt Anielei, lucru pe care ni-l permiteau cu prisosinţă scările largi de la intrare şi aşa le-am dus până în casă. Când au văzut scara interioară împodobită din abundenţă cu flori, au rămas amândouă uimite, iar eu am spus:

— Asta-i surpriza mea…

Şi am strâns uşor braţul Anielei, dar atât de uşor, ca să poată trece drept o mişcare întâmplătoare şi involuntară, apoi m-am adresat mătuşii:

— Dau un dineu pentru sărbătorirea victoriei familiei Płoszówski la curse.

Mătuşa a fost foarte mişcată de gestul meu. Ah, dacar şti cât de puţin îmi păsa mie în clipa aceea de Naughtyboy şi de toate victoriile pe care le-ar repurta caii familiei Płoszówski la cursele întregii Europe! Aniela ghicise probabil ce trebuia să înţeleagă din intenţia mea, însă era într-o dispoziţie atât de bună, încât, aruncându-mi o privire fugară, îşi muşcă buzele să nu râdă.

Iar eu aproape că-mi pierdusem capul. Aveam impresia că văd la ea un fel de cochetărie veselă, pe care n-o avusese până atunci. Nu se poate, mă gândeam, ca ea să n-aibă niciun pic de amor propriu, să n-o flateze măcar un pic faptul că tot ceea ce fac fac numai pentru ea şi datorită ei.

După ce şi-a scos haina de călătorie, mătuşa s-a dus să vadă caii, iar eu i-am întins Anielei lista persoanelor invitate la dineu, spunând:

— Am încercat să-i aleg numai pe cei care-ţi sunt simpatici, dar dacă vrei să mai invit pe cineva, trimit imediat invitaţie, ori mă duc chiar eu.

— Arată-i-o mătuşii, răspunse Aniela, să aleagă

dânsa.

— Nu, mătuşa va sta în capul mesei şi noi o vom felicita ori îi vom exprima condoleanţe, însă ţie ţi-am rezervat rolul de gospodină în casa aceasta.

Aniela se îmbujoră uşor şi, voind să schimbe subiectul, spuse:

— Dragul meu, oare o să câştige Naughtyboy acela? Mătuşa şi-a pus atâtea speranţe în el şi e atât de aferată…

— Eu am şi câştigat de-acum, pentru că am în casă un oaspete ca cel care stă în clipa asta în faţa mea.

— Tu te ţii de glume, dar eu chiar mă tem.

— Ştii, am răspuns ceva mai serios, mătuşa, chiar dac-o să piardă, tot o să aibă o mare bucurie: colecţiile mele vor fi aici peste câteva săptămâni. Ăsta a fost visul ei din ultimii ani. A încercat foarte insistent să-l convingă şi pe tata să le aducă în ţară. Acum, toate gazetele scriu despre asta şi încă cu ce laude la adresa mea, nici nu pot să-ţi spun!…

Faţa ei scumpă s-a luminat într-o clipă.

— Arată-mi, citeşte-mi!

Îmi venea să-i sărut mâinile pentru sclipirea de bucurie din ochi, care constituia încă o dovadă pentru mine. Căci, dacă i-aş fi fost complet indiferent, n-ar fi bucurat-o atât laudele la adresa mea.

— Nu, am răspuns, am să citesc când s-o întoarce mătuşa, ori mai bine am s-o rog pe dânsa să citească, între timp eu am să mă ascund în spatele tău, căci o să am o mină nu prea inteligentă şi nu vreau să mă vezi aşa.

— De ce să ai o mină nu prea inteligentă?

— Pentru că nu-i meritul meu, ci al tău. Ţie ţi se cuvin laudele. Ce n-aş da să le pot spune domnilor ziarişti: „De vreme ce consideraţi aceasta drept o faptă mare, daţi fuga până la Płoszów şi îngenuncheaţi la picioarele unei anumite persoane…”

— Leon! Leon! mă întrerupse Aniela.

— Taci, taci, fetiţă mică şi răutăcioasă, că acum îngenunchez şi eu şi nu mă mai ridic, până n-ai să recunoşti că e influenţa ta.

Aniela nu mai ştia ce să răspundă. Cuvintele mele erau ce-i drept cuvintele unui om îndrăgostit până peste cap, însă tonul degajat, glumeţ şi vesel crea o anumită ambianţă în care era de-a dreptul imposibil să ia în tragic ceea ce spuneam.

Iar eu eram încântat de această nouă invenţie, căci ştiam că pe tonul acesta poţi spune mult şi stoarce declaraţii.

Dar nevoind nici să-l folosesc prea îndelung şi nici să întind prea tare coarda, am început să-i explic serios ce modificări vreau să fac în casă.

— Am să transform tot etajul întâi în săli de muzeu, cu excepţia unei singure camere, cea în care ai locuit tu iarna trecută. Aceea va rămâne aşa cum era. Numai astăzi mi-am permis s-o mai împodobesc puţin, în cinstea venirii tale.

Zicând acestea, am condus-o spre uşă. În prag, Aniela nu-şi putu reţine o exclamaţie de uimire:

— Ah, ce flori!

Iar eu am şoptit:

— Tu însăţi eşti o floare, cea mai frumoasă din lume…

După care am adăugat cu seriozitate:

— Sper să mă crezi, Anielo, dacă-ţi mărturisesc că aici aş vrea să mor cândva.

Oh, câtă sinceritate era în ceea ce spuneam! Peste faţa Anielei trecu un nor, bucuria i se stinse. Vedeam că vorbele mele au emoţionat-o, aşa cum emoţionează orice izbucnire sinceră. O clipă, capul, umerii, pieptul îi tresăriră, de parcă o forţă nevăzută ar fi împins-o brusc

spre mine. Dar se abţinu şi de data asta. Stătea în faţa mea, cu ochii închişi, după care rosti cu gravitate:

— Lasă-mă să fiu veselă, Leon. Nu mă întrista.

— Bine, am răspuns, să încheiem un pact. Iată mâna mea!

Şi am întins mâna spre ea. Aniela mi-a strâns-o cu atâta putere, de parc-ar fi vrut să-mi spună tot ceea ce interzicea buzelor să rostească. M-a recompensat în felul acesta însutit pentru lipsa cuvintelor şi m-a îmbătat în asemenea măsură, încât cu greu m-am stăpânit să nu mă clatin pe picioare. Pentru prima dată de la întoarcerea mea în ţară am simţit ferm că voi deveni stăpânul acestei fiinţe, al sufletului şi trupului ei. Era o senzaţie de fericire atât de imensă, încât parcă se împletea cu un fel de spaimă. Se deschidea înaintea mea o lume nouă, neştiută. Din clipa aceea am avut convingerea că opoziţia ei nu-i decât o chestiune de scurtă durată şi că depinde de curajul meu.

Mătuşa s-a întors din grajd într-o dispoziţie roză; nu se produsese niciun atentat asupra preţioasei sănătăţi a favoritului. Antrenorul Web avea la toate întrebările mătuşii acelaşi răspuns imperturbabil: *„All right”*. Jack Goose era plin de speranţe. Ne-am dus la fereastră să vedem cum au să-l scoată din grajd pe viitorul campion, căci se apropia clipa când trebuia să plece spre Câmpia Mokotöw şi acolo să-şi aştepte rândul la alergări. După câteva minute văzurăm doi grăjdari scoţându-l în curte, dar ochii noştri nu se putură desfăta cu frumuseţea formelor lui, atât era de încotoşmănat în capă. Numai prin deschiderile din dreptul ochilor se zăreau privirile lui catifelate, blânde, iar în josul capei apăreau picioarele lui suple, parcă turnate în oţel. În spatele lui păşea Web, iar la urmă, micul nostru englez de la Burzany, Jack Goose, îmbrăcat cu o haină nouă peste vestă şi încălţat în cizme de jocheu. I-am strigat prin geamul deschis:

— Să nu te laşi, Kuba!

Iar el, scoţându-şi şapca şi arătând cu ea spre Naughtyboy, a răspuns vesel, în cel mai pur dialect nu londonez, ci polonez de la Burzany:

— D-apăi, c-o să-i vadă numa crupa!

Ne-am aşezat în grabă la micul dejun; mătuşa a găsit totuşi suficient timp ca să citească, la cafea, ce spuneau ziarele despre aducerea colecţiilor tatii la Varşovia. Ciudat lucru, cât de sensibile sunt femeile la orice laudă publică adusă bărbaţilor care le sunt apropiaţi. Mătuşa pur şi simplu înflorise de bucurie – şi era adorabilă cum întrerupea cititul după fiecare frază şi mă privea plină de admiraţie. Se uita atentă şi la Aniela, să-i vadă reacţia. Din când în când, rostea pe un ton apodictic:

— N-au exagerat deloc! Aşa a fost el întotdeauna!

Eu îi eram recunoscător sorţii că nu era de faţă niciun alt bărbat, căci realmente cred că aveam o mină nu prea inteligentă.

Sosise ora pentru doamne să se îmbrace. Cu o expresie care se voia cât se poate de indiferentă, mătuşa spuse:

— Trebuie să ne grăbim, căci i-am promis micuţei Zawilowska c-o iau la curse. Tatăl ei a avut acum câteva zile un atac de podagra şi nu poate merge cu ea.

Zicând acestea, ieşi. Eu şi Aniela ne uitarăm unul la altul, ea zâmbi şmechereşte din colţul buzelor, iar eu i-am spus:

— Iar mă peteşte!

Ea îşi duse un deget la buze, atrăgându-mi atenţia că vorbesc prea tare, şi dispăru în camera ei, dar, după o clipă, capul ei frumos apăru iarăşi în deschizătura uşii.

— Mi-am adus aminte că n-ai invitat-o pe domnişoara Hilst, spuse ea.

— N-am invitat-o.

— De ce?

— Pentru că o iubesc pe ascuns, i-am răspuns râzând.

— Hai, zău, spune, de ce n-ai invitat-o?

— Dacă vrei, mai am timp s-o fac.

— Cum preferi tu, spuse şi se retrase din nou în cameră.

Iar eu preferam să n-o invit pe domnişoara Hilst.

O oră mai târziu pornirăm spre Aleea Belvedere. Aniela era îmbrăcată într-o rochie crem, cu garnitură de dantelă. Mă învăţasem atât de bine să-i spun totul din priviri, încât acum citi clar în ochii mei încântarea, şi faţa ei se îmbujoră, luminată de recunoştinţă, dar şi puţin încurcată. Pe drum ne-am oprit la vila familiei Zawilowski, dar abia am apucat să sun, că uşa se şi deschise şi domnişoara Helena, îmbrăcată într-o rochie gri-argintie, apăru în faţa mea şi, înclinându-şi uşor capul, trecu spre trăsură cu ţinuta ei maiestuoasă. E o blondă mai degrabă urâtă decât frumoasă, cu ochi reci, de un albastru-deschis, cu o faţă care nu zâmbeşte şi cu purtări exagerat de ceremonioase. E cotată drept un exemplu de distincţie, lucru cu care aş fi de acord, dacă prin distincţie ar fi să înţelegem rigiditate. Purtarea ei cu mine e la fel de rece ca ochii ei, ba chiar prea rece ca să fie naturală. Probabil că vrea să aplice metoda asta ca să-mi aţâţe amorul propriu, dar e o metodă prost aleasă, fiindcă pe mine nu mă incită, ci mă plictiseşte, aşa că mă ocup de domnişoara Zawilowska numai atât cât cere buna-cuviinţă.

Astăzi însă m-am ocupat de ea mai mult, căci trebuia să reprezinte catalizatorul între noi, să atragă privirile curioase şi să îndepărteze eventualele presupuneri pe care le-ar fi putut trezi prezenţa Anielei în aceeaşi trăsură cu mine. Am pornit mai departe, încet, căci era o zi însorită şi nenumăraţi oameni se îndreptau spre hipodrom, atât de mulţi, încât trăsurile mergeau la pas, una după alta. În faţă

şi în spate vedeam un fluviu de umbreluţe colorate, strălucind în soare şi aruncând umbre colorate peste capetele femeilor, ale căror trăsături apăreau astfel mai delicate, mai fine. Erau relativ multe feţe frumoase, dar lipsite de temperament; la fel ca la doamnele din lumea finanţelor, care, asemenea multor altor lucruri, mai degrabă mimează temperamentul decât îl au în realitate. Dar trăsurile deschise, ici şi colo cu blazoane, toaletele în genere pastelate, sclipind în soare printre verdele copacilor, în sfârşit, toată adunarea aceasta de oameni eleganţi şi de cai de rasă avea un aspect foarte civilizat şi nu lipsit de pitoresc. Mă bucura că pe Aniela o distra mişcarea şi chiar înghesuiala aceea, că se simţea bine. Răspunzând la observaţiile mele, mă privea cu oarecare recunoştinţă, ca şi cum eu aş fi pregătit anume pentru ea acest spectacol. Stând faţă în faţă, puteam s-o privesc nestingherit, însă mă adresam mai des domnişoarei Zawilowska, de la care adia în permanenţă o răceală, ca de la o carafă de apă „frapată”. În cele din urmă, începu chiar să mă amuze, pentru că ţinea să lase impresia că, dacă răspunde la întrebările mele şi dacă admite s-o însoţesc, o face numai din amabilitatea ei de femeie de lume, numai pentru că este o persoană bine educată şi nu că i-ar face plăcere. În situaţia asta, am devenit şi mai agresiv, dar cu o anumită notă de veselie, care în cele din urmă a reuşit s-o irite. Am ajuns, în sfârşit, în Câmpia Mokotöw. Trăsura mătuşii avea de regulă un loc rezervat lângă tribună şi în curând cunoscuţii mei, cu bonurile de joc puse în panglica pălăriilor, începură să se perinde, să o salute şi s-o felicite pentru felul promiţător în care se prezenta Naughtyboy. Unul dintre cei mai renumiţi crescători i-a spus mătuşii că Naughtyboy e un cal splendid, deşi poate nu suficient antrenat, însă, deoarece peste noapte plouase şi pista era moale, un armăsar puternic ca el are toate şansele. Mi s-a

părut c-o spune cu ironie şi m-am neliniştit oarecum, căci eşecul lui Naughtyboy ar fi însemnat să-i strice mătuşii ziua şi implicit mie, fiindcă proasta ei dispoziţie ne-ar da petrecerea peste cap. Între timp, am luat-o de-a lungul trăsurilor, cercetând terenul şi căutând cunoscuţi. Hipodromul era plin de lume, tribunele arătau ca o masă compactă, întunecată, în care doar rochiile femeilor constituiau pete de culoare. Întregul teren era înconjurat cu un cordon gros de spectatori. Chiar şi pe valul de apărare al oraşului erau o mulţime de curioşi. De ambele părţi ale tribunei se întindeau, ca două aripi, două şiruri interminabile de trăsuri şi fiecare dintre ele luată în parte arăta ca un coş plin cu flori.

La vreo sută de metri de tribună am zărit năsucul obraznic şi faţa trandafirie a doamnei Sniatyńska. Când m-am apropiat s-o salut, mi-a spus că soţul ei s-a dus s-o caute pe domnişoara Hilst, după care, dintr-o singură răsuflare, mi-a pus următoarele întrebări: ce mai fac mătuşa şi doamna Celina? dacă Aniela este sau nu la curse? cum au de gând cele două să plece la Gastein, dacă doamna Celina nu se poate ridica? o să câştige Naughtyboy sau nu? câte persoane vor fi la dineul meu?

În tot timpul acesta, stând lângă trăsura ei, am observat că are o expresie extraordinar de drăguţă a ochilor şi un picior splendid. Dac-aş fi vrut să răspund la întrebările ei tot aşa, cu toptanul, cum mi-au fost puse, ar fi trebuit să am, aşa cum spune Rozalina lui Shakespeare, gură de Gargantua. După ce i-am răspuns la câteva dintre ele şi după ce-am rugat-o ca după curse să vină cu soţul direct la mine, m-am dus pe urmele lui Snitynski s-o caut pe Klara, considerând că totuşi se cade măcar s-o salut. Am constatat că trăsura ei era nu departe de a mătuşii. Klara arăta ca o movilă acoperită de heliotropi. Am găsit-o înconjurată de artişti şi melomani, discutând cu ei, veselă.

Când m-a văzut, s-a întunecat puţin şi m-a primit cu oarecare răceală, dar ştiam că n-aşteaptă decât o vorbă caldă, prietenească, pentru a radia toată de bucurie. Eu însă am rămas rece; după un sfert de oră de conversaţie, pe cât de amabilă, pe atât de ceremonioasă, am plecat mai departe şi, după ce-am mai schimbat pe drum câteva vorbe cu cunoscuţii, m-am întors la trăsura noastră, căci primele două alergări se şi desfăşuraseră între timp şi-i venise rândul lui Naughtyboy.

M-am uitat la mătuşa: avea o expresie sărbătorească a feţei, însă se vedea că se străduieşte din răsputeri să-şi păstreze sângele rece. În schimb, faţa Anielei trăda o nelinişte vădită. Am aşteptat destul de mult până au apărut caii, căci mergea foarte încet la cântar. Între timp, apăru şi Sniatynski, făcând semne de departe cu mâinile lui lungi şi arătând biletele pe care le cumpărase la casă.

— Am jucat milioane pe Naughtyboy! strigă el. Dacă mă trădează, pun ipotecă pe Płoszów.

— Sper, începu mătuşa cu demnitate, că dumneata…

Dar nu mai termină, pentru că tocmai în clipa aceea, pe deasupra mulţimii înghesuite în preajma tribunei, apărură bluzele multicolore ale jocheilor. Erau aduşi caii pe pistă. Unii, văzându-se eliberaţi, ţâşneau ca din puşcă şi se duceau direct la locul de unde urma să pornească cursa; alţii mergeau la pas, liniştiţi. După start au trecut pe lângă noi în grup compact şi nu prea repede, căci era o cursă dublă şi jocheii voiau să cruţe puterile cailor. Dar încă de la a doua cotitură, grupul se destrămă într-un şir, ca şi cum vântul ar fi risipit un pumn de petale de-a lungul drumului. În frunte, călărea un jocheu îmbrăcat complet în alb, după el unul în albastru, cu şapca şi mânecile roşii, după aceea veneau doi la egalitate, unul tot în roşu, celălalt în roşu cu galben, în timp ce Kuba al nostru, în portocaliu, era pe penultimul loc. După el mai venea un călăreţ în alb cu

albastru. Ordinea asta nu s-a menţinut multă vreme. Când au ajuns de partea cealaltă a pistei, în trăsuri a început rumoarea; doamnele mai curioase se urcau pe pernele trăsurilor, ca să nu piardă niciuna dintre fazele alergării; exemplul lor îl urmă şi mătuşa, care nu mai rezista să stea locului.

Aniela îi cedă scaunul său domnişoarei Zawilowska, iar aceasta, după puţină fandoseală, se căţără alături de mătuşa. Eu am urcat-o pe Aniela pe capra trăsurii, însă, deoarece n-avea de ce se sprijini, am stat lângă ea şi am ţinut-o de mână. Recunosc că în clipele acelea mă gândeam mai puţin la cursă şi mai mult la faptul că mâna aceea delicată, iubită se află într-a mea şi nu se retrage. Mătuşa era cu spatele în dreptul meu şi-mi cam acoperea vederea, dar ridicându-mă pe vârful degetelor puteam să cuprind cu privirea tot terenul şi pe toţi jocheii, care ajungeau acum la cotitură de partea cealaltă a pistei. Văzuţi de departe, semănau cu nişte cărăbuşi viu coloraţi, zburând prin aer. De la distanţa asta, ritmul cursei părea lent, iar galopul cailor avea ceva mecanic. Cu toată încetineala aparentă, şarpele multicolor lăsa spaţii tot mai mari în urma lui. Ordinea călăreţilor era iarăşi alta. În frunte se afla tot jocheul alb, după el venea cel roşu, iar Kuba al nostru era pe locul trei. Alţii rămăseseră departe şi distanţa care-i despărţea de fruntea plutonului se mărea cu fiecare clipă. Se vede treaba că Naughtyboy nu era printre cei mai slabi cai. Pentru o clipă i-am pierdut din ochi, dar i-am zărit din nou când au trecut pe lângă noi. Călăreţul roşu aproape că-l ajunsese pe cel alb, iar Kuba venea imediat în urma lor. Ştiam de-acum că albul va ceda, deoarece calul era complet ud, lucea de parcă ar fi ieşit din apă. Roşul era fioros de tot, mă gândeam că, în cel mai rău caz, favoritul nostru o să ia premiul doi şi tot n-o să fie un eşec total. M-am liniştit când l-am văzut alergând

flegmatic, aruncându-şi picioarele atât de calm şi de egal, de parc-ar fi făcut o treabă cotidiană. Rumoarea printre spectatori creştea cu fiecare clipă.

— Naughtyboy a pierdut? mă întrebă Aniela în şoaptă, văzând ordinea în care au trecut pe lângă tribune.

— Nu, dragă. Mai au de făcut o tură, am răspuns, strângându-i uşor mâna.

Iar ea, din nou, nu şi-o retrase. E adevărat că toată atenţia îi era îndreptată spre cursă. În clipa când caii au apărut dincolo de latura pe care n-o vedeam din cauza tribunei, Kuba era de-acum al doilea. Calul jocheului alb era atât de epuizat, încât l-au mai ajuns din urmă şi alţi trei călăreţi. Acum era clar că lupta se va da între roşu şi portocaliu. Kuba se mai apropie de roşu şi aşa, la o distanţă de cinci sau şase lungimi, parcurseră o bună bucată de tură. Deodată rumoarea din tribune ne anunţă că se petrece ceva neobişnuit. M-am înălţat pe vârfuri şi m-am uitat: Kuba îl ajungea din urmă pe adversar. Larma din tribune se transformă în vacarm. Aniela era acum atât de prinsă de joc, încât începu ea să mă strângă nervos de mână, întrebându-mă din clipă în clipă: ce-i acolo? ce se întâmplă? Călăreţii ajunseseră în partea stângă a pistei. Roşul, cu câteva lovituri de cravaşă, ţâşni din nou înainte, însă Naughtyboy era cu capul aproape la coada lui. Intrară într-o goană nebună pe linia tribunei, unde-i pierdurăm din nou din ochi. Peste câteva secunde urma să se încheie lupta. În tribune se lăsă o linişte totală, care într-o clipită se transformă în ţipete. Mulţi oameni alergau spre frânghiile care îngrădeau trecerea şi în clipa aceea am zărit nişte nări roşii, un cap frumos, cu gâtul întins ca o coardă, iar pe el culorile portocaliu şi negru duse ca de vifor. În tribună răsună clopoţelul: victoria era de partea noastră!

Jocheul roşu rămăsese la o distanţă de peste zece

lungimi.

Trebuie să recunosc, mătuşa şi-a păstrat excepţional sângele rece, nu i-am zărit decât câteva broboane de transpiraţie pe frunte, pe care şi le-a şters repede cu batista. Aniela era emoţionată, amuzată în cel mai înalt grad şi fericită. Amândoi începurăm s-o felicităm pe mătuşa, ba chiar şi domnişoara Zawilowska a rostit câteva fraze franţuzeşti, scoase parcă din manualul de conversaţie al doamnei Boquel. În curând, trăsura fu înconjurată de cunoscuţi, şi triumful mătuşii fii complet.

Eu eram îmbătat de strângerile de mână ale Anielei. În zadar îmi spuneam că puteau fi involuntare, deoarece mă urmărea gândul că, adeseori, opoziţia femeilor cedează în clipele de surescitare şi uitare de sine, fie datorită distracţiei, fie a priveliştilor frumoase sau a altor împrejurări, diferite de condiţiile cotidiene ale vieţii. Se petrece atunci un fel de încântare a nervilor, faţă de care e lesne de înţeles pierderea controlului obişnuit. Luând în considerare tocmai o asemenea stare de spirit la Aniela, am tras concluzia că ea va înceta să mai lupte împotriva sentimentelor care pun stăpânire tot mai hotărât pe inima ei şi m-am decis să fiu mai ferm.

Presupun că la Płoszów n-au să-mi lipsească ocaziile. Mâine ne înapoiem acolo. Dineul meu de astăzi, discuţiile şi distracţia au avut în continuare rolul picăturilor de narcotic. Ea nici nu-şi dă seama câtă fericire ne aşteaptă pe amândoi – pentru asta trebuie însă ca sufletul ei să-mi aparţină în întregime, fără limite şi rezerve.

Cu toate că mătuşa a prevenit-o pe doamna Celina că e posibil să rămână cu Aniela la Varşovia până mâine, ar fi vrut să ne întoarcem încă de astăzi, după dineu. S-a petrecut însă ceva ce ne-a reţinut. Dineul, apoi ceaiul care Ta urmat, s-au lungit până la zece. În clipa când plecau musafirii, am fost anunţaţi că Naughtyboy s-a îmbolnăvit.

S-a stârnit o învălmăşeală fără seamăn. Până au trimis după veterinar şi până Tău găsit, s-a făcut miezul nopţii. Mătuşa nici nu voia să audă de plecare.

Aniela ar fi voit să plece, însă îşi dădea seama că mie-mi convine teribil tête-à-tête-ul cu ea, noaptea, până la Płoszów, dar se temea încă. În plus, mătuşa i-a explicat că, dacă se întoarce atât de târziu, o să trezească toată casa, inclusiv pe mama ei, şi a adăugat:

— Leon nu mi-o ia în nume de rău, eu mă consider întotdeauna aici ca la mine acasă, aşa că şi tu eşti la mine. Tot la fel şi dacă i-aş da Płoszówul şi aş locui acolo în continuare, nici pe voi nu v-aş lăsa să plecaţi până nu s-ar face bine Celina.

Asta a convins-o definitiv pe Aniela să rămână.

Acum e ora trei noaptea. Se luminează de ziuă, dar în curte şi pe lângă grajd tot mai sclipesc felinarele oamenilor care-l îngrijesc pe Naughtyboy. Când ne-am despărţit să ne culcăm, mătuşa mi-a spus că rămâne şi mâine toată ziua la Varşovia. Eu i-am declarat că am lăsat la Płoszów nişte hârtii importante şi că mă duc după ele şi totodată o duc şi pe Aniela. Vom fi singuri şi nu voi mai şovăi ca până acum.

Mi se ridică tot sângele la inimă când mă gândesc că poate o voi duce pe fiinţa asta iubită strânsă la pieptul meu şi că poate voi auzi mărturisirea ei, că mă iubeşte la fel cum o iubesc şi eu.

E înnourat şi a ploaie, însă se luminează tot mai mult. Nu mă despart decât câteva ore de momentul când voi începe o nouă viaţă. Bineînţeles că nu mă mai culc, n-aş putea să adorm pentru nimic în lume. Nu mă simt deloc obosit. Scriu şi depăn impresiile de peste zi. Mai simt şi acum în palmă căldura mâinii şi tremurul degetelor ei, care nu se retrăgeau nici când le strângeam. Eu am modelat sufletul ăsta, l-am educat şi Tam pregătit pentru

dragoste. Sunt ca un comandant care a prevăzut totul, a născocit şi a chibzuit totul, dar care nu doarme înaintea zilei în care urmează să se hotărască soarta bătăliei.

Aniela în schimb doarme acolo, în cealaltă parte a casei, şi cred că şi visele ei lucrează pentru mine. Poate că mă vede în vis şi întinde braţele spre mine. Mă trec fiorii când mă gândesc la asta.

În marea aceasta de rău, prostie, nesiguranţa şi îndoială care este existenţa umană, pentru un singur lucru merită să trăieşti, un singur lucru e neîndoielnic, ferm ca şi moartea – dragostea. Nimic în afară de ea…

6 *iunie*

Azi am condus-o pe Aniela la Płoszów, şi acum mă întreb: oare n-am înnebunit? N-am dus-o nici în braţe şi nici n-am auzit niciun fel de declaraţii din partea ei! Am fost respins fără rezerve, cu atâta revoltă şi ruşine, că n-a mai rămas nimic din mine. Ce înseamnă asta? Ori eu n-am minte, ori ea n-are inimă! împotriva a ce lupt? De ce mă lovesc? De ce mă respinge? În capul meu e un adevărat haos, nu mai pot gândi, scrie, judeca – îmi pun la nesfârşit aceeaşi întrebare: de ce mă lovesc?

7 *iunie*

Am comis undeva o eroare capitală, e ceva ce n-am observat la femeia asta, ceva de care n-am ţinut seama. De două zile mă străduiesc să înţeleg ceea ce mi s-a întâmplat, însă la început aveam un asemenea haos în cap, că nu puteam gândi. Acum îmi adun tot sângele rece şi tot spiritul pătrunzător ca să analizez situaţia. Aceasta ar fi foarte clară dacă în apărarea Anielei ar sta dragostea pentru soţul ei; atunci aş înţelege pudoarea jignită şi revolta cu care fiinţa aceasta atât de blândă şi docilă m-a respins de la picioarele ei. Dar nu pot să cred aşa ceva. Măcar atâta minte mi-a mai rămas, ca să înţeleg că a vedea lucrurile prea în negru este o greşeală şi o prostie la

fel de mare ca şi a le vedea prea în roz. De unde să apară la ea dragostea pentru Kromicki? Să mai judecăm totul încă o dată. Nu s-a măritat cu el din dragoste; timpul pe care l-au petrecut împreună Kromicki l-a folosit ca să-i submineze încrederea în el; i-a vândut averea strămoşească, contribuind astfel la boala mamei ei. N-au copii. De altfel, copilul n-o ajută pe femeie să-şi iubească soţul mai mult, ci doar să ţină mai serios cont de el, se creează un fel de asigurare, cu alte cuvinte, o leagă mai mult de mâini, dar nu şi sufleteşte. În plus, Aniela nu-i dintre femeile la care iubirea izbucneşte brusc, ca o flacără, după căsătorie, căci asemenea femei ori duc mai tare decât ea dorul soţului, ori îşi iau mai uşor un amant. Spun toate astea cu atâta brutalitate, încât mă doare şi pe mine, dar la ce bun să mă cruţ? Sunt convins că

Aniela nu nutreşte pentru Kromicki niciun fel de sentiment, nici cât de cât apropiat de dragoste, ba mai mult, n-are pentru el nici respect; nu-şi permite să-l dispreţuiască – asta-i tot, asta-i starea în care se află inima ei. Consider acest lucru dovedit o dată pentru totdeauna, altfel aş fi orb.

Deci, dacă în clipa când m-am întors, inima ei era *tabula rasa*, eu n-am scris nimic pe tabla asta? Eu, care în alte condiţii am reuşit de atâtea ori s-o fac, eu, care de data asta eram mai interesat decât oricând altă dată, cu care am trezit în ea sentimentul prieteniei, al milei, al amintirilor, fără să neglijez nimic, calculând totul şi având puterea pe care ţi-o dă un sentiment adevărat? îmi strâng capul în mâini şi-mi spun: „Omule, doar nu eşti un donjuan provincial, convins că nicio femeie nu poate trece indiferentă pe lângă tine! Oare nu ţi-ai făcut iluzii crezând că te iubeşte, că inima ei îţi aparţine?”

Ce ar putea pleda pentru faptul că mi-am făcut iluzii?

La prima vedere: rezistenţa ei.

Dar eu n-am îndrăznit niciodată să-mi închipui că ea n-o să mi se opună deloc. Iată, să luăm cazul unei femei căsătorite, îndrăgostită la nebunie de un alt bărbat. Pun întrebarea: se poate presupune oare, chiar într-o asemenea situaţie, că femeia n-o să opună nicio rezistenţă, că n-o să lupte cu ea însăşi şi cu bărbatul iubit până la epuizare?

Opoziţia nu decurge din iubire şi, de vreme ce pot exista alături, ca două păsări într-un cuib, atunci nu se exclud reciproc.

Eu nu scriu jurnalul acesta numai pentru că a devenit a doua mea natură şi pasiunea mea, nu numai pentru că în felul acesta mă descarc, ci şi pentru a-mi putea elucida totul, pentru a cuprinde din nou în sfera gândirii desfăşurarea evenimentelor şi a le înţelege. Iată, recitesc acum paginile poveştii mele şi a Anielei de când m-am înapoiat la Płoszów; sunt descrise acolo aproape fiecare privire de-a ei, fiecare discuţie, fiecare zâmbet, fiecare lacrimă, este surprinsă fiecare tresărire a sufletului ei. Nu! Nu-mi fac iluzii prosteşti! Analiza mea nu-i falsă! Cuvintele, lacrimile, privirile şi zâmbetele au fost ale unei femei poate nefericite, dar nu indiferente.

Comportamentul meu trebuia s-o influenţeze. Nu-s orb. Mi se rupe zilnic inima văzând-o cum slăbeşte, cum se topeşte, faţa i se face tot mai mică, mâinile, mai transparente – şi mi se ridică părul măciucă la gândul că ar putea să plătească cu sănătatea ei pentru lupta asta. Dovezile sunt incontestabile: inima şi gândurile ei îmi aparţin. Tocmai de aceea, ea este la fel de nefericită ca şi mine, ori poate chiar mai nefericită.

Recitesc ce-am scris puţin mai înainte, că nici n-am îndrăznit să cred că ea n-o să-mi opună rezistenţă. E drept, aşa a fost la început, după ce m-am întors din străinătate, dar ieri, când ne-am înapoiat împreună de la Varşovia,

presupuneam că n-o să mi se mai opună – şi am greşit. N-a făcut nicio concesie, n-a dat dovadă nici măcar de milă, n-a vrut să asculte ceea ce spuneam, de parc-aş fi rostit blasfemii. Am văzut în ochii ei scântei de mânie şi revoltă, şi-a smuls mâinile pe care le acopeream cu sărutări, iar cuvintele „Mă insulţi!” i-au stat tot timpul pe buze. Şi energia ei a învins-o pe-a mea, cu atât mai uşor, cu cât nu mă aşteptam la o asemenea izbucnire. S-a înfuriat atât de tare, încât m-a ameninţat că va coborî din trăsură şi se va duce pe jos, prin ploaie, până la Płoszów. Când am rostit cuvântul „divorţ”, parcă am ars-o cu fierul roşu. N-am obţinut nimic, nimic, nici prin izbucniri pătimaşe, nici prin cutezanţă, nici prin rugăminţi, nici prin mărturisirea dragostei ce-i port. Totul a fost luat drept rău, jignitor, totul a fost respins şi călcat în picioare. Astăzi, văzând-o cum umbla prin casă din nou blândă şi ascultătoare, îmi vine să cred că ieri a fost altă femeie. N-are rost să ascund faţă de mine însumi: am suferit o asemenea înfrângere, încât dacă aş avea putere ori dacă aş avea un alt rost în viaţă, ar trebui să plec de aici chiar astăzi.

Căci, să presupunem că mă iubeşte. Ce câştig eu, de vreme ce sentimentele ei nu vor rupe niciodată zăgazurile, nu vor ieşi niciodată la suprafaţă, nu vor fi exprimate prin niciun cuvânt, prin nicio faptă? La fel de bine aş putea să-mi închipui că mă iubeşte Elena din Troia, Cleopatra, Beatrice sau Maria Stuart! Aşa arată probabil sentimentul care nu vrea şi nu cere nimic. Poate că inima ei îmi aparţine, însă e o inimă mică, incapabilă de acţiune! Poate că în faţa ei însăşi pozează într-o persoană cu suflet mare, care-şi sacrifică sentimentul pe altarul îndatoririlor şi poate că apare grozavă în ochii ei. E o satisfacţie pentru care merită să faci ceva! Bine! N-ai decât! Sacrifică-mă pe mine, dar te înşeli dacă-ţi închipui că sacrificându-ţi sentimentele faci o jertfă atât de mare, încât să-ţi poţi

acoperi prin ea îndatoririle de soţie!

Nu pot, încă nu pot nici să gândesc şi nici să scriu liniştit!

8 iunie

O femeie care cochetează e ca un cămătar: dă puţin şi cere o dobândă uriaşă. Astăzi, când sunt mai liniştit şi când pot să gândesc mai clar, trebuie să recunosc că, cel puţin din acest punct de vedere, n-am nimic să-i reproşez Anielei. Nu dă, dar nici nu cere nimic. Ceea ce la Varşovia am considerat că ar putea fi la ea manifestări de cochetărie nu erau decât nişte clipe senine şi vesele. Eu am fost acela care a declanşat tot ceea ce a urmat, eu am comis o serie de greşeli şi numai eu sunt de vină pentru tot.

Nu-i acelaşi lucru să vezi şi să ţii cont de ceva. Putem să ne dăm perfect seama de nişte factori străini nouă, care acţionează în inima cuiva, însă, în comportamentul nostru faţă de persoana respectivă, de cele mai multe ori ne luăm pe noi drept etalon. Aşa mi s-a întâmplat şi mie. Ştiam, sau cel puţin presimţeam, că eu şi Aniela suntem două fiinţe atât de opuse, de parc-am veni de pe planete diferite – dar n-am ţinut seama tot timpul de lucrul acesta. Involuntar, socoteam că, la o adică, ea va proceda întocmai cum aş proceda eu.

Cu toate că ştiu că suntem fiinţele cele mai diferite de pe lume, doi poli diferiţi, scriu şi acum acest lucru cu oarecare uimire, de parcă mi-e greu să mă împac cu gândul. Şi totuşi, acesta-i adevărul. Eu sunt de o mie de ori mai asemănător uneia ca Laura Davis decât uneia ca Aniela.

Acum înţeleg de ce m-am izbit.

Da, m-am izbit de ceea ce eu am pierdut de multă vreme, pierdere care mi-a descătuşat, ce-i drept, gândirea, dar care a adus totodată în mine morbul unei boli

incurabile şi care a devenit tragedia mea.

M-am izbit de simplitatea de catehism a sufletului ei.

Acum îmi dau seama perfect de lucrul acesta – poate că încă nu suficient de amplu, pentru că sunt un om atât de întortocheat, încât am pierdut noţiunea de simplitate… „Aud vocea ta, dar nu te văd…” Simţul vizual al spiritului meu suferă de un anumit tip de daltonism şi nu deosebeşte unele culori.

Nu pot să înţeleg, cum să-ţi însuşeşti un principiu, fie el consfinţit de nu ştiu câte secole, dacă nu-l întorci pe toate părţile, dacă nu-l diseci în bucăţi şi bucăţele, în atomi, până nu-l desfiinţezi complet, până nu se preface în pulbere, pentru ca apoi să-l recompui la loc. Aniela, în schimb, nu înţelege cum poţi să priveşti altfel decât ca pe o lege obligatorie un principiu recunoscut drept bun şi consfinţit atât de religie, cât şi de oameni în general.

Mi-e perfect egal, dacă la ea treaba asta e conştientă sau instinctivă, gândită cu capul ei propriu sau primită de-a gata – important e că i-a intrat în sânge.

Mă avizase de convingerea asta a ei atunci când, discutând despre doamna Korycka, îmi spusese: „Aşa poţi să dovedeşti orice, dar când procedezi rău, conştiinţa e cea care-ţi spune întotdeauna «Rău, rău!», şi n-o poţi convinge nicicum de contrariu”.

Atunci n-am acordat vorbelor ei valoarea pe care ar fi trebuit să le-o acord. Aniela nu se îndoieşte de nimic şi nu şovăie. Cugetul ei alege pleava din grăunţe cu atâta exactitate, că nici nu poate fi vorba de vreo încurcătură. Nu se străduieşte să-şi caute norme proprii de conduită, le ia de-a gata, din religie şi din principiile generale de morală şi le acceptă atât de total, încât devin propriile ei norme.

Cu cât diferenţierea dintre bine şi rău este mai simplă, cu atât e mai fermă şi mai implacabilă. Într-un

asemenea cod etic nu există circumstanţe atenuante, femeia măritată trebuie să aparţină soţului, iar cea care se dăruieşte altuia procedează rău. Nu-i loc de niciun fel de discuţii, considerente, reflecţii – în dreapta cei drepţi, în stânga păcătoşii, iar între ei nimic, nicio posibilitate.

Ăsta-i codul de legi „al respectabilului Bartolomeu şi al preacinstitei Magdalena”, atât de simplu, încât cei ca mine nu-l pot înţelege. După părerea noastră, viaţa şi oamenii sunt mult prea complicate ca să încapă în aceste rame. Şi e adevărat: nu reuşim să ne încadrăm. Din nefericire însă, n-am găsit încă nimic altceva şi de aceea plutim ca nişte păsări rătăcite într-un spaţiu de teamă şi pustiu.

Majoritatea femeilor însă, şi mai ales majoritatea femeilor de la noi, recunosc ca fiind just codul citat. Chiar şi cele care se abat în fapt de la prevederile lui consfinţite nu-şi permit nici măcar o clipă să se îndoiască de legitatea şi sfinţenia lui. Unde începe el încetează raţiunea.

Poeţii îşi imaginează greşit femeia ca pe un mister, un sfinx viu. De o sută de ori e bărbatul mai misterios şi mai sfinx. O femeie sănătoasă – nu o isterică – poate să fie bună sau rea, puternică sau slabă, dar oricum e mai simplă spiritualiceşte decât bărbatul. Dintotdeauna, în toate timpurile, în toate secolele, ea s-a mulţumit cu cele zece porunci, indiferent dacă le-a respectat sau dacă – dintr-o malformaţie a firii – s-a abătut de la preceptele sacre.

Sufletul femeii este atât de dogmatic, încât am cunoscut câteva la care chiar şi ateismul avea toate trăsăturile unei religii. E deosebit de interesant că nici inteligenţa pătrunzătoare, nici gândirea subtilă, nici cultura nu sunt excluse din „codul preacinstitei Magdalena” al comportamentului femeilor.

În felul acesta, spiritul femeii seamănă cu pasărea colibri, care ştie să zburde liberă în tufişurile cele mai

dese, fără să se agaţe de nicio crenguţă, fără să lovească nicio frunză.

Asta i se poate aplica perfect Anielei. În ea se îmbină cea mai mare subtilitate a sentimentelor şi gândirii, cu cea mai mare simplitate a concepţiilor morale. Cele zece porunci ale ei sunt aceleaşi cu ale Magdalenei, numai că la Magdalena erau cusute pe o pânză groasă, pe câtă vreme la Aniela sunt puse pe o ţesătură delicată, ca o dantelă.

De ce mai discut toate astea? Le discut fiindcă nu constituie pentru mine o chestiune abstractă, ci una vitală; scriu despre asta pentru că mă doare, pentru că reprezintă nefericirea mea, pentru că simt că nu voi putea învinge banalele ei zece porunci cu toată filosofia complexă şi complicată a iubirii profesată de mine. Şi cum să le învinge, când nici eu nu cred fără rezerve în această filosofie, când mă îndoiesc adeseori de ea, în timp ce Aniela crede liniştită şi imperturbabilă în preceptele ei.

Numai buzele care au băut din izvorul îndoielii pot fi convinse că sărutul oprit nu-i un păcat. O femeie credincioasă poate fi dusă de dragoste ca un pom smuls din rădăcini de uragan – dar n-o să-i recunoască niciodată prioritatea.

Voi reuşi eu oare vreodată s-o câştig pe Aniela? Poate că deznădejdea disperată şi profundă care m-a cuprins acum e de moment, poate că mâine voi privi viitorul cu mai multă speranţă, astăzi însă mi se pare aproape o imposibilitate.

Am scris mai demult în acest jurnal că, în unele case de la noi, femeilor li se inoculează modestia prin educaţie, tot aşa cum li se face vaccinul de variolă. În plus, se mai impune să ţin cont de faptul că dictonul conform căruia „Soţia trebuie să aparţină soţului” şi în care Aniela crede cu sfinţenie mai este apărat şi de pudoarea atât de proprie acestei femei, atât de intrinsecă fiinţei ei, încât de o sută

de ori mai degrabă mi-o pot închipui moartă decât dezgolindu-şi pieptul în faţa mea.

Şi eu mai sunt în stare să-mi fac visuri? Mai pot aştepta ceva de la o asemenea femeie? E pur şi simplu o nebunie!

Atunci ce să fac? Să plec?

Nu plec! Nu vreau şi nu pot!

Rămân aici – şi, deoarece sentimentul meu este nebunesc, voi proceda nebuneşte. Ajunge cu atâtea sisteme, calcule, previziuni. Fie ce-o fi şi cum o fi! Cealaltă cale nu duce la nimic.

9 iunie

Nici ea nu-i mai fericită decât mine. Ceea ce am văzut astăzi m-a convins că şi în ea se dă o luptă grea, pentru care trebuie să-şi afle puteri numai în ea însăşi. Gândurile mi-s încâlcite, nu mă pot linişti.

După ce-a plecat domnul Zawilowski, care ne-a vizitat astăzi la Płoszów împreună cu fiica sa, la un moment dat, când mătuşa a început cu vădite intenţii să ridice în slăvi calităţile domnişoarei Helena, m-a apucat brusc furia. Eram obosit, nedormit, cu nervii zdruncinaţi, aşa că am strigat supărat:

— Bine! Dacă nu-i vorba decât de căsătorie, nu şi de fericirea mea, atunci pot şi mâine să-i cer mâna domnişoarei Zawilowska, pentru că acum mi-e şi mie perfect egal!

Era clar că vorbeam aşa numai fiindcă eram iritat, nu din convingere, şi că n-aş fi comis niciodată una ca asta, dar Aniela s-a făcut dintr-odată albă ca hârtia. S-a ridicat brusc de la locul ei şi, fără nicio justificare, a început să desfacă şnururile de la transperante, iar mâinile îi tremurau de parcă ar fi fost cuprinsă de friguri. Din fericire, mătuşa însăşi era mai tulburată ca niciodată în viaţa ei, aşa că n-a observat nimic. Mi-a răspuns ceva, nu

ştiu ce, căci în clipa aceea totul încetase să mai existe pentru mine, cu excepţia Anielei. E drept, pe calea raţionamentului ajunsesem la concluzia că ocup un oarecare loc în inima ei, însă una e să bănuieşti, şi alta să vezi. N-am să uit până la sfârşitul zilelor paloarea ei şi tremurul mâinilor! Aveam o dovadă incontestabilă, căci chiar dacă aş pune o parte din emoţie pe seama faptului că spusele mele au picat pe nepregătite, şi tot ar rămâne destul. Şi pe urmă, nu păleşti nici când afli pe neaşteptate că a murit cineva care ţi-e indiferent, darămite că se căsătoreşte!

Acum câteva zile gândeam: „Ce câştig chiar dacă mă iubeşte, de vreme ce sentimentul acesta va rămâne închis în ea pentru totdeauna?” Şi totuşi, acum când m-am convins cu ochii mei că e adevărat, toate speranţele mele au renăscut dintr-odată, toate îndoielile s-au spulberat. Din nou am avut viziunea victoriei, din nou am nutrit certitudinea că va veni o vreme când sentimentul ei va deveni mai puternic decât ea însăşi, când ea va fi a mea.

Din păcate însă, m-am convins imediat că n-a fost decât o iluzie. După ce-a mai spus nu ştiu ce, mătuşa a ieşit din cameră; poate s-a retras undeva să verse o lacrimă de supărare, iar eu m-am apropiat repede de Aniela şi i-am şoptit:

— Scumpa mea, nu m-aş căsători cu domnişoara Zawilowska nici pentru tot aurul din lume, dar înţelege-mă: n-am eu destule necazuri, nici în privinţa asta să n-am linişte? Tu ştii doar perfect de bine că n-o s-o fac niciodată!

— Dimpotrivă… m-aş bucura dacă ai face-o, a rostit ea cu vădit efort.

— Nu-i adevărat! Am văzut cum ai pălit – am văzut!

— Îmi dai voie să mă retrag…

— Aniela, tu mă iubeşti! Nu te minţi pe tine însăţi şi pe mine! Mă iubeşti!

Buzele ei au pălit din nou.

— Nu, a răspuns repede, dar mă tem să nu ajung să te urăsc.

Şi s-a dus în camera ei. Ştiu că o femeie care luptă cu ea însăşi are adesea impresia asta; ştiu că dragostea amară, interzisă ia uneori asemenea forme. Şi totuşi, cuvintele Anielei au stins bucuria din mine, ca pe o lumânare. Există o mulţime de lucruri absolut naturale, pe care nervii şi puterile omului nu le suportă. Rămâne în picioare un singur adevăr, pe care l-am cunoscut şi eu şi-l cunoaşte toată lumea: dragostea pentru soţia altuia, dacă e superficială, e o mare josnicie, dacă este reală, e o mare nenorocire, cu atât mai mare, cu cât femeia respectivă merită, într-adevăr, s-o iubeşti. Mă chinuie o curiozitate teribil de amară; ce-ar fi fost, dacă i-aş fi spus Anielei: Ori mă îmbrăţişezi şi-mi spui că mă iubeşti, ori mă împuşc sub ochii tăi! Ştiu, ar fi fost o ticăloşie, nici n-aş fi fost în stare de o asemenea escrocherie şi violentare, nu!… Oricum, sunt un om prea cumsecade pentru aşa ceva… Şi totuşi, nu mă pot abţine să nu-mi pun întrebarea: ce-ar fi făcut? Sunt aproape sigur că poate n-ar fi reuşit să supravieţuiască durerii – şi dispreţului totodată –, dar n-ar fi cedat. Când mă gândesc la asta, o blestem şi o ador tot mai mult, o urăsc şi o iubesc tot mai tare. Trebuie să recunosc deschis: am avut un ghinion enorm în viaţă şi, ce-i mai rău, nu văd nicio modalitate de rezolvare şi nu mă simt deloc în stare să mă smulg din lanţurile astea. La patima pe care a trezit-o de la început în mine femeia asta se adaugă acum un devotament de câine. O îmbrăţişez cu gândul, cu privirea, mă uit şi nu mă mai satur privindu-i ochii, părul, buzele, braţele – dar simt totodată că ea nu-i pentru mine numai femeia cea mai dorită, ci şi fiinţa cea mai scumpă pe lume. Nicio femeie nu m-a legat aşa, pe ambele planuri şi absolut. Uneori îmi apare de-a dreptul de neînţeles vraja

pe care o exercită asupra mea, alteori – de regulă – mi-o explic cât se poate de defavorabil pentru mine.

Eu am trăit într-un ritm alert şi am trecut de-acum de zenit. Drumul mai departe merge în jos, de unde adie frig şi întuneric. Simt că numai în făptură asta mi-aş fi regăsit tinereţea, exuberanţa, cheful de viaţă. Când o s-o pierd pe ea, o să pierd de fapt viaţa şi n-o să-mi mai rămână decât să vegetez, ceea ce-i foarte trist şi are gustul prematur al morţii. De aceea pot să spun c-o iubesc pe Aniela cu toată puterea simţului meu de autoconservare, nu exclusiv senzual şi nici exclusiv spiritual, ci şi de teama neantului.

Aniela nu ştie asta; presupun însă că-i e tare mila de mine, ceea ce pot deduce din faptul că eu, care mă port atât de nemilos cu ea, mi-aş vinde sufletul ca să-i fie ei mai uşor. Şi cum să nu spun că dragostea pentru nevasta altuia e o nenorocire, dacă-l duce pe om până într-acolo încât o chinuieşte pe fiinţa pentru a cărei linişte şi-ar da viaţa? Mii de astfel de cercuri vicioase la tot pasul! De fapt, amândoi suntem nespus de nefericiţi. Dar tu, Aniela, ai cel puţin un sprijin în viaţă, ai dogma pe care te bazezi – eu sunt ca o luntre fără cârmă şi fără vâsle.

Nu mă simt bine. Dorm prost, adică aproape deloc. Pe cuvânt, aş vrea să mă îmbolnăvesc, dar serios, să zac vreo lună fără cunoştinţă, fără memorie, să mă odihnesc pentru toate lunile şi anii aceştia din urmă. Asta ar fi o adevărată vacanţă. Chwastowski m-a consultat ieri şi a dezvoltat o întreagă filosofic pe tema mea. Spunea că am sistemul nervos al unei rase epuizate, dar că am moştenit totuşi o mare cantitate de forţă musculară. Cred că, într-adevăr, are dreptate; dacă n-ar fi fost forţa fizică, n-aş fi putut să-mi stăpânesc nervii. Cine ştie dacă şi preocupările mele exclusiviste de acum nu se datorează tot acestui lucru, căci doar forţa aceea trebuie să-şi găsească o utilizare, şi dacă n-a aflat-o nici în ştiinţă, nici într-o viaţă

activă, atunci s-a canalizat doar spre iubire.

Numai că din pricina nervilor, totul e tulbure, viforos şi strâmb. Mai ales strâmb.

La câte şocuri nu-s supus zilnic! Spre seară a venit la mine drăguţa mea de mătuşă şi a început să-şi ceară scuze pentru că a lăudat-o pe domnişoara Zawilowska. Tam sărutat amândouă mâinile cerându-i la rândul meu iertare pentru ieşirea avută.

— Îţi promit, a spus, că nici n-o să-ţi mai pomenesc de ea. E adevărat, dragul meu Leon, că aş vrea din tot sufletul să te căsătoreşti, pentru că eşti ultimul din familie, dar Dumnezeu mi-e martor că mai presus de orice vreau să fii fericit, dragul meu, scumpul meu băiat!

Am liniştit-o cum am putut, în cele din urmă, am zis:

— Ştii, mătuşică, eu sunt ca o femeie, nervos ca o femeie!

Dar mătuşa a sărit supărată:

— Tu, ca o femeie? Oricine poate să greşească, dar dac-ar avea toţi atâta minte şi caracter cât ai tu, altfel ar fi totul pe lumea asta!

Cum să fac să-i risipesc iluziile? Uneori mă apucă disperarea şi mă întreb ce caut eu în casa asta şi printre femeile astea, care parcă au luat în arendă bunătatea angelică? Pentru mine e prea târziu să mă convertesc la credinţa lor, iar lor nu le provoc decât supărări, deziluzii şi nefericire.

10 iunie

Azi am primit două scrisori: una de la notarul meu de la Roma, cealaltă de la Sniatynski. De la Roma mă anunţă că piedicile pe care le pune de regulă guvernul italian când se scot din ţară vestigii antice şi obiecte de artă de preţ pot fi înlăturate sau, mai bine zis, ocolite. Colecţiile tatii aveau un caracter strict particular şi n-au fost puse niciodată sub controlul statului, aşa că pot fi pur şi simplu

trimise ca mobile.

Trebuie să mă ocup de aranjarea corespunzătoare a casei de la Varşovia, ceea ce îmi displace, căci toată aducerea asta a colecţiilor în ţară şi-a pierdut acum farmecul. Nu mă interesează şi n-a meritat toată tevatura! Dacă n-am contramandat este pentru că eu însumi am fost acela care a difuzat vestea şi pentru că s-a scris atâta în ziare.

Am revenit la starea de spirit care m-a chinuit în timpul călătoriilor mele, imediat după căsătoria Anielei. Din nou acţionez, privesc şi înţeleg totul numai în legătură cu ea, n-am niciun fel de contact direct cu lumea înconjurătoare. Ideile în care n-o descopăr pe ea mi se par serbede şi lipsite de importanţă. Este o dovadă grăitoare de cât de mult se poate prăbuşi un om. Am citit azi-dimineaţă conferinţa lui Bunge, intitulată „Vitalitate şi mecanicitate”, şi m-a interesat în mod deosebit. Demonstrează ştiinţific ceea ce în gândurile mele exista de multă vreme, dar avea mai degrabă forma unor impresii nebuloase decât a unor convingeri strict determinate. În problema asta, ştiinţa e sceptică faţă de sine însăşi şi chiar îşi recunoaşte neputinţa de a explica fizic sau chimic existenţa unei lumi, care este ceva mai mult decât materie şi mişcare. Pentru mine n-are nicio importanţă dacă lumea asta este supra sau subordonată materiei. Nu-i decât un joc de cuvinte. Nu-s om de ştiinţă, aşa că nu-s obligat să fiu circumspect cu concluziile pe care le trag. Mă avânt pe uşa care se deschide înaintea mea – şi ştiinţa n-are decât să spună de o sută de ori că acolo e întuneric, eu simt că o să văd mai bine decât aici. Am citit febril toată conferinţa şi am simţit o mare uşurare. Numai proştii înapoiaţi nu-şi dau seama cât de mult am dori să respirăm liberi. Din păcate, spiritele sunt atât de oprimate, că nu îndrăznesc nici să respire, nici să creadă în propria lor fericire. Dar eu am

îndrăznit şi aveam senzaţia că am ieşit dintr-o pivniţă unde mă sufocam. Poate că n-a fost decât o impresie de moment, sunt conştient că neovitalismul nu-i o epocă nouă în ştiinţă; poate că mâine mă voi întoarce de bunăvoie la închisoare… nu ştiu… deocamdată m-am simţit bine. Îmi tot repetam: dacă-i adevărat că şi pe calea scepticismului poţi ajunge la certitudini, că există o lume suprasenzorială, inexplicabilă strict mecanic în afara sferei „demonstraţiilor fizico-chimice”, atunci totul este posibil. Şi în cazul acesta, îmi este permis şi să gândesc că, aşa cum spaţiul este infinit, tot aşa şi inteligenţa este infinită şi bunătatea este infinită. N-am decât să-mi închipui o sutană imensă, învăluind tot cosmosul, lângă care să mă aciuiez şi eu, o mână grijulie care să-mi alunge oboseala. Dacă-i aşa, atunci e bine! Cel puţin ştiu de ce trăiesc şi de ce sufăr! Ce uşurare!

Repet, nu-s obligat să-mi formulez părerile cu grijă şi timiditate. Citind toate astea, am început să zburd ca o pasăre care, ţinută multă vreme în colivie, când iese afară e fericită, se scaldă în spaţiu. Aşa şi eu, am văzut teritorii noi, o altă viaţă. Nu ştiu dacă era pe altă planetă sau undeva, hăt, în spaţiile siderale, fapt este că şi viaţa şi teritoriile erau complet altele decât la noi. Lumina era clară şi blândă, aerul, plăcut, răcoros, iar principala diferenţă consta în faptul că legătura dintre sufletul individual şi sufletul colectiv era mai mult decât strânsă, până într-acolo încât era imposibil de delimitat unde se termină individul şi începe colectivitatea. Simţeam că tocmai în inexistenţa acestei graniţe constă fericirea vieţii aceleia; căci omul acolo nu se separă, nu intră în opoziţie, ci trăieşte în armonie cu mediul înconjurător, având totodată puterea pe care i-o dă viaţa generală.

Nu susţin că am avut vedenii; am păşit însă dincolo de graniţa aceea unde se termină raţionamentele concrete şi încep senzaţiile, care continuă parcă să fie concluziile

premiselor dinainte, dar împinse atât de departe, încât sunt de nerecunoscut, aşa cum poate ajunge insesizabil un fir de aur care este întins la nesfârşit. De altfel, n-am ştiut să mă integrez total în viaţa acestor noi câmpuri; nici să mă contopesc absolut şi nici să mă pierd suficient în întinderea lor. Mi-am păstrat într-o anumită măsură caracterul distinct. Îmi lipsea ceva şi tot căutam în jurul meu. Brusc, mi-am dat seama c-o caut pe Aniela. Bineînţeles, pe ea, numai pe ea, întotdeauna pe ea! întrucât ar putea să mă intereseze viaţa aceea diferită, dacă Aniela nu-i acolo? în cele din urmă, am găsit-o şi am început să hoinărim împreună ca umbra lui Paolo cu cea a Francescăi di Rimini…

Scriu toate astea pentru că reprezintă o dovadă aproape înfricoşătoare de cât de mult este absorbită fiinţa mea de dragostea pentru femeia aceasta. La naiba! Ce legătură poate exista între Bung, cu neovitalismul lui, şi Aniela? Şi totuşi, chiar când mă gândesc la lucruri atât de abstracte, în cele din urmă, tot la ea ajung. Ştiinţă, artă, natură, viaţă – acum totul se reduce la acelaşi numitor. Asta-i osia în jurul căreia se învârte pentru mine lumea.

E deosebit de important că înţeleg lucrul acesta, înseamnă că există o posibilitate, fie ea cât de mică, pentru ca vreodată să ascult totuşi de sfatul raţiunii, care îmi mai repetă din când în când, ce-i drept cu o voce slabă, înăbuşită: „Pleacă, fugi!”

Ştiu că nu se va sfârşi bine, că nu poate să se sfârşească bine, dar de unde să iau puterea şi voinţa de a pleca, de unde să iau energia necesară, de vreme ce am fost deposedat de tot? La fel de bine aş putea să-i spun unui om fără picioare: „Ridică-te şi pleacă în lume!” Cu ce? Şi aş mai adăuga: Unde? La ce bun? Aici e viaţa mea!

Câteodată am chef să-i dau Anielei să citească jurnalul meu, dar n-am s-o fac. Poate că ar spori mila ei

pentru mine, dar s-ar micşora iubirea. Dacă s-ar hotărî să fie a mea, ar căuta în mine un sprijin, linişte şi încredere nestrămutată, suficientă pentru amândoi, că pasul făcut e bun şi necesar. În jurnal însă ar găsi îndoială chiar şi în privinţa asta. Presupunând, de altfel, că şi dacă ar înţelege tot ce s-a petrecut şi se petrece cu mine, multe lucruri nu le-ar putea simţi. Suntem două fiinţe foarte diferite. Iată, eu, de exemplu, chiar şi atunci când îmi spun că totul e cu putinţă, îmi imaginez viaţa viitoare nu conform imaginii unanime, ci altfel, iar dacă imaginea unanim acceptată poate fi numită normală, atunci eu mi-o închipui anormală. De ce? Dacă totul este posibil, atunci la fel de posibile sunt iadul, purgatoriul şi raiul, ca şi câmpiile mele albe şi luminoase. Viziunea lui Dante este şi mai mare şi mai minunată decât a mea. Atunci de ce? Din două cauze: în primul rând, pentru că scepticismul meu, care se otrăveşte cu propria-i îndoială, ca scorpionul cu propria sa otravă, are totuşi destulă putere ca să elimine dintre diferitele ipoteze pe cele simpliste şi unanim acceptate. Şi, în al doilea rând…? în al doilea rând, pentru că nu mă pot închipui împreună cu Aniela în compartimentele dantiene… Nu vreau o astfel de viaţă…

Tot ceea ce scriu şi gândesc este rezultatul activităţii unei părticele din fiinţa mea gânditoare; restul e lângă Aniela. Chiar şi în clipa asta, văd lumina din camera ei căzând pe un tufiş de mahonie, care creşte sub fereastră. Sărmana de ea, are şi ea nopţi albe! Astăzi am surprins-o moţăind deasupra lucrului.

Aşezată într-un fotoliu mare, mi se părea micuţă şi respira adânc, obosită. O clipă am avut sentimentul că este copilul meu.

11 iunie

Mi-au trimis, în sfârşit, *Madona* lui Sassoferrato. I Tam înmânat Anielei, de faţă cu mătuşa şi cu doamna

Celina, ca pe un lucru ce i se cuvine prin testament. Nu era chip să refuze. Apoi eu însumi am bătut tabloul în perete, în cămăruţa ei. Arăta foarte frumos acolo. Nu mă dau în vânt după madonele lui Sassoferrato, dar asta-i atât de simplă şi de senină cu tonurile ei luminoase! îmi place să mă gândesc că de câte ori se va uita la ea îşi va aminti că eu i-am dat-o pentru că o iubesc. În felul acesta, dragostea pe care ea o consideră păcătoasă va trebui să se unească în gândurile ei cu imaginea sfintei. Slabă consolare, dar, dacă nu-i alta, e bună şi asta.

Astăzi am avut parte şi de o clipă mai frumoasă. După ce am agăţat tabloul, Aniela s-a apropiat să-mi mulţumească. Deoarece fotoliul doamnei Celina era destul de departe, în clipa când Aniela îşi retrăgea mâna dintr-a mea, am reţinut-o numai o secundă şi am întrebat-o în şoaptă:

— Mă urăşti cu adevărat?

Ea a clătinat căpşorul, parcă cu tristeţe.

— O, nu! a răspuns scurt.

Dar cât de grăitor era răspunsul acesta scurt!

Susţinem că, dacă sentimentele femeii iubite n-au şanse să iasă niciodată la suprafaţă, nu mai are nicio importanţă dacă ne iubeşte. Nu, nu-i adevărat, are importanţă! Pentru nimic în lume n-aş renunţa la puţinul acesta! Abia atunci n-aş mai avea pentru ce trăi!

12 iunie

Sunt la Varşovia ca urmare a scrisorii lui Sniatynski, pe care am primit-o alaltăieri şi prin care mă invita la un prânz de adio dat în cinstea Klarei. Nu m-am dus la dineu, care a avut loc ieri, însă am condus-o astăzi la gară. Tocmai m-am întors de acolo. Biata de ea, a plecat mâhnită şi dezamăgită de purtarea mea, dar, cum m-a văzut, mi-a iertat totul şi ne-am luat rămas-bun cât se poate de călduros. Şi eu simt c-o să-i duc lipsa, că pustiul din jurul

meu va fi şi mai mare. În câmpiile mele siderale nu vor exista despărţiri. Cea de astăzi a fost cu adevărat tristă, în plus era o seară înnourată, ploua mărunt şi cu siguranţă că aşa o s-o ţină câteva zile. Cu toate astea, o mulţime de oameni au condus-o la gară. Vagonul ei de dormit era încărcat cu flori şi coroane, ca un cavou. Va trebui să le arunce pe drum, ca să nu se sufoce. În clipa aceea, la plecare, Klarei nu-i mai păsa ce-au să creadă oamenii şi – în măsura în care e posibil în asemenea împrejurări – se ocupa numai de mine. Am intrat în compartimentul ei şi am discutat ca doi prieteni, fără să-i dăm atenţie nici bătrânei şi veşnic tăcutei rude a Klarei, nici celorlalte persoane, care, în cele din urmă, s-au retras, discrete, pe coridor.

Îi luasem mâinile într-ale mele, iar ea m-a privit cu ochii ei albaştri, cinstiţi, şi a spus cu o voce mişcată:

— Dumitale pot să-ţi spun sincer: de nicăieri nu mi-a părut atât de rău să plec ca de aici... în învălmăşeala plecării n-ai nici măcar timpul necesar să spui ceva mai ca lumea, dar tare-mi pare rău!... La Frankfurt mă văd cu mulţi oameni, şi de ştiinţă, şi artişti, numai că... nici eu nu ştiu... există o deosebire... voi sunteţi ca nişte instrumente mai delicate. Iar despre dumneata, ce să mai spun!

— Îmi permiţi să-ţi scriu?

— Şi eu am să-ţi scriu şi tocmai voiam să te rog asta. S-ar zice că am muzica mea, dar acum nu-mi mai e suficientă întotdeauna... Cred că şi dumneata o să simţi câteodată nevoia să-mi scrii, căci poţi să ai aici mulţi prieteni, dar cu siguranţă că n-ai o prietenă atât de devotată şi atât de bine intenţionată ca mine. Sunt aşa de proastă, că mă emoţionez de orice, şi acum o să plece trenul!

— Amândoi hoinărim prin lume, dumneata ca artistă, eu ca un ţigan, aşa că nu ne despărţim de tot, ci ne luăm

doar la revedere!

— La revedere! La revedere cât mai degrabă! Şi dumneata eşti un artist! Poţi să nu cânţi, să nu scrii, să nu pictezi şi totuşi să ai suflet de artist. Am observat asta din prima clipă când te-am cunoscut. Şi am mai observat că în ochii lumii treci drept un om fericit, dar în sufletul dumitale e o mare tristeţe. Te rog să nu uiţi că există o nemţoaică pe undeva, care-ţi este ca o soră.

Am ridicat mâna ei la buze, iar ea, crezând că vreau să plec, s-a grăbit să-mi spună:

— Mai e timp, abia a sunat al doilea clopoţel.

Dar eu chiar aveam chef să plec. Ah, în ce hal am ajuns cu nervii! Ruda Klarei era îmbrăcată, din cauza ploii, într-o haină din tafta gumată, care foşnea teribil la fiecare mişcare – şi foşnetul ăsta mă scotea din sărite. De altfel, tot nu mai erau decât câteva minute. M-am retras, în cele din urmă, căci a dat buzna în compartiment doamna Sniatyńska.

— Nu uita: Hilst, Frankfurt! strigă Klara în urma mea. De acasă au să-mi trimită scrisoarea oriunde aş fi!

Peste o clipă eram pe peron, sub fereastra compartimentului, în mijlocul larmei celor care o conduceau, la care se adăuga şuieratul aburului, respiraţia puternică a locomotivei şi strigătele feroviarilor. Fereastra a fost coborâtă şi am mai văzut încă o dată faţa aceea cumsecade, prietenoasă.

— Unde vei petrece vara? mă întrebă Klara.

— Nu ştiu, am să-ţi scriu, am răspuns.

În clipa aceea, respiraţia locomotivei a devenit mai grăbită, a răsunat şi ultimul clopoţel, iar trenul a pornit. I-am strigat cu toţii drum bun, în timp ce ea ne trimitea sărutări, până când, în cele din urmă, a dispărut în depărtare şi întuneric.

— O să-ţi fie tare dor? m-a întrebat pe neaşteptate

doamna Sniatyńska.

— Foarte! am răspuns şi, înclinându-mă, am pornit-o spre casă.

Într-adevăr, aveam senzaţia că m-ar fi părăsit o persoană la care, la nevoie, aş fi putut cere ajutor. Eram nespus de trist. Poate că la asta contribuia şi seara mohorâtă, ploaia şi ceaţa atât de deasă, încât felinarele arătau din depărtare de parc-ar fi avut halouri de curcubeu. Se stinsese ultima scânteie de speranţă din mine. Pesimismul era nu numai în mine, ci părea să fi învăluit întreaga lume, ca atmosfera, părea că atârnă pe lucruri, peste oameni, că pătrunde toate formele şi fiinţele.

Am adus cu mine acasă o nelinişte teribilă, parcă o teamă de un pericol neştiut şi nedefinit. Pentru o clipă s-a trezit în mine nostalgia după soare şi vreme bună, după ţările în care nu există ploi ca cea de astăzi, zile întunecoase şi ceaţă. Aveam senzaţia că, dac-am să fug acolo unde e multă lumină, lumina însăşi mă va apăra, nu va permite să mi se facă nimic rău. Toată raţiunea mea se concentrase într-un singur gând, pe care-l repetam ca un ecou: „Să plec!

Să plec!” Dar deodată m-a cuprins panica. Plecând, o las aici pe Aniela singură, în faţa pericolelor acelora nedefinite, de care eu fug. Ştiu că e o iluzie, că plecarea mea n-ar putea să iasă decât în bine, dar nu mă pot elibera de senzaţia că ar fi din partea mea o laşitate, o josnicie… Şi asta-i mai puternică decât toate raţionamentele… De altfel, să plec – o vorbă goală! Pot s-o repet, pot şi s-o doresc, dar când ar trebui s-o pun în aplicare – s-ar dovedi că ăsta-i pasul cel mai puţin posibil din toate câte sunt în puterea mea. Am pus un bagaj atât de mare de nervi şi de viaţă în sentimentul acesta, că mai degrabă aş fi în stare să mă sfâşii în bucăţele decât să mă despart de el.

Am capacitatea de a-mi controla gândurile şi

conştiinţa în asemenea grad, încât mi se pare complet imposibilă presupunerea că aş putea să înnebunesc. Nici nu-s în stare să mă închipui astfel – dar, uneori, simt totuşi că nu mă mai ţin nervii.

Păcat de Klara. În ultima vreme am văzut-o destul de rar, dar îmi făcea plăcere s-o ştiu aproape. Acum Aniela va pune de tot stăpânire pe mine, îi voi închina şi sentimentul de prietenie.

Când m-am întors acasă, Tam găsit pe tânărul Chwastowski. Venise la o consfătuire cu fratele lui, librarul, căci vor să iniţieze o adevărată reţea de vânzare a cărţilor. Veşnic fac ceva, veşnic se ocupă de câte ceva şi de aceea au viaţa atât de plină. Eram într-o asemenea stare, că, văzându-l, m-am bucurat ca un copil care se teme de fantome şi se linişteşte când intră cineva în cameră. Tăria lui de caracter mă reconfortează. Mi-a spus că doamna Celina e tot mai bine şi că peste vreo săptămână va putea pleca la Gastein. Asta-i! Să schimb măcar locul. Voi grăbi pe cât posibil plecarea. O s-o conving şi pe mătuşa să meargă. N-o să mă refuze, şi în cazul acesta n-o să se mire nimeni dacă mă duc şi eu. Cel puţin doresc ceva şi chiar foarte tare. Câte posibilităţi voi avea să mă îngrijesc de Aniela! Vom fi şi mai apropiaţi decât la Płoszów. Mă simt oarecum uşurat la gândul acesta, dar am avut o zi îngrozitoare. Aud şi acum ploaia răpăind în jgheabul streşinii, dar printre nori încep să se zărească stelele…

Astăzi a sosit Kromicki.

Gastein, 23 iunie

Suntem de o săptămână la Gastein cu toţii, adică: Aniela, mătuşa, doamna Celina, eu şi Kromicki. Am întrerupt scrisul pentru o vreme, nu că m-aş fi lepădat de acest viciu sau că n-aş fi simţit nevoia, ci pentru că ceea ce s-a petrecut cu mine nu putea fi redat în niciun chip prin cuvinte. Atâta se luptă omul cu greutăţile care-l apasă,

până când nu-i mai rămâne nici timp, nici cap pentru nimic altceva. Eram într-o stare precum condamnatul din amintirile lui Sansson, care era jupuit de viu şi i se turna plumb topit pe răni, iar el tot striga într-o exaltare nervoasă: *Encore*! *Encore*! *pana* când a leşinat. Eu sunt de-acum leşinat, adică mi-am epuizat toate puterile şi am cedat.

Simt că mă apasă o greutate enormă, ca munţii de aici.

Dar ce pot face? N-o pot da la o parte, aşa că o las să mă apese. N-am ştiut până acum că poţi afla, dacă nu bucurie, cel puţin un fel de linişte în sentimentul că eşti neputincios şi nenorocit.

Măcar de-ar dura starea asta cât mai mult! Aş scrie ceea ce mi s-ar întâmpla, ca un spectator din afară. Dar ştiu din experienţă că n-o să dureze, aşa cum zilele nu-s toate la fel, şi mă tem de ce-o să-mi aducă ziua de mâine.

24 iunie

Spre sfârşitul şederii mele la Varşovia, am scris: „Dragostea pentru nevasta altuia, dacă e superficială, e o josnicie, dacă este reală, e una dintre cele mai mari nenorociri care i se pot întâmpla omului”. Scriind cuvintele acestea înainte de venirea lui Kromicki nu-mi dădeam încă seama de toată complexitatea unei asemenea nenorociri. Credeam că e mai nobilă decât este în realitate. Abia acum văd că în afară de durerile mari se includ aici şi mici umilinţe şi sentimentul propriei micimi şi al propriului ridicol şi necesitatea de a minţi şi nevoia de a comite o mie de fapte deplorabile, de a salva o mie de aparenţe nedemne – ce buchet! De parfumul acestor flori poţi foarte bine să te înăbuşi de moarte.

Numai eu ştiu cu câtă plăcere l-aş apuca de gât pe Kromicki, l-aş ţintui de un perete şi i-aş spune în ochi: „O iubesc pe soţia ta!” În schimb însă, trebuie să mă

străduiesc să mă comport în aşa fel, ca nici măcar să nu-i treacă prin minte că mi-ar plăcea. Ce rol înălţător joc în faţa ei! Ce şi-o fi închipuind ea oare despre mine? Şi asta-i o floare din buchet!

25 iunie

N-o să uit cât o să trăiesc ziua în care a venit Kromicki. A tras la Varşovia direct la mine. Întorcându-mă seara târziu, am văzut în vestibul nişte bagaje. Nu ştiu cum de nu mi-a dat prin gând că ar putea fi ale lui. Dar imediat, el însuşi a scos capul din camera alăturată, şi când m-a văzut, a dat drumul monoclului de la ochi şi s-a repezit, cu braţele larg deschise, să-şi salute noua rudă. Vedeam ca prin ceaţă craniul lui uscat, ca un cap de mort, ochii lui sclipitori şi părul negru. M-am simţit îmbrăţişat de nişte mâini rigide, ca ale unui manechin de lemn. Venirea lui era de aşteptat, dar eu mă simţeam de parc-aş fi văzut moartea. Aveam senzaţia unui coşmar, iar vorbele: „Ce mai faci, dragă Leon?” mi se păreau cele mai ciudate şi cele mai puţin posibile din câte mi-ar fi fost dat să aud. M-a apucat dintr-odată o furie amestecată cu scârbă şi spaimă, încât a trebuit să-mi adun tot sângele rece, ca să nu mă reped la el, să-l trântesc la podea şi să-i sparg capul. Mă încercase de multe ori sentimentul de furie şi scârbă, însă împletirea acestora cu teama era ceva cu totul nou şi de neînţeles pentru mine; căci nu era teama de un om viu, ci parcă frica de un mort. Multă vreme n-am fost în stare să articulez niciun cuvânt. Nu ştiu ce şi-o fi închipuit: ori că nu l-am recunoscut, ori că eram mirat că un om pe care îl cunosc atât de puţin mă tratează ca pe o rudă şi-mi vorbeşte la per tu… Asta mă irită la culme chiar şi acum.

Încercam să mă stăpânesc. În timpul acesta, el îşi puse monoclul şi, scuturându-mi din nou mâna, spuse:

— Ce mai faci? Ce face Anielka? Dar mama…? Tot bolnavă, tot bolnavă, ai? Dar mătuşa? Ai?

Şi din nou m-a cuprins o uimire amestecată cu o furie supraomenească auzindu-l cum vorbeşte despre femeile care-mi sunt cele mai apropiate pe lume, ca şi cum i-ar fi şi lui la fel de apropiate. Un om de lume ca mine suportă orice, maschează tot ce simte, căci aşa-i învăţat încă din copilărie – însă acum nu mai puteam să rezist. Am început să strig la servitori să servească ceaiul, vrând să mă mai calmez, să-mi ocup gândurile cu altceva. Însă Kromicki, neliniştit că nu-i răspund, lăsă să-i cadă şi celălalt monoclu şi întrebă febril:

— Nu cumva s-a întâmplat ceva? De ce nu spui nimic?

— Sunt sănătoase.

Brusc, mi-am dat seama că tulburarea mea îi dă încă de la început acestui nesuferit un ascendent asupra mea, aşa că mi-am venit în fire cât ai clipi din ochi.

L-am condus în sufragerie, l-am aşezat la masă şi l-am întrebat:

— La tine ce mai e nou? Ai venit pentru multă vreme?

— Nu ştiu, răspunse el. Mi-era dor de Anielka şi cred că şi ei de mine. N-am stat decât câteva luni împreună. Pentru nişte tineri căsătoriţi e cam puţin, nu?

Şi râse cu râsul lui scârţâit, după care adăugă:

— De altfel, am nişte afaceri aici. Afaceri, afaceri şi iarăşi afaceri!

Începu să-mi povestească pe larg despre problemele lui, dar eu nu-l ascultam şi nu înţelegeam nicio vorbă din tot ce spunea. Auzeam repetând cuvântul „capital” şi-i vedeam mişcarea monoclului. Ciudat, cât de mult te pot enerva lucrurile mici când eşti foarte nenorocit. Nu ştiu dacă aşa-i la toată lumea, dar pe mine termenul „capital” şi monoclul lui mă scoteau din sărite. În prima clipă, când mi-a ieşit în întâmpinare în vestibul, eram de-a dreptul încremenit de stupoare şi de furie şi totuşi cred că i-am

înregistrat toate mişcările monoclului. Aşa şi acum.

După ceai l-am condus în camera de culcare, dar şi acolo a continuat să povestească, în timp ce, cu ajutorul unui servitor, începuse să despacheteze.

Din când în când se întrerupea din relatarea afacerilor şi-mi arăta câte ceva deosebit adus din Orientul îndepărtat. Printre altele, desfăcu un balot din care scoase două covoraşe orientale şi spuse:

— Le-am cumpărat la Batum. Frumoase, nu? De pus în faţa patului.

După plecarea servitorului, se aşeză obosit într-un fotoliu şi continuă să vorbească despre afacerile lui din Orient, despre speranţele lui, dar eu mă gândeam la altceva. Este cu siguranţă o mare salvare pentru om, că dacă nu se poate feri de nenorocire în general, se apără de unele dintre aspectele ei secundare. Aşa şi pe mine acum, nu mă preocupa decât o singură întrebare: dacă Kromicki o să meargă sau nu la Gastein.

— Te cunosc foarte puţin, am spus, dar acum sunt convins că ai să faci avere. Nu eşti deloc uşuratic şi nu sacrifici chestiunile importante pentru sentimente.

Kromicki îmi strânse mâna cu căldură.

— Nici nu ştii, îmi răspunse, cât de mult aş vrea să ai întotdeauna încredere în mine.

În primul moment, n-am dat atenţie sensului special al acestor cuvinte; eram preocupat de gândul că am şi comis de-acum o josnicie şi o minciună faţă de el – minciună pentru că nu credeam câtuşi de puţin în flerul lui în afaceri şi josnicie pentru că-l flatam, deşi, dac-aş fi putut, l-aş fi strâns de gât. Dar urmăream să-l fac să renunţe la călătoria la Gastein, aşa că m-am afundat mai departe în mocirlă.

— Văd că nu prea ţi-e la îndemână călătoria pe care urmează s-o facă doamnele.

Drept răspuns, începu să se plângă de boala doamnei Celina, ca un egoist de rând, care priveşte totul numai prin prisma lui.

— Bineînţeles, spuse el, că toată expediţia asta nu mi-e la îndemână. Între noi fie vorba, cred că se putea şi fără ea. Totul trebuie să aibă o măsură, chiar şi ataşamentul fiicei faţă de mamă. O femeie măritată trebuie să înţeleagă că, în primul rând, are îndatoriri fată de soţ. În plus, mama asta care-ţi stă tot timpul pe cap, veşnic în camera de alături, te stânjeneşte, nu-ţi permite să te acomodezi cu noul tovarăş de viaţă, să i te dăruieşti în întregime. Nu contest, ataşamentul copiilor faţă de părinţi este un lucru lăudabil, însă, când e exagerat, devine o piedică în viaţă.

Pe tema asta se desfăşură în toată amploarea şi debită o mulţime de banalităţi sentenţioase, care mă enervau cu atât mai mult, cu cât era în ele o anumită doză de adevăr. În cele din urmă, spuse:

— Eh, asta este. Eu sunt negustor. Am ştiut ce contract închei şi sunt gata să îndeplinesc tot ce e de datoria mea.

— Atunci, mergi la Gastein?

— În primul rând, e în interesul meu personal. Vreau să ne cunoaştem mai bine şi cu mătuşa şi să căpătaţi cu adevărat încredere în mine. O să mai vorbim despre asta. Am o lună sau o lună şi jumătate libere. L-am lăsat în Orient pe Lucian Chwastowski să se ocupe de treburile mele şi el este, cum spun englezii, *a solid vian*\ În plus, înţelegi că dacă am o nevastă ca Aniela, vreau şi eu să stau cu ea niţel sub acelaşi acoperiş – înţelegi, nu?

Spunând acestea, rânji cu dinţii lui galbeni şi stricaţi şi mă bătu pe genunchi. Iar pe mine mă trecură fiori de gheaţă pe şira spinării. Simţeam cum pălesc. M-am ridicat şi, întorcându-mă cu spatele

1 „Om de nădejde” (în limba engleză, în original)

spre lumină, ca el să nu observe schimbarea pe faţa mea, am făcut un efort să-l întreb:

— Când pleci la Płoszów?

— Mâine, mâine!

— Noapte bună!

— Noapte bună! răspunse el şi lăsă să-i cadă monoclul.

Întinzând spre mine ambele mâini, mai spuse:

— Sunt nespus de bucuros c-o să ne putem apropia mai mult. Întotdeauna am avut o slăbiciune pentru tine… Pot să jur c-o să ne înţelegem perfect.

Eu, să mă înţeleg cu el? Cât de prost poate să fie! Şi cu cât e mai prost, cu atât mai îngrozitor este când mă gândesc că Aniela e proprietatea lui, că-i aparţine pur şi simplu ca un obiect. Nici n-am mai încercat să dorm noaptea aceea. Niciodată nu mi-a apărut atât de clar că există situaţii în care se epuizează şi cuvintele şi capacitatea de a simţi şi înţelege o înfrângere – dar ea continuă. Grozavă viaţă mi-a fost hărăzită! Acum, perioada aceea în care Aniela călca nepăsătoare în picioare sentimentele mele şi care atunci mi se înfăţişă ca o culme a nefericirii îmi apare ca o epocă de vis. Dacă atunci, ori chiar şi astăzi, s-ar prezenta în faţa mea un diavol şi mi-ar da să semnez un contract, cum că totul va rămâne aşa cum este, că Aniela va pălmui la nesfârşit dragostea mea, dar va dispărea Kromicki, i-aş oferi în schimb sufletul meu şi aş semna fără să şovăi. Căci în mintea bărbatului respins de o femeie se creează involuntar convingerea că ea se află pe o culme, într-un turn gotic, pe o înălţime inabordabilă, spre care n-ai voie nici să ridici ochii. Aşa mă gândeam şi eu instinctiv la Aniela. Şi acum vine acest domn Kromicki, cu două covoraşe de la Batum, şi o trage jos de pe înălţimea aceea, fără nicio ceremonie, pe covoraşele lui… Pe ea cea neînduplecată, implacabilă, fără de prihană ca o

preotească din templu! Ce lucru îngrozitor este posibilitatea omului de a-şi imagina totul – cât este de dezgustător, de trivial şi de caraghios! Mi-am stors atâta creierii să născocesc teorii conform cărora dragostea este o forţă mai mare decât contractele de căsătorie, conform cărora să am dreptul s-o iubesc pe Aniela, şi ea pe mine – iar acum, eu o să dorm cu teoriile mele, iar Kromicki cu Aniela.

E un proverb care spune că vântul îşi potriveşte tăria după lâna mieilor şi credeam că şi omul poate duce numai o anumită povară, că dacă o să i se pună mai mult în spate, o să cadă. În nemăsurata mea nefericire, în prostia şi înjosirea fără margini în care am ajuns, simt că, odată cu venirea lui Kromicki, o voi dispreţul pe Aniela. De ce? Nu găsesc nicio justificare omenească. Soţia trebuie să aparţină soţului. Cunosc adevărul acesta la fel de bine ca orice prost, dar, faţă de dragostea mea, el nu-i decât o pângărire a Anielei. În fond, ce-mi mai pasă de toate raţionamentele! Simt un dispreţ care mă depăşeşte. Astăzi mi-am dat seama că existenţa mea în aceste condiţii este pur şi simplu imposibilă şi că trebuie neapărat să survină nişte schimbări fundamentale, care să pună capăt situaţiei de până acum.

Dar ce fel de schimbări? Dacă dispreţul ar sugruma iubirea mea cum ucide lupul oaia ar fi bine. Am însă sentimentul că se va produce altceva. Dacă n-aş iubi-o pe Aniela, n-aş dispreţui-o acum – aşa că dispreţul nu-i decât un nou belciug în lanţul jugului meu. Îmi dau seama perfect că în afară de doamna şi domnul Kromicki şi raporturile dintre ei nu mă mai interesează nimic pe lume, dar absolut nimic! Nici lumina, nici întunericul, nici pacea, nici războiul, nimic! Ea, Aniela, ori, mai bine zis, acum ei amândoi şi participarea mea la viaţa lor – iată unicul sens al existenţei mele! Dar dacă tocmai în acest context nu pot exista, atunci ce aştept să survină? Brusc mi-am dat seama

cu uimire că nu mi-a trecut prin minte singurul, cel mai simplu lucru – moartea. Ce forţă nemaipomenită la îndemâna omului este posibilitatea de a tăia firul vieţii! Te aştept, duh rău al vieţii mele şi-ţi voi spune astfel: „Ai să mă împovărezi cu suferinţă numai atâta vreme cât voi vrea eu. Când n-o să mai pot rezista, o să-ţi trag un picior în spate cu povara ta cu tot…” *Epot eterna silenza*… nirvāṇa, a patra dimensiune a lui Zöllner… sau ştiu eu ce? M-am simţit teribil de uşurat la gândul că în ultimă instanţă totul depinde numai de mine… Am stat vreo oră întins pe sofa, gândindu-mă cum şi când s-o fac – şi însuşi faptul că m-am rupt de gândul nesuferit că a sosit Kromicki, de ura mea faţă de el, a constituit un fel de odihnă. Un gest ca acesta, sinuciderea, impune unele preocupări strict materiale, ceea ce atrage după sine necesitatea de a te gândi şi la altceva în afară de chinul tău. Mi-am amintit, deci, că revolverul cu care călătoresc de regulă are un calibru mult prea mic. M-am sculat să mă uit la el şi am hotărât să-mi cumpăr altul.

Am început să-mi bat capul gândindu-mă cum să procedez, ca, la o adică, să se creadă că este vorba de un accident. Totul însă nu era decât pură teorie. Nu se cristaliza în mine o hotărâre fermă. Mai degrabă mă gândeam la posibilitatea de a mă sinucide decât la hotărârea de a o face. Dimpotrivă, acum eram sigur că nu se va produce curând. Căci, mă gândeam, de vreme ce ştiu unde este portiţa pe care pot oricând să scap, rămân deocamdată să văd până unde poate ajunge nefericirea mea. Să văd ce chin mă mai aşteaptă. Mă frigea o curiozitate dureroasă, dar de neînfrânt. Cum va fi când aceşti doi oameni vor trăi împreună? Cum mă va mai privi Aniela în ochi…? În cele din urmă, am obosit şi am adormit îmbrăcat, un somn greu, plin de monoclul lui Kromicki, de revolvere, o debandadă în care oamenii erau amestecaţi cu

lucrurile. M-am trezit târziu. Servitorul mi-a spus că domnul Kromicki a şi plecat la Płoszów. Primul meu gând a fost să plec după el, să văd, să-i văd împreună. Dar după ce m-am urcat în trăsură, am simţit deodată că nu voi putea suporta, că va fi mult prea greu şi prea nesuferit pentru mine; am înţeles că asta ar putea grăbi trecerea prin portiţa care mă aşteaptă deschisă, spre câmpiile necunoscute – şi am poruncit să mă ducă în altă parte.

Omul, chiar dacă-i cel mai mare pesimist, evită instinctiv răul şi se fereşte de el din toate puterile. De aceea se agaţă de orice speranţă, aşteaptă orice schimbare cu încredere. În mine s-a trezit dorinţa să plecăm cât mai repede la Gastein, de parcă acolo m-ar fi aşteptat mântuirea. Să plecăm, să-i scot din casa de la Płoszów! Gândul acesta nu-mi dădea pace, pusese întru totul stăpânire pe mine, încât mi-am consumat toată ziua încercând să-l înţeleg.

Nici n-a fost prea greu. Doamnele erau aproape pregătite de plecare. Kromicki nu-şi anunţase venirea – probabil că voise să-i facă o surpriză soţiei – şi noi urma să plecăm peste câteva zile. Acum s-ar fi cuvenit să-l las să se odihnească şi să-l întreb când ar putea să plece iarăşi la drum, însă eu special n-am vrut să ţin cont de el, ca şi cum n-ar fi existat.

M-am dus la gară şi am reţinut locuri la vagonul de dormit pentru Viena, după care am trimis un servitor la Płoszów, cu o scrisoare către mătuşa mea, în care o anunţam că am cumpărat de-acum bilete şi, cum toate locurile erau date pentru restul săptămânii, trebuia să plecăm a doua zi.

26 iunie

Revin la ultimele ore ale şederii mele la Varşovia. Amintirea lor mi s-a imprimat atât de puternic în creier, încât nu pot să n-o notez aici. A doua zi după sosirea lui

Kromicki, am avut o stare foarte ciudată. Mi se părea că n-o mai iubesc pe Aniela, dar că, pe de altă parte, nici fără ea nu pot să trăiesc. Atunci am trecut pentru prima dată prin ceva ce aş putea numi şoc psihic. Înainte, când tot procesul acesta al iubirii mele se desfăşură în mine mai normal, îmi spuneam: „O iubesc, deci o doresc” – cu aceeaşi logică cu care spunea Descartes: „Gândesc, deci exist”. Acum, în cazul meu, se schimbase în „N-o iubesc, dar o doresc” – şi ambele afirmaţii existau în mine, ca încrustate pe două plăci separate de piatră. Mă apăsau amândouă nespus de mult. După o vreme mi-am dat seama că acel „n-o iubesc” e doar o iluzie. O iubesc la fel ca înainte, însă într-un mod atât de dureros, atât de amar, atât de otrăvit, că dragostea mea nu mai are nimic comun cu fericirea.

Cred că acum chiar dacă mi-ar face ea declaraţii de dragoste, chiar dacă aş divorţa-o ori dacă ar rămâne văduvă şi ar fi a mea, tot n-aş mai putea fi fericit. Aş fi în stare, cu preţul vieţii, să cumpăr o singură asemenea oră, dar nu cred că aş reuşi să o transform într-o fericire adevărată. Cine ştie dacă n-au paralizat în mine nervii aceia cu care simţim fericirea! Se poate întâmpla.

La ce bun să mai exist?

În ajunul plecării m-am dus la un magazin de arme. Ce om ciudat era cel care mi-a vândut revolverul! Dacă n-ar fi fost armurier, ar fi putut deveni profesor de psihologie. Am intrat şi i-am spus că mi-e indiferent dacă-i un Colţ sau un Smith, numai să fie un model bun şi cu calibru mare. Bătrânul mi-a ales arma, cu care am fost imediat de acord, după care m-a întrebat:

— Vă trebuie, desigur, şi gloanţe?

— Chiar voiam să vă spun.

Bătrânul mă privi cu atenţie.

— Să vă dau şi un toc pentru revolver?

— Fireşte. Şi un toc.

— Atunci e-n regulă, spuse el. În cazul acesta, o să vă dau gloanţe de acelaşi calibru cu revolverul.

A fost rândul meu să-l privesc mirat.

— Eu, dragă domnule, a continuat bătrânul, sunt de patruzeci de ani în meseria asta şi am învăţat multe. Adeseori au cumpărat arme de la mine oameni care apoi şi-au tras un glonţ în cap. Şi ştii ceva? Niciunul din ăştia nu şi-a cumpărat toc la armă. Întotdeauna era aşa. Vine şi zice: „Vă rog să-mi daţi un revolver". „Cu toc?" „Nu, nu-i nevoie de toc". E un lucru semnificativ, căci doar unul care vrea să-şi zboare creierii n-are nevoie să mai economisească o rublă, cât costă tocul. Dar aşa-i firea omului… Probabil că fiecare îşi spune: „Ce dracu' să fac cu tocul?" Şi tocmai de aceea, cum vine cineva după revolver, ştiu imediat dacă vrea să se omoare ori nu.

— E foarte interesant ceea ce spui.

Realmente, mi se părea un amănunt nespus de semnificativ.

Negustorul a continuat:

— Când am înţeles asta, am născocit următoarea metodă: dacă cineva ia revolver fără toc, mă fac că greşesc şi-i dau gloanţe cu un număr mai mari. Să-ţi zbori creierii nu-i o bagatelă. Trebuie să-ţi aduni tot curajul. Cred că pe mulţi îi trec năduşelile… în sfârşit, să zicem că s-a hotărât şi dă să ia revolverul. Dar gloanţele nu merg… Îi vine să se dea cu capul de pereţi, dar n-are ce face, trebuie să amâne pentru a doua zi… Şi ce, crezi că-i uşor să te mai decizi încă o dată? Mulţi care s-ar fi împuşcat în momentul acela şi au văzut moartea cu ochii, a doua zi n-o mai fac. Ba unii au venit a doua zi şi-au cumpărat toc… Iar mie-mi venea să râd. „Ia-ţi tocul şi trăieşte sănătos", îmi venea să le spun.

Am notat discuţia asta, pentru că acum mă interesează foarte mult tot ce-i legat de sinucidere, iar

cuvintele bătrânului armurier mi s-au părut un veridic document uman.

27 *iunie*

Când mă gândesc că Aniela m-a iubit, că aş fi putut să mă căsătoresc cu ea şi să am o viaţă nespus de luminoasă şi de fericită, că totul n-a depins decât de mine şi că am ratat totul numai din pricina incapacităţii mele de a trăi omeneşte, mă întreb dacă n-am de-acum unele manifestări de nebunie. Aş fi putut cu adevărat s-o am pe Aniela pentru totdeauna? Dar îmi amintesc perfect desfăşurarea evenimentelor din clipa când ne-am cunoscut şi până astăzi. Când mă gândesc că femeia asta ar fi putut şi a mea, tot atât de credincioasă mie cum îi este celuilalt, ba chiar de o sută de ori mai credincioasă, pentru că mă iubea din tot sufletul! Incapacitate înnăscută – asta e! Şi chiar dacă astfel m-aş justifica totalmente în ochii mei – la ce bun, de vreme ce nu constituie nicio consolare pentru mine? Mă simt cumva mai uşurat la gândul că atât urmaşii spiţelor uzate, cât şi cei ai spiţelor virile sfârşesc tot în pământ… Asta mai micşorează deosebirea dintre mine şi aşa-numiţii oameni de acţiune. Nenorocirea celor de felul meu constă în caracterul lor exclusivist. Cât de greşite sunt părerile, nu numai ale romancierilor, dar şi ale psihologilor de meserie şi chiar ale fiziologilor, despre neamurile uzate! îşi imaginează întotdeauna că incapacităţii lăuntrice a exponenţilor acestora le corespunde fără excepţie o degenerare fizică: statură mică, muşchi slabi, creier anemic şi inteligenţă redusă. Poate că uneori e şi aşa, dar să faci din asta o regulă e o greşeală şi o repetare nechibzuită a unor lucruri necontrolate. Urmaşii familiilor vechi se caracterizează nu prin lipsa forţelor necesare vieţii, ci prin lipsa armoniei dintre ele. Eu însumi sunt din punct de vedere fizic un om robust şi n-am fost prost niciodată – însă cunosc oameni

din sfera noastră construiţi ca nişte statui greceşti, capabili, ageri la minte, care însă n-au ştiut să trăiască şi au sfârşit rău tocmai din lipsa unui echilibru între forţele vitale prea viguroase, ca într-o societate prost organizată, în care nu se ştie unde sfârşesc drepturile unora şi încep ale altora. E în noi o stare de anarhie şi doar se ştie că anarhia e incompatibilă cu existenţa. Fiecare din forţele acestea acţionează pe cont propriu şi trage numai în direcţia ei, adesea aducându-le şi pe celelalte după ea; de aici se nasc exclusivităţile tragice. Eu sunt acum bolnav de o asemenea exclusivitate, datorită căreia nu mă mai interesează nimic în afara Anielei, nu mă mai preocupă nimic, nu găsesc nimic de care să-mi agăţ viaţa. Însă oamenii nu înţeleg că o asemenea lipsă de armonie, o asemenea anarhie a forţelor vitale este o boală mai grea decât anemia fizică şi morală. Iată deci descifrarea misterului! înainte ne salva viaţa şi relaţiile sociale, solicitându-ne la acţiune, ba chiar silindu-ne într-o anumită măsură. Astăzi, când trăim retraşi, departe de viaţa practică şi când ne otrăvim singuri cu mania de a filosofa şi de a ne îndoi, boala noastră se înrăutăţeşte şi mai mult, în aceste condiţii neigienice. Am ajuns până într-acolo, că nu mai suntem capabili de nicio acţiune, ci doar de salturi, din care cauză tocmai cei mai capabili şi mai bogaţi dintre noi sfârşesc printr-o nebunie. Din toate elementele componente ale vieţii nu ne-a mai rămas decât femeia şi, una din două – ori ne irosim, risipind tot capitalul de viaţă în libaţii, ori ne agăţăm de câte o iubire ca de o ramură care creşte deasupra prăpastiei şi atârnăm în aer, expuşi cu atât mai mult să ne frângem gâtul, cu cât cel mai adesea ne alegem o dragoste nelegitimă, care poartă în însăşi esenţa ei germenul tragediei. Ştiu că dragostea mea pentru Aniela trebuie să sfârşească rău şi, conştient fiind de asta, nici nu mai încerc să scap de ea, căci şi încercarea

tot la pieire m-ar duce.

28 iunie

Băile şi mai ales aerul rece de aici îi fac bine doamnei Celina. Cu fiecare zi e mai în putere şi, deoarece mă îngrijesc tot timpul de ea să-i fie bine, ca şi cum ar fi propria mea mamă, îmi este recunoscătoare şi mă iubeşte tot mai mult. Aniela vede toate astea şi nu poate să nu-mi fie recunoscătoare la rândul ei; în plus, sunt sigur că sentimentul acesta atrage după sine regrete tot mai mari, căci îi oferă imaginea imensei fericiri pe care am fi trăit-o cu toţii, dacă s-ar fi întâmplat ceea ce putea să se întâmple. Acum sunt absolut sigur că nu-l iubeşte pe Kromicki. Este şi-i va fi credincioasă – dar când îi văd împreună, observ pe faţa ei un fel de constrângere, de umilire. Văd că ori de câte ori el, care poate că este cu adevărat îndrăgostit – sau poate vrea numai ca noi să-i considerăm o pereche îndrăgostită –, o mângâie pe păr, pe mâini ori o sărută pe frunte, ea parcă ar prefera să intre în pământ decât să se lase mângâiată de faţă cu noi. Suportă însă mângâierile lui, ba chiar trebuie să şi zâmbească, şi eu la fel, le suport şi mă silesc să zâmbesc. Numai aşa, de amuzament, îmi înfig ghearele în inimă şi o sfâşii. Mă gândesc uneori că această preoteasă a Dianei este cu siguranţă mai degajată şi mai puţin ruşinoasă în a-şi manifesta sentimentele, când este numai cu el… Dar mă feresc de plăcerea acestor gânduri, conştient fiind că nu mai lipseşte doar o picătură şi-mi voi pierde echilibrul, nu mă voi mai putea stăpâni. Atitudinea mea faţă de Aniela este îngrozitoare şi pentru mine şi pentru ea. Dragostea mea are uneori aparenţa urii, a dispreţului, a ironiei. Asta o chinuieşte şi o sperie. Uneori mă priveşte ca şi cum ar vrea să-mi spună: „Ce-s eu de vină?” Şi eu însumi îmi spun adesea: „Ce-i ea de vină?” – dar nu pot, nu pot, pentru numele lui Dumnezeu, nu pot să mă port altfel cu ea. Cu

cât o văd mai stânjenită, mai tristă, cu atât creşte mai mult furia mea împotriva ei, a lui Kromicki, a mea şi a lumii întregi. Şi asta nu pentru că nu mi-ar fi milă de ea, care-i o fiinţă la fel de nefericită ca şi mine. Ci, la fel ca apa, care în loc să stingă un incendiu puternic, mai rău îl incită – tot aşa disperarea amplifică şi mai mult sentimentele mele. Când faţă de femeia aceasta unică, cea mai scumpă pe lume, îmi manifest dispreţul, furia, batjocura, comit faţă de mine însumi o cruzime la fel de mare ca cea faţă de ea sau poate chiar mai mare, fiindcă Aniela mă mai poate ierta, dar eu, niciodată!

29 iunie

Omul acesta a observat că am un puternic resentiment faţă de soţia lui, pe care şi la explicat într-un mod demn de sine: o urăsc pentru că Ta preferat pe el în locul meu. Vede la mine o ură ce decurge din amorul propriu rănit – şi nimic mai mult. Ca să gândeşti aşa, trebuie să fii… soţ. Astfel stând lucrurile în mintea lui, se străduieşte s-o recompenseze pe ea arătându-i o şi mai mare tandreţe, iar faţă de mine manifestă îngăduinţa învingătorului mărinimos. Numai orgoliul îi poate prosti pe oameni în halul ăsta. Ce om ciudat! Se duce zilnic la hotelul Straubinger, se uită la perechile care se plimbă pe sub Wandelbahn şi, cu o anumită plăcere, emite despre ei cele mai răutăcioase presupuneri; îşi arată toţi dinţii stricaţi râzând de soţii înşelaţi – după constatările lui – şi fiecare asemenea nouă descoperire îl bine dispune grozav. De amuzat ce este, îşi scoate şi-şi pune monoclul la ochi de zece ori pe oră. Dar acelaşi om care consideră infidelitatea în căsătorie drept ceva foarte potrivit pentru glume ar considera-o cea mai mare şi mai tragică crimă, dacă ar fi vorba de el. În măsura în care se referă la alţii, e o farsă, dacă Tar privi direct, ar striga până la cer după răzbunare. De ce, prostule? Drept cine te crezi? Du-te la oglindă şi

priveşte-ţi ochii mongolici, părul lipit pe craniu ca o tichie neagră, monoclul, mâinile şi picioarele cu oase lungi şi descărnate; pătrunde înlăuntrul tău şi vezi-ţi puţinătatea minţii şi caracterul ordinar – şi abia atunci să spui dacă o femeie ca Aniela ar fi datoare să-ţi rămână credincioasă fie şi numai o oră. Prin ce mijloace ai ajuns la ea, tu, parvenitule fizic şi spiritual? Nu este oare de-a dreptul dezgustător şi împotriva naturii că tu eşti soţul ei? Dacă Beatrice a lui Dante i-ar fi acordat mâna ultimului dintre bădăranii florentini şi tot ar fi făcut o partidă mai bună decât Aniela!

M-am întrerupt de la scris, căci iarăşi mă irit şi-mi pierd cumpătul şi doar reuşisem atât de bine să-mi amorţesc toate pornirile! De altfel, spre bucuria lui Kromicki, trebuie să recunosc că nu mă consider mai bun decât el. Chiar dac-aş presupune că-s turnat dintr-un aliaj mai nobil, slabă consolare, de vreme ce faptele-mi sunt mai rele decât ale lui. El n-are de ce să se prefacă în faţa mea – în timp ce eu sunt nevoit să mă prefac, să ţin cont de existenţa lui, să mă ascund, să-mi adaptez comportarea la a lui, să-l înşel, să-l subminez. Poate fi oare ceva mai dezgustător decât faptul că eu, în loc să-l strâng de gât, îi adresez doar injurii în acest jurnal? O astfel de satisfacţie în absenţă îşi poate permite şi sclavul faţă de stăpân. Nu-mi închipui că Kromicki s-a considerat vreodată atât de josnic cum mă consider eu, comiţând sute de nimicnicii mărunte, de înşelătorii ordinare, numai ca să-l cazez departe de Aniela, în vila închiriată pentru mine. Şi nici n-am reuşit. Cu o simplă propoziţie – „Vreau să fiu lângă soţia mea” –, spusă cu toată sinceritatea, a zdrobit toate planurile mele. Şi acum locuieşte lângă soţie… în plus, e de-a dreptul insuportabil că Aniela înţelege aproape fiecare faptă de-a mea, fiecare cuvânt şi fiecare intenţie. Cred că de multe ori se şi ruşinează pentru mine. Toate

astea laolaltă constituie pâinea mea cea de toate zilele.

Nu cred c-am să mai rezist mult, fiindcă nu sunt la înălţime, cu alte cuvinte, nu sunt suficient de mârşav precum o cer condiţiile în care trăiesc.

30 iunie

Astăzi am auzit de pe verandă următorul sfârşit de discuţie între Kromicki şi Aniela:

— Eu, spunea Kromicki, am să discut personal cu el, dar tu trebuie să-i spui mătuşii cum stau lucrurile.

— Niciodată! a răspuns Aniela.

— Te rog foarte mult să-i spui! a rostit el apăsat.

Am intrat în cameră, nedorind să fiu în continuare martor involuntar la discuţia lor. Pe faţa Anielei am zărit o mare durere, dar văzându-mă, a încercat s-o mascheze. Kromicki era palid de furie, însă mi-a întins mâna zâmbind. În prima clipă, m-a cuprins neliniştea şi spaima că ea i s-a destăinuit. Nu-mi era teamă de Kromicki, ci de faptul că ar putea s-o ia pe Aniela şi s-o ducă în altă parte, în felul acesta rupându-mă de chinul meu, de umilinţe şi de frământări. Doar eu prin ele trăiesc, fără ele aş muri de inaniţie. Orice altceva, numai să nu mă împiedice s-o văd pe Aniela! Tot timpul m-am gândit: despre ce-or fi vorbit? Cel mai probabil mi se părea ca ea să-i fi spus ceva, dar în cazul acesta s-ar fi schimbat purtarea lui faţă de mine. Iar el aproape că era mai amabil decât înainte. În general, dacă n-ar fi ura pe care i-o port, n-aş avea ce să-i reproşez. Este amabil, prietenos, chiar cordial, cedează în favoarea mea la fiecare pas, purtându-se cu mine precum cu o femeie nervoasă. Se străduieşte să-mi câştige încrederea. Nu se supără când uneori îi răspund cu asprime sau ironie, când, adeseori mult prea pe faţă, îi dezvălui lipsa lui de educaţie sau de sensibilitate. Nu pierd nicio ocazie să demonstrez în faţa Anielei cât este de absolut la minte şi la inimă. Dar el e răbdător. Poate numai cu mine. Astăzi l-am

văzut pentru prima oară revărsându-şi furia asupra Anielei: avea pielea verzuie, ca oamenii care ştiu să se înfurie teribil, dar la rece. Probabil că Aniela se teme de el, dar ea se teme de toţi, acum chiar şi de mine. De multe ori mi-e greu să înţeleg de unde ia femeia asta gingaşă ca un porumbel atâta energie extraordinară. Cândva îmi făcusem iluzii că e pasivă şi că, atunci când voi vrea s-o iau, nu se va opune. Ce eroare! Rezistenţa ei este cu atât mai mare, cu cât apare mai pe neaşteptate. Nu ştiu despre ce era vorba între ea şi Kromicki, însă sunt sigur că, aşa cum i-a declarat, nu va face ce i-a cerut el, chit că va tremura toată de frică. Dac-ar fi fost a mea, aş fi iubit-o cum îşi iubeşte câinele stăpâna; aş fi purtat-o pe braţe, aş fi suflat praful din faţa picioarelor ei, aş fi iubit-o ca un nebun.

1 iulie

Gelozia mea ar putea apărea mizeră, dacă n-ar avea în ea durerea credinciosului căruia i-a fost profanat zeul. Aş renunţa să-i mai ating chiar şi mâna dac-aş putea-o urca pe un munte inabordabil, unde să n-aibă nimeni voie să se apropie de ea.

2 iulie

Mi-am făcut iluzii că mi-au amorţit simţurile. N-a fost decât o stare de moment a nervilor mei, pe care eu am luat-o drept stare sufletească. De altfel, am bănuit că n-o să fie de durată.

3 iulie

Totuşi, s-a petrecut ceva între ei. Îşi ascund şi unul şi celălalt supărarea, dar eu o simt. De câteva zile nu l-am mai văzut luându-i mâinile, cum avea obiceiul înainte, şi ducându-le pe rând la buze sau mângâind-o pe păr, sau sărutând-o pe frunte. La început am fost cu adevărat bucuros, dar apoi Aniela însăşi mi-a stricat bucuria. Am observat că ea încearcă parcă să-l îmbuneze, să-l bine dispună, să revină la relaţiile dinainte. Văzând asta, m-a

apucat o furie teribilă, care s-a oglindit imediat în purtarea mea faţă de ea. Niciodată n-am fost atât de necruţător cu ea şi implicit cu mine.

4 iulie întorcându-mă de la Wandelbahn, am întâlnit-o pe pod, în dreptul cascadelor. S-a oprit şi a început să-mi spună ceva, însă vuietul cascadelor îi înăbuşea vorbele. Asta m-a iritat, căci acum mă irită totul. Am condus-o de pe pod înspre vila noastră şi, când s-a mai liniştit zgomotul, am întrebat-o nerăbdător:

— Ce-ai spus? Că n-am auzit.

— Am vrut să te întreb, mi-a răspuns emoţionată, de ce te porţi aşa cu mine? De ce n-ai niciun pic de milă faţă de mine?

Auzindu-i vorbele, mi s-a urcat tot sângele la cap.

— Nu vezi, am început febril, că te iubesc la nebunie? Cum poţi să nu dai doi bani pe un asemenea sentiment? Ascultă, nu mai vreau nimic de la tine. Spune-mi numai că mă iubeşti, dă-mi inima ta şi voi suporta totul şi-ţi voi da în schimb viaţa mea, te voi sluji până la ultima suflare. Aniela, tu mă iubeşti, spune-mi… e adevărat? Mă poţi mântui cu un singur cuvânt, spune-l!

Aniela se făcuse albă ca spuma cascadelor. Parc-ar fi suflat asupra ei un vânt rece şi i-ar fi îngheţat sângele în vine. Câteva clipe n-a fost în stare să articuleze niciun cuvânt. În cele din urmă, a rostit cu vădit efort:

— Te rog, nu-mi vorbi astfel!

— Deci n-o să-mi spui niciodată?

— Niciodată, a răspuns ea.

— Atunci gândeşte-te că ţie nu ţi-e deloc milă…

Şi m-am întrerupt. Mi-a trecut prin minte că dacă i-ar fi cerut Kromicki să-i spună cuvântul acela, nu l-ar fi refuzat – şi la gândul acesta a început să-mi vuiască disperarea şi furia în urechi şi am văzut negru înaintea ochilor. Ştiu numai că i-am aruncat în faţă nişte vorbe atât

de îngrozitoare şi de cinice, cum niciun bărbat n-ar îndrăzni să spună unei femei lipsite de apărare. Pur şi simplu n-am curaj să le mai scriu în jurnalul acesta. Îmi amintesc că prin vis că la început s-a uitat la mine cu nişte ochi miraţi şi îngroziţi, după care m-a apucat de mânecă şi, scuturându-mi braţul, mă tot întreba speriată:

— Leon, ce-i cu tine? Ce-i cu tine?

Ce era să fie cu mine, altceva decât că-mi pierdeam minţile. Mi-am smuls braţul din mâna ei şi am trecut pe partea cealaltă a străzii. După câteva clipe am întors capul, dar n-am mai văzut-o. Atunci am înţeles un singur lucru: că a sosit ceasul, că trebuie să sfârşesc. Gândul acesta a creat parcă o spărtură luminoasă în întunericul care-mi învăluia mintea. Era o stare ciudată, de luciditate parţială. Nu-mi dădeam seama prea bine de cele petrecute. Pierdusem aproape cu totul sentimentul existenţei proprii şi al existenţei Anielei; în schimb, am început să mă gândesc la moarte ca un om nu numai lucid, ci şi calm. De exemplu, ştiam perfect că dacă mă voi arunca de pe stânci în prăpastie, poate trece drept un accident, dar dacă mă voi împuşca în camera mea, mătuşa nu va putea suporta lovitura. Şi mai curios e faptul că, având o asemenea luciditate, nu mă simţeam dator să fac nicio alegere, ca şi cum s-ar fi rupt legătura dintre raţional şi voinţă şi faptele ce decurg din aceasta. Cu convingerea absolut clară că e mai bine să mă arunc de pe stânci decât să mă împuşc, m-am îndreptat totuşi spre vilă, după revolver. De ce? Nu ştiu. Ştiu doar că am pornit în mare grabă şi, după ce am alergat în goană pe scări până sus, am început să caut cheia de la cufărul în care era închis revolverul. Deodată, am fost smuls din gândul exclusiv al sinuciderii de nişte paşi repezi pe scară. La început mi-a trecut prin cap că poate Aniela a ghicit intenţia mea şi aleargă să mă oprească. Dar uşa s-a deschis şi am zărit-o pe mătuşa, care

a strigat gâfâind:

— Leon, fugi după doctor! Anielei i s-a făcut rău!

Auzind asta, am uitat de toate celelalte. Am alergat în stradă aşa cum eram, fără pălărie, şi după un sfert de oră l-am adus pe doctorul de la hotelul Straubinger. Când am sosit, totul era de-acum bine. Doctorul a intrat la Aniela, iar eu am rămas cu mătuşa pe verandă şi am început s-o întreb ce se întâmplase.

— Acum o jumătate de oră, spuse mătuşa, Aniela s-a întors acasă cu faţa atât de aprinsă, încât şi eu şi Celina am început s-o întrebăm ce are. Ne-a răspuns „Nimic, nimic!” cu o oarecare irascibilitate, dar se vedea clar că nu-i adevărat. Celina insistă să-i spună, şi atunci Aniela s-a înfuriat, lucru pe care l-am văzut pentru prima oară de când o cunosc şi a strigat: „De ce mă chinuiţi aşa cu toţii?” Imediat apoi a avut nişte spasme şi a izbucnit în hohote de râs. Ne-am speriat îngrozitor şi eu am dat fuga la tine. Slavă Domnului că a trecut. Pe urmă a plâns, mititica, şi ne-a cerut iertare pentru ieşirea ei…

Eu tăceam, cu inima sfâşiată în bucăţele. Mătuşa începu să se plimbe cu paşi mari pe verandă, iar în cele din urmă se opri în faţa mea şi, cu mâinile în şolduri, îmi spuse:

— Ştii ce mi se pare, dragul meu? Că noi nu-l prea agreăm pe Kromicki ăsta – nici Celina nu-l prea înghite. Şi e ciudat, că el se străduieşte extrem de mult să ne câştige bunăvoinţa, cu mâna lui permanentă de intrus. Nu facem bine. Aniela vede şi suferă…

— Crezi că-l iubeşte foarte mult?

— Ei, şi tu: foarte, foarte! îl iubeşte, pentru că e soţul ei – şi e natural să-i pară rău când vede cât de rău îl tratăm.

— Dar cine-l tratează rău? După părerea mea, că nu-i fericită cu el şi de aici vine totul…

— Doamne fereşte! Nu neg că ar fi putut face şi o partidă mai bună, dar ce i se poate reproşa chiar atât de mult? Se vede că e foarte legat de ea... Celina nu-l poate de fapt ierta pentru că a vândut moşia, nici eu n-o să uit asta niciodată, dar am auzit cu urechile mele cum Aniela îi lua apărarea cu străşnicie.

— Poate în ciuda convingerilor ei?

— Chiar şi aşa, asta dovedeşte cu atât mai mult că îl iubeşte. În privinţa afacerilor lui, mare păcat că nu ştie nimeni cum stau de fapt lucrurile, şi de aici vine şi teama continuă a Celinei. Dar, în fond, parcă averea aduce fericire? De altfel, eu ţi-am spus că n-am s-o uit pe Aniela când voi face testamentul şi tu eşti de acord cu asta, nu-i aşa? Eşti de acord? Noi, amândoi, avem anumite obligaţii faţă de ea, dragul meu, lăsând la o parte faptul că e o fiinţă tare scumpă, care merită grija noastră.

— Din toată inima, mătuşă. Deoarece n-am o soră, atâta vreme cât voi trăi, Aniela n-o să aibă greutăţi materiale.

— Contez pe asta şi voi muri mai liniştită, răspunse mătuşa.

Mă îmbrăţişă, dar discuţia ne-a fost întreruptă de apariţia doctorului. În câteva cuvinte ne-a liniştit de tot. „O mică tulburare nervoasă, care se iveşte adesea la începutul acestor băi. Să întrerupă băile pentru câteva zile, să stea mult la aer – asta-i tot ce-i trebuie. Organismul este sănătos, are multă putere şi totul va fi cât se poate de bine!” Pentru cuvintele astea i-am îndesat într-atât buzunarele cu bani, că şi-a pus pălăria pe cap abia când a trecut dincolo de gardul vilei. Aş fi dat câţiva ani din viaţă să mă pot duce acum la Aniela, să-i sărut picioarele, să-i cer iertare pentru tot răul pe care i l-am făcut. Am luat hotărârea să mă port altfel cu ea, să-l suport pe Kromicki cu mai multă răbdare, să nu mă mai înfurii, nici măcar să

nu mai cârtesc. Căinţă, căinţă totală şi profundă – iată care era starea mea sufletească. O iubesc totuşi nespus de mult. La prânz s-a întors şi Kromicki dintr-o lungă plimbare pe care a făcut-o pe Kaiserweg. Am încercat să fiu mai bun cu el. A înţeles c-o fac din compasiune şi mi-a fost cu adevărat recunoscător. împreună cu doamna Celina, au stat toată ziua la căpătâiul Anielei. După-amiază, ea a vrut să se îmbrace şi să iasă, dar nu i-au dat voie. Nici eu nu mi-am permis să mă înfurii din cauza asta. Nici nu-mi amintesc să fi repurtat vreodată în viaţă o mai mare victorie asupra mea însumi. Spuneam în gând: „O fac pentru tine, iubita mea!” Am avut o dispoziţie confuză tot restul zilei. Îmi venea să plâng, ca un copil. Şi acum îmi vin lacrimile în ochi. Am făcut-o de oaie, iar acum trag ponoasele.

5 *iulie*

După tensiunea de ieri, azi mă simt complet calm, ca liniştea ce urmează după furtună. Norii şi-au descărcat toată electricitatea. Sunt slăbit fizic şi moral. Aniela se simte mai bine. Astăzi de dimineaţă, ne-am întâlnit pe verandă şi eram numai noi doi. Am aşezat-o pe un balansoar, am învelit-o cu un şal cald, căci dimineţile aici sunt reci, şi i-am spus: „Draga mea Aniela, te rog din tot sufletul să mă ierţi pentru cele ce-am spus ieri. Iartă-mă şi uită – destul că eu n-am să mi-o iert niciodată”.

Ea mi-a întins imediat mâna drept răspuns, de care eu mi-am lipit cu lăcomie buzele. A trebuit să fac uz de toată tăria de care sunt în stare, ca să nu gem de durere, atât e de mare prăpastia dintre iubirea şi suferinţa mea. Aniela şi-a dat seama de starea mea şi nu şi-a retras mâna prea repede. Şi ea se străduia să-şi stăpânească emoţia sau poate acea pornire a inimii care o împinge spre mine. Pieptul şi gâtul îi tresăltau, ca şi cum ar fi fost zguduită de suspine, înţelegea prea bine că o iubesc mai presus de orice, că o asemenea dragoste nu se întâlneşte la tot pasul

şi că ar fi putut constitui comoara fericirii ei pentru toată viaţa.

După câteva clipe s-a stăpânit, faţa i s-a înseninat, nu se mai putea citi decât resemnare şi o mare bunătate.

— De-acum încolo o să fie pace între noi, nu-i aşa? a întrebat ea.

— Da! am răspuns.

— Pentru totdeauna?

— Ce să-ţi răspund, îngerul meu drag! Ştii prea bine ce se petrece cu mine…

Ochii i se tulburară din nou, dar se stăpâni.

— Bine, acum e bine… Tu eşti bun…

— Eu? am strigat cu sinceră revoltă. Ştii tu că dacă ieri nu ţi s-ar fi făcut rău, eu m-aş fi…

Dar n-am terminat. Am înţeles dintr-odată că ar fi nedemn din partea mea s-o exploatez prin teamă şi ameninţare. N-ar fi fost o cale demnă de mine. M-am ruşinat cu atât mai mult, cu cât ea s-a neliniştit imediat şi, privindu-mă cu atenţie, m-a întrebat:

— Ce-ai vrut să spui?

— Am vrut să spun ceva ce n-ar fi fost demn de mine şi care, de altfel, nu mai are nicio importanţă acum.

— Nu, Leon, vreau neapărat să ştiu. Altfel n-o să mai am nicio clipă de linişte.

Vântul i-a adus o şuviţă de păr pe frunte, iar eu m-am ridicat şi i-am aşezat-o la loc, cu o grijă maternă, după care i-am spus:

— Scumpa mea, nu-mi porunci să-ţi spun ceea ce nu se cade. Dacă însă este vorba de liniştea ta, îţi dau cuvântul că pe viitor nu trebuie să ai niciun fel de temeri.

Şi-a ridicat ochii spre mine.

— Pe cuvântul tău?

— Îţi dau cuvântul meu, cât se poate de serios şi de solemn. Ce-ţi trece prin căpşorul ăsta scump?

Discuţia ne-a fost întreruptă de poştaş, care a adus un pachet întreg de scrisori. Pentru Kromicki din Orient, pentru Aniela de la soţii Sniatynski (am recunoscut scrisul lui pe plic) şi pentru mine de la Klara. Buna mea prietenă nu prea scria multe despre ea, în schimb întreba foarte amănunţit despre mine. Tam spus Anielei că am primit scrisoare de la Klara, iar ea, voind probabil să stabilească între noi o atmosferă cât mai destinsă, a început să mă tachineze. Ca să mă revanşez, i-am spus că Sniatynski şi-a cam pierdut capul în ultima vreme după o anumită persoană. Am râs amândoi, bine dispuşi. Sufletul omului e ca o albină, care caută dulceaţa chiar şi pe florile amare. Cel mai nefericit om şi tot se străduieşte să stoarcă o picătură de bucurie, fie şi din propria lui suferinţă, şi ca să facă asta, se agaţă de orice umbră, de orice aparenţă. Uneori am impresia că nevoia asta irezistibilă de bucurie constituie o dovadă că meritǎm mai mult. Sunt convins că pesimismul s-a născut tot din această nevoie, pentru plăcerea de a cuprinde suferinţa generală într-o formulă filosofică. Este în asta satisfacerea aspiraţiei de cunoaştere a adevărului, căci fericirea nu este nimic altceva decât un şir de satisfacţii.

Ori poate că dragostea este un izvor atât de imens de fericire, încât chiar şi cea mai întunecată dintre ele tot este uneori întrepătrunsă de raze. Fapt este că o asemenea rază ne-a luminat şi mie, şi ei ziua de astăzi. Nici nu mă mai aşteptam la aşa ceva. Şi nici nu credeam posibil ca un om cu dorinţe nelimitate, care vrea totul, să se poată mulţumi, la ananghie, aproape cu nimic. Am constatat-o însă pe propria mea piele.

De-abia terminaserăm de citit scrisorile, când a apărut în uşă doamna Celina, singură, aducând un scăunel să-l pună Anielei sub picioare.

— Ah, mamă! spuse Aniela revoltată. Se poate aşa

ceva?

— Dar cât m-ai servit tu când eram bolnavă! răspunse doamna Celina.

Am luat scăunelul din mâinile ei şi, îngenunchind în faţa Anielei, am aşteptat până când şi-a pus picioruşele pe el – şi faptul că am putut sta câteva clipe îngenuncheat dinaintea ei m-a făcut fericit pentru toată ziua. Da, da! Omul când e foarte, foarte sărman trăieşte numai cu firimituri, iar adunându-le mai şi zâmbeşte cu recunoştinţă, printre lacrimi.

6 *iulie*

Am o inimă infirmă, dar capabilă să iubească. Abia acum îl înţeleg pe Sniatynski. Dacă n-aş fi fost niţel cam scrântit, dezechilibrat, otrăvit de scepticism, de autocritică şi de critica acestei critici, dacă dragostea mea ar fi fost normală şi legitimă, poate că aş fi găsit în Aniela dogma mea de viaţă, după care ar fi urmat şi altele. Însă, nu ştiu… poate că nici n-aş fi capabil să iubesc altfel decât strâmb, poate că tocmai în asta constă inadaptabilitatea mea la viaţă, fapt este că ceea ce ar fi trebuit să reprezinte sănătatea şi mântuirea mea nu-i decât boală incurabilă şi damnare. Şi nu pot să mă plâng că n-am fost prevenit; parcă prevedeau cu toţii ce mă aştepta. Îmi amintesc că Sniatynski mi-a scris încă pe când mă aflam la Pegli, la familia Davis: „Din viaţă trebuie să crească ceva, dar fii cu băgare de seamă ca din tine să nu crească ceva ce-ar putea să-ţi aducă nefericire şi ţie şi celor din preajma ta”. Atunci am râs de vorbele lui, dar nici că se putea să-mi prezică mai bine viitorul! Tata, de asemenea, de câteva ori mi-a vorbit ca şi cum ar fi străpuns cu privirea perdeaua dincolo de care se ascundea viitorul. Astăzi, toate astea nu-s decât amintiri. Ştiu că nu mai rezolv nimic disecându-le, dar nu mă pot abţine, fiindcă mi-e milă nu atât de mine, cât de Aniela. Cu mine ar fi fost de o sută de ori mai fericită

decât e cu Kromicki. Presupunând chiar că la început aş fi analizat-o amănunţit şi i-aş fi descoperit numeroase defecte, tot aş fi iubit-o din toată inima. Ar fi fost a mea şi, deci, ar fi intrat în sfera egoismului meu. Aş fi tratat defectele ei ca pe propriile mele slăbiciuni, iar lui însuşi omul îşi iartă totul – şi chiar dacă se critică pe sine cu cea mai mare asprime, tot nu încetează să se preocupe de binele propriu, deci să se preţuiască. Aşa mi-ar fi fost şi ea dragă şi pentru că e însutit mai bună decât mine, ar fi devenit cu timpul mândria mea, partea cea mai bună şi cea mai nobilă a sufletului meu, şi aş fi ajuns la concluzia că n-o pot critica – aş fi crezut în ea şi aş fi fost salvat prin ea.

Dar am irosit toate astea, am distrus, am transformat totul în tragedie pentru ea, în rău şi tragedie pentru mine.

7 *iulie*

Recitesc ce-am scris ieri şi mă izbeşte ceea ce am spus spre sfârşit, că sentimentele mele, dacă ar fi fost legitime, ar fi putut constitui mântuirea mea, pe când aşa s-au transformat în sursă a răului… Mi-e greu să mă împac cu gândul acesta. Cum e posibil ca dragostea pentru o fiinţă atât de pură cum e Aniela să se transforme în izvorul răului? Totul însă se poate explica prin aceea că e o dragoste strâmbă. De altfel, trebuie să recunosc un lucru. Dacă acum doi ani mi-ar fi spus cineva, mie, care sunt un om civilizat, care am simţul estetic dezvoltat şi respect codul penal fie şi numai pentru faptul că structura mea morală nu-mi permite să trăiesc altfel – dacă mi-ar fi spus, repet, că nopţi şi zile de-a rândul nu mă voi gândi la altceva decât la posibilitatea de a elimina – chiar şi prin ucidere – pe cineva care mă încurcă, l-aş fi taxat de nebun pe un asemenea proroc. Şi totuşi, iată la ce am ajuns! Kromicki îmi întunecă soarele, îmi răpeşte pământul, apa şi aerul. Nu pot să trăiesc numai din cauză că există el şi de aceea nutresc neîncetat gândul morţii lui. Ce rezolvare

simplă şi totală a tuturor încurcăturilor, cum s-ar pune capăt tuturor nefericirilor dacă ar muri! M-am gândit adesea că aşa cum un hipnotizator poate spune pacientului sau „Dormi!” şi acesta adoarme, tot aşa, cu aceeaşi forţă, ba chiar mai intensă, ar putea fi adormit cineva cu somnul de veci. Mi-am notat de curând să caut tot felul de cărţi despre hipnotism, dar, între timp, cu fiecare privire îi spun lui Kromicki: „Mori!” – şi dacă sugestia aceasta ar fi suficientă, el n-ar mai exista de mult pe lume. Deocamdată, cu toate eforturile mele hipnotice, el continuă să existe şi să fie, ca şi înainte, soţul Anielei, în timp ce eu rămân cu remuşcările intenţiilor mele criminale şi prosteşti, caraghioase, nedemne de un om de acţiune, şi mă dispreţuiesc tot mai mult.

Totuşi, nimic nu mă împiedică să-l hipnotizez mai departe pe Kromicki. Sunt în situaţia omului inteligent care, fiind grav bolnav şi abandonat de doctori, se adresează vracilor. Eu vreau să-l ucid pe adversar prin hipnotism – iar dacă în asta văd şi mai clar nimicnicia mea, cu atât mai rău pentru mine. Trebuie să recunosc că ori de câte ori sunt singur nu mă gândesc decât la înlăturarea celui pe care-l urăsc, prin toate mijloacele care sunt la îndemână omului. Multă vreme am nutrit gândul c-o să-l ucid în duel. Dar asta-i o cale care nu duce nicăieri! Aniela nu s-ar putea recăsători cu ucigaşul soţului ei – aşa că am început să mă gândesc, ca un ucigaş ordinar, la alte mijloace. Şi – ciudat – am găsit o sumedenie, pe care nu le-ar descoperi nici cea mai bună poliţie.

Prostii! Aiureli! Teorii! Kromicki poate să trăiască liniştit, căci gândurile astea ale mele nu se vor transforma niciodată în faptă. N-o să-l omor, chiar dac-aş şti că nu voi avea de dat socoteală nici cât pentru strivirea unui păianjen; nu l-aş omorât nici dac-am fi pe o insulă pustie – şi totuşi, dacă craniul omului ar putea fi desfăcut ca un

măr, în două, ca să scoţi la suprafaţă gândurile ascunse acolo, s-ar vedea că viermele crimei îmi roade creierul. Mai mult chiar: ştiu prea bine că dacă n-am să-l omor pe Kromicki, asta nu din impulsul moral cuprins în porunca „Nu ucide!” Porunca asta am încălcat-o în sinea mea de multă vreme. Nu l-aş omorî numai pentru că m-ar reţine anumite rămăşiţe ale sentimentelor cavalereşti, pentru că nervii mei rafinaţi n-ar suporta un gest brutal, pentru că m-am îndepărtat prea mult de tipul omului primitiv. Într-un cuvânt, pentru că fizic n-aş putea comite aşa ceva. Moralmente însă îl ucid zilnic şi mă întreb: există vreun tribunal care să mă tragă la răspundere pentru ceea ce comit cu gândul?

Dacă, aşa cum am spus, craniile oamenilor ar putea fi deschise, poate că în creierul celor mai morali oameni s-ar găsi idei care să-ţi facă părul măciucă. Ţin minte că în copilărie am avut o perioadă de mare cucernicie, când mă rugam de dimineaţa până seara, cu toate că în momentele acelea de dăruire religioasă îmi treceau prin cap tot felul de blasfemii, ca şi cum mi le-ar fi adus vântul sau mi le-ar fi sugerat diavolul. Tot aşa mi s-a întâmplat să cârtesc şi împotriva persoanelor pe care le iubeam nespus de mult şi pentru care mi-aş fi dat viaţa fără nicio şovăială. Nu pot să uit că asta a fost tragedia copilăriei mele, din care cauză sufeream cu adevărat. În sfârşit, toate astea n-au nicio importanţă. Revenind la gândurile mele blasfemătoare ori criminale, consider că nu poţi fi răspunzător pentru ele, deoarece vin din conştiinţa răului exterior, şi nu dintr-un rău existent în structura ta morală. Tocmai din cauza caracterului lor exterior, ne place să spunem că ni le-a şoptit diavolul la ureche.

Omul le ascultă şi, nevoind să comită răul, le respinge. Şi poate că ăsta-i meritul lui. Cu mine însă e altceva. Gândul de a-l face pe Kromicki să dispară nu-mi

vine din exterior, ci încolţeşte şi se dezvoltă în mine. Din punct de vedere moral sunt apt pentru asta, dar dacă nu reuşesc şi nu voi reuşi niciodată să-l omor, asta-i, după cum am mai menţionat, o chestiune de nervi. Rolul diavolului meu se limitează la a-mi şopti că fapta-i doar o dovadă de energie şi că n-ar constitui o crimă mai mare decât cea comisă în gând.

Iată în ce fundătură am intrat, unde nu m-am aşteptat niciodată să ajung, iar acum privesc uimit în adâncul fiinţei mele. Realmente nu ştiu dacă aceste profunde frământări îmi compensează fie şi parţial decăderea, ştiu doar că cel a cărui viaţă nu se încadrează în codul acela simplu de conduită, de care se ţine Aniela şi alte fiinţe asemenea ei, cel al cărui spirit dă afară din vasul acesta limitat, acela trebuie să se tăvălească în praf şi-n noroi.

9 iulie

Astăzi, în bibliotecă, Kromicki mi-a arătat un englez însoţit de o femeie nemaipomenit de frumoasă şi mi-a spus povestea lor. Femeia asta româncă a fost iniţial căsătorită cu un boier muntean ruinat, de la care englezul a cumpărat-o, pur şi simplu, la Costende. De vreo zece ori în viaţă am auzit asemenea poveşti. Kromicki mi-a spus chiar şi pentru ce sumă a fost cumpărată frumoasa cucoană. Relatarea lui a produs o ciudată impresie asupra mea. Mă gândeam că e şi asta o modalitate, fără îndoială înjositoare atât pentru cel care vinde, cât şi pentru cel care cumpără, dar oricum, simplă. În plus, nici nu-i obligatoriu ca femeia să ştie de tranzacţii, care pot fi puse sub aparenţe cât mai civilizate. Fără să vreau, am început să mă gândesc la aplicarea acestei idei în situaţia noastră. Ce-ar fi? Aşa cum îmi apărea mie, avea două faţete: o profanare odioasă în ceea ce o priveşte pe Aniela şi o posibilitate mai mult decât acceptabilă în ceea ce-l priveşte pe Kromicki şi totodată

aptă de a satisface ura şi dispreţul meu pentru el. Căci dacă ar fi de acord cu aşa ceva, nu numai că ar da pe faţă toată josnicia de care-i capabil, dar abia atunci ar deveni cu adevărat clar ce fel de om este şi ce monstruozitate a fost să-i fie dată Aniela de soţie. Atunci m-aş simţi justificat în toate încercările mele de a-i lua nevasta. Dar ar fi oare de acord? îmi spuneam: „Îl urăşti şi de aceea presupui tot ce-i mai rău despre el”. Pe de altă parte, încercând să-l apreciez cât se poate de obiectiv, trebuia în primul rând să ţin cont că a vândut Gluchow, obţinând prin viclenie procură din partea Anielei, că într-o anumită privinţă le-a înşelat pe Aniela şi pe doamna Celina şi, în sfârşit, că lăcomia a fost principala lui pasiune. Nu-s singurul care-l consideră un om cu febra banului. Tot aşa îl văd şi alţii: Snitynski, mătuşa şi chiar şi doamna Celina. O boală morală ca asta poate oricând să ducă la o decădere corespunzătoare.

Pe de altă parte, totul depinde probabil de starea afacerilor lui. Şi nimeni nu ştie prea bine care-i situaţia. Mătuşa presupune că nu-i tocmai grozavă. Eu cred că a semănat absolut tot ce-a avut şi acum aşteaptă o recoltă însutită. O s-o aibă? Cu siguranţă că nici el însuşi nu ştie şi de aceea-i mereu agitat, scrie duzini de scrisori tânărului Chwastowski, plenipotentul lui în Orient. Ce-ar fi dacă ne-am interesa chiar la acest Chwastowski cum stau lucrurile?

Pentru asta însă ar fi nevoie de timp. Aş putea să mă duc pentru o zi sau două la Viena, să-l caut pe doctorul Chwastowski, care lucrează acum acolo, la o clinică şi să încerc să aflu prin el câte ceva. Poate că între fraţi îşi mai spun unele lucruri. Între timp, am să-l cercetez pe Kromicki cu multă grijă, ca să nu-i trezesc nicio bănuială. În primul rând, mâine cum am să-l văd, am să-l întreb ce părere are despre moşierul acela care şi-a vândut nevasta.

Prevăd că n-o să vrea să fie sincer cu mine, dar am să-l ajut, în măsura posibilului, iar restul îl voi ghici. Tot complexul acesta de gânduri şi planuri m-a mai înviorat puţin. Nimic nu-i mai îngrozitor decât să suferi pasiv – aşa că pentru mine e bine-venit orice mă poate scoate din starea asta. Îmi zic: „Cel puţin mâine şi poimâine vei acţiona într-un fel, vei încerca să faci ceva pentru sentimentele tale” şi asta îmi dă puteri. De la pasivitate totală, trec la un fel de febră a acţiunii. Sunt nervii mei, simţurile mele, care se destind. Tam dat Anielei cuvântul de onoare că nu voi atenta la viaţa mea, aşa că nu mai am nici această portiţă. Iar aşa nu mai pot să trăiesc! Dacă drumul pe care vreau să apuc este infam, în orice caz este mai infam pentru Kromicki decât pentru mine. Trebuie să-i despart, nu numai pentru mine, dar şi pentru ea. Cu siguranţă că am febră. Băile de aici fac bine la toată lumea, numai mie nu.

10 iulie

Se întâmplă să fie zile fierbinţi chiar şi aici, la Gastein. Ce zăpuşeală! Aniela se îmbracă în rochii de jerseu alb, cum poartă englezoaicele pentru *laven-tennis*. Dimineaţa, bem cafeaua pe verandă. După baie, ea vine proaspătă, albă ca zăpada la răsăritul soarelui. Trupul ei zvelt se conturează şi mai dar sub stofa moale. Lumina matinală e atât de puternică, încât văd fiecare firişor din sprâncenele ei, din gene şi chiar din puful delicat de pe obraji. Părul ei pare ud în lumina asta, apărând şi mai deschis decât de obicei, iar pupilele-i sunt transparente. Cât este de tânără, de încântătoare! Ea e toată viaţa mea, în ea e condensat tot ceea ce-mi doresc. Nu voi pleca! Nu voi putea să plec!

Mă uit la ea şi-mi pierd capul de încântare şi totodată de durere, fiindcă lângă ea stă… soţul. Nu se mai poate să continue aşa! mai bine să nu mai fie a nimănui decât a lui!

Cred că ea îşi dă seama într-o oarecare măsură de chinul care mă răscoleşte. Dar nu suficient. Nu-şi iubeşte soţul, însă consideră corectă convieţuirea cu el – iar eu scrâşnesc din dinţi numai când mă gândesc la asta, fiindcă am sentimentul că tocmai recunoscând caracterul legal al acestei legături, Aniela se înjoseşte pe sine însăşi. Şi n-are voie să facă asta! mai bine să moară! Atunci va fi a mea, căci soţul acesta legal va rămâne aici, iar eu o voi urma. Chiar şi prin asta voi dovedi că eu sunt bărbatul ei de drept, şi nu el.

Uneori se întâmplă cu mine ceva ciudat. Când sunt tare obosit, am gânduri criminale. Când mintea mea, din cauza încordării gândirii într-o singură direcţie, pătrunde în spaţii inabordabile în mod normal, am momente de certitudine că Aniela mi se cuvinte mie, că într-un fel sau altul îmi aparţine sau îmi va aparţine, încât atunci când mă trezesc din starea asta, sunt aproape uimit de existenţa lui Kromicki. Poate că în asemenea clipe trec graniţa realului şi am viziunea lucrurilor perfecte, la modul ideal, aşa cum ar trebui să fie, dar nu sunt. Nu ştiu de ce nu corespund aceste două lumi? Cum e posibil să nu corespundă? Am încercat de multe ori să dezleg această enigmă, dar nu înţeleg esenţa neconcordanţei, simt doar că la mijloc se află imperfecţiunea şi răul. Constatarea asta mă mai linişteşte, pentru că, în cazul acesta, faptul că Aniela îi aparţine lui Kromicki nu-i decât o manifestare a răului.

11 iulie

O nouă dezamăgire, o nouă năruire a planurilor, cu toate că mai nutresc o scânteie de speranţă. Astăzi am discutat cu Kromicki despre boierul care şi-a vândut nevasta, născocind o întreagă poveste, ca să-i înlesnesc un moment de sinceritate.

L-am întâlnit la cascade pe englezul cu soţia cumpărată. Am început imediat să laud faţă de Kromicki

excepţionala frumuseţe a femeii, după care am spus:

— Mi-a povestit doctorul de aici cum a avut loc vânzarea şi cumpărarea. Cred că-l judeci prea aspru pe boierul acela.

— Mai întâi de toate, mă amuză, a răspuns Kromicki.

— Există circumstanţe atenuante. Era nu numai moşier, ci şi proprietar al unor mari tăbăcării în care investise bani împrumutaţi. La un moment dat, din cauza unei molime, nicio ţară n-a mai importat piei de la el. Respectivul ştia că dacă o să reziste perioada de interdicţie, nu numai c-o să dea el faliment, dar o să ruineze şi sute de familii, care au avut încredere în el. Căci, dragul meu, ori eşti negustor, ori te laşi de meserie. Poate că morala negustorilor e puţin diferită de a celorlalţi oameni, dar odată însuşită…

— Atunci ai dreptul să-ţi vinzi chiar şi soţia? întrebă Kromicki. A, nu! N-ai dreptul pentru a respecta nişte îndatoriri să încalci altele, care nu ştiu dacă nu-s chiar mai sfinte…

N-ar fi putut să mă dezamăgească mai mult şi să mă enerveze mai tare decât ripostând ca un om cumsecade. Pentru un moment însă nu mi-am pierdut speranţa. Ştiu că şi cel mai decăzut individ tot arc la dispoziţie o rezervă de fraze frumoase şi răsunătoare, aşa că am continuat:

— Nu ţii cont de un lucru: decăzând, ar fi tras-o după el în mizerie şi pe femeia aceasta. Hai, recunoaşte că ar fi un mod destul de ciudat de a înţelege obligaţiile de familie: să le răpeşti celor apropiaţi şi ultima bucăţică de pâine.

— La naiba, n-am ştiut că eşti aşa cu picioarele pe pământ!

Iar eu mă gândeam: „Nu înţelegi, prostule, că astea nu-s vederile mele, ci doar nişte idei pe care vreau să ţi le sugerez!” Însă am rostit cu voce tare:

— Încerc să mă pun în situaţia acestui industriaş. Şi

ar mai fi un lucru de care tu nu ţii seama: că femeia s-ar fi putut să nu-l iubească, ori poate că-l iubea pe actualul ei soţ, iar primul putea să ştie de toate astea.

— În cazul acesta, cum e turcul, şi pistolul.

— Asta-i altceva. Însă, analizând mai profund, dacă ea iubindu-l pe englez i-a rămas totuşi credincioasă soţului, poate că-i mai virtuoasă decât ne închipuim noi. În ceea ce-l priveşte pe boierul respectiv, poate că-i un om josnic, dar te întreb: cum trebuie să procedeze un negustor la care vine cineva şi-i spune: „Ai dat un dublu faliment, pentru că ai datorii pe care nu le poţi plăti şi o soţie care nu te iubeşte. Desparte-te de ea şi eu, în primul rând, am să-i asigur bunăstarea şi eventual fericirea, iar, în al doilea rând, am să-ţi plătesc datoriile”. Vânzare!

O vorbă goală. Este de fapt o vânzare? Gândeşte-te că negustorul, dacă-i de acord cu acest aranjament, o scapă de nenorocire şi pe femeie (şi oare nu aşa ar trebui înţeleasă datoria faţă de aproapele nostru?) şi pe toţi cei care au avut încredere în el…

Kromicki s-a gândit puţin, a lăsat să-i cadă monoclul şi a spus:

— Dragul meu, mă pricep la afaceri mai bine decât tine şi consider că ăsta-i meritul meu, dar nu pot ţine pasul cu tine în asemenea discuţii, căci mă dai gata. Dacă n-ai fi moştenit milioanele tatălui tău şi te-ai fi făcut avocat, ai fi fost şi aşa un om bogat… În felul cum prezinţi tu lucrurile, zău dacă mai ştiu ce să cred despre aventurierul acela român. Ştiu numai că aranjamentul o privea pe soţia lui şi, orice ai spune, asta este o ticăloşie. În al doilea rând, deoarece eu însumi sunt oarecum negustor, îţi mai spun un lucru: falitul mai are nişte posibilităţi – ori să-şi refacă averea şi să-şi plătească datoriile, ori să-şi zboare creierii. În felul acesta plăteşte cu sângele lui. Iar pe soţie – dacă o are – o eliberează astfel şi-i oferă perspectiva unei vieţi

noi.

Eram aşa de furios înăuntrul meu, încât nu ştiu ce-aş fi dat să-i pot striga: „Tu eşti falit, fie şi numai pentru că soţia nu te iubeşte. Vezi cascadele astea? sări în ele şi elibereaz-o de prezenţa ta, deschide-i perspectiva unei vieţi noi, în care va fi însutit mai fericită decât este cu tine!”

Dar am tăcut, rumegând în mine convingerea nouă, amară, că acest Kromicki este capabil de fapte ordinare, cum a fost vânzarea moşiei şi înşelarea încrederii soţiei, însă n-are un suflet chiar aşa de mizerabil cum credeam eu. Constatarea asta a fost pentru mine o decepţie şi o năruire a planurilor de care-mi agăţasem pentru un moment existenţa. Din nou mă simţeam neajutorat, din nou am văzut pustiul dinaintea şi din jurul meu, din nou m-am simţit suspendat în aer. Totuşi, nu voiam să dau drumul din mână acestui fir, conştient că, dacă aş putea acţiona în vreun fel anume, voi mai putea trăi cumva, iar în caz contrar ar fi posibil să înnebunesc. Pregătesc terenul pentru mai târziu, îmi spuneam, şi, pentru orice eventualitate, îl obişnuiesc pe Kromicki cu gândul despărţirii de Aniela. Repet, nu ştiam cum îi merg afacerile, însă, considerând că oricine umblă cu speculaţii poate la fel de bine să piardă ca şi să câştige, i-am zis:

— Nu ştiu în ce măsură ceea ce mi-ai spus corespunde moralei negustoreşti, însă trebuie să recunosc cu plăcere că-s vorbe demne de un om cumsecade. Dacă am înţeles bine, consideri că un soţ care se află în pragul ruinei n-are dreptul s-o tragă după sine pe soţie în abisul mizeriei?

— N-am spus decât că vânzarea soţiei, oricum ai lua-o, este o ticăloşie. Altfel, soţia trebuie să împărtăşească soarta soţului. Ce fel de nevastă mai e aceea care e de acord să rupă căsătoria numai pentru că soţul şi-a pierdut

averea!

— Chiar admiţând că ea nu-i de acord, soţul poate să divorţeze şi împotriva voinţei ei. Într-o asemenea situaţie, fiecare e obligat să-şi facă datoria… În plus, dacă ea consideră că prin divorţ poate să-şi salveze soţul, atunci datoria bine înţeleasă îi impune să fie de acord cu despărţirea.

— E neplăcut şi să discuţi asemenea lucruri.

— De ce? începe să-ţi pară rău de boier?

— A, nu! Pe ăsta, oricum, tot un netrebnic îl consider.

— Pentru că nu ştii să priveşti lucrurile obiectiv. Şi nu-i de mirare. Unul ca tine, căruia îi merge totul din plin, nu poate să înţeleagă psihologia falitului. Numai dacă-i filosof, dar filosofia nu se potriveşte cu făcutul milioanelor…

Nu voiam să mai continui discuţia, căci mi-era şi mie silă de perversitatea mea. Aruncasem o sămânţă poate prea măruntă ca să poată încolţi, în schimb prinsesem un nou fir. În momentul când încercam să-l conving că a declarat cum că soţul ruinat trebuie să-şi elibereze soţia, am observat pe faţa lui o oarecare nelinişte şi constrângere. Am mai observat că atunci când am pomenit de milioanele lui, a oftat încetişor. Ar fi prea pripită concluzia trasă numai pe acest temei, că îl ameninţă ruina. Însă pot deduce că afacerile lui nu sunt prea sigure şi că se pot întoarce ori în bine, ori în rău.

M-am hotărât să controlez. În tot acest timp, simţeam în mine parcă doi oameni. Unul îi spunea în gând lui Kromicki: „Dacă te datini câtuşi de puţin, eu am să te ajut să te prăbuşeşti; chiar de-ar fi să-mi pierd şi eu toată averea, am să te răstorn dintr-o singură lovitură şi atunci voi avea de-a face cu un om distrus. Atunci să te văd, dacă n-ai să găseşti un termen mai delicat decât ticăloşie pentru un anumit gen de aranjamente şi condiţii”.

Îmi dădeam totuşi seama că metodele astea de comportament nu-s ale mele, ci străine, însuşite ori prin lectură, ori din auzite, şi pe care, dacă n-ar fi fost situaţia mea disperată, nici nu mi le-aş fi însuşit niciodată, căci îmi trezesc repulsia, sunt împotriva firii mele. Banii n-au jucat niciun rol în viaţa mea, nici ca mijloc, nici ca scop. Nu mă consider apt să folosesc o asemenea armă şi mi se pare înjositor s-o introduc în relaţiile dintre mine şi Aniela. Îmi produce o asemenea silă morală, încât îmi spun: „Nu vrei să te cruţi măcar de această decădere? Trebuie neapărat să bei şi din paharul acesta? Priveşte cum cobori tot mai jos. Înainte nici nu ţi-ar fi trecut prin minte astfel de mijloace care, în plus, pot să nu ducă la nimic şi-ţi lasă doar dispreţul definitiv pentru propria ta persoană”.

Într-adevăr, înainte, când o auzeam pe mătuşa vorbind de problemele financiare ale lui Kromicki, când îşi exprima îndoiala asupra stării lor înfloritoare, îmi era întotdeauna neplăcut. Bănuind că s-ar putea să apeleze vreodată la mine după ajutor, ori să mă invite să particip la învârtelile lui, mă gândeam că am să-l refuz şi să-l ajut şi să-i devin părtaş, într-atât nu voiam să fie amestecat banul în relaţiile dintre mine şi Aniela. Ţin minte că în asta vedeam o anumită delicateţe a firii şi o dovadă de nobleţe a sentimentelor mele. Astăzi am ajuns până într-acolo, încât încerc să folosesc arma asta, ca şi cum toată viaţa aş fi răzbătut numai prin bani.

Îmi dau seama clar că faptele şi gândurile mele sunt mai rele decât mine – şi de multe ori nici nu înţeleg cum am ajuns aici. Poate pentru că nu reuşesc să ies din impas. Iubesc o femeie nobilă, dragostea mea este mare – şi totuşi, din această îmbinare ies numai lucruri strâmbe şi cercuri vicioase, în care se pierde caracterul meu, se pierde chiar şi nobleţea simţurilor mele. Înainte, dacă se întâmpla, în momentele de decădere, să încalc morala, tot

mai rămânea întotdeauna ceva… un simţ estetic, cu ajutorul căruia deosebeam răul de bine. Acum nu-l mai am nici pe acesta, ori dacă-l am, e cu totul neputincios. Măcar dac-aş fi pierdut totodată şi conştiinţa urâţeniei comportării mele! Dar nu! Aceasta mi-a rămas integră, ca mai înainte, numai că acum nu mai slujeşte drept frână, ci serveşte doar la amplificarea chinului. În afara iubirii pentru Aniela nu mai e loc în mine pentru nimic altceva, însă conştiinţa n-are nevoie de un loc anume. Se cuibăreşte şi-n dragoste şi-n ură şi-n durere, precum cancerul într-un organism bolnav.

Cine nu s-a aflat niciodată într-o situaţie similară cu a mea, acela nu poate avea idee de ce simt eu acum. Ştiam că din încurcăturile amoroase pot decurge tot felul de chinuri, dar n-am crezut suficient în existenţa lor. N-am crezut că pot fi atât de reale şi atât de insuportabile. Abia acum înţeleg deosebirea dintre „a şti” şi „a crede”; acum înţeleg de ce un gânditor francez a spus: „Ştim că trebuie să murim, dar nu credem”.

12 iulie

Astăzi, am pulsul mărit şi-mi vuieşte capul, căci s-a întâmplat ceva la a cărui amintire mă cutremur tot, ca în febră.

A fost o zi frumoasă, după care a urmat o seară şi mai frumoasă, cu lună plină. Am hotărât să facem o plimbare până la Hofgastein; numai doamna Celina a preferat să rămână acasă. Mătuşa, eu şi Kromicki am coborât la poartă, Kromicki s-a dus după trăsură la hotelul Straubinger, iar eu şi mătuşa am rămas s-o aşteptăm pe Aniela, care era încă în casă. Când am văzut că întârzie, m-am dus după ea şi am găsit-o coborând pe scara exterioară, care duce de la etajul întâi al vilei până în grădină.

Deoarece luna lumina partea cealaltă a vilei, aici era

complet întuneric, iar Aniela cobora foarte încet. Era o scară în spirală, aproape perpendiculară. La un moment dat, picioarele ei au ajuns la înălţimea capului meu şi, cum le-am zărit, le-am cuprins în palme cu nespusă adoraţie şi am început să le sărut, cu buzele mele flămânde. Ştiam ca voi pătimi pentru minutele astea de fericire, dar nu puteam şi nu ştiam să renunţ. De altfel, numai Dumnezeu ştie câtă pioşenie era în sărutările cu care acopeream picioarele ei dragi şi pentru câte chinuri mă răsplătea clipa asta. Dacă n-ar fi fost rezistenţa Anielei, aş fi pus un picior de-al ei pe creştetul meu, în semn că mă predau o dată pentru totdeauna în slujba şi robia ei. Dar ea s-a tras imediat câteva trepte mai sus, iar eu am pornit spre portiţă, strigând să mă audă mătuşa:

— Vine şi Aniela!

Nu-i mai rămânea altceva decât să vină, lucru pe care-l putea face fără nicio teamă, deoarece eu o apucasem înainte. În clipa aceea sosi şi Kromicki cu trăsura. Aniela însă, când ajunse lângă noi, spuse:

— Am venit numai să-mi cer scuze, mătuşă. M-am răzgândit, nu mai merg, nu vreau s-o las pe mama singură. Duceţi-vă fără mine, eu am să vă aştept cu ceaiul.

— Dar Celina se simte perfect, răspunse mătuşa cu o anumită enervare în glas. Chiar ea a propus excursia asta, în primul rând, pentru tine.

— Da, dar., începu Aniela.

Atunci se apropie Kromicki şi, aflând despre ce-i vorba, rosti sec:

— Te rog, fără mofturi!

Aniela s-a urcat în trăsură fără să mai spună o vorbă.

Cu toate că eram încă emoţionat, am înregistrat tonul lui Kromicki şi supunerea tăcută a Anielei, cu atât mai mult, cu cât de dimineaţă şi în tot timpul zilei, purtarea lui cu ea fusese şi mai rece decât de obicei. Probabil că

aceleaşi motive neştiute, care aruncaseră odată răceala între ei, se repetaseră cu şi mai mare tărie. N-aveam însă timp să mă gândesc la asta. Senzaţia proaspătă a sărutărilor pe care le depusesem pe picioarele Anielei mă copleşea. Simţeam totodată plăcere, bucurie şi teamă. Plăcerea o înţelegeam, căci mă cuprindea ori de câte ori atingeam fie şi mâna ei. Dar de unde apăruse în mine sentimentul de bucurie? Poate din presupunerea că Aniela cea pură şi incoruptibilă n-a reuşit să se ferească întru totul de mine şi că probabil în clipa asta îşi spune: „Acum alunec şi eu pe o anumită pantă, nu-i mai pot privi pe oameni drept în faţă! Cu o clipă mai înainte se afla la picioarele mele omul acesta, care mă iubeşte, iar eu sunt silită să fiu într-o oarecare măsură complicea lui, căci iată, nu mă duc la soţul meu să-i spun: „Pedepseşte-l şi ia-mă de aici!”

Şi eu ştiam că ea nu poate face aşa ceva fără a risca să strice relaţiile de familie şi chiar dacă n-ar fi ţinut cont de asta, n-ar fi făcut-o de teama incidentului inevitabil dintre mine şi Kromicki. O voce îmi şoptea la ureche: „Cine ştie a cui viaţă se teme ea mai mult să n-o pericliteze?”

Într-adevăr, situaţia în care se afla ea era cu totul dificilă, iar eu profitam pe deplin conştient, fără a avea scrupule mai mari decât acelea ale comandantului care în timp de război profită de poziţia defavorabilă a adversarului. Mi-am pus totuşi întrebarea: „Ai fi făcut acelaşi lucru, dac-ai fi ştiut că soţul îţi va cere socoteală?” Şi, deoarece am putut să răspund „da” cu conştiinţa pe deplin împăcată, am trecut cu vederea alte considerente.

Nu!... Mă tem de Kromicki numai pentru că o poate lua pe Aniela şi s-o ducă Dumnezeu ştie unde. Mă apucă disperarea când mă gândesc la asta!

În clipele acelea însă, în trăsură, mă temeam în primul rând de Aniela. Ce va fi mâine? Cum se va purta cu

mine? O s-o interpreteze ca pe-o obrăznicie ori ca pe-o explozie de adoraţie? Eram ca un câine care, după ce-a făcut ceva rău, se teme c-o să fie bătut. Stând vizavi de Aniela, încercam, în clipele când luna îi lumina faţa, să citesc ce mă aşteaptă. Mă uitam la ea cu atâta pocăinţă, eram atât de speriat, încât mi se făcea milă de mine însumi şi mi se părea că şi ei ar trebui să-i fie milă. Ea însă nu mă privea, ci doar asculta cu atenţie, ori se prefăcea că ascultă ceea ce-i spunea Kromicki mătuşii. Iar acesta se desfăşura: ce-ar face şi cum ar scoate el cele mai mari venituri, dacă băile Gastein ar fi proprietatea lui. Mătuşa dădea din cap, iar el, după fiecare câteva cuvinte, repeta: „Nu-i aşa, ai?” Era clar că vrea s-o convingă că e un om întreprinzător, care din fiecare bănuţ reuşeşte să facă zece.

Drumul până la Hofgastein este pur şi simplu săpat în stâncă şi şerpuieşte deasupra prăpastie! în nenumărate serpentine. După cum ne întorceam, razele lunii cădeau când pe feţele noastre, când pe ale doamnelor. Pe faţa Anielei n-am zărit decât o blândă tristeţe, dar şi asta mă mai liniştea, că n-are o expresie aspră. Nu mi-a aruncat tot drumul nicio privire; mă consolam la gândul că poate se uită la mine când e în umbră şi poate că-şi spune: „Totuşi, nimeni pe lumea asta nu mă iubeşte ca el şi totodată nimeni nu-i atât de nefericit ca el...” Şi acesta era adevărul.

Tăceam amândoi. Numai Kromicki perora întruna. Cuvintele lui se amestecau cu susurul râului care curge pe fundul prăpastie! şi cu scârţâitul neplăcut al frânelor pe care birjarul le folosea mereu. Scârţâitul acesta mă enerva, în schimb mă calma noaptea caldă şi luminoasă. Luna nouă se ridicase acum deasupra munţilor şi aluneca pe boltă, luminând vârfurile Bocksteinkoglului, gheţarul Tischlkar şi versantele abrupte ale muntelui Grankogl. Zăpada de pe

piscuri sclipea ca o lumină verzuie, metalică şi, deoarece munţii mai jos erau cufundaţi într-o masă de întuneric, lumina aceea părea să atârne în aer, într-o plutire uşoară, ca şi cum n-ar fi aparţinut pământului. Farmecul şi liniştea ce emanau din munţii aceştia adormiţi erau ca o alinare şi, involuntar, mi-au venit în minte cuvintele:

Tac două inimi în noaptea de-afară.

Ce au de iertat îşi iartă în gând.

Ce au de uitat – uită plângând…

De fapt, ea n-avea de iertat decât că i-am sărutat picioarele; dac-ar fi fost statuia unei sfinte într-o biserică şi tot n-ar fi avut dreptul să se supere pentru o asemenea dovadă de adoraţie. Mă gândeam că dac-o să trebuiască să mă explic, aşa am să-i spun şi asta va trebui s-o convingă.

Cred că cea mai mare nedreptate faţă de mine decurge din faptul că ea, poate fără să-şi dea seama şi fără să spună lucrurilor pe nume, consideră totuşi dragostea mea drept un sentiment strict senzorial, drept o pornire pătimaşă. Nu neg că e împletit din diverse şuviţe, însă Aniela se pare că nu-şi dă seama că printre ele sunt unele de-a dreptul ideale, ca scoase din poezie. Adeseori, senzualitatea din mine adoarme şi o iubesc numai spiritual, aşa cum are omul impresia că iubeşte la prima tinereţe. Nu arareori cel de-al doilea eu, care disecă şi controlează totul şi care nu o dată şi-a bătut joc de mine, îmi spune: „N-aş fi crezut c-o să iubeşti ca un student, ca un romantic!” Ba da! Poate că-i caraghios, dar aşa o iubesc şi simt că nu-i nimic artificial în asta. Tocmai de aceea, dragostea mea este atât de completă, dar e cu atât mai tristă, cu cât e mai unilateral cunoscută şi judecată.

Acum a sosit din nou clipa de adormire a senzualităţii şi-i spun Anielei în gând: „Crezi oare că în mine nu tresar coardele sentimentului pur? Chiar în clipa asta te iubesc astfel, încât ai putea şi chiar ar trebui să fii de acord cu un

asemenea sentiment, căci ar fi păcat să-l iroseşti. Tu nu pierzi nimic, iar mie îmi oferi mântuirea”. Mi-aş spune: „Iată, asta e lumea mea, astea sunt graniţele între care am dreptul să trăiesc: măcar aş avea ceva, m-aş strădui să-mi transform firea, să gândesc ca tine şi să respect legile tale”.

Aveam impresia că ea poate şi trebuie să fie de acord cu o asemenea înţelegere, după care ar urma pentru amândoi liniştea, şi pentru totdeauna. M-am hotărât să-i spun, să-i prezint planul meu şi, dacă vom conchide că ne aparţinem sufleteşte pentru totdeauna, apoi vom putea chiar şi să ne despărţim fizic. S-a născut în mine speranţa irefutabilă că ea va fi de acord cu un asemenea pact, înţelegând că altfel viaţa va fi imposibilă pentru amândoi.

Era ora nouă când am ajuns la Hofgastein. În sat domnea liniştea, nicio trăsură în faţa hotelurilor, casele erau întunecate. Doar în ferestrele hanurilor era lumină, iar la Meger cântau destul de frumos câteva voci bărbăteşti. Ne-am oprit, am coborât din trăsură vrând să le propun cântăreţilor să iasă în stradă şi să ne cânte ceva, dar am constatat că nu erau săteni, ci nişte alpinişti de la Viena, cărora nu le puteam face o asemenea propunere. Am cumpărat două buchete de flori de munte şi, întorcându-mă la trăsură, am oferit unul Anielei, pe celălalt Tam desfăcut, chipurile, fără să vreau, aşa că florile s-au risipit la picioarele ei.

— Lasă-le acolo, am spus, văzând că vrea să se aplece după ele.

Şi m-am dus să-i cumpăr mătuşii un alt buchet. Când m-am apropiat de trăsură, am auzit următoarea frază spusă de Kromicki:

— Şi aici, în Hofgastein, dacă s-ar amenaja bine nişte băi, s-ar putea scoate sută la sută.

— Numai la asta te gândeşti? l-am întrebat calm.

Am întrebat aşa dinadins. Era ca şi cum i-aş fi spus Anielei: „Iată, în timp ce toată fiinţa mea este preocupată numai de tine, el, care-ţi stă alături, nu se gândeşte decât la bani! Compară sentimentele noastre, compară-ne pe noi!”

Sunt aproape sigur că ea m-a înţeles.

La întoarcere am încercat de câteva ori să leg o discuţie, dar n-am reuşit s-o atrag şi pe Aniela. Când am ajuns la poarta vilei, Kromicki s-a dus sus cu doamnele, iar eu am rămas să plătesc trăsura. Apoi am intrat în casă, ceaiul era servit, dar Aniela lipsea. Mătuşa mi-a spus că se simţea cam obosită şi s-a dus să se culce. M-a cuprins dintr-odată o mare nelinişte, aveam remuşcări că eu sunt acela care o chinuiesc. Nimic nu poate fi mai apăsător pentru un om care iubeşte cu adevărat decât sentimentul că face rău şi dăunează fiinţei iubite. Am băut ceaiul în tăcere. Mătuşa era somnoroasă, Kromicki, cam agitat, iar eu mă frământam tot mai mult. Probabil, mă gândeam eu, că a pus prea mult la inimă comportarea mea. Ea vede întotdeauna numai partea rea a lucrurilor. Ştiam că mâine mă va evita şi că va considera că eu am încălcat pacea încheiată între noi. La gândul acesta m-au trecut fiori de gheaţă şi am hotărât ca mâine să plec la Viena, adică să fug, în primul rând, pentru că mă temeam de Aniela, în al doilea rând, pentru că voiam să-l văd pe Chwastowski şi, în al treilea rând, mă gândeam – numai Dumnezeu ştie cu câtă amărăciune – c-ar fi mai bine s-o eliberez de prezenţa mea măcar două zile, s-o las să se odihnească.

15 iulie

O mulţime de întâmplări şi evenimente! Nici nu ştiu cu ce să încep, căci ultimele impresii sunt cele mai puternice. Niciodată n-am avut o dovadă atât de clară că nu-i sunt indiferent. Trebuie să mă silesc să păstrez o ordine în povestire. Sunt aproape sigur că Aniela va fi de

acord cu condiţiile pe care i le voi prezenta. Uneori simt că mă apucă ameţeala. Dar iată, îmi voi impune să respect o ordine în cele ce scriu şi o voi lua de la capăt.

Am fost la Viena. M-am întors astă-seară. Am adus câteva noutăţi pe care vreau să le discut cu mătuşa.

M-am văzut cu doctorul Chwastowski şi am vorbit cu el. Ce băiat bun!… Munceşte pe brânci la clinică şi s-a mai apucat să scrie o carte de igienă pentru popor, pe care fratele său, librarul, urmează s-o tipărească sub forma unor broşuri de câţiva bănuţi. Face parte din tot felul de societăţi medicale şi nu numai şi-şi mai găseşte timp şi pentru nişte clipe vesele – poate chiar prea vesele – în cartierul Kärthnerstrasse. Nu înţeleg când mai doarme. Şi arată, diavolul, ca un Hercule de iarmaroc. Ce viaţă clocotitoare!

I-am vorbit fără niciun înconjur de motivele care m-au adus la Viena.

— Nu ştiu, am început eu, dacă-ţi este cunoscut faptul că eu şi mătuşa mea posedăm nişte capitaluri destul de mari. N-avem nevoie să le rulăm, însă, oricum, dacă le-am investi în ceva care să ne aducă venituri importante, veniturile astea ar intra în ţară. Presupun, de asemenea, că am putea să-i facem un serviciu şi domnului Kromicki şi că ar fi de două ori avantajos. Sincer vorbind, el ca persoană ne este indiferent, însă, deoarece a devenit rudă cu noi, am fi bucuroşi să contribuim la sporirea averii lui, bineînţeles, dacă am avea garanţia că n-o să fim în pierdere.

— Şi aţi vrea să ştiţi cum stau afacerile lui?

— Exact. El, cum e şi normal, nutreşte cele mai mari speranţe şi nu mă îndoiesc că este sincer. E vorba numai dacă nu cumva se înşală. De aceea, dacă fratele dumitale ţi-a scris ceva ce să nu-ţi fi cerut să ţii în secret, te-aş ruga să-mi spui. În al doilea rând, te-aş ruga să-i transmiţi să-mi scrie şi mie direct şi să-mi prezinte lucrurile cât mai

concret. Mătuşa mea contează foarte mult pe loialitatea lui faţă de ea, având în vedere relaţiile îndelungi care vă leagă mai degrabă de ea decât de Kromicki.

— Bine, am să-i spun fratelui meu, răspunse doctorul. De altfel, mi-a şi scris câte ceva despre asta, dar nu mai ţin minte ce anume, căci nu mă interesa.

Zicând acestea, începu să caute scrisoarea pe birou, într-un vraf de epistole. O găsi destul de repede şi-mi citi următoarele: „Mi-e urât de moarte. Femei sunt puţine, iar frumoase nici de leac…” începu să râdă şi spuse:

— Nu, nu asta. Lui i-ar fi fost bine aici, la Viena!… întoarse fila, apoi îmi întinse scrisoarea, în care n-am găsit decât următoarele câteva rânduri:

„În ceea ce-l priveşte pe Kromicki, cu petrolul a luat plasă. Cu Rothschild nu-i chip să te războieşti, iar el s-a certat cu ei. Ne-am retras, însă cu pierderi mari. Am băgat fonduri imense în furnizare şi am obţinut monopolul; din asta pot să iasă şi venituri de milioane, dar poate să fie şi tras la răspundere. Totul depinde numai de bunăvoinţă. Ne străduim să lucrăm cât mai cinstit, aşa că avem speranţe. Numai că-i nevoie de bani, bani, mereu bani, căci noi suntem plătiţi la termene fixe, iar cei de la care luăm marfa cer banii imediat şi în plus ne mai dau şi marfa proastă. Acum, totul a rămas pe capul meu etc”.

— Atunci o să-i dăm noi fonduri, am spus în încheiere.

La întoarcere spre Gastein m-am gândit mult la asta şi s-au trezit în mine instincte mai generoase. „Ce-o fi o fi”, mă gândeam, „în loc să-l împingem la ruină pe Kromicki, n-ar fi mai simplu şi mai cinstit să-l ajutăm? Aniela ar putea să aprecieze un asemenea gest şi poate c-o va mişca dezinteresul meu. Iar pe viitor – cum o vrea Dumnezeu!”

La o analiză mai amănunţită însă am observat că şi în gândurile astea bune, egoismul meu tot juca un anumit rol.

Îmi făceam socoteala că dacă o să-i dăm bani, Kromicki o să plece imediat de la Gastein şi-o să mă scutească de chinul de a-l vedea alături de Aniela. Ea va rămâne singură cu iubirea mea, cu recunoştinţa faţă de mine şi cu o anumită aversiune sau poate chiar indignare faţă de Kromicki, pentru că a acceptat ajutorul meu. Aveam impresia că situaţia asta mi-ar deschide noi perspective. În primul rând însă, voiam să scap de Kromicki cu orice preţ.

Tot gândindu-mă la raporturile mele cu Aniela, nici n-am observat când am ajuns la Lend-Gastein. Aici am găsit o mulţime de oameni răniţi şi morţi din cauza unui accident care avusese loc pe o linie secundară spre Zell am See. Dar, de cum m-am urcat în trăsură, impresia pe care mi-o produseseră sângele şi rănile se şterse fără urmă, iar eu m-am întors iarăşi cu gândurile la relaţiile noastre. Aveam sentimentul că trebuie să facem ceva cu orice preţ, să le punem pe nişte baze mai ferme, căci altfel s-ar putea întâmpla ceva grav cu mine şi cu Aniela. Dar ce anume ar fi trebuit să facem? îmi era clar că ea se chinuieşte, că mă ucide cu zile, şi eu pe ea, căci în vreme ce eu doresc totul, ea nu-i de acord cu nimic şi se creează între noi o ruptură, o dramă; ar fi mai bine pentru ea să se arunce în cascada Acha, iar pentru mine să cad cu trăsura, cu cai cu tot, în prăpastie. Am ajuns la convingerea că, până şi o femeie ca ea, care nu-i de acord cu nimic, tot trebuie să se zbuciume înăuntrul ei dacă se vede iubită de un bărbat străin. Aniela n-a vrut să facă nici cea mai măruntă concesie în faţa mea şi totuşi eu, din când în când, îi sărut mâinile şi picioarele, o silesc să-mi asculte declaraţiile. În felul acesta are o serie întreagă de taine faţă de mama şi de soţul ei. În plus, trebuie să fie atentă în permanenţă, să se controleze, să-mi urmărească fiecare mişcare, neştiind niciodată ce sunt în stare să fac. Viaţa în asemenea condiţii devine imposibilă pentru amândoi. Trebuie să-i pun capăt.

În sfârşit, mi s-a părut că am găsit o soluţie. Ce-ar fi dacă Aniela ar fi de acord cu formula propusă de mine şi mi-ar spune: „Sunt a ta! Inima mea îţi aparţine pe veci. Dar atât. Dacă vrei aşa, atunci inimile noastre sunt unite din clipa asta”.

Bineînţeles, am să accept. Îmi imaginam cum am să-i întind mâna şi am să-i spun: „Te iau şi-ţi jur că nu-ţi voi cere mai mult, că relaţiile noastre vor fi pur spirituale, însă voi considera legătura asta reciprocă drept o cununie, iar pe tine, soţia mea”.

Ar fi oare posibil un asemenea pact între noi? Ar pune el oare capăt chinului? Pentru mine, el este egal cu o nemaipomenită limitare a dorinţelor şi speranţelor, însă îmi deschide o lume aparte, în care Aniela ar fi numai a mea. În afară de asta, ar pune în legalitate dragostea mea, şi eu doresc atât de mult acest lucru, încât aş fi în stare să-mi dau sănătatea pentru a obţine recunoaşterea din partea Anielei. Văd în asta doar o dovadă a gradului în care o iubesc pe femeia aceasta, a chipului în care doresc din toate puterile s-o fac să-mi aparţină într-un anume fel.

Da, m-am schimbat atât de mult, mi-am transformat într-atât firea, încât cu preţul acesta aş fi gata să cad de acord cu orice fel de îngrădiri.

Acum singura problemă era dacă Aniela va accepta sau nu propunerea mea.

Mi se părea că ar trebui s-o accepte.

Parcă mă auzeam, spunându-i pe un ton convingător: „Dacă mă iubeşti cu adevărat, spune şi tu, nu-i oare acelaşi lucru ori să-l recunoşti cu voce tare, ori să-l ţii închis în tine? Ce poate fi mai nobil decât o asemenea iubire, cum cer eu de la tine? Eu şi aşa îţi dăruiesc viaţa, întreabă-ţi conştiinţa, dacă nu s-ar cuveni să-mi acorzi măcar atât. Nu-i altceva decât legătura dintre Beatrice şi Dante. O astfel de dragoste au voie să nutrească până şi îngerii. Îmi

vei fi apropiată, aşa cum doar un suflet poate fi apropiat altui suflet şi totodată atât de îndepărtată, ca şi cum ai locui pe cel mai înalt dintre munţii aceştia. Dacă asta-i o iubire nepământească, dacă oamenii obişnuiţi nu se pot mulţumi cu atât, atunci tu cu atât mai mult n-ai de ce s-o respingi, căci, acceptând-o, rămâi albă ca zăpada şi mă salvezi şi pe mine, vei dobândi o linişte absolută şi atâta fericire, cât nici nu-ţi poţi imagina”.

Simţeam în mod sincer că sunt în mine suficiente rezerve pentru un asemenea sentiment aproape ideal, pentru credinţa că dintr-o larvă pământească supusă scurgerii timpului se va naşte un fluture nemuritor, care, detaşat de condiţiile existenţei umane, va zbura de pe o planetă pe alta, până când se va uni cu spiritul cosmosului. Pentru prima dată m-am gândit că eu şi Aniela putem dispărea ca fiinţe, dar dragostea noastră va dăinui şi tocmai ea va constitui nemurirea noastră. Cine ştie, mă gândeam, dacă asta nu-i unica formă de nemurire! Fiindcă simţeam în mod clar că în sentimentul meu este ceva veşnic, ceva care depăşeşte caracterul schimbător al fenomenelor. Trebuie să iubeşti foarte profund ca să fii capabil de asemenea sentimente şi viziuni; pentru asta trebuie să fii foarte nefericit sau poate chiar să te afli la graniţa nebuniei.

Eu nu ştiu dacă sunt de-acum la graniţa nebuniei, dar mă cufund tot mai des într-o stare mistică şi parcă niciodată nu-mi e mai bine decât atunci când mă pierd astfel, când mă diluez într-atât, încât nu-mi mai regăsesc eul propriu. Şi înţeleg de ce-i aşa. Dedublarea mea, introspecţia mea critică îmi erau întotdeauna suficiente pentru distrugerea bazelor vieţii şi deci, implicit, pentru înlăturarea fericirii relative pe care ţi-o pot da acele baze. Atunci când locul silogismelor este luat însă de senzaţii şi viziuni, nu mai am ce face cu critica, deci mă relaxez, gust

suprema uşurare.

Odihnindu-mă astfel, am ajuns aproape de Gastein. Mă şi vedeam de-acum împreunat spiritual cu Aniela. Eram mândru la gândul că totuşi am reuşit să ies din cercul vicios şi că am găsit o modalitate de a fi fericit. Eram sigur că Aniela îmi va da cu bucurie mâna ei dragă pentru o astfel de călătorie împreună.

M-am trezit însă din această visare şi am constatat cu stupoare că am o mână complet plină de sânge. Trăsura transportase răniţi de la accidentul de tren.

Pe spetează şi pe la colţuri am găsit încă mult sânge, pe care birjarul nu-l văzuse şi nu-l ştersese. Misticismul meu nu merge totuşi până într-acolo, încât să cred că nişte forţe supranaturale se amestecă în viaţa oamenilor, mai ales sub forma unor semne, prevestiri sau preziceri. Dar dacă eu însumi nu-s superstiţios, ştiu în schimb foarte bine să urmăresc linia de gândire a unui om superstiţios şi ştiu ce i s-ar fi părut ciudat în întâmplarea asta. În primul rând, că în acelaşi cupeu în care începusem eu să-mi desfăşor planul unei vieţi noi, probabil cu puţin timp înainte se stinsese o altă viaţă şi, în al doilea rând, mă gândeam la pace şi împăcare cu mâinile pline de sânge. Asemenea coincidenţe îi dau întotdeauna oricărui om nervos nu presimţiri, ci stări sufleteşti sumbre, şi aruncă o umbră de tristeţe pe toate gândurile lui.

Şi ale mele s-ar fi adumbrit imediat, dacă nu m-aş fi aflat aproape de Wildbad. Deodată, cum mergeam la pas, la deal, văd o trăsură coborând panta în goana cailor. Din nou s-ar putea întâmpla un accident, mă gândeam eu, mai ales că aici drumul e atât de îngust, încât cu greu pot trece două trăsuri una pe lângă alta. În clipa aceea, birjarul de la trăsura din faţă frână atât de brusc, încât caii se ridicară aproape în două picioare… Dar cât de uimit am fost când le-am zărit în trăsură pe mătuşa şi pe Aniela, care,

văzându-mă, începură să strige:

— El este! El e! Leon! Leon!

Într-o clipită am fost lângă ele. Mătuşa mi-a aruncat amândouă braţele pe după gât, repetând: „Slavă Ţie, Doamne!” şi gâfâia atât de tare, de parc-ar fi alergat de la Wildbad. Aniela mă apucase de mână şi nu-mi mai dădea drumul. Deodată, ţipă îngrozită:

— Eşti rănit!

Am înţeles despre ce-i vorba şi am răspuns imediat:

— Niciun pic! Nu eram acolo când s-a produs accidentul. M-am murdărit de sânge în trăsură, căci transportase răniţi mai înainte.

— Sigur? Sigur? întrebă mătuşa.

— Cât se poate de sigur.

— Ce tren era acela, care s-a ciocnit?

— Cel care mergea spre Zell am See.

— O, Doamne! În telegramă scria că cel de Viena! Cât p-aci să mor! O, Doamne, ce fericire! Slavă cerului! Slavă cerului!

Mătuşa începu să-şi şteargă sudoarea de pe frunte. Aniela era palidă ca hârtia. Abia acum dădu drumul mâinii mele şi întoarse capul, ca să nu observ că îi tremură buzele şi că are lacrimi în ochi.

— Nu eram decât noi două acasă, spuse mătuşa, căci Kromicki s-a dus cu nişte belgieni la Nassfeld. Vine gazda şi ne povesteşte de catastrofa de tren. Ştiam că te înapoiezi astăzi. Închipuieşte-ţi prin ce-am trecut! Am trimis gazda imediat după o trăsură. Anielka, mititica, cu sufletul ei bun, n-a vrut să mă lase singură… Prin ce clipe am trecut… Dar, uite, Dumnezeu e bun, n-a fost decât o spaimă… Ai văzut rănirii?

Le-am sărutat mâinile, după care am început să povestesc ce-am văzut la Lend-Gastein. Am aflat de la ele că în telegrama care sosise la Kurhaus stătea scris: „La

Lend-Gastein plin de răniţi şi morţi”. Din asta au dedus cu toţii că accidentul s-a produs pe linia Viena-Salzburg. Le-am povestit câte ceva, sărind de la una la alta, fiindcă în mintea mea nu era decât un singur gând plin de bucurie: „Aniela! N-a vrut să aştepte acasă până la întoarcerea mătuşii, ci a plecat cu ea, să mă caute”. O făcuse numai pentru mătuşa? Eram sigur că nu. Am văzut cu ochii mei cât era de speriată şi de tulburată, cum a sărit când a văzut sânge pe mâinile mele, cum i s-a luminat faţa de bucurie când a aflat că nu fusesem nici măcar martor la catastrofa; o vedeam că încă mai este emoţionată şi că-i vine să plângă de fericire. Cu siguranţă că ar izbucni în plâns dacă i-aş lua mâinile într-ale mele şi i-aş spune cât o iubesc. Nu cred că şi le-ar mai retrage. Când toate astea s-au limpezit în mintea mea, am avut certitudinea că aici e capătul chinului meu, că viaţa mea a ajuns la o cotitură şi că din clipa asta va începe o nouă epocă a existenţei mele. Nici nu mai încerc să descriu ce-am simţit şi ce bucurie îmi sălta pieptul. Din când în când îi aruncam câte o privire, în care încercam să concentrez toată dragostea mea uriaşă, iar ea îmi zâmbea. Am observat că este fără mănuşi şi fără nicio pelerină pe ea. Probabil că uitase de tot în spaima şi graba în care plecase. Fiindcă se lăsa răcoare, am acoperit-o cu haina mea. S-a cam codit, dar mătuşa i-a poruncit s-o ia.

Când am ajuns la vilă, doamna Celina m-a întâmpinat cu atâta efuziune şi căldură, de parcă în cazul morţii mele Aniela n-ar fi fost unica moştenitoare a averii familiei Płoszówski. Sunt amândouă nişte femei atât de fine şi de cumsecade, că poţi să cauţi cu lumânarea şi n-ai să mai găseşti altele ca ele. Nu pot să jur însă dacă Kromicki, când la înapoierea de la Nassfeld a aflat de cele întâmplate, n-a oftat în sinea lui şi nu s-a gândit că totuşi lumea şi-ar fi continuat cursul normal dacă s-ar fi terminat

cu neamul Płoszówski.

S-a întors obosit şi acru. Belgienii, pe care-i cunoscuse aici şi cu care se dusese la Nassfeld, erau nişte capitalişti de la Anvers. De câteva ori i-a făcut idioţi, pentru că se mulţumesc cu trei la sută beneficiu din capital. La despărţire mi-a spus, în sfârşit, că mâine trebuie să discute cu mine într-o problemă foarte importantă. Înainte, m-aş fi neliniştit. Acum ştiu că-mi va face nişte propuneri cu caracter financiar. L-aş fi chemat să discutăm acum, dar am preferat să rămân cu gândurile mele, cu fericirea mea; cu Aniela mea în inimă… I-am strâns mâna urându-i noapte bună, ca un om care iubeşte, şi ea mi-a răspuns cu o strângere de mână la fel de caldă. Eşti cu adevărat a mea?

16 iulie

Astăzi de dimineaţă de-abia terminasem să mă îmbrac când a venit mătuşa în camera mea şi mi-a spus fără niciun fel de introducere:

— Ştii, în lipsa ta, Kromicki mi-a propus să intru asociată în afacerile lui.

— Şi ce i-ai răspuns?

— L-am refuzat fără să stau pe gânduri. I-am spus aşa: „Dragul meu, din mila Domnului am destul, iar Leon, după moartea mea, va fi printre cei mai bogaţi oameni din ţară. De ce să mă lansez în nişte aventuri şi să-l mânii pe Dumnezeu? Dacă tu poţi să faci milioane cu afacerile tale, fă-le pentru tine; dacă ai să pierzi, de ce să pierd şi eu odată cu tine? Eu nu mă pricep la treburi de soiul ăsta şi n-am obiceiul să mă amestec în chestiuni despre care n-am habar”. N-am avut dreptate?

— Absolută.

— Tocmai voiam să discut cu tine şi-s bucuroasă că vezi lucrurile tot aşa. El s-a cam supărat că am numit afacerile lui aventuri, a încercat să-mi explice şansele de

viitor şi să-mi explice foarte pe larg toată povestea asta cu furnizările. Dacă-i aşa cum spune, atunci poate că, într-adevăr, o să facă milioane – ceea ce-i şi doresc. Însă l-am întrebat imediat: „Dacă-ţi merge atât de bine, de ce ai nevoie de asociat?” Mi-a spus că cu cât bagă mai mulţi bani, cu atât vor fi câştigurile mai mari, că acolo se rezolvă totul numai cu bani gheaţă şi că preferă să câştige familia decât străinii. I-am mulţumit pentru sentimentele lui faţă de familie, dar am repetat refuzul. Mi-am dat seama că-i părea foarte rău. A început să se plângă că la noi nimeni nu se pricepe la afaceri şi că toţi nu fac altceva decât să mănânce ce-au moştenit. Mi-a spus în faţă că ăsta-i un păcat faţă de societate, lucru care m-a enervat. „Dragul meu”, i-am spus, „eu am gospodărit cum m-am priceput, ca o femeie ce eram, dar n-am pierdut niciun sfanţ, ba chiar am mai sporit averea, iar despre păcatele faţă de societate, poate că altcineva o fi în măsură să vorbească, dar nu tu, care ai vândut moşia Gluchow. Ai vrut să auzi adevărul de la mine, poftim, l-ai auzit. Dacă n-ai fi vândut moşia, poate c-aş fi avut mai multă încredere în tine, dar aşa… Iar despre afacerile tale, nu numai că eu nu ştiu nimic, dar ele sunt obscure pentru toată lumea. De un singur lucru îmi dau seama, că dac-ar fi fost atât de înfloritoare precum spui, n-ai fi căutat acum asociaţi şi nu te-ar fi afectat atât refuzul meu. Cauţi asociaţi pentru că ai nevoie, dar n-ai fost complet sincer cu mine şi asta nu-mi place”.

— Şi el ce-a spus?

— Mi-a răspuns că, în primul rând, nu înţelege de ce cade asupra lui răspunderea pentru vânzarea Gluchöw-ului. Nu-i el cel care a dat moşia din mână, ci acela care, din lipsă de chibzuinţă, din indolenţă, incapacitate şi risipă, a făcut absolut necesară vânzarea ei. Când s-a măritat cu el, Aniela n-avea decât datorii. El a salvat atât cât nimeni altul n-ar fi reuşit să salveze şi în loc de

recunoştinţă, trebuie să suporte reproşuri şi… stai… cum a spus?… reproşuri patetice.

— Nu-i adevărat, am zis, Gluchöw putea fi salvat.

— Aşa i-am spus şi eu şi am adăugat că pentru Gluchöw i-aş fi împrumutat bani. „Ai fi putut”, zic, „înainte de a-l vinde, să-i scrii măcar un cuvânt Anielei, ca să discute cu mine şi, Dumnezeu mi-e martor, n-aş fi şovăit nicio clipă… Dar ăsta-i sistemul tău, să nu ştie nimeni nimic. Toţi am crezut în milioanele tale şi de aceea nu m-am oferit singură să salvez moşia”. El a început să râdă ironic., Anielka”, zice, „e prea mare cucoană şi o fiinţă prea eterică, pentru ca să se poată coborî până la lucruri atât de meschine, cum ar fi problemele băneşti, ori să intervină în favoarea soţului ei. De când suntem aici, am rugat-o de două ori să discute cu dumneata în problema asocierii şi m-a refuzat net. În ceea ce priveşte salvarea moşiei, e uşor să vorbim acum, când posibilitatea de a mă ajuta nu mai e actuală. Dacă e să judec după refuzul pe care mi Tai dat astăzi, am dreptul să cred că şi cu salvarea Gluchöw-ului ar fi fost la fel”.

Acum ascultam cu şi mai mare atenţie, căci aflasem cauza neînţelegerilor dintre el şi Aniela. Mătuşa continuă:

— Când am auzit una ca asta, i-am zis: „Vezi, băiete, cât de puţin sincer eşti. La început spuneai că-mi propui să mă asociez numai pentru că preferi să câştige familia şi nu nişte străini, iar acum se dovedeşte că tu eşti cel care are nevoie”. El – că, de altfel, e iute la minte – zice că în chestiunile de soiul ăsta avantajul este de ambele părţi şi că e de la sine înţeles că este interesat şi el să dispună de cât mai mulţi bani, căci aşa-i în afaceri: cu cât ai o bază mai largă, cu atât sunt mai sigure. „De altfel”, a adăugat el, „luând-o pe Aniela fără zestre, speram că pot conta pe ajutorul familiei, cel puţin în cazurile în care ajutorul este avantajos şi pentru cel care-l dă”. Era furios la culme şi a

explodat de-a binelea, când i-am spus că pe Aniela n-a luat-o chiar fără nimic, pentru că eu îi las o rentă viageră.

— I-ai spus?

— Bineînţeles. I-am spus tot ce-mi stătea pe inimă. I-am zis c-o iubesc pe Aniela ca pe propriul meu copil şi tocmai de aceea, ca s-o asigur, nu-i las un capital, ci o rentă. „Căci capitalul", zic, „ar putea nimeri în afacerile tale, care Dumnezeu ştie cum au să se sfârşească, în timp ce renta îi va asigura cel puţin posibilitatea unei vieţi îndestulate. Dacă o să aveţi copii, atunci copiii au să capete şi capital, dar abia după moartea Anielei. Iată, ăsta-i ajutorul de bază pe care vi-l dau, şi în afară de asta sunt gata să vă mai ajut oricând, în probleme mai mărunte".

— Cu asta aţi încheiat discuţia?

— Nu chiar. Îl vedeam că e foarte iritat. Îl supăra şi faptul că-i voi lăsa Anielei rentă şi nu capital, deducând de aici că n-am încredere în afacerile lui. La plecare mi-a spus că se va strădui să-şi găsească asociaţi printre străini, căci speră să afle la ei mai multă bunăvoinţă şi o mai bună înţelegere în afaceri. Am suportat cu calm toate reproşurile lui. Ieri s-a dus în excursie cu belgienii şi s-a întors nemulţumit. Bănuiesc că a vrut să-i atragă în afacerile lui şi n-a reuşit. Ştii, Leon, ce cred acum? Că stă prost de-şi caută atât de febril asociaţi. Dar e ceva care nu-mi dă pace: dacă e aşa cum cred, atunci simpla precauţie îmi porunceşte să nu intru în afacerile lui, însă o îndatorire şi mai simplă, de familie, îmi cere să-l ajut, fie şi numai pentru Aniela. De aceea am vrut să discut cu tine.

— Afacerile lui nu-s într-o stare chiar atât de disperată cum crezi dumneata, am răspuns.

Şi i-am relatat tot ce am aflat prin doctorul Chwastowski. i-am spus că eu am dedus de multă vreme, din comportamentul lui Kromicki, că are nevoie de bani şi că, în parte, acesta a fost motivul pentru care m-am dus la

Viena. Mătuşa era atât de încântată de perspicacitatea şi de tactul meu, încât, plimbându-se prin cameră, începu să poarte cu sine o discuţie, în cursul căreia repeta mormăind: „E genial în tot ce face…!” în cele din urmă, mi-a declarat că lasă toată problema în mâinile mele, să fac eu cum cred de cuviinţă.

Spunând acestea, coborî la parter, dar eu am mai rămas în cameră, căci voiam să revăd ce-am scris ieri în jurnal. Când am coborât după vreo jumătate de oră, am găsit toată lumea la masă, dar de cum mi-am aruncat o privire pe feţele lor, mi-am dat seama că iar a avut loc ceva neobişnuit. Aniela avea o mină speriată, doamna Celina, îndurerată, iar faţa mătuşii era roşie de furie. Numai Kromicki citea gazeta, chipurile, calm, dar era acru şi arăta atât de prost, de parcă s-ar fi sculat după o boală îndelungată.

— Ştii, începu mătuşa arătând spre Aniela, ce mi-a declarat deşteaptă asta în loc de bună dimineaţa?

— Nu ştiu, am răspuns aşezându-mă la masă.

— Nici mai mult nici mai puţin decât că peste două săptămâni, dacă o să le permită sănătatea Celinei, se mută undeva la Odessa ori chiar şi mai departe.

Dacă în momentul acela trăsnetul ar fi lovit masa din senin, n-aş fi fost mai uimit şi mai speriat. În prima clipă mi-a îngheţat inima în mine.

M-am uitat la Aniela, care s-a înroşit, ca prinsă asupra unei fapte nedemne şi, în cele din urmă, am început să întreb cum, unde, de ce.

— „Că-mi dau bătaie de cap la Płoszów”, înţelegi, spunea mătuşa imitând-o pe Aniela, „nu vor să-mi mai fie povară” – ce suflete mărinimoase! Probabil se gândesc că nu-mi doresc altceva decât singurătatea, că atunci când tu ai să pleci pe undeva şi eu o să rămân la bătrâneţe singură, între patru pereţi, la Płoszów, o să-mi fie mai bine

şi mai vesel... S-au consfatuit toată noaptea în loc să doarmă!

Mătuşa se înfuria din ce în ce mai tare şi, întorcându-se spre Kromicki, îl întrebă:

— Tu ai prezidat consfătuirea?

— Câtuşi de puţin, răspunse Kromicki, nici nu m-au chemat, dar, deoarece presupun că doamna, soţia mea, a hotărât să se mute şi ca să fie mai aproape de mine, trebuie să-i fiu recunoscător pentru această hotărâre.

— Nu-i decât un proiect... articulă Aniela cu greu.

Uitând de orice precauţie, o priveam insistent, dar ea nu îndrăznea să ridice ochii, ceea ce îmi întărea şi mai mult convingerea că eu sunt cel din cauza căruia s-a luat o asemenea hotărâre. N-am cuvinte să descriu ce-am simţit în clipele acelea, ce durere de moarte mi-a invadat inima. Aniela ştia prea bine că nu trăiesc decât pentru ea, că exist numai prin ea, că toate gândurile mele sunt numai şi numai la ea, că toate acţiunile mele o au numai pe ea în vedere, că ea este pentru mine viaţa sau moartea şi, cu toate acestea, a hotărât cu mult calm să plece. Nici nu s-a gândit ce-o să se întâmple cu mine, dac-o să mor ori dac-o să mă dau cu capul de pereţi. Asemenea lucruri nu se iau în consideraţie. O să fie mai liniştită, nimeni n-o să se mai perpelească sub ochii ei ca un cărăbuş înfipt într-un ac de gămălie, nimeni n-o să-i mai sărute picioarele, să-i tulbure conştiinţa ei virtuoasă – de altceva n-are nevoie. La ce bun să mai şovăie, dacă poate să-şi cumpere o linişte excepţională, pe un preţ atât de mic, cum ar fi tăierea beregatei cuiva?

Acestea şi alte gânduri asemănătoare îmi treceau cu miile prin cap, în timp ce în gură simţeam otravă. Eşti şi vei rămâne virtuoasă, îi spuneam în gând, numai pentru că n-ai inimă. Dac-ai avea un câine atât de devotat cum îţi sunt eu, şi tot te-ai purta mai bine cu el. N-ai făcut

niciodată nicio concesie faţă de mine, nu mi-ai arătat nicio scânteie de milă, n-ai recunoscut niciodată că ai simţit ceva pentru mine. Dar mi-ai răpit întotdeauna tot ce-mi puteai răpi. Dac-ai putea, mi-ai lua şi posibilitatea de a te privi, chiar dac-ai fi absolut sigură că, din cauza asta, ochii mei au să se stingă o dată pentru totdeauna, în sfârşit, acum te înţeleg bine, acum ştiu că neînduplecarea ta este atât de mare, tocmai pentru că ai un suflet mărunt. Eşti o femeie uscată şi rece, iar puritatea ta nu-i nimic altceva decât un egoism exacerbat, care n-are nevoie decât de linişte, şi pentru liniştea ta eşti gata să sacrifici totul.

Cât a durat masa, n-am scos o vorbă. Apoi m-am retras în camera mea şi m-am apucat cu mâinile de cap, încercând cu mintea mea îndurerată şi obosită să pătrund ceea ce s-a întâmplat. Dar gândurile continuau să-mi fie la fel de pline de amărăciune. Femeile cu suflet mic rămân adesea ferme pe poziţie tocmai datorită unei înţelegeri banale şi sentenţioase a virtuţii. Vor, în primul rând, să aibă puse la punct catastifele lor de socoteli, ca orice băcan. Se tem de dragoste, cum se teme băcanul de tulburările de stradă, de război, de cuvintele mari ale capetelor exaltate, de gândurile nebuneşti, de planurile nebuneşti şi înaripate. În primul rând, linişte, căci numai în linişte merg bine afacerile adevărate, pozitive. Ceea ce depăşeşte dimensiunile obişnuite, calculate şi banale ale vieţii este rău şi demn de tot dispreţul oamenilor chibzuiţi. Virtutea are şi ea culmile şi abisurile ei, dar are şi şesuri de o banalitate fără seamăn. Încercam să răspund la o întrebare nespus de dureroasă: oare Aniela face parte dintre femeile acelea banal-virtuoase, care vor să aibă viaţa ordonată negustoreşte şi de aceea nu acceptă dragostea, pentru că este o dimensiune care depăşeşte inimile şi minţile lor? Scrutam trecutul ca să caut dovezi. Cine ştie, îmi spuneam, dacă acel cod simplu după care se

conduce, care mă dezarmează şi mă apasă, nu se bazează tocmai pe un asemenea fundament? De multe ori avusesem impresia că este o fire cu adevărat deosebită, diferită de toate celelalte femei, inaccesibilă ca vârfurile înzăpezite ale Alpilor, pentru că n-are povârnişuri şi pentru că se ridică dreaptă spre cer. Dar iată că piscul acesta consideră ca pe ceva absolut normal ca papucii soţului să-i întineze zăpada imaculată. Cum să-mi explic asta? De câte ori mintea îmi este cuprinsă de asemenea gânduri, de atâtea ori simt că sunt aproape de nebunie, clocoteşte în mine o asemenea turbare, că-mi vine să răstorn, să calc în picioare şi să scuip formele acestea oribile de viaţă şi să azvârl în haos lumea întreagă, să şterg de pe suprafaţa ei orice suflare. Întorcându-mă de la Viena, îmi construiam în gând un palat celest, în care urma s-o iubesc pe Aniela cu dragostea cu care Dante a iubit-o pe Beatrice; îl construiam din suferinţa prin care, trecând, iubirea mea se purificase ca în foc, din renunţări şi jertfe, numai ca în vreun fel oarecare, abstract, ori pur şi simplu îngeresc să-i aparţin şi să simt că-mi aparţine. Acum îmi dau seama că nici măcar n-are rost să-i vorbesc despre asta, fiindcă nu-i în stare să înţeleagă şi nici nu merită s-o ridic până pe acele culmi, căci nu-i de ea, n-o să poată respira. E posibil ca în adâncul inimii să fie de acord ca eu s-o iubesc şi să sufăr – asta flatează întotdeauna orgoliul – dar n-o să fie de acord cu niciun fel de pact, cu niciun fel de legătură, nici cea mai spiritualizată, cu niciun fel de apartenenţă fie ca şi dantescă, pentru că nu mă poate înţelege. Ea nu înţelege decât un singur fel de dăruire şi o singură lege – aceea pe care i-o stabileşte halatul de casă al soţului ei; sufletul ei nu-i capabil să se ridice deasupra banalei contabilităţi a căsniciei.

M-a cuprins un regret imens şi sincer, că n-am fost în trenul acela care a deraiat. Asta decurgea şi din revolta pe

care o simţeam faţă de cruzimea Anielei şi din faptul că-mi epuizasem peste măsură forţele, atât fizice, cât şi psihice. Moartea îmi apărea acum aşa cum i se pare odihna unuia care a stat de veghe câteva nopţi lângă o fiinţă iubită, bolnavă. În plus, mă gândeam că poate, dacă m-ar fi adus rănit de la Gastein, ar fi reuşit s-o mişte ceva şi pe femeia asta. Chiar şi acum nu-mi doresc decât s-o văd emoţionată din cauza mea. Dar, gândindu-mă la asta, mi-am adus aminte de ea ieri, cum a plecat cu mătuşa să mă caute, mi-am amintit de spaima şi apoi de bucuria ei, de ochii înlăcrimaţi, de părul ei în dezordine – şi o dragoste nemăsurată, de o sută de ori mai reală decât toate gândurile şi raţionamentele, a pus stăpânire pe mine. A fost ca un reflex violent al inimii, de moment, căci după aceea a început iarăşi să se reverse otrava îndoielii. Tot ceea ce am văzut la ea ieri, în trăsură, putea fi explicat şi altfel…

Cine ştie dacă persoana mea sau a mătuşii juca aici rolul principal? De altfel, femeile simţitoare au întotdeauna la dispoziţie un adevărat capital de compasiune chiar şi pentru străini, darămite pentru rude, mai ales când catastrofa cade pe neaşteptate! De ce n-ar fi putut şi Aniela să fie îngrozită de vestea morţii mele şi să se bucure că mă vede viu? Dacă în locul ei ar fi fost lângă mătuşa doamna Sniatyńska spre exemplu, probabil că tot aşa s-ar fi speriat şi apoi s-ar fi bucurat şi ar fi alergat tot aşa; fără mănuşi şi cu părul în dezordine, fără pălărie pe cap. Cred că, în privinţa asta, n-am de ce să-mi fac iluzii. Aniela ştia prea bine că mutarea ei constituie pentru mine o catastrofă cu mult mai mare şi mai periculoasă decât dacă mi-aş fi spart capul în tren sau dacă mi-aş fi pierdut o mână sau un picior – şi, totuşi, n-a şovăit nicio clipă. Ştiam precis că-i ideea ei. Să fie mai aproape de bărbat, iar ce s-o întâmpla cu mine, asta n-are importanţă.

Din nou am simţit că pălesc de furie, de ură şi revoltă, că nu mă mai desparte decât un pas de nebunie., Aşteaptă!” îmi spuneam apăsându-mi tâmplele, „aşteaptă! … Poate că nu vrea să plece decât pentru că te iubeşte şi simte că n-are să-ţi mai poată rezista multă vreme!” Ah, da, erau în mine şi asemenea gânduri, dar, negăsind un teren propice în clipa aceea, au pierit ca seminţele căzute pe piatră, trezind doar o ironie disperată. Îmi sfâşiam literalmente singur inima. Da, îmi spuneam că e o iubire asemănătoare milei care-i face pe unii să tragă perna de sub cap celui în agonie, ca să nu mai horcăie atât de tare şi să se chinuiască mai puţin. Eu mă voi chinui mai puţin, în schimb lui Kromieki îi va fi mai uşor să-şi viziteze soţia şi să-i aducă bucuria pe care această fiinţă eterică s-a obişnuit s-o aştepte de la soţul ei.

În clipele astea o uram pe Aniela. Pentru prima dată în viaţă m-am gândit că ar fi preferabil să-l iubească pe Kromicki – mi-ar fi mai puţin silă de ea.

Furia şi aversiunea îmi luau minţile. Ştiam un singur lucru: că dacă n-am să fac ceva, dacă n-am să-i încurc planurile, dacă n-am să mă răzbun pe ea în vreun fel oarecare, atunci se va întâmpla ceva îngrozitor cu mine. Sub presiunea acestui gând, m-am sculat ca atins de un fier roşu, mi-am luat pălăria şi am ieşit să-l caut pe Kromicki.

Nu era nici în casă, nici în grădină. M-am dus la Wandelbahn, apoi la bibliotecă – nu era nicăieri. M-am oprit o clipă pe podul de la cascade, gândindu-mă unde l-aş putea găsi. Vântul sufla dinspre cascade şi-mi arunca în faţă nori de pulbere de apă. Mă uşura, îmi făcea plăcere. Mi-am scos pălăria şi mi-am lăsat capul în bătaia pulberii aceleia răcoroase: în câteva clipe, aveam părul ud. Răceala apei îmi producea o plăcere animalică. M-am trezit. Nu îmi mai doream altceva decât să-i încurc Anielei planurile, îi

spuneam în gând: „N-ai să pleci nicăieri, iar eu mă voi purta cu tine ca un om care te-a plătit”. Acum îmi erau clare şi mijloacele prin care puteam să-mi ating scopul şi nu mă mai temeam că aş putea să comit vreo prostie dacă discut cu Kromicki. Eram complet stăpân pe mine din acest punct de vedere.

L-am găsit pe Kromicki citind gazeta în faţa hotelului Straubinger. Când mă zări, lăsă să-i cadă monoclul de la ochi şi spuse:

— Tocmai voiam să vin la tine.

— Hai spre Kaiserweg.

Şi am pornit.

Fără să mai aştept ca el să înceapă primul, am trecut direct la subiect.

— Mi-a spus mătuşa, am zis, de discuţia voastră de ieri.

— Îmi pare rău că a avut loc, răspunse Kromicki.

— Pentru că niciunul, nici celălalt, n-aţi vorbit cu calm, aşa cum se discută în afaceri. Îmi dai voie, dragul meu, să fiu absolut deschis cu tine. Tu n-o cunoşti pe mătuşa. E cea mai cumsecade femeie din lume, dar are o slăbiciune, de altfel, foarte normală. Deoarece are o minte ageră, îi place să arate că o are şi de aceea tot ceea ce i se prezintă de către alţii priveşte cu o neîncredere uneori chiar niţel cam exagerată. Din cauza asta, cel mai adesea la început, refuză totul. Bătrânul Chwastowski ar putea să-ţi spună câte ceva în privinţa asta. Trebuie să-i laşi timp de gândire şi, mai presus de orice, să n-o iriţi, căci atunci se încăpăţânează. Iar tu n-ai ştiut să eviţi asta.

— Dar… cu ce-am iritat-o? Toate ca toate, dar eu cred că ştiu să discut despre afaceri.

— Ai făcut rău spunând că ai luat-o pe Aniela fără zestre. Şi acum mai e supărată din cauza asta.

— I-am spus numai atunci când a început să-mi

reproşeze că am vândut moşia. De altfel, n-am spus decât adevărul. Gluchow era atât de ipotecat, că Anielei nu-i mai revenea nimic.

— În fond, de ce-ai vândut nenorocita aia de moşie?

— Pentru că în felul acesta am putut să obţin bunăvoinţa cuiva de care depindea toată viitoarea mea avere, deci soarta mea. Când n-ai de ales, faci ceea ce trebuie, nu-i aşa? în afară de asta, mi-au plătit bine.

— Să lăsăm asta. Pe tanti au jignit-o cuvintele tale, cu atât mai mult, cu cât ea se gândeşte la viitorul Anielei.

— Se gândeşte să-i lase rentă.

— Află de la mine, în secret, că nici vorbă de aşa ceva. Ştiu ce ţi-a spus ieri, dar a spus aşa tocmai pentru că ai înfuriat-o. Voia să-ţi dea a înţelege că n-are încredere în calităţile tale de om de afaceri.

Dar nici gând. Cu mine a discutat de mai multe ori, şi eu, ca viitor moştenitor al ei, ştiu mai bine ce intenţionează…

Kromicki m-a privit atent.

— Tu, ca viitor moştenitor, vei pierde prin asta.

— Aşa-i, am spus, însă ştii, eu n-am să reuşesc niciodată să cheltuiesc nici propriile mele venituri, de aceea pot vorbi complet detaşat în problema asta. Tu, ca om de afaceri, probabil că te miri. Dacă nu-ţi poţi explica altfel atitudinea mea, consideră-mă un original. Sunt şi din aceştia pe lume. Deci, te previn că, în primul rând, nu mă gândesc să limitez cumva dărnicia mătuşii, iar, în al doilea rând, ştiu cu siguranţă că vrea să-i lase Anielei nu o rentă, ci o sumă de bani. Bineînţeles că influenţa pe care o am asupra mătuşii ar putea juca un rol important în privinţa asta, dar îţi spun, dacă vrei să mă crezi, bine, dacă nu, iar bine, o voi folosi mai degrabă în favoarea, decât în detrimentul tău.

Kromicki îmi strânse mâna cu putere. Făcând gestul

acesta, braţele lui aveau mişcarea unei marionete. Îmi era tare silă de el. Presupun că mă considera mai curând prost decât original, însă credea în mine şi asta mă interesa mai presus de orice. De altfel, avea şi de ce să mă creadă, fiindcă în clipa aceea hotărâsem să-i dau Anielei o sumă de bani, şi nu rentă.

Simţeam că Kromicki abia se abţine să mă întrebe cât şi când. Înţelegea însă că ar fi prea lipsit de delicateţe, aşa că tăcu, prefăcându-se mişcat, în timp ce eu am continuat:

— Să nu uitaţi însă: trebuie să ştiţi să vă purtaţi cu ea. Că are de gând s-o înzestreze pe Aniela, pentru asta sunt gata să-ţi jur, dar în fond, până nu-ţi pune banii pe masă şi tu nu-i iei, totul depinde de voinţa, ba chiar şi de capriciile ei. Iar voi? Cum vă purtaţi voi în timpul ăsta? Ieri ai enervat-o tu, astăzi Aniela, şi încă rău de tot! Ca viitor moştenitor ar trebui să mă bucur şi nu să vă atrag atenţia şi totuşi, precum vezi, o fac. Pe tanti a supărat-o foarte tare planul Anielei cu mutarea. Ţi s-a adresat ţie, chipurile, furioasă, dar cu speranţa în suflet, c-ai să fii de partea ci, dar tu ai aprobat ideea cucoanelor…

— Dragul meu, spuse Kromicki şi-mi strânse din nou mâna, am să-ţi spun sincer: dacă am aprobat, chipurile, ideea lor, am făcut-o oarecum şi în ciuda mătuşii. De fapt, este un proiect ireal. Ce n-am putut eu să sufăr niciodată a fost exaltarea şi cucoanele astea ale mele sunt exaltate în cel mai înalt grad. Tot timpul au impresia că profită prea mult de ospitalitatea voastră, că nu pot să stea la nesfârşit la Płoszów *et caetera*. Sunt sătul până peste cap. Iată cum stau lucrurile: în Turcheslan nu le pot lua cu mine, iar dacă eu sunt plecat acolo, pentru mine-i acelaşi lucru dacă Aniela locuieşte la Odessa ori la Varşovia. Când mă voi retrage din afaceri, şi sper s-o fac cu o avere mai mult decât respectabilă, atunci bineînţeles că am să mă aşez

undeva, în mod corespunzător. Asta se va întâmpla cel târziu peste un an. Chiar şi pentru cedarea locului în afaceri voi putea câştiga ceva... Natural, dacă n-ar fi fost Płoszówul, ar fi trebuit să mă gândesc la o locuinţă provizorie pentru ele, dar, de vreme ce mătuşa le oferă găzduire şi doreşte sincer ca ele să locuiască acolo, ar fi o prostie să le caut adăpost în altă parte. Soacră-mea e pe picioare abia de câteva săptămâni. Cine ştie ce-o să fie mai târziu, iar dac-o să fie rău, atunci totul ar cădea pe umerii Anielei, care-i o femeie tânără şi fără experienţă. Eu acum în niciun caz nu pot să rămân cu ele. Şi aici stau ca pe jăratic şi, de vreme ce vorbim deschis, am să-ţi spun că numai speranţa de a te atrage pe tine ori pe mătuşa ca asociaţi m-a ţinut aici atât de mult. Acum ţi-am spus tot ce aveam pe inimă. Răspunde-mi: pot conta cumva pe bunăvoinţa voastră?

Am răsuflat adânc.

Planul Anielei fusese răsturnat.

Eram foarte bucuros, rezolvasem aşa cum voisem. În plus, cu toate că dragostea mea pentru Aniela semăna acum cu o ură profundă – ura aceasta, care constituia în prezent unicul suport al existenţei mele, trebuia, ca şi iubirea, alimentată. Iar hrana putea fi numai prezenţa Anielei. Din cuvintele lui Kromicki am dedus că dintr-o singură lovitură pot obţine şi asta şi ceea ce reprezenta cea mai fierbinte dorinţă a mea: să scap de el pentru o perioadă nedeterminată. Nu mi-am trădat însă bucuria, considerând că ar fi mai bine dacă Kromicki va trebui să se roage un pic de noi. În scopul acesta, am zis:

— Nu-ţi pot promite nimic. Prezintă-mi mai întâi starea în care se află afacerile tale.

Kromicki începu să vorbească şi o făcea cu mult zel, ceea ce dovedea că asta era tema lui preferată în discuţii. Se oprea la fiecare câţiva paşi şi, ori mă apuca de câte un

nasture, ori mă ţintuia la un perete de stâncă. Când spunea ceva, care i se părea foarte convingător, îşi punea monoclul cu o nemaipomenită iuţeală şi mă privea, vrând să vadă ce impresie mi-a făcut. Toate astea, împreună cu vocea lui dogită, scârţâită şi cu veşnicul „Ai? Ai?” îmi erau tare nesuferite, însă trebuie să recunosc că nu minţea. Spunea cam tot ceea ce citisem în scrisoarea tânărului Chwastowski. Problema era următoarea: băgase capitaluri enorme în livrări, câştigul putea fi mare, cu atât mai mult, cu cât Kromicki obţinuse în exclusivitate dreptul la anumite livrări. Pericolul afacerii consta în faptul că acest capital care era vărsat acum se returna abia după ce trecea prin toată procedura birocratică, adică destul de încet; în al doilea rând, Kromicki avea de-a face cu diferiţi furnizori, interesaţi să-i dea material cât mai prost şi toată răspunderea cădea asupra lui. În privinţa asta se lăsa cumva în voia intendenţilor, care erau împuterniciţi să primească numai marfa de bună calitate. Din pricina asta însă, pe Kromicki îl păşteau pericole destul de mari.

După ce i-am ascultat relatarea, care a durat vreo oră, am spus:

— Dragul meu, aşa cum stau lucrurile, nici eu, nici mătuşa nu putem fi asociaţii tăi…

Kromicki păli.

— Spune-mi, de ce?

— Pentru că, dacă – fie şi cu toate prevederile tale – vei fi implicat într-un proces, noi nu vrem să ne apară numele.

— Dac-o iei aşa, n-ar mai trebui să ne apucăm de nicio afacere.

— Noi n-avem nici cea mai mică intenţie s-o facem. Voiai ca noi să intrăm ca asociaţi. Spune-mi, cu cât capital?

— Ce să mai discutăm… Dac-aţi fi putut să băgaţi vreo şaptezeci şi cinci de mii de ruble…

— Nu, nu intrăm asociaţi şi nu ne simţim deloc datori s-o facem. Însă, deoarece eşti, sau mai degrabă ai devenit rudă cu noi, vreau să te ajut. Pe scurt: îţi împrumut cei şaptezeci şi cinci de mii de ruble pe o simplă cambie.

Kromicki s-a oprit şi a început să mă privească clipind din ochi, ca un om căruia i se pare că visează. Dar consternarea lui n-a durat decât câteva clipe. Probabil s-a gândit că nu-i strategic să manifeste o bucurie prea mare. Precauţia lui negustorească faţă de mine, pe cât de inutilă, pe atât de caraghioasă, şi-a spus imediat cuvântul.

— Îţi mulţumesc. Cu ce dobândă?

— Despre asta o să vorbim acasă. Acum trebuie să mă întorc. Vreau să discut cu mătuşa.

Mi-am luat imediat rămas-bun de la el. În timp ce mă înapoiam, mă gândeam dacă lui Kromicki n-o să i se pară prea ciudată purtarea mea şi dacă n-o să bănuiască ceva. Dar era o temere zadarnică. În majoritatea cazurilor, soţii sunt orbi nu atât din dragostea ce-o poartă soţiilor lor, cât din orgoliu. În plus, privindu-se de pe poziţia lui negustorească-pozitivă, Kromicki ne consideră pe mine şi pe mătuşa mea drept nişte oameni cu capul în nori, care n-au nici cea mai sumară idee despre afaceri, însă pătrunşi până în măduva oaselor de principii învechite, printre care şi solidaritatea de neam. Este, într-adevăr, din multe puncte de vedere, un tip cu totul diferit de noi şi, din cauza asta, chiar fără să vrem, îl considerăm un intrus.

Întorcându-mă la vilă, am întâlnit-o pe Aniela în curte, cumpărând fragi de la o ţărancă din partea locului. Când am trecut pe lângă ea, i-am spus aspru:

— N-ai să te muţi pentru că nu vreau eu.

Şi am plecat mai departe.

La prânz a început din nou discuţia despre mutare. De data aceasta a luat Kromicki cuvântul şi, vorbind despre planul doamnelor, ridica din umeri zâmbind,

tratându-l ca pe o copilărie, de care un om cu scaun la cap nu poate decât să râdă. Spunând astea n-a ştiut să fie prea delicat nici cu soţia, nici cu soacra, căci în genere nu-i un om prea fin. Eu n-am scos nicio vorbă, stăteam rezervat, ca unul pe care problema nu-l priveşte decât pe departe. Am observat însă că Aniela îşi dă perfect de bine seama că soţul ei cântă ca un minavet pe melodia dată de mine. Vedeam că se ruşinează pentru el şi că ea însăşi se simte profund umilită. Îi purtam atâta pică, încât îmi plăcea s-o văd suferind.

Totuşi, am fost serios rănit. Nu pot încă să mă liniştesc şi nici s-o iert pe Aniela. Dacă la înapoierea de la Viena n-aş fi născocit pactul acela, dacă n-aş fi sacrificat atâta din dorinţele, patimile, din senzualitatea mea, din firea mea, nu m-aş simţi poate aşa de profund dezamăgit. A dat dovadă de mare cruzime. Tocmai atunci când mă hotărâsem din dragoste să mă transform fundamental şi când mă ridicasem pe anumite culmi, pe care nu mai fusesem niciodată, dar o făceam din dorinţa de a fi lângă ea, atunci ea, fără nicio consideraţie, fără nicio milă, a vrut să mă împingă în abisul disperării, indiferentă la ceea ce s-ar fi întâmplat cu mine… Gândul acesta îmi otrăveşte bucuria că în curând Kromicki va pleca, iar ea va rămâne. Viitorul va trebui să aducă o rezolvare, dar acum sunt prea ostenit ca să presupun care va fi aceea. Una dintre cele mai simple ar fi să mă îmbolnăvesc la cap. Poate c-o să vină şi asta cu vremea, căci în timpul zilei mă chinuiesc, iar noaptea, neputând să dorm, scriu. Fumez enorm de multe ţigări de foi, până simt că ameţesc şi, de regulă, stau treaz până în zori.

30 iulie

N-am mai scris de două săptămâni. Am fost cu Kromicki la Viena pentru întocmirea formelor de împrumut, apoi ne-am întors, şi el a mai stat trei zile. În

timpul acesta am avut dureri de cap foarte puternice, aşa că iarăşi n-am scris. Tratamentul doamnei

Cetina s-a terminat de o săptămână, însă mai rămânem la Gastein, pentru că la şes este pretutindeni o caniculă nemaipomenită. Plecarea lui Kromicki a adus uşurare tuturor: mie, doamnei Celina – pe care prezenţa lui o enervează în asemenea hal, că dacă n-ar fi ginerele ei nu l-ar suporta deloc –, mătuşii şi poate chiar şi Anielei. Ea nu-l poate ierta că m-a atras în afacerile lui; iar el, fără să bănuiască cum că între mine şi soţia lui ar exista şi altceva în afara relaţiilor de familie, n-a făcut un secret din împrumut. Aniela s-a împotrivit din răsputeri, bineînţeles fără să-i spună nimic despre noi, poate şi de teamă să nu-şi piardă şi bruma de iluzii pe care o mai are în legătură cu el, dacă ştiind care e situaţia, ar fi lăsat-o să locuiască mai departe la noi. Cred că din momentul vânzării Gluchöwului, nici ea, nici doamna Celina nu mai au pic de încredere în el, dar nu se trădează una faţă de cealaltă. Poate că în adâncul sufletului lor îl consideră chiar mai rău decât este în realitate.

După părerea mea, Kromicki este tipul parvenitului spiritual, cu o fire uscată, incapabilă în egală măsură de sentimente delicate şi de gânduri subtile. N-are nici urmă de măreţie, nu-i niciun suflet nobil, nu-i nici sensibil, nici profund – ci un om banal în adevăratul înţeles al cuvântului şi cumsecade. Trăsăturile astea îi sunt condiţionate de un anumit pedantism înnăscut, care se îmbină în el în mod ciudat cu o nevroză a banului, care nu-i altceva decât o fantezie denaturată şi canalizată în această direcţie.

În general, îl urăsc şi-l dispreţuiesc nespus de mult. Mi-e silă când îl văd cu monoclul lui, cu ochii oblici, cu picioarele lungi, cu faţa galbenă şi spână. Şi aşa mă minunez că sunt în stare să emit o apreciere atât de

obiectivă despre el. Sper că, dacă n-o să dea faliment, n-o să pierd nici eu banii împrumutaţi. Dar aici pot să scriu cu toată sinceritatea: aş prefera să-şi piardă banii, mintea, viaţa şi să dispară o dată pentru totdeauna.

Sunt bolnav. Pe Aniela am văzut-o foarte puţin în ultimele zile. Într-o anumită măsură, m-au ţinut în cameră durerile de cap, dar m-am abţinut şi în mod deliberat să dau ochii cu ea, ca s-o fac să înţeleagă supărarea şi resentimentul meu. Mă costă scump hotărârea asta, fiindcă ochii mei au nevoie de ea ca de lumină. Am mai notat odată în jurnal că Aniela, cu toată neînduplecarea caracterului său, este de fapt o fire sperioasă, care nu suportă ca cineva să fie supărat pe ea, se teme şi se străduieşte să aplaneze orice conflict. Atunci este tăcută, blândă, te priveşte în ochi ca un copil căruia i-e frică de pedeapsă.

Asta m-a emoţionat în cel mai înalt grad întotdeauna şi mă bucuram hrănindu-mă cu iluzia că dac-aş deschide braţele, ea s-ar arunca la pieptul meu şi se va lipi cu capul de el, fie şi numai pentru a dobândi împăcarea. Nu-s în stare să mă lecuiesc de genul ăsta de iluzii, deşi ştiu că realitatea le spulberă. Chiar şi acum mocneşte în inima mea speranţa că atunci când, în cele din urmă, o să ne cerem iertare unul altuia, are să se întâmple ceva, ea are să mai cedeze, are să-mi fie mai apropiată. Pe de altă parte, chiar şi în iritarea asta a amândurora văd o recunoaştere involuntară, acordul ei fără voie la dreptul meu de a o iubi, căci dacă recunoaşte supărarea ce decurge din dragoste, trebuie să recunoască şi dragostea însăşi. Astea-s nişte concluzii fragile ca visul, fără consistenţă şi fără viaţă, dar prin ele mă salvez de la apatie totală, prin ele trăiesc.

2 august

Am primit o nouă scrisoare de la Klara. Cred că

bănuieşte ceva, pentru că este atâta compasiune în cuvintele ei, de parc-ar şti cât îmi e de greu. Nu ştiu şi nici nu vreau să aflu dacă mă iubeşte ca o soră sau altfel, însă simt că mă iubeşte mult. l-am răspuns cu toată căldura de care este în stare un om nefericit, când se adresează singurei fiinţe care-l compătimeşte. Klara pleacă acum la Berlin, iar la începutul iernii vine la Varşovia. Mă cheamă la ea fie şi pentru câteva zile. N-am să mă duc, nu mă pot rupe de chinul meu, dar îmi va face plăcere s-o văd la Varşovia.

Cu Aniela discut numai strictul necesar, ca să nu atragem atenţia bârfelor asupra supărării dintre noi. Când rămânem singuri, tăcem amândoi. De câteva ori am văzut că vrea să spună ceva, însă timiditatea îi închide gura. Eu n-am de spus decât un singur cuvânt: „Iubesc", care este atât de inexpresiv faţă de ceea ce simt, încât aproape că nu spune nimic. Căci acum, iubirea mea e plină de tristeţe. Mă apasă în permanenţă gândul că secretul fermităţii ei constă în faptul că are o inimă mică. Acum, când analizez totul cu mai mult calm, revin la convingerea că poate nutreşte vreun sentiment faţă de mine, împletit din recunoştinţă, milă şi amintiri, dar e un sentiment lipsit de forţă activă, incapabil de ceva, chiar şi de a-şi mărturisi existenţa. Ea n-are niciun fel de respect pentru sine, se consideră o fiinţă rea, se ruşinează şi se leapădă de sine, iar sentimentul ei, în comparaţie cu al meu, este ca un grăunte de muştar alături de Alpii care ne înconjoară. Te poţi aştepta de la ea ca mai degrabă să facă totul pentru atenuarea, decât pentru înflăcărarea sentimentelor. Eu nu mă mai aştept la nimic din partea ei şi mi-e tare greu cu convingerea asta!

4 august

O vreme am nutrit în adâncul inimii speranţa că, înfuriată pe soţul ei, Aniela va veni într-o zi la mine şi-mi

va spune: „Dacă tot m-ai plătit, ia-mă!” Altă iluzie deşartă! Poate că ar proceda aşa multe femei cu capetele înfierbântate, hrănite cu romane franţuzeşti; cu siguranţă că ar proceda aşa oricare femeie care ar nutri dorinţa ascunsă de a se arunca în braţele iubitului şi ar avea nevoie de o justificare. Dar Aniela, nu! Nu poate s-o facă! Iar dacă mi-a trecut un asemenea gând prin minte, e pentru că şi eu m-am hrănit multă vreme cu lectura acelor pseudodrame feminine, în care predomină dorinţa năvalnică de aventură. Pe Aniela ar fi putut-o împinge spre mine doar inima ei, şi nu o tragedie artificială, frazele goale ori patosul fals. Deci, nici gând să se întâmple aşa ceva.

E o tragedie să iubeşti pe soţia altuia cu adevărat şi profund, chiar dacă ar fi nevasta celui mai banal şi mai derizoriu dintre oameni. Însă e un ghinion cu totul neobişnuit să iubeşti o femeie virtuoasă. În raporturile dintre mine şi Aniela există ceva de care n-am mai auzit şi n-am citit niciodată: imposibilitatea de a te rupe, de a termina. Deznodământul, indiferent dacă-i o catastrofă sau o încununare a dorinţelor, reprezintă întotdeauna ceva, la noi însă, e un cerc vicios. Dacă ea va rămâne aşa cum este, iar eu nu voi înceta s-o iubesc, va fi un chin continuu şi nimic mai mult. Şi mă duce la disperare certitudinea că ea va rezista, şi eu la fel.

Pe ea, dacă realmente are un suflet mic, nici n-o costă prea mult, nici nu suferă prea mult. Eu doresc uneori din tot sufletul să mă eliberez de jugul acesta, dar nu pot. Îmi spun de multe ori că trebuie şi adesea chiar încerc să mă conving şi fac eforturi în direcţia asta, aşa cum se zbate un om care se îneacă; câteodată am impresia că am realizat ceva, dar e suficient s-o văd pe fereastră, s-o cuprind din priviri, că am un şoc, ca şi cum mi s-ar înfăţişă brusc în faţa ochilor abisul nemăsurat al sentimentului

meu, exact aşa cum apare noaptea, pe furtună, adâncul cerului, când e spintecat de-un fulger.

Oh, ce chin, să ai de-a face cu virtutea neînduplecată şi rece ca litera legii!

Dar chiar dacă Aniela n-ar avea inimă deloc, tot aş iubi-o, aşa cum mi-aş iubi unicul copil, chiar dac-ar fi infirm.

Numai că atunci eşti mai milos şi suferi mai mult.

5 *august*

Ce măsură derizorie şi minoră e raţiunea, când e vorba să măsori cu ea lucruri fie prea mari, fie geniale ori înfricoşătoare. Raţiunea, care ne slujeşte atât de bine în condiţiile vieţii cotidiene, devine atunci un măscărici, ca Polonius. Cred că nici etica obişnuită, burgheză, nu poate constitui o măsură pentru marile pasiuni. Să vezi într-un sentiment extraordinar şi uriaş cum este al meu doar încălcarea cutărui sau cutărui paragraf şi nimic mai mult, să nu vezi că este o stihie, o parte dintr-o forţă superioară, ridicată deasupra tuturor regulilor, din acea forţă creatoare, nemăsurată, pe care se bazează întreaga existenţă, asta înseamnă orbire şi micime… Din păcate, Aniela numai prin prisma asta ştie să privească dragostea mea! Probabil că-şi închipuie că prin asta e demnă de respect, iar eu, martor mi-e Dumnezeu, nu pentru că-i vorba de mine, dar judecând cât mai obiectiv cu putinţă, adesea mă feresc să n-o dispreţuiesc şi-i spun în gând: „Ar trebui să ai altă măsură, că asta nu-i demnă de tine!” Aş respecta-o, aş venera-o însutit mai mult, dac-ar şti să privească altfel, nu raporturile dintre noi, ci dragostea în general.

6 august

Totuşi, Gasteinul dă oamenilor sănătate. Astăzi, am observat că Aniela s-a bronzat de la vântul de munte de aici şi arată mai sănătoasă, ceea ce mi se pare curios, că

doar a avut şi ea destule griji şi necazuri. Una dintre supărări au constituit-o chiar neînţelegerile cu Kromicki; a suferit când el a intrat în relaţii băneşti cu mine. Dragostea mea, de asemenea, îi tulbură liniştea. Cu toate astea, pe faţa ei delicată străluceşte sănătatea. Obrajii îi sunt mai coloraţi decât înainte de a veni aici. Îmi amintesc cum se topea văzând cu ochii la începutul verii şi cum mi se ridica părul măciucă la gândul că îşi periclitează sănătatea sau poate chiar viaţa. Acum cel puţin teama asta a trecut. Dac-aş şti că în viitor va avea şi mai puţină milă de mine, că va ţine şi mai puţin cont de iubirea ce i-o port, în schimb va fi mai sănătoasă, aş spune: „N-are decât să mă dispreţuiască, să n-aibă milă; numai să fie sănătoasă!” în compoziţia complexă a unui sentiment adevărat intră, în primul rând, dorinţa de a fi fericit, dar şi duioşie, grijă şi un mare ataşament.

Ieri, Aniela a îmbrăcat o rochie de pe vremea când era domnişoară, sau una similară. Mi-am dat seama imediat şi tot trecutul mi-a apărut din nou în faţa ochilor. Numai eu ştiu prin ce am trecut!…

7 *august*

Mătuşa nu mai e de mult supărată pe Aniela. O iubeşte atât, încât, dac-aş muri eu, tot ar mai avea pe cineva de care să-şi lege viaţa, numai să rămână Aniela lângă ea. Astăzi, mătuşa o căina că se plictiseşte, că stă tot timpul în casă şi că n-a văzut nimic altceva decât drumul de la Wildbad până la Hofgastein.

— Dacă m-ar ţine mai bine picioarele, a spus ea, aş merge cu tine peste tot. Soţul tău era dator să-ţi arate cel puţin împrejurimile, că tot hoinărea de dimineaţa până seara.

Aniela începu s-o asigure că se simte bine în casă şi că n-are nevoie de mai multă mişcare. Auzind asta, am rostit pe un ton indiferent:

— Eu n-am niciodată nimic de făcut şi umblu mult, aşa c-o pot însoţi pe Aniela pretutindeni, să-i arăt ce este interesant, cel puţin prin împrejurimi.

După câteva clipe, am adăugat şi mai indiferent:

— Nu văd în asta nimic ce n-ar fi permis. În localităţile balneare merg împreună la plimbare chiar şi simpli cunoscuţi, darămite rude.

Aniela n-a răspuns nimic, însă amândouă bătrânele mi-au dat dreptate, căci de fapt aşa şi este, cum am spus.

Mâine urmează să ne ducem împreună până la Schreckbrücke.

8 august

S-a încheiat o înţelegere între noi şi de acum urmează să înceapă pentru amândoi o viaţă nouă. Are altă formă decât mi-o imaginasem eu, însă în ea trebuie să se încadreze tot viitorul meu. De acum, totul va fi clar, determinat. Nu va surveni nimic nou, nu mă pot aştepta la nimic, dar cel puţin n-o să mai fiu ca un om fără acoperiş deasupra capului…

9 august

Ieri după-amiază am fost la Schreckbrücke.

Bătrânele ne-au însoţit la început, însă imediat după cascade s-au aşezat pe prima bancă, iar noi am plecat mai departe. Se pare că eram amândoi conştientă de necesitatea unei discuţii serioase. La început am vrut să-i arăt Anielei diferite localităţi, aşa cum se vedeau de sus, să-i spun cum se numesc, dar după ce-am rostit numele aşezării Schareck, mi s-a părut atât de anostă şi de nepotrivită discuţia asta faţă de ceea ce aveam noi pe inimă, încât am tăcut. Puteam să vorbim despre noi sau deloc. Am mers în tăcere destul de mult, ceea ce pentru mine era necesar şi folositor. În timpul acesta m-am calmat aşa cum am putut, mi-am învins neliniştea nervoasă care te cuprinde întotdeauna înaintea clipelor importante din viaţă

şi m-am străduit să-mi recapăt sângele rece. L-am recăpătat într-atât, încât am hotărât să vorbesc liniştit şi natural despre dragostea mea, ca despre un lucru cunoscut, constatat şi recunoscut. Ştiam din experienţă că în relaţiile cu femeile poţi să creezi atmosfera care-ţi convine. Nimic nu influenţează mai mult o femeie decât tonul discuţiei; dacă bărbatul, făcând o declaraţie, se comportă ca şi cum ar veni sfârşitul pământului, adică plin de emoţie, înfrigurare şi cu convingerea că e un lucru nemaipomenit, înfrigurarea şi convingerea se transmit şi femeii. În caz contrar, rezultatul este invers: declaraţia îşi pierde din măreţie, însă trece mai uşor, trezeşte mai puţină rezistenţă.

De altfel, eu declaraţia o făcusem; nu era vorba decât de a preveni revolta Anielei la auzul primului meu cuvânt despre iubire. Căci, dacă asta ar fi reacţia ei întotdeauna, orice discuţie între noi ar deveni imposibilă, iar noi trebuie să discutăm, ca să ne putem aranja într-un fel relaţiile pe viitor. Având în vedere toate acestea, am spus cât am putut mai calm:

— Poate că nici nu-ţi dai seama, Aniela, cât de mult m-ai rănit cu planul tău de mutare. Ştiu perfect că motivele pe care le-ai invocat nu erau decât un paravan şi că, de fapt, eu sunt cauza. Numai un lucru ai uitat şi, anume, ce-o să se întâmple cu mine când n-am să te mai văd. Asta n-ai luat deloc în consideraţie. Ştii, plecarea ta în sine nu m-ar fi lovit atât, cât gândul că nu ţii deloc cont de mine. Poate c-ai să spui că voiai s-o faci spre binele meu, ca să mă vindeci… Nu! Lasă! Nu mă lecui pe mine în felul acesta, căci un asemenea „leac” ar putea să-mi aducă mai mult rău decât îţi închipui.

Obrajii Anielei se aprinseră. Era evident că vorbele mele o loviseră în plin. Nu ştiu ce mi-ar fi răspuns, dacă n-ar fi survenit un incident, care i-a întrerupt pentru un

moment şirul gândirii. De pe marginea drumului s-a ridicat brusc în picioare unul dintre cretinii aceia de care-s pline împrejurimile Gasteinului, cu un cap imens, cu guşă şi cu o privire animalică. Gesticulând şi bolborosind, ne cerea de pomană. S-a ridicat însă atât de brusc din iarba înaltă de pe marginea drumului, încât Aniela s-a speriat şi a ţipat. Până şi-a revenit şi a găsit bani, căci eu n-aveam mărunt la mine, au trecut câteva minute. În acest timp, impresia produsă de cuvintele mele s-a mai atenuat, aşa că, atunci când am plecat mai departe, după o clipă de tăcere, mi-a spus deopotrivă cu tristeţe, dar şi cu blândeţe:

— Adeseori ai fost nedrept cu mine, dar niciodată atât de mult ca acum. Îţi închipui probabil că mie mi-e uşor şi că n-am inimă, dar nu-mi e deloc mai uşor decât ţie…

Vocea i se curmă, iar mie-mi bătea pulsul în tâmple ca nişte ciocane. Aveam impresia că, dacă o presez puţin, o să-i smulg mărturisirea de pe buze.

— Te conjur pe ce ţi-e mai drag, am zis, spune-mi ce înţelegi prin asta?

— Înţeleg că, dacă sunt nefericită, lasă-mă cel puţin să rămân cinstită. Scumpul meu Leon, te implor, fie-ţi milă de mine! Tu nu ştii cât sunt eu de nefericită! Sunt gata să sacrific orice pentru tine, în afară de cinste. Nu-mi cere să-ţi dau şi această ultimă scândură de salvare, nu pot, asta n-am voie să sacrific! Leon, dragul meu Leon!

Mă privea tremurând ca o frunză, cu mâinile împreunate a rugă, printre lacrimile care i se adunau în ochi. Nu ştiu… dacă în clipa aceea aş fi luat-o în braţe, poate că după aceea ar fi murit de ruşine şi de amărăciune, dar cred că atunci n-ar mai fi găsit puterea să mă respingă…

Însă eu am procedat ca un om care el însuşi iubeşte la nebunie, adică am uitat de mine şi n-am mai văzut-o decât pe ea. Am aruncat la picioarele ei patima şi egoismul

din mine. Ce mai însemnau toate astea faţă de rugămintea ei! Femeia iubită, care se apără cu lacrimi pornite nu din dorinţa de a respecta convenienţele, ci din adâncul unei dureri adevărate, este invincibilă. I-am luat mâinile şi, sărutându-le cu veneraţie şi emoţie, am spus:

— Va fi precum doreşti. Îţi jur pe iubirea ce-ţi port!

O vreme n-am mai putut niciunul, nici altul să vorbim. Dacă e să recunosc adevărul adevărat, în clipele acelea mă simţeam mai bun şi mai nobil decât am fost vreodată în viaţă. Eram ca un om care, după ce trece de criză într-o boală grea, simte o mare slăbiciune, dar totodată bucuria revenirii la viaţă. Când mi-am recăpătat glasul, am început să vorbesc cu calm şi blândeţe, nu numai ca un îndrăgostit, ci şi ca prietenul cel mai apropiat, care se gândeşte, în primul rând, la fericirea fiinţei iubite.

— Nu vrei să te abaţi de la drumul drept, am spus, şi nici eu nu voi mai insista s-o faci. Tu m-ai schimbat şi toate chinuirile prin care-am trecut m-au transformat, de asemenea. Prin tine am înţeles că e cu totul altceva să doreşti şi să iubeşti. Nu-ţi promit că n-am să te mai iubesc, pentru că nu pot şi pentru că dacă aş promite aşa ceva, te-aş minţi şi m-aş minţi şi pe mine. În tine e toată viaţa mea. Ţi-o spun fără nicio exaltare, ca un om care ştie să se autoanalizeze, care ştie prea bine ce-i discutabil şi ce-i adevărat. Însă te voi iubi ca şi cum ai fi murit, voi iubi numai sufletul tău. Eşti de acord, dragă Anielka? E o dragoste nespus de tristă, dar pură ca a îngerilor. Aşa poţi s-o primeşti şi poţi şi tu să mi-o dăruieşti, la fel. În clipa asta îţi jur dragoste pe veci şi jurământul acesta este pentru mine la fel de important, ca şi cum l-aş depune în faţa altarului. Nu mă voi căsători niciodată cu o altă femeie, voi trăi numai pentru tine şi inima mea va fi a ta. Tu, la fel, iubeşte-mă ca şi cum aş fi murit. Nu-ţi cer nimic mai mult, dar nu-mi refuza asta, căci nu-i un păcat. Dacă ai

vreo îndoială, întreabă preotul la spovedanie. L-ai citit pe Dante? Aminteşte-ţi că el era căsătorit şi totuşi a iubit-o pe Beatrice cu o asemenea dragoste cum îţi cer eu ţie; şi-a recunoscut sentimentul cu voce tare, în faţa tuturor şi totuşi biserica consideră poemul lui aproape sfânt. Dacă porţi în sufletul tău o asemenea iubire, dă-mi mâna ta şi fie ca de-acum înainte să domnească pacea între noi şi o înţelegere veşnică.

După o clipă de tăcere, Aniela mi-a întins mâna şi mi-a spus:

— Întotdeauna am nutrit pentru tine o astfel de prietenie şi ţi-o jur în continuare, din toată inima.

Pe mine, sincer să fiu, m-a durut cuvântul „prietenie”. Era prea mic pentru mine şi mi se părea, de asemenea, prea mic pentru clipa aceea. Totuşi, am tăcut. Mă gândeam în sinea mea că o sperie încă termenul „iubire”; mai trebuie să treacă un timp, ca să se obişnuiască cu el. Şi de vreme ce este acelaşi lucru, merită oare ca pentru denumire să tulbur concordia şi fericirea la care am ajuns după atâtea şi atâtea neînţelegeri, amărăciune, supărări şi chinuri? Suntem amândoi foarte obosiţi şi avem nevoie de multă odihnă, aşa că merită să sacrific ceva pentru asta.

De altfel, nu era decât o umbră, pe care a risipit-o lumina gândului că fiinţa aceasta iubită îmi aparţine totuşi şi că este soţia mea spirituală şi credincioasă. Aş fi dat nu ştiu ce, ca la întreabrea „Eşti a mea?” să aud răspunsul ei afirmativ. Şi aş fi întrebat-o de o sută de ori pe zi şi niciodată nu m-aş fi săturat de răspunsul ei, dar în clipa aceea mă temeam să n-o sperii. Eu, care-s în stare să înţeleg orice, să nu pricep atâta lucru, că sunt cuvinte care chiar dacă reflectă o realitate existentă şi recunoscută, trec totuşi cu greu pe buzele unei femei şi în special a unei femei ca Aniela? Doar tot ceea ce spusese constituia o

confirmare a faptului că mă iubeşte, doar fusese de acord ca sufletele noastre să-şi aparţină – ce puteam să-mi doresc mai mult?

Am mers până la Schreckbrücke şi ne-am întors acasă. Pe drum am analizat noua noastră situaţie, aşa cum fac oamenii când se mută în casă nouă, şi am încercat să ne obişnuim cu ea. Nu s-a putut fără anumite eforturi, care stinghereau întrucâtva libertatea noastră. Dar pe mine mă bucura până şi asta, căci mi se părea că este aşa cum se întâmplă în primele ore după cununie, când tinerii căsătoriţi se simt uniţi pe veci, dar nu sunt încă obişnuiţi unul cu altul. Totuşi, am discutat mult cu ea despre noi amândoi. I-am explicat puritatea relaţiei stabilite între noi. Am încercat să-i insuflu încredere şi linişte. Iar ea mă asculta cu o faţă senină şi clară, întorcându-şi mereu spre mine ochii ei splendizi. Păcii din inimile noastre îi răspundea pacea din natură. Soarele apusese. Alpii se acoperiseră de obişnuita lor purpură de seară, a cărei culoare se reflecta pe faţa ei.

I-am dat braţul, Ta primit şi aşa am mers împreună.

La un moment dat, am observat că ea parcă se codeşte să meargă mai departe. Se făcuse albă ca varul la faţă, era speriată. N-a durat decât o clipă, însă m-am oprit şi am întrebat-o, neliniştit, ce are. La început n-a vrut să-mi spună, dar, la insistenţele mele, a recunoscut că şi-a adus aminte de nefericitul acela de cerşetor şi s-a temut să nu apară din nou, pe neaşteptate.

— Nici eu nu ştiu de ce, însă m-a speriat îngrozitor. Mi-e şi ruşine să recunosc că am nişte nervi atât de slabi. Nu pot să-l uit şi pentru nimic în lume n-aş vrea să-l mai întâlnesc odată.

Am liniştit-o, zicându-i că dacă e cu mine nu i se poate întâmpla nimic. A mai scrutat o vreme instinctiv marginile drumului, însă apoi a furat-o discuţia şi a uitat

de spaima ei. Se înserase de-acum, când am trecut pe lângă cascade, însă era o seară neobişnuit de caldă. În piaţa din faţa hotelului Straubinger, o mulţime de oameni ascultau cântecele unor harpiste ambulante. Nu ştiu de ce colţişorul acesta uitat de lume mi-a dat pentru o clipă impresia că sunt în Italia. Mi-am adus aminte cum, cu mult timp înainte, plimbându-mă seara prin Pincio, mă gândeam cât aş fi de fericit dacă aş avea-o alături pe Aniela. Acum îi simţeam mâna sprijinită pe braţul meu şi, mai mult, îi simţeam sufletul alături de al meu.

Ne-am dus acasă împăcaţi, plini de linişte şi blândeţe.

10 august

Astăzi, toată ziua, m-am gândit la cuvintele pe care mi le-a spus Aniela în drum spre Schreckbrücke. M-a izbit în mod special o exclamaţie pe care a scăpat-o fără să vrea: „Tu nu ştii cât sunt eu de nefericită!” Câtă durere profundă era în cuvintele astea, cât de clar recunoştea că nu-şi iubeşte soţul, că nu-l poate iubi şi, în sfârşit, că inima ei, în ciuda tuturor eforturilor de voinţă, îmi aparţine mie! Dacă-i aşa, atunci a fost tot atât de nefericită ca şi mine. Spun „a fost”, pentru că în prezent nu mai este. Acum poate să-şi spună: „Îi voi fi fidelă, voi rămâne cinstită în continuare – iar în rest, ce-o vrea Dumnezeu”.

11 august

M-am gândit că n-aveam dreptul să-i cer şi să aştept să sacrifice totul pentru mine. Nu-i adevărat că în dragoste se sacrifică totul. Dacă eu, de exemplu, m-aş fi certat cu Kromicki şi dacă ea, în numele dragostei noastre, mi-ar fi cerut să îngenunchez în faţa lui şi să-i cer iertare, n-aş fi făcut-o. E o ipoteză absurdă, însă numai la gândul acesta mi se urcă sângele la cap. Nu, Aniela, ai perfectă dreptate, sunt lucruri pe care nu poţi şi nici nu trebuie să le sacrifici în numele iubirii.

12 august

Astăzi, de dimineaţă, am fost la Windischgraetzhoehe. Pe jos se fac cam trei sferturi de oră. Am închiriat un cal pentru Aniela şi eu îl duceam de căpăstru. În mers, îmi sprijineam braţul pe gâtul calului, atingând astfel rochia ei. Când a încălecat, s-a sprijinit o clipă de mine şi imediat s-a trezit bărbatul dinainte. Ca să-l ucid, ar trebui să-mi distrug trupul şi să rămân numai spirit. Am promis să-mi ţin în frâu simţurile şi pornirile şi mi le ţin; dar n-am promis că n-o să le am, tot aşa cum n-aş fi putut promite că n-o să mai respir. Dacă atingerea mâinii ei nu m-ar mişca mai mult decât atingerea unei bucăţi de lemn, atunci ar fi o dovadă că n-o iubesc şi, în situaţia asta, orice promisiuni ar fi inutile. Spunându-i că m-am transformat sub influenţa ei, n-am minţit-o, dar n-am precizat ce anume s-a petrecut cu mine. De fapt, n-am făcut altceva decât să mă stăpânesc. Am renunţat la fericirea totală, ca să obţin o jumătate. Am preferat s-o am pe Aniela în felul acesta decât să n-o am deloc şi cred că oricine care ştie ce înseamnă să iubeşti o femeie mă va înţelege cu uşurinţă. Dacă voluptatea este, cum spun poeţii, ca o haită de câini, atunci eu am legat câinii aceştia şi-i voi înfometa, însă nu-i în puterea mea să le interzic să se zbată în lanţ şi să urle.

Ştiu ce-am jurat şi voi respecta – de altfel, sunt silit. Faţă de fermitatea poziţiei Anielei, nu mai are rost discuţia cu privire la buna ori reaua mea voinţă. Ca să mă înfrâneze, este suficientă teama de a nu mi se lua şi puţinul pe care l-am dobândit. Acum mai degrabă exagerez cu grija de a nu speria pasărea, ceea ce pentru mine se cheamă iubire spirituală, iar pentru ea, prietenie. Nu uit expresia asta a ei, pentru că a fost ca o mică zgârietură, la început insignifiantă, care apoi începe să coacă. În prima clipă, cuvântul mi s-a părut doar prea mic, acum mi se pare exagerat de circumspect şi mult prea plin de rezerve.

Ce trăsătură curioasă a firii femeieşti este teama de a spune lucrurilor pe nume! Eu i-am spus Anielei clar ce îi cer, iar ea a înţeles la fel de clar şi, totuşi, numeşte sentimentul acesta prietenie, ca şi cum ar voi, la o adică, să aibă acoperire în faţa mea, a sa însăşi şi a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, e adevărat că un astfel de sentiment rupt de cele pământeşti poate fi botezat cum îi vine fiecăruia. În gândul acesta e însă multă amărăciune şi tristeţe. Simţul de prevedere propriu femeilor foarte caste decurge neîndoielnic din marea lor pudoare, dar totodată le opreşte să fie mărinimoase. Aş putea să mă duc la Aniela şi s-o apostrofez: „Orice ai spune, eu am renunţat pentru tine la jumătate din fiinţa mea, iar tu stai şi-ţi măsori cuvintele! Spune şi tu, se cade oare?” Chiar şi în sinea mea rostesc aceste cuvinte cu multă durere. E foarte greu să înţelegi dragostea fără puţină generozitate, fără dorinţa de a jertfi câte ceva.

Astăzi, la Windischgraetzhoehe, am discutat ca două fiinţe apropiate, prietene, care se iubesc, dar de fapt aşa ar fi putut sta de vorbă şi doi fraţi care ţin unul la altul. Dacar fi fost înainte de excursia noastră la Schreckbrücke, aş fi încercat să-i sărut mâinile şi picioarele, s-o iau cel puţin pentru o clipă în braţe, însă astăzi mergeam liniştit, privind-o în ochi, ca unul care se teme de orice încruntare a sprâncenelor. Mai mult chiar, aproape că nu i-am vorbit deloc de dragostea noastră spirituală. Într-o anumită măsură, mă abţineam dinadins, crezând că, în felul acesta, voi câştiga încrederea şi bunăvoinţa ei. Voiam ca tăcerea mea să-i spună: „N-am să-ţi înşel aşteptările; mai degrabă voi lua mai puţin decât îmi este permis decât să încalc înţelegerea noastră”.

Omul se simte oarecum nedreptăţit când jertfele lui sunt acceptate la fel de bucuros şi inimos precum le-a

făcut. Atunci, involuntar, îi spune în gând fiinţei iubite: „E rândul tău să te ţii bine”.

Şi eu îi spuneam aşa – dar în zadar.

Ce rezultă de aici? O altă decepţie pentru mine. Îmi închipuiam că, dacă se va realiza un astfel de acord între noi, atunci în cadrul lui voi fi liber să zburd ca o pasăre, că voi repeta de dimineaţa până seara cuvântul „iubesc” şi că-l voi auzi de dimineaţa până seara din gura ei, că voi fi răsplătit pentru toate chinurile, pentru toată perioada aceea de suferinţe reale, că voi domni ca un rege într-un regat al meu; în realitate, nu ştiu cum se face că orizontul meu se tot restrânge, iar în suflet mi se naşte o îndoială, care ar putea fi concretizată în întrebarea: „Ce-ai câştigat?”

Mă străduiesc însă s-o resping. Nu! Totuşi, am câştigat ceva. Am obţinut faţa ei fericită şi luminoasă, zâmbetul ei, am obţinut ca ochii ei clari să-şi cufunde cu curaj privirile într-ai mei. Deocamdată mi-e cam strâmt şi nu prea mă simt în largul meu în această casă nouă, pentru că nu ştiu încă să locuiesc într-însa.

De altfel, înainte eram fără acoperiş deasupra capului şi dacă nu văd clar ce-am câştigat, în schimb, ştiu cu siguranţă că n-am pierdut nimic. N-am să uit asta niciodată.

14 august

Mătuşa a început să vorbească de întoarcere. îi este tot mai tare dor de Płoszów. Am întrebat-o pe Aniela dacă se înapoiază cu plăcere. A spus că da – aşa că acum mă grăbesc şi eu. Înainte îmi puneam speranţe ciudate, inexplicabile, în schimbarea locului. Acum nu mai aştept nimic, însă la Płoszów am atâtea amintiri plăcute, că voi fi bucuros să-l revăd.

16 august

Zilele încep să se scurgă monotone. Mă gândesc, mă

odihnesc. Gândurile-mi sunt adesea triste, nu lipsite de amărăciune, însă eram atât de obosit sufleteşte, încât îmi face plăcere genul ăsta de odihnă. Acum înţeleg cu cât îmi este mai bine decât înainte. Suntem mult timp împreună, citim şi discutăm ceea ce am citit. Toate cuvintele mele sunt legate de dragostea noastră, constituie definirea şi dezvoltarea ei, dar – ciudat lucru – aproape niciodată nu vorbesc direct despre ea, ca şi cum mi s-ar fi transmis şi mie teama aceea femeiască de a spune lucrurilor pe nume. Nici eu singur nu ştiu de ce-i aşa, dar asta-i situaţia. Mă necăjeşte, ba uneori chiar foarte tare, însă mă şi bucură văzând-o pe Aniela mulţumită de atmosfera stabilită între noi şi cred că mă şi iubeşte un pic pentru asta. Voind să creez o legătură spirituală cât mai strânsă, am început să vorbesc despre mine; mă gândeam că, după acordul nostru, n-ar trebui să mai ţin nimic ascuns faţă de ea. Am trecut sub tăcere numai chestiunile care ar fi putut leza delicateţea sentimentelor şi puritatea gândurilor ei, în schimb am încercat s-o introduc în esenţa dramei mele lăuntrice, ce decurge din scepticism şi din lipsa oricărui suport în viaţă. l-am spus deschis că n-am nimic pe lume în afară de sufletul ei. l-am povestit apoi ce s-a întâmplat cu mine după ce s-a căsătorit, prin ce transformări şi şocuri au trecut mintea şi inima mea de la întoarcerea la Płoszów; îi povesteam cu atât mai bucuros, cu cât, sub masca destăinuirilor privind trecutul, îi puteam spune: „Te-am iubit şi te iubesc în continuare mai presus de orice”. Ea se lăsa înşelată de aparenţa povestirilor mele şi asculta ca şi cum n-ar fi fost vorba de ea, cu emoţie, compasiune şi poate cu o inconştientă bucurie. Vedeam cum i se umpleau uneori ochii de lacrimi, cum îi sălta pieptul şi cum toată fiinţa ei spirituală venea spre mine cu braţele deschise, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Vino, meriţi un pic de fericire!” Dar privirile mele îi răspundeau: „Eu singur nu-ţi

mai cer nimic, las totul la latitudinea ta”.

Am recurs la destăinuiri şi pentru a introduce obiceiul acesta între noi, pentru a-i inocula Anielei convingerea că aşa se cade. Voiam s-o silesc într-un fel, s-o împing şi pe ea la destăinuiri, să-mi povestească ce s-a petrecut în tot acest timp în mintea şi în inima ei. Dar n-am reuşit. Am încercat prin întrebări directe, însă vorbea cu atâta greutate, într-atât se vedea că e constrânsă s-o facă, încât am renunţat. Ea, ca să fie absolut sinceră, ar trebui să spună ce-a simţit pentru mine şi care-i sunt sentimentele faţă de soţ. La asta am vrut s-o împing, dar nu s-a lăsat, în primul rând, din cauza pudorii, iar în al doilea, din loialitate faţă de Kromicki.

Înţeleg perfect toate astea, dar nu mă pot abţine să nu-mi pară nespus de rău. Pesimistul din mine îmi spune: „Tu eşti cel care plăteşti exclusiv în raporturile dintre voi; tu îi dai totul şi nu primeşti în schimb aproape nimic, îţi faci iluzii că sufletul ei îţi aparţine, dar nu vezi că şi sufletul acesta rămâne închis în faţa ta? Atunci, de fapt, ce posezi?”

Recunosc justeţea acestei voci – dar mai sper în viitor.

17 *august*

Adeseori îmi amintesc de cuvintele lui Mickiewicz: „Şi, din păcate, n-am obţinut decât o jumătate de mântuire”. Chiar dacă în această jumătate de mântuire n-aş vedea nenumăratele lipsuri pe care le văd, tot n-aş avea linişte deplină. Asta ar fi posibil numai în cazul în care n-aş mai dori nimic altceva, adică dac-aş înceta să mai iubesc. Tot mai des am momente de descurajare, când îmi spun că n-am realizat nimic altceva decât c-am intrat într-un nou cerc vicios. E adevărat, am simţit o uşurare a chinului care devenise insuportabil. Dar alinarea durerii nu-i totuna cu înlăturarea ei. Când arabul însetat în pustiu ia în gură

pietricele în loc de apă, nu-şi stinge setea, ci doar o păcăleşte. Îmi pun întrebarea: „Oare eu nu mă înşel pe mine însumi?” Din nou sunt în mine două fiinţe, spectatorul şi actorul, şi din nou primul începe să-l critice pe al doilea, adesea chiar să-şi bată joc de el. Płoszówski scepticul, Płoszówski cel care n-are deloc o credinţă nestrămutată şi fermă în existenţa sufletului, dar care este îndrăgostit de sufletul unei femei, îmi apare ca un caraghios. Ce este de fapt relaţia dintre noi? Uneori nu văd în ea decât rodul artificial al exaltaţiei mele bolnăvicioase. Abia acum sunt ca pasărea care-şi târăşte o aripă pe pământ. Am condamnat la paralizie o jumătate din propria mea fiinţă, trăiesc numai pe jumătate şi-mi impun să iubesc numai cu jumătate de măsură. Zadarnică hotărâre! A despărţi dorinţa de iubire este o imposibilitate similară cu a despărţi gândirea de existenţă. Pot gândi numai ca om, la fel cum pot iubi numai ca om. Chiar şi sentimentele religioase, care sunt cele mai abstracte, şi tot se manifestă prin cuvinte, îngenuncheri, sărutarea lucrurilor sfinte; eu am vrut ca dragostea pentru o femeie vie să renunţe la orice concretizare, la orice legătură cu pământul, să existe pe pământ, însă într-un chip pur eteric.

Ce este iubirea? Dorinţă şi aspiraţie. La ce am încercat eu să renunţ? La dorinţă şi aspiraţie. La fel de bine aş fi putut să mă duc la Aniela şi să-i spun: „Deoarece te iubesc mai presus de orice, îţi jur că n-am să te mai iubesc”.

Asta-i imensa mea eroare. Probabil că eram cu totul rătăcit, ca în pustiu, aşa că nu-i de mirare c-am văzut fata morgana.

18 august

Ieri, m-au frământat şi m-au chinuit tot felul de gânduri. N-am putut să adorm şi, ca să nu mă mai chinuiesc, am încercat să mă sustrag pesimismului şi să

mă gândesc la Aniela, să mi-o imaginez. Asta mă linişteşte întotdeauna, închipuirea mea încordată mi-o prezenta în faţa ochilor ca vie, aşa că-mi venea să-i vorbesc. Mi-am amintit de petrecerea la care am văzut-o pentru prima oară ca domnişoară. Tabloul acela mi s-a întipărit în minte atât de exact, de parc-ar fi fost ieri. Îmi amintesc rochiţa ei garnisită cu violete, braţele ei goale, faţa puţin cam prea mică, dar proaspătă ca zorii zilei şi deosebit de originală prin linia îndrăzneaţă a sprâncenelor, prin lungimea neobişnuită a genelor şi prin abundenţa pufului de pe obraji. Parc-o aud întrebându-mă: „Nu mă recunoşti, Leon?” Am scris cândva că faţa ei mi-a lăsat impresia muzicii transpuse în trăsături omeneşti. Avea totodată farmecul adolescentei şi al femeii senzuale. Niciodată, nicio femeie nu m-a atras atât de puternic şi a fost nevoie de depărtare, de o catastrofă familiară, a fost nevoie de o Circe ca Laura, ca să las să-mi fie luată aleasa, care era aproape logodnica mea.

Nimeni pe lume nu înţelege mai bine ca mine că vorbele poetului – „Farmecul tău dăinuie asupra mea” – pot fi nu numai o fantezie poetică, ci şi o realitate crudă. Farmecul ei dăinuie asupra mea. O iubesc, o doresc şi mi-e foarte apropiată; ea îmi satisface în mod absolut toate simţurile şi toate închipuirile despre frumuseţea feminină, mă atrage cu o forţă atât de mare şi de inexplicabilă, cum magnetul atrage fierul. Şi nu poate fi altfel, căci este aceeaşi Anielka, nu s-a schimbat câtuşi de puţin! Aceeaşi faţă de fetiţă cu forţă feminină de seducţie, aceeaşi privire, aceleaşi gene, sprâncene, buze, braţe, aceeaşi supleţe a trupului. Acum prezintă un farmec în plus: cel al raiului pierdut.

În schimb, ce prăpastie uriaşă între relaţiile noastre dinainte şi de acum!

Când mi-o amintesc pe Aniela aceea de demult, care

aştepta cu sufletul la gură să-i spun „Fii a mea!” aproape că nu-mi vine să cred că au putut exista asemenea vremuri. Gândindu-mă la asta am sentimentul pe care-l are probabil un magnat ruinat, care în timpurile bune azvârlea banii în stânga şi-n dreapta, uimind lumea, şi care a ajuns să trăiască din milă şi pomană.

Astă-noapte, când mă gândeam la Aniela şi-o priveam cu ochii memoriei, mi-am dat seama că n-are niciun portret pictat şi m-a cuprins o dorinţă irezistibilă de a avea unul pentru mine. M-am agăţat cu amândouă mâinile de gândul acesta şi m-am simţit atât de fericit, încât mi-a trecut somnul de tot. Te voi avea, îi spuneam în gând, voi putea să-ţi sărut mâinile, ochii, buzele şi tu n-ai să mă poţi goni. Am început să-mi fac planul, cum să procedez. Nu puteam să-i spun direct: „Pune să ţi se facă portretul şi eu îl plătesc”. Pe mătuşa însă am manevrat-o întotdeauna cum am dorit, iar acum o puteam convinge să-şi exprime dorinţa de a avea tabloul Anielei. La Płoszów este o întreagă galerie de tablouri de familie, reprezentând mândria mătuşii şi disperarea mea, pentru că unele sunt de-a dreptul îngrozitoare, dar ea ţine foarte mult să nu lipsească de acolo niciunul dintre apropiaţi. Având în vedere că o iubeşte atât de mult pe Aniela, eram sigur că are să fie chiar bucuroasă, când am să-i sugerez ideea pictării ei. În cinci minute, problema va fi rezolvată cu mătuşa; am început, deci, să mă gândesc cui să-i încredinţez sarcina de a o picta. Cu părere de rău, mi-am dat seama că nu le pot duce în niciun caz pe ea şi pe mama ei la Paris, unde puteam să aleg între exactitatea obiectivă a lui Bonnat, elanul îndrăzneţ al lui Carol Duran şi suavitatea lui Chaplain. Cu ochii închişi, îmi imaginam cum ar picta-o fiecare dintre ei şi-mi plăcea să-mi închipui astfel portretele ei. Era însă imposibil s-o duc acolo. Presupuneam că mătuşa va voi s-o picteze un pictor

polonez. N-aveam nimic împotrivă, cu atât mai mult, cu cât la expoziţiile de la Varşovia şi Cracovia văzusem câteva portrete, care nu erau deloc mai prejos decât multe pânze renumite din străinătate. Mă îngrozea însă aşteptarea. În privinţa dorinţelor – ca şi în multe altele, de altfel – am o fire de femeie: dacă astăzi mă gândesc la ceva, vreau ca mâine să se realizeze. Fiindcă eram pe pământ nemţesc, aproape de München şi Viena, am început să mă gândesc la pictorii germani. În cele din urmă, am selectat două nume: Lenbach şi Angeli. Văzusem câteva portrete de-ale lui Lenbach – numai bărbăteşti – şi mă cam iritase siguranţa de sine şi superficialitatea pe care, ca admirator al picturii franceze, o admiteam numai la francezi. Nici feţele feminine ale lui Angeli nu mă mulţumeau totalmente, însă, oricum, trebuia să recunosc că are o mână delicată, exact aşa cum era nevoie pentru chipul Anielei. În plus, până la Lenbach trebuia făcut un ocol, în timp ce Angeli era în drum – criteriu care e cam jenant pentru cineva care nu vrea să fie considerat un filistin oarecare! Dar eu trebuia să câştig timp. „Morţii merg repede” spune poetul, însă, adaug eu, îndrăgostiţii, şi mai repede. De altfel, oricum tot pe Angeli l-aş fi ales, aşa că m-am hotărât să-i încredinţez pictarea Anielei. În genere, nu-mi plac tablourile în rochii de bal, însă pe Aniela m-am decis s-o îmbrac în rochie albă cu violete. Vreau ca, privind-o, să am iluzia că e tot Aniela mea de demult. Nu-mi trebuie nimic care să-mi amintească de doamna Kromicka. În plus, rochia asta mi-e dragă ca o amintire.

Nu mai aveam răbdare să aştept venirea dimineţii, aşa de mult mă grăbeam să vorbesc cu mătuşa. Între timp însă m-am răzgândit. Mătuşa se poate încăpăţâna să pună un pictor polonez s-o picteze pe Aniela; mai bine să-i ofer tabloul gata de ziua ei onomastică, la sfârşitul lui octombrie. În felul acesta, nici Aniela nu poate refuza.

Bineînţeles, o să pun să mi se facă şi mie o copie.

N-am dormit aproape deloc, însă număr noaptea asta printre cele bune, căci tot timpul am avut ochii plini de chipul ei. Am aţipit pe la cinci, dar la opt eram de-acum în picioare. M-am dus la Straubinger şi am dat o telegramă la Künstlerhaus, întrebând dacă pictorul Angeli se află la Viena; apoi, când m-am întors, le-am găsit pe doamne la micul dejun şi am intrat direct în subiect.

— Aniela, am spus, trebuie să-ţi declar că mă simt vinovat faţă de tine. În noaptea asta, în loc să dorm, am dispus de soarta ta şi acum te rog să accepţi ce-am hotărât.

Aniela mă privi cu oarecare teamă. Poate i-o fi trecut prin cap că mi-am pierdut minţile ori că din disperare m-am hotărât să vorbesc cu francheţă în prezenţa bătrânelor; văzând însă faţa mea liniştită, ba chiar degajată, a întrebat:

— Adică ce-ai hotărât în legătură cu mine?

Eu însă m-am întors spre mătuşa.

— Aş fi vrut să-ţi fac o surpriză, dragă tanti, dar văd că nu-i chip, aşa că prefer să-ţi spun deschis ce cadou am născocit pentru onomastica dumitale.

Şi i-am spus despre ce-i vorba. Deoarece în urmă cu vreo trei ani îi dăruisem portretul meu – şi încă unul foarte bun – acum nici că puteam să-i fac un cadou mai plăcut, aşa că-mi mulţumi încântată. Vedeam că şi Aniela e bucuroasă şi asta-mi era suficient. A început imediat o discuţie foarte aprinsă, când şi cine să-i facă portretul, cum să fie îmbrăcată etc. Lucrurile astea le pasionează teribil pe femei. Eu aveam răspunsuri pregătite pentru orice întrebare şi, în plus, mi-am dat seama pe parcurs că sub pretextul portretului aş mai putea obţine încă ceva.

— Nu va dura mult, am spus eu. Am şi trimis o telegramă să mă interesez de Angeli şi cred că în felul

acesta călătoria noastră spre casă nu va întârzia cu mult. Aniela o să-i pozeze lui Angeli de patru sau cinci ori, iar noi oricum intenţionam să rămânem câteva zile la Viena pentru Notnagel, aşa că rezolvăm problema asta aproape în trecere. Rochia o poate picta mai târziu, pe un model, iar faţa i-o termină în cinci şedinţe. Trebuie însă să-i trimitem imediat fotografia Anielei, spre exemplu aceea pe care o ai cu dumneata, mătuşă Celina, şi o şuviţă de păr pentru culoare. Chiar te rog s-o tai acum, Aniela. Până la sosirea noastră, Angeli va schiţa, va da grundul, rămânând ca apoi doar să finiseze.

Într-o oarecare măsură, putea să fie chiar aşa cum spuneam, însă, cerându-i o şuviţă de păr, contam pe faptul că niciuna dintre ele nu se pricepe la procedeul de pictare a portretelor. Şuviţa o voiam pentru mine, nu pentru Angeli, căruia i-ar fi fost necesară numai dacă ar fi trebuit să picteze în exclusivitate după fotografie, lucru pe care, de altfel, Angeli nici nu l-ar fi făcut. Eu însă am prezentat totul în aşa fel, ca şi cum de această şuviţă ar fi atârnat soarta portretului. La două ore după micul dejun am primit răspuns la telegramă: Angeli era la Viena, tocmai termina portretul prinţesei M. I-am scris imediat, am pus în plic fotografia de la doamna Celina şi, văzând-o pe Aniela în grădina vilei, am coborât la ea şi am întrebat-o:

— Nu-mi dai şuviţa de păr? Vreau să trimit scrisoarea înainte de ora două.

Ea a dat fuga până sus şi s-a întors cu o şuviţă de păr. Îmi cam tremura mâna când am luat-o; m-am uitat drept în ochii Anielei întrebând-o din priviri: „Bănuieşti oare că ţi-am cerut pentru mine părul acesta? Că el va constitui cea mai dragă comoară din tot ce am?”

N-a spus nimic, dar şi-a plecat privirile şi s-a înroşit ca o fată căreia i se fac declaraţii pentru prima dată. A ghicit! Tocmai mă gândeam că aş fi în stare să-mi dau viaţa

ca să-i pot săruta buzele. Dragostea mea pentru ea creşte uneori într-atât, încât se transformă în durere.

Acum am o părticică din fiinţa ei fizică. Am dobândit-o prin înşelătorie. Eu, care-s un filosof al vieţii, eu care-s sceptic de felul meu, eu care mă văd şi mă analizez în fiecare clipă, tocmai eu să comit fapte demne de Siebel al lui Goethe!

Însă îmi spun că în cel mai rău caz sunt un sentimental şi un caraghios. Cine ştie dacă nu-i de o sută de ori mai prost, mai caraghios şi mai nenorocit celălalt eu al meu, care nu-i sentimental, care filtrează totul prin conştiinţă şi despică firul în patru. Analiza seamănă cu ciugulirea unei flori: cel mai adesea prin analiză strici frumuseţea vieţii şi implicit fericirea – adică singurele lucruri care au vreun sens.

22 august

După ce s-a terminat tratamentul doamnei Celina, am aşteptat să treacă marile călduri de la şes şi acum ne-a prins aici o vreme îngrozitoare. Nu mai aşteptăm decât prima zi senină şi plecăm la Viena. De trei zile e întuneric precum noaptea. Norii, care de-acum o săptămână se tot adunau pe creste, cernând peste ele zăpadă şi ploaie, au coborât acum deasupra Gasteinului, acoperind cu aripa lor greoaie toată valea. E o ceaţă atât de deasă, încât la prânz e greu să nimereşti de la Straubinger la vila noastră. Totul a dispărut în ceaţă: case şi pomi, munţi şi cascade. Formele s-au topit în negura albicioasă, umedă, care atârnă parcă pe lucruri şi chiar pe suflete. Aprindem lămpile de la ora două după-amiaza. împachetatul este aproape gata. Poate c-am fi plecat, cu toată ceaţa, dacă pârâurile de munte n-ar fi stricat drumul undeva dincolo de Hofgastein. Pe doamna Celina a apucat-o iarăşi migrena; mătuşa a primit o scrisoare de la bătrânul Chwastowski, în care îi dă veşti despre treierat, şi din

cauza asta se plimbă cu paşi mari prin sufragerie cea mai mare parte a zilei, discutând cu Chwastowski şi certându-l. Astăzi de dimineaţă, Aniela arăta foarte prost. Ne-a spus că Ta visat pe cretinul acela pe care l-am întâlnit în drum spre Schreckbrücke. Trezindu-se speriată, n-a mai putut adormi şi şi-a petrecut tot restul nopţii în spaimă şi tensiune nervoasă. Ciudat, ce impresie profundă a putut face nefericitul acela asupra ei! Am încercat s-o distrez cu o discuţie veselă şi am reuşit într-o oarecare măsură, căci, de la pactul nostru, Aniela este incomparabil mai veselă, mai liniştită şi poate chiar mai fericită.

Din cauza asta, eu nici nu mai îndrăznesc să cârtesc, cu toate că nu o dată îmi trece prin minte ca relaţiile dintre noi constau în aceea că nu există. Când am încheiat înţelegerea, ştiam precis ce doream şi ce forme vor lua sentimentele noastre; acum însă formele acelea se risipesc tot mai mult, devin insesizabile şi nedefinite, de parcă le-ar acoperi ceaţa care a căzut asupra Gasteinului. Am în permanenţă sentimentul că Aniela nu-mi acordă ceea ce mi se cuvine, iar singur nu îndrăznesc să cer. Nu îndrăznesc şi pentru că orice luptă oboseşte, darămite lupta cu fiinţa iubită; de o jumătate de an lupt fără să câştig nimic şi am obosit în asemenea măsură, că în prezent prefer o linişte oarecare decât eforturile sterpe dinainte.

Poate că mai este o cauză. Dacă actuala stare de lucruri nu corespunde aşteptărilor mele, văd însă că-mi atrage bunăvoinţa Anielei. Are impresia că acum o iubesc mai nobil şi mă preţuieşte pentru asta (nu îndrăznesc să spun: mă iubeşte mai mult pentru asta). Cu toate că nu se manifestă în niciun fel, simt că este aşa şi asta-mi dă aripi, îmi spun: „Deoarece sentimentul ei creşte în felul acesta, atunci rezistă, ţine-te de el şi poate c-ai să ajungi la momentul când va fi mai tare decât puterea ei de opoziţie”.

Oamenii, în general, şi femeile, în special, consideră

că aşa-numita dragoste platonică este un gen special de iubire, nespus de rar întâlnit şi nespus de nobil. Dar nu-i decât o confuzie terminologică. Pot exista raporturi platonice, însă iubirea platonică e un nonsens, cum am spune, de exemplu, „soare care nu luminează”. Chiar şi dragostea pentru persoanele moarte se compune din dorul după sufletele lor, dar şi după forma lor fizică de existenţă, între oamenii vii asemenea raporturi se caracterizează prin resemnare. Eu n-am minţit atunci când i-am spus Anielei: „Te voi iubi ca şi cum ai fi murit”. Însă nici resemnarea nu exclude speranţa. Deşi am trecut prin atâtea deziluzii, deşi am convingerea că orice speranţă în legătură cu Aniela e zadarnică, în străfundurile inimii tot mai nădăjduiesc că raporturile noastre de astăzi nu-s decât o etapă pe calea iubirii. De o sută de ori dac-am să repet: „Iluzii! iluzii!” – şi tot n-am să mă pot elibera de speranţe, până când nu se va curma în mine orice dorinţă. Astea-s lucruri inseparabile. Am fost de acord cu asemenea relaţii pentru că eram silit, pentru că preferam aşa decât deloc, însă în ciuda sinceităţii cu care am propus, aproape involuntar îl consider un joc al meu, o formă a diplomaţiei mele, al cărui scop este fericirea completă, şi nu înjumătăţită.

Ceea ce mă pune însă pe gânduri, mă miră şi mă întristează, ceea ce pur şi simplu nu înţeleg este că eu şi pe acest drum sunt înfrânt. Victoriile mele sunt undeva în negura viitorului şi seamănă cu nişte himere, cu nişte închipuiri, în timp ce, în prezent, eu, cu toată subtilitatea mea, cu toată cunoaşterea vieţii, a sentimentelor şi a diplomaţiei sentimentale, am fost înfrânt de o fiinţă infinit mai simplă decât mine, mai puţin familiarizată cu tactica de viaţă, mai puţin perspicace, care-şi calculează mai puţin fiecare pas. Am fost înfrânt – nici vorbă! Căci de fapt ce-s raporturile actuale dintre noi? Relaţii ca între nişte fraţi care se iubesc, deci ceea ce a vrut ea şi ceea ce eu n-am

vrut. Înainte, navigam pe furtună şi naufragiam mereu, dar cel puţin îmi conduceam singur corabia. Acum, Aniela le conduce pe amândouă; plutesc mai egal, mai liniştit, numai că eu îmi dau seama că mă îndrept într-acolo, unde nu doresc. Am înţeles cu întârziere de ce mi-a întins imediat mâinile când am pomenit de dragostea lui Dante pentru Beatrice.

Ca să mă poată conduce! Oare nu cumva ea a calculat totul mai bine şi mai exact decât mine?

Nu! Nu cunosc o fiinţă mai puţin capabilă de orice fel de calcule decât ea, aşa că nu pot admite ideea asta, clar nici nu mă pot elibera de gândul aproape mistic că, în realitate, totul se desfăşoară aşa, ca şi cum cineva ar fi calculat în favoarea ei.

Tot ce mă înconjoară e ciudat. Ciudat e şi faptul că eu mă las îngrădit, ba chiar că am născocit singur legătura asta atât de contrară naturii mele, concepţiilor mele, dorinţelor mele cele mai fierbinţi. Dacă, înainte de a o cunoaşte pe Aniela, mi-ar fi spus cineva că voi avea asemenea idei, l-aş fi făcut nebun şi, timp de o lună de zile, mi-aş fi tot bătut joc de acel proroc şi de mine însumi. Eu, în raporturi platonice! Chiar şi acum îmi mai vine uneori să râd şi să-mi bat joc de mine.

Dar ştiu că nefericirea m-a împins aici.

23 august

Mâine plecăm. Cerul începe să se limpezească şi suflă vântul dinspre apus, care prevesteşte vreme bună. Ceaţa s-a înfăşurat în suluri lungi, albe, care s-au tras spre coastele munţilor şi se târăsc încet de-a curmezişul povârnişurilor, ca nişte balauri uriaşi. Am fost cu Aniela la Kaiserweg. De dimineaţă, mi-am pus întrebarea: „Ce-ar fi dacă Anielei însăşi ar înceta să-i mai fie suficiente relaţiile dintre noi?” Eu n-am dreptul să încalc graniţa fixată şi mă tem s-o fac; dar dacă şi ea ar gândi ca mine? Timiditatea ei

înnăscută şi pudoarea ar constitui şi aşa o piedică de neînvins pentru ea, iar dacă în plus ar mai considera că e obligată şi prin înţelegere, ca şi mine, să respecte graniţele, atunci chiar că nu ne-am mai apropia niciodată şi am suferi zadarnic.

Când m-am gândit însă mai serios la asta, mi-am dat seama de deşertăciunea unor asemenea temeri. Ea, care şi legătura platonică o ia drept ceva colosal, şi, voluntar sau involuntar, îi restrânge dimensiunile, ea, care nici măcar în limitele acestei legături nu-mi dă ceea ce mi se cuvine, tocmai ea să fie de acord de bunăvoie, ea prima, să-mi ofere drepturi mai mari?!

Şi totuşi, aşa-i omul, cred că şi în iad şi tot mai nutreşte o speranţă. Deşi ştiam că n-are niciun rost, m-am hotărât să mă asigur pentru orice eventualitate şi să-i spun Anielei că acordul este obligatoriu numai pentru mine, în rest, totul depinde de bunăvoinţa ei.

Am vrut să-i mai spun, de asemenea, multe alte lucruri, şi anume că sunt nedreptăţit, că sufletul meu are nevoie neapărat şi necondiţionat să audă din gura ei cuvântul „iubesc” şi nu o dată, ci mereu, zilnic, că sufletul meu numai prin asta poate să existe şi să se menţină la înălţime. Însă în dimineaţa asta, Aniela era atât de veselă şi degajată, atât de prietenoasă, că n-am îndrăznit să-i tulbur buna dispoziţie. Ieri nu puteam înţelege cum e posibil ca făptură aceasta atât de simplă să mă domine, să mă învingă chiar şi în acele sectoare în care eu, după înţelegerea general umană, ar trebui să fiu învingător. Astăzi, mi s-a mai clarificat nedumerirea şi acum am o explicaţie foarte tristă, dar logică: pentru că eu o iubesc mai mult decât ea pe mine.

Cunosc pe cineva care are o vorbă: „Eu nu contez”. Nu m-aş mira să încep şi eu s-o repet. Căci uneori am chef să izbucnesc, să-i spun ceva care-mi arde buzele ca un

cărbune aprins, dar mă opresc la gândul că, prin asta, aş putea să-i tulbur veselia, să-i alung zâmbetul şi să-i stric buna dispoziţie – şi atunci tac. De câte ori se întâmplă aşa!

Că eu o iubesc mai mult decât ea pe mine, asta îmi trece des prin cap, însă eu astăzi gândesc una, mâine alta; şovăi, mă rătăcesc, mă contrazic, văd orice lucru altfel de la o zi la alta. Uneori, mi se pare că nu prea mă iubeşte fiindcă în genere nu-i prea capabilă să iubească; alteori, nu numai că gândesc, dar şi simt că e una dintre cele mai profunde şi mai puternic iubitoare inimi pe care le-am întâlnit. Şi am de fiecare dată dovezi pentru ambele variante. Căci, îmi spun aşa: dacă dragostea ei pentru mine ar deveni de trei, de patru, de zece ori mai mare, în cele din urmă n-ar veni o clipă când ar ajunge să-i depăşească reţinerile? Ba da! Deci, nu-i vorba decât de dimensiunile sentimentului. Şi cu toate astea… dacă sentimentul ei ar fi, într-adevăr, mic ori egal cu zero, atunci n-ar mai suferi atât şi doar am văzut-o aproape la fel de nefericită ca şi mine. La toate raţionamentele împotriva ei am un singur răspuns: „Am văzut!”

Astăzi, a spus ceva ce trebuie să ţin minte, căci poate constitui un răspuns la îndoielile mele. Cu siguranţă că n-ar fi vorbit aşa dacă ar fi fost vorba direct despre noi şi relaţiile noastre. Dar eu vorbeam în general, aşa cum procedez de la o vreme. Demonstram că acţiunea este intrinsecă sentimentului, că ea este forţa care condiţionează şi creează fără greş nişte acte de voinţă. După ce m-a ascultat cu atenţie, a adăugat:

— Sau de suferinţă.

Bineînţeles că poate da naştere şi la suferinţă. Dar spunându-mi asta mi-a închis gura, în schimb mi-a umplut sufletul de veneraţie. În asemenea clipe sunt fericit şi nefericit, pentru că am impresia din nou că ea mă iubeşte la fel de tare cum o iubesc eu, numai că vrea să rămână

curată în faţa lui Dumnezeu, a oamenilor şi a sa însăşi. Iar eu n-am să-i răstorn convingerea asta.

De fapt, analiza inimii ei şi a sentimentelor pe care le nutreşte nu mă duce la niciun fel de certitudini. Mereu sunt în cumpănă. La numeroşii mei „nu ştiu" în ceea ce priveşte religia, filosofia, problemele sociale, se mai adaugă încă unul, personal, însutit mai important pentru mine, căci de la un asemenea „nu ştiu" poţi să-ţi rupi gâtul.

Eu însumi am făurit lanţul ce mă leagă de Aniela şi mă leagă fără cea mai mică posibilitate de a se rupe vreodată. O iubesc la disperare, dar oare nu şi bolnăvicios în acelaşi timp? Dac-aş fi mai tânăr, sănătos la trup şi suflet, mai puţin zdruncinat, mai normal, poate că lanţul s-ar rupe sau, cel puţin, în faţa certitudinii că niciodată n-o să ajung la nimic, că – vorbind grosolan – n-o să obţin nimic de la ea, că braţele ei n-au să se deschidă niciodată pentru mine, m-aş strădui să rup lanţul. Acum nici măcar nu încerc. O iubesc ca un om bolnav de nervi, aproape maniac, ori aşa cum iubesc bătrânii, care, atunci când se agaţă de o dragoste, se ţin de ea din toate puterile, deoarece reprezintă o chestiune de viaţă şi de moarte. Aşa cum se agaţă oamenii de o cracă, atunci când sunt suspendaţi deasupra prăpastiei.

Din toată viaţa mea numai atât a rodit, aşa că nu-i de mirare dacă s-a dezvoltat exagerat. E absolut normal şi se va repeta cu atât mai mult, cu cât vor fi mai mulţi oameni ca mine pe lume, adică sceptici bolnavi de mania autoanalizei şi totodată isterici, care poartă în suflet un zero imens, iar în sânge, nevroză. Un asemenea produs modern al epocii care e pe sfârşite poate ori să nu iubească deloc, ori să identifice dragostea cu desfrâul, însă dacă, întâmplător, au să conveargă într-un sentiment toate forţele lui vitale şi dacă acesta se va substitui nevrozei lui, atunci îl va copleşi şi va deveni rebel, cum numai bolile pot

fi rebele. E posibil ca psihologii de astăzi să nu înţeleagă încă lucrul acesta şi e cert că nu l-au înţeles nici romancierii, care se ocupă de analiza omului modern.

Viena, 25 august

Astăzi am sosit la Viena. Pe drum, am ascultat o discuţie între doamna Celina şi Aniela şi pe care o notez aici, pentru că nu ştiu de ce a tulburat-o foarte mult pe Aniela. Nu eram decât noi patru în vagon şi discutam despre portretul Anielei şi anume că va trebui să renunţe la rochia albă, căci lucrul ar dura prea mult. Deodată, doamna Celina, care ţine minte tot felul de date şi le citează mereu, s-a întors spre Aniela:

— Azi se fac două luni de când a sosit soţul tău la Płoszów, nu-i aşa?

— Aşa mi se pare, a răspuns Aniela.

Şi s-a înroşit atât de tare, încât, pentru a se feri de ochii noştri, s-a sculat şi a dat jos din plasă o geantă de voiaj. Când s-a întors din nou cu faţa spre noi, roşeaţa din obraji nu-i dispăruse de tot, în schimb avea o expresie de mare supărare. Bătrânele n-au observat, căci se certau cu privire la data sosirii lui Kromicki, însă eu am văzut şi am simţit o durere la gândul că, în ziua aceea, ea a trebuit să suporte mângâierile şi sărutările lui. M-am înfuriat şi totodată mi-era ruşine de faptul că a roşit. În dragostea mea sunt mulţi ghimpi uriaşi, dar sunt, de asemenea, şi mulţi mărunţi şi scârboşi. Înainte de remarca aceea a doamnei Celina, aproape că eram fericit, mă gândeam că acum călătoresc cu Aniela şi ne purtăm ca nişte logodnici. Într-o clipă mi-a dispărut buna dispoziţie. Eram supărat pe Aniela şi mi-am schimbat complet purtarea faţă de ea. Bineînţeles, şi-a dat imediat seama, iar la Viena, când am rămas pentru un moment singuri în sala de aşteptare a gării, m-a întrebat:

— Te-am supărat cu ceva?

— Nu, însă te iubesc! am răspuns cu asprime.

De data asta s-a întristat ea. Poate s-a gândit că m-am plictisit de relaţiile noastre senine şi că redevin vechiul Leon. Iar eu eram de două ori supărat. Eram supărat şi pe mine, văzând că toată dedublarea mea spirituală şi toată autocunoaşterea nu-mi ajută nici măcar să mă stăpânesc atunci când îmi este ceva neplăcut. Numai senzaţiile ulterioare pot constitui un leac pentru cele anterioare, în timp ce filosofia mea nu-i bună la nimic.

De cum am ajuns, m-am dus la Angeli, însă până am ajuns acolo, bătuse ora şase şi am găsit atelierul închis. Aniela se va odihni până mâine şi vom merge împreună. M-am răzgândit. Nu mai ţin să fie în rochie albă. N-o să-i apară în tablou decolteul şi braţele, în schimb o voi avea aşa cum este în viaţa de toate zilele, adică aşa cum o iubesc cel mai mult.

Seara ne-a vizitat doctorul Chwastowski. E sănătos şi robust ca întotdeauna.

26 august

Am avut un vis dezgustător. Încep cu el descrierea zilei de astăzi, căci, deşi visul în sine e o prostie, totuşi am convingerea că o minte sănătoasă nu putea visa aşa ceva. De multă vreme am insomnii, dar ieri, de cum am închis ochii, m-am prăbuşit într-un fel de amorţeală. Nu ştiu la ce oră am visat aceste prostii, însă cred că abia spre ziuă, fiindcă, atunci când m-am trezit, se lumina şi probabil că visul n-a durat prea mult. Am visat o mulţime de cărăbuşi şi gândaci ieşind prin spaţiul dintre saltea şi pat. Erau mari cât cutiile de chibrituri. Apoi i-am văzut mergând în sus, pe perete. Şi ciudat cât de concrete îţi apar asemenea vise; auzeam clar râcâitul tapetului de hârtie sub ghearele lor. Am ridicat ochii şi am văzut pe tavan, într-un colţ, o altă grămadă de gândaci, dar niţel altfel, mai mari, albi cu pete negre. Unora le vedeam burta, cu două şiruri de picioare,

care arătau ca nişte coaste. În vis mi se părea totul natural, dar foarte scârbos. Îmi era nespus de silă, dar nici nu mă temeam, nici nu mă miram. Abia când m-am trezit, când am început să gândesc conştient, sila aceea mi-a devenit nesuferită şi s-a transformat într-o spaimă ciudată, teama de moarte. Pentru prima dată am simţit aşa ceva şi teama mea de moarte gravita în jurul gândului: „Cine ştie ce gândaci scârboşi or exista în mormânt!” Pe urmă mi-am adus aminte că văzusem asemenea gândaci albi cu pete negre într-un muzeu, dar pentru un moment mi s-a părut ceva neobişnuit, ceva din apanajul ororii în legătură cu descompunerea de după moarte. Am sărit din pat, am ridicat transperantul, iar lumina m-a mai liniştit. Pe stradă era de-acum mişcare, cărucioarele cu legume treceau trase de câini, servitoarele se îndreptau spre piaţă, muncitorii, spre fabrici. Cel mai bun antidot pentru fantasmagoriile de felul acesta este tabloul vieţii normale a oamenilor. Acum simt o nevoie imensă de lumină şi viaţă. Concluzia finală: nu-s sănătos. Tragedia pe care-o trăiesc mă roade pe dinăuntru ca un vierme. Că observ tot mai multe fire albe în barbă şi pe cap, asta-i în firea lucrurilor, însă faţa, mai ales dimineaţa, are nuanţa cerii, iar mâinile îmi sunt cam transparente. Nu slăbesc, dimpotrivă. Cu toate astea, am certitudinea că-s anemic, tot aşa cum sunt lămurit şi în privinţa stărilor mele psihice şi simt că agitaţia mea creşte şi că merg spre ceva rău.

N-o să înnebunesc niciodată. Nu-mi pot deloc imagina că ar putea veni o vreme când să nu mă mai pot controla. De altfel, un medic excepţional, care era în plus şi un om deştept, mi-a spus că asta-i imposibil la un anumit grad de dezvoltare a conştiinţei de sine. Cred că am mai scris despre asta. Însă, fără să înnebunesc, s-ar putea să fac o boală grea de nervi şi, deoarece ştiu cam ce înseamnă, mărturisesc absolut sincer că aş prefera orice

altă boală, dar nu asta.

În general, nu cred în doctori, mai ales în cei convinşi de atotputernicia medicinei, însă poate c-ar trebui să mă sfătuiesc cu vreunul, în special pentru a o linişti pe mătuşa. Ştiu un leac sigur pentru mine: dac-ar muri Kromicki şi m-aş căsători cu Aniela, m-aş face bine. Dacă ea ar veni la mine şi mi-ar spune „Sunt numai a ta!”, de asemenea, aş fi sănătos. Bolile de nervi trebuie tratate tot pe cale nervoasă.

Însă ea nu vrea să-mi fie leac, chiar de-ar fi vorba de viaţa mea.

Am fost cu ea şi cu mătuşa la Angeli. Astăzi a avut loc prima şedinţă. Câtă dreptate am avut să afirm că ea-i una dintre cele mai frumoase femei pe care le-am văzut în viaţă, tocmai pentru că n-are trăsături comune! Angeli o privea cu plăcerea cu care te uiţi la o mare şi nobilă operă de artă. De cum a văzut-o, a devenit bine dispus şi desena cu teribilă înflăcărare, fără să ne ascundă deloc cauzele mulţumirii sale.

— În meseria mea, a declarat el, un asemenea model este o raritate. Când ai un astfel de model, lucrezi altfel... Ce faţă! Ce expresie!

Cu toate că expresia ei era mai puţin încântătoare decât de obicei, pentru că fiinţa asta timidă se simţea încurcată, ruşinată, şi-i era greu să aibă o faţă şi o atitudine naturală. Însă Angeli a înţeles.

— La şedinţele următoare va fi din ce în ce mai bine, a spus el, te obişnuieşti şi cu asta, ca şi cu orice altceva.

Din când în când, exclamă:

— Trebuie să iasă un portret bun!

O privea cu plăcere şi pe mătuşa, care are trăsături aristocratice, pline de caracter, energie şi vigoare. Comportarea ei cu Angeli a fost ceva inegalabil: discuta cu el direct şi fără niciun fel de protocol, ca o doamnă din

lumea mare, care e întotdeauna în ton cu bunele maniere şi pe care n-o intimidează nimeni. Angeli e obişnuit să i se aducă întotdeauna şi pretutindeni omagii, însă e un om deştept şi am văzut că-l amuza purtarea mătuşii.

Am căzut de acord asupra unei rochii negre de mătase; de altfel, deosebit de elegante. Chipul Anielei apare minunat în ea. Îi ies în relief formele şi totodată supleţea trupului. Nu pot nici să mă gândesc şi nici să scriu liniştit despre asta. Adresându-se Anielei, Angeli a folosit cuvântul *mademoiselle*. Firea femeii e cochetă, chiar dacă ea-i un înger. Am văzut cum scumpei mele asta i-a făcut plăcere şi o mulţumire şi mai mare am zărit pe faţa ei când, corectat de mine, Angeli a răspuns:

— Cred c-o să greşesc mereu. Privind-o pe doamna, nu-i cu putinţă să nu te încurci…

Într-adevăr, îmbujorată acum era atât de fermecătoare, încât mi-a revenit iarăşi în minte – de data asta mi-o amintesc mai bine decât înainte – poezia pe care am scris-o cândva şi la care fiecare strofa se termina cu cuvintele:

Mă mir doar ca florile nu cresc Pe urmele paşilor tăi.

Pasărea mea de aur, *dar ceresc*.

Tu eşti raiul meu, *eşti luna mai*!

Când am ieşit, ne-am îndepărtat o clipă de mătuşa şi atunci i-am şoptit Anielei la ureche:

— Anielka, tu nu ştii, nici nu-ţi dai seama, cât eşti de frumoasă!

N-a răspuns nimic, şi-a plecat doar privirile, aşa cum face de obicei în asemenea împrejurări. Totuşi, în tot timpul zilei am observat în purtarea ei faţă de mine un uşor, involuntar accent de cochetărie. Cuvintele lui Angeli şi ale mele o înveseliseră. Înţelegea că o ador şi-mi era recunoscătoare.

Iar eu nu numai c-o adoram, ci îmi spuneam ori, mai

bine zis, îmi strigam în gând: „Să le ia naiba de înţelegeri! O iubesc fără niciun fel de rezerve şi graniţe!…”

Seara, am fost la *Fliegender Holländer* de Wagner. Abia dacă am auzit câte ceva, adică de fapt auzeam şi înţelegeam muzica numai prin prisma iubirii mele. îi puneam lui Wagner următoarea întrebare: „Ce impresie produci asupra ei? Oare o pătrunde muzica ta? O face mai aptă de dragoste? O transportă în lumea aceea în care iubirea este legea supremă?” Numai asta mă interesa.

Probabil că femeile nu ştiu să iubească atât de exclusiv, întotdeauna ele îşi mai păstrează o parte din suflet pentru sine, pentru lume şi pentru impresiile venite din afară.

27 *august*

Mătuşa ne-a declarat că vrea să plece acasă. Se grăbeşte să ajungă la Płoszów şi spune că prezenţa ei aici oricum nu ne este necesară, ba chiar mai bine dacă n-o să ne mai grăbim din cauza ei şi o să rămânem atâta timp cât este necesar pentru lucrul la tablou. Ne-am cam împotrivit cu toţii planului ei, mai ales pentru că o persoană atât de în vârstă nu ar trebui să călătorească singură. M-am simţit dator – chit că nu mi-a fost uşor – să-i declar mătuşii că, dacă vrea neapărat să plece, atunci o voi însoţi. Recunosc că am aşteptat reacţia ei cu o anumită strângere de inimă. Din fericire, drăguţa de ea a răspuns cu tărie:

— Nici să nu te gândeşti! Dacă Celina o să fie obosită ori n-o să se simtă bine, atunci cine o s-o însoţească pe Aniela la pictor? Nu se poate să meargă singură acolo.

Şi începu s-o ameninţe pe Aniela, cu un zâmbet fluturându-i pe buze, dar cu fruntea încruntată:

— Mai ales că pictorul ăla se uită la ea mai mult decât e nevoie pentru lucrul la portret şi ea vede şi se bucură. Oho, trebuie s-o cunoşti ca să ştii ce-i poate pielea!

— Dar, mătuşă, e un om în vârstă, răspunse Aniela

râzând şi sărutând mâinile mătuşii.

Aceasta începu să mormăie:

— Tu, lipiciule, tu! Om în vârstă… hm… dar spune complimente! Leon, să fii atent la amândoi!

Eu am renunţat cu plăcere la călătoria la Płoszów, având în vedere motivele invocate de mătuşă. Doamna Celina începu să insiste ca măcar servitoarea care ne-a însoţit la Gastein să meargă cu mătuşa. La început, aceasta s-a împotrivit, apoi a cedat, când a rugat-o şi Aniela, spunându-i că ele la hotel tot n-au nevoie de servitoare.

Mătuşa a pus imediat să i se împacheteze lucrurile. Îi place să facă totul repede, aşa că urmează să plece mâine-dimineaţă. În timpul prânzului, am întărâtat-o spunându-i că preferă compania cailor ei de curse decât pe-a noastră şi că, de fapt, pentru ei se grăbeşte. A repetat de câteva ori: „Ah, cât eşti de prostuţ! Taci din gură!” – dar nu după mult timp, uitând de noi, a început să vorbească singură despre cai.

Astăzi, şedinţa a durat foarte mult. Aniela a pozat mai bine. Faţa este de-acum pictată, în linii mari.

28 august

Mătuşa a plecat cu trenul de dimineaţă. Ne-am dus la atelier împreună cu doamna Celina, care, când a văzut faţa Anielei în grund, abia s-a abţinut să nu explodeze de revoltă. N-are idee de pictură şi de toate fazele prin care trebuie să treacă un portret şi de aceea a crezut că rămâne aşa, urâtă, fără să semene cu Aniela. A trebuit s-o liniştesc; pe urmă, Angeli, bănuind despre ce-i vorba, a asigurat-o râzând că ceea ce se vede nu-i decât nimfa din care va ieşi fluturele.

Spre mulţumirea tuturor, a spus la sfârşit:

— Cred că acesta va fi unul dintre cele mai bune portrete ale mele, căci de mult n-am mai pictat aşa *con*

amore.

De i s-ar împlini vorbele!

După terminarea şedinţei, m-am dus la operă după bilete. Când m-am întors, am găsit-o pe Aniela singură şi din nou m-a cuprins ispita, ca un uragan. M-am gândit că, dacă ea ar vrea să vină acum în braţele mele, ar fi un moment tocmai bun şi, la gândul acesta, am simţit cum îmi bate inima mai tare şi cum pălesc, tremur din tot trupul şi mi se taie respiraţia, în cameră era semiîntuneric, perdelele acopereau geamurile pe jumătate. Făceam eforturi supraomeneşti să-mi înfrâng pornirile, care mă împingeau spre ea cu o forţă imensă. Aveam senzaţia că ea dogoreşte căldură ca jarul, că e tulburată de aceleaşi gânduri ca şi mine. Aş fi putut s-o iau în braţe şi s-o strâng la piept, să-i sărut ochii, buzele. O voce lăuntrică îmi spunea: „Fă-o, chiar dac-ar fi pe urmă să pieri!” Ea observă starea în care mă aflam, prin ochi îi trecu o licărire de teamă, dar se stăpâni imediat şi spuse:

— Trebuie să fii apărătorul meu până la întoarcerea mamei. Înainte, îmi era frică de tine, acum însă am atâta încredere, mi-e atât de bine cu tine…

Eu i-am sărutat îndelung mâinile, şoptind cu o voce înăbuşită:

— Dac-ai şti, dac-ai şti ce se petrece cu mine…

Iar ea mi-a răspuns cu compătimire şi tristeţe:

— Ştiu… şi tocmai de aceea eşti cu atât mai bun, mai nobil…

O clipă am mai luptat cu mine însumi, apoi m-am lăsat totalmente dezarmat. N-aveam curaj. Iar ea s-a străduit tot restul zilei să mă răsplătească. Niciodată n-am citit în privirea ei atâta ataşament, niciodată n-a fost atât de duioasă cu mine. O fi asta calea cea mai bună pe care o am de ales? Poate că, tocmai în felul acesta, sentimentul se acumulează tot mai mult în inima Anielei şi o va învinge

mai repede? Nu ştiu – şi-mi pierd capul…

Căci, pe de altă parte, mergând pe drumul acesta, la fiecare pas sacrific, pentru iubire, însăşi iubirea.

29 august

Astăzi, s-a petrecut ceva ciudat şi înspăimântător, în timp ce poza cât se poate de liniştită, Aniela s-a cutremurat brusc, faţa i s-a înroşit, apoi s-a făcut albă ca hârtia. Ne-am speriat teribil, şi eu, şi Angeli.

El şi-a întrerupt imediat lucrul, rugând-o pe Aniela să se odihnească; eu i-am dat un pahar cu apă. După câteva clipe, i-a trecut. Voia să pozeze mai departe, dar vedeam că se sileşte s-o facă şi că e foarte neliniştită. Poate că obosise. Era o căldură sufocantă, zidurile erau încinse. Am condus-o acasă mai repede decât ieri. Nici pe drum nu şi-a recăpătat voioşia. Când luam prânzul s-a înroşit din nou brusc. Am început şi eu şi doamna Celina s-o întrebăm ce are, dar ea jura că n-are nimic. La întrebarea mea, dacă nu vrea să chem un doctor, mi-a răspuns cu neobişnuită energie, ba chiar cu iritare, că n-are nici cea mai mică nevoie şi că se simte perfect. Dar tot restul zilei a fost palidă; sprâncenele ei negre se încruntau mereu şi faţa îi căpăta o expresie de asprime. Cu mine s-a purtat mai rece decât ieri şi uneori chiar aveam impresia că-mi evită privirile. Nu înţeleg ce-i cu ea. Sunt tare neliniştit. Iarăşi n-o să dorm, iar dac-aş adormi, prevăd c-o să am nişte vise ca cel pe care l-am descris.

30 august

În jurul meu se petrece ceva cu totul de neînţeles. La ora douăsprezece, am bătut la uşa doamnelor, voind s-o iau pe Aniela la atelier, dar nu erau acasă. Servitoarea de la hotel mi-a spus că au cerut să li se aducă o trăsură cam cu vreo două ore mai înainte şi că au plecat în oraş. Niţel cam mirat, am hotărât totuşi să le aştept. După vreo jumătate de oră s-au întors, dar Aniela mi-a întins mâna în tăcere şi

a trecut mai departe, în camera ei. Am reuşit doar să observ că avea faţa tulburată. Credeam că se duce să se schimbe, însă doamna Celina mi-a spus:

— Dragul meu Leon, fii amabil şi du-te la Angeli şi cere-i scuze că Aniela nu poate veni astăzi. Este atât de enervată, că n-ar putea în niciun chip să pozeze.

— Ce are? am întrebat neliniştit.

Doamna Celina a şovăit un moment, apoi mi-a spus:

— Nu ştiu. Am dus-o la un doctor, dar nu l-am găsit acasă. I-am lăsat un bileţel cu rugămintea să vină la noi, la hotel… De altfel… nu ştiu…

N-am putut să aflu nimic mai mult. Am luat o trăsură şi m-am dus la Angeli. Când i-am spus că Aniela nu poate să vină, mi s-a părut că mă priveşte cu neîncredere. De altfel, văzând neliniştea de pe faţa mea, era şi normal. Dar dacă ne-o fi bănuind că ne-am răzgândit şi că nu mai vrem portretul? Doar nu ne cunoaşte, ar putea crede că o jenă financiară este cauza neliniştii mele. Aşa că, voind să mă pun la adăpost de asemenea bănuieli, am hotărât să-i plătesc înainte. Auzind asta, începu să se apere cu multă demnitate, declarându-mi că el nu primeşte plata decât după terminarea tabloului, însă eu i-am spus că nu-s decât păstrătorul sumei respective lăsate de mătuşa mea şi, deoarece s-ar putea să plec între timp, aş prefera să scap de grija asta. După o lungă discuţie, care m-a plictisit, a rămas cum am propus eu. Am convenit ca şedinţa următoare să aibă loc mâine, la ora obişnuită, dacă starea sănătăţii doamnei Kromicka o va permite; în caz contrar, am promis să-l anunţ înainte de ora zece.

Cum m-am întors la hotel, m-am dus direct la ele. Aniela era în camera ei. Doamna Celina mi-a spus că doctorul abia plecase, că n-a spus nimic precis şi i-a recomandat doar linişte. Nu ştiu de ce mi s-a părut din nou că zăresc pe faţa ei o şovăire. Poate că nu era decât

neliniște, ceea ce înțeleg perfect, căci și eu sunt neliniștit.

Înapoindu-mă în camera mea, am început să-mi fac reproșuri amare că, totuși, relațiile noastre, continua luptă lăuntrică a Anielei și frământările permanente din cauza iubirii și a suferințelor mele nu se poate să nu aibă o influență negativă asupra stării sănătății ei. Gândindu-mă la asta, simțeam ceva care s-ar putea exprima prin cuvintele: „Mai bine să pieri tu, decât să se îmbolnăvească ea!”

Mi-era o teamă teribilă că n-o să coboare la prânz, ca și cum cine știe ce-ar fi atârnat de asta. Din fericire, a coborât, dar în continuare s-a comportat foarte ciudat. La început, când m-a văzut, s-a tulburat, apoi a încercat să fie ca de obicei, dar n-a reușit. Lăsa impresia unei persoane care tăinuiește o supărare. Și probabil că era mai palidă decât de obicei, căci părul ei șaten mi se părea aproape negru.

Mă tot bate gândul: oare n-o fi primit vești proaste de la Kromicki? Și dacă da, atunci ce vești or fi? Poate că banii mei sunt în pericol? Dar dă-i naibii de bani! Nici toată averea mea nu merită ca Aniela să se necăjească fie și cinci minute.

Trebuie să lămuresc mâine lucrurile. Sunt aproape sigur că-s niște motive de natură morală și că totul are legătură cu Kromicki. Ce-o fi putut să-i facă din nou? Doar de vândut încă o dată moșia n-a mai putut, pentru simplul motiv că n-o mai are.

Berlin, 5 septembrie

Sunt la Berlin, pentru că, fugind de la Viena, trebuia să mă duc undeva. La Płoszów nu puteam – acolo s-a dus ea.

Eram atât de convins că nicio putere omenească n-o să mă mai despartă de ea, încât până și gândul ruperii acestei legături mi se părea sălbatic. Dar iată că nu poți

prevedea nimic, am plecat şi totul s-a sfârşit. Sunt la Berlin. Am senzaţia că mi se învârteşte în cap roata dinţată a unei maşinării. Se învârteşte atât de repede, încât mă doare, dar n-am înnebunit. Ştiu totul, ţin minte totul. Doctorul meu avea dreptate: înnebunesc numai capetele slabe. Mie nu mi se putea întâmpla una ca asta, fie şi pentru faptul că, uneori, nebunia e un fel de fericire de vis.

6 septembrie

Totuşi, simt uneori că-mi clocoteşte creierul. Este cât se poate de natural ca o femeie cinstită, stând câteva luni cu soţul ei, să rămână însărcinată, dar mie tocmai naturalul acesta mi se pare atât de îngrozitor, încât îmi explodează creierul în cap. Nu poţi considera ceva ca pe o lege naturală a firii şi totodată ca pe o monstruozitate! Niciun cap nu rezistă la asemenea încercare. Ce este, de fapt? îmi adun tot calmul ca să gândesc şi înţeleg că cei zdrobiţi sunt zdrobiţi de forţa unor întâmplări extraordinare. Cu mine, e altfel. Pe mine mă zdrobeşte cursul normal al lucrurilor.

Cu cât este mai natural, cu atât e mai îngrozitor.

Numai contradicţii. Ea nu-i răspunzătoare pentru ce s-a întâmplat, înţeleg, altfel aş înnebuni! N-a încetat nicio clipă să fie virtuoasă – şi, totuşi, mai degrabă i-aş fi iertat oricare altă crimă decât pe aceasta. Nu pot, pe Dumnezeul meu, nu te pot ierta, tocmai pentru că te-am iubit atât de mult! Mă crezi oare că în prezent nu există femeie pe lume, pe care s-o dispreţuiesc mai mult? Căci de fapt tu ai avut doi: pe mine, cu dragostea mea platonică, şi pe Kromicki, cu cea de soţ!

Îmi vine să mă dau cu capul de pereţi, dar, Dumnezeule, îmi vine şi să râd…

Nici nu mă aşteptam să mai existe un mod de a mă rupe de tine. Şi iată că ai reuşit!

8 septembrie

Când mă gândesc că totul s-a sfârşit, s-a rupt, că n-a mai rămas nimic, că am plecat – pentru totdeauna! –, parcă nu-mi vine să cred. Nu mai există Aniela pentru mine! Dar ce există? Nimic…

Atunci, de ce mai trăiesc? Nu ştiu! Doar nu din curiozitatea de a afla dacă domnul Kromicki va avea băiat sau fată!

Mă gândesc tot timpul: „Cât este de natural totul!” şi simt cum îmi crapă capul.

Ciudat. Ar fi trebuit să fiu pregătit şi pentru asta. Dar niciodată nu mi-a trecut prin minte. Mai degrabă m-aş fi aşteptat să mă trăsnească din senin.

Plecând de la Varşovia, Kromicki a stat câteva zile la Płoszów, apoi au fost împreună pe drum, împreună la Viena, la Gastein.

Iar eu, în timpul acesta, eram cel care le cream o atmosferă propice pentru amor. Voluptatea doamnei era aţâţată, inima, plină de simţăminte! Toată treaba asta are nişte părţi de-a dreptul groteşti.

Sunt un prost fără pereche. De vreme ce am suportat şederea soţilor Kromicki împreună, ar trebui să ştiu să suport şi consecinţele. Însă, pentru Dumnezeu, nu mintea, ci nervii mei nu pot fi de acord cu urmările. Există oameni la care aceste două forţe merg împreună; în mine se fugăresc şi se muşcă precum câinii. O nenorocire în plus.

Cum de n-am prevăzut niciodată? Trebuia să mă fi gândit că, dacă mai există o împrejurare şi mai grea, o lovitură şi mai dureroasă decât toate cele de până acum, bineînţeles că n-o să mă evite.

Uneori, am impresia că-s persecutat de soartă, care nu-i destul că-mi stabileşte o logică a faptelor ce se răzbună de la sine, nu se mulţumeşte cu atât, ci mă mai urmăreşte în mod special şi mă pedepseşte. Dar de ce? De unde pornirea asta împotriva mea? câţi bărbaţi nu iubesc

nevestele altora şi nu suferă atât! Poate că-s iertaţi numai pentru că iubesc mai puţin, mai uşuratic, mai necinstit? Ce dreptate ar mai fi şi asta?

Deci – nu! Nu există în toate astea nimic conştient, nimic dirijat, totul se petrece la întâmplare.

10 septembrie

Nu mă pot elibera de gândul că, până acum, toate tragediile umane au rezultat din întâmplări şi nenorociri excepţionale, în timp ce a mea decurge din desfăşurarea normală a lucrurilor. Zău, nu ştiu ce-i mai rău. Normalul ăsta e de nesuportat.

11 septembrie

Mi se pare că omul lovit de trăsnet devine rigid, dar nu cade imediat. Şi eu tot aşa, m-am ţinut până acum prin puterea trăsnetului care m-a lovit, acum însă cred că am să mă prăbuşesc. Nu-i bine ce se petrece cu mine. De cum se lasă înserarea, încep să mă sufoc, fac eforturi să respir şi parcă aerul refuză să pătrundă în adâncul plămânilor, am senzaţia că respir numai cu o parte a acestora. Şi ziua şi noaptea mă cuprinde din când în când câte o spaimă nedefinită, o teamă fără obiect. Simt că se petrece ceva îngrozitor cu mine, incomparabil mai rău decât moartea.

Ieri mi-am pus întrebarea: „Ce s-ar întâmpla dacă brusc, în acest oraş străin, aş uita cum mă cheamă, unde stau şi aş porni-o prin întuneric, drept înainte, fără ţel, în lumea nebuniei…?”

Presupuneri bolnăvicioase. De altfel, într-un asemenea caz, s-ar întâmpla şi cu trupul meu ceea ce cu sufletul s-a şi întâmplat, fiindcă în plan moral nu ştiu unde locuiesc şi merg prin întuneric, fără niciun ţel, nebun.

Totul îmi inspiră teamă, cu excepţia morţii. Să fiu mai clar: am sentimentul că nu eu sunt cel care mă tem, ci că spaima s-a cuibărit în mine, că există ca o făptură aparte şi tremură la orice pas.

Nu mai suport deloc întunericul. Seara umblu până la epuizare pe străzile luminate cu electricitate. Dac-aş întâlni vreun cunoscut, cred că aş fugi până la capătul pământului, dar mulţimea anonimă îmi face bine. Când lumea începe să se răărească pe străzi, mă apucă groaza. Mă gândesc întotdeauna cu teamă la venirea nopţii. Şi nopţile sunt acum atât de îngrozitor de lungi!

Am aproape încontinuu un gust metalic în gură. Prima dată l-am simţit când, întorcându-mă acasă după ce-am condus-o pe Klara la gară, l-am găsit pe Kromicki; a doua oară acum, la Viena, când doamna Celina mi-a anunţat „marea noutate”.

Ce zi a fost şi aceea! După a doua vizită a doctorului, m-am dus să întreb de Aniela. Nici prin cap nu-mi trecea să bănuiesc ceva. N-am înţeles nimic nici când doamna Celina mi-a spus:

— Doctorul ne asigură că astea-s nişte manifestări pur nervoase, aproape fără nicio legătură cu starea ei.

Şi, văzând că nu bănuiesc nimic, a adăugat oarecum stingherită:

— Căci, trebuie să-ţi spun o mare noutate…

Şi mi-a spus marea noutate. Când am auzit-o, am simţit gust de zinc în gură şi mi s-a făcut frig în creier, exact ca atunci când am dat pe neaşteptate ochii cu Kromicki.

M-am întors în camera mea de hotel. Ţin minte perfect că, printre alte senzaţii care mă sfâşiau, era şi nevoia de a râde. Însărcinată! Făptura asta eterică, pentru care până şi iubirea platonică era ceva nepermis, ea care în loc de „iubire” spunea „prietenie”!

Simţeam nevoia să râd şi în acelaşi timp să mă dau cu capul de toţi pereţii.

Totuşi, am rămas conştient… Suficient de conştient, încât să înţeleg că totul s-a sfârşit o dată pentru totdeauna

şi că trebuie să plec, că nu se poate să nu plec… Şi am îndeplinit ca un automat tot ceea ce era legat de plecare.

Eram suficient de lucid ca să salvez şi aparenţele. De ce? Nu ştiu! Doar nu-mi mai păsa. Cu siguranţă că erau nişte reflexe automate ale creierului, obişnuit de luni şi ani întregi să ascundă adevărul şi să salveze aparenţele. I-am spus doamnei Celina că am fost la doctor, că m-a găsit bolnav de inimă şi mi-a recomandat să plec imediat la Berlin, fără nicio clipă de întârziere, şi ea m-a crezut.

Aniela, nu! I-am văzut ochii lărgiţi de spaimă, am văzut privirea ei de martiră pângărită şi, în dedublarea mea lăuntrică, o voce spunea „Ce-i ea de vină?”, iar celălalt eu avea chef s-o scuipe în faţă.

Oh, de ce am iubit-o atât de mult pe femeia asta!

12 septembrie

Sunt aproape două săptămâni de când am plecat. Ele s-au întors, cu siguranţă, la Płoszów. Astăzi, i-am scris mătuşii de frică să nu se sperie pentru starea mea şi să vină aici. Uneori, mi se pare ciudat că există totuşi o fiinţă căreia îi pasă, într-adevăr, de mine.

13 septembrie

Sunt atâţia bărbaţi care cuceresc nevestele altora, le păcălesc, apoi le dau cu piciorul, le părăsesc şi pleacă liniştiţi. Eu n-am făcut toate astea, iar dacă ea ar fi fost victima mea, aş fi măturat şi pulberea dinaintea paşilor ei şi acum nicio putere omenească nu m-ar fi putut desprinde de la picioarele ei. Există, deci, sentimente mai imorale decât al meu; însă numai asupra mea s-a prăbuşit o asemenea povară, o pedeapsă atât de imensă, că, măsurând involuntar dimensiunile vinei prin pedeapsa primită, deduc că iubirea mea a fost o crimă nemaipomenită.

Este un gen de teamă instinctivă, de care nici scepticismul nu te scapă.

Dar orice morală trebuie să-mi dea dreptate că e o vină mult mai mare să atragi o femeie fără să o iubeşti, să faci cu sânge rece tot ceea ce eu am făcut din adâncul inimii. Nu poate să existe o pedeapsă şi o răspundere mai grea pentru sentimentele mari şi adevărate decât pentru cele mici şi netrebnice.

Nu! De aceea, iubirea mea este mai presus de orice o îngrozitoare nenorocire.

Un om lipsit de prejudecăţi poate să-şi imagineze ce ar simţi dacă ar avea prejudecăţi; tot aşa şi un om care se îndoieşte poate să-şi dea seama cum ar sta lucrurile dacă ar fi credincios şi s-ar ruga. Eu nu numai că-mi dau seama, dar totul se înmănunchează în mine într-o tânguire atât de mare, încât aproape că mă rog. Şi spun: „Dacă am greşit, Doamne, am pătimit totuşi atâta din cauza asta, că poate mi s-ar cuveni puţină milă”.

Însă nu ştiu în ce chip ar putea să se manifeste mila faţă de mine. E cu totul imposibil.

14 septembrie

Ele, desigur, s-au întors de-acum la Płoszów. Mă mai gândesc încă des la ea, pentru că te poţi despărţi de trecut numai atunci când ai ceva înaintea ta, iar eu n-am nimic, nimic. Dac-aş fi credincios, m-aş face preot; dac-aş fi un om total convins că nu există Dumnezeu, poate că m-aş converti. Dar în mine s-au atrofiat celulele spiritului cu care poţi crede, aşa cum se usucă o mână. Nu ştiu nimic, în afara faptului că nu-mi pot alina suferinţa nici prin religie.

Când s-a măritat Aniela cu Kromicki, am crezut că totul s-a terminat între noi. Dar n-a fost adevărat. Abia acum am convingerea absolută că s-a terminat totul, căci ne desparte nu numai voinţa noastră, nu numai plecarea mea, ci ceva care-i în afara noastră, o forţă independentă de noi.

Viaţa noastră a apucat pe căi atât de diferite, pe care nu le mai poate apropia nimic, nici chiar voinţa. Pe drumul Anielei vor fi suferinţe, dar va exista şi o lume nouă, sentimente noi, o viaţă nouă – în faţa mea nu-i decât pustiul. Cu siguranţă că ea înţelege asta la fel de bine ca mine.

Sunt curios dacă nu-şi spune câteodată: „Pe omul acesta l-am împins la pieire, poate fără să vreau, dar l-am împins”.

N-am nimic de câştigat şi totuşi parcă aş vrea ca ei să-i pară rău de mine. Măcar atât.

Poate că o să-i pară rău până când o să vină copilul pe lume. Pe urmă, toate sentimentele ei au să ia alt curs, iar eu am să încetez să mai exist pentru ea. Şi asta-i în firea lucrurilor şi asta-i o lege a naturii.

Excelente legi!

16 septembrie

Astăzi, am văzut tipărit cu litere uriaşe pe un afiş numele Klarei Hilst. Am uitat că, într-o scrisoare primită la Gastein, mă anunţa că va concerta la Berlin. Deci, a venit. Deocamdată, conştiinţa acestui fapt nici nu m-a bucurat, nici nu m-a întristat. Doar, fiindcă m-a cuprins iarăşi vechea mea nervozitate, gândul că în acelaşi oraş cu mine există un suflet cunoscut şi prietenos parcă mă mai linişteşte, nici eu nu ştiu de ce. Mi-e suficient gândul. Aş prefera să n-o văd pe Klara şi, când îmi spun că va trebui totuşi să mă duc la ea, mă cuprinde un sentiment neplăcut. Klara are o curiozitate grijulie, vrea să ştie totul, întreabă. E înclinată spre romantism şi crede că prietenia poate să lecuiască toate suferinţele. Iar mie mi-ar fi cu totul imposibil să-i spun ceva. Adesea n-am putere nici să mă gândesc la ceea ce s-a întâmplat.

11 septembrie

Pentru ce mă mai trezesc dimineaţa? Pentru ce exist?

Ce-mi pasă de cunoscuţi ori de oameni, în general?

Nu m-am dus la Klara, pentru că tot ce poate ea să-mi spună nu mă interesează şi mă oboseşte anticipat. Mi-e absolut indiferentă lumea întreagă – şi eu ei.

18 septembrie

Ce bine am făcut că i-am scris mătuşii! Dacă nu, ar fi venit aici. Iată ce-mi scrie:

Am primit scrisoarea ta chiar în ziua când au sosit Celina şi Aniela. Cum te simţi, scumpul meu? Spui că bine, dar bine de-adevăratelea? Ce ţi-au spus doctorii la Berlin şi cât timp mai rămâi acolo? Trimite-mi o telegramă, dacă te mai pot găsi acolo, vin imediat. Celina mi-a spus că ai plecat atât de brusc, încât şi ea şi Aniela au fost foarte speriate. Dacă mi-ai fi scris că ţi-au recomandat o călătorie, de exemplu, pe mare, aş fi venit imediat la tine. Doar nu-s decât câteva ore de călătorie şi eu mă simt mai în puteri ca niciodată. Congestiile pe care le făceam înainte nu s-au mai repetat. Mă tem pentru tine şi mi-e frică de o eventuală călătorie pe mare. E adevărat că tu eşti obişnuit, dar pe mine mă trecfiorii numai când mă gândesc la vapoare şi furtuni. Celina se simte bine, Aniela la fel. Ştii de-acum noutatea, înainte de a părăsi Viena au mai consultat un specialist, care le-a spus că nu mai e niciun dubiu în privinţa stării Anielei. Celina e nespus de fericită şi eu, de asemenea, mă bucur. Poate că asta o să-l determine pe Kromicki să lase afacerile alea la capătul pământului şi să se stabilească în ţară. Aniela va fi cu siguranţă mai fericită, dacă va avea un ţel în viaţă. Arată obosită şi parcă zdrobită, dar poate că-i numai din pricina drumului. Copilul lui Snitynski a fost grav bolnav de difterie, dar s-a făcut bine.

Citind scrisoarea mătuşii, am înţeles că pentru mine nu există un loc printre ei şi, mai ales, nu există loc lângă Aniela. În curând, o să-i fie neplăcut chiar şi să-şi

amintească de mine.

19 septembrie

Nu pot deloc să-mi imaginez ce va fi cu mine peste un an, doi sau trei. Ce voi face? Lipsa absolută a unui ţel ar trebui să excludă viaţa. De fapt, pentru mine nu există loc nicăieri pe lumea asta.

20 septembrie

Nu m-am dus la Klara, însă am întâlnit-o pe Friedrichstrasse. Când m-a văzut, a pălit de bucurie şi emoţie şi m-a întâmpinat cu atâta efuziune, încât m-a mişcat şi pe mine şi-mi era neplăcut în acelaşi timp, simţind că nu mă pot revanşa, că toată cordialitatea mea nu-i decât exterioară, nu simţeam nicio bucurie în faptul că o întâlnisem. Când şi-a mai revenit puţin, şi-a dat seama cu nelinişte de schimbările care se oglindeau pe faţa mea. Într-adevăr, nu arăt grozav şi am încărunţit puţin. A început să mă întrebe de sănătate, iar eu, cu toată recunoştinţa şi prietenia ce-i port, simţeam că va fi peste puterile mele s-o întâlnesc mai des, aşa că i-am spus că sunt bolnav şi că va trebui să plec în curând într-o ţară caldă. M-a luat la ea. Am discutat despre mătuşa mea, despre Aniela şi doamna Celina. Tam spus câteva fraze neutre. Mă gândeam că ea-i poate unica făptură de pe lumea asta care m-ar înţelege, dar totodată ştiam că în niciun caz nu mi-aş deschide sufletul în faţa ei.

Şi totuşi, eu sunt sensibil la bunătatea oamenilor, în clipele când ochii albaştri, cinstiţi ai Klarei mă priveau în profunzime cu nespus ataşament şi atenţie, de parc-ar fi vrut să vadă până în adâncul inimii mele, bunătatea ei mă înduioşa până într-acolo, că-mi venea să plâng. În cele din urmă, cu toate eforturile mele, Klara şi-a dat seama că sunt cu totul altul decât înainte; a observat cu instinctul ei de femeie că trăiesc, vorbesc şi gândesc automat, în timp ce sufletul meu este aproape mort. Dându-şi seama de

asta, încetă imediat să mă mai cerceteze şi deveni mai duioasă.

Vedeam teama şi eforturile ei de a nu mă obosi. Se străduia să-mi dea de înţeles că, prin căldura pe care mi-o dăruieşte, nu urmăreşte să mă cucerească, ci doar să-mi fie bine alături de ea.

Îmi era, într-adevăr, bine, dar oboseam. Mintea mea nu-i capabilă acum de niciun efort, de nicio concentrare, nici măcar atât cât necesită discuţia cu o prietenă. În plus, de vreme ce a dispărut marele scop al vieţii mele, restul îmi pare atât de lipsit de sens, încât îmi pun mereu întrebarea: „La ce bun? ce câştig?”

21 septembrie

Niciodată până acum n-am avut o noapte atât de îngrozitoare. Eram teribil de înspăimântat şi coboram parcă nişte scări infinite, într-un întuneric tot mai mare, unde se petreceau nişte lucruri pe cât de înfiorătoare, pe atât de clare. M-am hotărât să părăsesc Berlinul, căci sub cerul lui de plumb te poţi înăbuşi. Mă duc la Roma, la casa mea de pe Babuino, şi mă voi stabili acolo. Consider absolut încheiate socotelile mele nu numai cu Aniela, ci cu lumea întreagă, aşa că voi putea vegeta liniştit la Roma, până mi-o veni ceasul. Numai să am linişte! Vizita de ieri la Klara m-a convins că, şi dac-aş vrea, n-aş mai putea să trăiesc cu oamenii, că n-am nici măcar cu ce să le plătesc pentru bunătate. Am fost exclus din viaţă, sunt în exteriorul ei şi, chit că simt un pustiu de nedescris, nu mai am chef să revin.

Gândul plecării la Roma, la schivnicia mea de pe Babuino, îmi surâde – ce-i drept cam palid şi trist –, dar prefer asta decât orice altceva. De acolo am plecat în lume, ca pasărea din cuib, şi tot acolo se cade să mă întorc târâindu-mi aripile frânte, ca să-mi aştept sfârşitul.

Acum scriu dimineaţa, căci seara cobor întotdeauna

în subteranele în care sălăşluieşte teama. Astăzi, am să mă duc la concertul Klarei, am să-mi iau rămas-bun, iar mâine plec. În drum, am să mă opresc la Viena. Poate că am să trec pe la Angeli – nu-s sigur. Acum nu mai sunt niciodată sigur de ce voi face ori voi simţi a doua zi.

Am primit o scrisoare de la Klara, în care mă roagă să mă duc la ea după concertul de astăzi. La concert am să merg, pentru că alături de mulţimea aceea de oameni sănătoşi mă simt mai în siguranţă, nu mă obosesc, fiindcă nu cunosc pe nimeni, nu văd decât masa. La ea însă n-am să mă duc. E prea bună. Se spune că cei care mor de foame, cu o anumită perioadă înainte de moarte, nu mai suportă mâncarea. Aşa şi organismul meu spiritual nu mai suportă bunătatea şi consolarea.

Nu mai suportă nici amintirile. Mi-am dat seama că în afara cauzelor morale mai erau şi altele care mi-au făcut atât de grea vizita la Klara. De exemplu, un lucru mărunt, pe care l-am înţeles abia după aceea. Foloseşte acelaşi parfum pe care i l-am adus Anielei de la Viena, când eram la Gastein… Am constatat în repetate rânduri că, dacă o persoană foloseşte un anumit parfum, pe urmă, nimic nu ţi-o aminteşte cu mai multă pregnanţă decât mirosul.

22 *septembrie*

Sunt bolnav de tot. Am răcit ieri când m-am întors acasă. În sala de concert fusese foarte cald, înăbuşitor chiar, iar când am ieşit afară nu mi-am pus pardesiul şi am ajuns la hotel înlemnit de frig. De câte ori respir, am senzaţia că, umflându-se, plămânii intră în ascuţişul unor ace ascunse sub omoplaţi. Mi-e când cald, când frig şi nu-mi pot astâmpăra setea. Mă cuprinde uneori o slăbiciune atât de mare, încât simt că n-aş putea nici să cobor scările. Nici vorbă de plecare. N-aş fi în stare să mă urc singur în vagon. Acum, când scriu, îmi aud respiraţia şuierătoare, de trei ori mai iute decât de obicei. Sunt convins că, dacă aş fi

fost într-o altă stare de nervi, aş fi avut puterea să rezist la frigul de ieri, n-aş fi răcit, însă în halul în care mă aflu, nu mai am nicio rezistenţă. Fără îndoială, am aprindere de plămâni.

Mă voi ţine pe picioare atât cât voi putea. Azi-dimineaţă, cum mi-am dat seama că sunt bolnav, i-am scris mătuşii că sunt sănătos şi că peste câteva zile plec de aici. Iar peste câteva zile, dacă voi mai fi conştient şi dacă voi avea destulă putere, îi voi scrie acelaşi lucru. Am rugat-o să-mi trimită scrisorile şi telegramele ce vor sosi pentru mine pe adresa bancherului B. din Berlin. Mă voi strădui ca nimeni de la Płoszów să nu afle de boala mea. Ce bine că ieri mi-am luat rămas-bun de la Klara!

23 septembrie

Mi-e mai rău decât ieri, dar mă ţin pe picioare. Am febră şi cred că printre gândurile mele se strecoară vedenii cauzate de febră. Mai ales, când închid ochii, se şterge aproape cu totul graniţa dintre realitate şi ceea ce născoceşte mintea mea bolnavă. Totuşi, în cea mai mare parte a zilei, mă mai controlez încă. Mă tem ca febra să nu mă răpună şi să nu-mi pierd de tot cunoştinţa.

Iată, deci, că eu, un om înzestrat de soartă mai bine decât alţii, care aş fi putut să-mi întemeiez un cămin, o familie, să mă înconjor cu fiinţe iubitoare, stau acum singur şi bolnav, într-un oraş străin şi n-are cine să-mi dea un pahar cu apă. Poate că şi pe Aniela aş fi putut-o avea lângă mine… Nu mai pot…

14 octombrie

Iau din nou tocul în mâna după trei săptămâni. Klara nu-i aici. Acum s-a liniştit că m-am însănătoşit de-a binelea şi a plecat la Hanovra, dar se întoarce peste zece zile. M-a îngrijit tot timpul cât am fost bolnav. A adus doctori şi, dacă n-ar fi fost ea, cu siguranţă că aş fi murit. Nu-mi mai amintesc precis, dar a treia sau a patra zi de boală a

apărut la mine. Eram conştient, însă atât de bolnav, încât, văzând-o, am rămas absolut indiferent, ca şi cum n-ar fi venit la mine ori ca şi cum venirea ei ar fi fost lucrul cel mai normal. A intrat în cameră cu un doctor şi singurul amănunt care mi-a atras atenţia a fost părul lui bogat, alb şi creţ. După ce m-a consultat, medicul a început să-mi pună tot felul de întrebări, mai întâi în germană, apoi în franceză, iar eu, deşi înţelegeam perfect totul, nu răspundeam nimic, căci nu simţeam nici cea mai mică nevoie să răspund şi nu eram în stare să mă silesc, ca şi cum voinţa mi-ar fi fost la fel de bolnavă ca şi trupul.

În ziua aceea, m-au obosit cu ventuzele, pe urmă am zăcut liniştit, fără să simt nimic. Uneori, mă gândeam că precis am să mor, fără însă a da acestui gând o importanţă mai mare decât celorlalte lucruri care se petreceau în jurul meu. Este posibil ca, în orice boală mai grea, chiar atunci când eşti conştient, să pierzi calitatea de a deosebi lucrurile mari de cele mici, în timp ce atenţia, nu ştiu de ce, îţi este atrasă numai de amănunte. În ziua aceea, în afară de părul doctorului mă mai preocupa mişcarea închizătorii de sus şi de jos de la uşa camerei alăturate, în care se hotărâse să se mute Klara. Ţin minte că nu-mi luam ochii de la zăvorul acela, ca şi cum mişcarea lui ar fi fost deosebit de importantă pentru mine.

După puţin timp a venit felcerul, care urma să mă îngrijească sub supravegherea Klarei. A început să-mi spună nu ştiu ce, şi Klara i-a poruncit să tacă.

Totuşi, mă oboseşte scrisul şi acum, aşa că mă întrerup.

16 octombrie

Nervii mei s-au mai calmat în timpul bolii, nu mai am spaimele care mă chinuiau atât de mult. Aş vrea să se înapoieze Klara cât mai repede. Nu de dor, ci din egoismul omului bolnav, care simte că îngrijirea şi atenţia de care s-

a bucurat nu pot fi înlocuite cu nimic. Ştiu că acum nu va mai locui aici, în camera de alături, însă prezenţa ei mi-ar da puteri. Când eşti slab şi neajutorat, te legi de forţa ocrotitoare, cum se ataşează copilul de mamă. Sunt ferm convins că nicio altă femeie n-ar fi făcut pentru mine ceea ce a făcut Klara, că oricare ar fi preferat să respecte convenienţele decât să salveze un om. Gândindu-mă la asta, simt în gură un gust amar, iar în minte îmi vine un singur nume… Dar astea-s lucruri pe care e mai bine să nu le laşi să ţi se vânture prin cap atâta vreme cât n-ai putere să te războieşti cu ele…

Klara dormea îmbrăcată pe sofaua din camera alăturată, cu uşa deschisă. De câte ori mă mişcam, era imediat lângă mine. O vedeam noaptea aplecată deasupra patului meu, ciufulită, cu ochii umflaţi de oboseală şi nesomn. Ea singură îmi dădea medicamentele, singură mă ridica în pat, să mă sprijin de perne, în clipele de luciditate, când voiam să-i mulţumesc, îmi făcea semn, cu degetul la buze, că doctorul mi-a interzis să vorbesc. Nu ştiu câte nopţi n-a dormit. Era atât de ostenită, încât ziua, stând pe fotoliul de lângă mine, aţipea uneori la mijlocul frazei. Se trezea, îmi zâmbea şi adormea la loc. Noaptea se plimba îndelung prin camera ei ca să-şi gonească somnul, însă atât de încet, că n-aş fi ştiut dacă nu i-aş fi văzut umbra, prin uşa deschisă, cum se mişcă pe perete. Odată, când era lângă mine, nemaiştiind cum să-i mulţumesc, i-am ridicat mâna la buze; atunci ea s-a aplecat repede şi a sărutat-o pe a mea, înainte de a fi reuşit să mi-o retrag. Şi trebuie să spun că nu întotdeauna am ştiut să fiu recunoscător faţă de ea. Când eşti bolnav, te supără fie ce – pe mine mă enerva statura ei înaltă. Eram cumva supărat pe ea, că nu e ca Aniela. Mă obişnuisem în ultima vreme să apreciez farmecul şi frumuseţea femeilor numai în măsura în care se apropiau de farmecul şi frumuseţea celeilalte.

Câteodată, privind-o pe Klara, mă revolta gândul că ea e frumoasă nu pentru că natura ar fi voit dinadins s-o facă aşa şi nu datorită rasei, ci pur şi simplu dintr-o întâmplare fericită. De altfel, adeseori capul frumos al unor femei îmi trezise asemenea gânduri. Sunt unele nuanţe sesizabile numai pentru un ochi foarte expert şi foarte sensibil.

Erau totuşi clipe, mai ales noaptea, când privind faţa Klarei slăbită, micşorată, suptă de atâta veghe, aveam iluzia că o văd pe cealaltă... Mai ales când stătea în întuneric, nu departe de patul meu. Vedenii provocate de febră şi de mintea mea bolnavă, pentru care nu există imposibilul. Din când în când aiuream şi – mai bine aş fi murit! – o strigam pe Klara cu numele celeilalte şi vorbeam cu ea ca şi cum ar fi fost cealaltă. De toate astea îmi amintesc că prin vis...

17 octombrie

Bancherul B. mi-a trimis câteva scrisori de la mătuşa mea. Mă întreabă de sănătate şi de planurile mele de viitor. Scrie despre treierat, dar nimic de oamenii de la Płoszów. Nici măcar nu ştiu dacă trăiesc ori au murit. Ce mod ciudat şi enervant de a scrie scrisori! Mult mă interesează pe mine treieratul şi toată gospodăria de la Płoszów! i-am răspuns imediat fără să-mi ascund nemulţumirea.

18 octombrie

Astăzi, am primit o telegramă de la Kromicki, adresată la Varşovia. Mătuşa, în loc să-mi telegrafieze conţinutul, a pus-o într-un plic şi mi-a trimis-o prin poştă. Kromicki mă imploră, ca pentru salvarea propriilor mei bani şi a sorţii lui, să-i mai trimit încă douăzeci şi cinci de mii de ruble. Am citit şi am dat din umeri. Ce-mi mai pasă acum de Kromicki şi de banii aceia! Ducă-se! Dac-ar şti Kromicki care au fost motivele pentru care l-am ajutat prima oară, n-ar mai cere nimic acum. N-are decât să-şi

suporte pierderile cu calmul cu care o suport şi eu pe a mea. De altfel, îl aşteaptă marea noutate, care o să-l bucure. Bucuraţi-vă cât vreţi, faceţi câţi copii vreţi, dar dacă-mi cereţi să mă mai şi gândesc la viitorul lor – zău că-mi cereţi prea mult.

Măcar dacă ea nu m-ar fi sacrificat cu atâta egoism pentru aşa-numitele ei principii… Dar, destul, căci mi se răscoleşte creierul în cap! Lăsaţi-mă cel puţin să bolesc în linişte…

20 octombrie

Nu m-au lăsat! M-au găsit şi aici! Din nou, de două zile nu mai am linişte, din nou mă ţin cu mâinile de cap pentru ca roata aia dinţată, care se învârte înăuntru, să nu-mi crape ţeasta. Iarăşi mă gândesc la Płoszów, la ea şi la pustiul din viaţa mea. Ce înfiorător este când simţi dintr-odată lipsa ţelului pentru care şi cu care trăiai! Nu ştiu dacă boala mi-a slăbit minţile, dar pur şi simplu nu mai înţeleg unele manifestări pe care le observ la mine. Iată, am impresia că gelozia continuă să existe, cu toate că dragostea a murit.

Şi sunt gelos de două ori, nu numai pentru fapte, ci şi pentru sentimente. Se zbuciumă totul în mine la gândul că pruncul care va veni pe lume va cuceri inima Anielei, ba mai mult – asta mă doare în mod special – o va înclina spre Kromicki.

Acum, chiar dacă ar fi liberă, n-aş mai vrea-o, dar nu suport gândul că-l va iubi pe soţul ei. Mi-aş da şi restul de viaţă, ca să n-o mai iubească nimeni şi nici ea pe nimeni. Cu condiţia asta, aş mai putea trăi.

21 octombrie

Dacă nu mă va salva nici planul care îmi umblă acum prin cap, atunci mă voi îmbolnăvi din nou de cine ştie ce ori voi înnebuni. Iată, fac următoarea socoteală: ce mi se mai cuvine de la viaţă? Nimic! Ce mă mai aşteaptă? Nimic!

Dacă-i aşa, atunci nu există niciun motiv care să mă împiedice să dăruiesc persoana mea cuiva, pe care-l poate face fericit un asemenea dar. În prezent, nu mai dau nici doi bani pe viaţa mea, pe inteligenţa mea, pe capacităţile mele, pe mine, în general; în plus, n-o iubesc pe Klara, dar ea mă iubeşte. Dacă ea vede în mine fericirea supremă a vieţii sale, ar fi din partea mea o cruzime să-i refuz ceva ce pentru mine preţuieşte atât de puţin. Mă simt doar dator să-i spun clar cum sunt, ca să ştie ce ia. Cu atât mai rău pentru ea dacă n-o va speria adevărul – dar asta-i treaba ei!

În tot planul acesta, pe mine mă atrage doar un singur lucru: că astfel se va adânci şi mai mult prăpastia care mă desparte de cealaltă femeie. Îi voi arăta că dacă ea a săpat prăpastia în partea dinspre ea, pot şi eu să fac la fel pe malul dinspre mine. Abia atunci va fi adevăratul sfârşit, pentru că eu încă şi acum mă mai gândesc la ea. Constat asta cu mânie.

Poate că acum nu simt decât ură, dar nu-i încă indiferenţă.

Doamna Kromicka şi-o fi închipuind cu siguranţă că mă despart de ea pentru că aşa se cuvine, eu o să-i demonstrez că o fac şi pentru că vreau. Cred că, cu cât voi pune un zid mai gros între noi, cu cât zidul acesta o va ascunde mai bine de privirile mele, cu atât o voi uita mai repede şi mai definitiv.

În privinţa Klarei, repet, n-o iubesc, dar ştiu că ea mă iubeşte. În afară de asta, îi datorez recunoştinţă, în timpul bolii aveam momente când numeam în gând sacrificiul ei sentimentalism german; dar, să fim drepţi, cealaltă n-ar fi fost capabilă de un asemenea sentimentalism. Căci, la înaltul ei simţ moral, ar fi fost mai normal să lase un om să moară fără ajutor decât să-l vadă fără cravată. Numai soţul legitim are un asemenea privilegiu. Klara nu s-a uitat la

nimic. Şi-a neglijat muzica, s-a expus pentru mine la trudă, la nopţi nedormite şi probabil la cleveteala oamenilor, dar nu m-a părăsit.

M-am îndatorat la ea şi voi plăti. îi voi plăti prost şi cu rea-credinţă, căci mă ofer numai pentru că nu-mi pasă de mine, pentru că totul mi-e indiferent, pentru că nu-s decât o zdreanţă, şi nu un om întreg. Dar, de vreme ce ea preţuieşte zdreanţă asta mai presus de propria ei viaţă, atunci fie, îi voi aparţine.

Numai pe mătuşa o va lovi pasul meu; îi va leza şi sentimentele naţionaliste, şi pe cele de clasă. Dacă ar şti însă ce s-a petrecut în ultimul timp în inima mea, ar prefera căsătoria asta iubirii celeilalte. N-am nicio îndoială în privinţa asta.

Şi ce contează că strămoşii Klarei au fost, pare-mi-se, ţesători? Eu n-am niciun fel de prejudecăţi, n-am decât nervi. Iar vederile mele ocazionale sunt, de fapt, liberale… Dar despre aceste principii nu merită nici măcar să discuţi. Abia la ananghie îţi dai seama de toată nimicnicia lor.

Fără să vreau, mă gândesc mereu cum o să reacţioneze Aniela la hotărârea mea. Într-atât m-am deprins să văd totul prin prisma ei, încât mi-a rămas şi acum ca un viciu dureros.

22 octombrie

Astăzi, de dimineaţă, i-am trimis Klarei o scrisoare. Voi primi răspunsul mâine, sau poate c-o să vină chiar ea personal încă de astă-seară.

După-amiază am primit a doua telegramă de la Kromicki. E în ea toată disperarea care încape în câteva cuvinte. Probabil că totul a luat o întorsătură cât se poate de rea, nu mă aşteptam să-l văd ruinat atât de repede. Cine ştie ce împrejurări neaşteptate au mai survenit.

Pierderea banilor nu-mi va şti rbi prea mult averea, voi rămâne în continuare un om mai mult decât avut – dar

Kromicki…!

De ce să mint? într-un ungher al inimii, sunt mulţumit de ruina asta, căci de acum încolo vor trăi numai din ce le va da mătuşa mea, care, după cum spune singură, este administratoarea avutului familiei Płoszów schi.

N-am de gând să-i răspund lui Kromicki. Dacă totuşi m-aş decide s-o fac, singurul lucru pe care i l-aş spune ar fi că-l felicit pentru că are un urmaş. Mai târziu, o să fie altceva, o să le ofer o pâine, ba chiar abundenţă.

23 octombrie

Klara n-a venit ieri, şi astăzi până la ora asta, adică până seara, n-a sosit răspunsul ei. Mă miră cu atât mai mult, cu cât până acum îmi scria zilnic. Nu m-ar mira tăcerea ei, dacă aş presupune că stă pe gânduri fie şi zece minute.

Voi aştepta cu răbdare. Dar ar face bine să nu mai întârzie. De un lucru sunt sigur: dacă n-aş fi expediat scrisoarea aceea, poate aş fi trimis alta similară, dar dacă ar fi posibil s-o retrag acum, cred că aş retrage-o.

24 octombrie

Iată ce-mi scrie Klara:

Dragul meu domn Leon.

După primirea scrisorii dumitale am fost atât de nebună de fericire, încât am vrut să mă întorc imediat la Berlin. Dar tocmai pentru că te iubesc din toată inima am ascultat vocea care-mi spunea că dragostea, oricât ar fi de mare, nu trebuie să fie un egoism exacerbat şi că nu-mi este permis să te sacrific pe dumneata pentru mine.

Dumneata nu mă iubeşti, domnule Leon. Mi-aş da viaţa să fie altfel, dar nu este. Scrisoarea dumitale este pornită numai dintr-un elan de recunoştinţă şi dintr-o anumită disperare. Din prima clipă când ne-am întâlnit la Berlin mi-am dat seama că nu eşti nici sănătos, nici fericit şi atât de mult m-a neliniştit starea dumitale, încât cu

toate că ţi-ai luat rămas-bun de la mine şi m-ai anunţat că pleci, am trimis totuşi la hotel să afle dacă, într-adevăr, ai plecat şi apoi am trimis zilnic pe cineva, până când mi s-a spus că eşti bolnav. Pe urmă, veghindu-te în timpul bolii, m-am convins că era îndreptăţită şi cea de-a doua temere a mea, în sensul că ascunzi o mare supărare ori că te-a lovit una dintre acele dezamăgiri dureroase, după care ţi-e greu să te mai împaci cu viaţa.

Acum am convingerea – şi numai Dumnezeu ştie cât îmi este de greu – că vrei să-ţi legi viaţa de a mea ca să înăbuşi ceva, să uiţi, să-ţi închizi o anumită cale. Ţinând seama de această bănuială, aş putea eu oare să fiu de acord cu un asemenea pas? Respingând cererea dumitale, voi fi în cel mai rău caz foarte nefericită toată viaţa, dar nu voi putea să-mi reproşez niciodată: „Eşti o povară pentru el, eşti ghiuleaua atârnată de picioarele lui". Eu te-am iubit mai presus de orice de când te-am cunoscut, deci de mult, aşa că m-am obişnuit cu tristeţea şi zbuciumul ce decurg din despărţire, din lipsa oricărei speranţe şi din certitudinea că nu sunt iubită. Mi-e greu să trăiesc astfel, dar e o situaţie pe care o pot plânge prin lacrimi, ca o femeie obişnuită, ori ca artist, prin muzică, îmi rămâne consolarea că gândindu-te la mine uneori vei spune: „Sora mea cea bună... „Şi asta mă ţine în viaţă. Dacă aş accepta să fiu soţia dumitale şi aş constata că regreţi hotărârea de-acum, că nu eşti fericit şi că mă urăşti, aş muri cu siguranţă.

În plus, îmi spun: „Ce-ai făcut atât de extraordinar, prin ce ai meritat să ţi se ofere o fericire atât de nemăsurat de mare?" Mă trec fiorii când mă gândesc la această fericire. Poţi oare înţelege că e posibil să iubeşti nu numai din tot sufletul, ci şi cu umilinţă? Eu ştiu că este posibil, pentru că aşa te iubesc.

Şi faptul că n-am curaj să mă dezbar cu totul de

speranţă mi se pare o cutezanţă fără seamăn. Nu mi-o lua în nume de rău. Dumnezeu *este milostiv, iar omul doreşte atât de mult să fie fericit, încât n-are puteri să închidă porţile fericirii în faţa sa pentru totdeauna. Dacă peste jumătate de an sau peste un an sau oricând altă dată în viaţă îmi vei repeta că mă vrei, atunci voi fi răsplătită pentru tot şi pentru ceea ce am suferit şi pentru lacrimile pe care nu mi le pot reţine nici acum. Klara*.

Sunt un om care ştiu să simt şi să apreciez fiecare cuvânt din scrisoarea asta. Nu-mi scapă nimic şi-mi spun: „Cu atât mai mult merită să revii, căci este o inimă cinstită, simplă şi iubitoare”.

Dar sunt totodată un om foarte obosit, căruia i s-a luat puterea de a trăi, care compătimind nu iubeşte, căci în celălalt sentiment a investit tot ce avea şi care vede clar că, odată plecat, îi va fi imposibil să se mai întoarcă.

28 octombrie

Acum sunt absolut convins: Klara nu se va mai înapoia la Berlin. Mai mult chiar, cred că plecând la Hanovra hotărâse să nu se mai întoarcă. A vrut să evite mulţumirile. Mă gândesc la ea cu durere şi recunoştinţă. Durere – pentru că n-a nimerit un altfel de om decât pe mine. Parcă în toate astea e o ironie a sorţii. Dac-aş fi iubit-o pe Klara cu a suta parte din cât am iubit-o pe Aniela, am fi putut întemeia o viaţă fericită. Dar să mă mint singur? Nu! Eu sunt încă sub jugul amintirilor. Mi-o amintesc pe Aniela aşa cum era la Płoszów, la Varşovia, la Gastein – şi nu-mi pot desprinde gândurile de trecut. De altfel, nici nu-i de mirare, după cât m-am consumat. Cum putea să fie altfel? Cel mai greu îi este omului să nu ţină minte.

Mă surprind mereu depănând amintiri legate de Aniela. Voind să mă eliberez de ele ar trebui să-mi dau seama că ea e acum cu totul alta, că sentimentele ei vor lua sau poate au şi luat o altă turnură şi că eu nu mai

reprezint nimic pentru ea.

Înainte, preferam să nu mă gândesc la asta, căci îmi crăpa capul, acum o fac uneori dinadins, altfel nu ştiu cum m-aş apăra de vocile care se ridică în mine, întrebându-mă tot mai des: „Ce-i ea de vină că va da naştere acestui copil? De unde ştii ce se petrece în sufletul ei? N-ar fi femeie, dacă nu şi-ar iubi copilul după ce-l va aduce pe lume, dar cine ţi-a spus că acum nu se simte la fel de nefericită ca şi tine?”

Uneori, am bănuiala că ea poate fi chiar mai nefericită decât mine şi atunci aş vrea să mai fac încă o aprindere la plămâni. Într-un asemenea haos de gânduri, viaţa devine imposibilă.

30 octombrie

Pe măsură ce mă însănătoşesc, revin tot mai mult la cercul vicios dinainte. Doctorul speră că peste câteva zile voi putea pleca. Şi voi pleca, pentru că aici sunt prea aproape de Varşovia şi de Płoszów. Poate că-i numai o ciudăţenie de-a mea, dar am impresia că la Roma, în casa de pe Babuino, voi fi mai liniştit. Nu pot să jur că nu mă voi mai gândi la trecut – dimpotrivă, mă voi gândi de dimineaţa până seara, dar poate că o voi face aşa cum probabil gândesc călugării închişi în mănăstire. De altfel, pot eu să ştiu cum va fi?! Aici nu mai vreau să rămân. Pe drum voi trece pe la Angeli. Trebuie să am portretul ei la Roma.

2 *noiembrie*

Părăsesc Berlinul, renunţ la Roma şi mă întorc la Płoszów. Am scris mai demult: „Nu-i numai femeia pe care o iubesc cel mai mult, ci şi fiinţa cea mai dragă de pe lume”. Da! Da! Poate să se cheme nevroză ori nebunie senilă sau oricum altfel, mi-e perfect egal. Am dragostea asta în sânge şi-n inimă.

Plec la Płoszów şi-o voi sluji, o voi îngriji, o voi păzi şi

nu vreau altceva drept răsplată decât s-o pot vedea.

Mă mir cum de-am putut presupune că ar fi posibilă viaţa fără s-o văd. Scrisoarea mătuşii a scos la iveală ceea ce mocnea în mine. Iată ce-mi scrie:

Nu ţi-am scris nimic despre noi, fiindcă n-aveam nimic vesel să-ţi comunic şi, deoarece nu ştiu să mint, am preferat să tac decât să te neliniştesc, mai ales că nu erai sănătos. Sunt foarte necăjită din pricina lui Kromicki şi aş vrea să-ţi cer sfatul. Bătrânul Chwastowski mi-a arătat o scrisoare de la băiat, în care acesta scrie că afacerile lui Kromicki sunt într-o stare îngrozitoare, iar el personal, ameninţat de a fi tras la răspundere în faţa tribunalului. L-au înşelat toţi. I s-a cerut deodată o cantitate mare de mărfuri şi, deoarece termenul era scurt, el n-a putut controla dacă mărfurile furnizate erau bune sau nu. A reieşit că totul era prost, stricat, fals – toată marfa a fost aruncată şi e posibil ca Kromicki să fie dat în judecată pentru înşelătorie. De l-ar feri Dumnezeu măcar de asta, mai ales că este totalmente nevinovat. Ruina ca ruina, dar cel puţin să nu-i fie numele acoperit de oprobriu! îmi tot bat capul şi nu ştiu cum să-l salvez. Mi-e teamă să risc suma pe care am destinat-o Anielei, dar, pe altă parte, tare aş vrea să-l scap de proces. Dă-mi un sfat, Leon, că tu eşti deştept şi ştii întotdeauna să născoceşti ceva bun. Nu le-am spus nimic nici Celinei, nici Anielei, mai ales că Aniela mă nelinişteşte teribil. Nici nu-ţi poţi da seama ce se petrece cu ea. Celina e o femeie virtuoasă, dar prea a exagerat întotdeauna cu pudoarea şi aşa a crescut-o şi pe Anielka. Nu mă îndoiesc că o să fie cea mai bună mamă, dar mă înfurie uneori, pentru că, dacă te hotărăşti să te măriţi, trebuie să accepţi şi urmările. Aniela e însă atât de disperată, de parcă ar fi o mare ocară. Zilnic văd urme de lacrimi pe obrajii ei. Mi-e milă când mă uit lafaţa ei trasă, la ochii duşi în fundul capului, lafaptul că-i mereu gata să

plângă, la expresia de durere şi umilinţă pe care o poartă în priviri. De când sunt, n-am văzut o femeie care să suporte atât de greu sarcina. Am încercat şi cu binele, şi cu răul – nimici îţi spun sincer că o iubesc prea mult ori poate că la bătrâneţe îmi pierd energia dinainte. În plus, e atât de cumsecade! *Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine*: *n-ai scris*? *eşti sănătos*? *unde le-ai hotărât să plecí*? *cât de mult vei mai rămâne la Berlin*? *Ştie că mie-mi place să vorbesc despre tine şi special discută ore întregi pe tema asta. De i-ar da Dumnezeu putere să suporte necazurile care o aşteaptă*! *Mi-e atât de frică pentru sănătatea ei, încât nu îndrăznesc să spun nicio vorbă despre situaţia în care se află Kromicki. Dar mai devreme sau mai târziu, tot o să afle. Nu i-am spus nimic nici Celinei, care la rândul ei e foarte frământată de surescitarea Anielei şi nu poate să înţeleagă de ce-o fi luând aşa în tragic starea de acum.*

De ce? Eu sunt singurul om din lume care înţelege de ce, numai eu aş putea răspunde la întrebarea aceasta şi tocmai de aceea trebuie să mă întorc la Płoszów.

Nu! Ea nu ia în tragic starea de-acum, ci fuga mea, disperarea mea pe care o bănuieşte, ruperea legăturii care-i devenise dragă de când, după multe suferinţe şi eforturi, reuşise s-o transforme într-o legătură pură. Acum o înţeleg. Tragedia ei este la fel de mare ca a mea. Din momentul în care m-am înapoiat la Płoszów, iubirea a luptat cu datoria în sufletul acestei făpturi deosebit de nobile. A voit să rămână castă şi credincioasă aceluia căruia i-a jurat credinţă, deoarece natura ei spirituală respinge murdăria şi minciuna, dar totodată nu s-a putut împotrivi sentimentului pe care-l avea pentru cel care fusese prima ei dragoste şi nu s-a putut împotrivi cu atât mai mult, cu cât omul acesta era lângă ea, o iubea şi era nefericit.

Luni de zile s-au scurs în cel mai îngrozitor zbucium. Când, în sfârşit, a venit o clipă de linişte, când a avut impresia că sentimentul acesta s-a transformat într-o legătură sufletească atât de nepământească, încât nu-i leza nici puritatea gândurilor, nici credinţa jurată în faţa altarului – dintr-odată, totul s-a risipit şi ea a rămas singură, având în faţă un pustiu la fel de imens ca al meu. Iată cauza suferinţei ei actuale.

Acum ştiu să citesc în inima ei ca într-o carte deschisă şi de aceea mă întorc la ea.

Poate că n-aş fi părăsit-o, dacă aş fi fost ferm convins că sentimentele ei pentru mine vor rezista la orice încercări. Numai gelozia animalică, aceea care-ţi umple inima de venin şi imaginaţia de vedenii oribile legate de dreptul de care a profitat altul, n-ar fi fost suficientă pentru a mă despărţi de femeia care întruchipa toată lumea mea. Credeam că încă înainte de a apărea pe lume, copilul va pune stăpânire pe simţămintele ei, c-o va apropia de soţ, iar pe mine mă va şterge pentru totdeauna din inima ei, ca pe un mort.

Şi nu-mi fac iluzii; ştiu că nu voi mai fi pentru ea ceea ce am fost şi mai ales ceea ce aş fi putut să fiu, dacă lucrurile nu luau o asemenea întorsătură. Aş fi putut deveni pentru ea singura fiinţă dragă, care ar fi legat-o de viaţă şi de fericire – acum nu va mai fi aşa. Însă atâta vreme cât va mai pâlpâi în ea fie şi o scânteie de dragoste pentru mine, nu voi mai pleca, fiindcă n-o pot părăsi şi pentru că n-am unde să mă duc.

Mă voi înapoia şi voi începe să suflu în scânteia aceea şi voi încerca să mă încălzesc la ea. Dacă n-aş face-o, aş îngheţa de tot.

Recitesc încă o dată cuvintele mătuşii: „Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine: n-ai scris? eşti sănătos? cât de mult vei mai rămâne la Berlin?” – şi nu mă pot sătura.

Sunt ca un om care murea de foame şi i-a dat cineva, pe neaşteptate, o bucată de pâine. Mănânc şi, de recunoştinţă, îmi vine să plâng. Poate că de-acum se va milostivi soarta şi de mine?

Simt că m-am schimbat în aceste ultime zile, că a murit în mine Leon cel de demult. Nu mă voi mai împotrivi voinţei ei, voi suporta totul, o voi linişti, o voi alina, îl voi salva chiar şi pe soţul ei…

4 noiembrie

După ce m-am mai gândit, am mai rămas la Berlin încă două zile. Din partea mea e un efort, căci abia stau locului, însă era absolut necesar să trimit mai întâi o scrisoare, prin care să-mi anunţ sosirea. Telegrama ar fi putut-o speria pe Aniela, la fel şi sosirea mea pe neaşteptate. Am trimis o scrisoare veselă, pe care am încheiat-o cu nişte cuvinte călduroase pentru Aniela, ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic între noi. Vreau să înţeleagă că m-am împăcat cu soarta şi că mă întorc acelaşi de mai înainte.

Mătuşa cu siguranţă bănuieşte că voi veni.

Varşovia, 6 noiembrie

Am sosit astăzi de dimineaţă. Mătuşa, prevenită de scrisoarea mea, mă aştepta la Varşovia.

La Płoszów nu-i nimic grav. Aniela e mai calmă. De la Kromicki n-au mai sosit niciun fel de veşti în ultimul timp.

Biata mătuşă m-a întâmpinat cu exclamaţia: „Ce s-a întâmplat cu tine, Leon?” Nu ştia c-am fost bolnav şi, bineînţeles, o boală atât de îndelungată trebuia să fi lăsat urme serioase. În plus, am încărunţit atât de tare la tâmple, încât mă întreb dacă n-ar trebui să mă vopsesc. Nu vreau să fiu bătrân şi nici să arăt bătrân.

Dar şi mătuşa s-a schimbat în ultima vreme. Doar nu-i prea mult de când ne-am despărţit şi văd o deosebire colosală. Faţa ei a pierdut vechea expresie de hotărâre,

trăsăturile i-au devenit mai imobile. Am observat că-i cam tremură capul, mai ales când ascultă cu atenţie. Neliniştit, am întrebat-o cum o duce cu sănătatea şi mi-a răspuns cu sinceritatea care o caracterizează:

— După ce m-am întors de la Gastein, mă simţeam grozav, dar acum s-a întors totul în rău şi simt că mi-a sosit ceasul.

A tăcut o clipă, apoi a adăugat:

— Toţi din neamul Płoszówski sfârşesc prin paralizie, iar mie îmi amorţeşte mâna dreaptă în fiecare dimineaţă. Dar nu merită să mai discutăm despre asta. Cum o vrea Dumnezeu!

Şi n-a vrut să mai discute. În schimb, ne-am sfătuit îndelung cum să-i venim lui Kromicki în ajutor şi am hotărât să nu lăsăm să se ajungă la proces, chiar dac-ar fi să facem cele mai mari sacrificii. De salvat de la ruină nu-l puteam salva, doar poate cu preţul propriei noastre ruinări, lucru cu care nu puteam fi de acord, având-o în vedere pe Aniela. Am convenit ca după înlăturarea procesului să-l aducem pe Kromicki în ţară şi să le aranjăm undeva o gospodărie. Mă cutremuram numai la gândul că va fi lângă Aniela, dar pentru ca sacrificiul meu să fie total, am hotărât să beau şi otrava asta.

Mătuşa se oferă să-i dea una dintre fermele din apropierea Płoszówului, iar eu, capitalul necesar, şi totul la un loc va constitui zestrea Anielei. Kromicki însă trebuie să ne promită că va renunţa pentru totdeauna la afaceri.

Deocamdată o să-i trimitem în ajutor pe unul dintre avocaţii de aici, blindat cu tot ce are nevoie pentru clasarea procesului.

După ce-am terminat cu asta, am început să întreb de Aniela. Mătuşa mi-a povestit foarte pe larg; printre altele mi-a spus că s-a schimbat mult şi s-a urâţit. Am simţit atunci că mi-e şi mai milă de ea, dar nimic nu mi-o putea

scoate de la inimă.

Ea este pentru mine fiinţa cea mai scumpă din lume!

Voiam să plec chiar astăzi la Płoszów, însă mătuşa era obosită şi mi-a spus că vrea să înnopteze aici. Deoarece i-am mărturisit că am avut aprindere de plămâni, bănuiesc ca a rămas special, ca să nu mă expună la o călătorie pe ploaie.

Plouă întruna de azi de dimineaţă.

De altfel, tot nu puteam pleca şi cred că nici mâine, decât abia spre seară, căci intervenţiile pentru Kromicki trebuie făcute de urgenţă. Mâine angajăm un avocat şi-l expediem cât mai repede.

7 *noiembrie*

Am sosit la Płoszów pe la şapte seara; acum e miezul nopţii şi toată casa doarme. Slavă Domnului, întâlnirea n-a emoţionat-o prea tare! A venit în întâmpinarea mea tulburată, cu o expresie de jenă, constrângere, nesiguranţă şi cu teamă parcă în priviri, însă eu mă hotărâsem s-o salut atât de degajat şi de natural, ca şi cum ne-am fi despărţit cu o zi mai înainte. Am exclus astfel din scena întâlnirii orice nuanţă de împăcare, iertare, orice manifestări festive. Când am zărit-o, m-am apropiat repede de ea şi, întinzând mâinile am exclamat aproape vesel:

— Ce mai faci, draga mea Aniela! Mi-a fost aşa de dor de voi, încât mi-am amânat pentru mai târziu călătoria pe mare.

Ea a înţeles momentan că, salutând-o astfel, fac un act de împăcare, de revenire la ea, sacrificându-mă pe mine însumi pentru liniştea ei. În prima clipă, s-a zugrăvit pe faţa ei o înduioşare atât de mare, încât m-am temut că n-o să se poată stăpâni. Voia să spună ceva, dar nu reuşea, îmi strângea doar cu putere mâna. Credeam c-o să izbucnească în plâns.

Nu i-am lăsat timp, am început în grabă să vorbesc

pe acelaşi ton:

— Ce se aude cu portretul? Capul era terminat când ai plecat, nu-i aşa? Angeli n-o să-l trimită degrabă, căci, aşa cum spunea el însuşi, vrea să fie o capodoperă. Cu siguranţă c-o să vrea să-l expună la Viena, München, Paris. Noroc c-am comandat o copie, altfel am fi aşteptat un an. Şi am vrut neapărat să te am şi eu.

Iar ea, în pofida a ceea ce se petrecea în inima ei, a fost nevoită să se adapteze la tonul acesta, mai ales că au intrat în discuţie şi mătuşa şi doamna Celina. Aşa au trecut primele clipe. Tot ce spuneam constituia o încercare de a îndepărta atenţia de la sentimentele noastre. Am jucat rolul acesta toată seara, deşi mă simţeam transpirat de atâta efort. Eram încă foarte slăbit după boală şi de fapt era din partea mea o sforţare nemaipomenită. Am văzut că, în timpul cinei, Aniela se uita cu spaimă şi emoţie la faţa mea lividă şi la tâmplele încărunţite; vedeam că ghiceşte prin tot ce am trecut. Dar eu am povestit şi despre suferinţele mele berlineze tot aproape vesel. Evitam s-o privesc, ca să nu-şi dea seama că observ transformările şi că mă cutremură starea ei actuală. Spre sfârşitul serii, mi s-a făcut rău de câteva ori, dar m-am stăpânit şi ea n-a citit în ochii mei decât bună dispoziţie, ataşament profund şi împăcare totală cu situaţia. E foarte perspicace: ştie, simte şi înţelege totul, dar eu m-am întrecut pe mine. Eram atât de natural şi de dezinvolt, că m-a crezut şi ea. Mi-am zis: cu ce nu poţi lupta, trebuie să fii de acord…

Chiar dacă i-au rămas unele îndoieli, cel puţin dintr-un punct de vedere cred că i le-am spulberat cu totul: că o iubesc la fel ca înainte, că este în continuare adorata mea Aniela, cea de demult.

Vedeam că se simte bine la căldura cuvintelor mele. Aş putea să fiu mândru de mine că din primul moment am

adus o undă mai veselă în casa asta posomorâtă. Atât mătuşa, cât şi doamna Celina au apreciat faptul acesta. Când le-am urat noapte bună, doamna Celina mi-a declarat pe faţă:

— Mulţumesc lui Dumnezeu c-ai venit. Cu tine ne este dintr-odată mai uşor.

Iar Aniela, strângându-mi cu căldură mâna, m-a întrebat:

— Acum n-ai să pleci curând, nu?

— Nu, Anielo, am răspuns, acum n-am să mai plec deloc.

Şi m-am îndreptat sau mai degrabă am fugit în camera mea, căci simţeam că nu mai am putere să rezist. S-a adunat în mine atâta durere în seara asta… îmi vine să plâng de propria-mi suferinţă… Sunt uneori sacrificii mici, care te costă mai mult decât cele mari.

8 noiembrie

Am repetat de atâtea ori: „Este fiinţa cea mai dragă pentru mine” – că, într-adevăr, trebuie să iubeşti o femeie mai presus de orice, nu numai ca femeie, ci şi ca făptură apropiată, ca să nu fugi de ea în aceste împrejurări. Îmi dau seama perfect că fie şi numai sila fizică m-ar îndepărta de oricare alta – lângă ea însă am rămas şi voi rămâne. Cred că, aşa cum m-am gândit mai demult, dragostea mea este totuşi un fel de boală, o anomalie nervoasă, care nu s-ar fi produs dacă aş fi un exemplar uman complet sănătos şi normal. Omul de astăzi, care pune totul pe seama nevrozei şi care e conştient de tot, nu mai are nici măcar bucuria pe care i-ar fi putut-o da convingerea că e fidel în iubire. Căci, de vreme ce-şi spune că fidelitatea şi perseverenţa nu constituie un merit, ci o boală, atunci n-are decât o amărăciune în plus. De vreme ce conştiinţa de sine le face oamenilor viaţa imposibilă, atunci la ce bun să ne mai străduim s-o avem?

Abia la lumina zilei mi-am dat seama ce mult s-a schimbat Aniela şi la faţă. Mi se rupea inima văzând-o. Are buzele umflate, fruntea ei cândva atât de imaculată şi-a pierdut luminozitatea şi puritatea. Avea dreptate mătuşa. Aproape că i-a dispărut frumuseţea. Numai ochii au rămas ai Anielei dinainte. Pentru mine e de ajuns şi atât. Faţa-i diformă îmi sporeşte mila şi o iubesc şi mai mult. Chiar dacă s-ar fi făcut de zece ori mai urâtă şi tot aş fi continuat s-o iubesc. Dacă asta-i o boală – foarte bine! Sunt bolnav şi nu doresc să mă însănătoşesc. Prefer să mor de boala asta, ca de oricare alta.

9 noiembrie

Va veni o vreme când va ieşi din starea asta şi-i va reveni frumuseţea. Aşa mă gândeam astăzi, întrebându-mă totodată: „Care vor fi relaţiile noastre pe viitor? Nu vor mai suferi oare nicio modificare?” Sunt sigur că nu. Eu ştiu de-acum ce înseamnă să trăiesc fără ea şi nu voi mai face nimic care s-o supere şi să mă îndepărteze; iar ea va rămâne aşa cum a fost. Nu mai am nicio îndoială că-i sunt necesar ca să trăiască, dar ştiu tot atât de bine că niciodată nu va numi altfel, nici măcar faţă de sine însăşi, decât dragoste frăţească sentimentul pe care-l nutreşte pentru mine. În fond, mi-e egal; pentru ea va rămâne un ataşament ideal a doua suflete, iar pentru alţii va fi ceva permis, posibil şi între fraţi. Dac-ar fi altfel, ar începe imediat să lupte cu sine.

În privinţa asta, nu-mi fac iluzii. După cum am mai spus, legătura dintre noi i-a devenit dragă numai atunci când a reuşit s-o transforme în ceva pur. N-are decât să rămână aşa, numai să-i fie ei dragă mereu!

10 noiembrie

Cât de greşită e părerea că oamenii moderni sunt mai puţin sentimentali! Uneori am impresia că este chiar invers. Cine n-are doi plămâni respiră mai intens cu unul;

nouă ni s-a luat tot ceea ce îl făcea pe om să trăiască înainte şi nu ne-au mai rămas decât nervii, mai aţâţaţi şi mai sensibili decât la înaintaşi. E cu totul o altă problemă că lipsa globulelor roşii din sângele nostru dă naştere unor sentimente anormale, bolnăvicioase; tragedia sentimentală a omenirii mai degrabă creşte decât se micşorează. Creşte, deoarece omul înainte, în cazul unei deziluzii amoroase, îşi putea afla consolarea în religie ori în faptul că se consacra problemelor sociale; omul contemporan nu mai are în ce să-şi afle consolarea. Înainte, pornirile senzuale erau stăvilite de caracter, astăzi, caracterul dispare şi trebuie să dispară din cauza scepticismului, care este un factor psihic de descompunere. A pătruns ca un bacil în sufletul omenesc, Ta slăbit şi i-a anihilat imunitatea la poftele fiziologice ale nervilor, care, colac peste pupăză, mai sunt şi bolnavi.

Omul de azi e conştient de tot, dar nu ştie să facă faţă la nimic.

11 noiembrie

De la Kromicki n-a mai sosit nicio veste de multă vreme. Nici Aniela n-a mai primit nicio scrisoare. Eu i-am telegrafiat, anunţându-l că i-am trimis un avocat, după care am mai expediat şi o scrisoare, dar cam în necunoscut, pentru că-i greu de ştiut unde se află el în momentul de faţă. Au să-i parvină şi telegrama şi scrisoarea, dar nu ştiu când. Bătrânul Chwastowski i-a scris băiatului în acelaşi sens, poate că el o să primească mai curând vreo veste.

Stau acum ore întregi cu Aniela fără să mă deranjeze cineva, căci însăşi doamna Celina, pe care am pus-o la curent cu starea de fapt a lucrurilor, m-a rugat s-o pregătesc cumva pe Aniela pentru vestea pe care de la o zi la alta s-ar putea s-o primească de la Kromicki însuşi. Am început pe departe, exprimându-mi îndoiala faţă de

rezultatele celor întreprinse de soţul ei, dar i-am spus-o ca pe o bănuială de-a mea, personală. I-am demonstrat că nici măcar ruinarea completă a lui Kromicki n-ar trebui s-o supere prea tare, pentru că dintr-un anumit punct de vedere asta ar fi varianta cea mai avantajoasă, abia atunci ar începe şi pentru ea o perioadă de adevărată linişte. Am calmat-o şi în privinţa banilor pe care i-am împrumutat lui Kromicki, explicându-i că aceştia în niciun caz nu pot fi pierduţi. În cele din urmă, i-am pomenit ceva şi despre planurile mătuşii. Mă asculta relativ calmă, deşi nu fără emoţie. O întăreşte sentimentul că are alături nişte suflete iubitoare. Eu ţin acum la ea cât nu se poate spune prin cuvinte, şi ea vede, citeşte totul în mine. Când reuşesc s-o înveselesc, să-i aduc zâmbetul pe buze, mă cuprinde o bucurie care-mi răzbate prin toţi porii. Felul în care o iubesc acum seamănă întrucâtva cu ataşamentul orb al slugii faţă de stăpâna adorată. Simt uneori nevoia irezistibilă de a mă umili în faţa ei. Am mereu sentimentul că adevăratul meu loc este la picioarele ei. Nimic nu o mai poate schimba în ochii mei, nu se poate urâţi mai mult, nu poate îmbătrâni, pentru că eu accept totul, sunt de acord cu totul, ador totul.

12 noiembrie

K murit Kromicki! Catastrofa a căzut ca un trăsnet asupra noastră. Numai să nu i se întâmple ceva Anielei cu sănătatea! Astăzi a sosit telegrama, cum că fiind acuzat de fraudă şi ameninţat cu închisoarea, şi-a luat viaţa. La orice m-aş fi aşteptat, numai la asta nu… A murit Kromicki! Aniela e liberă! Dar cum o să suporte vestea? De câteva ore nu fac altceva decât să citesc şi să recitesc telegrama şi mi se pare că visez. Nu-mi vine să-mi cred ochilor, cu toate că numele lui Chwastowski, care semnează telegrama, îmi garantează adevărul. Ştiam c-o să se termine prost, dar n-am presupus că sfârşitul va fi atât de

brusc şi atât de tragic. Nu! Nu mi-a trecut prin minte nici ceva similar. Parcă mi-a dat cu o măciucă în cap. Dacă nici acum nu mi se tulbură minţile, înseamnă că pot rezista la orice.

Odată i-am venit în ajutor lui Kromicki, acum îi trimisesem din nou un avocat să-l salveze, aşa că nu pot avea mustrări de conştiinţă. A fost o vreme când îi doream moartea din tot sufletul, e adevărat, dar tocmai în asta constă meritul meu, anume că, în ciuda a ceea ce simţeam, l-am salvat. Şi iată că moartea a survenit nu numai fără intervenţia mea, dar chiar împotriva eforturilor mele – şi Aniela este liberă! Ştiu precis lucrul acesta, dar – ce ciudat! – încă nu pot crede suficient în el. Parcă mi-am pierdut capul. Kromicki era pentru mine un străin şi în plus cea mai mare piedică în viaţă. Piedica nu mai există, aşa că ar trebui să fiu nespus de bucuros şi totuşi nu sunt şi nu îndrăznesc să mă bucur, poate pentru că se împleteşte aici teama pentru Aniela. Primul meu gând după primirea telegramei a fost: „Ce se va întâmpla cu Aniela? Cum va suporta vestea?” S-o ferească Dumnezeu de rău! Nu l-a iubit, însă, în starea actuală, un şoc ar putea s-o omoare. Mă gândesc să plec cu ea de aici.

Ce noroc că mi-au adus telegrama în cameră, şi nu în sufragerie ori în salon! Nu ştiu dacă aş fi reuşit să mă stăpânesc. O vreme n-am putut să-mi revin. Apoi m-am dus la mătuşa, dar nici ei nu i-am arătat imediat telegrama, ci i-am spus:

— Am primit o veste foarte proastă despre Kromicki.

— Ce? Ce s-a întâmplat?

— Te rog să nu te sperii.

— E de-acum în faţa tribunalului?… Asta e?

— Nu… ceva mai grav… adică, e de-acum în faţa judecăţii, dar nu în faţa celei lumeşti.

Mătuşa începu să clipească des.

— Ce spui?

Atunci i-am arătat telegrama. A citit-o fără să spună niciun cuvânt, a îngenuncheat înaintea crucifixului şi, ascunzându-şi faţa în mâini, a început să se roage.

După câteva clipe, s-a ridicat şi a spus:

— Pe Aniela vestea asta poate s-o coste viaţa. Ce facem?

— N-ar trebui să ştie inamic, până când nu va veni copilul pe lume.

— Dar cum s-o ferim? Toată lumea o să vuiască… şi gazetele… Cum s-o ferim?

— Dragă mătuşă, am spus, eu nu văd decât o soluţie. Să aducem doctorul şi să-i spunem să-i recomande Anielei o călătorie, chipurile, pentru sănătatea ei. Atunci le iau pe ea şi pe doamna Celina la Roma, la mine. Acolo pot s-o feresc de orice veste. Aici va fi greu, mai ales când au să afle servitorii…

— Crezi că ar suporta o călătorie?

— Nu ştiu, asta trebuie s-o spună doctorul. Am să-l aduc chiar astăzi.

Mătuşa a acceptat proiectul meu. Într-adevăr, nu puteam găsi nimic mai bun. Am hotărât s-o punem la curent pe doamna Celina, ca să sprijine planul plecării. Servitorilor le-am interzis cu asprime să-i spună ceva tinerei doamne. Am mai poruncit ca toate gazetele, scrisorile şi telegramele, indiferent cui îi sunt adresate, să fie duse în camera mea.

Mătuşa a fost multă vreme uluită. După ea, sinuciderea este una dintre cele mai grele crime pe care le poate comite omul, aşa că, odată cu mila pe care-o simţea pentru răposat, era totodată supărată pe el, revoltată, înfuriată. Repeta mereu: „N-ar fi trebuit să facă una ca asta, ştiind că va fi tată”. Dar eu presupun că el nici n-o fi primit vestea. Cu siguranţă că în ultimul timp a alergat

dintr-un loc în altul, după cum i-o cereau afacerile lui încurcate şi în destrămare. Nu îndrăznesc să-l condamn, ba chiar recunosc deschis că nu-mi pot reţine o anumită consideraţie pentru gestul lui. Sunt unii care, condamnaţi pe drept pentru fraudă sau abuzuri, beau şampanie şi petrec. El n-a fost aşa – a preferat să se achite prin moarte de acuzaţiile injuste care i se aduceau. Poate că s-a gândit cine este. L-aş fi compătimit mai puţin dacă şi-ar fi luat viaţa numai din cauza falimentului. Deşi presupun că şi asta i-ar fi fost de-ajuns. Nu pot să uit ce spunea la Gastein. Dacă e să numesc nevroză dragostea mea, atunci nevroza lui era febra banului. Când a dat greş, când i-a fugit pământul de sub picioare, a văzut în faţa ochilor acelaşi abis şi pustiu pe care le-am văzut şi eu la Berlin. Atunci, ce să-l mai reţină? Gândul la Aniela? Doar ştia că noi ne îngrijim de ea – şi în plus… cine ştie… poate a simţit că nu-i prea iubit. În orice caz, l-am considerat un om de mai proastă calitate decât a fost în realitate; nu mă aşteptam de la el la atâta hotărâre şi, recunosc, l-am nedreptăţit.

Pusesem tocul jos, dar l-am reluat, căci nici vorbă să pot adormi. Când scriu, gândesc mai liniştit şi nu mai am vârtejul acela în cap. „Aniela e liberă, Aniela e liberă!” – repet cuvintele astea incapabil să cuprind cu mintea întregul lor sens. Simt că aş putea înnebuni de bucurie, dacă nu m-ar împiedica o teamă inexplicabilă. Oare, într-adevăr, va începe o nouă viaţă pentru mine? Cum să înţeleg? Ca pe o capcană întinsă de soartă sau ca mila Domnului asupra mea, pentru că m-am chinuit şi am iubit atât de mult? Ori poate că există totuşi legea aceea a firii, care dă femeia celui care o iubeşte cel mai mult, ca să se împlinească principiul de veacuri al creaţiei? Nu ştiu. Am doar senzaţia că pe mine şi pe toţi cei din jurul meu îi duce un val uriaş, în care se pierde orice voinţă şi orice efort al

oamenilor…

M-am întrerupt iarăşi, fiindcă s-a întors trăsura trimisă după doctor. Doctorul n-a venit. Are o operaţie, dar a promis să vină mâine-dimineaţă. Va trebui să-l oprim să locuiască aici, la Płoszów, până la plecare şi să ne însoţească până la Roma. Acolo voi găsi alţii…

E noapte târzie… Aniela doarme şi nici nu bănuieşte ce s-a abătut asupra ei, ce schimbare totală a survenit în viaţa ei… Numai de i-ar aduce linişte şi fericire! O merită. Poate că mila cerească e îndreptată asupra ei?…

Am nervii atât de surescitaţi, încât lătratul unui câine la fermă ori fluieratul paznicului de noapte mă cutremură, ca şi cum ar urma să mai sosească cine ştie ce altă veste şi-mi vine să dau fuga la Aniela.

Mă străduiesc însă să mă liniştesc, explicându-mi că teama care mă bântuie decurge din grija pentru Aniela şi că dacă n-ar fi ea în starea asta, n-aş fi atât de neliniştit. Îmi repet c-o să treacă şi spaimele astea aşa cum trece totul şi apoi va începe o nouă viaţă.

Trebuie să mă obişnuiesc cu gândul că Kromicki nu mai trăieşte… Din catastrofa asta se naşte pentru mine o fericire la care nici nu îndrăzneam să visez, dar în orice om există un simţ moral care nu-i dă voie să se bucure nici chiar de moartea duşmanului. În plus, în orice moarte e ceva îngrozitor. Lângă un mort, oamenii vorbesc întotdeauna încet… De aceea, nu îndrăznesc nici eu să mă bucur.

13 noiembrie

Toate planurile mele au fost zadarnice. Doctorul a venit azi-dimineaţă şi, după ce a consultat-o, a declarat că nici nu poate fi vorba de vreo călătorie, ar fi în pericol însăşi viaţa Anielei. Nu ştiu ce încurcături s-au ivit. Ce chin, să asculţi limbajul lor special, în care fiecare termen pare că ameninţă cu moartea fiinţa iubită. I-am explicat

doctorului situaţia şi a spus că, din două rele, el îl alege pe cel mai mic.

Deci, sfatul lui, care m-a revoltat şi m-a neliniştit teribil, a fost ca după o pregătire prealabilă să-i spunem Anielei de moartea soţului ei. Din păcate, nu pot nega, raţionamentul lui are o oarecare justeţe. El spune aşa: „Dacă sunteţi absolut siguri că veţi putea s-o feriţi încă vreo câteva luni de a afla vestea, atunci, bineînţeles, e mai bine să nu-i spuneţi nimic; dacă nu, atunci e de dorit s-o pregătiţi cu grijă şi să-i spuneţi, căci dacă ar afla pe neaşteptate, s-ar putea produce o nouă tragedie”.

Ce-i de făcut? Doar să institui o adevărată carantină în jurul Płoszówului; să nu dau drumul nimănui, la nicio scrisoare sau gazetă, să dau recomandări stricte servitorilor ce au de spus, ba chiar şi cum să se uite… Am văzut ce impresie produce o asemenea veste chiar după o pregătire prealabilă, la doamna Celina, căreia a trebuit să-i spunem adevărul. A leşinat de două ori, a avut spasme, care pe mine aproape că m-au înnebunit, aveam impresia că se aud în toată casa. Iar despre ea nu s-ar putea spune că ţinea prea mult la ginere. Cred însă că a îngrozit-o în special gândul la soarta Anielei.

M-am împotrivit cât am putut sfatului medicului şi nu cred c-am să fiu vreodată de acord cu el. Nu îi pot spune un lucru, şi anume că Aniela nu-şi iubea soţul şi că tocmai de aceea o va zgudui mai tare vestea sinuciderii lui.

Nu-i vorba numai de durerea pe care o încerci la moartea unei persoane apropiate, ci şi de remuşcările pe care ea le va avea, că dacă l-ar fi iubit mai mult, el s-ar fi simţit mai legat de viaţă. Remuşcări lipsite de temei, pentru că ceea ce poţi impune prin voinţă, ea şi-a impus şi a respectat, adică s-a opus iubirii mele, rămânând castă şi fidelă lui. Dar trebuie să cunoşti felul ei de a fi, plin de scrupule, ca să ştii cum se va frământa, cum va începe

imediat să creadă că moartea asta poate fi un reflex al dorinţei ei tainice de libertate, venind să-i împlinească nişte dorinţe pe care n-a îndrăznit să le mărturisească nici faţă de sine însăşi... Mi se ridică părul măciucă. Într-adevăr, moartea asta îi deschide perspectiva unei vieţi noi, dar tocmai de aceea, pentru ea vor fi două şocuri, două lovituri de trăsnet asupra ei, sărmana... Asta nu înţelege nici doctorul, nici mătuşa, nici doamna Celina.

Nu! Nu trebuie să afle nimic până la sfârşit.

Ce păcat că nu poate să plece de aici!

La Płoszów va fi greu să o ferim, aproape imposibil. Va citi pe feţele oamenilor că s-a întâmplat ceva. Orice cuvânt, orice privire îi poate atrage atenţia şi da naştere la cele mai diverse bănuieli. Astăzi, de exemplu, a mirat-o sosirea neaşteptată a doctorului. Ştiu de la doamna Celina că a început să întrebe de ce a venit şi dacă o ameninţă vreun pericol. Din fericire, mătuşa a avut prezenţă de spirit şi i-a spus că aşa-i când eşti însărcinată, trebuie să te consulte doctorul din când în când. Aniela are atât de puţină experienţă, încât a crezut.

Cum o să reuşesc, de exemplu, să-i determin pe servitori să nu aibă nişte feţe tainice? Cred că ei cam bănuiesc ceva, tocmai din cauza interdicţiilor şi poruncilor date; au să se intereseze şi au să afle cu siguranţă de cele întâmplate. Nu pot să-i dau afară pe toţi.

Chiar şi sosirea frecventă a telegramelor le va atrage atenţia. Astăzi am primit a doua telegramă de la Baku. Tânărul Chwastowski mă întreabă ce să facă cu cadavrul. I-am răspuns ca deocamdată să-l înmormânteze acolo. L-am rugat pe bătrânul Chwastowski să plece personal la Varşovia şi să expedieze răspunsul şi totodată banii necesari pentru cheltuieli. Nici măcar nu ştiu dacă de la Varşovia pot fi trimişi până la Baku bani prin mandat poştal.

13 noiembrie

Astăzi, am frunzărit ziarele primite ieri. În două dintre ele erau telegrame despre moartea lui Kromicki. Dacă le-a trimis tânărul Chwastowski, cred că-i nebun. Servitorii ştiu de-acum. Au nişte feţe, încât mă mir că Aniela n-a observat încă. În timpul prânzului, a fost veselă şi nespus de volubilă. Prezenţa doctorului în casă mă mai linişteşte. Pe el nu-l doare moartea lui Kromicki, aşa că discută cu Aniela, glumeşte, o învaţă să joace şah. În schimb, doamna Celina mă scoate din sărite. Pe măsură ce Aniela era mai veselă, ea arbora o mină tot mai funebră. Când am rămas singuri, i-am reproşat lucrul acesta pe un ton foarte aspru.

14 noiembrie

La sfatul doctorului, am venit cu toţii la Varşovia. Anielei i s-a spus că în casa de la Płoszów urmează să fie instalate calorifere, din care cauză trebuie să ne mutăm pentru câteva săptămâni. Drumul a obosit-o foarte mult. Vremea e urâtă. Sunt bucuros că am venit aici, pentru că de servitorii mei sunt mai sigur. Casa e cam în dezordine. O mulţime de tablouri sunt de-acum despachetate, şi Aniela, cu toată oboseala, a vrut să le vadă, aşa că i-am servit drept ghid, I-am spus că cea mai mare dorinţă a mea este să-i fiu cândva ghid la Roma, la care ea mi-a răspuns cu o umbră de tristeţe:

— Şi eu mă gândesc adesea la Roma, dar am impresia că nu voi mai ajunge niciodată s-o văd.

Mi s-a strâns inima, căci acum mi-e teamă de orice, chiar şi de presimţiri şi în orice cuvânt sunt gata să văd un oracol. Însă i-am răspuns vesel:

— Îţi promit solemn că ai să mergi acolo şi încă pentru multă vreme.

Cât de repede se adaptează omul la orice situaţie şi cât de repede îşi atribuie noi drepturi! Involuntar, o

consider de-acum pe Aniela ca aparţinându-mi şi o apăr ca şi cum ar fi proprietatea mea.

Doctorul a avut dreptate. Am făcut bine că ne-am mutat la Varşovia. În primul rând că aici e mai uşor să apelezi la ajutorul medicilor; în al doilea rând, aici putem să nu primim niciun fel de vizite, în timp ce la Płoszów ar fi fost de neconceput să-i întorci pe oameni înapoi de la poartă. Cu siguranţă că tot felul de cunoscuţi ar fi dorit să vină cu condoleanţe. Şi, în sfârşit, la Płoszów se instalase de-acum o atmosferă tainică şi sumbră, în care încercările mele de a da o tentă veselă discuţiilor apăreau ca ceva strident. Presupun că de atmosfera asta n-o să scăpăm nici aici, dar, cel puţin, mintea Anielei va fi distrasă de multiplele impresii noi pe care i le dă viaţa la oraş; la Płoszów era mai atentă la schimbările pe care le-ar fi observat pe feţele celor cu care venea în contact.

Nu va ieşi niciodată singură pe stradă şi, în genere, va ieşi puţin. Doctorul i-a recomandat, ce-i drept, mişcare, dar am găsit o soluţie şi pentru asta. Dincolo de grajduri am o curte destul de mare, cu un pavilion construit din lemn. Am să poruncesc să fie închis cu pereţi din sticlă, şi acolo va fi locul de plimbare al Anielei la iarnă, mai ales când va fi vreme rea.

Teribil de chinuitoare este spaima asta îngrozitoare care planează deasupra noastră.

15 noiembrie

Cum s-a întâmplat? De ce? Ce bănuieli i-au trecut prin cap? Nu pot să-mi dau seama. Şi totuşi, astăzi la micul dejun a ridicat dintr-odată ochii şi, privindu-ne cu atenţie pe toţi, pe rând, a spus:

— Nu înţeleg ce anume, dar am senzaţia că-mi ascundeţi ceva.

Eu am simţit că pălesc; doamna Celina s-a comportat cel mai prost; numai draga mea mătuşă nu şi-a pierdut

sângele rece şi a început imediat să glumească pe seama Anielei.

— E adevărat, e adevărat, a spus ea, ţi-am ascuns până acum că te considerăm cam prostuţă, dar de-acum n-o să-ţi mai ascundem. Leon a spus ieri că n-o să înveţi niciodată să joci şah, pentru că-ţi lipseşte cu totul simţul combinaţiei.

M-am regăsit repede şi am preluat discuţia, râzând şi glumind. Aniela a plecat mai liniştită, însă eram sigur că n-am reuşit să-i spulberăm cu totul bănuielile şi că veselia mea a putut să i se pară artificială. Şi mătuşa, şi doamna Celina erau foarte speriate, iar eu eram disperat, căci întrevăzusem încă de la început inutilitatea eforturilor noastre. Presupun că Aniela ne bănuieşte acum că-i ascundem cine ştie ce veşti defavorabile cu privire la starea financiară a lui Kromicki. Dar ce va fi când, peste o săptămână, două, o lună, nu va mai sosi nicio scrisoare de la el? Ce-o să-i spunem atunci? Cum o să explicăm tăcerea lui?

Pe la ora prânzului, a sosit doctorul. I-am spus imediat despre ce-i vorba, iar el ne-a repetat recomandarea dinainte: trebuie totuşi să i se spună Anielei adevărul.

— Pentru că, a zis el, bineînţeles că în curând doamna Kromicka va începe să se neliniştească din pricina lipsei scrisorilor şi atunci va presupune tot ce-i mai rău.

Încercând să mai îndepărtez cumva momentul acela de grea încercare, am spus că, în cel mai rău caz, neliniştea o va pregăti sufleteşte pentru primirea veştii.

— Da, a răspuns doctorul, dar o nelinişte prelungită pregăteşte rău organismul pentru încercarea care-l aşteaptă şi care poate că nici în condiţii normale n-ar fi fost prea uşoară.

O fi aşa, dar mie-mi îngheaţă inima de teamă. Totul

are o graniţă, deci şi curajul. E ceva în mine care se opune cu disperare, o voce care-mi spune categoric nu şi de care mi-e frică. Bătrânele sunt aproape hotărâte să-i spună mâine. Eu nu vreau să mă amestec. N-am crezut posibil să te temi în asemenea hal de ceva. Şi asta numai pentru că-i vorba de ea.

16 noiembrie

Până seara – nimic. Seara, pe neaşteptate – hemoragie. Le-am spus doar!... E ora trei noaptea... A adormit. Doctorul stă lângă ea. Trebuie să fiu calm. Trebuie! E necesar pentru ea ca măcar unul din casă să nu-şi piardă capul. Trebuie!...

17 noiembrie

Doctorul a spus că prima fază a bolii se desfăşoară în mod legic. Ce înseamnă asta? Că o să moară?

N-are febră prea mare. Se pare că aşa-i în primele zile. Este absolut lucidă, are o nervozitate şi o slăbiciune generală, dar nu suferă prea mult. Doctorul ne-a prevenit că, mai târziu, febra poate să ajungă până la patruzeci de grade, că va avea dureri mari, vărsături, că i se vor umfla picioarele...

Dacă-i aşa, mai bine să vină sfârşitul lumii!

O, Doamne, dacă vrei să mă pedepseşti pe mine, îţi jur că plec şi că n-am s-o mai văd niciodată în viaţă – dar salveaz-o!

18 noiembrie

Până acum, n-am fost înăuntru. Stau la uşa ei, dar nu intru, de teamă ca vederea mea să nu-i înrăutăţească starea şi să nu-i mărească febra.

Câteodată îmi trece prin minte un gând îngrozitor, că s-ar putea să înnebunesc şi s-o omor într-o pornire de furie. De aceea, îmi impun să scriu mereu, căci am impresia că în felul acesta mă mai stăpânesc, îmi ţin mintea în hăţuri.

19 noiembrie

Am auzit prin uşă vocea şi gemetele ei. La boala asta sunt nişte dureri înfiorătoare. Doctorul consideră că-i normal, dar după mine e o cruzime fără seamăn. Mătuşa spune că Aniela întinde tot timpul mâinile şi o ia de gât când pe ea, când pe doamna Celina şi le roagă s-o salveze. Dar nu poate fi nicicum ajutată, chiar dacă ne-am da cu capul de pereţi.

Vomează mereu. Are dureri tot mai mari. Picioarele i s-au umflat de tot.

Doctorul nu poate prevedea nimic, spune că va evolua ori spre rău, ori spre bine. Asta ştiam şi fără el! Temperatura: patruzeci de grade. E conştientă.

20 noiembrie

Acuma ştiu. Nu mi-a spus nimeni, dar ştiu cu siguranţă: va muri! Sunt stăpân pe mine şi chiar calm. Aniela va muri! În noaptea asta, stând la uşa ei, am văzut clar lucrul acesta, cum văd acum soarele pe cer. În anumite stări, omul poate vedea lucruri, pe care cu simţirile dispersate, în viaţa de toate zilele, nici nu le gândeşte. Chiar spre dimineaţă s-a produs ceva în mine şi am zărit dintr-odată limpede, ca şi cum mi-ar fi luat cineva un văl de pe ochi şi de pe minte. Nimic n-o poate salva. Ştiu mai bine decât toţi medicii la un loc.

Tocmai de aceea nu mă mai zbucium. La ce-i ajută ei zbuciumul meu? Sau mie? Sentinţa asupra noastră a fost dată. Ar trebui să fiu orb, să nu văd că e ceva mai puternic decât noi care ne desparte. Nu ştiu ce este şi cum îi spune. Ştiu doar că şi dacă aş îngenunchea şi m-aş da cu capul de podea şi m-aş ruga şi aş implora – poate că aş mişca munţii din loc, dar forţa asta n-aş îndupleca-o.

Deoarece acum nu mi-o mai poate lua pe Aniela decât moartea, e condamnată la moarte.

Poate că totul este foarte logic, numai că eu nu-s de

acord să fim despărţiţi.

21 noiembrie

Astăzi, Aniela a cerut să mă vadă. Mătuşa i-a scos pe toţi din cameră, convinsă că bolnava vrea să mi-o dea în grijă pe mama ei şi aşa a fost, într-adevăr. Am văzut-o pe iubita mea, sufletul vieţii mele. Este tot timpul lucidă, ochii îi strălucesc şi are un fel de surescitare mintală. Durerile aproape că au contenit. Au dispărut toate urmele sarcinii şi acum are faţa aproape îngerească. Mi-a zâmbit şi i-am răspuns tot prin zâmbet. Ştiu de ieri ce ne aşteaptă şi mi se pare că am şi murit, aşa că sunt stăpân pe mine. M-a apucat de mână şi a început să-mi spună de mama ei, după care m-a privit lung, de parcă ar fi vrut să se sature de imaginea mea înainte ca ochii să i se stingă, şi a spus:

— Să nu-ţi fie teamă, Leon, mă simt mult mai bine, dar pentru orice eventualitate aş vrea să rămâi cu ceva de pe urma mea… Poate că n-ar trebui să fac asemenea mărturisiri imediat după moartea soţului meu, dar, deoarece s-ar putea să mor, aş vrea să-ţi spun acum că te-am iubit foarte, foarte mult.

— Ştiu asta, iubita mea! i-am răspuns. O ţineam de mâini şi ne priveam în ochi. Pentru prima dată în viaţă, mi-a zâmbit ca o logodnică. Iar eu în clipa aceea mă cununam cu ea, printr-o cununie mai durabilă decât toate. Ne simţeam bine, deşi plana asupra noastră o tristeţe grea ca însăşi moartea. Am plecat de lângă ea numai când mi-au spus că a venit preotul. Cu puţin mai înainte mă rugase să nu mă sperii când l-oi vedea, că l-a chemat nu pentru că are de gând să moară, ci fiindcă în orice boală e mai bine să te linişteşti…

După plecarea preotului, m-am întors la ea. Dar era obosită după atâtea nopţi de nesomn şi a adormit. În clipa asta, doarme. Când se va trezi, voi fi din nou lângă ea şi nu voi pleca decât atunci când va adormi din nou.

22 noiembrie

Se simte cu mult mai bine. Doamna Celina îşi pierde capul de bucurie. Numai eu, din toată familia, ştiu ce înseamnă asta. Nici n-a fost nevoie să-mi spună doctorul, ştiam că e paralizia intestinelor.

23 noiembrie

Aniela a murit astăzi de dimineaţă.

Roma, 5 decembrie

Aş fi putut să fiu fericirea ta şi ţi-am adus numai nenorocire. Eu sunt cauza morţii tale, căci, dacă aş fi fost un altfel de om, dacă nu mi-ar fi lipsit cel mai elementar suport în viaţă, nu s-ar fi abătut asupra ta toate loviturile, care te-au omorât.

Am înţeles că aşa trebuie să fie şi, încă din timpul ultimelor tale momente de viaţă, am jurat că te voi urma. Ţi-am jurat-o pe patul tău de moarte şi acum este de datoria mea să vin lângă tine.

Mamei tale îi las averea mea; mătuşii, pe Hristos, în a cărui milă îşi va găsi mângâierea în ultimele zile ale vieţii, iar eu te urmez, pentru că trebuie.

Crezi oare că nu mi-e teamă de moarte? Mă tem fiindcă nu ştiu ce este dincolo, nu văd decât un întuneric fără margini, de care mă cutremur. Nu ştiu dacă acolo-i neant sau e vreun fel de existenţă în spaţiu şi timp ori poate vreun vifor interplanetar duce atomul spiritului de la o stea la alta, integrând-o în mereu alte existenţe.

Nu ştiu dacă acolo e o nelinişte nemărginită ori o linişte la fel de nemărginită şi atât de perfectă, cum numai o forţă atotputernică şi atotbinevoitoare poate să dea.

Dacă tu ai murit din cauza acelui „nu ştiu” al meu, cum să mai rămân eu aici şi să trăiesc mai departe?

Deci, cu cât mă tem mai mult, cu cât nu ştiu mai mult, cu atât sunt mai sigur că nu te pot lăsa singură acolo – nu pot, iubita mea Aniela, vin!

Sau ne vom scufunda în neant sau vom avea alt drum, numai să fim împreună. Iar aici, unde ne-am chinuit atât, să nu rămână în urma noastră decât tăcerea.

Cuprins

Cronologie 7

Discursul lui Henryk Sienkie-u) icz la Banchetul Nobel de la Grand Hôtel.

Stockholm, 10 decembrie 1905 11

Fără ideal *sau aventurile unui decadent*.

Prefaţă de Constantin Geambaşu 13

Fără ideal 19